وزارت کشور

استانداری زنجان

معاونت برنامه ریزی

مطالعات برنامه آمایش استان زنجان

(جلد دوم - ویرایش نخست)

بخش نخست: تحلیل وضعیت و ساختار

فصل نخست:تحلیل وضعیت استان

تحلیل اجتماعی و فرهنگی

دفتر برنامه ریزی و بودجه

بهار ۱۳۸۹

پیشگفتار

آمایش سرزمین برنامه‌ای بلندمدت برای سازمان‌دهی بهینه زندگی انسان و فعالیت‌های او در فضای جغرافیایی است و یکی از اسناد پایه نیل به توسعه پایدار و دربرگیرنده مجموعه اهداف، راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌های اجرایی است که توسط بخش دولتی، خصوصی و تعاونی در ابعاد مختلف طبیعی، انسانی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی مطابق با جهت‌گیری‌ها کلان ملی انجام می‌گیرد.

هدف آمایش سرزمین، سازماندهی فضای جغرافیایی برای حفظ و بهره‌برداری خردمندانه از پهنه سرزمین است که بر پایه مزیتهای محیط طبیعی و انسان ساخت با رویکردی سیستمی و همه سونگر در چارچوب توسعه پایدار انجام می‌گیرد. این برنامه می‌کوشد جنبه‌های مختلف زندگی و فعالیت‌های انسانی را مطالعه نماید و عدم تعادل‌های موجود بین عناصر تشکیل دهنده فضای جغرافیایی را بشناسد و امکان تحقق توسعه فضایی همه جانبه و پایدار را فراهم سازد. نکته‌ای که در بیش از پنجاه سال نظام برنامه‌ریزی کشور کمتر بدان توجه شده است.

متأسفانه نگرش حاکم در نظام برنامه ریزی کشور بیشتر تمرکز گرا، بخشی‌نگر و کم توجه به توسعه متعادل مناطق کشور بر اساس ظرفیت‌های طبیعی و انسانی آنها است. این روند موجب افزایش تضاد بین مناطق و درون مناطق در پهنه جغرافیایی کشور شده است.از این رو تدوین آمایش سرزمین به عنوان فرآیندی پویا، منعطف و متناسب با ویژگیهای جغرافیایی مناطق مختلف کشور یک نیاز و ضرورت اساسی است، تا این رهگذر امکان رفع نارسایی‌های نظام برنامه‌ریزی کشور، حرکت به سمت توسعه متوازن و پایدار، تحقق عدالت اجتماعی و رونق اقتصادی همه‌جانبه فراهم گردد.

اندیشه آمایش سرزمین در ادبیات برنامه ریزی کشور سابقه‌ای چندین ساله دارد. نخستین بار در گزارش مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران به سال ۱۳۴۵ بحث آمایش سرزمین در پهنه جغرافیایی کشور مطرح شد، سپس در سال ۱۳۵۱ مهندسین مشاور ستیران طی یادداشتی مباحث و روش‌های آمایش سرزمین را ارائه نمودند. به دنبال آن با تأسیس مرکز آمایش سرزمین در بهمن سال ۱۳۵۳، قرارداد مطالعات آمایش سرزمین در خردادماه ۱۳۵۴ بین سازمان برنامه و بودجه و مهندسین مشاور ستیران منعقد گردید. و گزارش این مطالعات در مقاطع ۱۳۵۵ و ۱۳۶۵ انتشار یافت.

با پیروزی انقلاب اسلامی و طبق اصل چهل و هشتم قانون اساسی توجه به توسعه متعادل و متوازن کشور دوباره مورد تأکید قرار گرفت. بر اساس این اصل، در بهره برداری از منابع طبیعی و استفاده از درآمدهای ملی در سطح استان‌ها و توزیع فعالیت‌های اقتصادی میان استان‌ها و مناطق مختلف کشور نباید تبعیض وجود داشته باشد و هر منطقه باید فراخور نیازها و استعداد خویش، سرمایه و امکانات لازم داشته باشد.

در این راستا از ابتدای دهه ۱۳۶۰، مطالعات پایه آمایش سرزمین اسلامی توسط دفتر برنامه‌ریزی منطقه‌ای سازمان برنامه و بودجه انجام پذیرفت که نتایج این مطالعات در سال ۱۳۶۴ در چندین مجلد منتشر شد.

در همین ارتباط و برای عملی ساختن اجرای اصل چهل و هشتم قانون اساسی از سال ۱۳۸۰، تهیه طرح آمایش سرزمین به عهده دولت نهاده شد. بر این اساس مطابق لوایح و مواد قانونی از جمله پیوست شماره دو لایحه برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور (۱۳۷۹– ۱۳۷۳) با موضوع آمایش سرزمین مستنداً به مواد ۷۲، ۷۴ و ۷۵ از فصل ششم قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی توسعه و همچنین مواد ۹ و ۱۱ ضوابط ملی آمایش سرزمین، شورای برنامه ریزی و توسعه استان ها، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و سایر دستگاه‌های اجرایی کشور مکلف به رعایت جهت‌گیری‌های ملی، راهبردهای استانی و راهبردهای بخشی آمایش گردیدند و از این رو مقرر گردید مطالعات آمایش سرزمین با سه رویکرد: تأثیر تحولات جهانی، منطقه‌ای و داخلی، تعمیق نگرش بلندمدت و پایدار در راهبردهای توسعه کشور و تهیه طرح‌های ویژه از نظر موضوعی و یا محدوده جغرافیایی انجام شود و سازمان‌دهی مطالعات آمایش سرزمین به گونه‌ای صورت پذیرد که برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور و برنامه‌ریزی میان مدت توسعه کشور به طور کامل، سند آمایش سرزمین را نیز پوشش دهد.

به همین منظور طبق ماده ۱۲ ضوابط ملی آمایش سرزمین، دستگاههای اجرایی کشور موظف شدند در چارچوب دستورالعمل‌های مطالعاتی که سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور ارائه می‌نماید، مطالعات بخشی، فرابخشی و منطقه‌ای آتی خود را با رویکرد آمایشی انجام دهند.

بنا به مراتب فوق و با عنایت به جایگاه ارزشمند مطالعات آمایش سرزمین در نیل به توسعه پایدار و به منظور برقراری عدالت فضایی در پهنه جغرافیایی کشور و ارتقاء سطح برنامه ریزی کشور، از سال ۱۳۸۵ همزمان باسایر استانهای کشور مطالعات تدوین برنامه آمایش استان زنجان با هدایت مرکز ملی آمایش سرزمین و مبتنی بر بند ج ماده ۷۲ قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور به عهده مسئولین و دست اندرکاران اجرایی استان زنجان نهاده شد و موضوع در دستور کار شورای برنامه ریزی و توسعه، کارگروه آمایش و محیط زیست استان قرار گرفته و ساز و کار اجرایی این مطالعات تعیین و تبیین گردید. با توجه به شرح خدمات و راهنمای انجام مطالعات، دستگاه‌های اجرایی استان مسئول مطالعه و تحلیل بخش یا بخش هایی از این مطالعات گردیدند.

علاوه بر این به منظور ارتقاء سطح مطالعات و استفاده از تجارب علمی متخصصین دانشگاهی طی قراردادی، با تشکیل گروه خدمات مشاوره ذیربط دانشگاه زنجان در قالب ساز و کار مصوب شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان، مجموعه‌ای از صاحب‌نظران دانشگاهی، دستگاههای هدایت مطالعات را عهده‌دار شدند. بی‌شک این تلاش بدون مشارکت، حمایت، درایت و همدلی بانیان اصلی طرح به ویژه مسئولین و کارشناسان سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی

استان و در ادامه معاونت برنامه‌ریزی استانداری زنجان، دانشگاه زنجان و دیگر مدیران و کارشناسان دستگاه‌های اجرایی استان که در اجرای این طرح سهیم بوده اند به ثمر نمی‌رسید.

ملاحظات اساسی در تهیه برنامه آمایش استان

- از آنجاییکه در برنامه‌ریزی آمایشی، یکپارچگی بین رشته‌ای و یا چند رشته‌ای موردنظر است، توجه به‌متدهای تحلیل یکپارچه ضروری است و نتایج براین اساس مورد بررسی قرار می‌گیرد.
- در حالیکه برنامه‌ریزی آمایشی مستلزم توجه به تمام عرصه‌های زندگی انسان‌هاست، اما دستیابی به توسعه در تمامی ابعاد آن به صورت همزمان امکان‌پذیر نیست. لذا در عمل با توجه به اولویت‌های تعیین شده بر موضوعات کلیدی متمرکز می‌شود.
- ماهیت بین رشته‌ای و پویای آمایش سرزمین ایجاب می‌کند که سند نهایی نسبت به تغییرات احتمالی انعطاف‌پذیر باشد.
- برنامه آمایش استان باید به سه سؤال اساسی زیر پاسخ دهد:

✓ در حال حاضر استان چه موقعیتی دارد (ارایه تحلیل از نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها).
✓ استان به کجا می‌خواهد برود (چشم‌انداز، اهداف اصلی، اولویت‌های مبتنی بر جهت‌گیری‌های آمایش).
✓ استان چگونه به اهداف تعیین شده دست می‌یابد.

- از آنجاییکه تحقق اهداف، نظریه‌ها و دیدگاه‌های بلندمدت آمایش استان در چارچوب آمایش ملی قابل دستیابی است، بنابراین برنامه آمایش استان بایستی در سازگاری کامل با اهداف توسعه پایدار ملی تهیه شود.

فرآیند تدوین گزارشات پیش‌رو شامل:

– تدوین گزارش اولیه سرخط توسط گروه کارشناسی ذیربط با کنترل و تایید مشاور و یا

– تدوین گزارش توسط همکاران مشاور با همکاری گروه کارشناسی دستگاه اجرایی ذیربط در تعدادی از سرخط ها

این فرآیند به جهت بسط و گسترش حضوردستگاه‌های اجرایی استانی در امر برنامه‌ریزی با مشارکت جدی در مطالعات صورت گرفته و بدین لحاظ مسئولیت‌پذیری دستگاه‌های اجرایی در تدوین مطالعات آمایش استان می‌باشد. لذا مسئولیت پاسخگوئی به مندرجات و اطلاعات در گزارش سرخط بر عهده دستگاه اجرایی مسئول به شرح ذیل بوده لیکن این امر نافی مسئولیت مشاور نمی باشد.

جدول دستگاههای اجرایی مشارکت کننده در مطالعات آمایش استان

سرخطهای مطالعاتی	دستگاه اجرایی/ گروه کارشناسی
۴-۱-۳-۳-۱	مرکز صدا و سیما زنجان
۲-۶-۳	مرکز رشد دانشگاه زنجان
۱-۶-۳	مرکز رشد تحصیلات تکمیلی در علوم پایه
۲-۵-۳	سازمان آموزش و پرورش استان
۴-۴	معاونت سیاسی امنیتی استانداری
۵-۴	دفتر سیاسی و انتظامی
۵-۲-۱	معاونت سیاسی امنیتی استانداری
۶-۲-۱	دفتر امور اجتماعی
۴-۱	
۴-۳	اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان
۴-۲-۱	
۳-۵-۳	دانشگاه علوم پزشکی
۱-۱-۳-۳-۱	شرکت پست استان
۲-۲-۱	سازمان مسکن و شهرسازی
۱-۴-۳-۱	
۳-۴-۳-۱	
۳-۱-۲	
۱-۱-۱-۲	
۲-۲-۲	
۱-۳-۲	
۱-۲-۱-۲	
۲-۷-۳	
۲-۳-۳-۱	سازمان حمل و نقل و پایانه های استان
۲-۴-۳-۱	بنیاد مسکن انقلاب اسلامی
۳-۲-۱	
۲-۱-۲	
۲-۲-۱-۲	
۲-۳-۲	
۱-۳	اداره کل راه و ترابری استان
۱-۷-۳	معاونت برنامه ریزی استانداری دفتر هماهنگی امور اقتصادی

سرخطهای مطالعاتی	دستگاه اجرایی/ گروه کارشناسی
۴-۳-۳-۱	شرکت آب منطقه ای زنجان
۳-۱-۱	
۴-۱-۱	سازمان هواشناسی
۵-۱-۱	سازمان صنایع و معادن استان
۱-۲-۳-۱	
۳-۱-۱-۲	
۲-۱-۱	سازمان جهاد کشاورزی
۲-۲-۳-۱	
۴-۲-۳-۱	
۵-۲-۳-۱	
۳-۲-۳-۱	سازمان بازرگانی استان
۴-۵-۳	
۱-۲-۲	اداره کل منابع طبیعی
۶-۱-۱	اداره کل حفاظت محیط زیست استان
۱-۴	
۱-۱-۱	معاونت برنامه ریزی استانداری دفتر آمار و اطلاعات (جمعیت و موقعیت)
۱-۲-۱	
۱-۳-۱	
۵-۳-۱	معاونت پشتیبانی استانداری دفتر مدیریت منابع انسانی (تحلیل اقتصادی)
۳-۳	
۶-۳-۱	معاونت برنامه ریزی استانداری دفتر برنامه ریزی و بودجه (سازمان فضایی)
۷-۳-۱	
۳-۲	سازمان امور اقتصادی و دارایی
۴-۲	
۱-۵-۳	بانک ملی (نماینده سیستم بانکی در استان)
۳-۳-۳-۳-۱	شرکت ملی پخش فرآورده های نفتی استان
۲-۳-۳-۳-۱	شرکت گاز استان
۲-۱-۳-۳-۱	شرکت مخابرات استان
۳-۱-۳-۳-۱	
۱-۳-۳-۳-۱	شرکت برق منطقه ای زنجان
۴-۳-۳-۳-۱	

مجموعه گزارشات بخش اول مطالعات آمایش استان زنجان در ۱۰ مجلد تنظیم شده و به عنوان ویرایش نخست- ارائه می‌شود.

اهداف مهم از انتشار این گزارشات برای معاونت برنامه ریزی استانداری شامل:

- مستندسازی اقدامات انجام شده در مطالعات

- دریافت نظرات اساتید، پژوهشگران، صاحبان رأی و نظر در مباحث مطروحه در گزارشات

- بهره گیری پژوهشگران از مطالعات موجود و لایه‌ها و نقشه‌های تهیه شده

- پرهیز از اقدامات موازی مراکز علمی و دانشگاهی و دستگاه‌های اجرایی

- بهره برداری، اصلاح و تکمیل بانک اطلاعات جغرافیایی تهیه شده

ذکر نکات ذیل در بهره برداری از گزارشات ضروری است:

۱- تنظیم گزارشات بر حسب شرح خدمات و راهنمای انجام مطالعات ارائه شده از سوی مرکز ملی آمایش سرزمین

۲- وسعت دسترسی به داده‌ها و اطلاعات در زمان تدوین گزارش

۳- بهره‌گیری از مطالعات و پژو.هش کاربردی محدود سالهای گذشته در استان

٤- ویرایش نخست بودن گزارش

٥- به منظور رعایت عناوین شرح خدمات، تمام سرخط‌ها در گزارش قید شده و مواد فاقد گزارش نیز در متن مورد اشاره قرار گرفته است.

مجلد پیش رو با عنوان " تحلیل اجتماعی و فرهنگی" ارائه شده است که متناسب با تکمیل سایر مجلدات، فایل تصویری آن قابلیت جستجو و گزارش گیری سریع با قرارگیری در محیط وب را فراهم می‌آورد تا بهره‌برداران با برآوردن اهداف این انتشار، معاونت برنامه ریزی را در نیل به هدف والای توسعه استان زنجان یاری نمایند.

بدین وسیله از تلاش و زحمات کلیه عزیزان که به پیوست اسامی آنان بر حسب نوع همکاری و نقش آنها در هر سرخط ذکر گردیده است صمیمانه قدردانی می‌نمایم. جا دارد از مدیر گروه مشاورین تدوین برنامه آمایش استان جناب آقای دکتر کلانتری و سایر همکاران ایشان بصورت جداگانه تقدیر و تشکر به عمل آید. همچنین از همکاران سابق خودم آقایان منصور نوروزی، محسن عطائیان در سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان و همکاران خودم در دفتر برنامه‌ریزی و بودجه معاونت امتنان و تشکر خود را ابراز دارم لیکن جهت پاسداشت زحمات سایر عزیزان، اسامی آنان در گزارش درج می‌گردد.

علی اکبر کریمی
معاون برنامه ریزی

فهرست مطالب

۱-۲- تحلیل اجتماعی و فرهنگی ۱

۱-۲-۱- تحولات جمّعیّت در سه دهه‌ی گذشته ۱

۱-۲-۱-۱- بررسی جمّعیّت و پراکندگی آن ۵

۱-۲-۱-۱-۱- تحلیل توزیع جّمعیّت به تفکیک شهرستان ۳۳

۱-۲-۱-۱-۲- تحلیل پراکندگی جمّعیّتی برحسب اندازه‌ی گروه‌های جمّعیّتی ۴۰

۱-۲-۱-۱-۳- تحلیل تراکم جمّعیّت ۴۰

۱-۲-۱-۲- تحلیل روند تحولات جمّعیّت استان و گرایشهای غالب بر آن ۴۹

۱-۲-۱-۲-۱- روند تحولات ساختار سنی و جنسی جمّعیّت استان به تفکیک شهرستان ۶۴

۱-۲-۱-۲-۲- روند تحوّلات جمّعیّت استان ناشی از باروری، مرگ و میر و مهاجرت به تفکیک شهرستان ۸۸

۱-۲-۱-۳- تحلیل چگونگی و دلایل جابهجایی درون و برون استانی جمّعیّت ۹۴

۱-۲-۱-۳-۱- تحلیل جابه‌جایی درون استانی جمّعیّت (مهاجرت و جابه‌جایی نیروی کار) و دلایل آن ۱۰۰

۱-۲-۱-۳-۲- تحلیل جابه‌جایی برون استانی جمّعیّت (مهاجرت و جابه‌جایی نیروی کار) و دلایل آن ۱۰۷

۱-۲-۱-۴- تحلیل شاخص توسعه‌ی انسانی (تولید ناخالص داخلی سرانه، امید به زندگی در بدو تولد و آموزش) ۱۱۷

منابع و ماخذ ۱۲۸

۱-۲-۲- تحلیل نظام شهری استان ۱۲۹

کلیات ۱۳۱

۱-۲-۲-۱- تحلیل روند شهرنشینی استان و جایگاه آن در کشور ۱۳۲

۱-۲-۲-۱-۱- روند تغییرات شهرنشینی استان در دهه‌ی گذشته ۱۳۲

۱-۲-۲-۱-۲- سهم و درصد شهرنشینی استان زنجان به تفکیک شهرستان ۱۳۶

۱-۲-۲-۱-۳- شتاب گسترش شهرنشینی استان زنجان ۱۴۶

۱-۲-۲-۱-۴- سیر تکوین و رشد نقاط شهری استان زنجان ۱۴۹

۱-۲-۲-۲- رتبه‌بندی شهرها براساس سلسله مراتب خدمات رسانی ۱۵۴

۱-۲-۲-۲-۱- رتبه‌بندی خدماتی بر اساس شاخص مرکزیت شاغلین بخش خدمات ۱۶۳

۱-۲-۲-۳- تحلیل عوامل مؤثر بر شکل‌گیری نظام شهری ۱۶۵

۱-۲-۲-۳-۱- عوامل جغرافیایی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی ۱۶۶

۱-۲-۲-۳-۲- ساختار قومی، فرهنگی و سیاسی ۱۷۶

۱-۲-۲-۳-۳- تأثیر مرکز استان بر مناطق پیرامونی ۱۸۲

منابع و ماخذ ۱۸۹

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-۳- تحلیل نظام روستانشینی و عشایری استان ۱۹۱
۱-۲-۳-۱- تحلیل روند روستانشینی استان و جایگاه آن در کشور ۱۹۳
۱-۲-۳-۲- تحلیل تحولات نظام اجتماعی و ساختار قومی، طایفه‌ای جامعه‌ی روستایی و عشایری ۲۱۶
۱-۲-۳-۲-۱- تحولات جمعیّت سکونتگاه‌های روستایی استان ۲۱۶
۱-۲-۳-۲-۲- نسبت باسوادی ۲۱۸
۱-۲-۳-۲-۳- دسترسی سکونتگاه‌ها به امکانات رفاهی ۲۲۰
۱-۲-۳-۲-۴- بررسی ساختار قومی، طایفه‌ای جوامع روستایی و عشایری ۲۲۲
۱-۲-۳-۲-۴-۱- ویژگی‌های فرهنگی و قومی ۲۲۲
۱-۲-۳-۲-۴-۲- الگوهای زیست ۲۲۳
۱-۲-۳-۳- تحلیل عوامل مؤثر برشکل‌گیری فضاهای روستایی توسعه یافته ۲۲۴
۱-۲-۳-۳-۱- سازمان فضایی و کالبدی استان زنجان ۲۲۹
۱-۲-۳-۳-۲- چگونگی استقرار سکونتگاه‌های روستایی استان زنجان ۲۳۰
۱-۲-۳-۴- تحلیل مناطق کارکردی روستایی ۲۳۵
۱-۲-۳-۴-۱- فضاهای روستایی حاشیه‌ی شهرها ۲۵۵
۱-۲-۳-۴-۲- فضاهای روستایی متراکم ۲۶۷
۱-۲-۳-۴-۳- فضاهای روستایی پراکنده ۲۷۶
۱-۲-۳-۴-۴- فضاهای روستایی مستعد برای توسعه‌ی یکپارچه ۲۷۸
۱-۲-۳-۵- تحلیل زیست بوم‌ها و مناطق اسکان و قلمروهای کوچ عشایر ۲۸۱
۱-۲-۳-۶- تحلیل روابط اجزاء سازمان فضایی در بخش ۲۸۳
۱-۲-۳-۶-۱- تناسب توزیع شبکه‌ی انرژی با مرکز سکونتگاهی ۲۸۳
۱-۲-۳-۶-۲- توزیع مراکز سکونتگاهی روستایی استان براساس راه‌ها ۲۸۶
۱-۲-۳-۷- سطح‌بندی اجزای فضایی در هر بخش ۲۸۷
۱-۲-۳-۸- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ۲۹۰
منابع و ماخذ ۲۹۳

۱-۲-٤- تحلیل وضعیت فرهنگی استان ۲۹۵
۱-۲-۴-۱- تحلیل پیشینه فرهنگی شامل عناصری که در توسعه اثر دارند ۳۰۲
۱-۲-۴-۲- تحلیل ویژگی‌های فرهنگی حال حاضر ۳۱۳
۱-۲-۴-۳- تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیش‌برنده‌ی توسعه‌ی استان ۳۴۶
۱-۲-۴-۳-۱- عوامل و فرایندهای مانع و بازدارنده توسعه فرهنگی ۳۴۶
۱-۲-۴-۳-۲- عوامل و فرایندهای پیش برنده توسعه‌ی فرهنگی ۳۴۹
منابع و مآخذ ۳۵۱
پیوست فنی ۳۵۳

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-۵- سرمایه‌ی اجتماعی ۳۹۱
۱-۲-۵-۱- تحلیل گروه‌های اجتماعی ۴۰۱
۱-۲-۵-۲- تحلیل مسایل و مشکلات اجتماعی (آسیب‌ها) ۴۱۳
۱-۲-۵-۳- طرز تلقی و ارزش‌ها ۴۳۵
۱-۲-۵-۴- وضعیت مشارکت در شبکه‌های اجتماعی ۴۴۰
۱-۲-۵-۵- جمع‌بندی ۴۵۴
منابع و ماخذ ۴۷۷

۱-۲-٦- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از وضعیت اجتماعی فرهنگی ٤٦٥
منابع و مآخذ ۴۷۷

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

فهرست نمودارها

نمودار شماره‌ی ۱- هرم سنی استان زنجان، سال ۱۳۵۵ ..... ۶
نمودار شماره‌ی ۲- هرم سنی کشور، سال ۱۳۵۵ ..... ۷
نمودار شماره‌ی ۳- هرم سنی استان زنجان، سال ۱۳۶۵ ..... ۹
نمودار شماره‌ی ۴- هرم سنی کشور، سال ۱۳۶۵ ..... ۹
نمودار شماره‌ی ۵- هرم سنی استان زنجان، سال ۱۳۷۵ ..... ۱۱
نمودار شماره‌ی ۶- هرم سنی کشور، سال ۱۳۷۵ ..... ۱۲
نمودار شماره‌ی ۷- هرم سنی استان زنجان، سال ۱۳۸۵ ..... ۱۳
نمودار شماره‌ی ۸- هرم سنی کشور، سال ۱۳۸۵ ..... ۱۴
نمودار شماره‌ی ۹- مقایسه‌ی نرخ رشد سالیانه‌ی جمّعیّت در شهرستان‌های استان زنجان به تفکیک نقاط شهری و روستایی در سال‌های ۸۵-۱۳۵۵ ..... ۳۲
نمودار شماره‌ی ۱۰- مقایسه‌ی نرخ رشد سالیانه‌ی جمّعیّت در شهرستان‌های استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ ..... ۳۲
نمودار شماره‌ی ۱۱- تراکم (نفر در هر کیلومترمربع)، استان زنجان در سال‌های۸۵-۱۳۵۵ ..... ۴۴
نمودار شماره‌ی ۱۲- تراکم (نفر در هر کیلومترمربع)، نقاط شهری استان زنجان در سال‌های۸۵-۱۳۵۵ ..... ۴۵
نمودار شماره‌ی ۱۳- تراکم (نفر در هر کیلومترمربع)، نقاط روستایی استان زنجان در سالهای ۸۵-۱۳۵۵ ..... ۴۶
نمودار شماره‌ی ۱۴- تراکم (نفر در هر کیلومترمربع)، شهرستان‌های استان زنجان در سال ۱۳۸۵ ..... ۴۷
نمودار شماره‌ی ۱۵- مقایسه‌ی بُعد خانوار استان زنجان به تفکیک نقاط شهری و روستایی در سال‌های ۸۵-۱۳۵۵ ..... ۵۷
نمودار شماره‌ی ۱۶- مقایسه‌ی بُعد خانوار در شهرستانهای استان زنجان در سالهای ۸۵-۱۳۷۵ ..... ۵۸
نمودار شماره‌ی ۱۷- نمودار مقایسه‌ی بار معیشتی استان زنجان به تفکیک نقاط شهری و روستایی ۸۵-۱۳۵۵ ..... ۶۳
نمودار شماره‌ی ۱۸- ساختار سنی جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۸۵ ..... ۶۶
نمودار شماره‌ی ۱۹- ساختار سنی جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۶۶
نمودار شماره‌ی ۲۰- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان ابهر در سال ۱۳۸۵ ..... ۶۹
نمودار شماره‌ی ۲۱- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان ابهر در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۶۹
نمودار شماره‌ی ۲۲- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان ایجرود در سال ۱۳۸۵ ..... ۷۲
نمودار شماره‌ی ۲۳- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان ایجرود در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۷۲
نمودار شماره‌ی ۲۴- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان خدابنده در سال ۱۳۸۵ ..... ۷۵
نمودار شماره‌ی ۲۵- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان خدابنده در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۷۵
نمودار شماره‌ی ۲۶- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان خرمدره در سال ۱۳۸۵ ..... ۷۸
نمودار شماره‌ی ۲۷- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان خرمدره در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۷۸
نمودار شماره‌ی ۲۸- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان زنجان در سال ۱۳۸۵ ..... ۸۱
نمودار شماره‌ی ۲۹- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان زنجان در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۸۱
نمودار شماره‌ی ۳۰- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان طارم در سال ۱۳۸۵ ..... ۸۴
نمودار شماره‌ی ۳۱- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان طارم در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۸۴
نمودار شماره‌ی ۳۲- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان ماهنشان در سال ۱۳۸۵ ..... ۸۷
نمودار شماره‌ی ۳۳- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان ماهنشان در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۸۷
نمودار شماره‌ی ۳۴- میزان باروری کلّ برحسب نقاط شهری و روستایی استان زنجان (۷۵-۱۳۶۱) ۹۰

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی ۳۵- مهاجران خارج شده از استان زنجان به تفکیک گروه سنی و جنسی در دهه‌ی۷۵-۱۳۶۵ ..... ۹۹
نمودار شماره‌ی ۳۶- مهاجران وارد شده به استان زنجان به تفکیک گروه سنی و جنسی در دهه‌ی۷۵-۱۳۶۵ ..... ۱۰۰
نمودار شماره‌ی ۳۷- تبادل بین منطقه‌ای مهاجرتهای استان زنجان با سایر استانها در دهه‌ی۷۵-۱۳۶۵ ..... ۱۱۵
نمودار شماره‌ی ۳۸- تبادل بین منطقه‌ای مهاجرت‌های استان زنجان با سایر استان‌ها در دهه‌ی ۸۵-۱۳۷۵ ..... ۱۱۶
نمودار شماره‌ی ۳۹- شاخص توسعه‌ی انسانی در استان‌های کشور در سال ۱۳۸۵ ..... ۱۲۴

نمودار شماره‌ی ۱- درصد شهرنشینی استان زنجان در مقایسه با کشور و سایر استان‌ها ۱۳۸
نمودار شماره‌ی ۲- سهم جمعیّت شهری شهرستان‌های استان زنجان در سال ۱۳۷۵ ..... ۱۴۰
نمودار شماره‌ی ۳- سهم جمعیّت شهری شهرستان‌های استان زنجان در سال ۱۳۸۵ ..... ۱۴۰
نمودار شماره‌ی ۴- مقایسه‌ی میزان شهرنشینی شهرستان‌های استان در دو دوره‌ی ۷۵ و ۱۳۸۵ ..... ۱۴۳
نمودار شماره‌ی ۵- مقایسه‌ی شتاب گسترش شهرنشینی در شهرستان‌های استان زنجان در سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۷۵ ..... ۱۴۷
نمودار شماره‌ی ۶- لگاریتم شاخص مرکزیت خدماتی شهرهای استان ۱۶۲
نمودار شماره‌ی ۷- لگاریتم شاخص مرکزیت خدمات و جمعیّت شهرهای استان زنجان ۱۶۲
نمودار شماره‌ی ۸- مقایسه‌ی شاغلین بخش خدمات به کل شاغلین هر شهر در سال ۱۳۷۵ ..... ۱۶۴
نمودار شماره‌ی ۹- توزیع فضایی نقاط شهری در پهنه‌های ارتفاعی استان ۱۶۷

نمودار شماره‌ی ۱- چگونگی توزیع پاسخ گویان بر اساس استفاده‌ی آنها از محصولات فرهنگی شش گانه ۳۱۷
نمودار شماره‌ی ۲- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس دوره‌های گذرانده شده توسط آنها به تفکیک هر شاخه ۳۳۲
نمودار شماره‌ی ۳- چگونگی توزیع سینما به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها ۳۳۸
نمودار شماره‌ی ۴- چگونگی توزیع نشریات به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها ۳۳۹
نمودار شماره‌ی ۵- چگونگی توزیع کانون‌های فرهنگی و هنری به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها ۳۳۹
نمودار شماره‌ی ۶- چگونگی توزیع انجمن‌ها به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها ۳۴۰
نمودار شماره‌ی ۷- چگونگی توزیع آموزشگاه آزاد هنری به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها ۳۴۰
نمودار شماره‌ی ۸- چگونگی توزیع مؤسسات فرهنگی و هنری به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها ۳۴۱
نمودار شماره‌ی ۹- چگونگی توزیع کانون‌های تبلیغاتی به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها ۳۴۱
نمودار شماره‌ی ۱۰- چگونگی توزیع گروه‌های آزاد هنری به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها ۳۴۲
نمودار شماره‌ی ۱۱- چگونگی توزیع واحدهای توزیع نشریات به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها ۳۴۲
نمودار شماره‌ی ۱۲- چگونگی توزیع ناشران به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها ۳۴۳
نمودار شماره‌ی ۱۳- چگونگی توزیع فضاهای ورزشی بخش خصوصی به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها ۳۴۳
نمودار شماره‌ی ۱۴- چگونگی توزیع چاپخانه به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها ۳۴۴
نمودار شماره‌ی ۱۵- چگونگی توزیع مراکز عرضه‌ی محصولات فرهنگی به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها ۳۴۴

نمودار شماره‌ی ۱- مقایسه‌ی نرخ رشد قتل عمد استان زنجان با کشور در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶ ..... ۴۱۶
نمودار شماره‌ی ۲- مقایسه‌ی نرخ رشد قتل غیر عمد استان زنجان با کشور در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶ ..... ۴۱۷
نمودار شماره‌ی ۳- مقایسه‌ی نرخ رشد ایراد ضرب و جرح استان زنجان با کشور در دوره‌ی ۱۳۸۰-۱۳۷۶ ..... ۴۱۹
نمودار شماره‌ی ۴- مقایسه‌ی نرخ رشد تصرف عدوانی و مزاحمت استان زنجان با کشور در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶ ..... ۴۲۱
نمودار شماره‌ی ۵- مقایسه‌ی نرخ رشد اختلاس، ارتشاء و جعل استان زنجان با کشور در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶ ..... ۴۲۳

نمودار شماره‌ی ۵- مقایسه‌ی نرخ رشد اختلاس، ارتشاء و جعل استان زنجان با کشور در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶ ..... ۴۲۳
نمودار شماره‌ی ۶- مقایسه‌ی نرخ رشد صدور چک بلا محل استان زنجان با کشور در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶ ..... ۴۲۵
نمودار شماره‌ی ۷- مقایسه‌ی نرخ رشد سرقت (موجب حد و تعزیر)، استان زنجان با کشور در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶ ..... ۴۲۷
نمودار شماره‌ی ۸- مقایسه‌ی نرخ رشد اعمال منافی عفت(موجب حد و تعزیر)، استان زنجان با کشور..... ۴۲۹
نمودار شماره‌ی ۸- مقایسه‌ی نرخ رشد اعمال منافی عفت (موجب حد و تعزیر)، استان زنجان با کشور در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶..... ۴۲۹
نمودار شماره‌ی ۹- مقایسه‌ی نرخ رشد طلاق استان زنجان با کشور در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶ ..... ۴۳۱
نمودار شماره‌ی ۱۰- مقایسه‌ی نرخ رشد جرایم اطفال استان زنجان با کشور در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶ ..... ۴۳۳
نمودار شماره‌ی ۱۱- مقایسه‌ی نرخ رشد تخلفات راهنمایی و رانندگی استان زنجان با کشور در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶ ..... ۴۳۵

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

فهرست نقشه‌ها

نقشه‌ی شماره‌ی۱- تراکم جمّعیّت در شهرستانهای استان زنجان در سال ۱۳۸۵ ..... ۴۸
نقشه‌ی شماره‌ی۲- میزان مرگ و میر و موالید در شهرستانهای استان زنجان در سال ۱۳۷۵ ..... ۹۴
نقشه‌ی شماره‌ی۳- مهاجرین وارد شده به شهرستان ۱۰۵
نقشه‌ی شماره‌ی۴ - مهاجرین خارج شده از شهرستان ۱۰۶
نقشه‌ی شماره‌ی۵- مهاجرین خارج شده از استان در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ ..... ۱۱۱
نقشه‌ی شماره‌ی۶- مهاجرین وارد شده به استان در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ ..... ۱۱۳

نقشه‌ی شماره‌ی ۱- تحولات جمعیّت شهری در سال‌های ۸۵، ۷۵، ۶۵، ۱۳۵۵ ..... ۱۳۵
نقشه‌ی شماره‌ی ۲- تراکم جمعیت شهری برحسب شهرستان ۱۳۹
نقشه‌ی شماره‌ی ۳- تراکم جمعیّت شهری برحسب بخش ۱۴۲
نقشه‌ی شماره‌ی ۴- جمعیّت شهری استان زنجان به تفکیک شهرستان برای سال ۱۳۷۵ ..... ۱۴۴
نقشه‌ی شماره‌ی ۵- درصد شهرنشینی استان به تفکیک شهرستان در سال ۱۳۷۵ ..... ۱۴۵
نقشه‌ی شماره‌ی ۶- درصد شهرنشینی استان به تفکیک شهرستان در سال ۱۳۷۵ ..... ۱۴۸
نقشه‌ی شماره‌ی ۷- درصد شهرنشینی استان به تفکیک شهرستان در سال ۱۳۸۵ ..... ۱۴۹
نقشه‌ی شماره‌ی ۸- تقسیمات سیاسی استان زنجان ۱۵۱
نقشه‌ی شماره‌ی ۹- محدوده‌های شهرهای زنجان ۱۵۳

نقشه‌ی شماره‌ی ۱- پراکندگی آبادی‌های دارای سکنه و خالی از سکنه در سطح استان ۱۹۵
نقشه‌ی شماره‌ی ۲- چگونگی استقرار جمعیّت و سکونتگاه‌های روستایی در پهنه‌های ارتفاعی استان ۲۳۴
نقشه‌ی شماره‌ی ۳- چگالی جمعیّت روستایی استان سال ۱۳۴۵ ..... ۲۴۳
نقشه‌ی شماره‌ی ۴- چگالی جمعیّت روستایی استان سال ۱۳۵۵ ..... ۲۴۴
نقشه‌ی شماره‌ی ۵- چگالی جمعیّت روستایی استان سال ۱۳۶۵ ..... ۲۴۵
نقشه‌ی شماره‌ی ۶- چگالی جمعیّت روستایی استان سال ۱۳۷۵ ..... ۲۴۶
نقشه‌ی شماره‌ی ۷- فضاهای روستایی حاشیه‌ی شهرها ۲۶۷
نقشه‌ی شماره‌ی ۸- تراکم جمعیّت آبادی‌های استان ۲۷۰
نقشه‌ی شماره‌ی ۹- تراکم آبادی‌های استان در ۱۰۰ کیلومترمربع ۲۷۵
نقشه‌ی شماره‌ی ۱۰- فضاهای روستایی متراکم و کم تراکم ۲۷۶
نقشه‌ی شماره‌ی ۱۱- پراکندگی آبادی‌های دارای شبکه‌ی برق و گاز طبیعی ۲۸۵
نقشه‌ی شماره‌ی ۱۲- نوع و درجه‌ی شبکه‌ی راه‌های ارتباطی در سکونتگاه‌های روستایی ۲۸۶

معاونت برنامه‌ریزی استانداری زنجان

فهرست جداول

جدول شماره‌ی ۱- چگونگی توزیع جمّعیّت کشور در سال ۱۳۸۵ براساس گروه سنی پنج ساله به تفکیک جنس و مناطق شهری - روستایی..... ۱۵
جدول شماره‌ی ۲- چگونگی توزیع جمّعیّت کشور در سال ۱۳۷۵براساس گروه سنی پنج ساله به تفکیک مناطق شهری و روستایی..... ۱۶
جدول شماره‌ی ۳- چگونگی توزیع جمّعیّت کشور در سال ۱۳۶۵ بر اساس گروه سنی پنج ساله به تفکیک مناطق شهری و روستایی..... ۱۷
جدول شماره‌ی ۴- چگونگی توزیع جمّعیّت کشور در سال ۱۳۵۵ براساس گروه سنی پنج ساله به تفکیک مناطق شهری و روستایی..... ۱۸
جدول شماره‌ی ۵- چگونگی توزیع جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۸۵ براساس گروه سنی پنج ساله به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۱۹
جدول شماره‌ی ۶- چگونگی توزیع جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۷۵ براساس گروه سنی پنج ساله به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۲۰
جدول شماره‌ی ۷- چگونگی توزیع جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۶۵ براساس گروه سنی پنج ساله به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۲۱
جدول شماره‌ی ۸- چگونگی توزیع جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۵۵ براساس گروه سنی پنج ساله به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۲۲
جدول شماره‌ی ۹- چگونگی توزیع جمّعیّت کشور در سال ۱۳۵۵به تفکیک جنس، نسبت جنسی و سهم هر گروه سنی..... ۲۳
جدول شماره‌ی ۱۰- چگونگی توزیع جمّعیّت کشور در سال ۱۳۶۵ به تفکیک جنس، نسبت جنسی و سهم هر گروه سنی..... ۲۴
جدول شماره‌ی ۱۱-چگونگی توزیع جمّعیّت کشور در سال ۱۳۷۵ به تفکیک جنس، نسبت جنسی و سهم هر گروه سنی..... ۲۵
جدول شماره‌ی ۱۲-چگونگی توزیع جمّعیّت کشور در سال ۱۳۸۵ به تفکیک جنس، نسبت جنسی و سهم هر گروه سنی..... ۲۶
جدول شماره‌ی ۱۳- چگونگی توزیع جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۵۵ به تفکیک جنس، نسبت جنسی و سهم هر گروه سنی..... ۲۷
جدول شماره‌ی ۱۴- چگونگی توزیع جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۶۵ به تفکیک جنس، نسبت جنسی و سهم هر گروه سنی..... ۲۸
جدول شماره‌ی ۱۵- چگونگی توزیع جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۷۵ به تفکیک جنس، نسبت جنسی و سهم هر گروه سنی..... ۲۹
جدول شماره‌ی ۱۶- چگونگی توزیع جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۸۵ به تفکیک جنس، نسبت جنسی و سهم هر گروه سنی..... ۳۰
جدول شماره‌ی ۱۷- نرخ رشد سالیانه جمّعیّت در شهرستان‌های استان زنجان به تفکیک نقاط شهری و روستایی در سالهای۸۵-۱۳۴۵. ۳۱
جدول شماره‌ی ۱۸- چگونگی توزیع جمّعیّت شهرستانهای استان زنجان در سال۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی..... ۳۳
جدول شماره‌ی ۱۹- ساختار سنی جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۸۵به تفکیک شهرستان..... ۳۵
جدول شماره‌ی۲۰- بررسی سهم گروه‌های عمده‌ی سنی سال ۱۳۸۵ در شهرستانهای استان زنجان..... ۳۶
جدول شماره‌ی۲۱- سهم گروههای سنی از جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۸۵ به تفکیک شهرستان..... ۳۷
جدول شماره‌ی۲۲- نسبت تراکم جمّعیّت در سال ۱۳۸۵ شهرستانهای استان زنجان به تفکیک نقاط شهری و روستایی..... ۴۲
جدول شماره‌ی ۲۳- تراکم نقاط شهری و روستایی شهرستانهای استان در سالهای ۸۵-۱۳۵۵..... ۴۲
جدول شماره‌ی ۲۴- تراکم شهرهای استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۵۵(نفر در هر هکتار)..... ۴۹
جدول شماره‌ی ۲۵- ساختار سنی و جنسی جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۸۵..... ۵۱
جدول شماره‌ی ۲۶- ساختار سنی جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی..... ۵۴
جدول شماره‌ی ۲۷- میانگین و میانه سنی جمّعیّت استان زنجان و کلّ کشور در سال‌های ۸۵-۱۳۵۵..... ۵۵
جدول شماره‌ی ۲۸- نرخ رشد سالانه خانوار و جمّعیّت در استان زنجان در فاصله ۸۵-۱۳۵۵..... ۵۶
جدول شماره‌ی ۲۹- تعداد خانوار و بعد خانوار استان زنجان به تفکیک نقاط شهری و روستایی در سال‌های ۸۵-۱۳۵۵..... ۵۷
جدول شماره‌ی۳۰- تعداد و بُعد خانوار به تفکیک نقاط شهری و روستایی در شهرستان‌های استان زنجان در سال ۱۳۸۵..... ۵۸

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۳۱- نسبت جمّعیّت ده ساله و بیش‌تر فعّال و غیرفعّال اقتصادی کشور به تفکیک مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵ ..... ۶۱
جدول شماره‌ی ۳۲- تعداد شاغلان و بار معیشتی استان زنجان به تفکیک نقاط روستایی و شهری در سالهای ۸۵-۱۳۵۵ ..... ۶۲
جدول شماره‌ی ۳۳- تعداد شاغلان و بار معیشتی به تفکیک شهرستان‌های استان زنجان بر اساس سرشماری سال ۸۵-۱۳۷۵ ..... ۶۴
جدول شماره‌ی ۳۴- ساختار سنی و جنسی جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۶۵
جدول شماره ی۳۵- نسبت جنسی گروه‌های سنی جمّعیّت استان به تفکیک مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵ ..... ۶۷
جدول شماره‌ی ۳۶- ساختار سنی و جنسی جمّعیّت شهرستان ابهر در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۶۸
جدول شماره‌ی ۳۷- نسبت جنسی گروه‌های سنی جمّعیّت شهرستان ابهر به تفکیک مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵ ..... ۷۰
جدول شماره‌ی ۳۸- ساختار سنی وجنسی جمّعیّت شهرستان‌ایجرود در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق‌شهری‌وروستایی ۷۱
جدول شماره‌ی ۳۹- نسبت جنسی گروه‌های سنی جمّعیّت شهرستان ایجرود به تفکیک مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵ ..... ۷۳
جدول شماره‌ی ۴۰- ساختار سنی و جنسی جمّعیّت شهرستان خدابنده در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۷۴
جدول شماره‌ی ۴۱- نسبت جنسی گروه‌های سنی جمّعیّت شهرستان خدابنده به تفکیک مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵ ..... ۷۶
جدول شماره‌ی ۴۲- ساختار سنی و جنسی جمّعیّت شهرستان خرمدره در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۷۷
جدول شماره‌ی ۴۳- نسبت جنسی گروه‌های سنی جمّعیّت شهرستان خرمدره به تفکیک مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵ ..... ۷۹
جدول شماره‌ی۴۴- ساختار سنی و جنسی جمّعیّت شهرستان زنجان در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۸۰
جدول شماره‌ی ۴۵- نسبت جنسی گروه‌های سنی جمّعیّت شهرستان زنجان به تفکیک مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵ ..... ۸۲
جدول شماره‌ی ۴۶- ساختار سنی و جنسی جمّعیّت شهرستان طارم در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۸۳
جدول شماره‌ی ۴۷- نسبت جنسی گروه‌های سنی جمّعیّت شهرستان طارم به تفکیک مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵ ..... ۸۵
جدول شماره‌ی ۴۸- ساختار سنی و جنسی جمّعیّت شهرستان ماهنشان در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۸۶
جدول شماره‌ی ۴۹- نسبت جنسی گروه‌های سنی جمّعیّت شهرستان ماهنشان به تفکیک مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵ ..... ۸۸
جدول شماره‌ی ۵۰- سطح و روند میزان باروری کلّ استان زنجان برحسب نقاط شهری و روستایی (۷۵-۱۳۶۱) ۹۰
جدول شماره‌ی۵۱- میزان باروری کلّ برحسب نقاط شهری و روستایی استان زنجان (۷۵-۱۳۶۱) ۹۰
جدول شماره‌ی۵۲- سطح، روند و الگوی باروری استان زنجان (۶۵-۱۳۶۱) ۹۱
جدول شماره‌ی۵۳- سطح، روند و الگوی باروری استان زنجان (۷۰-۱۳۶۶) ۹۱
جدول شماره‌ی ۵۴- سطح، روند و الگوی باروری استان زنجان (۷۵-۱۳۷۱) ۹۱
جدول شماره‌ی۵۵- میزان‌های مرگ و میر – موالید در شهرستان‌های استان زنجان در سال ۱۳۷۵ ..... ۹۳
جدول شماره‌ی ۵۶- چگونگی توزیع جابه‌جایی جمّعیّت کشور در سال‌های۸۵-۱۳۷۵ به تفکیک استان ۹۷
جـدول شماره‌ی ۵۷- ترکیب سنی و جنس مهاجـران در استان زنجـان ۹۸
جدول شماره‌ی ۵۸- جابه‌جایی درون استانی جمّعیّت در دهه‌ی ۸۵-۱۳۷۵ ..... ۱۰۲
جدول متقاطع شماره‌ی ۵۹- مهاجرت درون استانی در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ به تفکیک شهرستان ۱۰۳
جدول شماره‌ی۶۰- تعداد روستاهای استان زنجان براساس نرخ رشد آنها در سال‌های۸۵-۱۳۷۵ به تفکیک شهرستان ۱۰۴
جدول شماره‌ی۶۱- چگونگی توزیع مهاجران وارد شده به استان زنجان در سال‌های۸۵-۱۳۷۵ براساس مبدأ به تفکیک شهرستان مقصد ۱۰۸
جدول شماره‌ی ۶۲- چگونگی توزیع مهاجران خارج شده از استان زنجان در سال‌های۸۵-۱۳۷۵ براساس استان مقصد به تفکیک شهرستان مبدأ ۱۱۰
جدول شماره‌ی۶۳- مهاجرت برون استانی در سال‌های۸۵-۱۳۷۵ به تفکیک شهرستان ۱۱۱
جدول شماره‌ی ۶۴- شاخص توسعه‌ی انسانی در استان‌های کشور در سال ۱۳۸۵ ..... ۱۲۳

جدول شماره‌ی ۱- درصد شهرنشینی استان زنجان (در سال‌های ۸۵-۱۳۳۵)..... ۱۳۴
جدول شماره‌ی ۲- سهم جمعیت شهری شهرستان‌های استان زنجان به کل استان ۱۳۶
جدول شماره‌ی ۳- درصد و رتبه‌ی شهرنشینی استان زنجان در سال‌های ۸۵- ۱۳۷۵ و مقایسه‌ی آن با سایر استان‌ها..... ۱۳۷
جدول شماره‌ی ۴- جمعیّت و میزان شهرنشینی زنجان به تفکیک شهرستان در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵..... ۱۴۱
جدول شماره‌ی ۵- محاسبه‌ی شاخص الدریج برای شهرستان‌های استان زنجان در مقطع ۸۵-۱۳۷۵..... ۱۴۶
جدول شماره‌ی ۶- مجموعه‌ی نقاط شهری و تاریخ تبدیل آنها به نقطه‌ی شهری ۱۵۲
جدول شماره‌ی ۷- ارزش مرکزیت هر زیر بخش خدمات در سکونتگاه‌های شهری استان..... ۱۵۵
جدول شماره‌ی ۸- محاسبه‌ی ارزش مرکزیت مجموع زیر بخش‌های خدمات در شهرهای استان..... ۱۵۷
جدول شماره‌ی ۹- توزیع خدمات در نقاط شهری استان ۱۵۹
جدول شماره‌ی ۱۰- محاسبه‌ی شاخص مرکزیت برای شهرهای استان زنجان و رتبه‌بندی شهرها بر این اساس ۱۶۱
جدول شماره‌ی ۱۱- سطح بندی نقاط شهری استان زنجان بر مبنای شاخص مرکزیت خدمات..... ۱۶۳
جدول شماره‌ی ۱۲- رتبه بندی شهرهای استان زنجان برمبنای شاخص مرکزیت شاغلین بخش خدمات..... ۱۶۴
جدول شماره‌ی ۱۳- توزیع جغرافیایی شهرهای استان در پهنه‌های مختلف ارتفاعی ۱۶۷
جدول شماره‌ی ۱۴- شاخص قوه‌ی جذب صنعتی، تراکم و سرانه‌ی سرمایه‌ی ثابت صنعتی در استان زنجان تا ۱۳۸۱ ..... ۱۷۲
جدول شماره‌ی ۱۵- رتبه‌بندی شهرهای استان براساس شاخص‌های صنعتی..... ۱۷۳
جدول شماره‌ی ۱۶- وضعیت نیروی انسانی مشمول نظام بودجه‌ی استانی ۱۷۷
جدول شماره‌ی ۱۷- سهم شاغلان بخش‌های مختلف نقاط شهری استان زنجان ۱۳۷۵..... ۱۷۹
جدول شماره‌ی ۱۸- سطح بندی سکونتگاه‌های شهری در استان زنجان..... ۱۸۱
جدول شماره‌ی ۱۹- میزان مرکزیت شهرهای استان نسبت به مرکز استان..... ۱۸۴
جدول شماره‌ی ۲۰- آستانه‌ی عملکردی شهرهای استان..... ۱۸۵

جدول شماره‌ی ۱- مشخصات سکونتگاه‌های شهری و روستایی شهرستان‌های استان زنجان درسال۱۳۸۵ ..... ۱۹۳
جدول شماره‌ی۲- چگونگی توزیع جمعیّت شهری و روستایی استان زنجان در سال ۱۳۸۵ ..... ۱۹۶
جدول شماره‌ی۳- بررسی سیرتحولات جمعیّت استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۳۵..... ۱۹۶
جدول شماره‌ی ۴- بررسی روند نرخ رشد جمعیتّی کلّ، شهری و روستایی استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۳۵..... ۱۹۷
جدول شماره‌ی ۵- بررسی سیر تحولات جمعیّتی کشور در سال‌های ۸۵- ۱۳۳۵..... ۱۹۷
جدول شماره‌ی ۶- بررسی روند نرخ رشد جمعیتّی کل، شهری و روستایی کشور در سال‌های ۸۵-۱۳۳۵..... ۱۹۸
جدول شماره‌ی ۷- وضعیت سهم جمعیّت کل، شهری وروستایی استان زنجان از جمعیّت کشور در سال‌های ۸۵-۱۳۳۵..... ۲۰۱
جدول شماره‌ی ۸- توزیع نسبی جمعیّت استان زنجان برحسب گروه‌های عمده‌ی سنی در سال‌های ۷۵-۱۳۳۵..... ۲۰۲
جدول شماره ی ۹- تغییرات جمعیّت استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۳۵ ..... ۲۰۳
جدول شماره‌ی ۱۰- میزان موالید، باروری، مرگ و میر و امید به زندگی جمعیّت استان زنجان ۷۵-۱۳۶۵..... ۲۰۴
جدول شماره‌ی۱۱- متولدین ثبت شده استان زنجان در سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۶۵ ..... ۲۰۴
جدول شماره‌ی ۱۲- فوت شدگان ثبت شده استان زنجان در سال‌های ۸۳- ۱۳۶۵ ..... ۲۰۵
جدول شماره‌ی ۱۳- شاخص‌های عمده‌ی جمعیّتی برحسب جنس استان زنجان در سال‌های۷۵-۱۳۶۵ ..... ۲۰۵
جدول شماره‌ی ۱۴- چگونگی نرخ رشد جمعیّت شهری و روستایی و کل استان در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵..... ۲۰۷
جدول شماره‌ی ۱۵- چگونگی سهم جمعیّت شهری و روستایی از جمعیّت کل استان در سال‌های ۸۵-۱۳۳۵ ..... ۲۰۸
جدول شماره‌ی ۱۶- چگونگی سهم جمعیّت استان به تفکیک از جمعیّت کشوری در سال‌های ۸۵-۱۳۳۵..... ۲۰۹
جدول شماره‌ی ۱۷- وضعیت، رشد جمعیّت کل شهری و روستایی استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۳۵..... ۲۰۹

جدول شماره‌ی ۱۸- وضعیت جمعیّت کل شهری و روستایی استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ ..... ۲۱۰
جدول شماره‌ی ۱۹- جمعیّت نقاط شهری و روستایی بر حسب شهرستان ۱۳۸۵ ..... ۲۱۰
جدول شماره‌ی ۲۰- مهاجران داخلی وارد شده و خارج شده استان زنجان از سال ۸۵- ۱۳۷۵ ..... ۲۱۳
جدول شماره‌ی ۲۱- مهاجران داخلی وارد شده و خارج شده استان به تفکیک شهرستانی سال ۱۳۸۵ ..... ۲۱۳
جدول شماره‌ی ۲۲- مهاجران داخلی وارد شده و خارج شده استان زنجان از سال ۷۵-۱۳۶۵ ..... ۲۱۴
جدول شماره‌ی ۲۳- مهاجران داخلی وارد شده و خارج شده استان زنجان از سال ۷۵-۱۳۶۵ ..... ۲۱۶
جدول شماره‌ی ۲۴- مقایسه‌ی تحول نسبت روستانشین در کشور و استان زنجان ۲۱۸
جدول شماره‌ی ۲۵- مقایسه‌ی میزان باسوادی در جمعیّت ۶ ساله و بیش‌تر برحسب نقاط شهری و روستایی استان و کشوردر سال۱۳۸۵ ..... ۲۱۹
جدول شماره‌ی ۲۶- سیر جمعیّت باسوادان ۶ ساله و بیش‌تر برحسب جنس در نقاط شهری و روستایی استان در سال‌های۷۵-۱۳۵۵ .... ۲۲۰
جدول شماره‌ی ۲۷- تعداد امکانات تأسیساتی و تجهیزاتی در نقاط روستایی شهرستان‌های استان ۲۲۲
جدول شماره‌ی ۲۸- تعداد جمعیّت روستایی استان به تفکیک شهرستان، نسبت، سهم جمعیت و تراکم نسبی آن در سال ۱۳۸۵ ..... ۲۲۴
جدول شماره‌ی ۲۹- کم و کیف (تعداد و سکونت)، آبادی‌های شهرستان‌های استان زنجان ۱۳۸۵ ..... ۲۳۶
جدول شماره‌ی ۳۰ - درصد آبادی دارای سکنه و خالی از سکنه شهرستان از کل آبادی استان ۱۳۸۵ ..... ۲۳۸
جدول شماره‌ی ۳۱- درصد آبادی دارای سکنه و خالی ازسکنه شهرستان ازکل آبادی شهرستان استان ۱۳۸۵ ..... ۲۳۸
جدول شماره‌ی۳۲- آبادی‌های دارای سکنه برحسب طبقه‌بندی جمعیّت و شهرستان ۱۳۷۵(نفر) ۲۴۰
جدول شماره‌ی ۳۳- آبادی‌های دارای سکنه برحسب طبقه‌بندی تعداد خانوار و شهرستان ۱۳۷۵(خانوار) ۲۴۱
جدول شماره‌ی ۳۴- جمعیّت آبادی‌های دارای سکنه برحسب طبقه‌بندی جمعیّت و شهرستان ۱۳۷۵ (نفر) ۲۴۲
جدول شماره‌ی ۳۵- وضعیت استقرار،کیفیت وکمیت درصدی آبادی‌های استان و شهرستان‌های استان سال۱۳۸۵ ..... ۲۴۷
جدول شماره‌ی ۳۶- کم وکیف (وضع طبیعی)، آبادی‌های شهرستان ابهر در سال۱۳۸۵ ..... ۲۴۸
جدول شماره‌ی ۳۷- کم وکیف (وضع طبیعی)، آبادی‌های شهرستان خدابنده در سال۱۳۸۵ ..... ۲۴۸
جدول شماره‌ی ۳۸- کم وکیف(وضع طبیعی)، آبادی‌های شهرستان زنجان در سال۱۳۸۵ ..... ۲۴۹
جدول شماره‌ی ۳۹- کم وکیف (وضع طبیعی)، آبادی‌های شهرستان خرمدره درسال۱۳۸۵ ..... ۲۴۹
جدول شماره‌ی ۴۰- کم وکیف (وضع طبیعی)، آبادی‌های شهرستان ایجرود در سال۱۳۸۵ ..... ۲۵۰
جدول شماره‌ی ۴۱- کم وکیف (وضع طبیعی)، آبادی‌های شهرستان طارم در سال۱۳۸۵ ..... ۲۵۰
جدول شماره‌ی ۴۲- کم وکیف (وضع طبیعی)، آبادی‌های شهرستان ماهنشان در سال۱۳۸۵ ..... ۲۵۱
جدول شماره‌ی ۴۳-کیفیت وکمیت درصدی وضعیت طبیعی آبادی‌های شهرستان ابهردر سال۱۳۸۵ ..... ۲۵۱
جدول شماره‌ی ۴۴-کیفیت وکمیت درصدی وضعیت طبیعی شهرستان خدابنده در سال۱۳۸۵ ..... ۲۵۲
جدول شماره‌ی ۴۵- کیفیت وکمیت درصدی وضعیت طبیعی شهرستان زنجان در سال۱۳۸۵ ..... ۲۵۳
جدول شماره‌ی ۴۶- کیفیت وکمیت درصدی وضعیت طبیعی شهرستان خرمدره در سال۱۳۸۵ ..... ۲۵۳
جدول شماره‌ی ۴۷- کیفیت وکمیت درصدی وضعیت طبیعی شهرستان ایجرود در سال۱۳۸۵ ..... ۲۵۴
جدول شماره‌ی ۴۸- کیفیت وکمیت درصدی وضعیت طبیعی شهرستان طارم درسال۱۳۸۵ ..... ۲۵۴
جدول شماره‌ی ۴۹- کیفیت وکمیت درصدی وضعیت طبیعی شهرستان ماهنشان در سال۱۳۸۵ ..... ۲۵۵
جدول شماره‌ی ۵۰- سکونتگاه‌های پیرامون کانون‌های شهری استان زنجان۱۳۸۵ ..... ۲۶۴
جدول شماره‌ی ۵۱- تراکم نسبی جمعیّت کشور به تفکیک استان (نفر در کیلومترمربع) ۲۶۹
جدول شماره‌ی ۵۲ - وضعیت تراکم ودرصد جمعیّت روستایی در سطح شهرستان‌های استان زنجان، سال۱۳۸۵ ..... ۲۷۱
جدول شماره‌ی ۵۳- وضعیت تراکم ودرصد جمعیّت روستایی شهرستان‌ها از کل استان زنجان، سال ۱۳۸۵ ..... ۲۷۱

جدول شماره‌ی ۵۴- شمار عشایر ییلاقی و قشلاقی استان زنجان به تفکیک شهرستان ۲۸۲
جدول شماره‌ی ۵۵- تعداد خانوار و جمعیّت عشایر ییلاقی و قشلاقی دهستان‌های استان زنجان ۲۸۳
جدول شماره‌ی ۵۶- تعداد سکونتگاه‌های روستایی بهره‌مند از انرژی برق و گاز استان زنجان ۲۸۴
جدول شماره‌ی ۵۷- طول راه‌های روستایی زیر پوشش اداره‌ی کل راه و ترابری استان(کیلومتر) ۲۸۶
جدول شماره‌ی ۵۸- ضریب بهره مندی طول راه‌های روستایی زیر پوشش اداره‌ی کل راه و ترابری استان ۲۸۷
جدول شماره‌ی ۵۹- دسته‌بندی سکونتگاه‌های روستایی استان براساس جمعیّت ۲۸۹
جدول شماره‌ی ۶۰- وضعیت آبادی‌های دارای سکنه و خالی از سکنه استان و شهرستان‌های استان زنجان در سال ۱۳۸۵ ..... ۲۹۲

جدول شماره‌ی ۱- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس استفاده یا عدم استفاده آنها از محصولات فرهنگی شش گانه ۳۱۷
جدول شماره‌ی ۲- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان بر اساس دوره‌های گذرانده شده‌ی آنان به تفکیک هر شاخه ۳۳۱
جدول شماره‌ی ۳- چگونگی توزیع مؤسسات، انجمن‌ها، آموزشگاه‌ها، فرهنگ سراها و... استان زنجان به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها ۳۳۸
پیوست فنی ۱-۲-۴- تحلیل وضعیت فرهنگی استان - مجموعه جدول‌های گزارش تحلیل وضعیت فرهنگی استان ۳۵۳
جدول شماره‌ی ۱- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس الگوهای آنان در زندگی خویش ۳۵۵
جدول شماره‌ی ۲- توزیع پاسخ‌گویان بر اساس دلایل موفقیّت الگوهای زندگی آنها ۳۵۶
جدول شماره‌ی ۳- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس ترکیب سبد مصرف کالاهای فرهنگی آنان ۳۵۶
جدول شماره‌ی ۴- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان استفاده کننده از یک محصول بر اساس گونه‌ی آن ۳۵۷
جدول شماره‌ی ۵- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان استفاده کننده از دو محصول فرهنگی بر اساس گونه‌های آن ۳۵۷
جدول شماره‌ی ۶- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان استفاده کننده از سه محصول فرهنگی بر اساس گونه‌های آن ۳۵۸
جدول شماره‌ی ۷- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان استفاده کننده از چهار محصول فرهنگی بر اساس گونه‌های آن ۳۵۹
جدول شماره‌ی ۸- چگونگی توزیع پاسخ گویان استفاده کننده از پنج محصول فرهنگی بر اساس گونه‌های آن ۳۵۹
جدول شماره‌ی ۹- مقایسه‌ی استفاده و خرید کتاب توسط پاسخ گویان براساس آخرین زمان استفاده یا خرید آنها ۳۶۰
جدول شماره‌ی ۱۰- چگونگی توزیع سنخ کتاب‌های خوانده شده توسط پاسخ‌گویان ۳۶۱
جدول شماره‌ی ۱۱- چگونگی توزیع هدف از استفاده پاسخ‌گویان از کتاب ۳۶۱
جدول شماره‌ی ۱۲- مقایسه‌ی استفاده و خرید کتاب توسط پاسخ گویان براساس آخرین زمان استفاده یا خرید آنها ۳۶۲
جدول شماره‌ی ۱۳- چگونگی توزیع سنخ روزنامه‌های خوانده شده، توسط پاسخ‌گویان ۳۶۲
جدول شماره ی ۱۴- چگونگی توزیع هدف از استفاده پاسخ‌گویان از روزنامه ۳۶۳
جدول شماره‌ی ۱۵- مقایسه‌ی استفاده خرید مجله توسط پاسخ‌گویان براساس آخرین زمان استفاده یا خرید آنها ۳۶۳
جدول شماره‌ی ۱۶- چگونگی توزیع سنخ مجله‌های خوانده شده توسط پاسخ‌گویان ۳۶۳
جدول شماره‌ی ۱۷- چگونگی توزیع هدف از استفاده پاسخ‌گویان از مجله‌ها ۳۶۴
جدول شماره‌ی ۱۸- مقایسه‌ی استفاده و خرید لوح فشرده توسط پاسخ‌گویان براساس آخرین زمان استفاده یا خرید آنها ۳۶۵
جدول شماره‌ی ۱۹- چگونگی توزیع سنخ CD های استفاده شده توسط پاسخ گویان ۳۶۶
جدول شماره‌ی ۲۰- چگونگی توزیع هدف پاسخ گویان از استفاده از لوح فشرده ۳۶۶
جدول شماره‌ی ۲۱- مقایسه‌ی استفاده و خرید نوار کاست توسط پاسخ گویان بر اساس آخرین زمان استفاده یا خرید آنها ۳۶۷
جدول شماره‌ی ۲۲- چگونگی توزیع سنخ نوارهای استفاده شده توسط پاسخ گویان ۳۶۷
جدول شماره‌ی ۲۳- چگونگی توزیع هدف پاسخ گویان از استفاده از نوارهای ضبط صوت ۳۶۸
جدول شماره‌ی ۲۴- مقایسه‌ی استفاده و خرید اینترنت توسط پاسخ گویان براساس زمان استفاده یا خرید آنها ۳۶۸
جدول شماره‌ی ۲۵- چگونگی توزیع سنخ اینترنت استفاده شده توسط پاسخ گویان ۳۶۹

جدول شماره‌ی ۲۶- چگونگی توزیع هدف پاسخ‌گویان از استفاده از اینترنت ۳۶۹
جدول شماره‌ی ۲۷- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان بر اساس نوع دوره‌های هنری گذرانده شده ۳۷۰
جدول شماره‌ی ۲۸- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان بر اساس زمان برگزاری دوره‌های هنری ۳۷۰
جدول شماره‌ی ۲۹- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس محل برگزاری دوره‌های هنری ۳۷۱
جدول شماره‌ی ۳۰- چگونگی توزیع پاسخ گویان بر اساس هدف از شرکت در دوره‌های هنری ۳۷۱
جدول شماره‌ی ۳۱- چگونگی توزیع پاسخ گویان بر اساس نوع دوره‌های آموزش موسیقی ۳۷۱
جدول شماره‌ی ۳۲- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان بر اساس زمان برگزاری دوره‌های آموزش موسیقی ۳۷۲
جدول شماره‌ی ۳۳- چگونگی توزیع پاسخ گویان بر اساس محل برگزاری دوره‌های آموزش موسیقی ۳۷۲
جدول شماره‌ی۳۴ - چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس هدف از شرکت در دوره‌های آموزش موسیقی ۳۷۲
جدول شماره‌ی ۳۵- چگونگی توزیع پاسخ گویان بر اساس نوع دوره‌های آموزش صنایع دستی ۳۷۳
جدول شماره‌ی ۳۶- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس زمان برگزاری دوره‌های آموزش صنایع دستی ۳۷۴
جدول شماره‌ی ۳۷- چگونگی توزیع پاسخ گویان بر اساس محل برگزاری دوره‌های آموزش صنایع دستی ۳۷۴
جدول شماره‌ی ۳۸- چگونگی توزیع پاسخ گویان بر اساس هدف از شرکت در دوره‌های آموزش صنایع دستی ۳۷۵
جدول شماره‌ی ۳۹- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان بر اساس نوع دوره‌های آموزش زبان ۳۷۵
جدول شماره‌ی ۴۰- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس زمان برگزاری دوره‌های آموزش زبان ۳۷۶
جدول شماره‌ی ۴۱- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان بر اساس محل برگزاری دوره‌های آموزش زبان ۳۷۶
جدول شماره‌ی ۴۲- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس هدف از شرکت در دوره‌های آموزش زبان ۳۷۷
جدول شماره‌ی ۴۳- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس نوع دوره‌های آموزش رایانه ۳۷۷
جدول شماره‌ی ۴۴- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس زمان برگزاری دوره‌های آموزش رایانه ۳۷۸
جدول شماره‌ی ۴۵- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس محل برگزاری دوره‌های آموزش رایانه ۳۷۸
جدول شماره‌ی ۴۶- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس هدف از شرکت در دوره‌های آموزش رایانه ۳۷۹
جدول شماره‌ی ۴۷- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس نوع دوره‌های آموزش مهارتی ۳۷۹
جدول شماره‌ی ۴۸- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس زمان برگزاری دوره‌های آموزش مهارتی ۳۸۰
جدول شماره‌ی ۴۹- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس محل برگزاری دوره‌های آموزش مهارتی ۳۸۰
جدول شماره‌ی ۵۰- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس هدف از شرکت در دوره‌های آموزش مهارتی ۳۸۱
جدول شماره‌ی ۵۱- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس نوع دوره‌های ورزشی ۳۸۱
جدول شماره‌ی ۵۲- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس زمان برگزاری نوع دوره‌های ورزشی ۳۸۱
جدول شماره‌ی ۵۳- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس محل برگزاری نوع دوره‌های ورزشی ۳۸۲
جدول شماره‌ی ۵۴- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس هدف از شرکت در نوع دوره‌های ورزشی ۳۸۲
جدول شماره‌ی ۵۵- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس نوع دوره‌های آموزش عمومی ۳۸۲
جدول شماره‌ی ۵۶- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس زمان برگزاری دوره‌های آموزش عمومی ۳۸۲
جدول شماره‌ی۵۷- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس محل برگزاری دوره‌های آموزش عمومی ۳۸۳
جدول شماره‌ی ۵۸- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس هدف از شرکت در دوره‌های آموزش عمومی ۳۸۴
جدول شماره‌ی۵۹- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس سابقه‌ی عضویت آنها در کتابخانه های عمومی ۳۸۴
جدول شماره‌ی ۶۰- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس میزان رضایت آنها از عضویت در کتابخانه‌های عمومی ۳۸۴
جدول شماره‌ی ۶۱- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس مدت عضویت آنها در انجمن‌های ادبی ۳۸۵
جدول شماره‌ی ۶۲- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس میزان رضایت آنها از عضویت در انجمن‌های ادبی ۳۸۵

جدول شماره‌ی ۶۳- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس مدت عضویت آنها در انجمن‌های هنری ۳۸۵
جدول شماره‌ی ۶۴- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس میزان رضایت آنها از عضویت در انجمن‌های هنری..... ۳۸۶
جدول شماره‌ی ۶۵- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس مدت عضویت آنها در مؤسسات خیریه..... ۳۸۶
جدول شماره‌ی ۶۶- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس میزان رضایت آنها از عضویت در مؤسسات خیریه ۳۸۶
جدول شماره‌ی ۶۷- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس مدت عضویت آنها در بسیج..... ۳۸۶
جدول شماره‌ی ۶۸- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس میزان رضایت آنها از عضویت در بسیج ۳۸۷
جدول شماره‌ی ۶۹- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس مدت عضویت آنها در هیأت‌های مذهبی ۳۸۷
جدول شماره‌ی ۷۰- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس میزان رضایت آنها از عضویت در هیأت‌های مذهبی..... ۳۸۷
جدول شماره‌ی ۷۱- توزیع پاسخ‌گویان براساس بازدارنده های پیشرفت و رشد آنان در زندگی..... ۳۸۸
جدول شماره‌ی ۷۲- شما برای موفقیّت بیش‌تر در زندگی به چه چیزهایی احتیاج دارید؟..... ۳۸۹

جدول شماره‌ی ۱- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان عضو انجمن‌ها، گروه‌ها و... ..... ۴۰۵
جدول شماره‌ی۲- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان فاقد عضویت در انجمن‌ها، گروه‌ها و... براساس دلایل عدم عضویت آنها ۴۰۶
جدول شماره‌ی ۳- چگونگی توزیع پاسخ گویان دارای سابقه‌ی فعالیّت گروهی و کار جمعی ۴۱۰
جدول شماره‌ی ۴- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس مراجعه به افراد در هنگام سختی..... ۴۱۳
جدول شماره‌ی ۵- تعداد پرونده‌های مختومه قتل عمد دادگاه‌های عمومی استان زنجان طی دوره‌ی ۱۳۸۰-۱۳۷۶..... ۴۱۵
جدول شماره‌ی ۶- تعداد پرونده‌های مختومه‌ی قتل غیرعمد دادگاه های عمومی استان زنجان در دوره‌ی۸۰-۱۳۷۶ ..... ۴۱۷
جدول شماره‌ی ۷- تعداد پرونده‌های مختومه ایراد ضرب و جرح دادگاه‌های عمومی استان زنجان در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶..... ۴۱۸
جدول شماره‌ی ۸- تعداد پرونده‌های مختومه‌ی تصرف عدوانی و مزاحمت دادگاه‌های عمومی استان زنجان در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶..... ۴۲۰
جدول شماره‌ی ۹- تعداد پرونده‌های مختومه‌ی اختلاس، ارتشاء و جعل دادگاه های عمومی استان زنجان در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶ ..... ۴۲۲
جدول شماره‌ی ۱۰- تعداد پرونده‌های مختومه صدور چک بلامحل دادگاه های عمومی استان زنجان در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶..... ۴۲۴
جدول شماره‌ی ۱۱- تعداد پرونده‌های مختومه‌ی سرقت (موجب حد و تعزیر)، دادگاه‌های عمومی استان زنجان در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶ ... ۴۲۶
جدول شماره‌ی ۱۲- تعداد پرونده های مختومه‌ی اعمال منافی عفت (موجب حد و تعزیر)، دادگاه های عمومی استان زنجان در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶..... ۴۲۸
جدول شماره‌ی ۱۳- تعداد پرونده های مختومه‌ی طلاق دادگاه‌های عمومی استان زنجان در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶..... ۴۳۰
جدول شماره‌ی ۱۴- تعداد پرونده‌های مختومه‌ی جرایم اطفال دادگاه‌های عمومی استان زنجان در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶..... ۴۳۲
جدول شماره‌ی ۱۵- تعداد پرونده های مختومه‌ی تخلفات راهنمایی و رانندگی دادگاه های عمومی استان زنجان در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶ ۴۳۴
جدول شماره‌ی ۱۶- توزیع پاسخ‌گویان براساس ارزش‌های مهم آنان به تفکیک اولویت..... ۴۳۹
جدول شماره‌ی ۱۷- چگونگی توزیع پاسخ گویان بر اساس ارتباط آنان با دیگر افراد..... ۴۴۲
جدول شماره‌ی ۱۸- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس اعتماد آنان به دیگر افراد..... ۴۴۷
جدول شماره‌ی ۱۹- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس دلایل اعتماد آنان به دیگر افراد..... ۴۴۸
جدول شماره‌ی ۲۰- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس وضعیت ارتباط و اعتماد آنها..... ۴۴۹
جدول شماره‌ی ۲۱- چگونگی توزیع پاسخ گویان دارای شریک اقتصادی به تفکیک دلیل آنها برای شراکت یا عدم آن ۴۵۳
جدول شماره‌ی ۲۲- چگونگی توزیع پاسخ گویان فاقد اموال و دارایی شریکی با دیگران..... ۴۵۴

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲- تحلیل اجتماعی و فرهنگی

۱-۲-۱- تحولات جمّعیّت در سه دهه‌ی گذشته

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-۱- تحولات جمّعیّت در سه دهه‌ی گذشته

کلیات

مطالعه‌ی جمّعیّت‌های انسانی با رویکردی کمی‌گرا به شکل‌گیری دانش جمعیّت‌شناسی، انجامیده است. این دانش به بررسی تعداد جمّعیّت، ساخت جمعیّت، ویژگی‌های کلّی آن و تغییر و تحوّل در آن، می‌پردازد. در دنیای امروز شناخت جمعیّت و تحولات آن به منزله‌ی یکی از پیش نیازها و مقدمات برنامه‌ریزی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، به شمار می‌آید. از این رو دولت‌ها (توسعه یافته و در حال توسعه)، می‌کوشند با انجام سرشماری‌ها و آمارگیری‌ها، اطلاعات ارزنده‌ای از جمّعیّت‌های سرزمین خویش بدست آورند و در تعیین خط مشی‌ها، سیاست‌گذاری‌ها و تدوین برنامه‌ها از یافته‌های بررسی‌های جمعیّت شناختی بهره گیرند. مطالعه‌ی ساختارهای جمّعیّتی و عوامل تشکیل دهنده و مؤثر بر آن، می‌تواند به کشف و شناخت قاعده‌مندی‌هایی بی‌انجامد که درک درست و روشنی از آن ما را قادر خواهد ساخت تا به پیش‌بینی‌هایی مبادرت ورزیم و از این طریق مداخله‌های توسعه‌ای را کارآمدتر و مؤثرتر از پیش، اعمال کنیم.

از آن جا که تحلیل ساختار جمّعیّتی می‌تواند به ابزاری برای تحلیل جمّعیّت استان و شناخت ویژگی‌های عمده‌ی آن تبدیل گردد، در این قسمت به بررسی و مطالعه‌ی مدل ساختاری جمّعیّت کشور و استان در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۷۵، ۱۳۶۵، ۱۳۵۵ پرداخته شده است.

در این گزارش کوشیده‌ایم، با توصیف وضعیّت جمعیّتی استان و تشریح دگرگونی‌ها و تحولات آن در دهه‌های اخیر، برداشت واقع بینانه‌تری از روند توسعه اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و... ارایه دهیم. از این رو به مقایسه‌ی ساختارهای سنی، جنسی، آرایش سکونتگاهی (مناطق شهری و روستایی)، روند مهاجرت، رشد و... پرداخته‌ایم.

براساس نتایج سرشماری نفوس و مسکن سه دهه‌ی اخیر مرکز آمار ایران، جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۶۵، حدود ۷۸۲۹۸۸نفر، در سال ۱۳۷۵، بالغ بر ۹۰۰۸۹۰ نفر و در سال ۱۳۸۵، نزدیک به ۹۶۴۶۰۱ نفر، بوده است. به این ترتیب متوسط رشد سالانه‌ی جمّعیّت این استان در دوره‌ی ۷۵-۱۳۶۵، حدود ۱/۴۱ درصد بوده[۱] که در دوره‌ی ۸۵-۱۳۷۵، به حدود ۰/۶۹ درصد، کاهش یافته است. اگرچه متوسط رشد سالانه‌ی جمّعیّت استان یاد شده در هر دو دوره کمتر از متوسط رشد سالانه‌ی جمّعیّت کشور می‌باشد، امّا در دهه‌ی اخیر این اختلاف شدیدتر گردیده و کاهش چشم‌گیر یافته است.

۱. متوسط رشد سالانه‌ی جمعیت کشور در این دوره ۱/۹۶ و در دوره‌ی ۸۵-۱۳۷۵، نیز ۱/۶۱ درصد، بوده است.

رشد سالانه‌ی جمّعیّت[1] استان زنجان در مناطق شهری و روستایی بسیار متفاوت از یکدیگر و تأمل برانگیز، می‌باشد. این رشد در مناطق شهری؛ چه در دوره‌ی نخست (۳/۰۷ درصد) و چه در دوره‌ی دوّم (۲/۶۹)، به متوسط رشد جمّعیّت مناطق شهری کشور نزدیک بوده است.[2] در صورتی که در مناطق روستایی این استان در دوره‌ی ۷۵-۱۳۶۵، از متوسط رشد جمّعیّت مناطق روستایی کشور فاصله‌ی بیش‌تری گرفته (۰/۱۳ درصد) و در دوره‌ی ۸۵-۱۳۷۵، یکی از بالاترین رشدهای منفی مناطق روستایی کشور (۱/۵۱-)، را دارا می‌باشد. با توجّه به رویدادهای جمّعیّتی یاد شده سهم استان زنجان در جمّعیّت کلّ کشور از ۱/۵۰ درصد در سال ۱۳۷۵، به ۱/۳۷درصد، در سال ۱۳۸۵ تقلیل یافته است.

بررسی میزان رشد جمّعیّت و همچنین خالص مهاجرت استان نشان می‌دهد، هر چند از شدّت مهاجر فرستی استان زنجان در دهه‌ی ۸۵-۱۳۷۵، نسبت به دهه‌ی قبل کاسته شده است ولی همچنان استان زنجان جزء استان‌های مهاجر فرست کشور می‌باشد.

رشد سالانه‌ی جمّعیّت استان زنجان در یک دوره‌ی ۴۰ ساله (۸۵-۱۳۴۵)، برابر با ۱/۸درصد، می‌باشد. رشد سالانه‌ی جمّعیّت در این دوره در نقاط شهری استان برابر با ۴/۳درصد و در نقاط روستایی استان برابر با ۰/۳ درصد، بوده است.

بررسی رشد جمّعیّت در شهرستان‌های استان نشان می‌دهد که شهرستان خرمدره با ۳/۵ درصد، دارای بالاترین رشد جمّعیّت و شهرستان ماهنشان با ۰/۰۴ درصد، دارای پایین‌ترین رشد جمّعیّت در دوره‌ی ۴۰ ساله، بوده است.

از نظر تقسیمات سیاسی سال ۱۳۸۵، استان زنجان دارای ۷ شهرستان، ۱۶ بخش، ۴۶ دهستان، ۱۶ شهر و ۹۷۴ آبادی، می‌باشد. بررسی توزیع جمّعیّت استان زنجان در شهرستان‌ها نشان می‌دهد که شهرستان زنجان با ۴۷/۱ درصد، دارای بالاترین سهم جمّعیّت و شهرستان ایجرود با ۳/۸ درصد، دارای کمترین سهم جمّعیّتی بوده‌اند. بررسی جمعیّت ساکن در نقاط شهری و روستایی نشان می‌دهد که از ۵۵۹۳۴۰ نفر، جمّعیّت شهری استان، شهرستان زنجان با ۶۲/۵ درصد و شهرستان ایجرود با ۰/۶ درصد، به ترتیب دارای بیش‌ترین و کمترین سهم از جمّعیّت شهرنشین استان بوده‌اند. شهرستان‌های خدابنده با ۳۰/۶ درصد و شهرستان ایجرود با ۸/۲ درصد نیز دارای بیش‌ترین و کمترین سهم از جمّعیّت روستایی استان زنجان بوده‌اند.

---

۱. نرخ رشد سالیانه‌ی جمّعیّت:

روش‌های مختلف محاسبه‌ی میزان رشد جمعیّت وجود دارد که از آن جمله می‌توان به: میزان رشد لحظه‌ای، میزان رشد سالانه و میزان رشد مشهود (طبیعی)، اشاره کرد. تفاوت انواع میزان رشد جمعیّت، بسیار ناچیز است و در محاسبه می‌توان یکی را به جای دیگری به کار برد، ولی نکته‌ی قابل توجّه این است که برای برآورد جمعیّت‌های جاری در کشورهای دارای میزان‌های رشد جمعیّتی پایین معمولاً از میزان رشد لحظه‌ای و در کشورهایی دارای میزان‌های رشد جمعیت بالاتر (از جمله ایران)، از میزان رشد سالانه استفاده می‌شود که فرمول آن به صورت زیر است:

$$r = \sqrt[n]{\frac{P_{t+n}}{P_t}} - 1$$

جمعیّت در سال pt

جمعیّت در سال $p\ t+n : t+n$

تعداد سال: n

میزان رشد سالانه : r

۲ . لازم به یادآوری است که متوسط رشد سالانه‌ی جمّعیّت کشور در مناطق شهری، در دوره‌ی۷۵-۱۳۶۵، حدود ۳/۲۱ درصد و در دوره‌ی ۸۵-۱۳۷۵، نزدیک به ۲/۷۴ درصد، بوده است.

توزیع نسبی مساحت و جمّعیّت استان زنجان برحسب شهرستان‌ها، نشان می‌دهد که شهرستان زنجان با ۳۰/۵ درصد (بیش‌ترین سهم از مساحت استان)، ۴۷/۱ درصد از جمّعیّت استان را در خود جای داده است. برهمین اساس شهرستان خرمدره با ۱/۸ درصد (کمترین سهم از مساحت استان)،۶/۳ درصد از جمّعیّت استان را به خود اختصاص داده است. بررسی شهرستان‌های استان از لحاظ تعداد آبادی‌های دارای سکنه، نشان می‌دهد که بیش از ۶۶ درصد آبادی‌های دارای سکنه در سه شهرستان: زنجان، خدابنده و ابهر می‌باشند.

۱-۲-۱-۱- بررسی جمّعیّت و پراکندگی آن

به منظور دست یافتن به برداشتی واقع بینانه از تحولات جمّعیّت در سه دهه‌ی اخیر و همچنین مقایسه‌ی تأثیر این دگرگونی‌ها در ساختار جمّعیّت کشور در استان کوشیده شده است، براساس نتایج سرشماری‌های سال‌های ۱۳۸۵و ۱۳۷۵، ۱۳۶۵، ۱۳۵۵ وضعیت گروه‌های عمده‌ی سنی (۱۴-۰ ساله، ۶۴-۱۵ ساله و ۶۵ ساله بیش‌تر)، نسبت جنسی آنها و ... تشریح گردد.

- **مقایسه‌ی ساختار جمّعیّت استان زنجان و کشور در سال ۱۳۵۵**

سهم گروه‌های سنی ۴-۰ ساله، ۹-۵ ساله و ۱۴-۱۰ ساله، در جمّعیّت ۱۳۵۵ کشور به ترتیب برابر با ۱۶/۱ درصد، ۱۵/۷ درصد و ۱۲/۸ درصد، بوده است. به این ترتیب حدود ۴۴/۵ درصد از جمّعیّت کشور در این سال کمتر از پانزده سال سن داشته‌اند. لازم به ذکر است، چنین ساختار جوانی پس از یک دهه تلاش برای کنترل جمّعیّت، حاصل شده است. بررسی سهم گروه‌های یاد شده، در استان زنجان نشان می‌دهد که سهم گروه سنی ۴-۰ ساله ۱۷/۹ درصد، ۹-۵ ساله ۱۶/۲ درصد و ۱۴-۱۰ ساله حدود ۱۱/۸ درصد، بوده است؛ بنابراین نزدیک به ۴۶/۰ درصد جمّعیّت سال ۱۳۵۵ این استان کمتر از ۱۵ سال سن، داشتند. مقایسه‌ی درصدهای یادشده آشکار می‌سازند که این استان دیرتر از میانگین عمومی کشور در مسیر کاهش باروری و کنترل جمّعیّت، قدم گذاشته است.

نسبت جنسی گروه‌های سنی ۴-۰ ساله، ۹-۵ ساله و ۱۴-۱۰ ساله جمّعیّت ۱۳۵۵ کشور به ترتیب ۱۰۸، ۱۰۸و ۱۱۰ بوده است، در صورتی که نسبت جنسی گروه‌های یاد شده در استان زنجان ۱۱۶، ۱۰۸ و ۱۱۸، گردیده است. این افزایش را می‌توان برخاسته از ترجیح جنسی ساکنان منطقه و توجّه‌ی ویژه آنان (به حفظ فرزندان پسر)، تلقی کرد.

سهم گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله (سن فعّالیّت اقتصادی)، در جمّعیّت ۱۳۵۵ کشور ۵۲/۰ درصد و سهم آن از جمّعیّت استان زنجان ۵۰/۴ درصد، بوده است. در نتیجه، در مقایسه با کشور، این استان جمّعیّت واقع در سن فعّالیّت اقتصادی کمتری در اختیار داشته و از نیروی کار کمتری برخوردار بوده است. کمترین سهم جمعیّت گروه‌های سنی پنج ساله واقع در سن فعّالیّت اقتصادی به گروه‌های ۶۴-۶۰ ساله (۱/۵ درصد)، ۵۹-۵۵ ساله (۲/۲ درصد)، ۴۹-۴۵ ساله (۴/۴ درصد) و ۵۴-۵۰ ساله (۴/۵ درصد)، دیده می‌شود. نسبت جنسی گروه‌های سنی واقع در سن فعّالیّت اقتصادی (۶۴-۱۵ ساله)، در کشور نزدیک به ۱۰۴ و در استان زنجان حدود ۱۰۹، برآورد

گردیده است. به این ترتیب می‌توان یادآور شد ورود به سن فعّالیّت اقتصادی، ازدواج، بهره‌مندی از آموزش عالی و انجام خدمت وظیفه‌ی عمومی و... با مهاجرت مردان از استان همراه شده و به ماندگاری نسبی زنان، انجامیده است. کمترین نسبت جنسی به گروه‌های سنی ۲۹-۲۵ ساله (با نسبت جنسی ۸۱)، ۲۴-۲۰ ساله (با نسبت جنسی ۸۴) و ۳۴-۳۰ ساله (با نسبت جنسی ۸۸)، باز می‌گردد. در گزارش اقتصادی جمّعیّت (گزارش ۱-۳-۱-۱)، به وضعیت اشتغال و بی‌کاری جمّعیّت واقع در سن فعّالیّت اقتصادی، اشاره گردیده است.

سهم سالخوردگان (گروه سنی ۶۵ ساله و بیش‌تر)، در جمّعیّت ۱۳۵۵ کشور حدود ۳/۵ درصد و سهم این گروه سنی در جمّعیّت استان زنجان، نزدیک به ۳/۶ درصد، بوده است. تفاوت ناچیز این دو آشکار می‌سازد که اقبال (شانس)، ساکنان این استان برای رسیدن به دوره‌ی سالخوردگی به میزان عمومی کشور نزدیک و اندکی از آن بالاتر، بوده است. نسبت جنسی گروه سنی یاد شده در کشور حدود ۱۱۱ و در استان زنجان ۱۰۹، برآورد شده است. به این ترتیب می‌توان پذیرفت مردان این استان اقبال بیش‌تری برای رسیدن به سن سالخوردگی و گذراندن این دوره را داشته‌اند، امّا در مقایسه با کشور این نسبت کمتر می باشد.

نمودار شماره‌ی ۱- هرم سنی استان زنجان، سال ۱۳۵۵

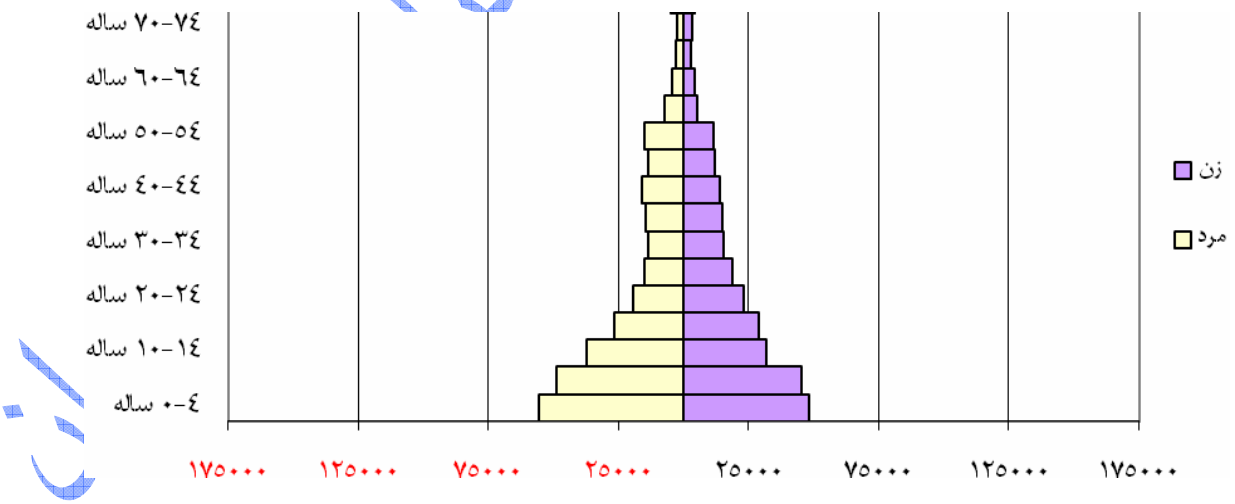

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۵۵.

معاونت برنامه ریزی استان زنجان

نمودار شماره‌ی ۲- هرم سنی کشور، سال ۱۳۵۵

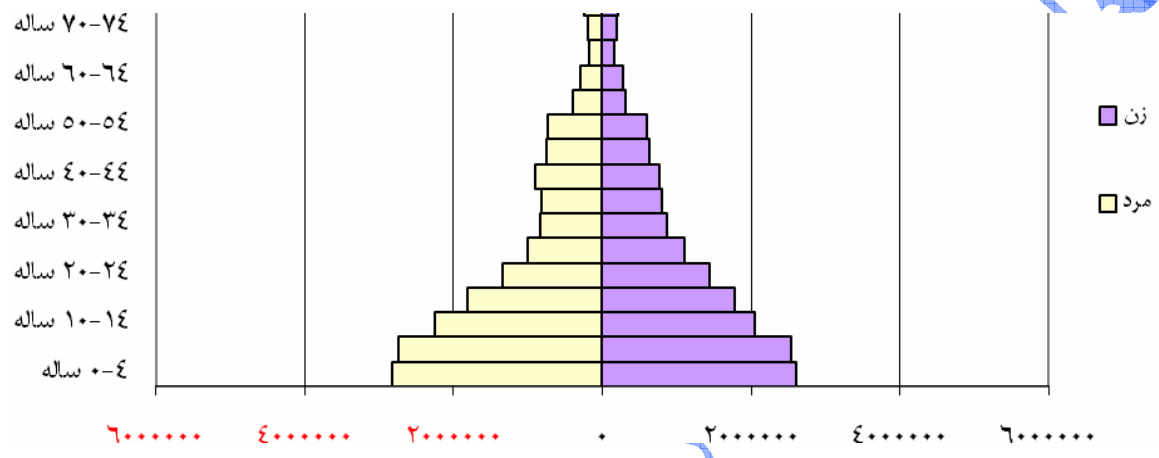

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۵۵.

- **مقایسه‌ی ساختار جمّعیّت استان زنجان و کشور در سال ۱۳۶۵**

سهم گروه سنی ۱۴-۰ ساله، در جمّعیّت ۱۳۶۵ کشور حدود ۴۵/۵ درصد، بوده که نسبت به سال ۱۳۵۵، افزایشی یک درصدی را نشان می‌دهد. سهم گروه های سنی ۴-۰ ساله، ۹-۵ ساله و ۱۴-۱۰ ساله به ترتیب برابر ۱۸/۳ درصد، ۱۵/۲ درصد و ۱۱/۹ درصد، بوده است. علی‌رغم روند کاهنده‌ی نرخ باوری و کاهش زاد و ولد در دوره‌ی گذشته ۵۵-۱۳۴۵، بار دیگر افزایش سهم گروه ۴-۰ ساله مشاهده می‌گردد که نه تنها از توقّف کاهنده‌ی نرخ باروری حکایت دارد، بلکه از افزایش این نرخ و زاد و ولد فزاینده، خبر می‌دهد. بررسی سهم گروه‌های یاد شده در استان زنجان نشان می‌دهد که سهم گروه سنی ۴-۰ ساله حدود ۱۸/۸ درصد، ۹-۵ ساله حدود ۱۶/۱ درصد و ۱۴-۱۰ ساله حدود ۱۳/۲درصد، بوده است؛ بنابراین نزدیک به ۴۸/۰ درصد جمّعیّت این استان در سال ۱۳۶۵، کمتر از پانزده سال سن، داشتند. مقایسه‌ی درصدهای یاد شده روشن می‌کنند که استان زنجان اگرچه دیرتر از کل کشور در مسیر کاهش باروری و کنترل جمّعیّت گام برداشته (سال ۱۳۵۵)، امّا در بازگشت به افزایش باروری و بالا رفتن نرخ زاد و ولد از وضعیت عمومی کشور پیشی جسته است. نسبت جنسی گروه‌های سنی ۴-۰ ساله، ۹-۵ ساله و ۱۴-۱۰ ساله جمّعیّت ۱۳۶۵ کشور به ترتیب

۱۰۳، ۱۰۴ و ۱۰۷ بوده؛ در صورتی که نسبت جنسی گروه‌های سنی یاد شده در استان زنجان به ترتیب ۱۰۳، ۱۰۶، ۱۰۹ گردیده است. بالا بودن نسبت جنسی دو گروه اخیر می‌تواند به ترجیح جنسی ساکنان استان و توجّه ویژه‌ی آنان به فرزندان پسر، نسبت داده شود.

سهم جمّعیّت واقع در سن فعّالیّت اقتصادی (۶۴-۱۵ ساله)، در جمّعیّت ۱۳۶۵ کشور نزدیک به ۵۱/۵ درصد و سهم آن در جمّعیّت استان زنجان ۴۸/۹ درصد، بوده است. به این ترتیب باید پذیرفت در مقایسه با وضعیت کشور، این استان جمّعیّت واقع در سن فعّالیّت اقتصادی کمتری را به خود اختصاص داده و از نیروی کار کمتری بهره‌مند گردیده است. در دوره‌ی ده ساله ۶۵-۱۳۵۵، سهم جمعیّت واقع در سن فعّالیّت اقتصادی کاهش یافته (حدود ۱/۰ درصد) و عرضه‌ی نیروی کار استان با اُفت همراه بوده است. نسبت جنسی گروه‌های سنی واقع در سن فعّالیّت اقتصادی (۶۴-۱۵ ساله)، در کشور حدود ۱۰۵ و در استان زنجان نزدیک به ۱۰۳ برآورد گردیده است. به این ترتیب می‌توان یادآور شد ورود به سن فعّالیّت اقتصادی، ازدواج، انجام خدمت وظیفه‌ی عمومی بهره‌مندی از آموزش عالی با مهاجرت بیش‌تر مردان از استان همراه شده و به ماندگاری نسبی زنان منجر گردیده است. کمترین نسبت جنسی به گروه‌های سنی ۳۹-۳۵ ساله (با نسبت جنسی ۸۷)، ۳۴-۳۰ ساله (با نسبت جنسی۹۷) و ۴۴-۴۰ ساله (با نسبت جنسی ۹۷)، مربوط می‌شود. این توزیع در مقایسه با ساختار جنسی سال ۱۳۵۵، گونه‌ای انتقال را نشان می‌دهد که حکایت از ماندگاری مهاجران رفته از استان و دائمی بودن آن دارد.

سهم سالخوردگان (گروه سنی ۶۵ ساله و بیش‌تر)، در جمّعیّت ۱۳۶۵ کشور نزدیک به ۳/۰ درصد و سهم این افراد در جمّعیّت استان زنجان نیز حدود ۳/۰ درصد، بوده است. اگرچه در ده سال گذشته سهم سالخوردگان استان زنجان (۳/۶ درصد)، اندکی بیش از سهم آنان در کشور (۳/۵ درصد)، بوده امّا این اختلاف اندک، از بین رفته است. افزایش نرخ باروری و شدّت گرفتن رویداد زاد و ولد در کشور موجب کاهش سهم سالخوردگان (گروه سنی ۶۵ ساله و بیش‌تر)، در کشور حدود ۱۰۵ و در استان زنجان ۱۱۴ برآورد شده است. به این ترتیب در مقایسه با نتایج سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۵۵، باید پذیرفت که اگرچه نسبت جنسی این گروه (سالخوردگان)، در کشور اُفت چشم‌گیری یافته، امّا در استان زنجان خیزبلندی برداشته و اقبال مردان برای رسیدن به سن سالخوردگی و گذراندن این دوره پیش از پیش (سال ۱۳۵۵)، گردیده است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی ۳- هرم سنی استان زنجان، سال ۱۳۶۵

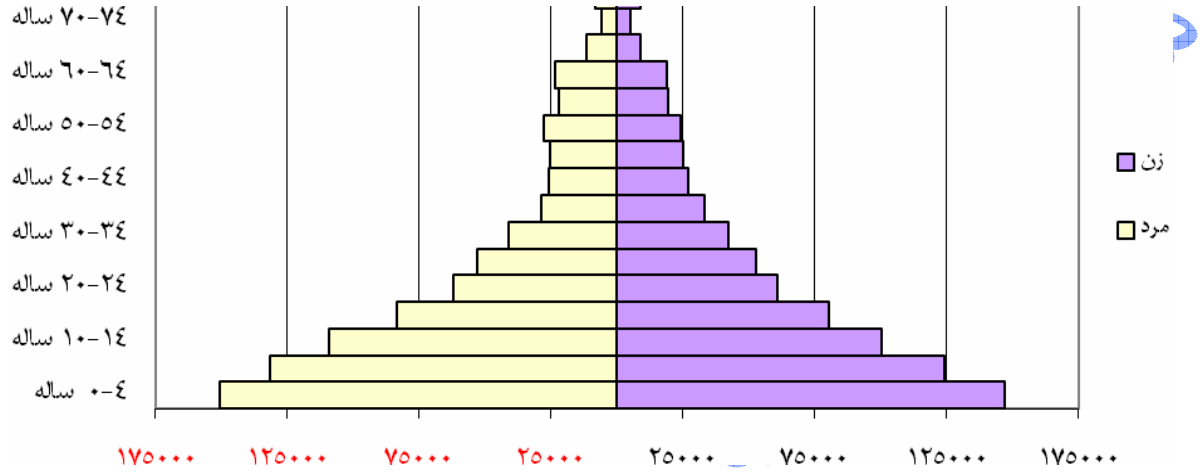

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۶۵.

نمودار شماره‌ی ٤- هرم سنی کشور، سال ۱۳۶۵

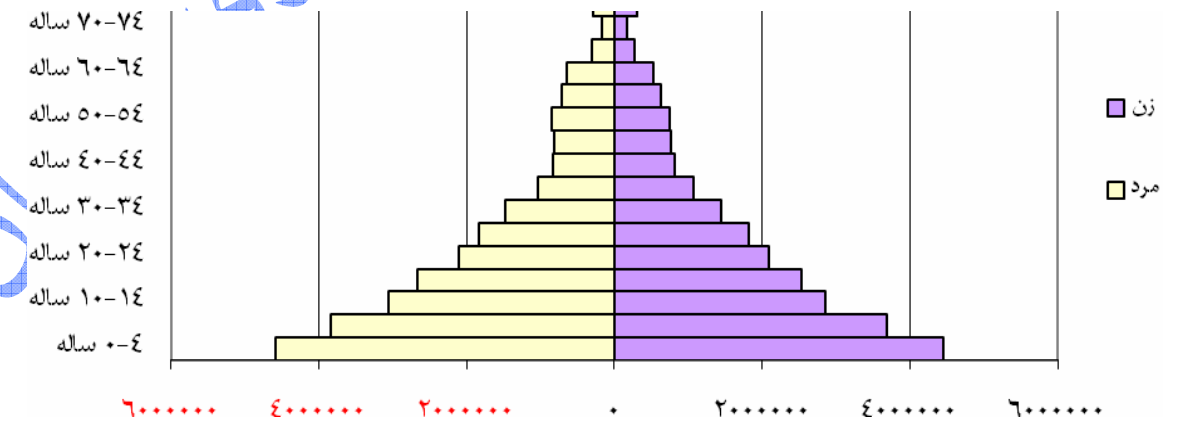

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۶۵.

• مقایسه‌ی ساختار جمّعیّت استان زنجان و کشور در سال ۱۳۷۵

سهم گروه سنی ۱۴-۰ ساله در جمعیت ۱۳۷۵ کشور، نزدیک به ۳۹/۵ درصد، بوده است که نسبت به سال ۱۳۶۵ کاهشی شش‌درصدی را نشان می‌دهد. سهم گروه‌های سنی ۴-۰ ساله، ۹-۵ ساله و ۱۴-۱۰ ساله، به ترتیب برابر ۱۰/۳ درصد، ۱۴/۱ درصد و ۱۵/۱ درصد، بوده است. برخلاف روند فزاینده‌ی نرخ باروری در سال‌های نخست پس از پیروزی انقلاب اسلامی و افزایش زاد و ولد در نیمه‌ی نخست دهه‌ی ۱۳۶۰، بار دیگر کاهش چشم‌گیر سهم این گروه‌های سنی در نیمه‌ی دوّم دهه‌ی شصت و نیمه‌ی نخست دهه‌ی هفتاد نشان از توفیق برنامه‌های کنترل جمّعیّت و کاهش نرخ باوری، دارد. بررسی سهم گروه‌های یاد شده در استان زنجان آشکار می‌کند که سهم گروه سنی ۴-۰ ساله، حدود ۱۱/۱ درصد، گروه سنی ۹-۵ ساله، حدود ۱۵/۱ درصد و گروه سنی ۱۴-۱۰ ساله، حدود ۱۵/۱ درصد، بوده است؛ بنابراین نزدیک به ۴۱/۴ درصد جمّعیّت این استان، در سال ۱۳۷۵ کمتر از پانزده سال سن داشتند. مقایسه‌ی درصدهای یاد شده روشن می‌سازد که استان زنجان همچنان در پذیرش برنامه‌های کنترل جمّعیّت و کاهش نرخ باروری با تأخیر عمل کرده است. نسبت جنسی گروه‌های سنی ۴-۰ ساله، ۹-۵ ساله و ۱۴-۱۰ ساله جمّعیّت ۱۳۷۵ کشور، به ترتیب ۱۰۶، ۱۰۴ و ۱۰۴ بوده، در صورتی که نسبت جنسی گروه‌های سنی یاد شده در استان زنجان به ترتیب ۱۰۵، ۱۰۳ و ۱۰۵ گردیده است. پس باید پذیرفت علی‌رغم دو دهه‌ی ۱۳۵۰ و ۱۳۶۰، فاصله‌ی نسبت‌های جنسی گروه‌های سنی یاد شده در استان و کشور به کمترین (حداقل)، مقدار ممکن رسیده است که می‌تواند از کاهش ترجیح جنسی ساکنان استان و گسترش برابری فرصت‌ها در برخورداری از بهداشت، درمان و... حکایت کند.

سهم جمّعیّت واقع در سن فعّالیّت اقتصادی (۶۴-۱۵ ساله)، در جمّعیّت ۱۳۷۵ کشور حدود ۵۶/۱ درصد و سهم آن در جمّعیّت استان زنجان ۵۴/۰ درصد، بوده است. به این ترتیب می‌توان گفت در مقایسه با وضعیت عمومی کشور، این استان جمّعیّت واقع در سن فعّالیّت اقتصادی کمتری را در خود جای داده و نیروی کار کمتری را به بازار عرضه کرده است. این مسأله در شرایطی روی می‌دهد که افزایش سهم جمّعیّت واقع در سن فعّالیّت اقتصادی استان زنجان بیش‌تر از افزایش سهم این جمّعیّت در کشور باشد. نسبت جنسی گروه‌های سنی واقع در سن فعّالیّت اقتصادی (۶۴-۱۵ ساله)، در کشور حدود ۱۰۲ و در استان زنجان نزدیک به ۹۷ برآورد گردیده است. اگرچه این نسبت در مقایسه با سال ۱۳۶۵ کاهش قابل تأملی داشته، امّا کاهش نسبت جنسی در گروه‌های سنی واقع در سن فعّالیّت اقتصادی استان زنجان حدود دو برابر کشور بوده است. مهاجرت گسترده و شتابان مردان این گروه‌های سنی تعادل جمّعیّت مرد و زن را بر هم زده و به ازای هر صد نفر زن استان فقط ۹۷ مرد، درآن باقی مانده. شاید علاوه بر عوامل که در دهه‌های گذشته بر

مدیریت برنامه ریزی استانداری زنجان

مهاجرت مردان تأثیر داشته (ازدواج، بهره‌مندی از آموزش عالی، یافتن شغل و وظیفه‌ی عمومی)، بتوان به جدا شدن شهرستان‌های قزوین و تاکستان از زنجان در سال ۱۳۷۳، نیز اشاره داشت.[۱]

سهم سالخوردگان (گروه‌های سنی ۶۵ ساله و بیش‌تر)، در جمّعیّت ۱۳۷۵ کشور نزدیک به ۴/۳ درصد و سهم این افراد در جمّعیّت استان زنجان حدود ۴/۶ درصد، بوده است. در این سال همانند سال ۱۳۵۵، سهم سالخوردگان استان زنجان بیش از سهم سالخوردگان درکشور، گردیده است. این افزایش ارتباط تنگاتنگی با کاهش سهم نوباوگان و کودکان از طرفی افزایش امید به زندگی، داشته است. نسبت جنسی سالخوردگان (گروه سنی ۶۵ ساله و بیش‌تر)، در کشور حدود ۱۱۴ و در استان زنجان ۱۲۰، برآورد گردیده است. مقایسه‌ی نسبت جنسی سالخوردگان در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۶۵، آشکار می‌کند که نسبت جنسی سالخوردگان افزایش داشته و همانند سرشماری‌های گذشته (۱۳۶۵ و ۱۳۵۵)، نسبت جنسی سالخوردگان استان به مراتب بالاتر از مقدار این نسبت در سطح کشور بوده است.

نمودار شماره‌ی۵- هرم سنی استان زنجان، سال ۱۳۷۵

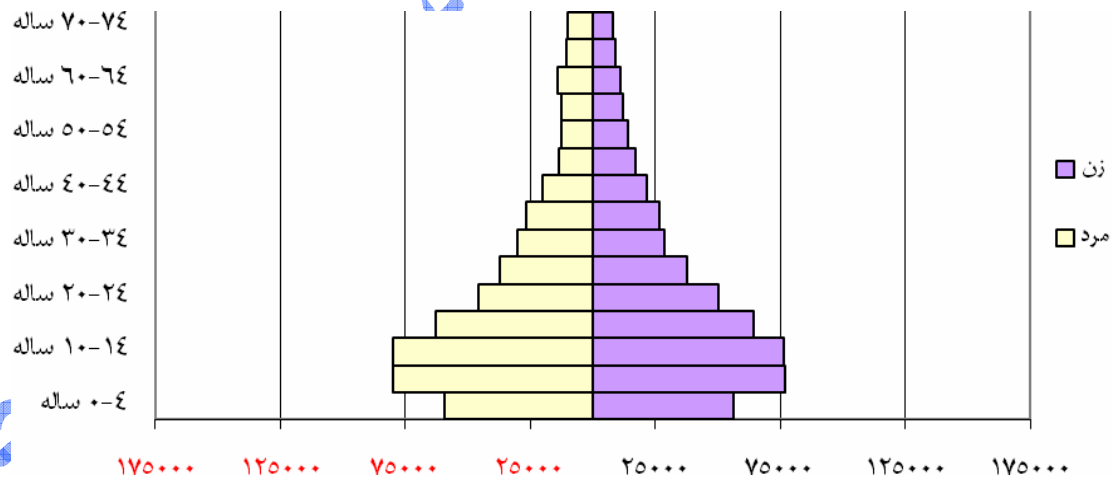

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۷۵.

۱. ر.ک به گزارش ۱-۱ تحلیل وضعیت منابع طبیعی و محیط زیست و ۱-۱-۱- تحلیل موقعیت استان.

نمودار شماره‌ی ٦- هرم سنی کشور، سال ۱۳۷۵

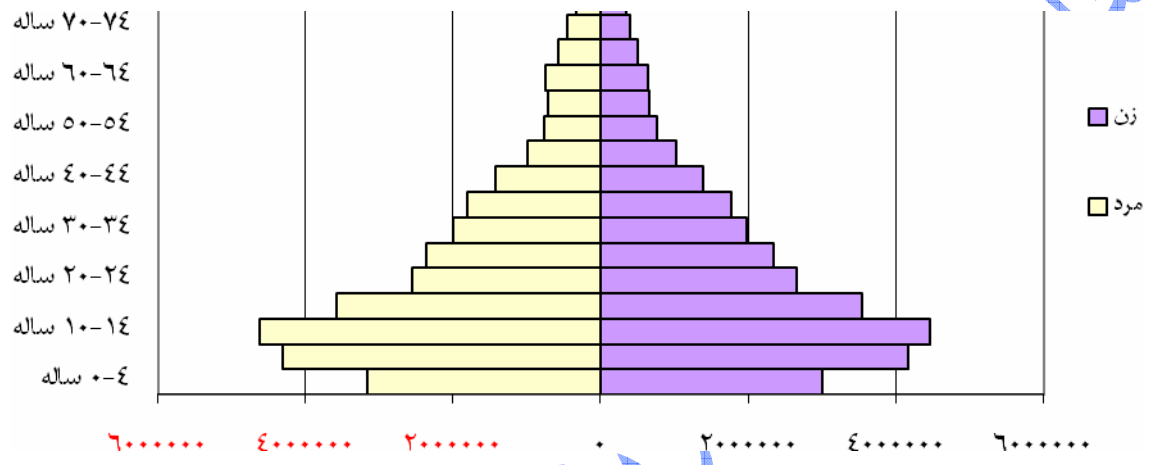

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۷۵.

- **مقایسه‌ی ساختار جمّعیّت استان زنجان و کشور در سال ۱۳۸۵**

سهم گروه سنی ۱۴-۰ ساله در جمعیت سال ۱۳۸۵ کشور نزدیک به ۲۵/۱ درصد، بوده است که نسبت به سال ۱۳۷۵، کاهش چشم‌گیری را نشان می‌دهد (۱۴/۴ درصد کاهش). سهم گروه‌های سنی ۴-۰، ۹-۵ و ۱۴-۱۰ ساله به ترتیب ۷/۸ درصد، ۷/۸ درصد و ۹/۵ درصد، بوده‌اند. به این ترتیب می‌توان این موفقیّت را به استمرار کاهش نرخ باروری و تعداد زاد و ولد نسبت داد که از ابتدای دهه‌ی ۱۳۷۰ به طور جدّی پیگیری گردیده. بررسی سهم گروه‌های یاد شده در استان زنجان نشان می‌دهد که سهم گروه سنی ۴-۰ساله حدود ۷/۵ درصد، گروه سنی ۹-۵ ساله حدود ۷/۵ درصد و گروه سنی ۱۴-۱۰ ساله حدود ۱۰/۳ درصد، بوده است؛ بنابراین نزدیک به ۲۵/۳ درصد جمّعیّت این استان در سال ۱۳۸۵ کمتر از پانزده سال، سن داشتند. مقایسه‌ی درصدهای یاد شده آشکار می‌کنند که استان زنجان در کاهش باروری و نرخ زاد و ولد در حد عمومی کشور پیش رفته است. نسبت جنسی گروه‌های سنی ۴-۰ ساله، ۹-۵ ساله و ۱۴-۱۰ ساله‌ی جمّعیّت ۱۳۸۵ کشور به ترتیب ۱۰۵، ۱۰۵ و ۱۰۵ بوده، حال آن که نسبت جنسی گروه‌های سنی یاد شده در استان زنجان به ترتیب ۱۰۶، ۱۰۵ و ۱۰۵، گردیده است. پس می‌توان بیان کرد برخلاف دو دهه‌ی ۱۳۶۰ و ۱۳۵۰؛ فاصله‌ی نسبت‌های جنسی گروه‌های سنی یاد شده در استان و کشور در دهه‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۷۰ کمترین مقدار ممکن را داشته‌اند. سهم

جمّعیّت واقع در سن فعّالیّت اقتصادی (۶۴-۱۵ ساله)، در جمّعیّت ۱۳۸۵ کشور حدود ۶۹/۷ درصد و سهم این جمّعیّت در استان زنجان ۶۸/۸ درصد، بوده است. همانند دهه‌های گذشته این استان جمّعیّت واقع در سن فعّالیّت اقتصادی کمتری را در خود جای داده و کمتر از حد انتظار نیروی کار راهی بازار کرده است. لازم به ذکر است که فاصله‌ی سهم این جمّعیّت در کشور و استان رو به تقلیل نهاده که می‌تواند برخاسته از کاهش روند مهاجرت به خارج از استان و هم چنین رونق مهاجرت بازگشتی (بازگشت مهاجران و به زادگاه)، نسبت داده شود. نسبت جنسی گروه‌های سنی واقع در سن فعّالیّت اقتصادی (۶۴-۵ ساله)، در کشور حدود ۱۰۲ و در استان زنجان نزدیک به ۹۷، برآورد گردیده است. به این ترتیب می‌توان به ثابت ماندن نسبت جنسی این گروه سنی نسبت به سال ۱۳۷۵، اذعان داشت.

سهم سالخوردگان (گروه سنی ۶۵ ساله و بیش‌تر)، در جمّعیّت سال ۱۳۸۵ کشور، نزدیک به ۵/۲ درصد و سهم این افراد از جمّعیّت استان زنجان حدود ۶/۰ درصد، بوده است. هم چون دهه‌های گذشته سهم سالخوردگان استان زنجان بیش از سهم سالخوردگان جمّعیّت کشور می‌باشد. نسبت جنسی سالخوردگان در کشور حدود ۱۱۲ و در استان زنجان ۱۱۳، برآورد گردیده است. اگرچه کاهش این نسبت در میان سالخوردگان (چه در سطح کشور و چه در سطح استان زنجان)، به وقوع پیوسته امّا این کاهش در استان یاد شده بسیار چشم‌گیر بوده که نشان از افزایش اقبال زنان در وارد شدن به دوره‌ی سالخوردگی و ماندگاری در آن دارد.

نمودار شماره‌ی۷- هرم سنی استان زنجان، سال ۱۳۸۵

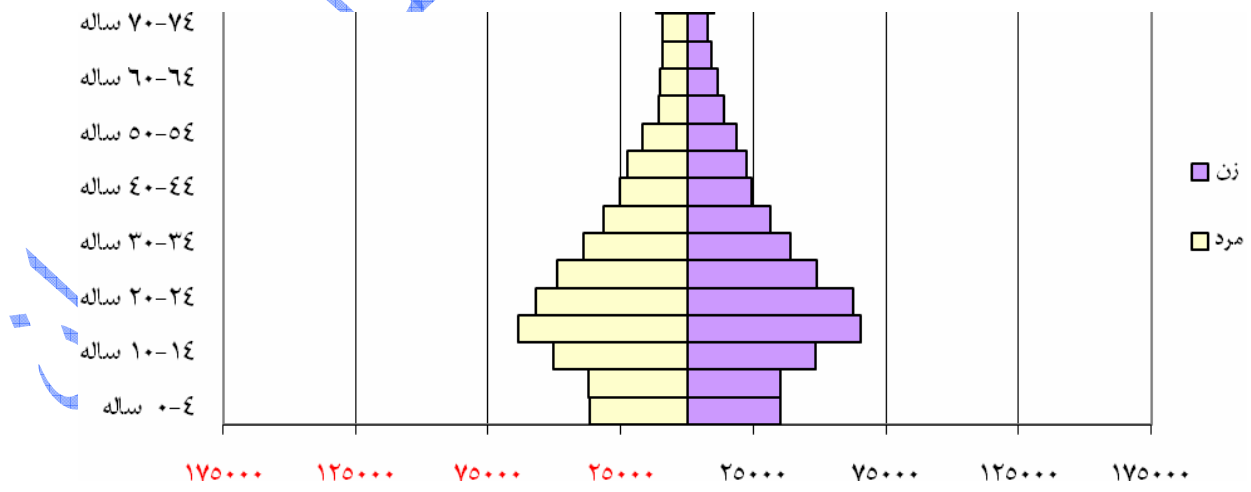

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

نمودار شماره‌ی ۸- هرم سنی کشور، سال ۱۳۸۵

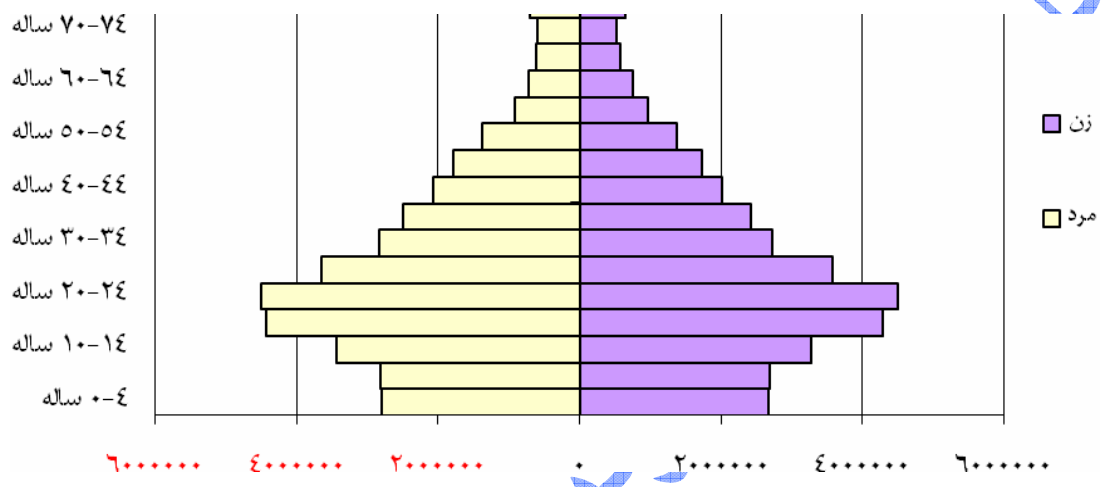

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه‌ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱- چگونگی توزیع جمّعیّت کشور در سال ۱۳۸۵ براساس گروه سنی پنج ساله به تفکیک جنس و مناطق شهری - روستایی

گروه سنی	کشور			مناطق شهری			مناطق روستایی (ساکن و غیر ساکن)		
	کلّ	مرد	زن	کلّ	مرد	زن	کلّ	مرد	زن
۴- ۰ ساله	۵۴۶۳۹۷۸	۲۸۰۱۵۶۸	۲۶۶۲۴۱۰	۳۵۶۵۹۱۶	۱۸۲۹۰۰۱	۱۷۳۶۹۱۵	۱۸۹۸۰۶۲	۹۷۲۵۶۷	۹۲۵۴۹۵
۹- ۵ ساله	۵۵۰۹۰۵۷	۲۸۲۰۵۲۴	۲۶۸۸۵۳۳	۳۵۹۸۳۷۴	۱۸۴۲۳۳۳	۱۷۵۶۰۴۱	۱۹۱۰۶۸۳	۹۷۸۱۹۱	۹۳۲۴۹۲
۱۴-۱۰ ساله	۶۷۰۸۵۹۴	۳۴۴۱۲۴۵	۳۲۶۷۳۴۹	۴۲۷۷۶۷۹	۲۱۹۱۲۱۸	۲۰۸۶۴۶۱	۲۴۳۰۹۱۵	۱۲۵۰۰۲۷	۱۱۸۰۸۸۸
۱۹-۱۵ ساله	۸۷۲۶۷۶۱	۴۴۴۲۹۰۱	۴۲۸۳۸۶۰	۵۷۷۶۰۹۷	۲۹۳۵۶۷۳	۲۸۴۰۴۲۴	۲۹۵۰۶۶۴	۱۵۰۷۲۲۸	۱۴۴۳۴۳۶
۲۴-۲۰ ساله	۹۰۱۱۴۲۲	۴۵۱۱۸۵۱	۴۴۹۹۵۷۱	۶۲۵۹۴۲۹	۳۱۰۰۹۴۳	۳۱۵۸۴۸۶	۲۷۵۱۹۹۳	۱۴۱۰۹۰۸	۱۳۴۱۰۸۵
۲۹-۲۵ ساله	۷۲۲۴۹۵۲	۳۶۶۰۱۶۷	۳۵۶۴۷۸۵	۵۰۷۷۳۷۳	۲۵۶۲۵۵۷	۲۵۱۴۸۱۶	۲۱۴۷۵۷۹	۱۰۹۷۶۱۰	۱۰۴۹۹۶۹
۳۴-۳۰ ساله	۵۵۵۳۵۳۱	۲۸۳۷۹۶۹	۲۷۱۵۵۶۲	۳۹۲۸۷۷۵	۲۰۱۰۸۸۷	۱۹۱۷۸۸۸	۱۶۲۴۷۵۶	۸۲۷۰۸۲	۷۹۷۶۷۴
۳۹-۳۵ ساله	۴۹۲۱۱۲۴	۲۵۱۱۵۴۵	۲۴۰۹۵۷۹	۳۵۹۳۶۱۰	۱۸۴۴۲۳۲	۱۷۴۹۳۷۸	۱۳۲۷۵۱۴	۶۶۷۳۱۳	۶۶۰۲۰۱
۴۴-۴۰ ساله	۴۰۸۹۱۵۸	۲۰۸۱۶۷۹	۲۰۰۷۴۷۹	۳۰۳۳۶۵۰	۱۵۵۷۳۵۳	۱۴۷۶۲۹۷	۱۰۵۵۵۰۸	۵۲۴۳۲۶	۵۳۱۱۸۲
۴۹-۴۵ ساله	۳۵۲۲۷۶۱	۱۷۹۲۴۸۱	۱۷۳۰۲۸۰	۲۵۷۳۹۶۲	۱۳۲۵۷۳۰	۱۲۴۸۲۳۲	۹۴۸۷۹۹	۴۶۶۷۵۱	۴۸۲۰۴۸
۵۴-۵۰ ساله	۲۷۵۵۴۲۰	۱۳۸۶۰۶۳	۱۳۶۹۳۵۷	۱۹۷۹۶۵۷	۱۰۲۳۵۱۸	۹۵۶۱۳۹	۷۷۵۷۶۳	۳۶۲۵۴۵	۴۱۳۲۱۸
۵۹-۵۵ ساله	۱۸۸۷۹۸۱	۹۲۳۵۳۶	۹۶۴۴۴۵	۱۳۱۵۵۰۵	۶۶۵۵۶۱	۶۴۹۹۴۴	۵۷۲۴۷۶	۲۵۷۹۷۵	۳۱۴۵۰۱
۶۴-۶۰ ساله	۱۴۶۴۴۵۲	۷۲۶۴۴۹	۷۳۸۰۰۳	۹۷۹۸۰۹	۴۹۷۹۴۳	۴۸۱۸۶۶	۴۸۴۶۴۳	۲۲۸۵۰۶	۲۵۶۱۳۷
۶۹-۶۵ ساله	۱۱۹۷۵۵۰	۶۲۲۴۷۰	۵۷۵۰۸۰	۷۷۵۱۷۳	۴۰۵۰۱۲	۳۷۰۱۶۱	۴۲۲۳۷۷	۲۱۷۴۵۸	۲۰۴۹۱۹
۷۴-۷۰ ساله	۱۱۱۹۳۱۸	۵۹۸۲۳۱	۵۲۱۰۸۷	۶۹۲۷۵۳	۳۶۳۲۴۹	۳۲۹۵۰۴	۴۲۶۵۶۵	۲۳۴۹۸۲	۱۹۱۵۸۳
۷۵ساله و بیش‌تر	۱۳۳۹۷۲۳	۷۰۷۶۸۳	۶۳۲۰۴۰	۸۳۲۲۰۲	۴۲۱۲۳۲	۴۱۰۹۷۰	۵۰۷۵۲۱	۲۸۶۴۵۱	۲۲۱۰۷۰
جمع کلّ	۷۰۴۹۵۷۸۲	۳۵۸۶۶۳۶۲	۳۴۶۲۹۴۲۰	۴۸۲۵۹۹۶۴	۲۴۵۷۶۴۴۲	۲۳۶۸۳۵۲۲	۲۲۲۳۵۸۱۸	۱۱۲۸۹۹۲۰	۱۰۹۴۵۸۹۸

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۲- چگونگی توزیع جمّعیّت کشور در سال ۱۳۷۵براساس گروه سنی پنج ساله به تفکیک مناطق شهری و روستایی

گروه سنی	کشور			مناطق شهری			مناطق روستایی (ساکن و غیر ساکن)		
	کلّ	مرد	زن	کلّ	مرد	زن	کلّ	مرد	زن
۰-۴ ساله	۶۱۶۳۰۲۴	۳۱۶۴۱۰۸	۲۹۹۸۹۱۶	۳۴۲۶۵۵۵	۱۷۵۷۰۸۴	۱۶۶۹۴۷۱	۲۷۳۶۴۶۹	۱۴۰۷۰۲۴	۱۳۲۹۴۴۵
۵ -۹ ساله	۸۴۸۱۸۴۵	۴۳۲۴۱۶۵	۴۱۵۷۶۸۰	۴۸۷۸۴۷۸	۲۴۸۲۴۶۹	۲۳۹۶۰۰۹	۳۶۰۳۳۶۷	۱۸۴۱۶۹۶	۱۷۶۱۶۷۱
۱۰-۱۴ ساله	۹۰۸۰۶۷۶	۴۶۲۲۴۷۳	۴۴۵۸۲۰۳	۵۵۱۹۲۳۹	۲۸۱۵۷۲۹	۲۷۰۳۵۱۰	۳۵۶۱۴۳۷	۱۸۰۶۷۴۴	۱۷۵۴۶۹۳
۱۵-۱۹ ساله	۷۱۱۵۵۴۷	۳۵۷۹۸۷۵	۳۵۳۵۶۷۲	۴۳۱۲۴۰۱	۲۱۹۲۲۵۸	۲۱۲۰۱۴۳	۲۸۰۳۱۴۶	۱۳۸۷۶۱۷	۱۴۱۵۵۲۹
۲۰-۲۴ ساله	۵۲۲۱۹۸۲	۲۵۶۶۴۵۳	۲۶۵۵۵۲۹	۳۱۵۴۵۸۸	۱۵۵۲۵۷۱	۱۶۰۲۰۱۷	۲۰۶۷۳۹۴	۱۰۱۳۸۸۲	۱۰۵۳۵۱۲
۲۵-۲۹ ساله	۴۷۰۹۱۵۴	۲۳۶۵۸۳۴	۲۳۴۳۳۲۰	۳۰۵۸۷۵۶	۱۵۴۲۶۸۵	۱۵۱۶۰۷۱	۱۶۵۰۳۹۸	۸۲۳۱۴۹	۸۲۷۲۴۹
۳۰-۳۴ ساله	۳۹۸۰۰۶۶	۲۰۱۲۷۲۰	۱۹۶۷۳۴۶	۲۷۰۹۲۷۹	۱۳۷۹۳۳۷	۱۳۲۹۹۴۲	۱۲۷۰۷۸۷	۶۳۳۳۸۳	۶۳۷۴۰۴
۳۵-۳۹ ساله	۳۵۷۱۷۷۹	۱۸۱۷۶۰۹	۱۷۵۴۱۷۰	۲۴۳۳۲۶۳	۱۲۵۳۴۹۹	۱۱۷۹۷۶۴	۱۱۳۸۵۱۶	۵۶۴۱۱۰	۵۷۴۴۰۶
۴۰-۴۴ ساله	۲۸۱۲۰۸۶	۱۴۳۱۰۶۲	۱۳۸۱۰۲۴	۱۹۰۷۱۱۲	۹۹۹۷۳۶	۹۰۷۳۷۶	۹۰۴۹۷۴	۴۳۱۳۲۶	۴۷۳۶۴۸
۴۵-۴۹ ساله	۲۰۱۳۰۴۰	۹۹۰۱۵۸	۱۰۲۲۸۸۲	۱۳۲۶۰۳۶	۶۷۹۰۸۱	۶۴۶۹۵۵	۶۸۷۰۰۴	۳۱۱۰۷۷	۳۷۵۹۲۷
۵۰-۵۴ ساله	۱۵۲۹۰۷۸	۷۶۸۶۲۱	۷۶۰۴۵۷	۹۷۸۳۴۳	۵۰۸۸۹۸	۴۶۹۴۴۵	۵۵۰۷۳۵	۲۵۹۷۲۳	۲۹۱۰۱۲
۵۵-۵۹ ساله	۱۳۶۶۷۲۸	۷۱۷۲۵۱	۶۴۹۴۷۷	۸۳۰۲۰۱	۴۴۳۴۵۳	۳۸۶۷۴۸	۵۳۶۵۲۷	۲۷۳۷۹۸	۲۶۲۷۲۹
۶۰-۶۴ ساله	۱۳۸۲۹۴۶	۷۵۳۵۰۲	۶۲۹۴۴۴	۷۸۳۵۱۱	۴۲۶۰۴۰	۳۵۷۴۷۱	۵۹۹۴۳۵	۳۲۷۴۶۲	۲۷۱۹۷۳
۶۵-۶۹ ساله	۱۰۷۶۳۷۳	۵۷۷۱۸۹	۴۹۹۱۸۴	۶۰۱۵۷۵	۳۱۳۹۴۲	۲۸۷۶۳۳	۴۷۴۷۹۸	۲۶۳۲۴۷	۲۱۱۵۵۱
۷۰-۷۴ ساله	۸۴۶۵۰۹	۴۶۳۰۱۸	۳۸۳۴۹۱	۴۷۹۳۸۰	۲۵۳۰۶۱	۲۲۶۳۱۹	۳۶۷۱۲۹	۲۰۹۹۵۷	۱۵۷۱۷۲
۷۵ساله و بیش‌تر	۶۷۲۲۹۹	۳۴۲۲۴۱	۳۳۰۰۵۸	۳۸۹۷۴۵	۱۸۸۳۵۴	۲۰۱۳۹۱	۲۸۲۵۵۴	۱۵۳۸۸۷	۱۲۸۶۶۷
جمع کلّ	۶۰۰۲۳۱۳۲	۳۰۴۹۶۲۷۹	۲۹۵۲۶۸۵۳	۳۶۷۸۸۴۶۲	۱۸۷۸۸۱۹۷	۱۸۰۰۰۲۶۵	۲۳۲۳۴۶۷۰	۱۱۷۰۸۰۸۲	۱۱۵۲۶۵۸۸

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۷۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۳- چگونگی توزیع جمّعیّت کشور در سال ۱۳۶۵ بر اساس گروه سنی پنج ساله به تفکیک مناطق شهری و روستایی

گروه سنی	کشور			مناطق شهری			مناطق روستایی (ساکن و غیر ساکن)		
	کلّ	مرد	زن	کلّ	مرد	زن	کلّ	مرد	زن
۰-۴ ساله	۹۰۴۴۸۲۳	۴۵۹۵۹۵۸	۴۴۴۸۸۶۵	۴۷۴۵۷۸۱	۲۴۱۰۲۹۰	۲۳۳۵۴۹۱	۴۲۹۹۰۴۲	۲۱۸۵۶۶۸	۲۱۱۳۳۷۴
۵ -۹ ساله	۷۵۲۵۸۹۴	۳۸۴۳۵۸۵	۳۶۸۲۳۰۹	۳۸۱۷۹۷۸	۱۹۴۷۷۰۶	۱۸۷۰۲۷۲	۳۷۰۷۹۱۶	۱۸۹۵۸۷۹	۱۸۱۲۰۳۷
۱۰-۱۴ ساله	۵۹۰۳۳۰۰	۳۰۵۳۶۳۳	۲۸۴۹۶۶۷	۲۹۳۲۹۷۱	۱۵۱۸۶۰۰	۱۴۱۴۳۷۱	۲۹۷۰۳۲۹	۱۵۳۵۰۳۳	۱۴۳۵۲۹۶
۱۵-۱۹ ساله	۵۱۹۲۲۰۲	۲۶۶۰۳۶۴	۲۵۳۱۸۳۸	۲۷۹۲۲۰۷	۱۴۳۸۳۷۱	۱۳۵۳۸۳۶	۲۳۹۹۹۹۵	۱۲۲۱۹۹۳	۱۱۷۸۰۰۲
۲۰-۲۴ ساله	۴۱۹۳۷۲۴	۲۱۰۳۶۱۵	۲۰۹۰۱۰۹	۲۴۷۲۳۳۰	۱۲۳۰۵۱۶	۱۲۴۱۸۱۴	۱۷۲۱۳۹۴	۸۷۳۰۹۹	۸۴۸۲۹۵
۲۵-۲۹ ساله	۳۶۵۲۲۹۷	۱۸۳۹۶۳۹	۱۸۱۲۶۵۸	۲۲۴۰۶۸۲	۱۱۴۲۰۱۸	۱۰۹۸۶۶۴	۱۴۱۱۶۱۵	۶۹۷۶۲۱	۷۱۳۹۹۴
۳۰-۳۴ ساله	۲۹۲۷۹۸۳	۱۴۸۱۴۷۵	۱۴۴۶۵۰۸	۱۷۹۸۱۸۹	۹۳۸۲۳۲	۸۵۹۹۵۷	۱۱۲۹۷۹۴	۵۴۳۲۴۳	۵۸۶۵۵۱
۳۵-۳۹ ساله	۲۱۱۷۲۱۱	۱۰۴۳۸۱۳	۱۰۷۳۳۹۸	۱۲۷۰۶۷۱	۶۵۳۲۹۷	۶۱۷۳۷۴	۸۴۶۵۴۰	۳۹۰۵۱۶	۴۵۶۰۲۴
۴۰-۴۴ ساله	۱۶۵۵۳۵۱	۸۳۳۷۰۳	۸۲۱۶۴۸	۹۶۲۵۳۵	۵۰۳۰۷۳	۴۵۹۴۶۲	۶۹۲۸۱۶	۳۳۰۶۳۰	۳۶۲۱۸۶
۴۵-۴۹ ساله	۱۵۸۵۳۹۸	۸۱۹۲۲۵	۷۶۶۱۷۳	۸۷۴۲۵۳	۴۶۲۹۲۰	۴۱۱۳۳۳	۷۱۱۱۴۵	۳۵۶۳۰۵	۳۵۴۸۴۰
۵۰-۵۴ ساله	۱۵۹۹۰۱۸	۸۵۶۷۴۰	۷۴۲۲۷۸	۸۴۰۲۸۶	۴۵۰۲۳۵	۳۹۰۰۵۱	۷۵۸۷۳۲	۴۰۶۵۰۵	۳۵۲۲۲۷
۵۵-۵۹ ساله	۱۳۳۷۷۴۶	۷۱۵۴۲۸	۶۲۲۳۱۸	۶۹۶۸۲۷	۳۶۳۵۱۸	۳۳۳۳۰۹	۶۴۰۹۱۹	۳۵۱۹۱۰	۲۸۹۰۰۹
۶۰-۶۴ ساله	۱۱۸۴۶۳۲	۶۵۱۸۶۴	۵۳۲۷۶۸	۵۹۴۹۱۰	۳۲۰۵۲۴	۲۷۴۳۸۶	۵۸۹۷۲۲	۳۳۱۳۴۰	۲۵۸۳۸۲
۶۵-۶۹ ساله	۵۷۳۷۹۶	۳۰۹۴۳۵	۲۶۴۳۶۱	۳۰۱۱۶۲	۱۵۶۴۴۷	۱۴۴۷۱۵	۲۷۲۶۳۴	۱۵۲۹۸۸	۱۱۹۶۴۶
۷۰-۷۴ ساله	۳۴۲۰۲۰	۱۷۴۷۸۱	۱۶۷۲۳۹	۱۸۱۳۸۴	۸۷۰۹۳	۹۴۲۹۱	۱۶۰۶۳۶	۸۷۶۸۸	۷۲۹۴۸
۷۵ساله و بیش‌تر	۵۸۵۹۰۲	۲۸۳۷۰۰	۳۰۲۲۰۲	۳۱۰۹۰۵	۱۳۹۹۸۱	۱۷۰۹۲۴	۲۷۴۹۹۷	۱۴۳۷۱۹	۱۳۱۲۷۸
جمع کلّ	۴۹۴۲۱۲۹۷	۲۵۲۶۶۹۵۸	۲۴۱۵۴۳۳۹	۲۶۸۳۳۰۷۱	۱۳۷۶۲۸۲۱	۱۳۰۷۰۲۵۰	۲۲۵۸۸۲۲۶	۱۱۵۰۴۱۳۷	۱۱۰۸۴۰۸۹

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۶۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ٤- چگونگی توزیع جمّعیّت کشور در سال ۱۳۵۵ براساس گروه سنی پنج ساله به تفکیک مناطق شهری و روستایی

گروه سنی	کشور			مناطق شهری			مناطق روستایی		
	کلّ	مرد	زن	کلّ	مرد	زن	کلّ	مرد	زن
۰-۴ ساله	۵۴۲۹۷۱۲	۲۸۲۴۹۴۳	۲۶۰۴۷۶۹	۲۱۹۰۲۵۹	۱۱۲۳۶۰۱	۱۰۶۶۶۵۸	۳۲۳۹۴۵۳	۱۷۰۱۳۴۲	۱۵۳۸۱۱۱
۵ -۹ ساله	۵۲۷۶۵۳۳	۲۷۳۴۹۹۰	۲۵۴۱۵۴۳	۲۲۳۶۴۴۴	۱۱۵۰۰۵۶	۱۰۸۶۳۸۸	۳۰۴۰۰۸۹	۱۵۸۴۹۳۴	۱۴۵۵۱۵۵
۱۰-۱۴ ساله	۴۳۰۳۱۱۸	۲۲۵۸۶۳۵	۲۰۴۴۴۸۳	۲۰۷۰۵۳۹	۱۰۹۸۰۷۰	۹۷۲۴۶۹	۲۲۳۲۵۷۹	۱۱۶۰۵۶۵	۱۰۷۲۰۱۴
۱۵-۱۹ ساله	۳۶۰۰۲۶۵	۱۸۱۸۵۳۹	۱۷۸۱۷۲۶	۱۹۱۵۶۰۲	۱۰۲۵۶۲۰	۸۸۹۹۸۲	۱۶۸۴۶۶۳	۷۹۲۹۱۹	۸۹۱۷۴۴
۲۰-۲۴ ساله	۲۷۹۲۲۱۵	۱۳۴۰۸۵۸	۱۴۵۱۳۵۷	۱۵۳۰۲۰۹	۷۸۹۰۵۹	۷۴۱۱۵۰	۱۲۶۲۰۰۶	۵۵۱۷۹۹	۷۱۰۲۰۷
۲۵-۲۹ ساله	۲۱۱۱۵۸۵	۱۰۱۰۱۹۵	۱۱۰۱۳۹۰	۱۱۲۱۰۰۳	۵۶۹۶۳۷	۵۵۱۳۶۶	۹۹۰۵۸۲	۴۴۰۵۵۸	۵۵۰۰۲۴
۳۰-۳۴ ساله	۱۷۰۶۹۹۷	۸۴۲۴۵۳	۸۶۴۵۴۴	۸۷۷۴۰۶	۴۵۷۰۹۸	۴۲۰۳۰۸	۸۲۹۵۹۱	۳۸۵۳۵۵	۴۴۴۲۳۶
۳۵-۳۹ ساله	۱۶۲۶۶۱۹	۸۲۵۳۴۰	۸۰۱۲۷۹	۷۹۴۳۲۴	۴۱۷۱۵۳	۳۷۷۱۷۱	۸۳۲۲۹۵	۴۰۸۱۸۷	۴۲۴۱۰۸
۴۰-۴۴ ساله	۱۶۶۸۶۸۵	۸۹۵۲۰۱	۷۷۳۴۸۴	۷۶۸۳۴۸	۴۱۸۵۹۸	۳۴۹۷۵۰	۹۰۰۳۳۷	۴۷۶۶۰۳	۴۲۳۷۳۴
۴۵-۴۹ ساله	۱۳۸۹۴۶۵	۷۵۱۰۲۶	۶۳۸۴۳۹	۶۳۲۰۶۷	۳۳۸۱۷۱	۲۹۳۸۹۶	۷۵۷۳۹۸	۴۱۲۸۵۵	۳۴۴۵۴۳
۵۰-۵۴ ساله	۱۳۲۹۰۴۹	۷۳۱۶۷۳	۵۹۷۳۷۶	۵۹۳۶۶۵	۳۲۲۸۸۰	۲۷۰۷۸۵	۷۳۵۳۸۴	۴۰۸۷۹۳	۳۲۶۵۹۱
۵۵-۵۹ ساله	۷۰۳۸۸۷	۳۹۶۷۰۵	۳۰۷۱۸۲	۳۳۳۶۹۸	۱۸۴۲۸۰	۱۴۹۴۱۸	۳۷۰۱۸۹	۲۱۲۴۲۵	۱۵۷۷۶۴
۶۰-۶۴ ساله	۵۸۴۱۴۴	۳۰۱۴۰۲	۲۸۲۷۴۲	۲۶۲۲۱۴	۱۳۲۸۷۷	۱۲۹۳۳۷	۳۲۱۹۳۰	۱۶۸۵۲۵	۱۵۳۴۰۵
۶۵-۶۹ ساله	۳۴۷۲۳۸	۱۸۱۵۴۴	۱۶۵۶۹۴	۱۵۷۳۲۰	۷۶۷۰۰	۸۰۶۲۰	۱۸۹۹۱۸	۱۰۴۸۴۴	۸۵۰۷۴
۷۰-۷۴ ساله	۳۸۰۱۶۴	۱۹۳۰۹۵	۱۸۷۰۶۹	۱۶۸۲۳۲	۸۲۲۹۱	۸۵۹۴۱	۲۱۱۹۳۲	۱۱۰۸۰۴	۱۰۱۱۲۸
۷۵ساله و بیش‌تر	۴۵۹۰۶۸	۲۴۹۷۴۸	۲۰۹۳۲۰	۲۰۳۳۵۰	۱۰۵۳۶۰	۹۷۹۹۰	۲۵۵۷۱۸	۱۴۴۳۸۸	۱۱۱۳۳۰
جمع کلّ	۳۳۷۰۸۷۴۴	۱۷۳۵۶۳۴۷	۱۶۳۵۲۳۹۷	۱۵۸۵۴۶۸۰	۸۲۹۱۴۵۱	۷۵۶۳۲۲۹	۱۷۸۵۴۰۶۴	۹۰۶۴۸۹۶	۸۷۸۹۱۶۸

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۵۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی۵- چگونگی توزیع جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۸۵ براساس گروه سنی پنج ساله به تفکیک مناطق شهری و روستایی

گروه سنی	استان			مناطق شهری			مناطق روستایی		
	کلّ	مرد	زن	کلّ	مرد	زن	کلّ	مرد	زن
۰-۴ ساله	۷۲۱۰۶	۳۷۰۲۹	۳۵۰۷۷	۳۹۸۲۵	۲۰۴۰۰	۱۹۴۲۵	۳۲۲۸۱	۱۶۶۲۹	۱۵۶۵۲
۵ -۹ ساله	۷۲۴۵۹	۳۷۱۴۷	۳۵۳۱۲	۳۹۷۲۰	۲۰۵۳۲	۱۹۱۸۸	۳۲۷۳۹	۱۶۶۱۵	۱۶۱۲۴
۱۰-۱۴ ساله	۹۹۱۸۵	۵۰۷۴۲	۴۸۴۴۳	۴۹۵۸۶	۲۵۴۲۱	۲۴۱۶۵	۴۹۵۹۹	۲۵۳۲۱	۲۴۲۷۸
۱۵-۱۹ ساله	۱۲۸۷۶۵	۶۳۶۱۰	۶۵۱۵۵	۷۲۹۳۹	۳۶۵۷۶	۳۶۳۶۳	۵۵۸۲۶	۲۷۰۳۴	۲۸۷۹۲
۲۰-۲۴ ساله	۱۱۹۷۲۹	۵۷۱۳۷	۶۲۵۹۲	۷۳۰۲۱	۳۵۱۵۴	۳۷۸۶۷	۴۶۷۰۸	۲۱۹۸۳	۲۴۷۲۵
۲۵-۲۹ ساله	۹۷۹۱۱	۴۹۰۰۱	۴۸۹۱۰	۵۹۹۱۶	۳۰۲۲۸	۲۹۶۸۸	۳۷۹۹۵	۱۸۷۷۳	۱۹۲۲۲
۳۰-۳۴ ساله	۷۸۰۴۵	۳۹۱۳۵	۳۸۹۱۰	۴۸۹۳۳	۲۵۰۰۵	۲۳۹۲۸	۲۹۱۱۲	۱۴۱۳۰	۱۴۹۸۲
۳۵-۳۹ ساله	۶۳۰۳۷	۳۱۵۲۴	۳۱۵۱۳	۴۰۸۶۴	۲۱۱۲۲	۱۹۷۴۲	۲۲۱۷۳	۱۰۴۰۲	۱۱۷۷۱
۴۰-۴۴ ساله	۴۹۶۹۶	۲۵۲۹۱	۲۴۴۰۵	۳۱۹۵۲	۱۶۵۵۸	۱۵۳۹۴	۱۷۷۴۴	۸۷۳۳	۹۰۱۱
۴۵-۴۹ ساله	۴۴۵۵۹	۲۲۴۵۵	۲۲۱۰۴	۲۷۲۲۳	۱۴۰۱۲	۱۳۲۱۱	۱۷۳۳۶	۸۴۴۳	۸۸۹۳
۵۰-۵۴ ساله	۳۵۴۴۶	۱۷۰۴۸	۱۸۳۹۸	۲۰۶۳۷	۱۰۳۴۲	۱۰۲۹۵	۱۴۸۰۹	۶۷۰۶	۸۱۰۳
۵۵-۵۹ ساله	۲۴۸۰۶	۱۰۹۴۲	۱۳۸۶۴	۱۳۶۰۲	۶۳۳۸	۷۲۶۴	۱۱۲۰۴	۴۶۰۴	۶۶۰۰
۶۰-۶۴ ساله	۲۱۳۴۵	۱۰۱۴۵	۱۱۲۰۰	۱۱۵۷۷	۵۶۳۳	۵۹۴۴	۹۷۶۸	۴۵۱۲	۵۲۵۶
۶۵-۶۹ ساله	۱۸۴۷۷	۹۴۳۵	۹۰۴۲	۹۴۹۱	۴۶۹۴	۴۷۹۷	۸۹۸۶	۴۷۴۱	۴۲۴۵
۷۰-۷۴ ساله	۱۷۳۳۰	۹۴۸۴	۷۸۴۶	۸۷۴۹	۴۶۸۸	۴۰۶۱	۸۵۸۱	۴۷۹۶	۳۷۸۵
۷۵ساله و بیش‌تر	۲۱۷۰۵	۱۱۵۷۳	۱۰۱۳۲	۱۱۳۰۵	۵۷۱۲	۵۵۹۳	۱۰۴۰۰	۵۸۶۱	۴۵۳۹
جمع کلّ	۹۶۴۶۰۱	۴۸۱۶۹۸	۴۸۲۹۰۳	۵۵۹۳۴۰	۲۸۲۴۱۵	۲۷۶۹۲۵	۴۰۵۲۶۱	۱۹۹۲۸۳	۲۰۵۹۷۸

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی٦- چگونگی توزیع جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۷۵ براساس گروه سنی پنج ساله به تفکیک مناطق شهری و روستایی

گروه سنی	استان			مناطق شهری			مناطق روستایی (ساکن و غیرساکن)		
	کلّ	مرد	زن	کلّ	مرد	زن	کلّ	مرد	زن
۰-۴ ساله	۱۱۵۶۰۳	۵۹۳۰۶	۵۶۲۹۷	۴۵۷۲۱	۲۳۴۹۱	۲۲۲۳۰	۶۹۸۸۲	۳۵۸۱۵	۳۴۰۶۷
۵ -۹ ساله	۱۵۶۷۸۲	۷۹۶۸۱	۷۷۱۰۱	۶۹۱۳۰	۳۵۰۹۷	۳۴۰۳۳	۸۷۶۵۲	۴۴۵۸۴	۴۳۰۶۸
۱۰-۱۴ ساله	۱۵۶۳۴۱	۷۹۹۰۱	۷۶۴۴۰	۷۴۰۹۹	۳۷۹۲۰	۳۶۱۷۹	۸۲۲۴۲	۴۱۹۸۱	۴۰۲۶۱
۱۵-۱۹ ساله	۱۲۷۳۸۲	۶۳۰۶۸	۶۴۳۱۴	۵۹۴۹۶	۳۰۲۵۰	۲۹۲۴۶	۶۷۸۸۶	۳۲۸۱۸	۳۵۰۶۸
۲۰-۲۴ ساله	۹۵۷۶۶	۴۵۶۷۱	۵۰۰۹۵	۴۶۳۱۵	۲۲۶۴۴	۲۳۶۷۱	۴۹۴۵۱	۲۳۰۲۷	۲۶۴۲۴
۲۵-۲۹ ساله	۷۴۸۲۸	۳۷۰۰۹	۳۷۸۱۹	۴۰۴۷۳	۲۰۵۶۶	۱۹۹۰۷	۳۴۳۵۵	۱۶۴۴۳	۱۷۹۱۲
۳۰-۳۴ ساله	۵۸۸۶۹	۳۰۰۴۳	۲۸۸۲۶	۳۳۰۷۱	۱۷۲۱۷	۱۵۸۵۴	۲۵۷۹۸	۱۲۸۲۶	۱۲۹۷۲
۳۵-۳۹ ساله	۵۳۱۰۰	۲۶۶۵۵	۲۶۴۴۵	۲۸۹۹۱	۱۴۹۸۴	۱۴۰۰۷	۲۴۱۰۹	۱۱۶۷۱	۱۲۴۳۸
۴۰-۴۴ ساله	۴۱۹۱۹	۲۰۲۸۴	۲۱۶۳۵	۲۱۸۲۸	۱۱۲۱۵	۱۰۶۱۳	۲۰۰۹۱	۹۰۶۹	۱۱۰۲۲
۴۵-۴۹ ساله	۳۰۷۱۷	۱۳۷۱۱	۱۷۰۰۶	۱۴۸۷۴	۷۱۳۱	۷۷۴۳	۱۵۸۴۳	۶۵۸۰	۹۲۶۳
۵۰-۵۴ ساله	۲۶۶۵۶	۱۲۷۲۰	۱۳۹۳۶	۱۲۶۵۹	۶۳۵۶	۶۳۰۳	۱۳۹۹۷	۶۳۶۴	۷۶۳۳
۵۵-۵۹ ساله	۲۴۶۴۵	۱۲۶۸۵	۱۱۹۶۰	۱۰۷۶۶	۵۵۱۳	۵۲۵۳	۱۳۸۷۹	۷۱۷۲	۶۷۰۷
۶۰-۶۴ ساله	۲۵۳۰۷	۱۴۰۰۸	۱۱۲۹۹	۱۰۷۱۳	۵۹۰۱	۴۸۱۲	۱۴۵۹۴	۸۱۰۷	۶۴۸۷
۶۵-۶۹ ساله	۱۹۲۳۹	۱۰۳۳۴	۸۹۰۵	۷۹۷۰	۴۰۵۲	۳۹۱۸	۱۱۲۶۹	۶۲۸۲	۴۹۸۷
۷۰-۷۴ ساله	۱۷۸۷۲	۱۰۰۱۱	۷۸۶۱	۷۶۴۵	۴۰۵۶	۳۵۸۹	۱۰۲۲۷	۵۹۵۵	۴۲۷۲
۷۵ساله و بیش‌تر	۱۰۹۴۸	۵۸۶۶	۵۰۸۲	۵۰۳۸	۲۵۳۰	۲۵۰۸	۵۹۱۰	۳۳۳۶	۲۵۷۴
جمع کلّ	۱۰۳۵۹۷۴	۵۲۰۹۵۳	۵۱۵۰۲۱	۴۸۸۷۸۹	۲۴۸۹۲۳	۲۳۹۸۶۶	۵۴۷۱۸۵	۲۷۲۰۳۰	۲۷۵۱۵۵

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۷۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی۷- چگونگی توزیع جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۶۵ براساس گروه سنی پنج ساله به تفکیک مناطق شهری و روستایی

گروه سنی	استان			مناطق شهری			مناطق روستایی (ساکن و غیرساکن)		
	کلّ	مرد	زن	کلّ	مرد	زن	کلّ	مرد	زن
۰-۴ ساله	۲۹۷۸۸۴	۱۵۰۹۰۷	۱۴۶۹۷۷	۱۳۰۳۸۸	۶۵۸۹۷	۶۴۴۹۱	۱۶۷۴۹۶	۸۵۰۱۰	۸۲۴۸۶
۵ -۹ ساله	۲۵۵۳۱۳	۱۳۱۳۹۳	۱۲۳۹۲۰	۱۰۳۵۶۴	۵۳۱۸۹	۵۰۳۷۵	۱۵۱۷۴۹	۷۸۲۰۴	۷۳۵۴۵
۱۰-۱۴ ساله	۲۰۹۳۶۹	۱۰۹۲۷۹	۱۰۰۰۹۰	۷۸۹۹۶	۴۱۲۵۷	۳۷۷۳۹	۱۳۰۳۷۳	۶۸۰۲۲	۶۲۳۵۱
۱۵-۱۹ ساله	۱۶۳۸۹۸	۸۳۶۸۲	۸۰۲۱۶	۶۹۰۲۰	۳۵۵۴۰	۳۳۴۸۰	۹۴۸۷۸	۴۸۱۴۲	۴۶۷۳۶
۲۰-۲۴ ساله	۱۲۳۰۲۴	۶۲۱۳۳	۶۰۸۹۱	۵۹۱۹۵	۲۹۴۰۶	۲۹۷۸۹	۶۳۸۲۹	۳۲۷۲۷	۳۱۱۰۲
۲۵-۲۹ ساله	۱۰۵۵۱۲	۵۲۹۸۶	۵۲۵۲۶	۵۴۳۴۹	۲۷۶۰۷	۲۶۷۴۲	۵۱۱۶۳	۲۵۳۷۹	۲۵۷۸۴
۳۰-۳۴ ساله	۸۳۴۰۴	۴۱۰۴۱	۴۲۳۶۳	۴۲۸۶۰	۲۲۴۳۸	۲۰۴۲۲	۴۰۵۴۴	۱۸۶۰۳	۲۱۹۴۱
۳۵-۳۹ ساله	۶۱۷۵۱	۲۸۷۹۴	۳۲۹۵۷	۲۹۸۰۲	۱۵۱۷۴	۱۴۶۲۸	۳۱۹۴۹	۱۳۶۲۰	۱۸۳۲۹
۴۰-۴۴ ساله	۵۲۷۷۸	۲۶۰۳۳	۲۶۷۴۵	۲۳۶۷۴	۱۲۵۳۴	۱۱۱۴۰	۲۹۱۰۴	۱۳۴۹۹	۱۵۶۰۵
۴۵-۴۹ ساله	۵۰۷۵۶	۲۵۵۰۱	۲۵۲۵۵	۲۰۴۴۸	۱۰۷۳۰	۹۷۱۸	۳۰۳۰۸	۱۴۷۷۱	۱۵۵۳۷
۵۰-۵۴ ساله	۵۱۷۵۲	۲۷۸۶۸	۲۳۸۸۴	۲۰۲۰۰	۱۱۰۶۷	۹۱۳۳	۳۱۵۵۲	۱۶۸۰۱	۱۴۷۵۱
۵۵-۵۹ ساله	۴۱۵۵۲	۲۲۰۵۹	۱۹۴۹۳	۱۵۸۰۱	۸۱۶۸	۷۶۳۳	۲۵۷۵۱	۱۳۸۹۱	۱۱۸۶۰
۶۰-۶۴ ساله	۴۲۳۴۹	۲۳۵۲۱	۱۸۸۲۸	۱۵۵۴۰	۸۳۳۴	۷۲۰۶	۲۶۸۰۹	۱۵۱۸۷	۱۱۶۲۲
۶۵-۶۹ ساله	۲۰۰۹۵	۱۱۴۳۱	۸۶۶۴	۷۳۶۵	۳۹۲۳	۳۴۴۲	۱۲۷۳۰	۷۵۰۸	۵۲۲۲
۷۰-۷۴ ساله	۱۱۰۱۷	۵۹۷۹	۵۰۳۸	۴۲۲۹	۲۱۳۶	۲۰۹۳	۶۷۸۸	۳۸۴۳	۲۹۴۵
۷۵ساله و بیش‌تر	۱۷۳۱۰	۸۳۶۵	۸۹۴۵	۷۰۱۷	۳۰۸۹	۳۹۲۸	۱۰۲۹۳	۵۲۷۶	۵۰۱۷
جمع کلّ	۱۵۸۷۷۶۴	۸۱۰۹۷۲	۷۷۶۷۹۲	۶۸۲۴۴۸	۳۵۰۴۸۹	۳۳۱۹۵۹	۹۰۵۳۱۶	۴۶۰۴۸۳	۴۴۴۸۳۳

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۶۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۸- چگونگی توزیع جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۵۵ براساس گروه سنی پنج ساله به تفکیک مناطق شهری و روستایی

گروه سنی	استان			مناطق شهری			مناطق روستایی		
	کلّ	مرد	زن	کلّ	مرد	زن	کلّ	مرد	زن
۰-۴ ساله	۱۰۴۰۸۱	۵۵۸۱۶	۴۸۲۶۵	۲۱۸۸۴	۱۱۲۸۰	۱۰۶۰۴	۸۲۱۹۷	۴۴۵۳۶	۳۷۶۶۱
۵ -۹ ساله	۹۴۲۰۳	۴۸۹۲۶	۴۵۲۷۷	۲۱۷۷۱	۱۱۳۸۸	۱۰۳۸۳	۷۲۴۳۲	۳۷۵۳۸	۳۴۸۹۴
۱۰-۱۴ ساله	۶۸۷۱۸	۳۷۱۶۴	۳۱۵۵۴	۱۸۵۵۶	۱۰۰۳۱	۸۵۲۵	۵۰۱۶۲	۲۷۱۳۳	۲۳۰۲۹
۱۵-۱۹ ساله	۵۵۴۷۰	۲۶۹۲۹	۲۸۵۴۱	۱۵۴۰۷	۷۸۹۳	۷۵۱۴	۴۰۰۶۳	۱۹۰۳۶	۲۱۰۲۷
۲۰-۲۴ ساله	۴۲۶۲۵	۱۹۵۰۲	۲۳۱۲۳	۱۱۷۶۳	۵۹۴۸	۵۸۱۵	۳۰۸۶۲	۱۳۵۵۴	۱۷۳۰۸
۲۵-۲۹ ساله	۳۳۴۰۱	۱۴۹۶۴	۱۸۴۳۷	۸۷۲۶	۴۱۳۶	۴۵۹۰	۲۴۶۷۵	۱۰۸۲۸	۱۳۸۴۷
۳۰-۳۴ ساله	۲۸۸۲۶	۱۳۵۳۳	۱۵۲۹۳	۸۰۵۹	۳۹۸۷	۴۰۷۲	۲۰۷۶۷	۹۵۴۶	۱۱۲۲۱
۳۵-۳۹ ساله	۲۹۳۵۰	۱۴۴۸۹	۱۴۸۶۱	۷۲۸۸	۳۶۹۱	۳۵۹۷	۲۲۰۶۲	۱۰۷۹۸	۱۱۲۶۴
۴۰-۴۴ ساله	۲۹۵۹۱	۱۵۹۲۶	۱۳۶۶۵	۷۳۷۷	۴۱۱۲	۳۲۶۵	۲۲۲۱۴	۱۱۸۱۴	۱۰۴۰۰
۴۵-۴۹ ساله	۲۵۷۵۳	۱۳۷۳۱	۱۲۰۲۲	۶۱۲۱	۳۱۹۶	۲۹۲۵	۱۹۶۳۲	۱۰۵۲۵	۹۱۰۷
۵۰-۵۴ ساله	۲۶۳۸۰	۱۵۰۱۹	۱۱۳۶۱	۶۳۶۸	۳۴۶۸	۲۹۰۰	۲۰۰۱۲	۱۱۵۵۱	۸۴۶۱
۵۵-۵۹ ساله	۱۲۷۵۹	۷۶۵۶	۵۱۰۳	۳۵۱۲	۲۰۰۹	۱۵۰۳	۹۲۴۷	۵۶۴۷	۳۶۰۰
۶۰-۶۴ ساله	۸۶۸۳	۴۵۱۹	۴۱۶۴	۲۳۱۲	۱۱۸۷	۱۱۲۵	۶۳۷۱	۳۳۳۲	۳۰۳۹
۶۵-۶۹ ساله	۵۵۶۰	۲۹۱۴	۲۶۴۶	۱۴۶۱	۷۰۲	۷۵۹	۴۰۹۹	۲۲۱۲	۱۸۸۷
۷۰-۷۴ ساله	۶۱۰۳	۲۸۵۶	۳۲۴۷	۱۶۰۲	۷۱۳	۸۸۹	۴۵۰۱	۲۱۴۳	۲۳۵۸
۷۵ساله و بیش‌تر	۹۰۶۷	۵۰۳۹	۴۰۲۸	۲۴۰۶	۱۲۰۸	۱۱۹۸	۶۶۶۱	۳۸۳۱	۲۸۳۰
جمع کلّ	۵۸۰۵۷۰	۲۹۸۹۸۳	۲۸۱۵۸۷	۱۴۴۶۱۳	۷۴۹۴۹	۶۹۶۶۴	۴۳۵۹۵۷	۲۲۴۰۲۴	۲۱۱۹۳۳

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۵۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۹- چگونگی توزیع جمّعیّت کشور در سال ۱۳۵۵به تفکیک جنس، نسبت جنسی و سهم هر گروه سنی

گروه سنی	کلّ	مرد	زن	مرد	زن	درصد	نسبت جنسی
۰-۴ ساله	۵۴۲۹۷۱۲	۲۸۲۴۹۴۳	۲۶۰۴۷۶۹	۱۶/۳	۱۵/۹	۱۶/۱	۱۰۸
۵ -۹ ساله	۵۲۷۶۵۳۳	۲۷۳۴۹۹۰	۲۵۴۱۵۴۳	۱۵/۸	۱۵/۵	۱۵/۷	۱۰۸
۱۰-۱۴ ساله	۴۳۰۳۱۱۸	۲۲۵۸۶۳۵	۲۰۴۴۴۸۳	۱۳/۰	۱۲/۵	۱۲/۸	۱۱۰
۱۵-۱۹ ساله	۳۶۰۰۲۶۵	۱۸۱۸۵۳۹	۱۷۸۱۷۲۶	۱۰/۵	۱۰/۹	۱۰/۷	۱۰۲
۲۰-۲۴ ساله	۲۷۹۲۲۱۵	۱۳۴۰۸۵۸	۱۴۵۱۳۵۷	۷/۷	۸/۹	۸/۳	۹۲
۲۵-۲۹ ساله	۲۱۱۱۵۸۵	۱۰۱۰۱۹۵	۱۱۰۱۳۹۰	۵/۸	۶/۷	۶/۳	۹۲
۳۰-۳۴ ساله	۱۷۰۶۹۹۷	۸۴۲۴۵۳	۸۶۴۵۴۴	۴/۹	۵/۳	۵/۱	۹۷
۳۵-۳۹ ساله	۱۶۲۶۶۱۹	۸۲۵۳۴۰	۸۰۱۲۷۹	۴/۸	۴/۹	۴/۸	۱۰۳
۴۰-۴۴ ساله	۱۶۶۸۶۸۵	۸۹۵۲۰۱	۷۷۳۴۸۴	۵/۲	۴/۷	۵/۰	۱۱۶
۴۵-۴۹ ساله	۱۳۸۹۴۶۵	۷۵۱۰۲۶	۶۳۸۴۳۹	۴/۳	۳/۹	۴/۱	۱۱۸
۵۰-۵۴ ساله	۱۳۲۹۰۴۹	۷۳۱۶۷۳	۵۹۷۳۷۶	۴/۲	۳/۷	۳/۹	۱۲۲
۵۵-۵۹ ساله	۷۰۳۸۸۷	۳۹۶۷۰۵	۳۰۷۱۸۲	۲/۳	۱/۹	۲/۱	۱۲۹
۶۰-۶۴ ساله	۵۸۴۱۴۴	۳۰۱۴۰۲	۲۸۲۷۴۲	۱/۷	۱/۷	۱/۷	۱۰۷
۶۵-۶۹ ساله	۳۴۷۲۳۸	۱۸۱۵۴۴	۱۶۵۶۹۴	۱/۰	۱/۰	۱/۰	۱۱۰
۷۰-۷۴ ساله	۳۸۰۱۶۴	۱۹۳۰۹۵	۱۸۷۰۶۹	۱/۱	۱/۱	۱/۱	۱۰۳
۷۵ساله و بیش‌تر	۴۵۹۰۶۸	۲۴۹۷۴۸	۲۰۹۳۲۰	۱/۴	۱/۳	۱/۴	۱۱۹
جمع کلّ	۳۳۷۰۸۷۴۴	۱۷۳۵۶۳۴۷	۱۶۳۵۲۳۹۷	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۶

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۵۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱۰- چگونگی توزیع جمّعیّت کشور در سال ۱۳۶۵ به تفکیک جنس، نسبت جنسی و سهم هر گروه سنی

گروه سنی	کلّ	مرد	زن	مرد	زن	درصد	نسبت جنسی
۰-۴ ساله	۹۰۴۴۸۲۳	۴۵۹۵۹۵۸	۴۴۴۸۸۶۵	۱۸/۲	۱۸/۴	۱۸/۳	۱۰۳
۵ -۹ ساله	۷۵۲۵۸۹۴	۳۸۴۳۵۸۵	۳۶۸۲۳۰۹	۱۵/۲	۱۵/۲	۱۵/۲	۱۰۴
۱۰-۱۴ ساله	۵۹۰۳۳۰۰	۳۰۵۳۶۳۳	۲۸۴۹۶۶۷	۱۲/۱	۱۱/۸	۱۱/۹	۱۰۷
۱۵-۱۹ ساله	۵۱۹۳۲۰۲	۲۶۶۰۳۶۴	۲۵۳۱۸۳۸	۱۰/۵	۱۰/۵	۱۰/۵	۱۰۵
۲۰-۲۴ ساله	۴۱۹۳۷۲۴	۲۱۰۳۶۱۵	۲۰۹۰۱۰۹	۸/۳	۸/۷	۸/۵	۱۰۱
۲۵-۲۹ ساله	۳۶۵۲۲۹۷	۱۸۳۹۶۳۹	۱۸۱۲۶۵۸	۷/۳	۷/۵	۷/۴	۱۰۱
۳۰-۳۴ ساله	۲۹۲۷۹۸۳	۱۴۸۱۴۷۵	۱۴۴۶۵۰۸	۵/۹	۶/۰	۵/۹	۱۰۲
۳۵-۳۹ ساله	۲۱۱۷۲۱۱	۱۰۴۳۸۱۳	۱۰۷۳۳۹۸	۴/۱	۴/۴	۴/۳	۹۷
۴۰-۴۴ ساله	۱۶۵۵۳۵۱	۸۳۳۷۰۳	۸۲۱۶۴۸	۳/۳	۳/۴	۳/۳	۱۰۱
۴۵-۴۹ ساله	۱۵۸۵۳۹۸	۸۱۹۲۲۵	۷۶۶۱۷۳	۳/۲	۳/۲	۳/۲	۱۰۷
۵۰-۵۴ ساله	۱۵۹۹۰۱۸	۸۵۶۷۴۰	۷۴۲۲۷۸	۳/۴	۳/۱	۳/۲	۱۱۵
۵۵-۵۹ ساله	۱۳۳۷۷۴۶	۷۱۵۴۲۸	۶۲۲۳۱۸	۲/۸	۲/۶	۲/۷	۱۱۵
۶۰-۶۴ ساله	۱۱۸۴۶۳۲	۶۵۱۸۶۴	۵۳۲۷۶۸	۲/۶	۲/۲	۲/۴	۱۲۲
۶۵-۶۹ ساله	۵۷۳۷۹۶	۳۰۹۴۳۵	۲۶۴۳۶۱	۱/۲	۱/۱	۱/۲	۱۱۷
۷۰-۷۴ ساله	۳۴۲۰۲۰	۱۷۴۷۸۱	۱۶۷۲۳۹	۰/۷	۰/۷	۰/۷	۱۰۵
۷۵ساله و بیش‌تر	۵۸۵۹۰۲	۲۸۳۷۰۰	۳۰۲۲۰۲	۱/۱	۱/۳	۱/۲	۹۴
جمع کلّ	۴۹۴۲۱۲۹۷	۲۵۲۶۶۹۵۸	۲۴۱۵۴۳۳۹	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۵

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۶۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱۱-چگونگی توزیع جمّعیّت کشور در سال ۱۳۷۵ به تفکیک جنس، نسبت جنسی و سهم هر گروه سنی

گروه سنی	کلّ	مرد	زن	مرد	زن	درصد	نسبت جنسی
۰-۴ ساله	۶۱۶۳۰۲۴	۳۱۶۴۱۰۸	۲۹۹۸۹۱۶	۱۰/۴	۱۰/۲	۱۰/۳	۱۰۶
۵ -۹ ساله	۸۴۸۱۸۴۵	۴۳۲۴۱۶۵	۴۱۵۷۶۸۰	۱۴/۲	۱۴/۱	۱۴/۱	۱۰۴
۱۰-۱۴ ساله	۹۰۸۰۶۷۶	۴۶۲۲۴۷۳	۴۴۵۸۲۰۳	۱۵/۲	۱/۱۵	۱۵/۱	۱۰۴
۱۵-۱۹ ساله	۷۱۱۵۵۴۷	۳۵۷۹۸۷۵	۳۵۳۵۶۷۲	۱۱/۷	۱۲/۰	۱۱/۹	۱۰۱
۲۰-۲۴ ساله	۵۲۲۱۹۸۲	۲۵۶۶۴۵۳	۲۶۵۵۵۲۹	۸/۴	۹/۰	۸/۷	۹۷
۲۵-۲۹ ساله	۴۷۰۹۱۵۴	۲۳۶۵۸۳۴	۲۳۴۳۳۲۰	۷/۸	۷/۹	۷/۸	۱۰۱
۳۰-۳۴ ساله	۳۹۸۰۰۶۶	۲۰۱۲۷۲۰	۱۹۶۷۳۴۶	۶/۶	۶/۷	۶/۶	۱۰۲
۳۵-۳۹ ساله	۳۵۷۱۷۷۹	۱۸۱۷۶۰۹	۱۷۵۴۱۷۰	۶/۰	۵/۹	۶/۰	۱۰۴
۴۰-۴۴ ساله	۲۸۱۲۰۸۶	۱۴۳۱۰۶۲	۱۳۸۱۰۲۴	۴/۷	۴/۷	۴/۷	۱۰۴
۴۵-۴۹ ساله	۲۰۱۳۰۴۰	۹۹۰۱۵۸	۱۰۲۲۸۸۲	۳/۲	۳/۵	۳/۴	۹۷
۵۰-۵۴ ساله	۱۵۲۹۰۷۸	۷۶۸۶۲۱	۷۶۰۴۵۷	۲/۵	۲/۶	۲/۵	۱۰۱
۵۵-۵۹ ساله	۱۳۶۶۷۲۸	۷۱۷۲۵۱	۶۴۹۴۷۷	۲/۴	۲/۲	۲/۳	۱۱۰
۶۰-۶۴ ساله	۱۳۸۲۹۴۶	۷۵۳۵۰۲	۶۲۹۴۴۴	۲/۵	۲/۱	۲/۳	۱۲۰
۶۵-۶۹ ساله	۱۰۷۶۳۷۳	۵۷۷۱۸۹	۴۹۹۱۸۴	۱/۹	۱/۷	۱/۸	۱۱۶
۷۰-۷۴ ساله	۸۴۶۵۰۹	۴۶۳۰۱۸	۳۸۳۴۹۱	۱/۵	۱/۳	۱/۴	۱۲۱
۷۵ساله و بیش‌تر	۶۷۲۲۹۹	۳۴۲۲۴۱	۳۳۰۰۵۸	۱/۱	۱/۱	۱/۱	۱۰۴
جمع کلّ	۶۰۰۲۳۱۳۲	۳۰۴۹۶۲۷۹	۲۹۵۲۶۸۵۳	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۳

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۷۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی۱۲-چگونگی توزیع جمّعیّت کشور در سال ۱۳۸۵ به تفکیک جنس، نسبت جنسی و سهم هر گروه سنی

گروه سنی	کلّ	مرد	زن	مرد	زن	درصد	نسبت جنسی
۴- ۰ساله	۵۴۲۹۷۱۲	۲۸۲۴۹۴۳	۲۶۰۴۷۶۹	۱۶/۳	۱۵/۹	۱۶/۱	۱۰۸
۹- ۵ ساله	۵۲۷۶۵۳۳	۲۷۳۴۹۹۰	۲۵۴۱۵۴۳	۱۵/۸	۱۵/۵	۱۵/۷	۱۰۸
۱۴-۱۰ ساله	۴۳۰۳۱۱۸	۲۲۵۸۶۳۵	۲۰۴۴۴۸۳	۱۳/۰	۱۲/۵	۱۲/۸	۱۱۰
۱۹-۱۵ ساله	۳۶۰۰۲۶۵	۱۸۱۸۵۳۹	۱۷۸۱۷۲۶	۱۰/۵	۱۰/۹	۱۰/۷	۱۰۲
۲۴-۲۰ ساله	۲۷۹۲۲۱۵	۱۳۴۰۸۵۸	۱۴۵۱۳۵۷	۷/۷	۸/۹	۸/۳	۹۲
۲۹-۲۵ ساله	۲۱۱۵۸۵	۱۰۱۰۱۹۵	۱۱۰۱۳۹۰	۵/۸	۶/۷	۶/۳	۹۲
۳۴-۳۰ ساله	۱۷۰۶۹۹۷	۸۴۲۴۵۳	۸۶۴۵۴۴	۴/۹	۵/۳	۵/۱	۹۷
۳۹-۳۵ ساله	۱۶۲۶۶۱۹	۸۲۵۳۴۰	۸۰۱۲۷۹	۴/۸	۴/۹	۴/۸	۱۰۳
۴۴-۴۰ ساله	۱۶۶۸۶۸۵	۸۹۵۲۰۱	۷۷۳۴۸۴	۵/۲	۴/۷	۵/۰	۱۱۶
۴۹-۴۵ ساله	۱۳۸۹۴۶۵	۷۵۱۰۲۶	۶۳۸۴۳۹	۴/۳	۳/۹	۴/۱	۱۱۸
۵۴-۵۰ ساله	۱۳۲۹۰۴۹	۷۳۱۶۷۳	۵۹۷۳۷۶	۴/۲	۳/۷	۳/۹	۱۲۲
۵۹-۵۵ ساله	۷۰۳۸۸۷	۳۹۶۷۰۵	۳۰۷۱۸۲	۲/۳	۱/۹	۲/۱	۱۲۹
۶۴-۶۰ ساله	۵۸۴۱۴۴	۳۰۱۴۰۲	۲۸۲۷۴۲	۱/۷	۱/۷	۱/۷	۱۰۷
۶۹-۶۵ ساله	۳۴۷۲۳۸	۱۸۱۵۴۴	۱۶۵۶۹۴	۱/۰	۱/۰	۱/۰	۱۱۰
۷۴-۷۰ ساله	۳۸۰۱۶۴	۱۹۳۰۹۵	۱۸۷۰۶۹	۱/۱	۱/۱	۱/۱	۱۰۳
۷۵ساله و بیش‌تر	۴۵۹۰۶۸	۲۴۹۷۴۸	۲۰۹۳۲۰	۱/۴	۱/۳	۱/۴	۱۱۹
جمع کلّ	۳۳۷۰۸۷۴۴	۱۷۳۵۶۳۴۷	۱۶۳۵۲۳۹۷	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۶

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی۱۳- چگونگی توزیع جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۵۵ به تفکیک جنس، نسبت جنسی و سهم هر گروه سنی

گروه سنی	کلّ	مرد	زن	مرد	زن	درصد	نسبت جنسی
۰-۴ ساله	۱۰۴۰۸۱	۵۵۸۱۶	۴۸۲۶۵	۱۸/۷	۱۷/۱	۱۷/۹	۱۱۶
۵ -۹ ساله	۹۴۲۰۳	۴۸۹۲۶	۴۵۲۷۷	۱۶/۴	۱۶/۱	۱۶/۲	۱۰۸
۱۰-۱۴ ساله	۶۸۷۱۸	۳۷۱۶۴	۳۱۵۵۴	۱۲/۴	۱۱/۲	۱۱/۸	۱۱۸
۱۵-۱۹ ساله	۵۵۴۷۰	۲۶۹۲۹	۲۸۵۴۱	۹/۰	۱۰/۱	۹/۶	۹۴
۲۰-۲۴ ساله	۴۲۶۲۵	۱۹۵۰۲	۲۳۱۲۳	۶/۵	۱۸/۲	۷/۳	۸۴
۲۵-۲۹ ساله	۳۳۴۰۱	۱۴۹۶۴	۱۸۴۳۷	۵/۰	۶/۵	۵/۸	۸۱
۳۰-۳۴ ساله	۲۸۸۲۶	۱۳۵۳۳	۱۵۲۹۳	۴/۵	۵/۴	۵/۰	۸۸
۳۵-۳۹ ساله	۲۹۳۵۰	۱۴۴۸۹	۱۴۸۶۱	۴/۸	۵/۳	۵/۱	۹۷
۴۰-۴۴ ساله	۲۹۵۹۱	۱۵۹۲۶	۱۳۶۶۵	۵/۳	۴/۹	۵/۱	۱۱۷
۴۵-۴۹ ساله	۲۵۷۵۳	۱۳۷۳۱	۱۲۰۲۲	۴/۶	۴/۳	۴/۴	۱۱۴
۵۰-۵۴ ساله	۲۶۳۸۰	۱۵۰۱۹	۱۱۳۶۱	۵/۰	۴/۰	۴/۵	۱۳۲
۵۵-۵۹ ساله	۱۲۷۵۹	۷۶۵۶	۵۱۰۳	۲/۶	۱/۸	۲/۲	۱۵۰
۶۰-۶۴ ساله	۸۶۸۳	۴۵۱۹	۴۱۶۴	۱/۵	۱/۵	۱/۵	۱۰۹
۶۵-۶۹ ساله	۵۵۶۰	۲۹۱۴	۲۶۴۶	۱/۰	۰/۹	۱/۰	۱۱۰
۷۰-۷۴ ساله	۶۱۰۳	۲۸۵۶	۳۲۴۷	۱/۰	۱/۲	۱/۱	۸۸
۷۵ساله و بیش‌تر	۹۰۶۷	۵۰۳۹	۴۰۲۸	۱/۷	۱/۴	۱/۶	۱۲۵
جمع کلّ	۵۸۰۵۷۰	۲۹۸۹۸۳	۲۸۱۵۸۷	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۶

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۵۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی۱٤- چگونگی توزیع جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳٦٥ به تفکیک جنس، نسبت جنسی و سهم هر گروه سنی

گروه سنی	کلّ	مرد	زن	مرد	زن	درصد	نسبت جنسی
۰-۴ ساله	۲۹۷۸۸۴	۱۵۰۹۰۷	۱۴۶۹۷۷	۱۸/۶	۱۸/۹	۱۸/۸	۱۰۳
۵ -۹ ساله	۲۵۵۳۱۳	۱۳۱۳۹۳	۱۲۳۹۲۰	۱۶/۲	۱۶/۰	۱۶/۱	۱۰۶
۱۰-۱۴ ساله	۲۰۹۳۶۹	۱۰۹۲۷۹	۱۰۰۰۹۰	۱۳/۵	۱۲/۹	۱۳/۲	۱۰۹
۱۵-۱۹ ساله	۱۶۳۸۹۸	۸۳۶۸۲	۸۰۲۱۶	۱۰/۳	۱۰/۳	۱۰/۳	۱۰۴
۲۰-۲۴ ساله	۱۲۳۰۲۴	۶۲۱۳۳	۶۰۸۹۱	۷/۷	۷/۸	۷/۷	۱۰۲
۲۵-۲۹ ساله	۱۰۵۵۱۲	۵۲۹۸۶	۵۲۵۲۶	۶/۵	۶/۸	۶/۶	۱۰۱
۳۰-۳۴ ساله	۸۳۴۰۴	۴۱۰۴۱	۴۲۳۶۳	۵/۱	۵/۵	۵/۳	۹۷
۳۵-۳۹ ساله	۶۱۷۵۱	۲۸۷۹۴	۳۲۹۵۷	۳/۶	۴/۲	۳/۹	۸۷
۴۰-۴۴ ساله	۵۲۷۷۸	۲۶۰۳۳	۲۶۷۴۵	۳/۲	۳/۴	۳/۳	۹۷
۴۵-۴۹ ساله	۵۰۷۵۶	۲۵۵۰۱	۲۵۲۵۵	۳/۱	۳/۳	۳/۲	۱۰۱
۵۰-۵۴ ساله	۵۱۷۵۲	۲۷۸۶۸	۲۳۸۸۴	۳/۴	۳/۱	۳/۳	۱۱۷
۵۵-۵۹ ساله	۴۱۵۵۲	۲۲۰۵۹	۱۹۴۹۳	۲/۷	۲/۵	۲/۶	۱۱۳
۶۰-۶۴ ساله	۴۲۳۴۹	۲۳۵۲۱	۱۸۸۲۸	۲/۹	۲/۴	۲/۷	۱۲۵
۶۵-۶۹ ساله	۲۰۰۹۵	۱۱۴۳۱	۸۶۶۴	۱/۴	۱/۱	۱/۳	۱۳۲
۷۰-۷۴ ساله	۱۱۰۱۷	۵۹۷۹	۵۰۳۸	۰/۷	۰/۶	۰/۷	۱۱۹
۷۵ساله و بیش‌تر	۱۷۳۱۰	۸۳۶۵	۸۹۴۵	۱/۰	۱/۲	۱/۱	۹۴
جمع کلّ	۱۵۸۷۷۶۴	۸۱۰۹۷۲	۷۷۶۷۹۲	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۴

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۶۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی۱۵- چگونگی توزیع جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۷۵ به تفکیک جنس، نسبت جنسی و سهم هر گروه سنی

گروه سنی	کلّ	مرد	زن	مرد	زن	درصد	نسبت جنسی
۰-۴ ساله	۱۱۵۶۰۳	۵۹۳۰۶	۵۶۲۹۷	۱۱/۴	۱۰/۹	۱۱/۲	۱۰۵
۵ -۹ ساله	۱۵۶۷۸۲	۷۹۶۸۱	۷۷۱۰۱	۱۵/۳	۱۵/۰	۱۵/۱	۱۰۳
۱۰-۱۴ ساله	۱۵۶۳۴۱	۷۹۹۰۱	۷۶۴۴۰	۱۵/۳	۱۴/۸	۱۵/۱	۱۰۵
۱۵-۱۹ ساله	۱۲۷۳۸۲	۶۳۰۶۸	۶۴۳۱۴	۱۲/۱	۱۲/۵	۱۲/۳	۹۸
۲۰-۲۴ ساله	۹۵۷۶۶	۴۵۶۷۱	۵۰۰۹۵	۸/۸	۹/۷	۹/۲	۹۱
۲۵-۲۹ ساله	۷۴۸۲۸	۳۷۰۰۹	۳۷۸۱۹	۷/۱	۷/۳	۷/۲	۹۸
۳۰-۳۴ ساله	۵۸۸۶۹	۳۰۰۴۳	۲۸۸۲۶	۵/۸	۵/۶	۵/۷	۱۰۴
۳۵-۳۹ ساله	۵۳۱۰۰	۲۶۶۵۵	۲۶۴۴۵	۵/۱	۵/۱	۵/۱	۱۰۱
۴۰-۴۴ ساله	۴۱۹۱۹	۲۰۲۸۴	۲۱۶۳۵	۳/۹	۴/۲	۴/۰	۹۴
۴۵-۴۹ ساله	۳۰۷۱۷	۱۳۷۱۱	۱۷۰۰۶	۲/۶	۳/۳	۳/۰	۸۱
۵۰-۵۴ ساله	۲۶۶۵۶	۱۲۷۲۰	۱۳۹۳۶	۲/۴	۲/۷	۲/۶	۹۱
۵۵-۵۹ ساله	۲۴۶۴۵	۱۲۶۸۵	۱۱۹۶۰	۲/۴	۲/۳	۲/۴	۱۰۶
۶۰-۶۴ ساله	۲۵۳۰۷	۱۴۰۰۸	۱۱۲۹۹	۲/۷	۲/۲	۲/۴	۱۲۴
۶۵-۶۹ ساله	۱۹۲۳۹	۱۰۳۳۴	۸۹۰۵	۲/۰	۱/۷	۱/۹	۱۱۶
۷۰-۷۴ ساله	۱۷۸۷۲	۱۰۰۱۱	۷۸۶۱	۱/۹	۱/۵	۱/۷	۱۲۷
۷۵ساله و بیش‌تر	۱۰۹۴۸	۵۸۶۶	۵۰۸۲	۱/۱	۱/۰	۱/۱	۱۱۵
جمع کلّ	۱۰۳۵۹۷۴	۵۲۰۹۵۳	۵۱۵۰۲۱	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۱

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۷۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱۶- چگونگی توزیع جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۸۵ به تفکیک جنس، نسبت جنسی و سهم هر گروه سنی

گروه سنی	کلّ	مرد	زن	مرد	زن	درصد	نسبت جنسی
۰-۴ ساله	۷۲۱۰۶	۳۷۰۲۹	۳۵۰۷۷	۷/۷	۷/۳	۷/۵	۱۰۶
۵ -۹ ساله	۷۲۴۵۹	۳۷۱۴۷	۳۵۳۱۲	۷/۷	۷/۳	۷/۵	۱۰۵
۱۰-۱۴ ساله	۹۹۱۸۵	۵۰۷۴۲	۴۸۴۴۳	۱۰/۵	۱۰/۰	۱۰/۳	۱۰۵
۱۵-۱۹ ساله	۱۲۸۷۶۵	۶۳۶۱۰	۶۵۱۵۵	۱۳/۲	۱۳/۵	۱۳/۳	۹۸
۲۰-۲۴ ساله	۱۱۹۷۲۹	۵۷۱۳۷	۶۲۵۹۲	۱۱/۹	۱۳/۰	۱۲/۴	۹۱
۲۵-۲۹ ساله	۹۷۹۱۱	۴۹۰۰۱	۴۸۹۱۰	۱۰/۲	۱۰/۱	۱۰/۲	۱۰۰
۳۰-۳۴ ساله	۷۸۰۴۵	۳۹۱۳۵	۳۸۹۱۰	۸/۱	۸/۱	۸/۱	۱۰۱
۳۵-۳۹ ساله	۶۳۰۳۷	۳۱۵۲۴	۳۱۵۱۳	۶/۵	۶/۵	۶/۵	۱۰۰
۴۰-۴۴ ساله	۴۹۶۹۶	۲۵۲۹۱	۲۴۴۰۵	۵/۳	۵/۱	۵/۲	۱۰۴
۴۵-۴۹ ساله	۴۴۵۵۹	۲۲۴۵۵	۲۲۱۰۴	۴/۷	۴/۶	۴/۶	۱۰۲
۵۰-۵۴ ساله	۳۵۴۴۶	۱۷۰۴۸	۱۸۳۹۸	۳/۵	۳/۸	۳/۷	۹۳
۵۵-۵۹ ساله	۲۴۸۰۶	۱۰۹۴۲	۱۳۸۶۴	۲/۳	۲/۹	۲/۶	۷۹
۶۰-۶۴ ساله	۲۱۳۴۵	۱۰۱۴۵	۱۱۲۰۰	۲/۱	۲/۳	۲/۲	۹۱
۶۵-۶۹ ساله	۱۸۴۷۷	۹۴۳۵	۹۰۴۲	۲/۰	۱/۹	۱/۹	۱۰۴
۷۰-۷۴ ساله	۱۷۳۳۰	۹۴۸۴	۷۸۴۶	۲/۰	۱/۶	۱/۸	۱۲۱
۷۵ساله و بیش‌تر	۲۱۷۰۵	۱۱۵۷۳	۱۰۱۳۲	۲/۴	۲/۱	۲/۳	۱۱۴
جمع کلّ	۹۶۴۶۰۱	۴۸۱۶۹۸	۴۸۲۹۰۳	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

روند نرخ رشد جمّعیّت شهرستان‌های استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۴۵، در جدول شماره‌ی ۱۷، گنجانده شده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، بیش‌ترین رشد جمّعیّت در این دوره، به شهرستان خرمدره، اختصاص داشته است. از ویژگی‌های مهّم این شهرستان، رشد مثبت جمّعیّت هم در مناطق شهری و هم در مناطق روستایی آن بوده است.[1] شهرستان زنجان دوّمین نرخ رشد را به خود اختصاص داده و برخلاف شهرستان خرمدره نرخ رشد مناطق روستایی آن منفی (۰/۱- درصد)، گردیده است. به این ترتیب می‌توان متذکر شد افزایش جمّعیّت در شهر زنجان نیازمند خالی شدن روستاهای آن می‌باشد. شهرستان ابهر نیز رتبه‌ی سوّم نرخ رشد

۱. ناگفته نماند که این شهرستان در سال ۱۳۸۵ فقط دارای ۱۸ آبادی دارای سکنه و ۱۱ آبادی خالی از سکنه، بوده است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

مثبت جمّعیّت را دارا بوده و همانند شهرستان زنجان رشد مثبت نقاط شهری آن (ابهر، سلطانیه و صایین قلعه)، با رشد منفی مناطق روستایی همراه بوده است. اگرچه شهرستان خدابنده در رتبه‌ی چهارم بالا بودن نرخ رشد جمّعیّت، جای می‌گیرد، اما از الگوی خرمدره تبعیت کرده است و این رشد مثبت هم در مناطق شهری و هم در مناطق روستایی آن دیده می‌شود. نکته‌ی قابل تأمل آن است که این شهرستان دارای روستاهای بسیاری است که آن را از شهرستان خرمدره متمایز می‌سازد. کمترین نرخ رشد جمّعیّت به شهرستان‌های ماهنشان و ایجرود، اختصاص دارد که می‌تواند به دلیل مهاجرفرستی آنها (ناشی از خشکسالی و...)، باشد.

جدول شماره‌ی۱۷- نرخ رشد سالیانه جمّعیّت در شهرستان‌های استان زنجان به تفکیک نقاط شهری و روستایی در سال‌های ۸۵-۱۳۴۵

مکان / زمان		۵۵ - ۱۳۴۵	۶۵ - ۱۳۵۵	۷۵ - ۱۳۶۵	۸۵ - ۱۳۷۵	۸۵- ۱۳۴۵
کلّ استان	نقاط شهری	۵/۱	۷/۳	۲/۹	۲/۱	۴/۳
	نقاط روستایی	۱/۳	۰/۷	۰/۰۲	-۱/۰	۰/۳
	کلّ	۲/۳	۳/۰	۱/۴	۰/۷	۱/۸
ابهر	نقاط شهری	۲/۸	۵/۸	۲/۴	۲/۳	۳/۳
	نقاط روستایی	۰/۴	۰/۶	-۰/۲	-۱/۳	-۰/۱
	کلّ	۱/۲	۲/۷	۱/۱	۰/۸	۱/۵
ایجرود	نقاط شهری	۲/۴	۲/۲	۲/۲	۱/۵	۲/۱
	نقاط روستایی	۱/۹	-۰/۱	-۰/۷	-۱/۴	-۰/۰۷
	کلّ	۱/۹	۰/۱	-۰/۵	-۱/۲	۰/۰۷
خدابنده	نقاط شهری	۲/۹	۷/۰	۴/۲	۲/۵	۴/۱
	نقاط روستایی	۲/۱	۱/۹	۰/۳	-۰/۶	۰/۹
	کلّ	۲/۱	۲/۴	۱/۰	۰/۱	۱/۴
خرمدره	نقاط شهری	۴/۷	۸/۸	۳/۰	۲/۲	۴/۶
	نقاط روستایی	۱/۷	۲/۵	۱/۳	-۰/۴	۱/۳
	کلّ	۳/۳	۶/۶	۲/۵	۱/۶	۳/۵
زنجان	نقاط شهری	۶/۶	۷/۹	۲/۹	۲/۰	۴/۸
	نقاط روستایی	۰/۸	-۰/۲	۰/۰۶	-۱/۲	-۰/۱
	کلّ	۳/۰	۴/۲	۲/۰	۱/۲	۲/۶
طارم	نقاط شهری	۱/۶	۳/۵	۵/۴	۲/۰	۳/۱
	نقاط روستایی	۲/۰	۱/۸	۰/۶	-۰/۲	۱/۱
	کلّ	۲/۰	۲/۰	۱/۱	۰/۱	۱/۳
ماهنشان	نقاط شهری	۳/۹	۴/۲	۳/۵	۳/۸	۳/۹
	نقاط روستایی	۱/۷	-۰/۲	-۰/۷	-۲/۲	-۰/۴
	کلّ	۱/۸	۰/۱	-۰/۴	-۱/۳	۰/۰۴

مأخذ: ۱- سالنامه‌ی آماری استان زنجان، ۱۳۸۴.

۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

مطالعات برنامه آمایش استان زنجان

نمودار شماره‌ی ۹- مقایسه‌ی نرخ رشد سالیانه‌ی جمّعیّت در شهرستان‌های استان زنجان به تفکیک نقاط شهری و روستایی در سال‌های ۸۵-۱۳۵۵

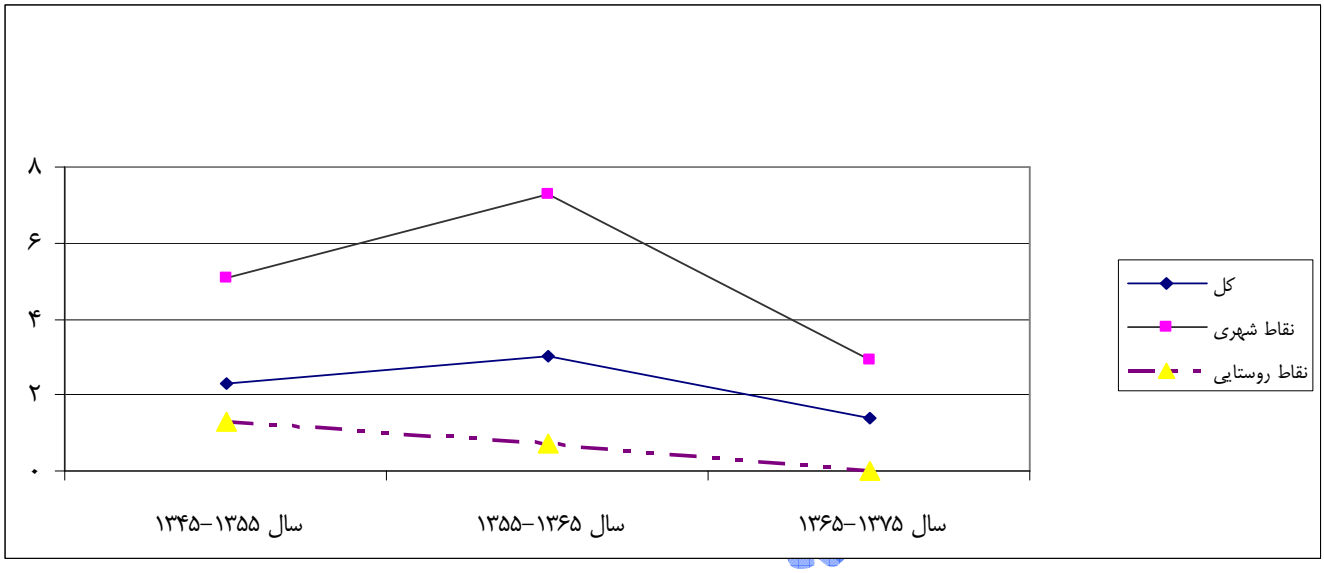

مأخذ: نتایج سرشماری نفوس و مسکن، سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۴۵.

نمودار شماره‌ی ۱۰- مقایسه‌ی نرخ رشد سالیانه‌ی جمّعیّت در شهرستان‌های استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵

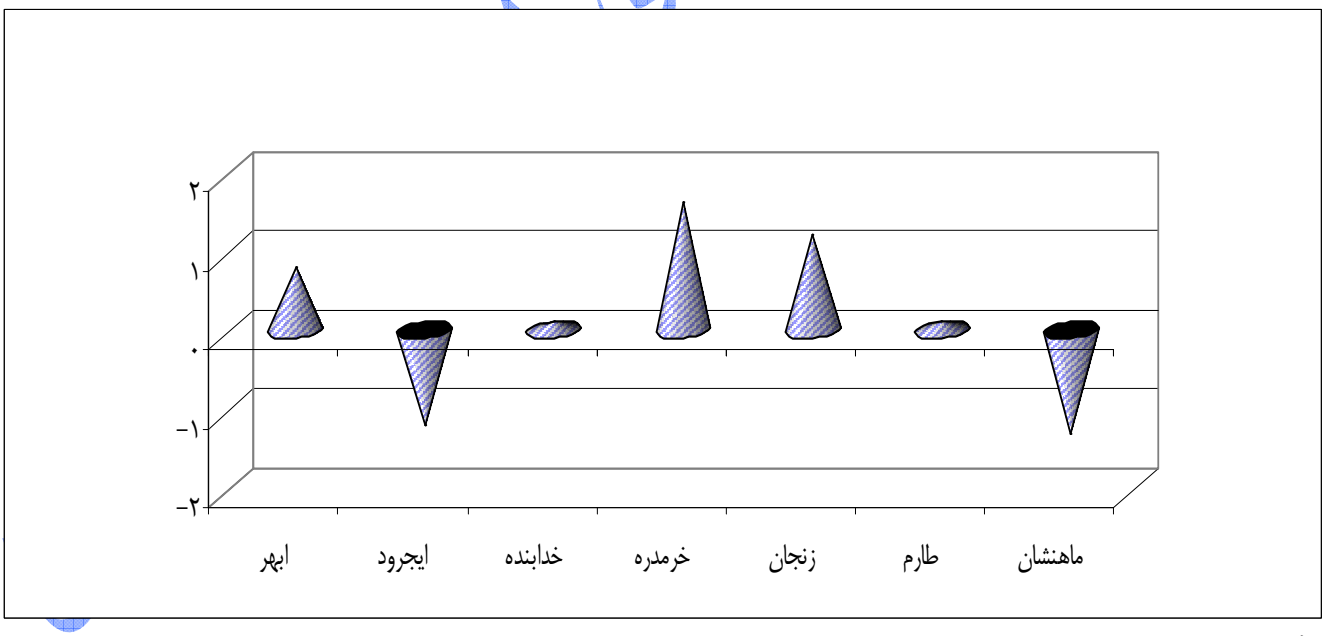

مأخذ: ۱- نتایج سرشماری نفوس و مسکن، سال ۱۳۷۵.

۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

۱-۲-۱-۱-۱- تحلیل توزیع جمعیّت به تفکیک شهرستان

بررسی چگونگی توزیع جمّعیّت در استان زنجان، نشان می‌دهد که ساکنان این استان به طرز ناهمگون و نامتوازنی در شهرستان‌ها پراکنده شده‌اند.[۱] سهم چشم‌گیری از جمّعیّت (۸۰/۹ درصد)، در سه شهرستان زنجان (۴۷/۱ درصد)، خدابنده (۱۷/۱ درصد) و ابهر (۱۶/۷ درصد)، به سر می‌برند. به این ترتیب چهار شهرستان خرمدره (۶/۳ درصد)، طارم (۴/۶ درصد)، ماهنشان (۴/۴ درصد) و ایجرود (۳/۸ درصد)، کمترین جمّعیّت را در خود جای داده‌اند.

پراکندگی جمّعیّت در مناطق شهری از این هم ناهمگون‌تر بوده است؛ زیرا ۶۲/۵ درصد جمّعیّت شهری در شهرستان زنجان (شهر زنجان)، ۱۸/۲ درصد آن در شهرستان ابهر (شهر ابهر، سلطانیه، صایین قلعه و هیدج)، ۸/۷ درصد در شهرستان خرمدره (شهر خرمدره) و ۷/۳ درصد، در شهرستان خدابنده (شهرهای قیدار، سجاس، گرماب و زرین رود)، سکونت داشته‌اند. کمترین جمّعیّت شهری نیز در شهرستان‌های ماهنشان (۱/۴ درصد)، طارم (۱/۲ درصد) و ایجرود (۰/۶ درصد)، سکنی گزیده‌اند. به این ترتیب می‌توان به تمرکز جمّعیّت در شهر زنجان (چهار برابر شهر بعد از خود ابهر)، اشاره کرد که بی‌ارتباط با تمرکز سیاسی، اقتصادی و فرهنگی، نمی‌باشد.

پراکندگی جمّعیّت در مناطق روستایی از همگونی بیش‌تری برخوردار می‌باشد. بیش‌ترین سهم جمّعیّت روستایی به ترتیب در شهرستان‌های خدابنده (۳۰/۶ درصد)، زنجان (۲۵/۹ درصد) و ابهر (۱۴/۶ درصد)، دیده می‌شود که پرجمّعیّت‌ترین شهرستان‌های استان نیز می‌باشند. کمترین سهم جمّعیّت روستایی در شهرستان‌های خرمدره (۳/۰ درصد)، طارم (۹/۲ درصد)، ماهنشان (۸/۶درصد) و ایجرود ۸/۲ درصد، زندگی می‌کرده‌اند.

جدول شماره‌ی ۱۸- چگونگی توزیع جمّعیّت شهرستان‌های استان زنجان در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی

	کلّ	درصد	شهری	درصد	روستایی	درصد
ابهر	۱۶۱۲۵۷	۱۶/۷	۱۰۱۹۵۵	۱۸/۲	۵۹۳۰۲	۱۴/۶
ایجرود	۳۶۷۴۴	۳/۸	۳۴۳۳	۰/۶	۳۳۳۱۱	۸/۲
خدابنده	۱۶۴۸۶۴	۱۷/۱	۴۱۰۱۸	۷/۳	۱۲۳۸۴۶	۳۰/۶
خرمدره	۶۰۴۹۹	۶/۳	۴۸۳۹۸	۸/۷	۱۲۱۰۱	۳
زنجان	۴۵۴۶۱۶	۴۷/۱	۳۴۹۷۱۳	۶۲/۵	۱۰۴۹۰۳	۲۵/۹
طارم	۴۳۹۶۴	۴/۶	۶۸۴۵	۱/۲	۳۷۱۱۹	۹/۲
ماهنشان	۴۲۶۵۷	۴/۴	۷۹۷۸	۱/۴	۳۴۶۷۹	۸/۶
کلّ استان	۹۶۴۶۰۱	۱۰۰	۵۵۹۳۴۰	۱۰۰	۴۰۵۲۶۱	۱۰۰

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

۱. ر.ک به جدول شماره‌ی ۱۸.

مقایسه‌ی ساختار جمّعیّت در شهرستان‌های استان زنجان آشکار می‌سازد که:

الف) کمترین سهم جمّعیّت در گروه سنی ۴-۰ ساله، متعلق به شهرستان‌های خرمدره (۶/۷۸ درصد)، طارم (۷/۰۶ درصد)، زنجان (۷/۱۸ درصد) و ابهر (۷/۲۶ درصد)، بوده است. شاید این وضعیت به مهار (کنترل)، باروری و کاهش زاد و ولد باز گردد و شاید برخاسته از مرگ و میر نوزادان و کودکان در سال‌های نخست زندگی باشد. بیش‌ترین سهم جمّعیّت در گروه سنی یاد شده به شهرستان‌های ماهنشان (۸/۴۷ درصد)، خدابنده (۸/۴۱ درصد) و ایجرود (۸/۳۹ درصد)، اختصاص داشته است. به این ترتیب باید پذیرفت در پنج سال آینده از فشار جمّعیّت لازم التعلیم مقطع ابتدایی در شهرستان‌های خدابنده، ابهر و زنجان، کاسته نخواهد شد. توّجه‌ی ویژه به شهرستان خدابنده ضرورتی انکارناپذیر است؛ زیرا سهم چشم‌گیری از ساکنان این شهرستان (۷۵/۱درصد)، در مناطق روستایی زندگی می‌کنند. پراکندگی این روستاها و جمّعیّت زیاد افراد لازم التعلیم مقطع ابتدایی می‌تواند نابه‌سامانی‌های آموزشی متعددی در این شهرستان ایجاد کند.

ب)کمترین سهم جمّعیّت در گروه سنی ۹-۵ ساله، به شهرستان‌های خرمدره (۶/۹۴ درصد)، ابهر (۷/۰ درصد) و زنجان (۷/۳۱ درصد)، تعلق داشته است. سهم جمّعیّت این گروه سنی در شهرستان‌های یادشده پایین‌تر از میانگین استان می‌باشد. بیش‌ترین سهم این گروه سنی در جمّعیّتِ شهرستان‌هایِ ماهنشان (۸/۵۲ درصد)، ایجرود (۸/۷۵ درصد)، خدابنده (۸/۱۳ درصد) و طارم (۷/۹۶ درصد)، دیده می‌شود.

پ) کمترین سهم جمّعیّت در گروه سنی ۱۴-۱۰ ساله در شهرستان‌های زنجان (۹/۰۴ درصد)، ابهر (۹/۱۹ درصد) و خرمدره (۹/۳۹درصد)، قابل مشاهده و از میانگین سهم استان کمتر است. در مقابل بیش‌ترین سهم این گروه سنی به شهرستان‌های خدابنده (۱۳/۲۵ درصد)، ماهنشان (۱۳/۲۲ درصد)، ایجرود (۱۲/۸۱ درصد) و طارم (۱۲/۳۰ درصد)، تعلق داشته است.

بررسی روند عمومی حاکم بر تحوّل جمّعیّت استان در سه گروه سنی یاد شده، روشن می‌کند که در ده سال گذشته به مراتب از سهم گروه‌های سنی تحت مطالعه (۴-۰ ساله، ۹-۵ ساله و۱۴-۱۰ ساله)، کاسته شده است که می‌تواند ناشی از تأثیرات سیاست‌های مهار جمّعیّت، کاهش باروری و زاد و ولد و ... باشد. شهرستان‌های ایجرود، خرمدره، زنجان، طارم و ماهنشان از این روند پیروی کرده‌اند، امّا شهرستان‌های ابهر و خدابنده با آن ناهمخوانی داشته‌اند. در این دو شهرستان سهم جمّعیّت گروه سنی ۹-۵ ساله، به مراتب کمتر از سهم گروه سنی ۴-۰ ساله، بوده است.

مطالعات برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱۹- ساختار سنی جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۸۵به تفکیک شهرستان

گروه سنی	استان	ابهر	ایجرود	خدابنده	خرمدره	زنجان	طارم	ماهنشان
۰-۴ ساله	۷۲۱۰۶	۱۱۷۰۸	۳۰۸۳	۱۳۸۷۲	۴۰۹۹	۳۲۶۲۷	۳۱۰۴	۳۶۱۳
۵-۹ ساله	۷۲۴۵۹	۱۱۲۹۵	۳۲۱۵	۱۳۳۹۹	۴۲۰۱	۳۳۲۱۶	۳۴۹۸	۳۶۳۵
۱۰-۱۴ ساله	۹۹۱۸۵	۱۴۸۲۰	۴۷۰۷	۲۱۸۴۳	۵۶۷۹	۴۱۰۸۸	۵۴۰۷	۵۶۴۱
۱۵-۱۹ ساله	۱۲۸۷۶۵	۲۰۳۷۴	۴۹۱۲	۲۴۳۳۰	۷۹۳۸	۵۸۸۰۶	۶۰۷۷	۶۳۲۸
۲۰-۲۴ ساله	۱۱۹۷۲۹	۲۰۴۸۶	۳۶۴۶	۱۸۴۶۸	۷۹۶۰	۶۰۲۸۲	۴۳۸۱	۴۵۰۶
۲۵-۲۹ ساله	۹۷۹۱۱	۱۶۵۷۸	۳۲۲۶	۱۶۲۰۵	۶۲۷۸	۴۷۷۶۶	۴۰۶۶	۳۷۹۲
۳۰-۳۴ ساله	۷۸۰۴۵	۱۴۰۱۵	۲۵۹۹	۱۲۰۸۰	۵۲۱۴	۳۷۷۶۶	۳۲۸۱	۳۰۹۰
۳۵-۳۹ ساله	۶۳۰۳۷	۱۱۰۹۶	۱۸۱۹	۸۳۱۶	۴۱۴۲	۳۱۹۶۴	۳۱۸۵	۲۵۱۵
۴۰-۴۴ ساله	۴۹۶۹۶	۸۸۲۵	۱۵۴۷	۷۶۵۳	۳۵۰۸	۲۴۴۴۲	۱۹۴۷	۱۷۷۴
۴۵-۴۹ ساله	۴۴۵۵۹	۷۷۷۳	۱۵۵۵	۷۳۷۹	۳۱۵۸	۲۱۲۸۸	۱۸۹۰	۱۵۱۶
۵۰-۵۴ ساله	۳۵۴۴۶	۵۹۱۳	۱۴۱۰	۵۴۴۴	۲۱۷۲	۱۷۳۳۸	۱۷۵۶	۱۴۱۳
۵۵-۵۹ ساله	۲۴۸۰۶	۴۱۲۰	۱۰۰۷	۳۶۰۲	۱۵۹۰	۱۱۴۵۰	۱۵۹۰	۱۴۴۷
۶۰-۶۴ ساله	۲۱۳۴۵	۳۸۶۱	۱۰۰۳	۳۰۱۹	۱۱۷۳	۱۰۶۸۲	۸۶۵	۷۴۲
۶۵-۶۹ ساله	۱۸۴۷۷	۳۲۰۲	۹۷۴	۳۳۷۴	۱۰۶۷	۸۲۷۶	۷۰۱	۸۸۳
۷۰-۷۴ ساله	۱۷۳۳۰	۳۲۰۲	۹۳۳	۲۶۸۴	۹۸۵	۷۷۸۰	۹۶۹	۷۷۷
۷۵-۷۹ ساله	۱۱۰۳۵	۱۹۴۳	۵۹۱	۱۶۱۵	۶۴۳	۴۹۵۶	۷۳۱	۵۵۶
۸۰ ساله و بیش‌تر	۱۰۶۷۰	۲۰۴۶	۵۱۷	۱۵۸۱	۶۹۲	۴۸۸۹	۵۱۶	۴۲۹
جمع کلّ	۹۶۴۶۰۱	۱۶۱۲۵۷	۳۶۷۴۴	۱۶۴۸۶۴	۶۰۴۹۹	۴۵۴۶۱۶	۴۳۹۶۴	۴۲۶۵۷

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

بررسی سهم گروه عمده‌ی سنی ۴-۰ ساله، شهرستان‌های استان زنجان نشان از ناهمگونی چشم‌گیری دارد که باید در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها مورد توجّه قرار گیرد. سهم این گروه سنی و گروه عمده‌ی سنی ۶۵ ساله و بیش‌تر به این شرح می‌باشد:

مطالعات برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۲۰- بررسی سهم گروه‌های عمده‌ی سنی سال ۱۳۸۵ در شهرستان‌های استان زنجان

نام شهرستان	سهم گروه سنی ٤-۰ ساله (درصد)	سهم گروه سنی ٦٥ ساله و بیش‌تر (درصد)
ماهنشان	۳۰/۲۲	۶/۲۰
ایجرود	۲۹/۹۵	۸/۲۱
خدابنده	۲۹/۷۹	۵/۶۱
طارم	۲۷/۳۲	۶/۶۳
زنجان	۲۳/۵۲	۵/۷۰
ابهر	۲۳/۴۶	۶/۴۴
خرمدره	۲۳/۱۱	۵/۶۰
کلّ استان	۲۵/۲۷	۵/۹۶

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

چگونگی توزیع سهم کودکان و سالخوردگان شهرستان‌های استان زنجان ناهمخوان، با یکدیگر می‌باشد. انتظار می‌رود که در ساختارهای سنی جوان سهم کودکان زیاد و سهم سالخوردگان اندک باشد و بین آن دو نیز تناسبی دیده شود، امّا همان‌طور که مشاهده می‌گردد سهم سالخوردگان (۶۵ ساله و بیش‌تر)، در شهرستان‌های ایجرود، طارم، ابهر و ماهنشان به مراتب بیش از دیگر شهرستان‌ها است. اگر شهرستان ابهر را کنار بگذاریم، باید بپذیریم که بیش‌ترین بار تکفّل و میزان وابستگی در این شهرستان‌ها دیده می‌شود.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۲۱- سهم گروه‌های سنی از جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۸۵ به تفکیک شهرستان

گروه سنی	استان	ابهر	ایجرود	خدابنده	خرم‌دره	زنجان	طارم	ماهنشان
۰-۴ ساله	۷/۴۸	۷/۲۶	۸/۳۹	۸/۴۱	۶/۷۸	۷/۱۸	۷/۰۶	۸/۴۷
۵-۹ ساله	۷/۵۱	۷	۸/۷۵	۸/۱۳	۶/۹۴	۷/۳۱	۷/۹۶	۸/۵۲
۱۰-۱۴ ساله	۱۰/۲۸	۹/۱۹	۱۲/۸۱	۱۳/۲۵	۹/۳۹	۹/۰۴	۱۲/۳	۱۳/۲۲
۱۵-۱۹ ساله	۱۳/۳۵	۱۲/۶۳	۱۳/۳۷	۱۴/۷۶	۱۳/۱۲	۱۲/۹۴	۱۳/۸۲	۱۴/۸۳
۲۰-۲۴ ساله	۱۲/۴۱	۱۲/۷	۹/۹۲	۱۱/۲	۱۳/۱۶	۱۳/۲۶	۹/۹۶	۱۰/۵۶
۲۵-۲۹ ساله	۱۰/۱۵	۱۰/۲۸	۸/۷۸	۹/۸۳	۱۰/۳۸	۱۰/۵۱	۹/۲۵	۸/۸۹
۳۰-۳۴ ساله	۸/۰۹	۸/۶۹	۷/۰۷	۷/۳۳	۸/۶۲	۸/۳۱	۷/۴۶	۷/۲۴
۳۵-۳۹ ساله	۶/۵۴	۶/۸۸	۴/۹۵	۵/۰۴	۶/۸۵	۷/۰۳	۷/۲۴	۵/۹
۴۰-۴۴ ساله	۵/۱۵	۵/۴۷	۴/۲۱	۴/۶۴	۵/۸	۵/۳۸	۴/۴۳	۴/۱۶
۴۵-۴۹ ساله	۴/۶۲	۴/۸۲	۴/۲۳	۴/۴۸	۵/۲۲	۴/۶۸	۴/۳	۳/۵۵
۵۰-۵۴ ساله	۳/۶۷	۳/۶۷	۳/۸۴	۳/۳	۳/۵۹	۳/۸۱	۳/۹۹	۳/۳۱
۵۵-۵۹ ساله	۲/۵۷	۲/۵۵	۲/۷۴	۲/۱۸	۲/۶۳	۲/۵۲	۳/۶۲	۳/۳۹
۶۰-۶۴ ساله	۲/۲۱	۲/۳۹	۲/۷۳	۱/۸۳	۱/۹۴	۲/۳۵	۱/۹۷	۱/۷۴
۶۵-۶۹ ساله	۱/۹۲	۱/۹۹	۲/۶۵	۲/۰۵	۱/۷۶	۱/۸۲	۱/۵۹	۲/۰۷
۷۰-۷۴ ساله	۱/۸	۱/۹۹	۲/۵۴	۱/۶۳	۱/۶۳	۱/۷۱	۲/۲	۱/۸۲
۷۵-۷۹ ساله	۱/۱۴	۱/۲	۱/۶۱	۰/۹۸	۱/۰۶	۱/۰۹	۱/۶۶	۱/۳
۸۰ ساله و بیش‌تر	۱/۱۱	۱/۲۷	۱/۴۱	۰/۹۶	۱/۱۴	۱/۰۸	۱/۱۷	۱/۰۱
جمع کلّ	۱۰۰	۹۹/۹۸	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰/۰۱	۱۰۰/۰۲	۹۹/۹۸	۹۹/۹۸

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

ت) کمترین سهم جمّعیّت در گروه سنی ۱۹-۱۵ ساله، تازه واردان به سن فعّالیّت اقتصادی، در شهرستان‌های ابهر (۱۲/۶۳درصد)، زنجان (۱۲/۹۴ درصد)، خرمدره (۱۳/۱۲ درصد) و ایجرود (۱۳/۳۷ درصد)، مشاهده می‌گردد. در مقابل شهرستان‌های ماهنشان (۱۴/۸۳ درصد)، خدابنده (۱۴/۷۶ درصد) و طارم (۱۳/۸۲ درصد)، از بیش‌ترین سهم برخوردار بوده‌اند.

ث) کمترین سهم جمّعیّت در گروه سنی ۲۴-۲۰ ساله به شهرستان‌های ایجرود (۹/۹۲ درصد)، طارم (۹/۹۶ درصد)، ماهنشان (۱۰/۵۶ درصد) و خدابنده (۱۱/۲۰درصد)، تعلق داشته است. در صورتی که شهرستان‌های زنجان (۱۳/۲۶ درصد)، خرمدره (۱۳/۱۶درصد)، ابهر (۱۲/۷۰ درصد) و خدابنده (۱۱/۲ درصد)، از بیش‌ترین سهم جمّعیّت این گروه سنی، برخوردار بوده‌اند.

مقایسه‌ی سهم شهرستان‌ها در دو گروه سنی ۱۹-۱۵ ساله و ۲۴-۲۰ ساله، توجّه‌ی ما را به این نکته‌ی مهّم و قابل تأمل جلب می‌کند که به سهم شهرستان‌ها در این دو گروه سنی، وارونه شده است. اگرچه شهرستان‌های ابهر، زنجان و خرمدره کمترین سهم جمّعیّت واقع در گروه سنی ۱۹-۱۵ ساله را داشته‌اند، امّا از بیش‌ترین سهم جمّعیّت واقع در گروه سنی ۲۴-۲۰ ساله، بهره‌مند گردیده‌اند.

معاونت برنامه‌ریزی استانداری زنجان

به بیان دیگر این شهرستان بنابه دلایلی متفاوت (از جمله جاذبه‌های آموزشی، شغلی و ...)، توانسته‌اند جمّعیّت گروه سنی ۲۴-۲۰ ساله را به سمت خود بکشانند و در نتیجه شهرستان‌های ایجرود، طارم، ماهنشان و خدابنده، را از جوانان واقع در این گروه سنی تهی سازند.

در تمامی شهرستان‌های استان زنجان سهم گروه سنی ۲۴-۱۵ ساله، بیش از سهم دیگر گروه‌های سنی می‌باشد. جوانانی که در این سنین قرار دارند، با تأثیرگذارترین رویدادهای زندگی خویش مواجه خواهند شد. پایان تحصیلات متوسطه، انجام نظام وظیفه‌ی عمومی، داوطلب شدن برای ورود به دانشگاه، ورود به بازار کار، اشتغال و ازدواج از جمله‌ی این رویدادهایی هستند که نقش تعیین کننده‌ای بر زندگی جوانان در این دوره خواهند داشت.[۱] اُفت سهم جمّعیّت گروه‌های سنی پس از آن ناشی از فرصت‌های تحصیلی، شغلی، سکونت و... در خارج از استان می‌باشد که به ترک زادگاه و مهاجرت منجر می‌شود.[۲]

ج) کمترین سهم جمّعیّت در گروه سنی ۲۹-۲۵ ساله به شهرستان‌های ایجرود (۸/۷۸درصد)، ماهنشان (۸/۸۹ درصد)، طارم (۹/۲۵ درصد) و خدابنده تعلق داشته است. در مقابل شهرستان‌های زنجان (۱۰/۵۱ درصد)، خرمدره (۱۰/۳۸ درصد) و ابهر (۱۰/۲۸ درصد)، بیش‌ترین سهم جمّعیّت این گروه سنی را در خود جای داده‌اند.

چ) کمترین سهم جمّعیّت در گروه سنی ۳۴-۳۰ ساله از آن شهرستان‌های ایجرود (۷/۰۷ درصد)، ماهنشان(۷/۲۴ درصد)، طارم (۷/۲۴ درصد) و خدابنده (۷/۳۳ درصد)، بوده است. در صورتی که بیش‌ترین سهم در شهرستان‌های ابهر (۸/۶۹ درصد)، خرمدره (۸/۶۲درصد) و زنجان (۸/۳۱ درصد)، می‌زیسته‌اند.

با در نظر گرفتن چگونگی توزیع نیروی کار جوان، جمّعیّت ۳۴-۱۵ ساله، در شهرستان‌های استان زنجان، می‌توان بیان کرد که سه شهرستان: زنجان، ابهر و خرمدره، قطب‌هایی بوده‌اند که بیش‌تر توانسته‌اند آنها را جذب کنند و در خود جای دهند. دیگر شهرستان، خواسته یا ناخواسته، نتوانسته‌اند این جمّعیّت جوان را در خود نگاه دارند و شاهد مهاجرت گسترده و فراگیر آنها بوده‌اند.

ح) کمترین سهم جمّعیّت واقع در گروه سنی ۳۹-۳۵ ساله در شهرستان‌های ایجرود (۴/۹۵ درصد)، خدابنده (۵/۰۴ درصد) و ماهنشان (۵/۹ درصد)، دیده می‌شود. در مقابل بیش‌ترین سهم جمّعیّت واقع در این گروه سنی به شهرستان‌های طارم (۷/۲۴ درصد)، زنجان (۷/۰۳ درصد)، ابهر(۶/۸۸ درصد) و خرمدره (۶/۸۵ درصد)، تعلق داشته است.

نکته‌ی حائز اهمیت این است که در این گروه سنی شهرستان طارم از سنخ خود جدا و دارنده‌ی بیش‌ترین سهم جمّعیّت واقع در گروه سنی یاد شده تبدیل گردیده است. متأسفانه دلایل این وضعیت هنوز روشن نیست.

مطالعات برنامه آمایش استانداری زنجان

۱. متأسفانه هنگام تدوین گزارش جمّعیّت، نتایج تفصیلی مهاجران وارد شده به استان و خارج شده از آن انتشار نیافته بود و امکان تحلیل‌های جمّعیّتی مبتنی بر مهاجرت و ... میسر نگردید.

۲ . وجود مراکز دانشگاهی دولتی و غیردولتی در استان توانسته جوانان غیربومی را جذب استان سازد و در ساختار سنی جمّعیّت تأثیر چشم‌گیری داشته باشد. چنانچه ویژگی‌های سنی و جمّعیّتی مهاجران وارد شده و خارج شده از استان ارایه گردد، می‌توان تأثیر مراکز آموزش عالی را در مهاجرت و ساختار جمّعیّت تشریح کرد.

خ) کمترین سهم جمّعیّت واقع در گروه سنی ۴۴-۴۰ ساله در شهرستان‌های ماهنشان (۴/۱۶ درصد)، طارم (۴/۴۳ درصد) و خدابنده (۴/۶۴ درصد)، دیده می‌شود. در صورتی که بیش‌ترین سهم جمّعیّت این گروه سنی در شهرستان‌های خرمدره (۵/۸۰ درصد)، ابهر (۵/۴۷ درصد) و زنجان (۵/۳۸ درصد)، بوده است.

د) کمترین سهم جمّعیّت واقع در گروه سنی ۴۹-۴۵ ساله در شهرستان‌های ماهنشان (۳/۵۵ درصد)، ایجرود (۴/۲۳ درصد)، طارم (۴/۳۰ درصد) و خدابنده، دیده می‌شود. بیش‌ترین سهم جمّعیّت این گروه سنی به ترتیب به شهرستان‌های خرمدره (۵/۲۲ درصد)، ابهر (۴/۸۲ درصد) و زنجان (۴/۶۸ درصد)، اختصاص یافته است.

در گروه سنی ۵۴-۵۰ ساله و پس از آن سهم شهرستان‌ها از جمّعیّت سالمند و سالخورده، تغییر فاحشی می‌یابد. این دگرگونی‌ها ممکن است ناشی از افزایش چشم‌گیر مرگ و میر در این سنین و یا مهاجرت به دیگر نقاط در ده سال گذشته، باشد. متأسفانه هنوز نتایج تفصیلی سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ انتشار نیافته تا ما را در تحلیل این وضعیت یاری رساند.

ذ) در گروه سنی ۵۹-۵۰ ساله کمترین سهم جمّعیّت متعلق به شهرستان‌های خدابنده (۵/۴۸ درصد)، ابهر (۶/۲۲ درصد)، خرمدره (۶/۲۲ درصد) و زنجان (۶/۲۳ درصد)، بوده است. در صورتی که بیش‌ترین سهم جمّعیّت این گروه در شهرستان‌های طارم (۷/۶۱ درصد)، ماهنشان (۶/۷ درصد) و ایجرود (۶/۵۸ درصد)، دیده می‌شود. به این ترتیب باید پذیرفت سه شهرستان ابهر، خرمدره و زنجان همواره بیش‌ترین نیروی کار جوان و میان‌سال را به سمت خود کشیده‌اند. با سالخورده‌تر شدن نیروی کار این وضعیت دستخوش تغییر اساسی می‌گردد و سهم این شهرستان‌ها کاهش می‌یابند.

ر) در گروه سنی ۶۹-۶۰ ساله کمترین سهم جمّعیّت به شهرستان‌های طارم (۳/۵۶ درصد)، خرمدره (۳/۷۰ درصد)، ماهنشان (۳/۸۱ درصد) و خدابنده، تعلق داشته است. در مقابل بیش‌ترین سهم جمّعیّت این گروه سنی در شهرستان‌های ایجرود (۵/۳۸ درصد)، ابهر (۴/۳۸ درصد) و زنجان (۴/۱۷ درصد)، مشاهده می‌گردد.

ز) در گروه سنی ۷۰ ساله و بیش از آن کمترین سهم جمّعیّت در شهرستان‌های خدابنده (۳/۵۷ درصد)، خرمدره (۳/۸۳ درصد)، زنجان (۳/۸۸ درصد)، دیده می‌شود. بیش‌ترین سهم جمّعیّت این گروه سنی نیز به شهرستان‌های ایجرود (۵/۵۶ درصد)، طارم (۵/۰۳ درصد)، ابهر (۴/۴۶ درصد) و ماهنشان (۴/۱۳ درصد)، تعلق داشته است.

عمده‌ترین دلایل چنین توزیعی در گروه‌های سنی سالخورده (۶۰ ساله و بیش‌تر)، از یک سو کاهش جمّعیّت جوان (مهاجرفرستی)، شهرستان‌های ایجرود، ماهنشان، طارم و خدابنده و از سویی مهاجرپذیری شهرستان‌های ابهر، خرمدره و زنجان بوده است. چنانچه بپذیریم که جمّعیّت سالخورده می‌تواند تا اندازه‌ای بیانگر امید به زندگی بالا باشد، تحلیل جمّعیّت شناختی آن می‌تواند اطلاعات سودمندی در برداشته باشد.

۱-۲-۱-۱-۲- تحلیل پراکندگی جمّعیّتی برحسب اندازه‌ی گروه‌های جمّعیّتی

مطالب مربوط به این تحلیل، به تفصیل در بند «۱-۲-۲ تحلیل نظام شهری استان»، آمده است.

۱-۲-۱-۱-۳-تحلیل تراکم جمّعیّت

تحلیل تراکم جمّعیّت در سال ۱۳۸۵

واضح‌ترین نوع سنجش در جمّعیّت‌شناسی، شمارش ساده‌ی تعداد افراد جمّعیّت است، امّا دانستن رقم کلّ جمّعیّت یک سرزمین به طور مطلق هرچند لازم است ولی کافی نیست و باید رابطه‌ای میان این رقم و بعضی عوامل همانند مساحت منطقه‌ای که این جمّعیّت در آن زندگی می‌کنند، برقرار کرد.

تراکم جغرافیایی جمّعیّت [۱] عبارت است از: رابطه‌ی جمّعیّت یک کشور با مساحت خاک آن. این شاخص می‌تواند برحسب مقیاس‌های مختلف و یا واحدهای کوچک جغرافیایی و برحسب استان، شهرستان و یا حتی روستا، مورد محاسبه قرار گیرد.

از عوامل مؤثر پراکندگی جمّعیّت و تراکم می‌توان به عوامل طبیعی (آب، خاک، درجه‌ی حرارت)، عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و علت‌های اداری و سیاسی، اشاره کرد.

در سال ۱۳۸۵ در هر کیلومترمربع از مساحت استان زنجان ۴۴ نفر، سکونت داشتند. مقایسه‌ی تراکم جمّعیّت در شهرستان‌های استان نشان می‌دهد که بیش‌ترین تراکم در شهرستان خرمدره با ۱۴۶/۸۵ نفر در کیلومترمربع، بوده است و پس از آن شهرستان زنجان با ۶۷/۲۳ نفر در کیلومترمربع، ابهر با ۵۳/۸۷ نفر در کیلومترمربع و خدابنده با ۳۲ نفر در کیلومترمربع، متراکم‌ترین و شهرستان‌های ایجرود با ۲۰/۰۸ نفر در کیلومترمربع و ماهنشان با ۱۹/۰۸ نفر در کیلومترمربع و طارم با ۱۵/۸ نفر در کیلومترمربع، کم‌تراکم‌ترین شهرستان‌های استان بوده‌اند (جدول شماره‌ی ۲). از عمده‌ترین علت‌های بالا بودن تراکم در شهرستان‌های خرمدره و زنجان، نسبت بالای میزان شهرنشینی این شهرستان‌ها می‌باشد. در شهرستان خرمدره تعداد معدود نقاط روستایی و در شهرستان زنجان جمّعیّت انبوه شهر زنجان موجب بالا بودن تراکم در منطقه شده است.

برهمین اساس، تراکم شهرستان خرمدره ۲/۲ برابر شهرستان زنجان،۲/۷ برابر شهرستان ابهر و ۴/۶ برابر شهرستان خدابنده بوده است. در نمودار شماره‌ی ۱۴، تراکم جمّعیّت استان برحسب شهرستان تابعه در سال ۱۳۸۵، نشان داده شده است.

۱.

$$\text{تراکم جمعیت} = \frac{\text{جمّعیّت کلّ منطقه}}{\text{مساحت منطقه بر حسب کیلومترمربع}}$$

برای محاسبه‌ی میزان تراکم در نقاط شهری از رابطه‌ی زیر استفاده می‌شود:

$$\text{تراکم شهری} = \frac{\text{جمّعیّت شهر}}{\text{کلّ مساحت شهر به هکتار}}$$

این میزان را می‌توان براساس نواحی شهری مختلف محاسبه کرد.

مطالعات برنامه آمایش استانداری زنجان

بررسی روند تغییرات تراکم جمّعیّت در سال‌های ۸۵-۱۳۵۵، در محدوده‌های کنونی شهرستان‌های استان حاکی از آن است که تراکم جمّعیّت به طور یک نواخت افزایش نیافته و در ۳۰ سال گذشته بعضی از شهرستان‌های استان مطلوبیت بیش‌تری برای اسکان جمّعیّت یافته‌اند. در این مدّت تراکم جمّعیّت در استان ۱/۶ برابر، نقاط شهری ۳/۳ برابر و نقاط روستایی ۰/۹ برابر، شده است. این نسبت در شهرستان‌های منطقه به شرح جدول شماره‌ی ۲۳، بوده است.

همانطور که مشخص است، منظور از چند برابر شدن تراکم، چند برابر شدن جمّعیّت در محدوده‌ی مورد نظر می‌باشد. برهمین اساس در دوره‌ی سی ساله، جمّعیّت شهرستان خرمدره ۲/۸ برابر، جمّعیّت شهرستان زنجان ۲/۱ برابر، جمّعیّت شهرستان ابهر ۱/۶ برابر، شده است.

بررسی میزان تراکم در نقاط شهری شهرستان‌های استان نشان می‌دهد که جمعیت شهر خرمدره در مدّت مورد بررسی ۳/۹ برابر، شده است و در مقایسه با نقاط شهری دیگر شهرستان‌ها در صدر قرار دارد. برهمین اساس، جمّعیّت شهری خدابنده ۳/۸ برابر، جمّعیّت شهری زنجان ۳/۵ برابر، شده است. بررسی تراکم جمّعیّت نقاط روستایی نشان می‌دهد شهرستان خرمدره، طارم و خدابنده بیش‌ترین افزایش جمّعیّتی را داشته‌اند. برهمین اساس جمّعیّت روستایی این شهرستان‌ها در ۳۰ سال گذشته به ترتیب ۱/۴، ۱/۳ و ۱/۲ برابر، شده است. در همین دوره تراکم جمّعیّت مناطق روستایی شهرستان‌های ابهر، زنجان، ایجرود و ماهنشان، کاهش جمّعیّت داشته است.

از این دیدگاه با بررسی نتایج ارایه شده می‌توان اوّلویت‌های اسکان جمّعیّت در نقاط شهری، روستایی شهرستان‌های استان را شناخت و به مسیر عمده‌ی مهاجران پی برد و در صورت لزوم به سیاست‌گذاری اسکان جمعیتی، پرداخت.

در ضمن با توجه به تغییرات محدوده‌ها در نقاط شهری و روستایی استان در سه دهه‌ی اخیر، مساحت این مناطق با توجه به محدوده‌ی سال ۱۳۸۵، محاسبه شده است.

بررسی میزان تراکم جمّعیّت در نقاط ۱۶ گانه‌ی شهری استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۵۵، نشان می‌دهد که بیش‌ترین افزایش تراکم در شهرهای خدابنده، دندی، خرمدره و زنجان به ترتیب با ۷/۹۷، ۴/۲۳، ۳/۸۵ و ۳/۴۹ می‌باشد (جدول شماره‌ی ۲۴).

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی۲۲- نسبت تراکم جمّعیّت در سال ۱۳۸۵ شهرستان‌های استان زنجان به تفکیک نقاط شهری و روستایی

شهرستان	تراکم کل جمعیت	تراکم شهری	تراکم روستایی
ابهر	۱/۳	۲/۸	۰/۹
ایجرود	۰/۹	۱/۸	۰/۸
خدابنده	۱/۴	۳/۸	۱/۲
خرمدره	۲/۸	۳/۹	۱/۴
زنجان	۲/۱	۳/۵	۰/۹
طارم	۱/۴	۲/۹	۱/۳
ماهنشان	۰/۹	۳/۱	۰/۷
کلّ استان	۱/۶	۳/۳	۰/۹

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ۲۳- تراکم نقاط شهری و روستایی شهرستان‌های استان در سال‌های ۸۵-۱۳۵۵

شهرستان		۱۳۵۵(نفر در km^2)	۱۳۶۵ (نفر در km^2)	۱۳۷۵ (نفر در km^2)	۱۳۸۵(نفر در km^2)
ابهر	نقاط شهری[1]	۱۰۹۲/۵۳	۱۸۷۸/۷۴	۲۳۸۹/۳۹	۳۰۱۱/۱
	نقاط روستایی	۲۱/۹۱	۲۳/۳۵	۲۲/۸۸	۲۰/۴
	کلّ	۴۳/۰۳	۴۴/۳۴	۴۹/۶۵	۵۳/۸۷
ایجرود	نقاط شهری[2]	۵۶۱/۹۸	۶۹۵/۳۲	۸۶۸/۴۲	۱۰۰۳/۸
	نقاط روستایی	۲۲/۶۱	۲۲۲/۶۱	۲۱/۰۸	۱۸/۲۵
	کلّ	۲۳/۶۲	۲۳/۸۶	۲۲/۶۶	۲۰/۰۸
خدابنده	نقاط شهری[3]	۷۱۳/۹۳	۱۴۰۵/۲۴	۲۱۱۵/۸۵	۲۷۲۰/۰۳
	نقاط روستایی	۲۰/۵۶	۲۴/۷۲	۲۵/۵۴	۲۴/۱۲
	کلّ	۲۲/۵۹	۲۸/۷۶	۳۱/۶۶	۳۲
خرمدره	نقاط شهری[4]	۱۰۰۹/۰۷	۲۳۴۱/۹۷	۳۱۳۷/۵۶	۳۸۸۴/۲۷
	نقاط روستایی	۲۲/۰۶	۲۸/۱۷	۳۱/۹۰	۳۰/۶۷
	کلّ	۵۲/۲۸	۹۹/۰۰	۱۲۶/۹۸	۱۴۸/۶۵

۱. شامل شهرهای ابهر، سلطانیه، صایین قلعه و هیدج.
۲. شامل شهر حلب و زرین آباد.
۳. شامل شهرهای قیدار، گرماب، سجاس و زرین رود.
۴. شامل شهر خرمدره.

ادامه‌ی جدول شماره‌ی ۲۳- تراکم نقاط شهری و روستایی شهرستان‌های استان در سال‌های ۸۵-۱۳۵۵ (دنباله)

شهرستان	۱۳۵۵(نفر در km^2)	۱۳۶۵ (نفر در km^2)	۱۳۷۵ (نفر در km^2)	۱۳۸۵(نفر در km^2)	شهرستان
زنجان	نقاط شهری[1]	۱۹۳۸/۰۲	۴۱۶۱/۰۲	۵۵۲۹/۰۶	۶۷۵۳/۸۲
	نقاط روستایی	۱۷/۸۶	۱۷/۵۴	۱۷/۶۴	۱۵/۶۳
	کلّ	۳۲/۵۶	۴۹/۲۶	۵۹/۸۴	۶۷/۲۳
طارم	نقاط شهری[2]	۵۳۸/۱۸	۷۵۵/۹۱	۱۲۷۴/۵۵	۱۵۵۵/۶۸
	نقاط روستایی	۱۰/۶۲	۱۲/۷۶	۱۳/۶۱	۱۳/۳۵
	کلّ	۱۱/۴۶	۱۳/۹۳	۱۵/۶۰	۱۵/۸
ماهنشان	نقاط شهری[3]	۵۶۴/۶۸	۸۵۴/۰۸	۱۲۰۸/۳	۱۷۶۱/۱۵
	نقاط روستایی	۲۱/۲۸	۲۰/۹۴	۱۹/۴۱	۱۵/۵۵
	کلّ	۲۲/۳۹	۲۲/۶۳	۲۱/۸۲	۱۹/۰۸
کل استان	نقاط شهری	۱۳۲۹/۶۱	۲۶۹۰/۶۱	۳۵۸۹/۳۳	۴۴۳۹/۲۱
	نقاط روستایی	۱۸/۹۴	۲۰/۳۴	۲۰/۴	۱۸/۳۹
	کلّ	۲۶/۳۹	۳۵/۵۲	۴۰/۶۸	۴۳/۵۲

مأخذ: ۱- نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۵۵.
۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱. شامل شهر زنجان.
۲. شامل شهر آب بر و چورزق.
۳. شامل شهر ماهنشان و دندی.

نمودار شماره‌ی ۱۱- تراکم (نفر در هر کیلومترمربع)، استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۵۵

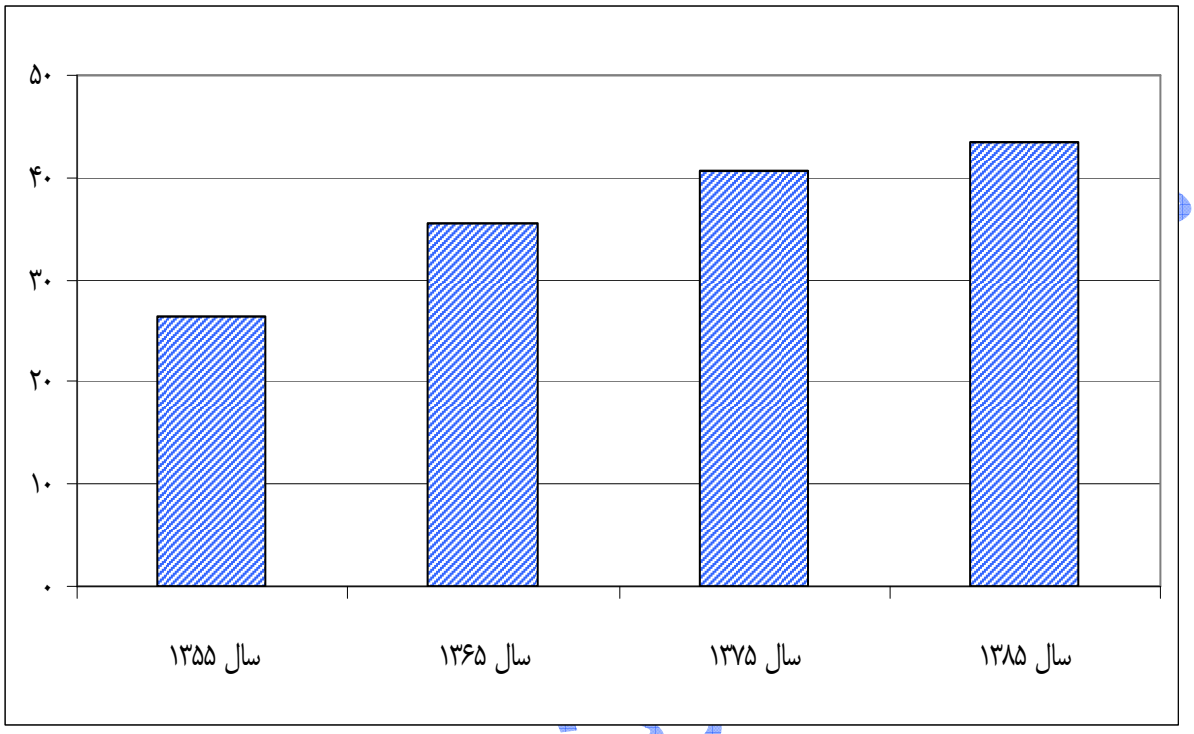

مأخذ: ۱- نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال‌های ۷۵- ۱۳۵۵.
۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

مرکز آمار ایران استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی ۱۲- تراکم (نفر در هر کیلومترمربع)، نقاط شهری استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۵۵

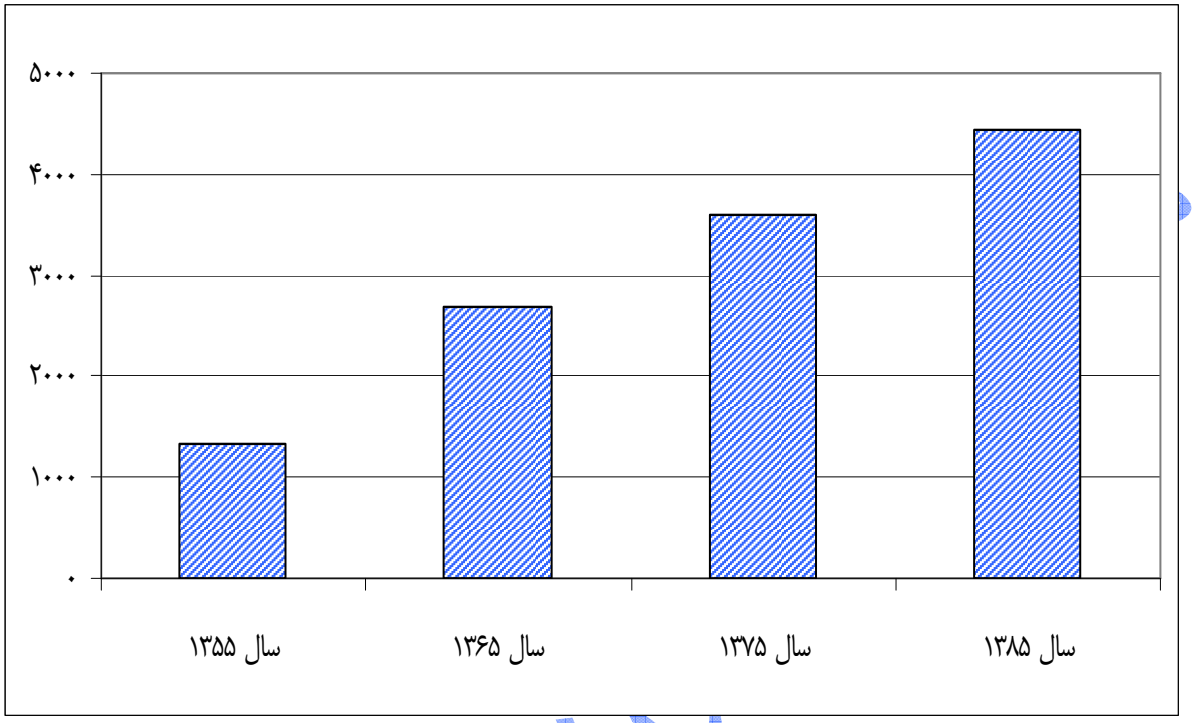

مأخذ: ۱- نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال‌های ۷۵- ۱۳۵۵.
۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

مدیریت استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی۱۳- تراکم (نفر در هر کیلومترمربع)، نقاط روستایی استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۵۵

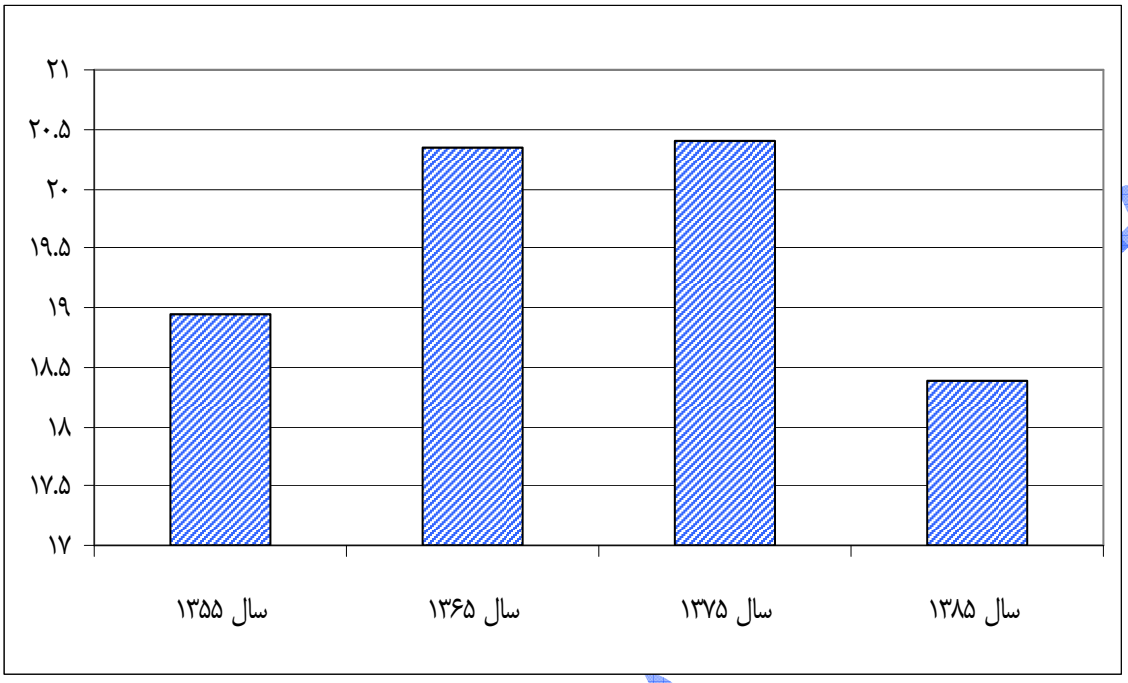

مأخذ: ۱- نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال‌های ۷۵- ۱۳۵۵.
۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

مدیریت استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی۱۴- تراکم (نفر در هر کیلومترمربع)، شهرستان‌های استان زنجان در سال ۱۳۸۵

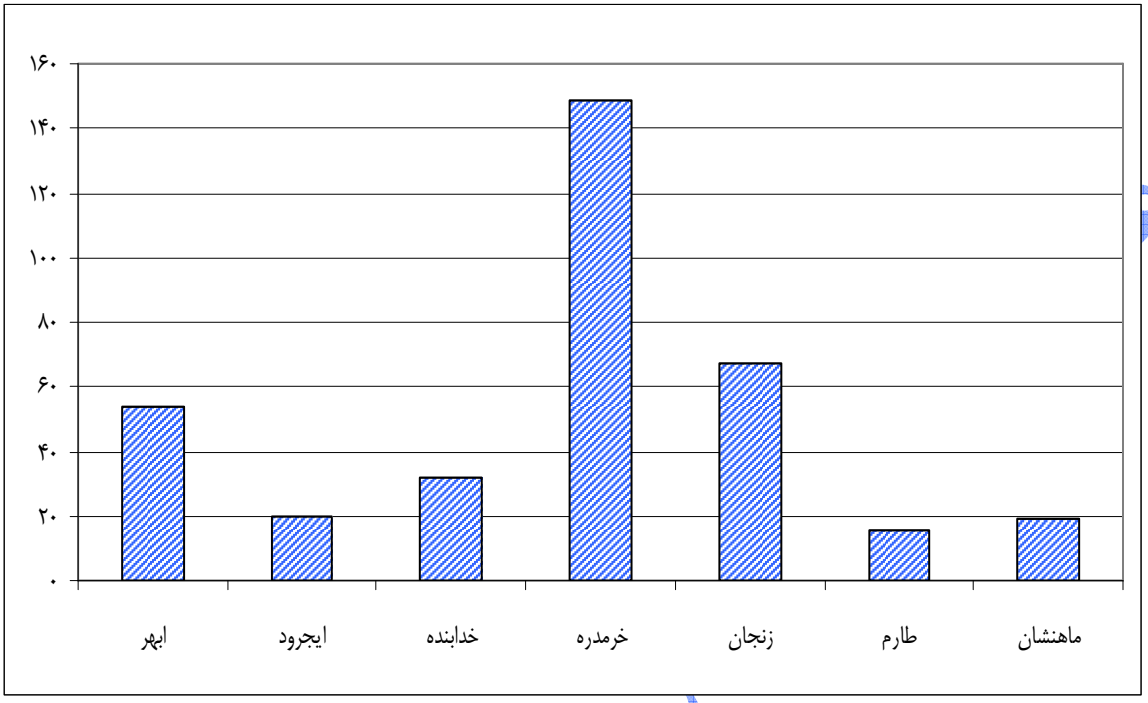

مأخذ: ۱- نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال‌های ۷۵- ۱۳۵۵.
۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

کتابخانه‌ی استانداری زنجان

نقشه‌ی شماره‌ی۱- تراکم جمّعیّت در شهرستان‌های استان زنجان در سال ۱۳۸۵

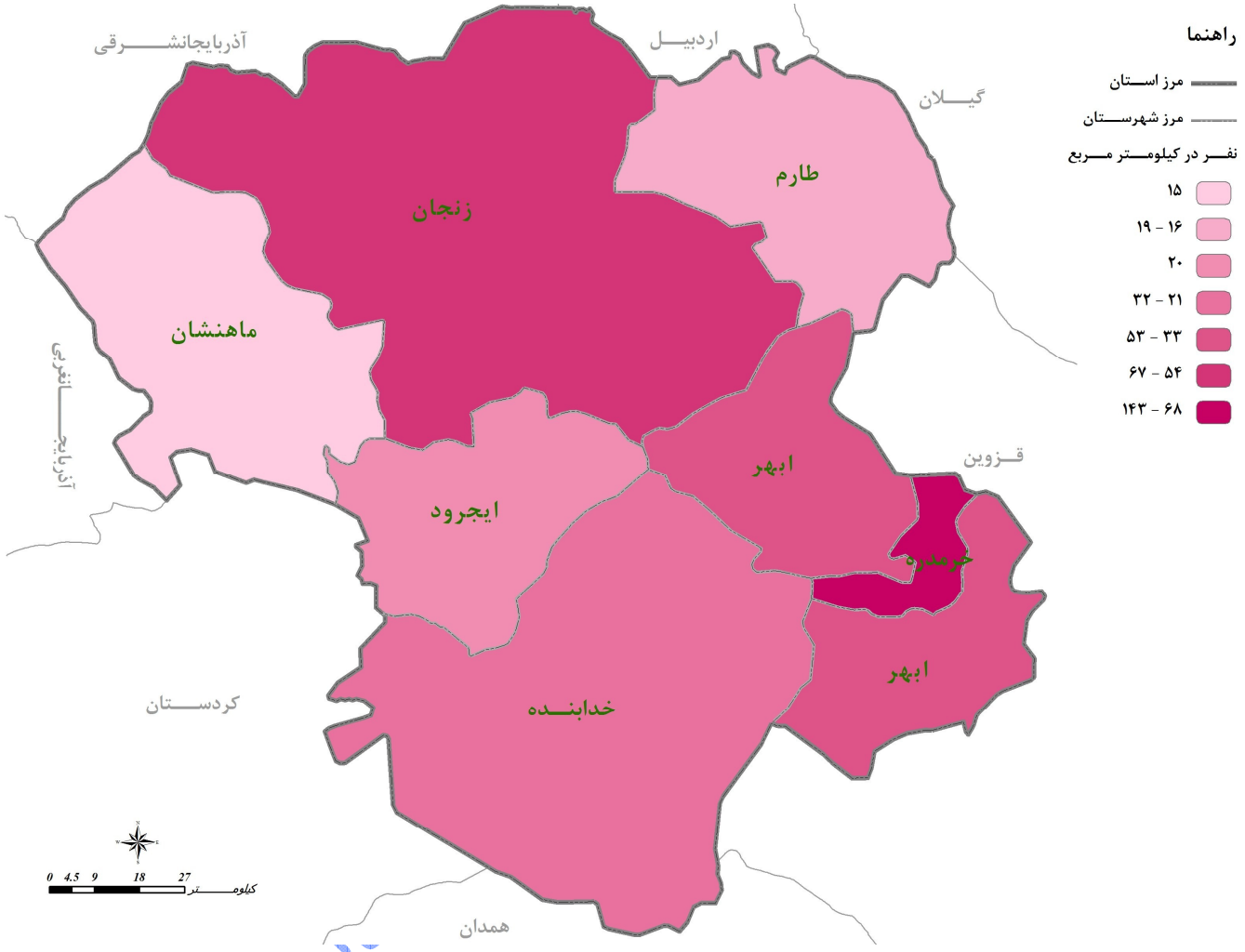

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵، محاسبات مشاور.

کتابخانه‌ی زنجان

جدول شماره‌ی ٢٤- تراکم شهرهای استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۵۵(نفر در هر هکتار)

شهر	۱۳۵۵	۱۳٦۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	نسبت تراکم ۸۵ به ۵۵
آببر	۶/۰۲	۸/۹۰	۱۷/۰۸	۲۰/۵۲	۳/۴۱
ابهر	۱۱/۵۳	۲۲/۰۵	۲۸/۷۲	۳۷/۶۰	۳/۲۶
چورزق	۴/۴۸	۵/۶۷	۶/۶۸	۸/۵۹	۱/۹۲
حلب	۵/۲۱	۶/۰۳	۷/۸۹	۸/۰۴	۱/۵۴
خرمدره	۱۰/۰۹	۲۳/۴۲	۳۱/۳۷	۳۸/۸۴	۳/۸۵
دندی	۳/۲	۴/۳۱	۶/۵۷	۱۳/۵۲	۴/۲۳
زرین‌آباد	۵/۹۴	۷/۶۷	۹/۳	۱۱/۶	۱/۹۵
زرین رود	۱۰/۵۸	۱۳/۷۴	۱۶/۲۱	۱۹/۸۶	۱/۸۸
زنجان	۱۹/۳۸	۴۱/۶۱	۵۵/۲۹	۶۷/۵۴	۳/۴۹
سجاس	۹/۳۰	۱۴/۰۹	۱۶/۷۲	۱۷/۱۹	۱/۸۵
سلطانیه	۱۴/۱۲	۱۷/۶۹	۱۹/۷۲	۲۳/۲۲	۱/۶۴
صائین‌قلعه	۸/۵۶	۱۳/۰۷	۱۷/۲۷	۲۰/۶۳	۲/۴۱
قیدار	۴/۳	۱۳/۹	۲۴/۴۲	۳۴/۲۹	۷/۹۷
گرماب	۱۰/۹۹	۱۵/۳۲	۲۳/۲۲	۲۶/۳۳	۲/۴۰
ماهنشان	۸/۰۲	۱۲/۶۴	۱۷/۴۳	۲۱/۵۶	۲/۶۹
هیدج	۹/۷۴	۱۴/۳۲	۱۶/۸۱	۱۸/۶۱	۱/۹۱

مأخذ : ۱- سالنامه‌ی آماری استان زنجان، ۱۳۸۴.

۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

۱-۲-۱-۲- تحلیل روند تحولات جمّعیّت استان و گرایش‌های غالب بر آن

استان زنجان در سال ۱۳۸۵، دارای ۹۶۴۶۰۱ نفر جمّعیّت، بوده است که ۴۹/۹ درصد آن را مردان و ۵۰/۱ درصد را زنان، تشکیل داده‌اند.[۱] به این ترتیب نسبت جنسی[۲] در این استان ۹۹/۷۵، بدست خواهد آمد که نشان از برتری تعداد زنان بر تعداد مردان دارد.[۳] این نسبت در گروه سنی ۴- ۰ ساله و ۹-۵ ساله بیش از ۱۰۵، بوده است که بر تحولات جمّعیّتی گواهی می‌دهد.

۱. برگرفته از نتایج سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵.

۲. نسبت جنسی عبارت است از: نسبت تعداد مردان به زنان که معمولاً به صورت درصد بیان می‌شود که براساس فرمول $\frac{M}{F}\times ۱۰۰ =$ نسبت جنسی، بدست می‌آید. در این فرمول M تعداد مردان و F تعداد زنان، می‌باشد.

۳. این نسبت براساس نتایج سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، در کشور حدود ۱۰۴، بوده است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

مقایسه‌ی سهم مردان در گروه‌های سنی ۵ ساله، نشان می‌دهد که در سنین فعّالیّت اقتصادی (۶۴ – ۱۵ ساله)، مردان کمترین سهم از جمّعیّت ساکن در استان را به خود اختصاص داده‌اند. در مقابل در سنین عدم فعّالیّت اقتصادی (۱۴–۰ ساله، ۶۵ ساله و بیش‌تر) سهم مردان افزایش چشم‌گیری پیدا کرده است. به این ترتیب می‌توان ورود مردان به سن فعّالیّت اقتصادی و یا خروج از آن را عاملی مهّم در ساختار سنی جمّعیّت استان به شمار آورد.

در گروه سنی ۴–۰ ساله، ۹–۵ ساله و ۱۴–۱۰ ساله سهم مردان بسیار نزدیک به هم می‌باشد. این وضعیت در گروه‌های سالخوردگان ۷۴–۷۰ ساله، ۷۹–۷۵ ساله و ۸۰ ساله و بیش‌تر نیز دیده می‌شود. بیش‌ترین پراکندگی در گروه عمده‌ی سنی ۶۴–۱۵ ساله قابل تشخیص می‌باشد. شدیدترین کاهش سهم مردان از جمّعیّت استان در گروه‌های سنی ۵۹–۵۵ ساله (۴۴/۱ درصد)، ۶۴–۶۰ ساله (۴۷/۵ درصد)، ۲۴–۲۰ ساله (۴۷/۷ درصد) و ۵۴–۵۰ ساله (۴۸/۱ درصد)، دیده می‌شود. اگرچه دلایل اصلی چنین کاهش چشم‌گیری روشن نیست، امّا به نظر می‌رسد در دهه‌ی ۱۳۵۰، مهاجرت مردان جوان تازه وارد به سن فعّالیّت اقتصادی یکی از علت‌های عمده‌ی چنین وضعیتی باشد. ماندگاری زنان واقع در سنین فعّالیّت اقتصادی، نسبت به مردان، می‌تواند برخاسته از مهاجرت مردان ازدواج نکرده در دهه‌های گذشته و همچنین فرصت‌های شغلی و تحصیلی کمتر برای زنان، در خارج از استان زنجان باشد.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۲۵- ساختار سنی و جنسی جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۸۵

گروه سنی	مرد و زن	مرد	درصد	زن	درصد
۰-۴ ساله	۷۲۱۰۶	۳۷۰۲۹	۵۱/۴	۳۵۰۷۷	۴۸/۶
۵-۹ ساله	۷۲۴۵۹	۳۷۱۴۷	۵۱/۳	۳۵۳۱۲	۴۸/۷
۱۰-۱۴ ساله	۹۹۱۸۵	۵۰۷۴۲	۵۱/۲	۴۸۴۴۳	۴۸/۸
۱۵-۱۹ ساله	۱۲۸۷۶۵	۶۳۶۱۰	۴۹/۴	۶۵۱۵۵	۵۰/۶
۲۰-۲۴ ساله	۱۱۹۷۲۹	۵۷۱۳۷	۴۷/۷	۶۲۵۹۲	۵۲/۳
۲۵-۲۹ ساله	۹۷۹۱۱	۴۹۰۰۱	۵۰	۴۸۹۱۰	۵۰
۳۰-۳۴ ساله	۷۸۰۴۵	۳۹۱۳۵	۵۰/۱	۳۸۹۱۰	۴۹/۹
۳۵-۳۹ ساله	۶۳۰۳۷	۳۱۵۲۴	۵۰	۳۱۵۱۳	۵۰
۴۰-۴۴ ساله	۴۹۶۹۶	۲۵۲۹۱	۵۰/۹	۲۴۴۰۵	۴۹/۱
۴۵-۴۹ ساله	۴۴۵۵۹	۲۲۴۵۵	۵۰/۴	۲۲۱۰۴	۴۹/۶
۵۰-۵۴ ساله	۳۵۴۴۶	۱۷۰۴۸	۴۸/۱	۱۸۳۹۸	۵۱/۹
۵۵-۵۹ ساله	۲۴۸۰۶	۱۰۹۴۲	۴۴/۱	۱۳۸۶۴	۵۵/۹
۶۰-۶۴ ساله	۲۱۳۴۵	۱۰۱۴۵	۴۷/۵	۱۱۲۰۰	۵۲/۵
۶۵-۶۹ ساله	۱۸۴۷۷	۹۴۳۵	۵۱/۱	۹۰۴۲	۴۸/۹
۷۰-۷۴ ساله	۱۷۳۳۰	۹۴۸۴	۵۴/۷	۷۸۴۶	۴۵/۳
۷۵-۷۹ ساله	۱۱۰۳۵	۵۸۹۶	۵۳/۴	۵۱۳۹	۴۶/۶
۸۰ ساله و بیش‌تر	۱۰۶۷۰	۵۶۷۷	۵۳/۲	۴۹۹۳	۴۶/۸
جمع کلّ	۹۶۴۶۰۱	۴۸۱۶۹۸	۴۹/۹	۴۸۲۹۰۳	۵۰/۱

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

چگونگی توزیع سنی جمّعیّت استان در جدول شماره‌ی ۲۵، گنجانده شده است. بیش‌ترین سهم جمّعیّت به ترتیب در گروه‌های سنی ۱۹-۱۵ ساله، ۲۴-۲۰ ساله، ۱۴-۱۰ ساله و ۲۹-۲۵ ساله، بوده است. مقایسه‌ی سهم این گروه‌ها در زنجان و کشور می‌تواند واقعیت‌هایی از جمله موارد زیر را آشکار سازد:

- گروه سنی ۱۹-۱۵ ساله: سهم این گروه سنی از جمّعیّت استان زنجان ۱۳/۳ درصد و در کلّ کشور ۱۲/۴ درصد، می‌باشد؛
- گروه سنی ۲۴-۲۰ ساله: سهم این گروه سنی از جمّعیّت استان ۱۲/۴ درصد و در کلّ کشور ۱۲/۸ درصد، است؛
- گروه سنی ۱۴-۱۰ ساله: سهم این گروه سنی از جمّعیّت استان ۱۰/۳ درصد و در کلّ کشور ۹/۵ درصد، می‌باشد؛
- گروه سنی ۲۹-۲۵ ساله: سهم این گروه سنی از جمّعیّت استان ۱۰/۲ درصد و در کلّ کشور نیز ۱۰/۲ درصد، است.

صفحات برنامه‌ریزی استانداری زنجان

به این ترتیب می‌توان بیان کرد که با این که سهم جمّعیّت واقع در آستانه‌ی ورود به سن فعّالیّت اقتصادی (۱۴-۱۰ ساله) و تازه-واردان به این سنین (۲۴-۱۵ ساله)، بیش از میانگین کشور می‌باشد، امّا در سال‌های آتی شمار زیادی از این نیروی کار جوان از استان خارج و جذب قطب‌های اقتصادی، علمی و... می‌گردند.

مقایسه‌ی چگونگی توزیع سنی جمّعیّت استان با جمعیت کشور گویای چند نکته می‌باشد:

الف) نسبت جمّعیّت خردسال و کودک (۱۴-۰ ساله)، استان زنجان (۲۵/۳ درصد)، به مراتب از نسبت این جمّعیّت در کشور (۲۵/۱ درصد)، بیش‌تر است. چنانچه بالا بودن سهم خردسالان و کودکان از جمّعیّت کل را نشانه‌ی عدم موفقیّت طرح‌های کنترل جمّعیّت و کاهش باروری قلمداد کنیم، می‌توانیم بگوییم که میزان موفقیّت استان زنجان در این زمینه از میانگین کشور کمتر بوده است.

ب) نسبت جمّعیّت سالخورده (۶۵ ساله و بیش‌تر)، استان زنجان (۶/۹ درصد)، به مراتب از نسبت این جمّعیّت در کشور (۵/۲ درصد)، بیش‌تر است. چنانچه افزایش سهم سالخوردگان در کلّ جمّعیّت را نشانه‌ی افزایش امید به زندگی و طول عمر بدانیم، استان زنجان در این زمینه، از میانگین کشور، پیشی جسته و برتر بوده است.

پ) نسبت جمّعیّت واقع در سنین فعّالیّت اقتصادی (۶۴-۱۵ ساله)، استان زنجان (۶۴/۸ درصد)، به مراتب کمتر از نسبت این جمّعیّت در کشور (۶۹/۷ درصد)، بوده است. به این ترتیب باید پذیرفت بار تکفّل ناخالص و میزان وابستگی در استان زنجان به مراتب بیش از میانگین آنها در کشور می‌باشد.

مقایسه‌ی ساختار جمّعیّت مناطق شهری و روستایی استان در سال۱۳۸۵[1] نشان می‌دهد که بیش‌ترین سهم جمّعیّت مناطق شهری در گروه‌های سنی ۲۴-۲۰ ساله (۱۳/۱ درصد)، ۱۹-۱۵ ساله (۱۳/۰درصد) و ۲۹-۲۵ ساله (۱۰/۷ درصد)، دیده می‌شود. به این ترتیب باید پذیرفت که بیش از یک سوم جمّعیّت مناطق شهری (۳۶/۸ درصد)، در گروه عمده‌ی سنی ۲۹-۱۵، ساله قرار داشته‌اند. از سوی دیگر بیش‌ترین سهم جمّعیّت مناطق روستایی به ترتیب گروه‌های سنی ۱۹-۱۵ ساله (۱۳/۸ درصد)، ۱۴-۱۰ ساله (۱۲/۲ درصد) و ۲۴-۲۰ ساله(۱۱/۵ درصد)، مشاهده می‌گردند؛ بنابراین بیش از یک سوم جمّعیّت مناطق روستایی (۳۷/۵ درصد)، در گروه عمده‌ی سنی۲۴-۱۰ ساله بوده‌اند. به این ترتیب باید بیان کرد که ساختار سنی جمّعیّت مناطق روستایی به مراتب جوان‌تر از جمّعیّت مناطق شهری می‌باشد.

جوان‌تر بودن ساختار سنی مناطق روستایی در گروه‌های سنی خارج از سن فعّالیّت اقتصادی بیش‌تر قابل مشاهده است. در مناطق روستایی استان زنجان، سهم جمعیت ۱۴-۰ ساله حدود ۲۸/۳ درصد و در مناطق شهری استان سهم این گروه عمده‌ی سنی ۲۳/۱

۱. نگاه کنید به جدول شماره‌ی ۲۶.

درصد، می‌باشد. توجّه به این گروه سنی (۱۴-۰ ساله)، چه در برنامه‌ریزی‌های آموزشی (در مقاطع ابتدایی، راهنمایی، دبیرستان و دانشگاه) و چه در برنامه‌ریزی‌های اشتغال از اهمیّت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا از طریق تحلیل‌های جمّعیّت‌شناختی می‌توان جمّعیّت لازم التعلیم و جمّعیّت وارد شده به بازار کار و فعّالیّت اقتصادی، را پیش‌بینی کرد.

سهم جمّعیّت سالخورده (۶۵ ساله و بیش‌تر)، مناطق روستایی نزدیک به ۶/۸ درصد و سهم این جمّعیّت در مناطق شهری حدود ۵/۳ درصد، بوده است. با توجّه به آنچه گفته شد، یکی از مهّم‌ترین ویژگی‌های جمّعیّتی در مناطق روستایی سهم بیش‌تر خردسالان و سالخوردگان نسبت به جمّعیّت فعّال اقتصادی (۶۴-۱۵ ساله)، می‌باشد که بر بار تکفّل و ضریب وابستگی تأثیر انکارناپذیری خواهد داشت. به دیگر سخن پراکندگی سن در جمّعیّت مناطق روستایی بیش‌تر است و مناطق شهری از همگونی بیش‌تری در ساختار سنی برخوردارند. سهم جمّعیّت واقع در سنین فعّالیّت اقتصادی (۶۴-۱۵ ساله)، در مناطق شهری نزدیک به ۷۱/۶ درصد و در مناطق روستایی حدود ۶۴/۹ درصد، بوده است. به این ترتیب باید پذیرفت که مناطق روستایی، به تدریج، نیروی کار جوان خود را از دست می‌دهند.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۲۶- ساختار سنی جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی

گروه سنی	استان	درصد	شهری	درصد	روستایی	درصد
۰-۴ ساله	۷۲۱۰۶	۷/۵	۳۹۸۲۵	۷/۱	۳۲۲۸۱	۸
۵-۹ ساله	۷۲۴۵۹	۷/۵	۳۹۷۲۰	۷/۱	۳۲۷۳۹	۸/۱
۱۰-۱۴ ساله	۹۹۱۸۵	۱۰/۳	۴۹۵۸۶	۸/۹	۴۹۵۹۹	۱۲/۲
۱۵-۱۹ ساله	۱۲۸۷۶۵	۱۳/۳	۷۲۹۳۹	۱۳	۵۵۸۲۶	۱۳/۸
۲۰-۲۴ ساله	۱۱۹۷۲۹	۱۲/۴	۷۳۰۲۱	۱۳/۱	۴۶۷۰۸	۱۱/۵
۲۵-۲۹ ساله	۹۷۹۱۱	۱۰/۲	۵۹۹۱۶	۱۰/۷	۳۷۹۹۵	۹/۴
۳۰-۳۴ ساله	۷۸۰۴۵	۸/۱	۴۸۹۳۳	۸/۷	۲۹۱۱۲	۷/۲
۳۵-۳۹ ساله	۶۳۰۳۷	۶/۵	۴۰۸۶۴	۷/۳	۲۲۱۷۳	۵/۵
۴۰-۴۴ ساله	۴۹۶۹۶	۵/۲	۳۱۹۵۲	۵/۷	۱۷۷۴۴	۴/۴
۴۵-۴۹ ساله	۴۴۵۵۹	۴/۶	۲۷۲۲۳	۴/۹	۱۷۳۳۶	¾
۵۰-۵۴ ساله	۳۵۴۴۶	۳/۷	۲۰۶۳۷	۳/۷	۱۴۸۰۹	۳/۷
۵۵-۵۹ ساله	۲۴۸۰۶	۲/۶	۱۳۶۰۲	۲/۴	۱۱۲۰۴	۲/۸
۶۰-۶۴ ساله	۲۱۳۴۵	۲/۲	۱۱۵۷۷	½	۹۷۶۸	۲/۴
۶۵-۶۹ ساله	۱۸۴۷۷	۱/۹	۹۴۹۱	۱/۷	۸۹۸۶	۲/۲
۷۰-۷۴ ساله	۱۷۳۳۰	۱/۸	۸۷۴۹	۱/۶	۸۵۸۱	½
۷۵-۷۹ ساله	۱۱۰۳۵	۱/۱	۵۶۰۶	۱	۵۴۲۹	۱/۳
۸۰ ساله و بیش‌تر	۱۰۶۷۰	۱/۱	۵۶۹۹	۱	۴۹۷۱	۱/۲
جمع کلّ	۹۶۴۶۰۱	۱۰۰	۵۵۹۳۴۰	۱۰۰	۴۰۵۲۶۱	۱۰۰

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

میـانه و میانگیـن سنـی

نتایج تفصیلی سرشماری‌های سال‌های ۱۳۸۵و ۱۳۷۵،۱۳۶۵،۱۳۵۵

با توجّه به جدول شماره‌ی ۲۷، پیگیری تغییرات شاخص‌های میانگین و میانه سن در سال‌های ۸۵-۱۳۵۵، نیـز حـاکی از آن اسـت که در دوره‌ی مذکور هر دو شاخص چه در سطح کشور و چه در سطح استان زنجان رونـد صـعودی را پیمـوده اسـت. افـزایش ایـن دو شاخص نیز برقرار گرفتن جمّعیّت در مرحله‌ی گذر جمعیتـی دلالـت دارد. در اسـتان زنجـان میـانگین و میانـه سـنی در هـر دو مقطـع سرشماری کمتر از مقدار متناظر آن در کشور بوده است. در تحلیل این امر می‌توان به عواملی همچـون: بـالاتر بـودن سـطح بـاروری، پایین‌تر بودن اندازه‌ی امید به زندگی به دلیل بهتر نبودن امکانات و شرایط اقتصادی و اجتماعی منطقه نسبت به کلّ کشور، اشاره کـرد. همان طور که در جدول یادشده، مشاهده می‌شود به دنبال کاهش محسوس سطح باروری در دهه‌ی ۷۵-۱۳۶۵، میانگین و میانه سـنی جمّعیّت در دهه‌ی مذکور در سطح کشور و در سطح استان افزایش یافته است.

جدول شماره‌ی ۲۷- میانگین و میانه سنی جمّعیّت استان زنجان و کلّ کشور در سال‌های ۸۵-۱۳۵۵

مکـــان	شـاخـص	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	تغییرات ۱۳۸۵
کلّ کشور	میانگین	۲۲/۴	۲۱/۷۴	۲۴/۰۳	۲۲/۴۰
	میانه	۱۷/۴۰	۱۷/۰۱	۱۹/۴۲	
استان زنجان	میانگین	۲۲/۴	۲۱/۳۲	۲۳/۴۵	۲۸/۰۷
	میانه	۱۶/۹	۱۵/۸۰	۱۸/۵۰	۲۳/۷۶
نقاط شهری	میانگین	۲۳/۲	۲۱/۲۸	۲۴/۵۲	۲۸/۲۹
	میانه	۱۸/۱	۱۶/۸۹	۲۰/۴۱	۲۴/۸۸
نقاط روستایی	میانگین	۲۲/۲	۲۱/۳۶	۲۳/۲۵	۲۷/۷۵
	میانه	۱۶/۴	۱۵/۱۳	۱۸/۰۷	۲۲/۹۵

مأخذ: ۱- سالنامه‌ی آماری استان زنجان، ۱۳۸۴.
۲- سالنامه‌ی آماری کشور، ۱۳۸۳.

تعداد و بُعد خـانـوار

در سال ۱۳۸۵، تعداد ۲۳۶۱۱۵ خانوار که معادل ۹۶۴۶۰۱ نفر می‌باشد، در استان زنجان سکونت داشته‌اند. مقایسه‌ی تعداد خانوارهای استان زنجان در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۵۵ نشان می‌دهد که در این سه دهه، تعداد خانوارها حدود ۲، برابر شده است. در این مدت تعداد خانوارهای شهری حدود ۴/۲ برابر شده است، در حالی که تعداد خانوارهای روستایی به حدود ۱/۱، برابر رسیده است.

تعداد خانوارهای استان در فاصله‌ی ۸۵-۱۳۵۵ با رشدی معادل ۲/۶۳ درصد در سال افزایش یافته، در حالی که جمّعیّت منطقه، در سال‌های مذکور با رشدی برابر ۱/۶۸ درصد در سال روبه‌رو بوده است. با مقایسه‌ی میزان‌های رشد سالانه جمّعیّت و خانوار در فاصله‌ی این سه دهه، می‌توان نتیجه گرفت، رشد سالانه خانوارها نسبت به رشد سالانه جمّعیّت پیشی گرفته است. با توجّه به جدول شماره‌ی ۲۸، از دلایل عمده‌ی پیشی گرفتن رشد خانوار نسبت به رشد جمّعیّت در این سه دهه، را می‌توان تغییر ساختار جمّعیّت استان و حجم بالای جوانان در سنین ازدواج نسبت به کلّ جمعیت و گرایش آنها به ازدواج و تشکیل خانواده دانست.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۲۸- نرخ رشد سالانه خانوار و جمّعیّت در استان زنجان در فاصله ۸۵-۱۳۵۵

مکان	نرخ رشد خانوار	نرخ رشد جمّعیّت
کلّ استان زنجان	۲/۶۳	۱/۶۸
نقاط شهری استان زنجان	۴/۸۹	۴/۱
نقاط روستایی استان زنجان	۰/۳۸	-۰/۱

مأخذ: ۱- نتایج سرشماری نفوس و مسکن، سال‌های ۷۵-۱۳۵۵.
۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

بُعد خانوار عبارت است از: متوسط تعداد افرادی که از تقسیم جمّعیّت منطقه بر تعداد خانوار آن منطقه حاصل می‌شود. جدول شماره‌ی ۲۹ و نمودار شماره‌ی ۱۵، تغییرات تعداد و بُعد خانوار را در سال۸۵-۱۳۵۵ را نشان می‌دهد.

میانگین بُعد خانوار استان زنجان از ۵ نفر در سال ۱۳۵۵ به ۴/۱ نفر در سال ۱۳۸۵، رسیده است؛ یعنی در این سه دهه، ۰/۹ نفر از بُعد خانوار کاسته شده است. مقدار این کاهش در مناطق شهری برابر ۱/۱ نفر و در مناطق روستایی برابر ۰/۶ نفر، بوده است.

طبق نتایج جدول شماره‌ی ۳۰ و نمودار شماره‌ی ۱۶، در سال ۱۳۸۵، میانگین تعداد افراد خانوار در استان زنجان ۴/۱ نفر، در مناطق شهری ۳/۹ نفر و در مناطق روستایی ۴/۴ نفر، بوده است. این میانگین برای کلّ کشور ۴/۰۳ نفر، بوده است. نتیجه‌ی مقایسه‌ی بُعد خانوار در محدوده‌ی مورد مطالعه با کلّ کشور نشان می‌دهد که به طور متوسط خانوارهای منطقه‌ی مورد مطالعه پرجمّعیّت‌تر از خانوارهای کلّ کشور هستند.

بررسی تغییرات روند بُعد خانوار در شهرستان‌های استان زنجان در سال ۸۵-۱۳۷۵، نشان می‌دهد که مقدار آن در پایان سال با کاهش مواجه بوده است. در این مدت بیش‌ترین کاهش بُعد خانوار متعلق به شهرستان ایجرود (از ۵/۳ به۴/۱)، بوده است و کمترین مقدار کاهش بُعد خانوار با ۰/۹ نفر در شهرستان‌های زنجان و طارم، رخ داده است.

در مناطق شهری شهرستان‌های استان زنجان، بیش‌ترین کاهش بُعد خانوار در دهه‌ی ۸۵-۱۳۷۵، در نقاط شهری شهرستان ایجرود (۱/۸ نفر) و کمترین کاهش بُعد خانوار مربوط به نقاط شهری شهرستان‌های ابهر و زنجان (۰/۹ نفر)، بوده است.

در مناطق روستایی شهرستان‌های استان زنجان، بیش‌ترین کاهش بُعد خانوار در دهه‌ی ۸۵-۱۳۷۵، در نقاط روستایی شهرستان‌های ابهر و ایجرود (۱/۲ نفر) و کمترین کاهش بُعد خانوار مربوط به نقاط روستایی شهرستان‌های ماهنشان (۰/۹ نفر)، بوده است.

براساس نتایج مورد بحث، همواره بُعد خانوار در مناطق روستایی بیش‌تر از مناطق شهری بوده است و کاهش این میزان در سال‌های ۸۵-۱۳۵۵، در مناطق شهری شهرستان‌ها بیش‌تر از مناطق روستایی آن‌ها بوده است.

مدیریت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۲۹- تعداد خانوار و بعد خانوار استان زنجان به تفکیک نقاط شهری و روستایی در سال‌های ۸۵-۱۳۵۵

سال	تعداد خانوار			بُعد خانوار		
	کلّ	نقاط شهری	نقاط روستایی	کلّ	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۵۵	۱۱۷۱۵۹	۳۴۱۱۶	۸۳۰۴۳	۵	۵	۵
۱۳۶۵	۱۵۰۲۲۴	۶۷۱۷۲	۸۳۰۵۲	۵/۲	۵	۵/۴
۱۳۷۵	۱۷۶۸۲۲	۹۳۷۵۳	۸۳۰۶۹	۵/۱	۴/۸	۵/۴
۱۳۸۵	۲۳۶۱۱۵	۱۴۳۰۷۹	۹۳۰۳۶	۴/۱	۳/۹	۴/۴

مأخذ : ۱- نتایج سرشماری نفوس و مسکن، سال‌های ۷۵-۱۳۵۵.
۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

نمودار شماره‌ی۱۵- مقایسه‌ی بُعد خانوار استان زنجان به تفکیک نقاط شهری و روستایی در سال‌های ۸۵-۱۳۵۵

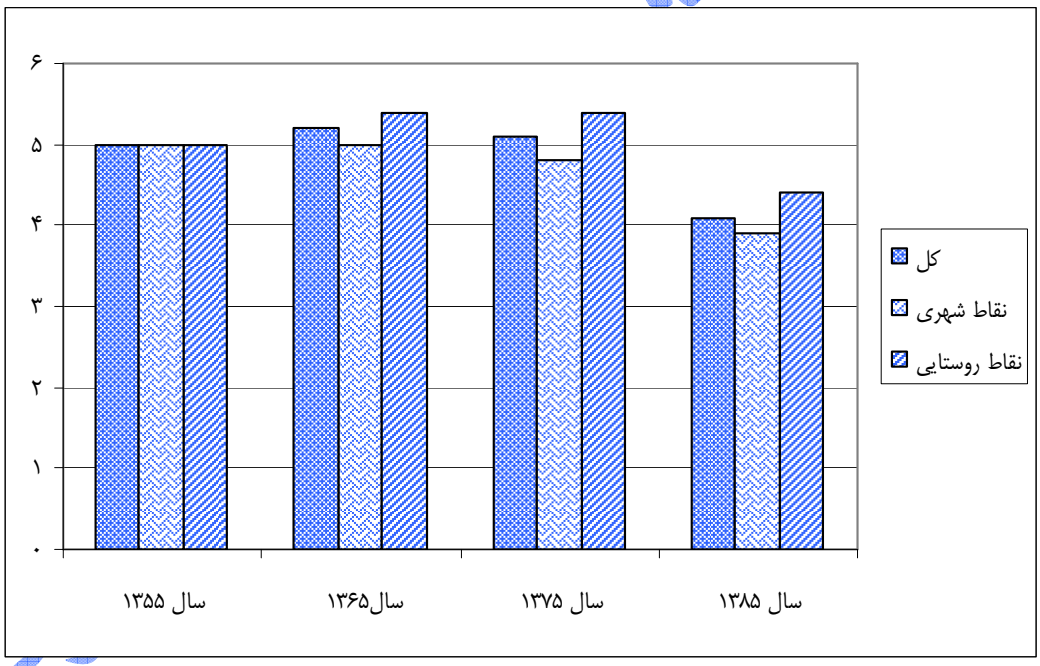

مأخذ : ۱- نتایج سرشماری نفوس و مسکن، سال‌های ۷۵-۱۳۵۵.
۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ۳۰- تعداد و بُعد خانوار به تفکیک نقاط شهری و روستایی در شهرستان‌های استان زنجان در سال ۱۳۸۵

مکان	تعداد خانوار			بُعد خانوار		
	کلّ	نقاط شهری	نقاط روستایی	کلّ	نقاط شهری	نقاط روستایی
استان زنجان	۲۳۶۱۱۵	۱۴۳۰۷۹	۹۳۰۳۶	۴/۱	۳/۹	۴/۴
ابهر	۴۱۳۸۸	۲۶۷۴۰	۱۴۶۴۸	۳/۹	۳/۸	۴/۰
ایجرود	۹۰۴۴	۷۴۰	۸۳۰۴	۴/۱	۴/۶	۴/۰
خدابنده	۳۶۱۷۶	۹۵۴۹	۲۶۶۲۷	۴/۶	۴/۳	۴/۷
خرمدره	۱۵۳۴۲	۱۲۵۷۹	۲۷۶۳	۴/۰	۳/۸	۴/۴
زنجان	۱۱۴۰۲۹	۸۹۹۲۸	۲۴۱۰۱	۴/۰	۳/۹	۴/۴
طارم	۱۰۷۵۷	۱۷۴۹	۹۰۰۸	۴/۱	۳/۹	۴/۱
ماهنشان	۹۳۷۹	۱۷۹۴	۷۵۸۵	۴/۵	۴/۴	۴/۶

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

نمودار شماره‌ی ۱۶- مقایسه‌ی بُعد خانوار در شهرستان‌های استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵

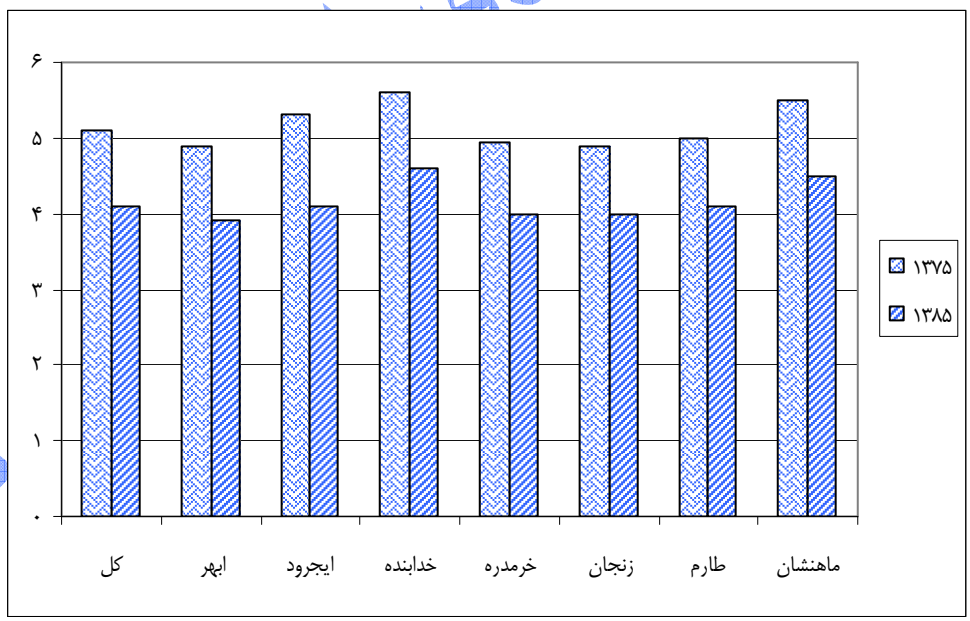

مأخذ: ۱- نتایج سرشماری نفوس و مسکن، سال ۱۳۷۵.
۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

سهم جمّعیّت ده ساله و بیش‌تر کشور در سال ۱۳۷۵ حدود ۷۵/۱۳ درصد، کلّ جمّعیّت بوده که این نسبت در مناطق شهری به ۷۷/۴۸ درصد و در مناطق روستایی به ۷۱/۴۵ درصد، رسیده است. به این ترتیب می‌توان بیان کرد ساختار سنی جمّعیّت در مناطق روستایی "جوان‌تر" از مناطق شهری کشور بوده است. در این سال ۶۱/۰۸ درصد جمّعیّت کشور در مناطق شهری و ۳۸/۹۲ درصد آن در مناطق روستایی می‌زیستند.

بررسی وضعیت فعّالیّت اقتصادی جمّعیّت ده ساله و بیش‌تر حکایت از آن دارد که ۳۵/۷ درصد جمّعیّت ده ساله و بیش‌تر کشور فعّال (شاغل و جویای کار) و ۶۴/۳ درصد غیرفعّال (محصل، خانه‌دار، دارای درآمد بدون کار و...)، بوده است. سهم جمّعیّت فعّال در مناطق شهری (۳۴/۳ درصد)، به مراتب کمتر از جمّعیّت فعّال در مناطق روستایی (۳۸/۱ درصد)، بوده است. سهم محصّلان در مناطق شهری حدود ۳۱/۳ درصد و در مناطق روستایی ۲۳/۱ درصد، بوده که از نابرابری فرصت تحصیل حکایت می‌کند. از سوی دیگر سهم خانه‌داران در مناطق شهری نزدیک به ۲۸/۱ درصد و در مناطق روستایی ۳۱/۵ درصد، بوده که به زودرسی ازدواج دختران روستایی و هم‌چنین فقدان امکان ادامه تحصیل دختران و زنان روستایی، مربوط می‌شود.

سهم جمّعیّت ده ساله و بیش‌تر استان زنجان در سال ۱۳۷۵ حدود ۷۳/۷۷ درصد کلّ جمّعیّت بوده که این نسبت در مناطق شهری به ۷۶/۶۲ درصد و در مناطق روستایی به ۷۱/۲۲ درصد، رسیده است. به این ترتیب می‌توان بیان کرد ساختار سنی جمّعیّت در مناطق روستایی "جوان‌تر" از مناطق شهری بوده و این ساختار چه در مناطق شهری و چه در مناطق روستایی از میانگین کشور کمتر گردیده است که نشان از ساختار جمعیتی "جوان‌تر" استان زنجان نسبت به ساختار عمومی کشور دارد. در این سال ۴۷/۱۸ درصد جمّعیّت استان در مناطق شهری (در کشور ۶۱/۵۸ درصد)، ۵۹/۸۲ درصد آن در مناطق روستایی (در کشور ۳۸/۹۲ درصد)، سکنا داشته‌اند. در مقایسه با سهم جمّعیّت مناطق شهری و روستایی کشور باید پذیرفت که این استان نسبت شهرنشینی پایین‌تری نسبت به نسبت شهرنشینی کشور داشته است که از تأخیر در شکل‌گیری شهرها بینابینی حکایت می‌کند.

بررسی وضعیت فعّالیّت اقتصادی جمّعیّت ده ساله و بیش‌تر آشکار می‌سازد که ۳۵/۴ درصد جمّعیّت ده ساله و بیش‌تر استان از نظر اقتصادی فعّال (شاغل و جویای کار) و ۶۴/۶ درصد غیرفعّال (محصل، خانه‌دار، دارای درآمد بدون کار و...)، بوده است. این نسبت‌ها به نسبت‌های جمّعیّت فعّال و غیرفعّال کشور نزدیک می‌باشند. سهم جمّعیّت فعّال در مناطق شهری (۳۴/۳ درصد)، به مراتب کمتر از جمّعیّت فعّال مناطق روستایی (۳۶/۴ درصد)، بود که این نسبت‌ها اختلاف کمتری را نسبت به وضعیت عمومی جمّعیّت فعّال و غیرفعّال کشور داشته‌اند. سهم محصلان ۲۷/۲ درصد بوده که سهم محصلان شهری حدود ۳۳/۲ درصد (بیش‌تر از میانگین کشور- ۳۱/۳ درصد) و سهم محصلان روستایی نزدیک به ۲۱/۴ درصد (کمتر از میانگین کشور- ۲۸/۱ درصد)، بوده است.

مطالعات برنامه آمایش استانداری زنجان

مقایسه‌ی وضعیت فعّالیّت اقتصادی جمّعیّت ده ساله و بیش‌تر مناطق شهری استان زنجـان و کـشور در سـال ۱۳۸۵حکایـت از آن دارد که:

الف) سهم محصلان (دانش‌آموزان و دانشجویان)، مناطق شهری این استان (۲/ ۳۳ درصد)، در سال ۱۳۷۵، بیش از سهم این افراد در کشور (۳۱/۳ درصد)، بوده است.

ب) سهم خانه‌داران این مناطق (۲۷/۴ درصد)، به مراتب کمتر از سهم خانه‌داران در جمّعیّت کشور (۲۸/۱ درصد)، بـوده، پـس بایـد پذیرفت دختران و زنان مناطق شهری استان، بیش از روند عمومی کشور، به تحصیل و اشتغال روی آورده‌اند.

پ) سهم شاغلان این مناطق (۳۱/۸ درصد)، اندکی بیش از سهم شاغلان مناطق شهری کـشور (۳۱/۳ درصـد)، بـوده، در همـین شرایط سهم بی‌کاران مناطق یاد شده (۲/۵ درصد)، اندکی کمتر از سهم بیکاران مناطق شهری کشور (۳/۰ درصد)، بوده است.

مقایسه‌ی وضعیت فعّالیّت اقتصادی جمّعیّت مناطق روستایی استان زنجان و کشور آشکار می‌سازد که:

الف) سهم شاغلان در مناطق روستایی این استان (۳۴/۲ درصد)، کمتر از سهم شاغلان این مناطق در کشور (۳۴/۵ درصد)، بـوده. از سوی دیگر سهم بی‌کاران مناطق روستایی این استان (۲/۲ درصد)، کمتر از سهم این افراد در مناطق روستایی کـشور (۳/۶ درصـد)، گردیده است.

ب) سهم محصلان منـاطق روسـتایی اسـتان (۲۱/۴ درصـد)، بـه مراتـب کمتـر از سـهم ایـن افـراد در منـاطق روسـتایی کـشور (۲۳/۱ درصد)، بوده، سهم خانه‌داران مناطق روستایی استان (۳۵/۶ درصد)، نیز بیش از سهم خانه‌داران مناطق یاد شده در کـشور (۳۱/۵ درصد)، بوده که از محرومیّت تحصیلی و نابرابری فرصت‌های آموزشی حکایت دارد.

سهم جمّعیّت ده ساله و بیش‌تر کشور در سال ۱۳۸۵ نزدیک به ۸۴/۴ درصد بوده که این نسبت در منـاطق شـهری بـه ۸۵/۲ و در مناطق روستایی به ۸۲/۹ درصد، رسیده است. از این رو باید پذیرفت ساختار سنی جمّعیّت در منـاطق روسـتایی "جـوان‌تـر" از منـاطق شهری کشور بوده است.

در مقایسه با سال ۱۳۷۵ این ساختار رو به سالخوردگی نهاده است؛ زیـرا سـهم جمّعیّـت ده سـاله و بـیش‌تـر کـشور در آن زمـان ۷۵/۱۳ درصد از کلّ جمّعیّت کشور بوده است. سهم این جمّعیّت (ده ساله و بـیش‌تـر)، در منـاطق شـهری ۷۷/۴۸ درصـد و در منـاطق روستایی ۷۱/۴۵ درصد بوده است. لازم به ذکر است که سـاختار جمّعیّـت منـاطق شـهری کمتـر از جمّعیّـت منـاطق روسـتایی رو بـه سالخورده شدن نهاده است. در این سال ۶۹/۰ درصد جمّعیّت کشور در مناطق شهری و ۳۱/۰ درصد در مناطق روستایی می‌زیـسته‌انـد. در مقایسه با سال ۱۳۷۵سهم جمّعیّت شهرنشین حدود ۸ درصد، افزایش یافته است.

بررسی وضعیت فعّالیّت اقتصادی جمّعیّت ده ساله و بیش‌تر حکایـت از آن دارد کـه ۳۹/۸ درصـد جمّعیّـت کـشور فعّـال (شـاغل و جویای کار) و ۶۰/۲ درصد غیر فعّال (محصل، دارای درآمد بدون کار، خانه‌دار و سایر ...)، بوده است.

مطالعات برنامه آمایش استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۳۱- نسبت جمّعیّت ده ساله و بیش‌تر فعّال و غیرفعّال اقتصادی کشور به تفکیک مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵

وضعیت فعّالیّت اقتصادی		استان	مناطق شهری	مناطق روستایی (ساکن و غیرساکن)
جمّعیّت فعال	شاغل	۳۴/۷	۲۳/۸	۱۰/۹
	بی‌کار (جویای کار)	۵/۱	۳/۲	۱/۹
	جمع	۳۹/۸	۲۷/۰	۱۲/۸
جمّعیّت غیرفعّال	محصّل (دانش‌آموز و دانشجو)	۲۲/۲	۱۶/۳	۵/۹
	دارای درآمد بدون کار	۵/۰	۳/۸	۱/۲
	خانه‌دار	۲۷/۲	۱۸/۳	۸/۹
	سایر	۵/۷	۳/۶	۲/۱
	جمع	۶۰/۲	۴۲/۱	۱۸/۲
جمع کلّ		۱۰۰/۰	۶۹/۰	۳۱/۰

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

سهم جمّعیّت ده ساله و بیش‌تر استان زنجان در سال ۱۳۸۵، نزدیک به ۸۵/۰ درصد (اندکی بیش‌تر از میانگین کشور)، بوده که این نسبت در مناطق شهری به ۸۵/۸ درصد و در مناطق روستایی به ۸۴/۰ درصد، رسیده است. مقایسه‌ی این درصدها نشان می‌دهد که ساختار سنی جمّعیّت چه در مناطق شهری و چه در مناطق روستایی بالاتر از سهم کشوری بوده و این افزایش در مناطق روستایی، بیش‌تر گردیده است.

در مقایسه با سال ۱۳۷۵، این ساختار روبه سالخوردگی گذاشته است، همانطور که روند عمومی کشور نیز همین بوده است. سهم جمّعیّت ده ساله و بیش‌تر استان زنجان در سال ۱۳۷۵، ۷۳/۷۷ درصد، بوده که این سهم در مناطق شهری حدود ۷۶/۶۲ درصد و در مناطق روستایی نزدیک به ۷۱/۲۲ درصد، گردید. اگرچه این تغییر (سالخورده‌تر شدن ساختار جمّعیّت استان)، چه در مناطق شهری و چه در مناطق روستایی شدیدتر از تغییر در سطح کشور بوده، امّا مناطق روستایی استان بیش‌تر دگرگون گردیده است. در این سال ۵۸/۵ درصد جمّعیّت استان در مناطق شهری و ۴۱/۵ درصد در مناطق روستایی، به سر می‌برده‌اند. در مقایسه با سال ۱۳۷۵، سهم جمّعیّت شهرنشین استان حدود ۷/۸۵ درصد، افزایش یافته است. یادآور می‌شود که در سال ۱۳۸۵ نسبت شهرنشینی استان زنجان (۵۸/۰ درصد) و نزدیک به ده درصد کمتر از نسبت شهرنشینی[۱] کشور (۶۸/۵درصد)، بوده که نشان می‌دهد، این استان از بافت

۱. نسبت شهرنشینی از تقسیم جمّعیّت شهرنشین استان بر کلّ جمعیت استان ضربدر ۱۰۰ بدست می‌آید:

$$\text{نسبت شهرنشینی} = \frac{\text{جمّعیّت مناطق شهری}}{\text{جمّعیّت کلّ استان}} \times ۱۰۰$$

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

روستایی فراگیرتری برخوردار بوده است. به این ترتیب توجّه‌ی ویژه به مناطق روستایی و برنامه‌ریزی منطقه‌ای می‌تواند توسعه‌ی پایدار این مناطق را شتاب بخشد و به تثبیت جمّعیّت آن یاری رساند.

بـار معیشتی[1]

بار معیشتی استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۵۵، به تفکیک مناطق شهری و روستایی در جدول زیر، آورده شـده اسـت. افـزایش چشم‌گیر بار معیشتی در سال ۱۳۶۵ نسبت به سال ۱۳۵۵، ناشی از نادیده گرفتن برنامه‌های کنترل جمّعیّت و کاهش باروری بوده است، امّا در دهه‌ی ۱۳۷۵ توجّه دوباره به این برنامه‌ها، کاهش نرخ باروری و زاد و ولد را به دنبال داشت، و این امر باعث کاهش بار معیـشتی می‌شود. در سال ۱۳۸۵ بار دیگر با افزایش بار معیشتی در استان مواجه می‌شویم که کمتر ناشـی از سـاختار سـنی جمّعیّـت و بـیش‌تـر برخاسته از وضعیت اشتغال و رونق اقتصادی در استان و هم‌چنین پوشش فراگیر آموزش رسمی (در سطوح مختلف ابتـدایی، راهنمـایی، متوسطه و حتی دانشگاه)، بوده است.

جدول شماره‌ی ۳۲- تعداد شاغلان و بار معیشتی استان زنجان به تفکیک نقاط روستایی و شهری در سال‌های ۸۵-۱۳۵۵

سـال	کلّ		نقاط شهری		نقاط روستایی	
	شاغلان	بار معیشتی	شاغلان	بار معیشتی	شاغلان	بار معیشتی
۱۳۵۵	۱۶۱۹۳۹	۲/۶	۳۵۵۹۴	۳/۷	۱۲۶۳۴۵	۲/۳
۱۳۶۵	۱۷۷۷۵۰	۳/۴	۷۱۲۵۱	۳/۸	۱۰۶۴۹۹	۳/۲
۱۳۷۵	۲۱۸۳۲۲	۳/۱۳	۱۰۳۵۳۸	۳/۴	۱۱۴۷۸۴	۲/۹
۱۳۸۵	۳۰۲۷۰۶	۳/۱۹	۱۶۵۵۰۸	۳/۳۸	۱۳۷۱۹۸	۲/۹۵

مأخذ: ۱- نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال‌های ۸۵، ۷۵، ۶۵، ۱۳۵۵.

۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

۱. بار معیشتی از تقسیم تعداد کلّ جمّعیّت بر تعداد شاغلان همان جمّعیّت بدست می‌آید و بیانگر تعداد افرادی است که معیشت آنها بر دوش هر فرد شاغل، گذاشته شده اسـت. هرچـه بـار معیشتی بیش‌تر باشد از عدم توازن بین جمّعیّت غیر شاغل و جمّعیّت شاغل منطقه خبر می دهد.

$$\text{بار معیشتی} = \frac{\text{کلّ جمّعیّت منطقه}}{\text{تعداد شاغلان همان منطقه}}$$

نمودار شماره‌ی ۱۷- نمودار مقایسه‌ی بار معیشتی استان زنجان به تفکیک نقاط شهری و روستایی ۸۵-۱۳۵۵

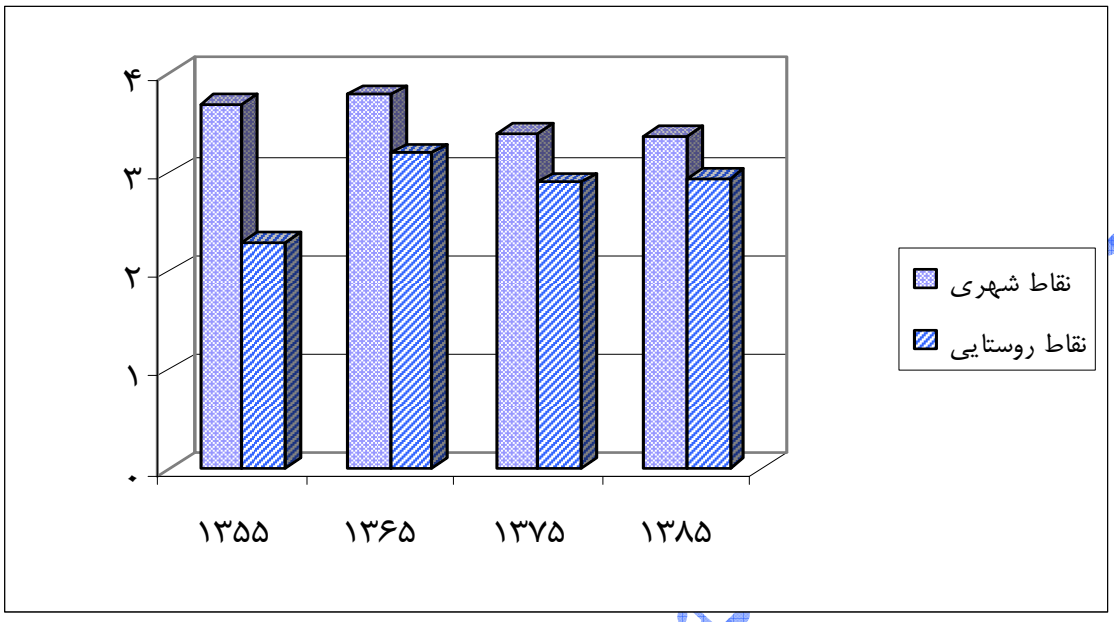

مأخذ: ۱- نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال‌های ۷۵-۱۳۵۵.

۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

همانطور که در نمودار شماره‌ی ۱۷، دیده می‌شود. بار معیشتی در نقاط شهری بالاتر از نقاط روستایی بوده و هم‌چنین بار معیشتی در سال ۶۵-۱۳۵۵، روند صعودی داشته و لیکن در سال ۷۵-۱۳۶۵ روند نزولی خود را، کرده است.

براساس سرشماری سال ۱۳۷۵، بار معیشتی در شهرستان‌های استان زنجان بین ۳/۶ تا ۲/۸ در نوسان، می‌باشد که کمترین مقدار مربوط به شهرستان ماهنشان (۲/۸) و بیش‌ترین مقدار مربوط به شهرستان خدابنده (۳/۶)، می‌باشد. نتایج تفضیلی در جدول شماره‌ی ۳۳، آمده است.

مرکز آموزش مدیریت استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۳۳- تعداد شاغلان و بار معیشتی به تفکیک شهرستان‌های استان زنجان بر اساس سرشماری سال ۸۵-۱۳۷۵

نام شهرستان	تعداد شاغلان ۱۳۷۵	بار معیشتی ۱۳۷۵	تعداد شاغلان ۱۳۸۵	بار معیشتی ۱۳۸۵
استان	۲۱۸۳۲۲	۳/۱		
ابهر	۳۳۸۸۵	۳/۴	۴۷۷۹۳	۳/۴
ایجرود	۹۸۸۴	۳/۲	۱۳۷۵۹	۲/۷
خدابنده	۳۵۲۵۱	۳/۶	۴۸۶۰۸	۳/۴
خرمدره	۱۱۳۵۵	۳/۵۵	۱۶۸۳۶	۳/۶
زنجان	۱۰۴۴۲۸	۲/۹	۱۴۳۸۱۴	۳/۲
طارم	۱۰۵۹۷	۳/۱	۳۷۳۶۲	۱/۲
ماهنشان	۱۲۹۲۲	۲/۸	۱۴۶۹۵	۲/۹

مأخذ : ۱- نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۱۳۷۵.
۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

بر پایه‌ی نتایج سرشماری و نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، سنگین‌ترین بار معیشتی در شهرستان خرمدره (۳/۶ نفر)، خدابنده (۳/۴ نفر) و ابهر (۳/۴ نفر)، دیده می‌شود و در مقابل شهرستان طارم (۱/۲ نفر) و ایجرود (۲/۷ نفر)، سبک‌ترین بار معیشتی را داشته‌اند.

۱-۲-۱-۲-۱- روند تحولات ساختار سنی و جنسی جمّعیّت استان به تفکیک شهرستان

بررسی ساختار سنی و جنسی جمّعیّت استان زنجان نشان می‌دهد:[۱]

الف) در ده سال گذشته کاهش چشم‌گیری در جمّعیّت گروه‌های سنی ۴-۰ ساله و ۹-۵ ساله، رخ داده است. نشانه‌هایی از این روند کاهنده را حتی در گروه سنی ۱۴-۱۰ ساله، می‌توان یافت. بنابراین کاهش جمّعیّت استان از ابتدای دهه‌ی ۱۳۷۰، آغاز گردیده و در سال‌های پس از آن نیز ادامه داشته است.

ب) این روند کاهش در مناطق روستایی به مراتب بیش از مناطق شهری بوده است که می‌تواند موفقیّت برنامه‌های کنترل جمّعیّت و کاهش باروری و هم‌چنین مهاجرت جوانان روستایی به شهر و زندگی شهری، بازگردد.

پ) کاهش نسبت جنسی در گروه‌های سنی ۱۹-۱۵ ساله و ۲۴-۲۰ ساله، بیانگر مهاجرت گسترده‌تر مردان و ماندگاری زنان در استان می‌باشد. پایین‌تر بودن نسبت جنسی این دو گروه سنی در مناطق روستایی گواه مهاجرت شتابان‌تر مردان جوان روستایی می‌باشد.[۱]

[۱]. ر.ک به نمودارهای شماره‌ی ۱۹ و ۱۸.

ت) کاهش نسبت جنسی مناطق روستایی در سه گروه سنی ۲۹-۲۵ ساله، ۳۴-۳۰ ساله و ۳۹-۳۵ ساله از مهاجرت فزاینده مـردان روستایی و ماندگاری زنان واقع در همان سنین حکایت دارد. در صورتی که در همین گروه‌های سنی بر نسبت جنـسی منـاطق شـهری افزوده نشده است. به این ترتیب می‌توان تأثیر مهاجرت (چه درون استانی و چه برون استانی)، را یافت.

ث) نسبت جنسی استان از گروه سنی ۶۴-۶۰ ساله و پس از آن روندی فزاینده پیدا می‌کند. این روند در مناطق روستایی شتابان‌تـر از مناطق شهری است و برخلاف مناطق شهری تا بالاترین سنین نیز سیر خود را ادامه می‌دهد.

جدول شماره‌ی ۳۴- ساختار سنی و جنسی جمعیّت استان زنجان در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی

گروه سنی	استان			مناطق شهری			مناطق روستایی		
	مرد و زن	مرد	زن	مرد و زن	مرد	زن	مرد و زن	مرد	زن
۰-۴ ساله	۷۲۱۰۶	۳۷۰۲۹	۳۵۰۷۷	۳۹۸۲۵	۲۰۴۰۰	۱۹۴۲۵	۳۲۲۸۱	۱۶۶۲۹	۱۵۶۵۲
۵-۹ ساله	۷۲۴۵۹	۳۷۱۴۷	۳۵۳۱۲	۳۹۷۲۰	۲۰۵۳۲	۱۹۱۸۸	۳۲۷۳۹	۱۶۶۱۵	۱۶۱۲۴
۱۰-۱۴ ساله	۹۹۱۸۵	۵۰۷۴۲	۴۸۴۴۳	۴۹۵۸۶	۲۵۴۲۱	۲۴۱۶۵	۴۹۵۹۹	۲۵۳۲۱	۲۴۲۷۸
۱۵-۱۹ ساله	۱۲۸۷۶۵	۶۳۶۱۰	۶۵۱۵۵	۷۲۹۳۹	۳۶۵۷۶	۳۶۳۶۳	۵۵۸۲۶	۲۷۰۳۴	۲۸۷۹۲
۲۰-۲۴ ساله	۱۱۹۷۲۹	۵۷۱۳۷	۶۲۵۹۲	۷۳۰۲۱	۳۵۱۵۴	۳۷۸۶۷	۴۶۷۰۸	۲۱۹۸۳	۲۴۷۲۵
۲۵-۲۹ ساله	۹۷۹۱۱	۴۹۰۰۱	۴۸۹۱۰	۵۹۹۱۶	۳۰۲۲۸	۲۹۶۸۸	۳۷۹۹۵	۱۸۷۷۳	۱۹۲۲۲
۳۰-۳۴ ساله	۷۸۰۴۵	۳۹۱۳۵	۳۸۹۱۰	۴۸۹۳۳	۲۵۰۰۵	۲۳۹۲۸	۲۹۱۱۲	۱۴۱۳۰	۱۴۹۸۲
۳۵-۳۹ ساله	۶۳۰۳۷	۳۱۵۲۴	۳۱۵۱۳	۴۰۸۶۴	۲۱۱۲۲	۱۹۷۴۲	۲۲۱۷۳	۱۰۴۰۲	۱۱۷۷۱
۴۰-۴۴ ساله	۴۹۶۹۶	۲۵۲۹۱	۲۴۴۰۵	۳۱۹۵۲	۱۶۵۵۸	۱۵۳۹۴	۱۷۷۴۴	۸۷۳۳	۹۰۱۱
۴۵-۴۹ ساله	۴۴۵۵۹	۲۲۴۵۵	۲۲۱۰۴	۲۷۲۲۳	۱۴۰۱۲	۱۳۲۱۱	۱۷۳۳۶	۸۴۴۳	۸۸۹۳
۵۰-۵۴ ساله	۳۵۴۴۶	۱۷۰۴۸	۱۸۳۹۸	۲۰۶۳۷	۱۰۳۴۲	۱۰۲۹۵	۱۴۸۰۹	۶۷۰۶	۸۱۰۳
۵۵-۵۹ ساله	۲۴۸۰۶	۱۰۹۴۲	۱۳۸۶۴	۱۳۶۰۲	۶۳۳۸	۷۲۶۴	۱۱۲۰۴	۴۶۰۴	۶۶۰۰
۶۰-۶۴ ساله	۲۱۳۴۵	۱۰۱۴۵	۱۱۲۰۰	۱۱۵۷۷	۵۶۳۳	۵۹۴۴	۹۷۶۸	۴۵۱۲	۵۲۵۶
۶۵-۶۹ ساله	۱۸۴۷۷	۹۴۳۵	۹۰۴۲	۹۴۹۱	۴۶۹۴	۴۷۹۷	۸۹۸۶	۴۷۴۱	۴۲۴۵
۷۰-۷۴ ساله	۱۷۳۳۰	۹۴۸۴	۷۸۴۶	۸۷۴۹	۴۶۸۸	۴۰۶۱	۸۵۸۱	۴۷۹۶	۳۷۸۵
۷۵-۷۹ ساله	۱۱۰۳۵	۵۸۹۶	۵۱۳۹	۵۶۰۶	۲۸۲۵	۲۷۸۱	۵۴۲۹	۳۰۷۱	۲۳۵۸
۸۰ ساله و بیش‌تر	۱۰۶۷۰	۵۶۷۷	۴۹۹۳	۵۶۹۹	۲۸۸۷	۲۸۱۲	۴۹۷۱	۲۷۹۰	۲۱۸۱
جمع کلّ	۹۶۴۶۰۱	۴۸۱۶۹۸	۴۸۲۹۰۳	۵۵۹۳۴۰	۲۸۲۴۱۵	۲۷۶۹۲۵	۴۰۵۲۶۱	۱۹۹۲۸۳	۲۰۵۹۷۸

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

۱. ر.ک به جدول شماره‌ی ۳۵.

نمودار شماره‌ی ۱۸- ساختار سنی جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۸۵

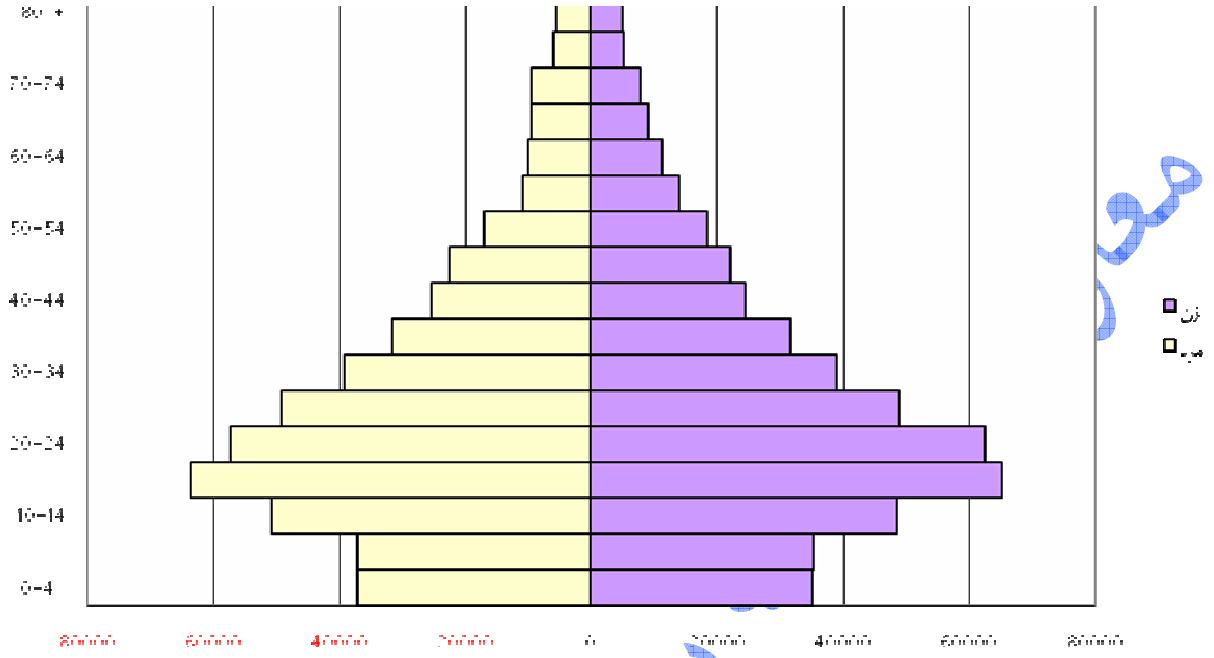

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

نمودار شماره‌ی ۱۹- ساختار سنی جمّعیّت استان زنجان در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی

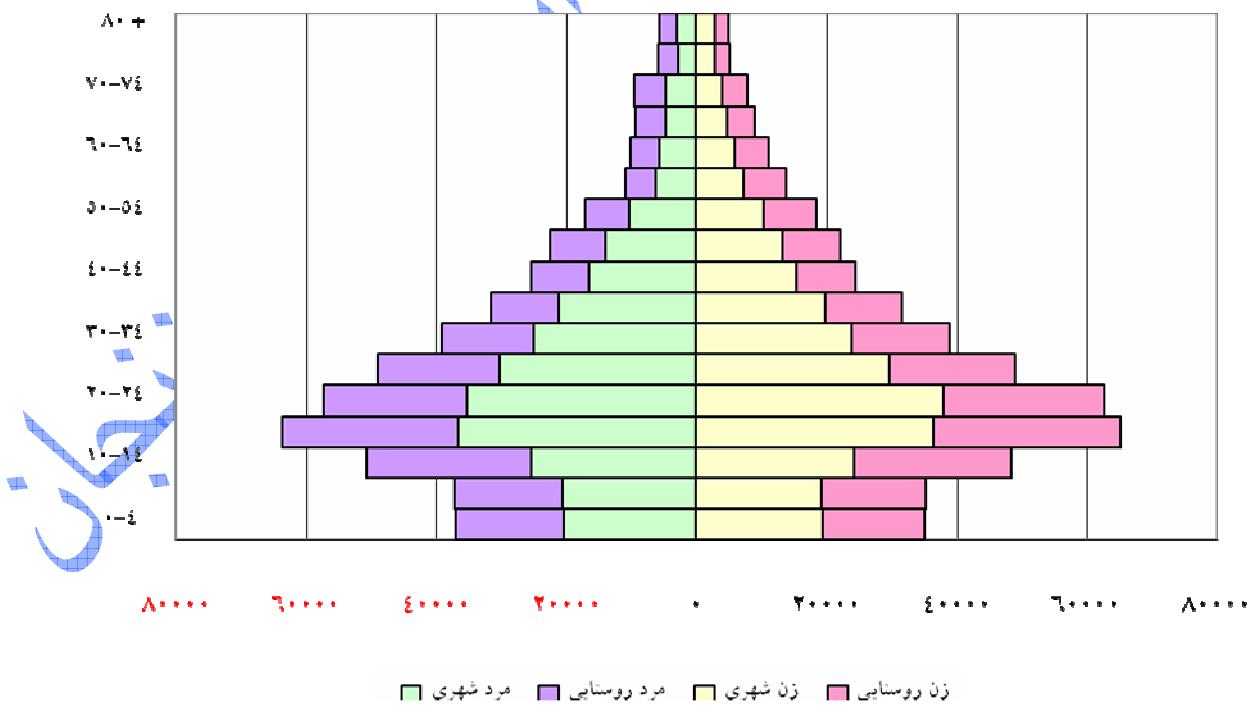

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

جدول شماره ی۳۵- نسبت جنسی گروه‌های سنی جمّعیّت استان به تفکیک مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵

گروه سنی	استان	شهری	روستایی
۰-۴ ساله	۱۰۶	۱۰۵	۱۰۶
۵-۹ ساله	۱۰۵	۱۰۷	۱۰۳
۱۰-۱۴ ساله	۱۰۵	۱۰۵	۱۰۴
۱۵-۱۹ ساله	۹۸	۱۰۱	۹۴
۲۰-۲۴ ساله	۹۱	۹۳	۸۹
۲۵-۲۹ ساله	۱۰۰	۱۰۲	۹۸
۳۰-۳۴ ساله	۱۰۱	۱۰۵	۹۴
۳۵-۳۹ ساله	۱۰۰	۱۰۷	۸۸
۴۰-۴۴ ساله	۱۰۴	۱۰۸	۹۷
۴۵-۴۹ ساله	۱۰۲	۱۰۶	۹۵
۵۰-۵۴ ساله	۹۳	۱۰۰	۸۳
۵۵-۵۹ ساله	۷۹	۸۷	۷۰
۶۰-۶۴ ساله	۹۱	۹۵	۸۶
۶۵-۶۹ ساله	۱۰۴	۹۸	۱۱۲
۷۰-۷۴ ساله	۱۲۱	۱۱۵	۱۲۷
۷۵-۷۹ ساله	۱۱۵	۱۰۲	۱۳۰
۸۰ ساله و بیش‌تر	۱۱۴	۱۰۳	۱۲۸
جمع کلّ	۱۰۰	۱۰۲	۹۷

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

بررسی ساختار سنی و جنسی جمّعیّت شهرستان ابهر آشکار می‌کند که:

الف) در ده سال گذشته کاهش چشم‌گیری در جمّعیّت گروه‌های سنی ۴-۰ ساله و ۹-۵ ساله، رخ داده است. برخلاف روند کلّی استان، در پنج سال گذشته این روند کاهش روبه افزایش، نهاده است. به بیان دیگر بر تعداد زاد و ولد افزوده شده و باروری افزایش یافته است.

ب) کاهش قابل تأمل نسبت جنسی در گروه‌های سنی ۱۹-۱۵ ساله و ۲۴-۲۰ ساله، مشابه همان وضعیتی می‌باشد که در استان نیز روی داده است که عمده‌ترین دلیل آن مهاجرت جوانان است.

پ) افزایش نسبت جنسی در چهار گروه سنی، ۲۹-۲۵ ساله، ۳۴-۳۰ ساله، ۳۹-۳۵ ساله و ۴۴-۴۰ساله، حکایت از مهاجرپذیری این شهرستان دارد. مقایسه‌ی نسبت جنسی مناطق شهری و روستایی در همین گروه‌های سنی با کاهش تعداد مردان در مناطق روستایی و افزایش آنها در مناطق شهری همراه گردیده است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

ت) کاهش نسبت جنسی در گروه‌های سنی ۴۹-۴۵ ساله، ۵۴-۵۰ ساله و ۵۹-۵۵ ساله، جمّعیّت استان نشان از مهاجرت بیش‌تر مردان نسبت به زنان در سال‌های پیش دارد. پایین‌تر بودن نسبت جنسی این گروه‌های سنی در مناطق روستایی، نسبت به مناطق شهری، حکایت از شدّت مهاجرت روستا شهری می‌کند.

ث) با ورود به سنین سالخوردگی نسبت جنسی دوباره افزایش می‌یابد. به این ترتیب می‌توان گفت با شتاب مشخصی بر تعداد سالمندان و سالخوردگان افزوده می‌شود و دستگاه‌های حمایتی ناچار خواهند شد، تدابیر کارآمدتر و مؤثرتری بیندیشند.

جدول شماره‌ی ۳۶- ساختار سنی و جنسی جمّعیّت شهرستان ابهر در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی

گروه سنی	شهرستان ابهر			مناطق شهری			مناطق روستایی		
	مرد و زن	مرد	زن	مرد و زن	مرد	زن	مرد و زن	مرد	زن
۰-۴ ساله	۱۱۷۰۸	۶۰۵۰	۵۶۵۸	۷۳۹۴	۳۷۹۰	۳۶۰۴	۴۳۱۴	۲۲۶۰	۲۰۵۴
۵-۹ ساله	۱۱۲۹۵	۵۸۳۸	۵۴۵۷	۷۲۳۳	۳۷۲۴	۳۵۰۹	۴۰۶۲	۲۱۱۴	۱۹۴۸
۱۰-۱۴ ساله	۱۴۸۲۰	۷۵۵۷	۷۲۶۳	۹۰۳۳	۴۶۳۱	۴۴۰۲	۵۷۸۷	۲۹۲۶	۲۸۶۱
۱۵-۱۹ ساله	۲۰۳۷۴	۱۰۰۵۶	۱۰۳۱۸	۱۲۶۵۷	۶۳۸۹	۶۲۶۸	۷۷۱۷	۳۶۶۷	۴۰۵۰
۲۰-۲۴ ساله	۲۰۴۸۶	۹۷۸۹	۱۰۶۹۷	۱۳۲۶۳	۶۳۶۰	۶۹۰۳	۷۲۲۳	۳۴۲۹	۳۷۹۴
۲۵-۲۹ ساله	۱۶۵۷۸	۸۳۷۲	۸۲۰۶	۱۰۷۶۱	۵۴۶۶	۵۲۹۵	۵۸۱۷	۲۹۰۶	۲۹۱۱
۳۰-۳۴ ساله	۱۴۰۱۵	۷۱۶۱	۶۸۵۴	۹۱۸۹	۴۷۴۳	۴۴۴۶	۴۸۲۶	۲۴۱۸	۲۴۰۸
۳۵-۳۹ ساله	۱۱۰۹۶	۵۶۸۷	۵۴۰۹	۷۶۲۸	۳۹۸۲	۳۶۴۶	۳۴۶۸	۱۷۰۵	۱۷۶۳
۴۰-۴۴ ساله	۸۸۲۵	۴۶۶۱	۴۱۶۴	۶۰۲۹	۳۲۳۳	۲۷۹۶	۲۷۹۶	۱۴۲۸	۱۳۶۸
۴۵-۴۹ ساله	۷۷۷۳	۳۸۸۹	۳۸۸۴	۵۱۲۵	۲۶۳۹	۲۴۸۶	۲۶۴۸	۱۲۵۰	۱۳۹۸
۵۰-۵۴ ساله	۵۹۱۳	۲۸۹۹	۳۰۱۴	۳۵۲۱	۱۷۷۷	۱۷۴۴	۲۳۹۲	۱۱۲۲	۱۲۷۰
۵۵-۵۹ ساله	۴۱۲۰	۱۷۹۵	۲۳۲۵	۲۳۲۷	۱۰۷۹	۱۲۴۸	۱۷۹۳	۷۱۶	۱۰۷۷
۶۰-۶۴ ساله	۳۸۶۱	۱۷۰۷	۲۱۵۴	۲۱۱۳	۹۶۴	۱۱۴۹	۱۷۴۸	۷۴۳	۱۰۰۵
۶۵-۶۹ ساله	۳۲۰۲	۱۵۷۱	۱۶۳۱	۱۷۶۸	۸۳۱	۹۳۷	۱۴۳۴	۷۴۰	۶۹۴
۷۰-۷۴ ساله	۳۲۰۲	۱۷۱۳	۱۴۸۹	۱۶۷۲	۹۱۷	۷۵۵	۱۵۳۰	۷۹۶	۷۳۴
۷۵-۷۹ ساله	۱۹۴۳	۱۰۰۶	۹۳۷	۱۰۳۶	۵۰۴	۵۳۲	۹۰۷	۵۰۲	۴۰۵
۸۰ ساله و بیش‌تر	۲۰۴۶	۱۰۸۹	۹۵۷	۱۲۰۶	۶۳۲	۵۷۴	۸۴۰	۴۵۷	۳۸۳
جمع کلّ	۱۶۱۲۵۷	۸۰۸۴۰	۸۰۴۱۷	۱۰۱۹۵۵	۵۱۶۶۱	۵۰۲۹۴	۵۹۳۰۲	۲۹۱۷۹	۳۰۱۲۳

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

نمودار شماره‌ی ۲۰- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان ابهر در سال ۱۳۸۵

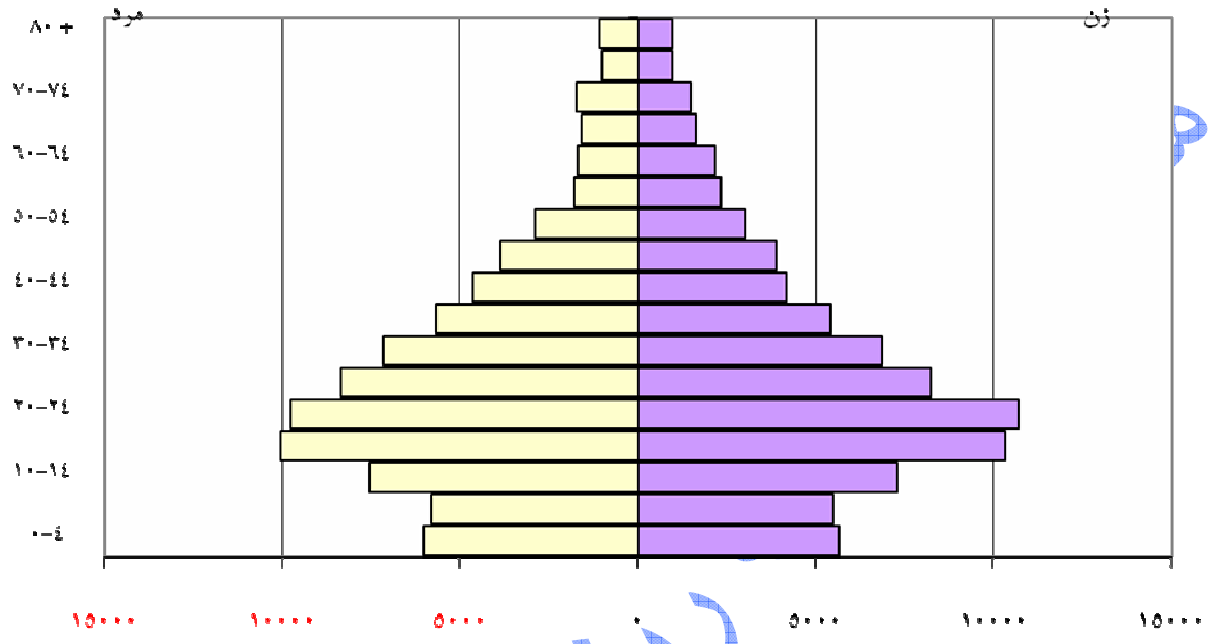

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

نمودار شماره‌ی ۲۱- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان ابهر در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی

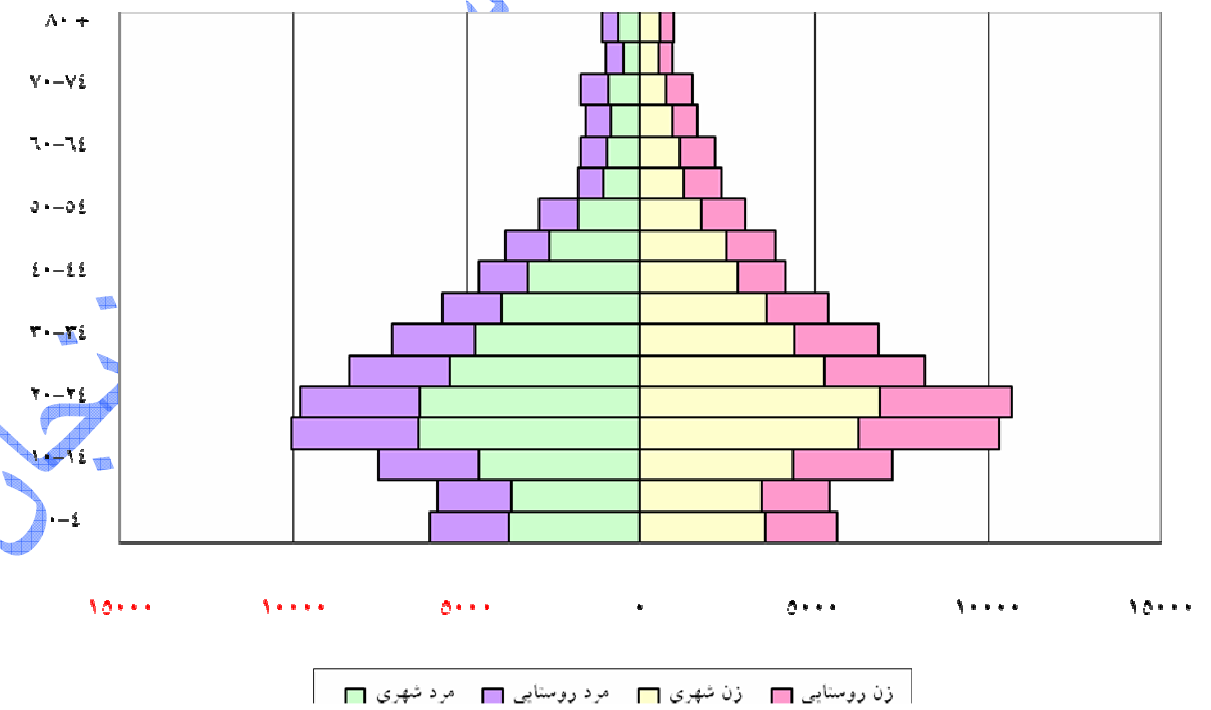

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ۳۷- نسبت جنسی گروه‌های سنی جمّعیّت شهرستان ابهر به تفکیک مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵

گروه سنی	شهرستان ابهر	شهری	روستایی
۰-۴ ساله	۱۰۷	۱۰۵	۱۱۰
۵-۹ ساله	۱۰۷	۱۰۶	۱۰۹
۱۰-۱۴ ساله	۱۰۴	۱۰۵	۱۰۲
۱۵-۱۹ ساله	۹۷	۱۰۲	۹۱
۲۰-۲۴ ساله	۹۲	۹۲	۹۰
۲۵-۲۹ ساله	۱۰۲	۱۰۳	۱۰۰
۳۰-۳۴ ساله	۱۰۴	۱۰۷	۱۰۰
۳۵-۳۹ ساله	۱۰۵	۱۰۹	۹۷
۴۰-۴۴ ساله	۱۱۲	۱۱۶	۱۰۴
۴۵-۴۹ ساله	۱۰۰	۱۰۶	۸۹
۵۰-۵۴ ساله	۹۶	۱۰۲	۸۸
۵۵-۵۹ ساله	۷۷	۸۶	۶۶
۶۰-۶۴ ساله	۷۹	۸۴	۷۴
۶۵-۶۹ ساله	۹۶	۸۹	۱۰۷
۷۰-۷۴ ساله	۱۱۵	۱۲۱	۱۰۸
۷۵-۷۹ ساله	۱۰۷	۹۵	۱۲۴
۸۰ ساله و بیش‌تر	۱۱۴	۱۱۰	۱۱۹
جمع کلّ	۱۰۱	۱۰۳	۹۷

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

بررسی ساختار سنی و جنسی شهرستان ایجرود نشان می‌دهد که:

الف) مطابق با ساختار سنی استان و علی‌رغم آن چه در شهرستان ابهر اتفاق افتاده از جمّعیّت گروه‌های سنی ۴-۰ ساله و ۹-۵ ساله، نسبت به دهه‌ی گذشته، کاسته شده است. نسبت جنسی در این دو گروه سنی بسیار پایین‌تر از میانگین استانی می‌باشد و در مناطق شهری این نسبت به طرز چشم‌گیری کمتر از مناطق روستایی است.

ب) یکی از مهّم‌ترین ویژگی‌های شهرستان ایجرود شمار اندک شهرنشینان و سهم ناچیز آنان در جمّعیّت کلّ شهرستان می‌باشد. نسبت جنسی در مناطق شهری این شهرستان به شدّت متفاوت از استان و تأمل برانگیز است. در گروه‌های سنی ۲۵-۱۰ ساله، نسبت جنسی مناطق شهری بسیار بالا و در مناطق روستایی بسیار پایین می‌باشد. این امر نشان دهنده‌ی مهاجرت‌های درون شهرستانی دارد.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

پ) نسبت جنسی جمّعیّت واقع در سنین فعّالیّت اقتصادی هرگز از مرز ۱۰۰ فراتر نرفته و در برخی گروه‌های سنی به ۷۱ نیز رسیده است (گروه سنی ۲۴-۲۰ ساله و ۳۹-۳۵ ساله). این کاهش فراگیر نسبت جنسی در مناطق روستایی شدّت بیش‌تری نیز داشته است. به این ترتیب پیش‌بینی می‌شود که دختران جوان این شهرستان دچار مضیقه‌ی ازدواج خواهند شد و همتایان مناسبی برای تشکیل خانواده نخواهند یافت.

ت) در گروه سنی ۶۵ ساله و بیش‌تر نسبت جنسی افزایش قابل ملاحظه‌ای می‌یابد که می‌تواند از بازگشت به زادگاه و یا ماندگاری افراد سالخورده در زادگاه ناشی شده باشد.

جدول شماره‌ی ۳۸- ساختار سنی وجنسی جمّعیّت شهرستان‌ایجرود در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق‌شهری‌وروستایی

گروه سنی	شهرستان ایجرود			مناطق شهری			مناطق روستایی		
	مرد و زن	مرد	زن	مرد و زن	مرد	زن	مرد و زن	مرد	زن
۴-۰ ساله	۳۰۸۳	۱۵۴۵	۱۵۳۸	۲۴۳	۱۱۹	۱۲۴	۲۸۴۰	۱۴۲۶	۱۴۱۴
۹-۵ ساله	۳۲۱۵	۱۵۸۶	۱۶۲۹	۲۱۳	۱۰۸	۱۰۵	۳۰۰۲	۱۴۷۸	۱۵۲۴
۱۴-۱۰ ساله	۴۷۰۷	۲۴۳۷	۲۲۷۰	۴۶۹	۲۵۲	۲۱۷	۴۲۳۸	۲۱۸۵	۲۰۵۳
۱۹-۱۵ ساله	۴۹۱۲	۲۲۳۱	۲۶۸۱	۷۳۳	۴۶۰	۲۷۳	۴۱۷۹	۱۷۷۱	۲۴۰۸
۲۴-۲۰ ساله	۳۶۴۶	۱۵۱۲	۲۱۳۴	۳۹۳	۱۹۸	۱۹۵	۳۲۵۳	۱۳۱۴	۱۹۳۹
۲۹-۲۵ ساله	۳۲۲۶	۱۴۵۸	۱۷۶۸	۳۱۷	۱۷۰	۱۴۷	۲۹۰۹	۱۲۸۸	۱۶۲۱
۳۴-۳۰ ساله	۲۵۹۹	۱۱۴۶	۱۴۵۳	۲۲۴	۱۰۴	۱۲۰	۲۳۷۵	۱۰۴۲	۱۳۳۳
۳۹-۳۵ ساله	۱۸۱۹	۷۵۵	۱۰۶۴	۱۹۴	۹۲	۱۰۲	۱۶۲۵	۶۶۳	۹۶۲
۴۴-۴۰ ساله	۱۵۴۷	۷۰۲	۸۴۵	۱۱۵	۵۷	۵۸	۱۴۳۲	۶۴۵	۷۸۷
۴۹-۴۵ ساله	۱۵۵۵	۷۷۸	۷۷۷	۱۱۲	۵۵	۵۷	۱۴۴۳	۷۲۳	۷۲۰
۵۴-۵۰ ساله	۱۴۱۰	۶۱۹	۷۹۱	۸۸	۴۵	۴۳	۱۳۲۲	۵۷۴	۷۴۸
۵۹-۵۵ ساله	۱۰۰۷	۳۹۵	۶۱۲	۷۲	۳۰	۴۲	۹۳۵	۳۶۵	۵۷۰
۶۴-۶۰ ساله	۱۰۰۳	۴۶۰	۵۴۳	۶۱	۲۶	۳۵	۹۴۲	۴۳۴	۵۰۸
۶۹-۶۵ ساله	۹۷۴	۵۱۳	۴۶۱	۶۹	۲۹	۴۰	۹۰۵	۴۸۴	۴۲۱
۷۴-۷۰ ساله	۹۳۳	۵۰۴	۴۲۹	۴۸	۳۰	۱۸	۸۸۵	۴۷۴	۴۱۱
۷۹-۷۵ ساله	۵۹۱	۳۴۹	۲۴۲	۴۲	۲۴	۱۸	۵۴۹	۳۲۵	۲۲۴
۸۰ ساله و بیش‌تر	۵۱۷	۳۰۱	۲۱۶	۴۰	۲۸	۱۲	۴۷۷	۲۷۳	۲۰۴
جمع کلّ	۳۶۷۴۴	۱۷۲۹۱	۱۹۴۵۳	۳۴۳۳	۱۸۲۷	۱۶۰۶	۳۳۳۱۱	۱۵۴۶۴	۱۷۸۴۷

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

مطالعات برنامه آمایش استان زنجان

نمودار شماره‌ی ۲۲- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان ایجرود در سال ۱۳۸۵

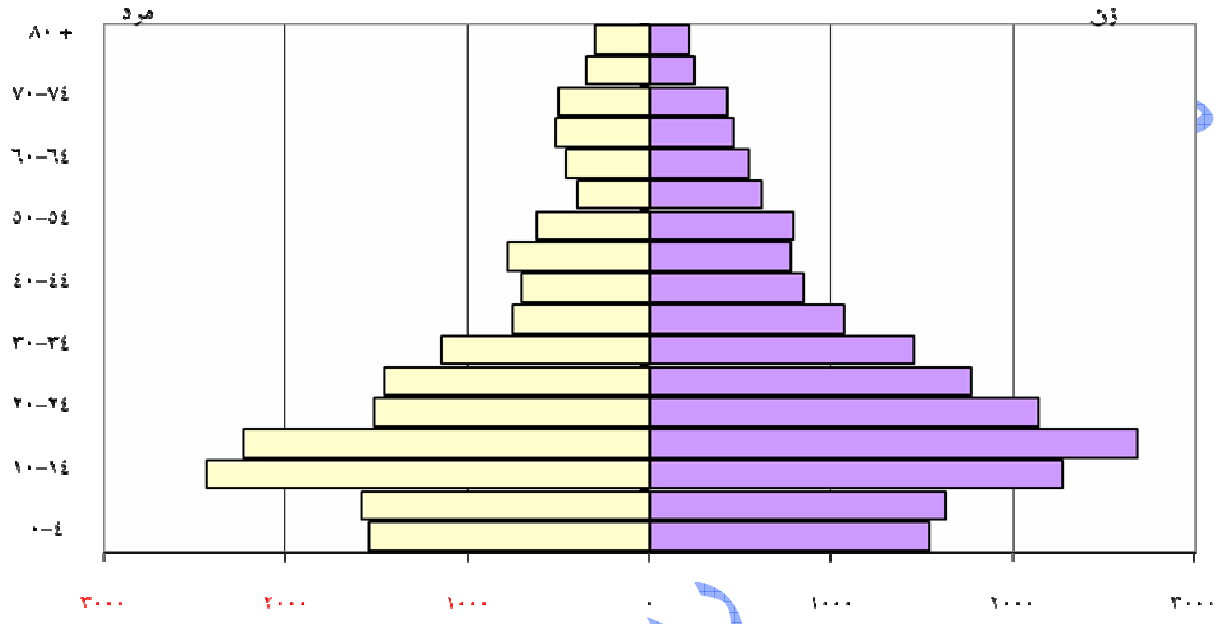

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

نمودار شماره‌ی ۲۳- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان ایجرود در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی

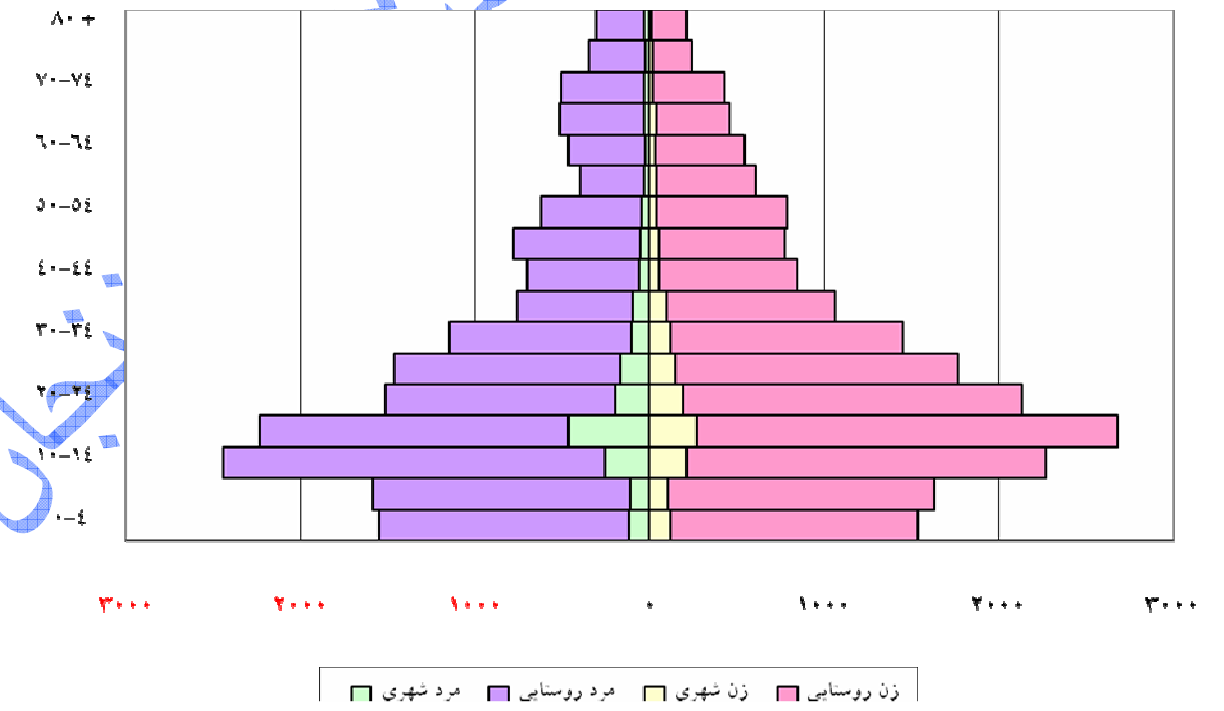

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ۳۹- نسبت جنسی گروه‌های سنی جمّعیّت شهرستان ایجرود به تفکیک مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵

گروه سنی	شهرستان ایجرود	شهری	روستایی
۰-۴ ساله	۱۰۰	۹۶	۱۰۱
۵-۹ ساله	۹۷	۱۰۳	۹۷
۱۰-۱۴ ساله	۱۰۷	۱۱۶	۱۰۶
۱۵-۱۹ ساله	۸۳	۱۶۸	۷۴
۲۰-۲۴ ساله	۷۱	۱۰۲	۶۸
۲۵-۲۹ ساله	۸۲	۱۱۶	۷۹
۳۰-۳۴ ساله	۷۹	۸۷	۷۸
۳۵-۳۹ ساله	۷۱	۹۰	۶۹
۴۰-۴۴ ساله	۸۳	۹۸	۸۲
۴۵-۴۹ ساله	۱۰۰	۹۶	۱۰۰
۵۰-۵۴ ساله	۷۸	۱۰۵	۷۷
۵۵-۵۹ ساله	۶۵	۷۱	۶۴
۶۰-۶۴ ساله	۸۵	۷۴	۸۵
۶۵-۶۹ ساله	۱۱۱	۷۳	۱۱۵
۷۰-۷۴ ساله	۱۱۷	۱۶۷	۱۱۵
۷۵-۷۹ ساله	۱۴۴	۱۳۳	۱۴۵
۸۰ ساله و بیش‌تر	۱۳۹	۲۳۳	۱۳۴
جمع کلّ	۸۹	۱۱۴	۸۷

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

مطالعه‌ی ساختار سنی و جنسی جمّعیّت شهرستان خدابنده نشان می‌دهد که:

الف) کاهش قابل ملاحظه جمّعیّت گروه‌های سنی ۴-۰ ساله و ۹-۵ ساله، نسبت به دهه‌ی گذشته در این شهرستان نیز دیده می‌شود، امّا افزایش جمّعیّت ۴-۰ ساله نسبت به جمّعیّت ۹-۵ ساله، شبیه آن‌چیزی است که ما در ساختار جمّعیّتی شهرستان ابهر مشاهده کردیم.

ب) کاهش چشم‌گیر نسبت جنسی (کمتر از ۱۰۰)، در سنین فعّالیّت اقتصادی (۶۴-۱۵ ساله)، نشانه‌ی مهاجرت گسترده و فراگیر جمّعیّت این شهرستان به دیگر نقاط می‌باشد. همانند دیگر شهرستان‌ها اُفت نسبت جنسی سنین یاد شده در مناطق روستایی شدیّدتر است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

پ) افزایش نسبت جنسی در گروه‌های سنی ۶۵ ساله و بیش‌تر آشکار می‌سازد که قرار داشتن در سنین فعّالیّت اقتصادی با خود شرایطی را دارد که در سنین پیش و پس از آن وجود ندارد.

جدول شماره‌ی ٤٠- ساختار سنی و جنسی جمّعیّت شهرستان خدابنده در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی

گروه سنی	شهرستان خدابنده			مناطق شهری			مناطق روستایی		
	مرد و زن	مرد	زن	مرد و زن	مرد	زن	مرد و زن	مرد	زن
۰-۴ ساله	۱۳۸۷۲	۷۱۷۶	۶۶۹۶	۳۵۱۴	۱۸۵۱	۱۶۶۳	۱۰۳۵۸	۵۳۲۵	۵۰۳۳
۵-۹ ساله	۱۳۳۹۹	۶۸۷۴	۶۵۲۵	۳۲۶۵	۱۷۰۴	۱۵۶۱	۱۰۱۳۴	۵۱۷۰	۴۹۶۴
۱۰-۱۴ ساله	۲۱۸۴۳	۱۱۱۵۳	۱۰۶۹۰	۴۸۴۱	۲۴۷۹	۲۳۶۲	۱۷۰۰۲	۸۶۷۴	۸۳۲۸
۱۵-۱۹ ساله	۲۴۳۳۰	۱۱۸۱۹	۱۲۵۱۱	۶۴۵۴	۳۲۸۰	۳۱۷۴	۱۷۸۷۶	۸۵۳۹	۹۳۳۷
۲۰-۲۴ ساله	۱۸۴۶۸	۸۶۳۷	۹۸۳۱	۴۴۵۲	۲۱۲۵	۲۳۲۷	۱۴۰۱۶	۶۵۱۲	۷۵۰۴
۲۵-۲۹ ساله	۱۶۲۰۵	۷۹۲۳	۸۲۸۲	۴۳۹۴	۲۱۸۳	۲۲۱۱	۱۱۸۱۱	۵۷۴۰	۶۰۷۱
۳۰-۳۴ ساله	۱۲۰۸۰	۵۸۳۸	۶۲۴۲	۳۶۵۷	۱۸۶۵	۱۷۹۲	۸۴۲۳	۳۹۷۳	۴۴۵۰
۳۵-۳۹ ساله	۸۳۱۶	۳۸۳۵	۴۴۸۱	۲۴۹۸	۱۲۶۱	۱۲۳۷	۵۸۱۸	۲۵۷۴	۳۲۴۴
۴۰-۴۴ ساله	۷۶۵۳	۳۸۱۵	۳۸۳۸	۱۹۸۷	۱۰۳۸	۹۴۹	۵۶۶۶	۲۷۷۷	۲۸۸۹
۴۵-۴۹ ساله	۷۳۷۹	۳۵۸۴	۳۷۹۵	۱۶۷۰	۸۴۳	۸۲۷	۵۷۰۹	۲۷۴۱	۲۹۶۸
۵۰-۵۴ ساله	۵۴۴۴	۲۴۲۲	۳۰۲۲	۱۱۳۹	۵۰۷	۶۳۲	۴۳۰۵	۱۹۱۵	۲۳۹۰
۵۵-۵۹ ساله	۳۶۰۲	۱۴۰۲	۲۲۰۰	۷۶۷	۳۲۶	۴۴۱	۲۸۳۵	۱۰۷۶	۱۷۵۹
۶۰-۶۴ ساله	۳۰۱۹	۱۴۱۹	۱۶۰۰	۶۱۶	۲۹۹	۳۱۷	۲۴۰۳	۱۱۲۰	۱۲۸۳
۶۵-۶۹ ساله	۳۳۷۴	۱۸۳۸	۱۵۳۶	۵۹۵	۳۰۸	۲۸۷	۲۷۷۹	۱۵۳۰	۱۲۴۹
۷۰-۷۴ ساله	۲۶۸۴	۱۴۹۳	۱۱۹۱	۵۲۸	۲۶۸	۲۶۰	۲۱۵۶	۱۲۲۵	۹۳۱
۷۵-۷۹ ساله	۱۶۱۵	۸۸۹	۷۲۶	۳۳۸	۱۷۹	۱۵۹	۱۲۷۷	۷۱۰	۵۶۷
۸۰ ساله و بیش‌تر	۱۵۸۱	۸۹۰	۶۹۱	۳۰۳	۱۶۶	۱۳۷	۱۲۷۸	۷۳۴	۵۵۴
جمع کلّ	۱۶۴۸۶۴	۸۱۰۰۷	۸۳۸۵۷	۴۱۰۱۸	۲۰۶۸۲	۲۰۳۳۶	۱۲۳۸۴۶	۶۰۳۲۵	۶۳۵۲۱

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی ۲۴- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان خدابنده در سال ۱۳۸۵

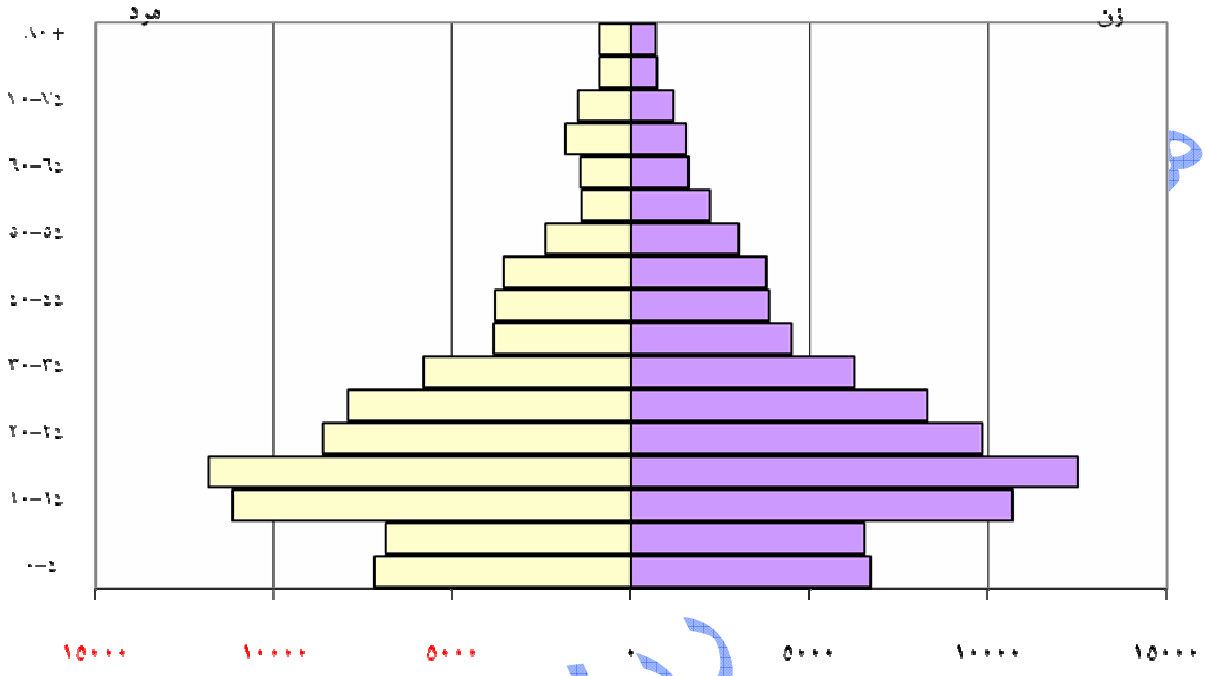

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

نمودار شماره‌ی ۲۵- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان خدابنده در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی

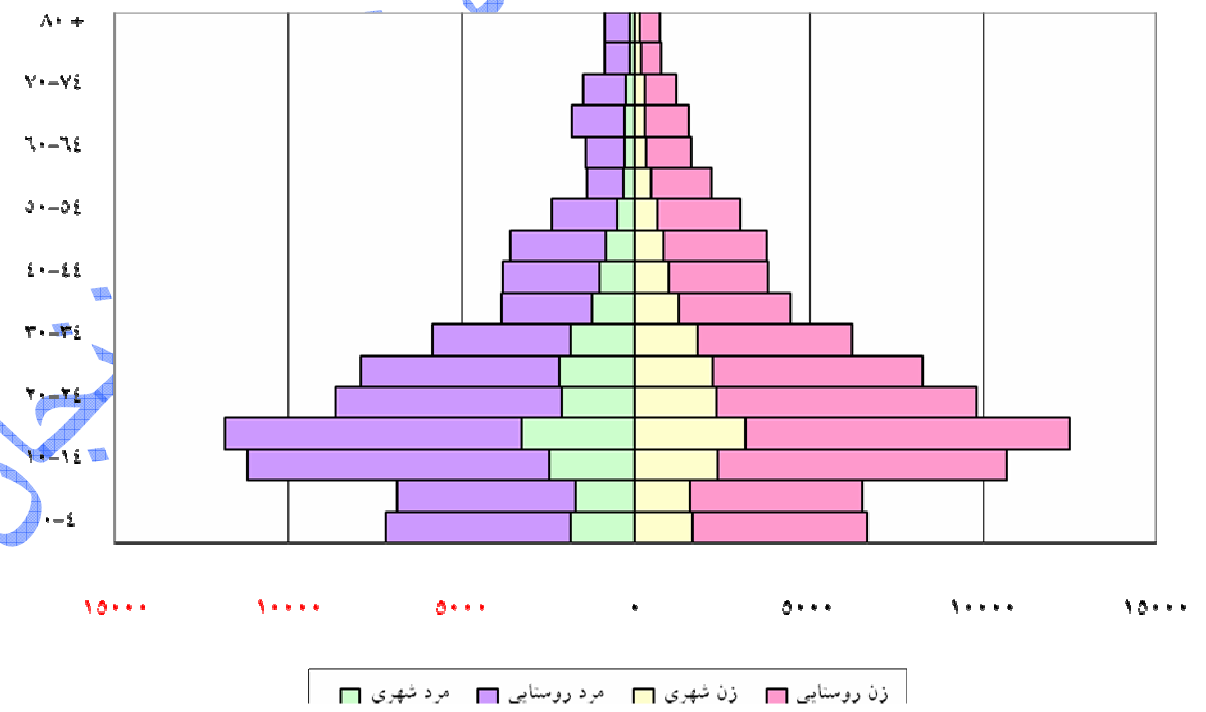

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ٤١- نسبت جنسی گروه‌های سنی جمّعیّت شهرستان خدابنده به تفکیک مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵

گروه سنی	شهرستان خدابنده	شهری	روستایی
۴-۰ ساله	۱۰۷	۱۱۱	۱۰۶
۹-۵ ساله	۱۰۵	۱۰۹	۱۰۴
۱۴-۱۰ ساله	۱۰۴	۱۰۵	۱۰۴
۱۹-۱۵ ساله	۹۴	۱۰۳	۹۱
۲۴-۲۰ ساله	۸۸	۹۱	۸۷
۲۹-۲۵ ساله	۹۶	۹۹	۹۵
۳۴-۳۰ ساله	۹۴	۱۰۴	۸۹
۳۹-۳۵ ساله	۸۶	۱۰۲	۷۹
۴۴-۴۰ ساله	۹۹	۱۰۹	۹۶
۴۹-۴۵ ساله	۹۴	۱۰۲	۹۲
۵۴-۵۰ ساله	۸۰	۸۰	۸۰
۵۹-۵۵ ساله	۶۴	۷۴	۶۱
۶۴-۶۰ ساله	۸۹	۹۴	۸۷
۶۹-۶۵ ساله	۱۲۰	۱۰۷	۱۲۲
۷۴-۷۰ ساله	۱۲۵	۱۰۳	۱۳۲
۷۹-۷۵ ساله	۱۲۲	۱۱۳	۱۲۵
۸۰ ساله و بیش‌تر	۱۲۹	۱۲۱	۱۳۱
جمع کلّ	۹۷	۱۰۲	۹۵

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

بررسی ساختار سنی و جنسی جمّعیّت شهرستان خرمدره آشکار می‌کند که:

الف) جمّعیّت واقع در گروه سنی ۴-۰ ساله و ۹-۵ ساله، نسبت به دهه‌ی پیش کاهش قابل ملاحظه‌ای داشته و از الگوی عمومی استان تبعیت کرده است. سهم کمتر جمّعیّت ۴-۰ ساله، حکایت از آن دارد که نرخ باروری و تعداد زاد و ولد در این شهرستان روندی رو به کاهش داشته و به نظر می‌رسد تا مدّت‌ها همین روند ادامه یابد. نسبت جنسی در این گروه‌های سنی همخوانی نزدیکی با نسبت جنسی استان دارد، امّا اختلاف زیادی بین مناطق شهری و روستایی، دیده می‌شود.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

ب) یکی از ویژگی‌های برجسته‌ی این شهرستان سهم چشم‌گیر جمّعیّت شهری، نسبت به جمّعیّت روستایی است. از این رو در نقطه مقابل شهرستان‌های طارم و ماهنشان قرار می‌گیرد. پایین‌تر بودن نسبت جنسی در مناطق روستایی، در گروه‌های سنی ۴-۰ ساله، ۹-۵ ساله و ۱۴-۱۰ ساله، در کمتر شهرستانی ملاحظه می‌شود

پ) در گروه‌های سنی ۲۹-۲۵ ساله، ۳۴-۳۰ ساله شاهد افزایش نسبت جنسی (چه در مناطق شهری و چه در مناطق روستایی)، می‌باشیم، اما کاهش شدید این نسبت در دو گروه سنی پیشین (۱۹-۱۵ ساله و ۲۴-۲۰ ساله)، تأمل برانگیز است. به ویژه اگر بدانیم این نسبت در مناطق شهری کمتر از مناطق روستایی، می‌باشد.

ت) نسبت جنسی در گروه‌های سنی ۶۹-۵۰ ساله، بار دیگر به کمتر از ۱۰۰ می رسد و این امر دور از انتظار می‌باشد؛ زیرا با افزایش سن از مهاجرت و تحرک جغرافیایی کاسته خواهد شد.

جدول شماره‌ی ٤٢- ساختار سنی و جنسی جمّعیّت شهرستان خرمدره در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی

گروه سنی	شهرستان خرم‌دره			مناطق شهری			مناطق روستایی		
	مرد و زن	مرد	زن	مرد و زن	مرد	زن	مرد و زن	مرد	زن
۴-۰ ساله	۴۰۹۹	۲۱۰۶	۱۹۹۳	۳۳۶۰	۱۷۴۲	۱۶۱۸	۷۳۹	۳۶۴	۳۷۵
۹-۵ ساله	۴۲۰۱	۲۱۹۳	۲۰۰۸	۳۳۹۱	۱۷۸۵	۱۶۰۶	۸۱۰	۴۰۸	۴۰۲
۱۴-۱۰ ساله	۵۶۷۹	۲۸۸۷	۲۷۹۲	۴۳۶۹	۲۲۵۲	۲۱۱۷	۱۳۱۰	۶۳۵	۶۷۵
۱۹-۱۵ ساله	۷۹۳۸	۳۹۵۰	۳۹۸۸	۶۱۵۴	۳۰۵۵	۳۰۹۹	۱۷۸۴	۸۹۵	۸۸۹
۲۴-۲۰ ساله	۷۹۶۰	۳۹۱۳	۴۰۴۷	۶۳۵۴	۳۰۹۶	۳۲۵۸	۱۶۰۶	۸۱۷	۷۸۹
۲۹-۲۵ ساله	۶۲۷۸	۳۳۱۶	۲۹۶۲	۵۱۰۳	۲۷۰۱	۲۴۰۲	۱۱۷۵	۶۱۵	۵۶۰
۳۴-۳۰ ساله	۵۲۱۴	۲۶۷۸	۲۵۳۶	۴۲۵۸	۲۱۸۹	۲۰۶۹	۹۵۶	۴۸۹	۴۶۷
۳۹-۳۵ ساله	۴۱۴۲	۲۰۹۶	۲۰۴۶	۳۴۴۳	۱۷۳۹	۱۷۰۴	۶۹۹	۳۵۷	۳۴۲
۴۴-۴۰ ساله	۳۵۰۸	۱۸۱۰	۱۶۹۸	۲۹۰۱	۱۵۰۸	۱۳۹۳	۶۰۷	۳۰۲	۳۰۵
۴۹-۴۵ ساله	۳۱۵۸	۱۵۷۹	۱۵۷۹	۲۵۵۹	۱۲۷۴	۱۲۸۵	۵۹۹	۳۰۵	۲۹۴
۵۴-۵۰ ساله	۲۱۷۲	۱۰۵۰	۱۱۲۲	۱۷۳۷	۸۵۵	۸۸۲	۴۳۵	۱۹۵	۲۴۰
۵۹-۵۵ ساله	۱۵۹۰	۷۰۲	۸۸۸	۱۲۷۴	۵۷۲	۷۰۲	۳۱۶	۱۳۰	۱۸۶
۶۴-۶۰ ساله	۱۱۷۳	۵۵۱	۶۲۲	۹۲۰	۴۴۳	۴۷۷	۲۵۳	۱۰۸	۱۴۵
۶۹-۶۵ ساله	۱۰۶۷	۵۱۸	۵۴۹	۸۳۲	۴۲۱	۴۱۱	۲۳۵	۹۷	۱۳۸
۷۴-۷۰ ساله	۹۸۵	۵۵۵	۴۳۰	۷۴۸	۴۲۳	۳۲۵	۲۳۷	۱۳۲	۱۰۵
۷۹-۷۵ ساله	۶۴۳	۳۲۴	۳۱۹	۵۰۱	۲۴۵	۲۵۶	۱۴۲	۷۹	۶۳
۸۰ ساله و بیش‌تر	۶۹۲	۳۶۰	۳۳۲	۴۹۴	۲۶۳	۲۳۱	۱۹۸	۹۷	۱۰۱
جمع کلّ	۶۰۴۹۹	۳۰۵۸۸	۲۹۹۱۱	۴۸۳۹۸	۲۴۵۶۳	۲۳۸۳۵	۱۲۱۰۱	۶۰۲۵	۶۰۷۶

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

نمودار شماره‌ی ۲۶- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان خرمدره در سال ۱۳۸۵

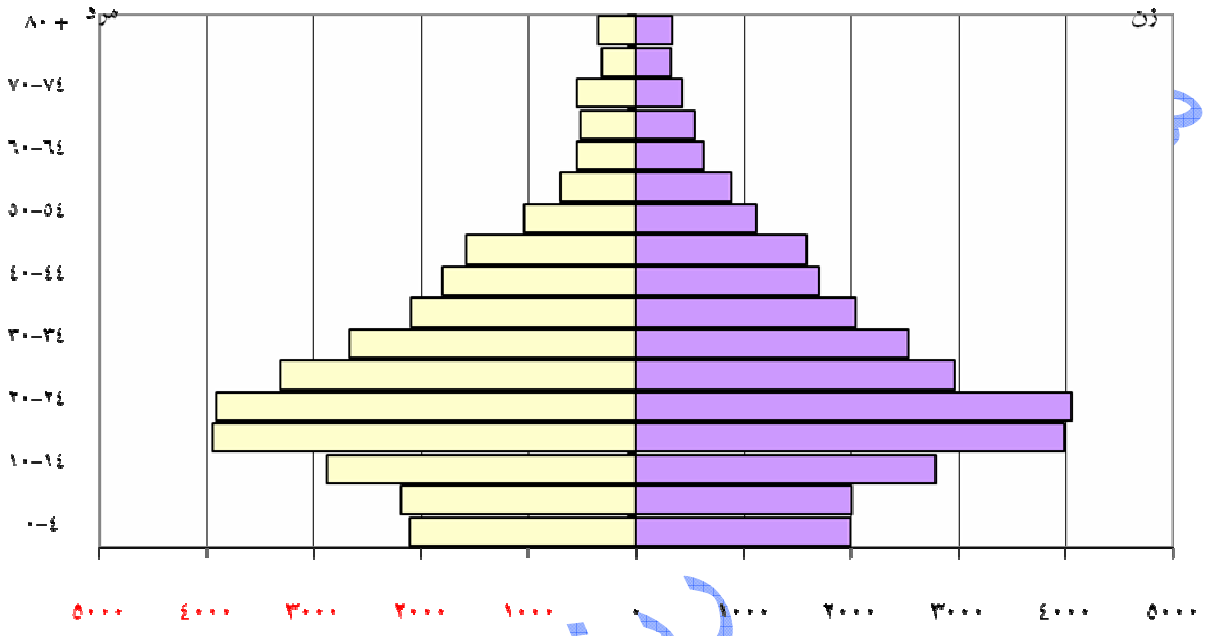

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

نمودار شماره‌ی ۲۷- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان خرمدره در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی

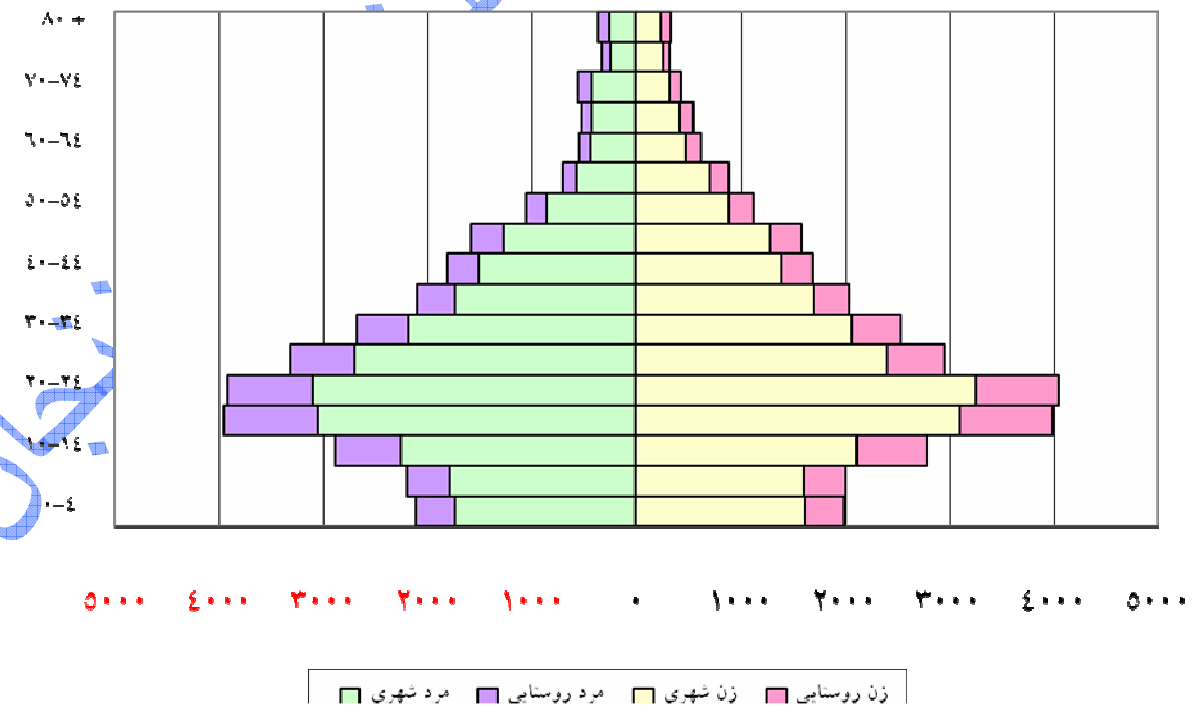

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ۴۳- نسبت جنسی گروه‌های سنی جمّعیّت شهرستان خرمدره به تفکیک مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵

گروه سنی	شهرستان خرمدره	شهری	روستایی
۰-۴ ساله	۱۰۶	۱۰۸	۹۷
۵-۹ ساله	۱۰۹	۱۱۱	۱۰۱
۱۰-۱۴ ساله	۱۰۳	۱۰۶	۹۴
۱۵-۱۹ ساله	۹۹	۹۹	۱۰۱
۲۰-۲۴ ساله	۹۷	۹۵	۱۰۴
۲۵-۲۹ ساله	۱۱۲	۱۱۲	۱۱۰
۳۰-۳۴ ساله	۱۰۶	۱۰۶	۱۰۵
۳۵-۳۹ ساله	۱۰۲	۱۰۲	۱۰۴
۴۰-۴۴ ساله	۱۰۷	۱۰۸	۹۹
۴۵-۴۹ ساله	۱۰۰	۹۹	۱۰۴
۵۰-۵۴ ساله	۹۴	۹۷	۸۱
۵۵-۵۹ ساله	۷۹	۸۱	۷۰
۶۰-۶۴ ساله	۸۹	۹۳	۷۴
۶۵-۶۹ ساله	۹۴	۱۰۲	۷۰
۷۰-۷۴ ساله	۱۲۹	۱۳۰	۱۲۶
۷۵-۷۹ ساله	۱۰۲	۹۶	۱۲۵
۸۰ ساله و بیش‌تر	۱۰۸	۱۱۴	۹۶
جمع کلّ	۱۰۲	۱۰۳	۹۹

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

مطالعه‌ی ساختار سنی و جنسی شهرستان زنجان حکایت از آن دارد که:

الف) تنها شهرستان پرجمّعیّت این استان، شهرستان زنجان است. دوّمین شهر پرجمّعیّت استان، شهر ابهر است که حدود یک چهارم زنجان جمّعیّت دارد. جمّعیّت مناطق روستایی این شهرستان حدود یک سوم جمّعیّت شهری آن می‌باشد

همانند الگوی عمومی حاکم بر ساختار سنی جمّعیّت استان، در ساختار سنی این شهرستان نیز کاهش سهم جمّعیّت ۴-۰ ساله و ۹-۵ ساله، به خوبی آشکار و مشهود است. نزدیک بودن سهم جمّعیّت ۱۴-۱۰ ساله به دو گروه پیش از خود نشان از زودهنگامی کاهش نرخ باروری و تعداد زاد و ولد، نسبت به دیگر شهرستان‌ها دارد. لازم به یادآوری است که چنین روندی در حالی شکل گرفته است که این شهرستان مهاجرپذیر بوده است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

ب) سهم چشم‌گیر جمّعیّت واقع در سنین ۲۹-۱۵ ساله، بیش از هر چیز به دلیل مهاجرت‌های درون استانی (از دیگر شهرستان‌ها) و برون استانی (از دیگر استان‌ها)، می‌باشد. بد نیست بدانیم در سنین یاد شده از نسبت جنسی کاسته شده است.

پ) نسبت جنسی در جمّعیّت واقع در سنین ۴۹-۳۰ ساله، بار دیگر افزایش می‌یابد. این افزایش در مناطق شهری رخ داده و مناطق روستایی چندان سهمی در آن نداشته‌اند. به این ترتیب باید پذیرفت شهر زنجان به کانون تمرکز جمّعیّت‌های کوچک در استان تبدیل شده است. از پیامدهای چنین وضعیتی عدم انسجام و یکپارچگی فرهنگی- اجتماعی و کاهش سرمایه‌ی اجتماعی در آن خواهد بود.

جدول شماره‌ی٤٤- ساختار سنی و جنسی جمّعیّت شهرستان زنجان در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی

گروه سنی	شهرستان زنجان			مناطق شهری			مناطق روستایی		
	مرد و زن	مرد	زن	مرد و زن	مرد	زن	مرد و زن	مرد	زن
۰-۴ ساله	۳۲۶۲۷	۱۶۶۶۵	۱۵۹۶۲	۲۴۰۲۷	۱۲۲۱۹	۱۱۸۰۸	۸۶۰۰	۴۴۴۶	۴۱۵۴
۵-۹ ساله	۳۳۲۱۶	۱۷۱۲۱	۱۶۰۹۵	۲۴۴۶۳	۱۲۶۶۴	۱۱۷۹۹	۸۷۵۳	۴۴۵۷	۴۲۹۶
۱۰-۱۴ ساله	۴۱۰۸۸	۲۱۱۲۶	۱۹۹۶۲	۲۹۰۶۹	۱۴۸۹۷	۱۴۱۷۲	۱۲۰۱۹	۶۲۲۹	۵۷۹۰
۱۵-۱۹ ساله	۵۸۸۰۶	۲۹۴۲۹	۲۹۳۷۷	۴۴۳۶۴	۲۲۱۲۵	۲۲۲۳۹	۱۴۴۴۲	۷۳۰۴	۷۱۳۸
۲۰-۲۴ ساله	۶۰۲۸۲	۲۹۰۵۸	۳۱۲۲۴	۴۷۱۱۴	۲۲۷۵۹	۲۴۳۵۵	۱۳۱۶۸	۶۲۹۹	۶۸۶۹
۲۵-۲۹ ساله	۴۷۷۶۶	۲۳۹۴۲	۲۳۸۲۴	۳۷۸۰۲	۱۸۹۳۴	۱۸۸۶۸	۹۹۶۴	۵۰۰۸	۴۹۵۶
۳۰-۳۴ ساله	۳۷۷۶۶	۱۹۱۸۶	۱۸۵۸۰	۳۰۲۶۰	۱۵۳۷۴	۱۴۸۸۶	۷۵۰۶	۳۸۱۲	۳۶۹۴
۳۵-۳۹ ساله	۳۱۹۶۴	۱۶۳۱۹	۱۵۶۴۵	۲۶۰۲۵	۱۳۴۴۵	۱۲۵۸۰	۵۹۳۹	۲۸۷۴	۳۰۶۵
۴۰-۴۴ ساله	۲۴۴۴۲	۱۲۴۸۸	۱۱۹۵۴	۲۰۳۴۲	۱۰۴۳۳	۹۹۰۹	۴۱۰۰	۲۰۵۵	۲۰۴۵
۴۵-۴۹ ساله	۲۱۲۸۸	۱۰۹۴۶	۱۰۳۴۲	۱۷۲۸۱	۸۹۴۱	۸۳۴۰	۴۰۰۷	۲۰۰۵	۲۰۰۲
۵۰-۵۴ ساله	۱۷۳۳۸	۸۵۸۱	۸۷۵۷	۱۳۷۹۰	۷۰۰۱	۶۷۸۹	۳۵۴۸	۱۵۸۰	۱۹۶۸
۵۵-۵۹ ساله	۱۱۴۵۰	۵۲۴۶	۶۲۰۴	۸۸۰۵	۴۱۷۸	۴۶۲۷	۲۶۴۵	۱۰۶۸	۱۵۷۷
۶۰-۶۴ ساله	۱۰۶۸۲	۵۲۶۲	۵۴۲۰	۷۶۷۴	۳۸۱۵	۳۸۵۹	۳۰۰۸	۱۴۴۷	۱۵۶۱
۶۵-۶۹ ساله	۸۲۷۶	۴۱۷۹	۴۰۹۷	۶۰۲۶	۲۹۹۷	۳۰۲۹	۲۲۵۰	۱۱۸۲	۱۰۶۸
۷۰-۷۴ ساله	۷۷۸۰	۴۲۳۸	۳۵۴۲	۵۵۵۸	۲۹۴۰	۲۶۱۸	۲۲۲۲	۱۲۹۸	۹۲۴
۷۵-۷۹ ساله	۴۹۵۶	۲۵۹۸	۲۳۵۸	۳۵۴۲	۱۷۸۶	۱۷۵۶	۱۴۱۴	۸۱۲	۶۰۲
۸۰ ساله و بیش‌تر	۴۸۸۹	۲۵۳۳	۲۳۵۶	۳۵۷۱	۱۷۶۱	۱۸۱۰	۱۳۱۸	۷۷۲	۵۴۶
جمع کلّ	۴۵۴۶۱۶	۲۲۸۹۱۷	۲۲۵۶۹۹	۳۴۹۷۱۳	۱۷۶۲۶۹	۱۷۳۴۴۴	۱۰۴۹۰۳	۵۲۶۴۸	۵۲۲۵۵

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

مطالعات برنامه آمایش استان زنجان

نمودار شماره‌ی ۲۸- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان زنجان در سال ۱۳۸۵

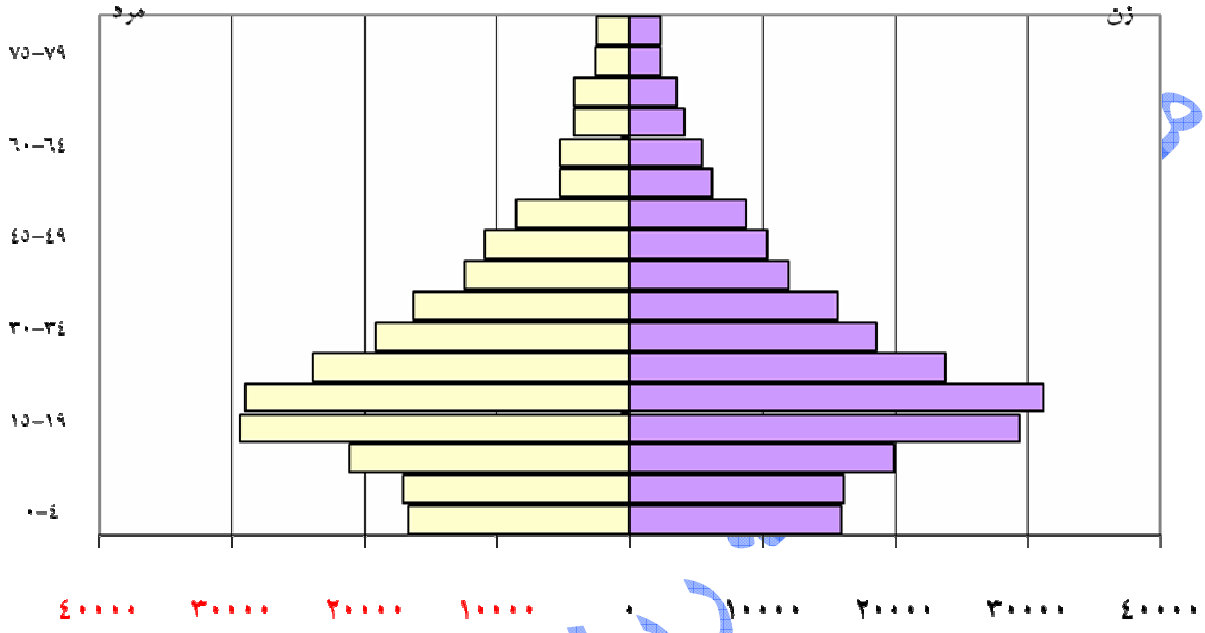

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

نمودار شماره‌ی ۲۹- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان زنجان در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی

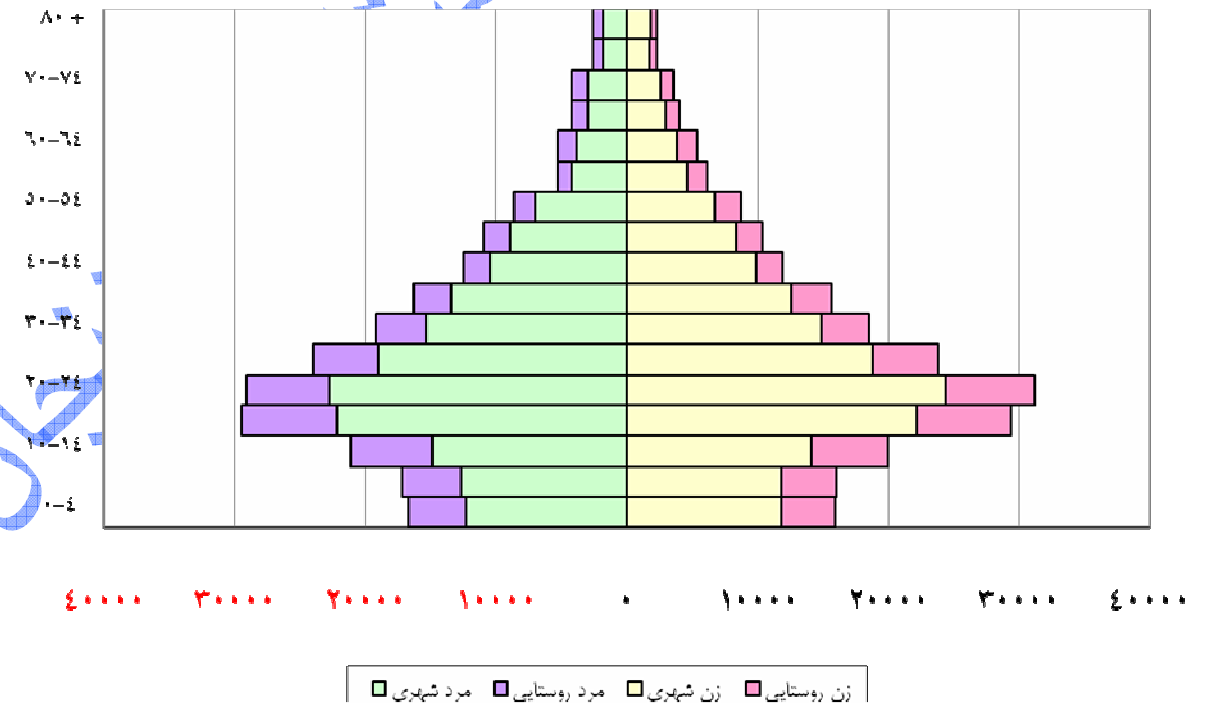

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ٤٥- نسبت جنسی گروه‌های سنی جمّعیّت شهرستان زنجان به تفکیک مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵

گروه سنی	شهرستان زنجان	شهری	روستایی
۰-۴ ساله	۱۰۴	۱۰۳	۱۰۷
۵-۹ ساله	۱۰۶	۱۰۷	۱۰۴
۱۰-۱۴ ساله	۱۰۶	۱۰۵	۱۰۸
۱۵-۱۹ ساله	۱۰۰	۹۹	۱۰۲
۲۰-۲۴ ساله	۹۳	۹۳	۹۲
۲۵-۲۹ ساله	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۱
۳۰-۳۴ ساله	۱۰۳	۱۰۳	۱۰۳
۳۵-۳۹ ساله	۱۰۴	۱۰۷	۹۴
۴۰-۴۴ ساله	۱۰۴	۱۰۵	۱۰۰
۴۵-۴۹ ساله	۱۰۶	۱۰۷	۱۰۰
۵۰-۵۴ ساله	۹۸	۱۰۳	۸۰
۵۵-۵۹ ساله	۸۵	۹۰	۶۸
۶۰-۶۴ ساله	۹۷	۹۹	۹۳
۶۵-۶۹ ساله	۱۰۲	۹۹	۱۱۱
۷۰-۷۴ ساله	۱۲۰	۱۱۲	۱۴۰
۷۵-۷۹ ساله	۱۱۰	۱۰۲	۱۳۵
۸۰ ساله و بیش‌تر	۱۰۸	۹۷	۱۴۱
جمع کلّ	۱۰۱	۱۰۲	۱۰۱

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

مطالعه‌ی ساختار سنی و جنسی جمّعیّت شهرستان طارم نشان می‌دهد که:

الف) کاهش قابل ملاحظه‌ی جمّعیّت ۴-۰ ساله نسبت به جمّعیّت گروه پس از خود (۹-۵ ساله)، در این شهرستان به خوبی دیده می‌شود. این کاهش می‌تواند تأثیر همزمان دو عامل زیر باشد:

نخست کاهش باروری و تعداد زاد و ولد و دوّم مهاجرت جوانان شهری و روستایی به دیگر مناطق.

ب) یکی از ویژگی‌های ساختار سنی این شهرستان آشفتگی کم سابقه در نسبت جنسی گروه‌های سنی است. از آن جا که جمّعیّت شهری این شهرستان حدود ۱۵/۶ درصد از جمّعیّت کلّ را شامل می‌شوند، به نظر می‌رسد این درهم ریختگی برخاسته از تغییر و تحوّلات جمعیت روستایی باشد.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

پ) بیش‌ترین ثبات و قاعده‌مندی در گروه سنی ۳۹-۲۵ ساله، دیده می‌شود. در این سنین نسبت جنسی بیش از ۱۰۰ بوده و نشان از برتری تعداد مردان بر زنان دارد. در گروه سنی ۶۹-۵۰ ساله نیز شاهد ثبات دیگری هستیم که به شدّت از نسبت جنسی کاسته شده و حتی در گروه‌های سنی ۵۹-۵۵ ساله و ۶۴-۶۰ ساله به کمینه (حداقل)، تعداد ممکن آن رسیده است.

جدول شماره‌ی ٤٦- ساختار سنی و جنسی جمّعیّت شهرستان طارم در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی

گروه سنی	شهرستان طارم			مناطق شهری			مناطق روستایی		
	مرد و زن	مرد	زن	مرد و زن	مرد	زن	مرد و زن	مرد	زن
۰-۴ ساله	۳۱۰۴	۱۶۰۸	۱۴۹۶	۵۶۳	۳۰۳	۲۶۰	۲۵۴۱	۱۳۰۵	۱۲۳۶
۵-۹ ساله	۳۴۹۸	۱۷۱۴	۱۷۸۴	۵۱۱	۲۳۲	۲۷۹	۲۹۸۷	۱۴۸۲	۱۵۰۵
۱۰-۱۴ ساله	۵۴۰۷	۲۷۴۳	۲۶۶۴	۸۵۵	۴۱۷	۴۳۸	۴۵۵۲	۲۳۲۶	۲۲۲۶
۱۵-۱۹ ساله	۶۰۷۷	۳۰۷۵	۳۰۰۲	۱۰۲۷	۵۲۹	۴۹۸	۵۰۵۰	۲۵۴۶	۲۵۰۴
۲۰-۲۴ ساله	۴۳۸۱	۲۰۶۲	۲۳۱۹	۶۳۱	۲۵۹	۳۷۲	۳۷۵۰	۱۸۰۳	۱۹۴۷
۲۵-۲۹ ساله	۴۰۶۶	۲۰۷۴	۱۹۹۲	۷۰۳	۳۵۱	۳۵۲	۳۳۶۳	۱۷۲۳	۱۶۴۰
۳۰-۳۴ ساله	۳۲۸۱	۱۶۵۸	۱۶۲۳	۶۴۳	۳۴۴	۲۹۹	۲۶۳۸	۱۳۱۴	۱۳۲۴
۳۵-۳۹ ساله	۳۱۸۵	۱۵۹۹	۱۵۸۶	۵۵۹	۳۱۳	۲۴۶	۲۶۲۶	۱۲۸۶	۱۳۴۰
۴۰-۴۴ ساله	۱۹۴۷	۱۰۲۹	۹۱۸	۲۵۷	۱۴۰	۱۱۷	۱۶۹۰	۸۸۹	۸۰۱
۴۵-۴۹ ساله	۱۸۹۰	۹۸۶	۹۰۴	۲۶۱	۱۵۰	۱۱۱	۱۶۲۹	۸۳۶	۷۹۳
۵۰-۵۴ ساله	۱۷۵۶	۸۳۶	۹۲۰	۲۰۴	۸۴	۱۲۰	۱۵۵۲	۷۵۲	۸۰۰
۵۵-۵۹ ساله	۱۵۹۰	۶۹۲	۸۹۸	۱۹۹	۸۰	۱۱۹	۱۳۹۱	۶۱۲	۷۷۹
۶۰-۶۴ ساله	۸۶۵	۳۷۵	۴۹۰	۹۹	۴۴	۵۵	۷۶۶	۳۳۱	۴۳۵
۶۵-۶۹ ساله	۷۰۱	۳۴۳	۳۵۸	۸۱	۳۸	۴۳	۶۲۰	۳۰۵	۳۱۵
۷۰-۷۴ ساله	۹۶۹	۵۰۹	۴۶۰	۱۰۶	۵۹	۴۷	۸۶۳	۴۵۰	۴۱۳
۷۵-۷۹ ساله	۷۳۱	۴۱۲	۳۱۹	۹۴	۵۸	۳۶	۶۳۷	۳۵۴	۲۸۳
۸۰ ساله و بیش‌تر	۵۱۶	۲۶۰	۲۵۶	۵۲	۱۸	۳۴	۴۶۴	۲۴۲	۲۲۲
جمع کلّ	۴۳۹۶۴	۲۱۹۷۵	۲۱۹۸۹	۶۸۴۵	۳۴۱۹	۳۴۲۶	۳۷۱۱۹	۱۸۵۵۶	۱۸۵۶۳

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

نمودار شماره‌ی ۳۰- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان طارم در سال ۱۳۸۵

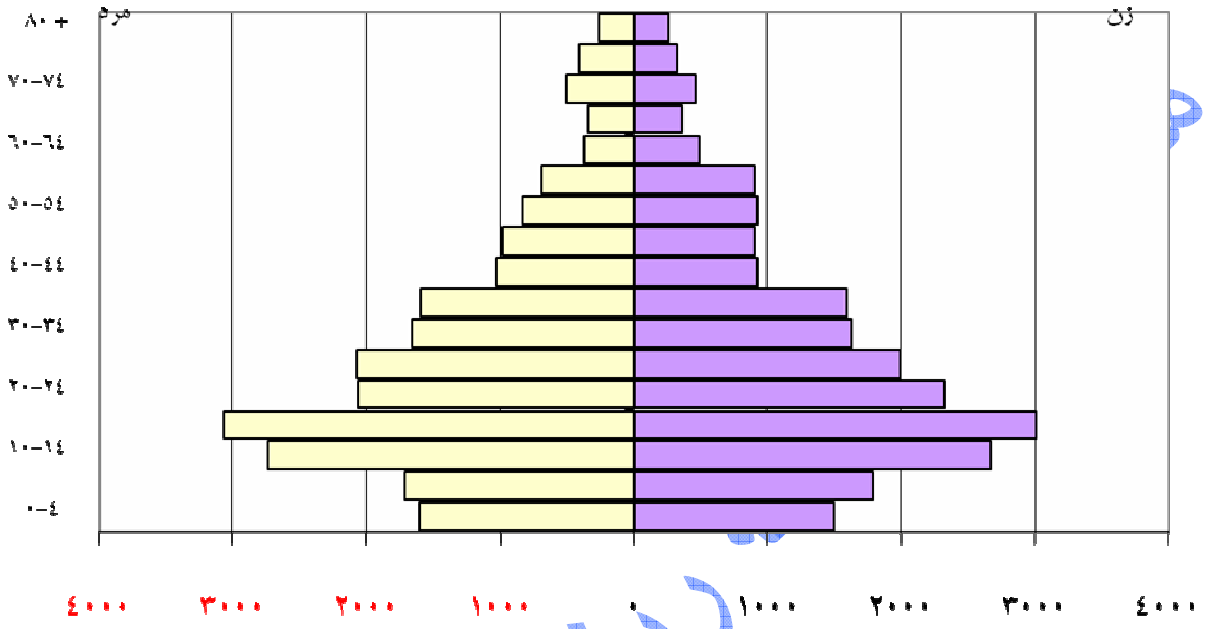

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

نمودار شماره‌ی ۳۱- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان طارم در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی

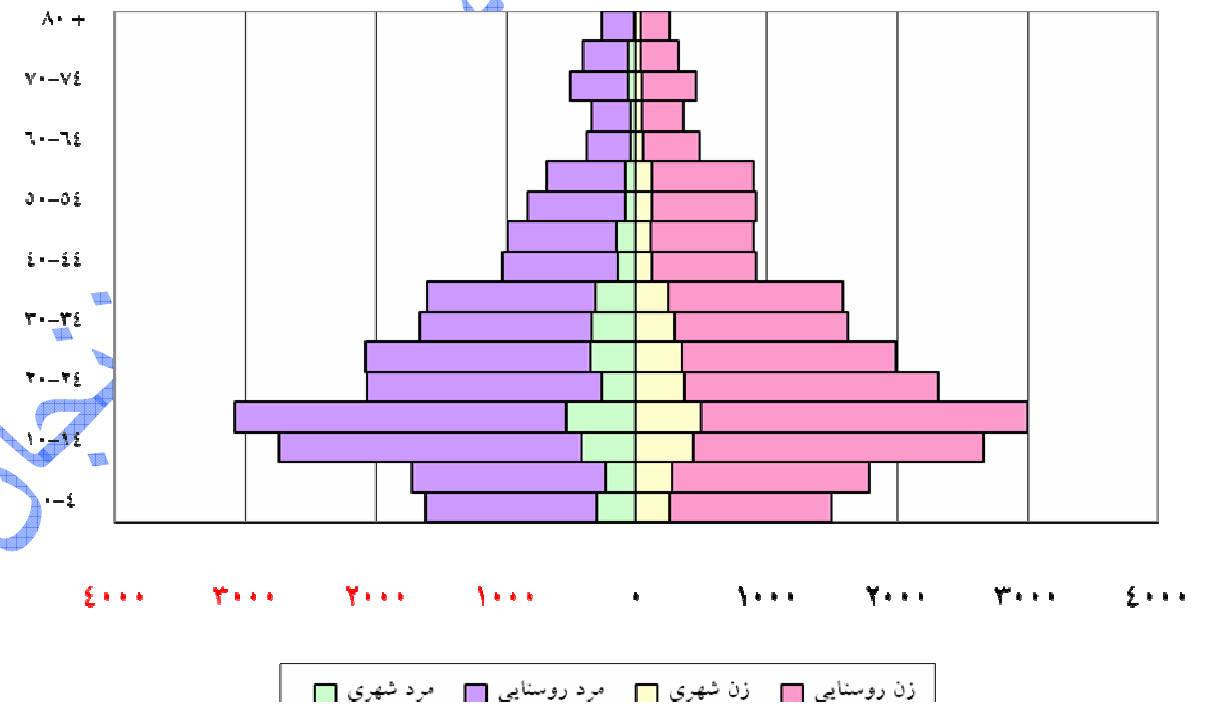

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ٤٧- نسبت جنسی گروه‌های سنی جمّعیّت شهرستان طارم به تفکیک مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵

گروه سنی	شهرستان طارم	شهری	روستایی
۰-۴ ساله	۱۰۷	۱۱۷	۱۰۶
۵-۹ ساله	۹۶	۸۳	۹۸
۱۰-۱۴ ساله	۱۰۳	۹۵	۱۰۴
۱۵-۱۹ ساله	۱۰۲	۱۰۶	۱۰۲
۲۰-۲۴ ساله	۸۹	۷۰	۹۳
۲۵-۲۹ ساله	۱۰۴	۱۰۰	۱۰۵
۳۰-۳۴ ساله	۱۰۲	۱۱۵	۹۹
۳۵-۳۹ ساله	۱۰۱	۱۲۷	۹۶
۴۰-۴۴ ساله	۱۱۲	۱۲۰	۱۱۱
۴۵-۴۹ ساله	۱۰۹	۱۳۵	۱۰۵
۵۰-۵۴ ساله	۹۱	۷۰	۹۴
۵۵-۵۹ ساله	۷۷	۶۷	۷۹
۶۰-۶۴ ساله	۷۷	۸۰	۷۶
۶۵-۶۹ ساله	۹۶	۸۸	۹۷
۷۰-۷۴ ساله	۱۱۱	۱۲۶	۱۰۹
۷۵-۷۹ ساله	۱۲۹	۱۶۱	۱۲۵
۸۰ ساله و بیش‌تر	۱۰۲	۵۳	۱۰۹
جمع کلّ	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

مطالعه‌ی ساختار سنی و جنسی جمّعیّت شهرستان ماهنشان یادآور چند نکته است:

الف) کاهش جمّعیّت واقع در گروه‌های سنی ۴-۰ ساله و ۹-۵ ساله از الگوی عمومی استان پیروی می‌کند، به نظر می‌رسد در سال‌های آتی سهم این دو گروه سنی کمتر نیز شود. عمده‌ترین دلایل چنین دگرگونی مهمّی، کاهش نرخ باروری و کم شدن تعداد زادو ولد می‌باشد. البته باید یادآور شویم که ماهنشان، بیش از شهرستان طارم، مهاجر فرست است. این مهاجرت شتابان در مناطق روستایی شدّت بیش‌تری داشته و به طور کلی ناشی از وقوع چند سال خشکسالی در این منطقه بوده است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

ب) کاهش سهم جمّعیّت گروه‌های سنی یاد شده در مناطق شهری بیش‌تر بوده است و مناطق روستایی با کُندی در این عرصه گام گذاشته‌اند. از سوی دیگر نسبت جنسی در مناطق روستایی، به استثنای سنین سالخوردگی، به ندرت از مرز ۱۰۰ گذشته و همواره کمتر از آن بوده، در صورتی که نسبت جنسی در شهر وضعیتی متفاوت داشته است.

جدول شماره‌ی ٤٨- ساختار سنی و جنسی جمّعیّت شهرستان ماهنشان در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی

گروه سنی	شهرستان ماهنشان			مناطق شهری			مناطق روستایی		
	مرد و زن	مرد	زن	مرد و زن	مرد	زن	مرد و زن	مرد	زن
۰-۴ ساله	۳۶۱۳	۱۸۷۹	۱۷۳۴	۷۲۴	۳۷۶	۳۴۸	۲۸۸۹	۱۵۰۳	۱۳۸۶
۵-۹ ساله	۳۶۳۵	۱۸۲۱	۱۸۱۴	۶۴۴	۳۱۵	۳۲۹	۲۹۹۱	۱۵۰۶	۱۴۸۵
۱۰-۱۴ ساله	۵۶۴۱	۲۸۳۹	۲۸۰۲	۹۵۰	۴۹۳	۴۵۷	۴۶۹۱	۲۳۴۶	۲۳۴۵
۱۵-۱۹ ساله	۶۳۲۸	۳۰۵۰	۳۲۷۸	۱۵۵۰	۷۳۸	۸۱۲	۴۷۷۸	۲۳۱۲	۲۴۶۶
۲۰-۲۴ ساله	۴۵۰۶	۲۱۶۶	۲۳۴۰	۸۱۴	۳۵۷	۴۵۷	۳۶۹۲	۱۸۰۹	۱۸۸۳
۲۵-۲۹ ساله	۳۷۹۲	۱۹۱۶	۱۸۷۶	۸۳۶	۴۲۳	۴۱۳	۲۹۵۶	۱۴۹۳	۱۴۶۳
۳۰-۳۴ ساله	۳۰۹۰	۱۴۶۸	۱۶۲۲	۷۰۲	۳۸۶	۳۱۶	۲۳۸۸	۱۰۸۲	۱۳۰۶
۳۵-۳۹ ساله	۲۵۱۵	۱۲۳۳	۱۲۸۲	۵۱۷	۲۹۰	۲۲۷	۱۹۹۸	۹۴۳	۱۰۵۵
۴۰-۴۴ ساله	۱۷۷۴	۷۸۶	۹۸۸	۳۲۱	۱۴۹	۱۷۲	۱۴۵۳	۶۳۷	۸۱۶
۴۵-۴۹ ساله	۱۵۱۶	۶۹۳	۸۲۳	۲۱۵	۱۱۰	۱۰۵	۱۳۰۱	۵۸۳	۷۱۸
۵۰-۵۴ ساله	۱۴۱۳	۶۴۱	۷۷۲	۱۵۸	۷۳	۸۵	۱۲۵۵	۵۶۸	۶۸۷
۵۵-۵۹ ساله	۱۴۴۷	۷۱۰	۷۳۷	۱۵۸	۷۳	۸۵	۱۲۸۹	۶۳۷	۶۵۲
۶۰-۶۴ ساله	۷۴۲	۳۷۱	۳۷۱	۹۴	۴۲	۵۲	۶۴۸	۳۲۹	۳۱۹
۶۵-۶۹ ساله	۸۸۳	۴۷۳	۴۱۰	۱۲۰	۷۰	۵۰	۷۶۳	۴۰۳	۳۶۰
۷۰-۷۴ ساله	۷۷۷	۴۷۲	۳۰۵	۸۹	۵۱	۳۸	۶۸۸	۴۲۱	۲۶۷
۷۵-۷۹ ساله	۵۵۶	۳۱۸	۲۳۸	۵۳	۲۹	۲۴	۵۰۳	۲۸۹	۲۱۴
۸۰ ساله و بیش‌تر	۴۲۹	۲۴۴	۱۸۵	۳۳	۱۹	۱۴	۳۹۶	۲۲۵	۱۷۱
جمع کلّ	۴۲۶۵۷	۲۱۰۸۰	۲۱۵۷۷	۷۹۷۸	۳۹۹۴	۳۹۸۴	۳۴۶۷۹	۱۷۰۸۶	۱۷۵۹۳

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی ۳۲- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان ماهنشان در سال ۱۳۸۵

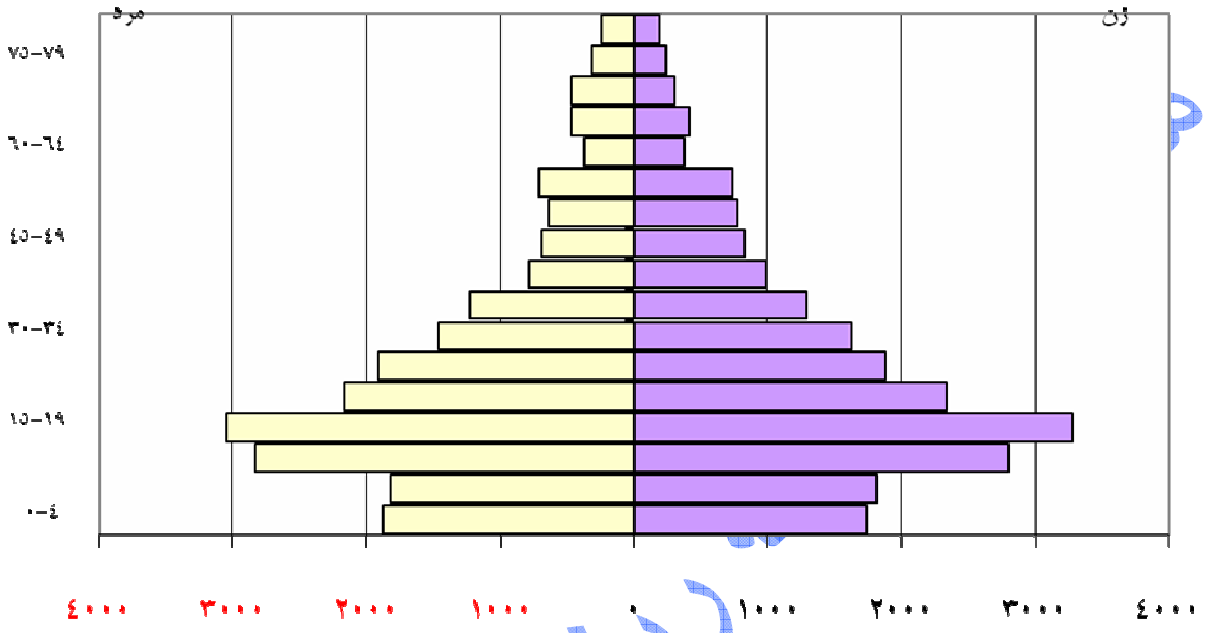

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

نمودار شماره‌ی۳۳- ساختار سنی جمّعیّت شهرستان ماهنشان در سال ۱۳۸۵ به تفکیک مناطق شهری و روستایی

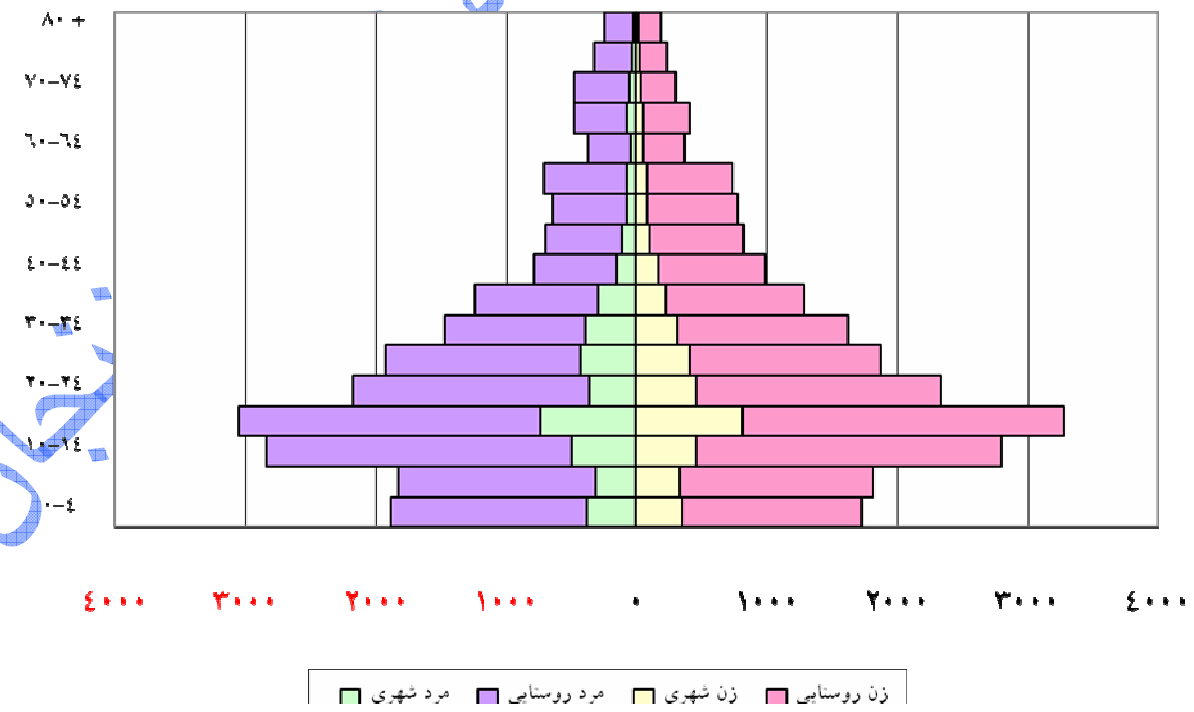

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ٤٩- نسبت جنسی گروه‌های سنی جمّعیّت شهرستان ماهنشان به تفکیک مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۸۵

گروه سنی	شهرستان ماهنشان	شهری	روستایی
۰-۴ ساله	۱۰۸	۱۰۸	۱۰۸
۵-۹ ساله	۱۰۰	۹۶	۱۰۱
۱۰-۱۴ ساله	۱۰۱	۱۰۸	۱۰۰
۱۵-۱۹ ساله	۹۳	۹۱	۹۴
۲۰-۲۴ ساله	۹۳	۷۸	۹۶
۲۵-۲۹ ساله	۱۰۲	۱۰۲	۱۰۲
۳۰-۳۴ ساله	۹۱	۱۲۲	۸۳
۳۵-۳۹ ساله	۹۶	۱۲۸	۸۹
۴۰-۴۴ ساله	۸۰	۸۷	۷۸
۴۵-۴۹ ساله	۸۴	۱۰۵	۸۱
۵۰-۵۴ ساله	۸۳	۸۶	۸۳
۵۵-۵۹ ساله	۹۶	۸۶	۹۸
۶۰-۶۴ ساله	۱۰۰	۸۱	۱۰۳
۶۵-۶۹ ساله	۱۱۵	۱۴۰	۱۱۲
۷۰-۷۴ ساله	۱۵۵	۱۳۴	۱۵۸
۷۵-۷۹ ساله	۱۳۴	۱۲۱	۱۳۵
۸۰ ساله و بیش‌تر	۱۳۲	۱۳۶	۱۳۲
جمع کلّ	۹۸	۱۰۰	۹۷

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-۱-۲-۲- روند تحوّلات جمّعیّت استان ناشی از باروری، مرگ و میر و مهاجرت به تفکیک شهرستان

- شاخص‌های حیاتی

برای سنجش سطح باروری و مرگ و میر از میزان‌های مختلفی استفاده می‌شود که عمده‌ترین آنها عبارت است از:

- **میزان خام موالید (CBR):** که برابر است با نسبت فراوانی زاد و ولد به کلّ جمّعیّت که با توجّه به کوچک بودن کسر آن را در هزار ضرب و نتیجه را در هزار، بیان می‌کنند:

$$\frac{\text{نسبت فراوانی زاد و ولد}}{\text{کلّ جمّعیّت}} \times ۱۰۰۰$$

- **میزان باروری عمومی (GFR):** که برابر است با فراوانی زاد و ولد به کلّ زنان واقع در سن باروری:

- **میزان مرگ و میر (CDR):** عبارت است از:

$$\frac{\text{تعداد فوت شدگان در سال}}{\text{جمّعیّت وسط همان سال}} \times ۱۰۰۰$$

- **میزان باروری ویژه سنی (ASFR):** اگر تعداد موالید زنده متولد شده سالانه‌ی یک گروه سنی از زنان واقع در دوران باروری را به میانگین تعداد زنان همان گروه سنی در همان سال تقسیم کنیم و نتیجه را در عدد ۱۰۰۰ ضرب کنیم، میزان باروری ویژه همان گروه سنی بدست می‌آید:

$$\frac{\text{تعداد موالید زنده متولد شده، سالانه یک گروه سنی از زنان واقع در دوران باروری}}{\text{میانگین تعداد زنان همان گروه سنی}} \times ۱۰۰۰$$

- **میزان باروری کلّ (TFR):** مجموع میزان‌های باروری ویژه سنی در تمام دوره‌ی باروری را میزان "باروری کل" می‌نامند.

از بین شاخص‌های باروری فوق دو شاخص TFR و ASFR از ویژگی‌های مهمّی برخوردارند.

این دو شاخص بر روی هم سطح و الگوی باروری مورد بررسی را در یک دوره‌ی زمانی بدست می‌دهد. همچنین از طریق محاسبه‌ی این شاخص‌ها می‌توان تغییرات سطح باروری را نیز استنتاج نمود.

شاخص‌های TFR در مقایسه با CBR از دقّت بیش‌تری برخوردار است. برآورد سطح باروری در استان زنجان با توجّه به تغییر و تحوّلات وسیع و الگوی باروری استان به خصوص در سال‌های بعد از انقلاب با مشکلات فراوانی رو به رو بوده است.

با توجّه به ضرورت مطالعه‌ی باروری در استان زنجان و ویژگی روش فرزندان خود (مبتنی بر فرض خاصّی در مورد باروری گذشته جامعه مورد مطالعه و استفاده از اطلاعات سرشماری) و مطلوب بودن گزارش سن جمّعیّت استان در سرشماری ۱۳۷۵، از این روش برای محاسبه‌ی شاخص‌های باروری استفاده شده است. یکی از ویژگی‌های روش فرزندان خود، محاسبه‌ی میزان باروری کلّ و میزان‌های باروری ویژه‌ی سنی برای سال سرشماری و ۱۴ سال قبل از آن می باشد. نتایج حاصل از این روش براساس نتایج سرشماری ۱۳۷۵ برای سال‌های ۷۵- ۱۳۶۱، برای استان محاسبه گردیده که که در جدول‌های ۵۴-۵۰، آمده است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۵۰- سطح و روند میزان باروری کلّ استان زنجان برحسب نقاط شهری و روستایی (۷۵-۱۳۶۱)

مکان	۱۳۶۱	۱۳۶۲	۱۳۶۳	۱۳۶۴	۱۳۶۵	۱۳۶۶	۱۳۶۷	۱۳۶۸	۱۳۶۹	۱۳۷۰	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵
استان زنجان	۶/۶۱	۶/۶۵	۷/۰۹	۷/۰۷	۶/۹۹	۶/۷۴	۶/۳۹	۶/۳۷	۵/۸۵	۵/۶۱	۵/۵۲	۵/۰۶	۴/۴۴	۳/۹۱	۳/۴۳
نقاط شهری	۶/۳۴	۶/۳۹	۶/۶۲	۶/۵۲	۶/۲۶	۵/۸۴	۵/۵۲	۵/۳۰	۴/۸۹	۴/۲۷	۳/۷۰	۳/۰۲	۲/۶۶	۲/۲۷	۱/۹۴
نقاط‌روستایی	۶/۶۵	۶/۹۰	۷/۵۶	۷/۶۳	۷/۷۳	۷/۶۸	۷/۳۰	۷/۴۴	۶/۸۲	۶/۶۵	۵/۹۵	۵/۳۸	۴/۶۹	۴/۱۱	۳/۸۷

مأخذ: معاونت برنامه‌ریزی استانداری زنجان، ۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ۵۱- میزان باروری کلّ برحسب نقاط شهری و روستایی استان زنجان (۷۵-۱۳۶۱)

مکان	۱۳۶۱	۱۳۶۵	۱۳۷۰	۱۳۷۵
استان زنجان	۶/۶۱	۶/۹۹	۵/۶۱	۳/۴۳
نقاط شهری	۶/۳۴	۶/۲۶	۴/۲۷	۱/۹۴
نقاط روستایی	۶/۶۵	۷/۷۳	۶/۶۵	۳/۸۷

مأخذ: معاونت برنامه‌ریزی استانداری زنجان، ۱۳۸۵.

نمودار شماره‌ی۳۴- میزان باروری کلّ برحسب نقاط شهری و روستایی استان زنجان (۷۵-۱۳۶۱)

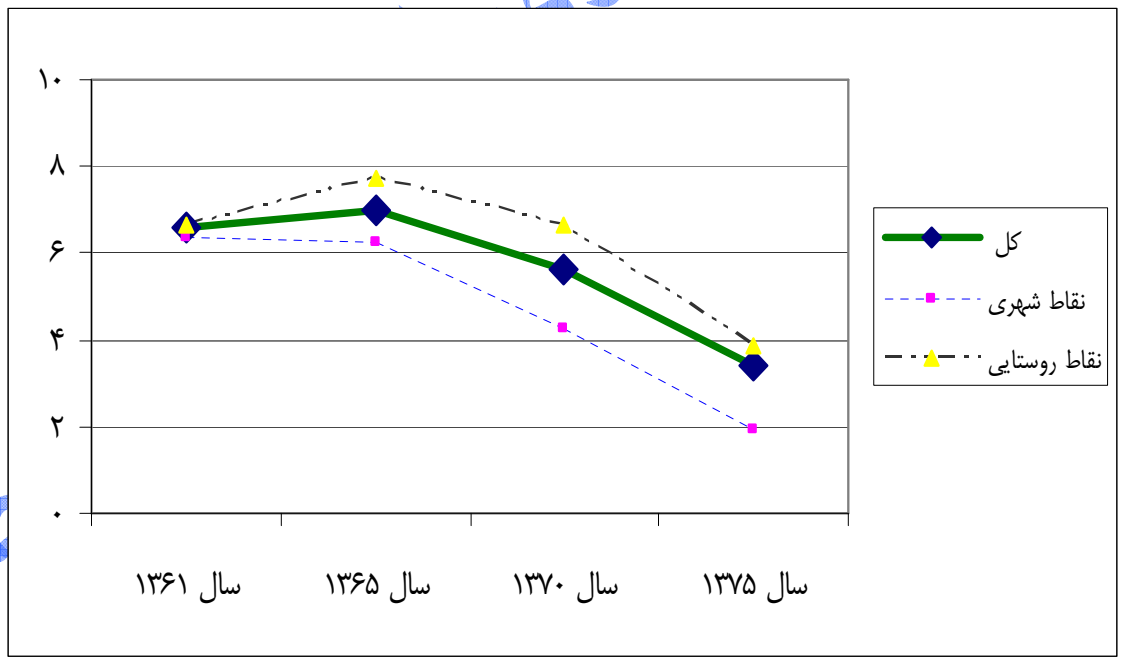

مأخذ: معاونت برنامه‌ریزی استانداری زنجان، ۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی۵۲- سطح، روند و الگوی باروری استان زنجان (۶۵-۱۳۶۱)

مکان	۱۳۶۱-۶۵						
	TFR	ASFR					
		۱۵-۱۹	۲۰-۲۴	۲۵-۲۹	۳۰-۳۴	۳۵-۳۹	۴۰-۴۴	۴۵-۴۹
استان‌زنجان	۶/۹	۱۵/۰۷	۲۹۲/۸	۳۰۲/۵	۲۷۲/۶	۲۰۸/۸	۱۱۷/۶	۲۷/۲
نقاط شهری	۶/۴	۱۴۸/۱	۲۸۴/۸	۲۸۷/۴	۲۴۹/۱	۱۸۷/۴	۱۰۵/۰	۲۳/۶
نقاط‌روستایی	۷/۴	۱۵۴/۴	۳۱۳/۶	۳۱۹/۵	۲۸۶/۶	۲۲۷/۶	۱۲۸/۴	۲۹/۹

مأخذ: معاونت برنامه‌ریزی استانداری زنجان، ۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی۵۳- سطح، روند و الگوی باروری استان زنجان (۷۰-۱۳۶۶)

مکان	۱۳۶۶-۷۰						
	TFR	ASFR					
		۱۵-۱۹	۲۰-۲۴	۲۵-۲۹	۳۰-۳۴	۳۵-۳۹	۴۰-۴۴	۴۵-۴۹
استان‌زنجان	۶/۱	۱۰۷/۶	۲۵۲/۱	۲۷۳/۴	۲۴۸/۱	۱۹۸/۲	۱۱۱/۷	۳۳/۵
نقاط شهری	۵/۱	۱۰۴/۸	۲۵۲/۲	۲۲۸/۸	۲۰۲/۶	۱۵۵/۲	۸۵/۵	۲۴/۵
نقاط‌روستایی	۷/۲	۱۱۰/۹	۲۸۵/۷	۳۲۶/۴	۲۹۷/۳	۲۳۵/۸	۱۳۴/۲	۴۱/۰

مأخذ: معاونت برنامه‌ریزی استانداری زنجان، ۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ۵۴- سطح، روند و الگوی باروری استان زنجان (۷۵-۱۳۷۱)

مکان	۱۳۷۱-۷۵						
	TFR	ASFR					
		۱۵-۱۹	۲۰-۲۴	۲۵-۲۹	۳۰-۳۴	۳۵-۳۹	۴۰-۴۴	۴۵-۴۹
استان‌زنجان	۴	۶۳/۴	۱۸۶	۱۹۰/۵	۱۶۰/۵	۱۱۳/۸	۶۱/۷	۲۱/۲
نقاط شهری	۲/۷	۵۵/۵	۱۴۰/۳	۱۳۱/۲	۱۰۰/۹	۶۵/۴	۳۲/۷	۱۱/۳
نقاط‌روستایی	۴/۵	۶۷/۲	۱۹۰/۴	۲۱۵/۷	۱۹۳/۱	۱۳۹/۹	۷۸/۴	۲۵/۴

مأخذ: معاونت برنامه‌ریزی استانداری زنجان، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

براساس نتایج فوق، توزیع بدست آمده از میزان‌های باروری ویژه‌ی سنی استان با توجّه به افزایش سریع میـزان بـاروری تـا گـروه سنی ۲۴-۲۰ ساله وجود ثبات نسبی یا وجود تغییرات ملایم از گروه ۲۴-۲۰ ساله تا گروه سنی ۲۹-۲۵ ساله و سپس کاهش سریع این میزان تا پایان دوره‌ی باروری همراه بوده است. بیش‌ترین میزان باروری ویژه سنی مربوط به گروه‌های ۲۴-۲۰ سـاله و ۲۹-۲۵ سـاله است و هر چند نقطه‌ی اوج باروری از گروه سنی ۲۴-۲۰ ساله به گروه سنی ۲۹-۲۵ ساله در حال انتقال است، امّا الگوی زود بچه‌آوری که از ویژگی‌های مهّم باروری در بسیاری از استان‌های کشور است، همچنان در استان زنجان دیده می‌شود.

کاهش سریع میزان‌های باروری ویژه سنی در گروه‌های ۳۹-۳۵ ساله و ۴۴-۴۰ ساله، ناشـی از کـاهش سـطح بـاروری در سـنین بالای ۳۰ سالگی است.

جدول شماره‌ی ۵۰، تحولات باروری استان در ۱۵ سال (۷۵-۱۳۶۱)، را با توجّه به شاخص میزان باروری کـلّ نـشان مـی‌دهـد. از چگونگی روند میزان باروری کلّ (TFR)، می‌توان نتیجه گرفت سال ۱۳۶۳ نقطه‌ی اوج باروری استان بوده است که مقدار شاخص به ۷/۰۹، رسیده است. پس از آن میزان باروری استان روند کاهشی داشته است که این کاهش تا سـال ۱۳۶۶ آرام بـوده و از آن بـه بعـد شتاب بیش‌تری گرفته، به طوری که این میزان از ۶/۷۴ در سال ۱۳۶۶ به ۵/۶۱ در سال ۱۳۷۰ و ۳/۴۳ در سال ۱۳۷۵، رسیده است.

به طور کلّی روند افزایش میزان باروری کلّ استان زنجان از سال ۱۳۵۵ شروع شده و در سال ۱۳۶۳ به بالاترین حـد خـود رسـیده است. از دلایل عمده‌ی افزایش باروری به خصوص در سـال‌هـای اوّلیـه پـس از انقـلاب شـرایط موافـق افـزایش جمّعیّـت و تـشویق ازدواج‌زودرس می‌باشد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که این عوامل موقتی بوده است و بیش از چند سال دوام نداشته و از سال ۱۳۶۳ میـزان باروری استان رو به کاهش گذاشته است.

جدول شماره‌ی ۵۵ و نقشه‌ی شماره‌ی۲، میزان مرگ و میر (CDR) و میزان خام موالید (CBR)، را برای شهرستان‌های اسـتان زنجان بر اساس سرشماری سال ۱۳۷۵، نشان می‌دهد.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی۵۵- میزان‌های مرگ و میر – موالید در شهرستان‌های استان زنجان در سال ۱۳۷۵

شـــاخص / مکـــان	میزان مرگ و میر (در هزار)	میزان خام موالید (در هزار)
استان زنجان	۳/۷۲	۱۹/۹۸
شهرستان ابهر	۳/۴۸	۱۱/۴۸
شهرستان ایجرود	...	...
شهرستان خدابنده	۳/۱۸	۲۴/۹۲
شهرستان خرمدره	۵/۹۸	۲۸/۱۹
شهرستان زنجان	۴/۶۰	۲۱/۹۸
شهرستان طارم	۲/۰۲	۲۰/۲۳
شهرستان ماهنشان	۲/۱۸	۲۱/۲۲

مأخذ: معاونت برنامه‌ریزی استانداری زنجان، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نقشه‌ی شماره‌ی۲- میزان مرگ و میر و موالید در شهرستان‌های استان زنجان در سال ۱۳۷۵

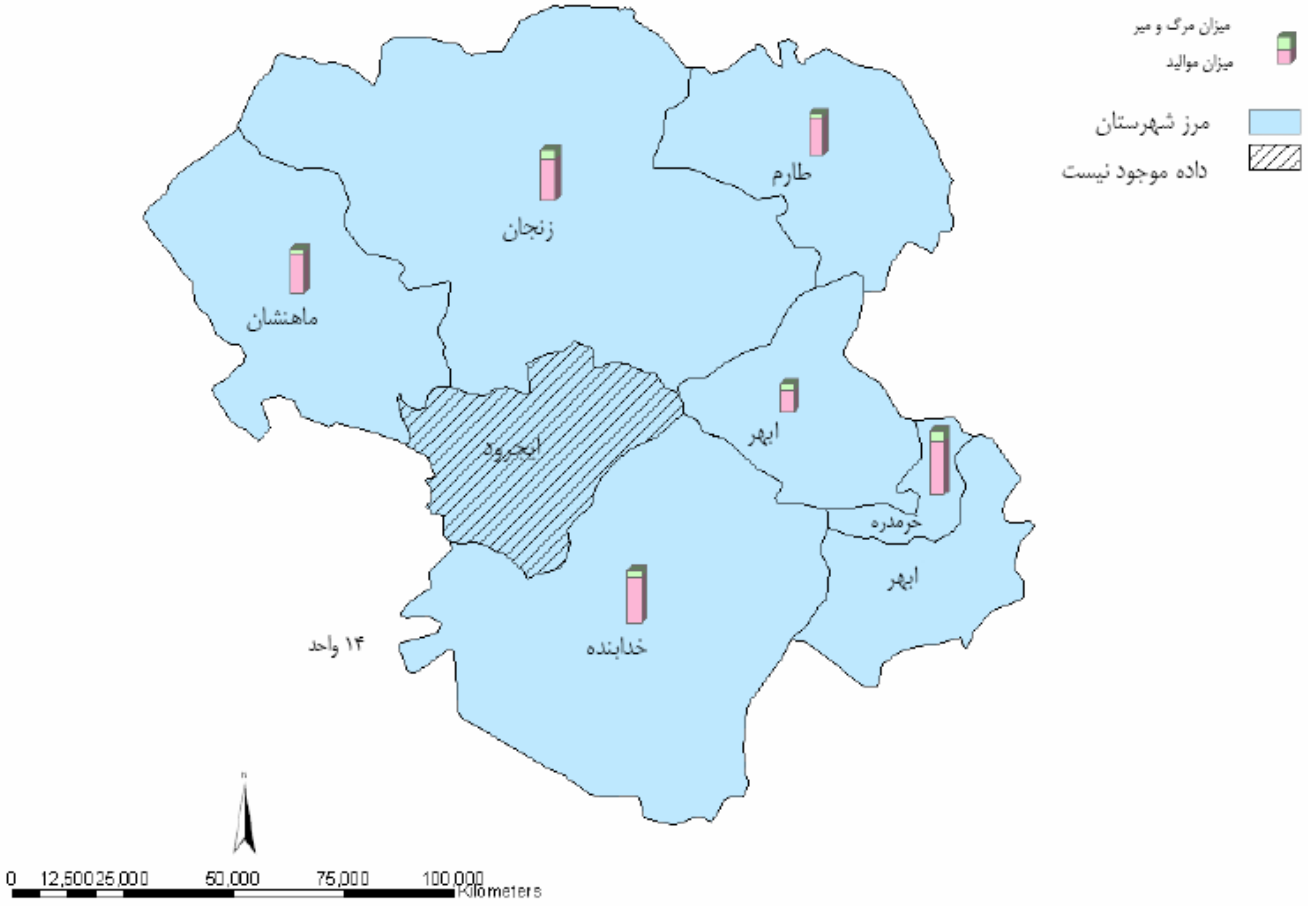

مأخذ: معاونت برنامه‌ریزی استانداری زنجان، ۱۳۸۵ و محاسبات مشاور.

۱-۲-۱-۳- تحلیل چگونگی و دلایل جابه‌جایی درون و برون استانی جمّعیّت

مهاجرت به منزله‌ی یکی از چهّار عامل اصلی تأثیرگذار بر تغییر و تحول جمّعیّت می‌تواند، علاوه بر دگرگونی‌های شتابان و سریع، پیامدهای ماندگار و عمیقی در تعداد و ساختار جمّعیّت ایجاد کند. این تغییرات و دگرگونی‌ها ممکن است به توازن یا عدم توازن نظام‌اجتماعی (چه مبداء و چه مقصد)، منجر گردد. تأثیر مهاجرت بر ساختار سنی و جنسی جمّعیّت و حتی بر ترکیب نیروی کار (دانش‌آموخته و ماهر و...)، قادر است نتایج خواسته و ناخواسته انکار ناپذیری به بار آورد.

برخی از نظرپردازان اجتماعی (کارکرد گرایان و...)، مهاجرت را ساز و کاری (مکانیسمی)، برای برقراری تعادل در نظام اجتماعی به شمار می‌آورند و در نتیجه برای آن کارکردهای مثبتی چون، حفظ تعادل جامعه و بقای نظام اجتماعی حاکم، قایل می‌گردند. آنها بر این باورند که مهاجرت می‌تواند بین مناطق کمتر توسعه یافته و کانون‌های پیشرفته هر کشوری تعادل نوینی برقرار سازد؛ بنابراین نیروی

کار مازاد به تدریج از بخش کشاورزی سنتی- معیشتی، خارج می‌شود و کارگران مورد نیاز بخش صنعتی – خدماتی شهری را تأمین می‌کند. کارکرد گرایان اعتقاد دارند که خصایص کنش‌گران و ویژگی‌های ساختی نظام‌های اجتماعی در زمان تغییر می‌یابند و دستخوش دگرگونی می‌شوند. از این رو ممکن است نیازهای اجتماعی افراد در برخی محیطها (روستایی)، برآورده نگردند. در حالی که تعدادی از شهرها زمینه‌های مناسبی برای برطرف ساختن این نیازها در اختیار دارند. به همین علت روستاییان برای ارضای نیازهای خود دست به مهاجرت می‌زنند. بنابراین مهاجرت برای کاهش تنش و تضاد بین خواسته‌های افراد جامعه و فقدان امکانات و وسایل موجود برای رسیدن به آنها صورت می‌گیرد. از دیدگاه این گروه مهاجرتِ ناشی از عدم تعادل‌های اقتصادی- اجتماعی، بین شهر و روستا است و هرگونه تغییر که در جامعه روی می‌دهد (از جمله مهاجرت)، در جهت برآوردن تعادل و هماهنگی و کاستن از تنش‌ها می‌باشد (تقوی، ۱۳۷۱، لهسایی‌زاده، ۱۳۶۸). از نظر کارکردگرایان مهاجران (به ویژه مهاجران روستایی)، به تدریج جذب جامعه‌ی شهری می‌شوند و با آن یکپارچه می‌گردند. ارزش‌ها، باورها، تنش‌ها و... جامعه‌ی شهری را فرا می‌گیرند و طی فرآیندهای فرهنگ‌پذیری[1] و همانند گردی[2] و با درونی کردن ارزش‌های فرهنگی حاکم، زمینه‌ی سازگاری با شرایط و موقعیت جدید شهری فراهم می‌آید. آنان بر این اعتقادند که مهاجرت روستاییان به شهرها پیامدهایی همچون تحرک اجتماعی، ارتقاء پایگاه اقتصادی- اجتماعی، آشنایی با علوم و فن‌آوری نوین را در پی خواهد داشت.

گروهی دیگر از نظریه‌پردازان (تضادگران)، مهاجرت را از یک سوء معلول توسعه نابرابر و از طرف دیگر عامل گسترش آن می‌دانند. به دیگر سخن مهاجرت از سویی باعث تقویت توسعه نیافتگی منطقه‌ی مهاجرت فرست می‌شود و از سوی دیگر عامل تشدید نارسایی‌هایی، منطقه‌ی مهاجرپذیر می‌گردد. در این راستا است که روابط نابرابر ساختی، بین بخش‌های مختلف جامعه، مدنظر قرار می‌گیرد (تقوی،۱۳۷۱). عدم تعادل بین بخش‌های صنعت – خدمات و کشاورزی ناشی از سرمایه‌گذاری متمرکز دو بخش معدن و صنعت از سویی و فراموشی نسبی و گاهی کامل بخش کشاورزی، به ویژه کشاورزی روستایی، از سوی دیگر می‌باشد که به توسعه نامتوازن شهر و روستا می‌انجامد. به طور کلّی در نتیجه‌ی توسعه با الگوی سرمایه‌داری، توسعه در مناطق ویژه و بخش‌های معین با از رونق افتادن و رکود توسعه در نواحی و بخش‌های دیگر همراه است. به همین جهت توسعه نامتعادل، یعنی وجود بخش‌های توسعه یافته وابسته و توسعه نیافته سنتی- معیشتی در کشورهای پیرامون امری است مشهود و روشن که همزیستی شیوه‌های تولید را در این کشورها مطرح می‌کند و محرک اصلی مهاجرت‌های داخلی می‌باشد (سینجر، ۱۳۸۵). متفکران نظریه‌ی وابستگی عامل مهاجرت را به دو دسته‌ی رکودی و تغییر، نسبت می‌دهند. در مهاجرت ناشی از رکود، به دلیل بهبود بهداشت و سرعت کاهش مرگ و میر، رشد جمّعیّت بر روند تولید کشاورزی پیشی می‌گیرد. به این ترتیب نیروی کار مازاد ناچار به مهاجرت می‌شود و چون اقتصاد شهری نیز کُند

1. Acculturation.
2. Assimilation.

و بطنی است، تعداد اندکی از مهاجران روستایی جذب مناطق شهری می‌گردند، به بازار کار راه نمی‌یابند و به حاشیه‌نشینی تن می‌دهند. در مهاجرت ناشی از تغییر، ماشینی شدن و فعّالیّت‌های اقتصادی و کشاورزی، پیشه‌وری و... به کارگیری فن‌آوری‌های نوین تولید موجب بی‌کاری و یا کاهش فرصت اشتغال برای روستاییان می‌گردد. از سوی دیگر توسعه‌ی حمل و نقل، گسترش استفاده از رسانه‌های جمعی، افزایش سطح تحصیلات روستاییان و... آگاهی ساکنان مناطق روستایی را افزایش می‌دهد و به انتظارات آنان دامن می‌زند. آنان چون عرصه‌ای برای ارضاء نیازهای جدید خویش نمی‌یابند، دست به مهاجرت می‌زنند.

بررسی وضعیت مهاجرت استان زنجان در دوره‌ی ۸۵-۱۳۷۵، در دو بخش مهاجرت برون و درون استانی آمده است.

تحلیل جابه‌جایی‌های جمّعیّت کشور در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵

پیش از آن که به وضعیت مهاجرت در استان زنجان بپردازیم لازم است، پیرامون جابه‌جایی جمّعیّت کشور و سهم استان زنجان در آن سخن بگوییم. همانطور که در جدول شماره‌ی۵۶ ملاحظه می‌گردد، حدود ۸۲۳۷۷۵۰ نفر، از آحاد ملّت ایرانی در سال‌های۸۵-۱۳۷۵، مهاجرت کرده‌اند. از میان ۳۰ استان کشور، دوازده استان، بیش‌تر از آن چه مهاجر فرستاده‌اند، مهاجر پذیرفته‌اند.[۱] از میان استان‌های همجوار استان زنجان دو استان گیلان و قزوین بیش‌تر مهاجرپذیر بوده‌اند تا مهاجر فرست. بررسی وضعیت مهاجرت دیگر استان‌های همجوار نشان می‌دهد که برخی از آنها به شدّت مهاجر فرست بوده‌اند.[۲]

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱. این استان‌ها به ترتیب اختلاف تعداد مهاجران وارد شده و خارج نشده (خالص مهاجرت)، عبارت‌اند از: تهران، اصفهان، خراسان رضوی، یزد، قم، مازندران، گلستان، بوشهر، سمنان، هرمزگان، مرکزی و قزوین.

۲. این استان‌ها به ترتیب مهاجر فرستی عبارت‌اند از: آذربایجان شرقی، همدان، کردستان، اردبیل و آذربایجان غربی.

جدول شماره‌ی ٥٦- چگونگی توزیع جابه‌جایی جمّعیّت کشور در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ به تفکیک استان

ردیف	استان	مهاجران وارد شده	مهاجران خارج شده	تفاوت
۱	آذربایجان شرقی	۳۰۱۴۲۲	۴۴۰۵۶۷	-۱۳۹۱۴۵
۲	آذربایجان غربی	۲۴۳۶۸۱	۲۶۸۹۵۷	-۲۵۲۷۶
۳	اردبیل	۱۲۷۴۱۸	۱۸۲۹۰۰	-۵۵۴۸۲
۴	اصفهان	۵۴۶۳۹۸	۴۳۵۴۴۲	۱۱۰۹۵۶
۵	ایلام	۶۴۰۴۳	۷۳۴۹۵	-۹۴۵۲
۶	بوشهر	۱۳۸۴۵۷	۱۱۸۰۰۵	۲۰۴۵۲
۷	تهران	۲۴۲۴۷۳۵	۱۶۴۰۷۴۳	۷۸۳۹۹۲
۸	چهارمحال بختیاری	۶۸۰۹۹	۸۴۷۱۸	-۱۶۶۱۹
۹	خراسان جنوبی	۷۲۶۹۸	۸۴۲۵۷	-۱۱۵۵۹
۱۰	خراسان رضوی	۶۳۱۸۲۹	۵۷۸۴۰۵	۵۳۴۲۴
۱۱	خراسان شمالی	۶۸۸۵۶	۹۳۶۱۷	-۲۴۷۶۱
۱۲	خوزستان	۳۹۹۹۶۱	۵۰۲۴۱۲	-۱۰۲۴۵۱
۱۳	زنجان	۱۰۳۰۷۸	۱۱۸۹۲۳	-۱۵۸۴۵
۱۴	سمنان	۸۷۰۲۵	۷۶۱۷۱	۱۰۸۵۴
۱۵	سیستان و بلوچستان	۱۵۶۰۲۳	۲۱۵۹۶۰	-۵۹۹۳۷
۱۶	فارس	۴۱۰۱۸۳	۴۱۹۰۴۸	-۸۸۶۵
۱۷	قزوین	۱۳۹۰۳۶	۱۳۵۲۳۲	۳۸۰۴
۱۸	قم	۱۴۰۱۷۹	۹۷۵۸۱	۴۲۵۹۸
۱۹	کردستان	۱۱۷۲۵۸	۱۷۵۵۰۵	-۵۸۲۴۷
۲۰	کرمان	۲۰۵۱۳۲	۲۲۰۸۵۶	-۱۵۷۲۴
۲۱	کرمانشاه	۱۶۷۰۶	۲۸۱۵۱۸	-۱۱۴۴۱۲
۲۲	کهکیلویه و بویراحمد	۵۵۳۵۸	۶۹۵۲۵	-۱۴۱۶۷
۲۳	گلستان	۱۹۵۳۱۱	۱۶۵۱۴۴	۳۰۱۶۷
۲۴	گیلان	۳۱۲۶۴۸	۲۸۶۲۵۸	۲۶۳۹۰
۲۵	لرستان	۱۲۴۵۰۸	۱۹۳۱۳۸	-۶۸۶۳۰
۲۶	مازندران	۳۱۸۶۸۷	۲۸۳۳۶۰	۳۵۳۲۷
۲۷	مرکزی	۱۶۹۲۰۰	۱۶۲۵۰۰	۶۷۰۰
۲۸	هرمزگان	۱۵۶۱۷۹	۱۴۵۳۹۸	۱۰۷۸۱
۲۹	همدان	۱۵۰۰۷۱	۲۳۷۷۱۸	-۸۷۶۴۷
۳۰	یزد	۱۴۳۱۶۷	۱۰۰۰۸۸	۴۳۰۷۹
	مهاجرت به خارج کشور	-	۲۴۶۶۹۱	-
	اظهار نشده	-	۱۰۳۶۱۹	-
	جمع کلّ	۸۲۳۷۷۴۶	۸۲۳۷۷۵۱	۳۵۰۳۰۵

مأخذ: ۱- نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال۱۳۷۵.
۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

استان زنجان همواره در طول سالیان گذشته یکی از عمده‌ترین استان‌های مهاجرفرست، بوده و در دهه‌ی ۷۵-۱۳۶۵ با خالص مهاجرت منفی ۳۵۴۱۹ هفتمین استان مهاجر فرست کشور، محسوب می‌شود.

در دهه‌ی فوق ۷۷۱۶۸ نفر، به استان وارد و ۱۱۲۵۸۷ نفر از استان، خارج شده‌اند. مهاجران وارد شده به استان ۰/۹ درصد کلّ مهاجران کشور را تشکیل می‌دهند، در حالی که مهاجران خارج شده از استان ۱/۳ درصد کلّ مهاجران خارج شده در سطح کشور می‌باشد.

براساس سرشماری ۱۳۷۵، از بین مهاجران وارد شده به استان زنجان ۷۱/۱ درصد در نقاط شهری و مابقی در نقاط روستایی ساکن شده‌اند.

مهاجرت، تغییرات مشخصه‌های جمّعیّتی و تأثیرگذاری روی مباحث اقتصادی و اجتماعی، را به دنبال دارد. مهاجرت دارای مشخصه‌های گوناگونی هستند که در تعامل با جمّعیّت مقصد دگرگونی‌های ایجاد می‌کند. از جمله‌ی این مشخصه‌ها سن و جنس مهاجرین است. ترکیب سنی و جنس مهاجران وارده شده به استان زنجان و خارج شده از استان زنجان در دهه‌ی ۷۵-۶۵ به شرح جدول شماره‌ی ۵۷ می‌باشد.

جدول شماره‌ی ۵۷- ترکیب سنی و جنس مهاجران در استان زنجان

رده سنی	مرد			زن			خالص مهاجرت در سنین
	مهاجران وارد شده	مهاجران خارج شده	مهاجران وارد شده	مهاجران خارج شده	مهاجران وارد شده	مهاجران خارج شده	
۰-۴	۱۶۸۹	۲۲۱۵	۱۶۸۹	۲۲۱۵	۱۶۸۹	۲۲۱۵	-۹۸۷
۵-۹	۴۷۵۰	۷۰۴۶	۴۷۵۰	۷۰۴۶	۴۷۵۰	۷۰۴۶	-۴۴۹۷
۱۰-۱۴	۶۵۰۱	۸۹۲۹	۶۵۰۱	۸۹۲۹	۶۵۰۱	۸۹۲۹	-۴۸۳۳
۱۵-۱۹	۷۰۴۹	۱۰۴۸۹	۷۰۴۹	۱۰۴۸۹	۷۰۴۹	۱۰۴۸۹	-۵۳۱۱
۲۰-۲۴	۶۵۷۷	۱۰۶۶۵	۶۵۷۷	۱۰۶۶۵	۶۵۷۷	۱۰۶۶۵	-۶۲۰۵
۲۵-۲۹	۴۱۸۷	۷۱۴۵	۴۱۸۷	۷۱۴۵	۴۱۸۷	۷۱۴۵	-۴۹۹۰
۳۰-۳۴	۳۴۰۱	۴۷۶۲	۳۴۰۱	۴۷۶۲	۳۴۰۱	۴۷۶۲	-۲۴۳۴
۳۵-۳۹	۲۳۲۳	۳۲۵۰	۲۳۲۳	۳۲۵۰	۲۳۲۳	۳۲۵۰	-۱۶۷۲
۴۰-۴۴	۱۳۸۳	۱۸۶۹	۱۳۸۳	۱۸۶۹	۱۳۸۳	۱۸۶۹	-۱۱۰۰
۴۵-۴۹	۸۰۰	۱۱۹۸	۸۰۰	۱۱۹۸	۸۰۰	۱۱۹۸	-۸۶۸
۵۰-۵۴	۶۰۲	۸۷۴	۶۰۲	۸۷۴	۶۰۲	۸۷۴	-۵۵۱
۵۵-۵۹	۵۰۳	۸۲۸	۵۰۳	۸۲۸	۵۰۳	۸۲۸	-۶۲۳
۶۰-۶۴	۴۶۱	۷۷۳	۴۶۱	۷۷۳	۴۶۱	۷۷۳	-۵۸۶
۶۵ و بیش‌تر	۷۴۳	۱۱۸۲	۷۴۳	۱۱۸۲	۷۴۳	۱۱۸۲	-۸۱۰
نامشخص	۱۸۱	۱۲۰	۱۸۱	۱۲۰	۱۸۱	۱۲۰	۴۸

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی۳۵- مهاجران خارج شده از استان زنجان به تفکیک گروه سنی و جنسی در دهه‌ی۷۵-۱۳۶۵

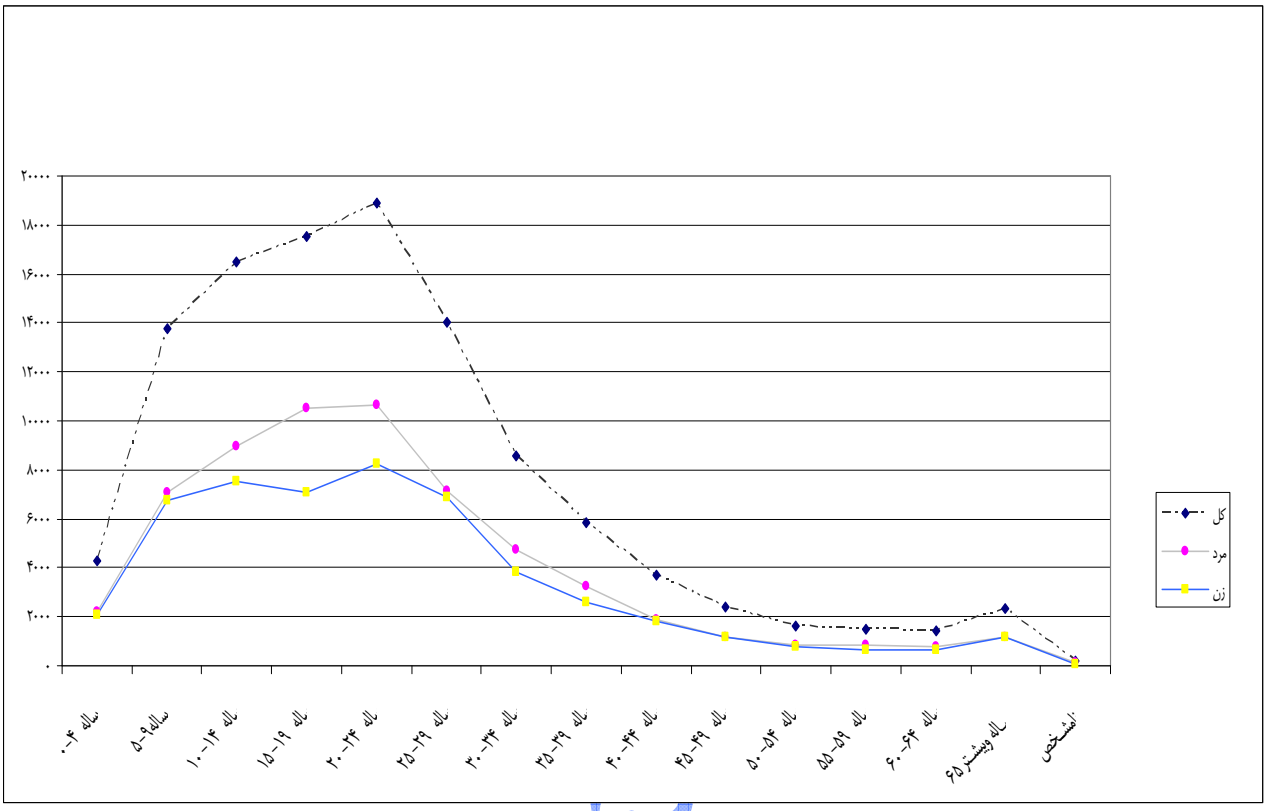

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۱۳۷۵.

مرکز آمار استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی۳۶- مهاجران وارد شده به استان زنجان به تفکیک گروه سنی و جنسی در دهه‌ی ۷۵-۱۳۶۵

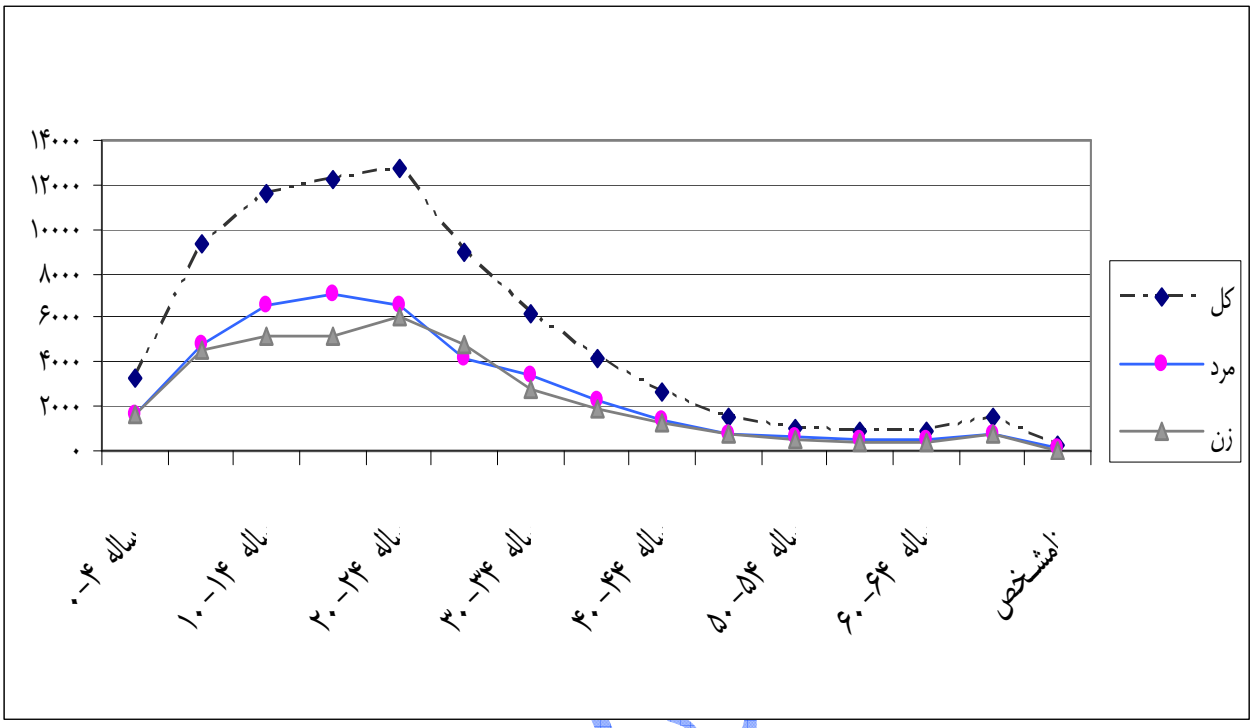

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۱۳۷۵.

۱-۲-۱-۳-۱- تحلیل جابه‌جایی درون استانی جمّعیّت (مهاجرت و جابه‌جایی نیروی کار) و دلایل آن

بر پایه‌ی نتایج سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، در دوره‌ی ده ساله ۸۵-۱۳۷۵، نزدیک به ۲۲۸۸۴ نفر از ساکنان استان زنجان در شهرستان‌های این استان جابه‌جا شده‌اند امّا این جابه‌جایی به صورت یکنواخت و همسانی نبوده است. مقصد مهاجران درون استانی بیش‌تر شهرستان‌های زنجان (۳۵/۳ درصد آنها)، ابهر (۲۲/۷درصد آنان) و خرمدره (۱۹/۱ درصد آنها)، بوده در صورتی که کمترین مهاجرپذیری به شهرستان‌های ماهنشان (۳/۳ درصد)، ایجرود (۴/۶ درصد)، طارم (۵/۵ درصد) و خدابنده (۹/۵ درصد)، تعلق داشت.

مبداء مهاجران درون استانی بیش‌تر شهرستان‌های زنجان (۳۲/۲ درصد)، ابهر (۲۶/۱درصد) و خدابنده (۱۶/۶ درصد)، بوده. در مقابل کمترین مهاجرفرستی درون استانی به شهرستان‌های ایجرود (۴/۷ درصد)، طارم(۵/۷ درصد)، ماهنشان (۷/۳ درصد) و خرمدره (۷/۴ درصد)، اختصاص داشته. روند مهاجرت‌های درون استانی دوره‌ی ۸۵-۱۳۷۵، شهرستان‌های خرمدره (۲۶۶۴ نفر) و زنجان(۷۱۹ نفر)، پذیرای جمّعیّت بیش‌تری بوده و در مقابل شهرستان‌های خدابنده (۱۶۱۶ نفر)، ماهنشان (۹۳۵ نفر) و ابهر (۷۵۶ نفر)،

بیش از دیگر شهرستان‌ها جمّعیّت خود را از دست داده‌اند.[1] به این ترتیب می‌توان دریافت که شهرستان‌های خرمدره و زنجان، در نگاه مهاجران درون استانی، از جاذبه‌ها و کشش‌های بیش‌تری برخوردارند و در مقابل خدابنده، ماهنشان و ابهر بیش‌ترین دافعه را داشته و مهاجران را از خود رانده است.

به منظور آگاهی از رفتار مهاجران درون استانی، کوشیده‌ایم تعداد مهاجران وارد شده و خارج شده شهرستان‌های استان زنجان را در تلاقی با یکدیگر قرار دهیم و از این طریق ترجیح‌ها و گزینه‌های محتمل آنان را شناسایی کنیم. همانطور که در جدول متقاطع شماره‌ی ۵۹، مشاهده می‌شود، مهاجران خارج شده از شهرستان‌های ابهر، ایجرود، طارم و ماهنشان، بیش از همه، شهرستان زنجان را برای سکونت خویش برگزیده‌اند؛ در صورتی که مهاجران خارج شده از شهرستان‌های خرمدره و خدابنده بیش‌تر به سکونت در شهرستان ابهر گرایش داشته‌اند. ساکنان شهرستان زنجان در انتخاب مقصد مهاجرت خویش، بیش از همه، شهرستان‌های ابهر، خدابنده و طارم را ترجیح داده‌اند. به این ترتیب باید پذیرفت که شهرستان‌های ماهنشان، ایجرود و طارم چندان اقبالی (شانسی)، برای پذیرش مهاجر، در دوره‌ی(۸۵-۱۳۷۵)، نداشته‌اند اما بیش‌ترین سهم مهاجران وارد نشده به آنها از شهرستان زنجان بوده است.

مشاورین برنامه ریزی استانداری زنجان

۱- ر.ک به جدول شماره‌ی ۵۸.

جدول شماره‌ی ۵۸- جابه‌جایی درون استانی جمّعیّت در دهه‌ی ۸۵-۱۳۷۵

وضعیت مهاجرت / شهرستان	مهاجران وارد شده به ...		مهاجران خارج شده از...		اختلاف
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
ابهر	۵۲۰۶	۲۲/۷	۵۹۶۲	۲۶/۱	-۷۵۶
ایجرود	۱۰۴۵	۴/۶	۱۰۶۹	۴/۷	-۲۴
خدابنده	۲۱۷۳	۹/۵	۳۷۸۹	۱۶/۶	-۱۶۱۶
خرمدره	۴۳۶۱	۱۹/۱	۱۶۹۷	۷/۴	۲۶۶۴
زنجان	۸۰۸۷	۳۵/۳	۷۳۶۸	۳۲/۲	۷۱۹
طارم	۱۲۶۵	۵/۵	۱۳۱۷	۵/۷	-۵۲
ماهنشان	۷۴۷	۳/۳	۱۶۸۲	۷/۳	-۹۳۵
جمع	۲۲۸۸۴	۱۰۰/۰	۲۲۸۸۴	۱۰۰/۰	۰

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

با توجّه به یافته‌های فوق می‌توان گفت که مهاجرت درون استانی از الگوی ویژه‌ای تبعیت می‌کند. مهاجران خارج شده از ابهر ترجیح داده‌اند به شهرستان زنجان (۴۶/۳درصد)، خرمدره (۴۱/۷ درصد) و خدابنده (۹/۳ درصد)، کوچ کنند. مهاجران خارج شده از ایجرود به شدّت گرایش داشته‌اند که شهرستان زنجان (۸۲/۶ درصد)، را برگزینند. مهاجران خارج شده از خدابنده ابتدا شهرستان ابهر (۳۸/۹ درصد)، سپس شهرستان زنجان (۳۷/۰درصد) و در نهایت شهرستان خدابنده (۲۰/۳ درصد)، را انتخاب کرده‌اند. مهاجران خارج شده از شهرستان زنجان با کمترین انحراف معیار و بیش‌ترین توازن در دیگر شهرستان‌های استان سکنی گزیده‌اند. مهاجران خارج شده در شهرستان‌های طارم و ماهنشان با الگویی کاملاً مشابه و همگون ابتدا شهرستان زنجان، سپس ابهر و خرمدره را، ترجیح داده‌اند.

مهاجرت در مناطق روستایی استان زنجان

مهّم‌ترین و حادترین نوع مهاجرت در کشورهای رو به توسعه، از جمله ایران، مهاجرت‌های روستا به شهر است که طی آن روستاییان از روستاها و روستا- شهرک‌ها، کَنده می‌شوند و راهی شهرهای بزرگ می‌گردند. این مهاجرت‌ها برخاسته از شرایط و ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه‌اند و پیامدهای گریزناپذیری به دنبال دارند. این پیامدها بی‌تردید مبداء، مقصد، مهاجران و میزبانان را تحت تأثیر قرار خواهند داد. مهاجرت نیروی کار جوان، تحصیل کرده‌ی مناطق روستایی موجب گردیده است، ساختار سنی جمّعیّت این مناطق سالخورده شود در نتیجه نسبت جنسی کاهش یابد (چیرگی تعداد زنان بر مردان) و سطح تحصیلات روستانشینان اُفت کند. به این ترتیب توسعه‌ی روستایی با معضلات و مشکلاتی حادّ روبه‌رو خواهد شد و نمی‌توان به سادگی چشم بر تأثیرات منفی این روند فرو بست.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول متقاطع شماره‌ی ۵۹- مهاجرت درون استانی در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ به تفکیک شهرستان

مهاجر پذیری / مهاجر فرستی		مهاجران وارد شده						
		ابهر	ایجرود	خدابنده	خرمدره	زنجان	طارم	ماهنشان	جمع
مهاجران خارج شده	ابهر	۰	۳۳	۵۵۶	۲۴۸۹	۲۷۶۲	۱۰۲	۲۰	۵۹۶۲
	ایجرود	۴۸	۰	۹۳	۲۶	۸۸۳	۵	۱۴	۱۰۶۹
	خدابنده	۱۴۷۵	۸۱	۰	۷۶۹	۱۴۰۳	۳۵	۲۶	۳۷۸۹
	خرمدره	۱۰۵۰	۶	۸۰	۰	۵۳۵	۲۰	۶	۱۶۹۷
	زنجان	۲۴۱۰	۸۹۰	۱۴۱۷	۹۶۳	۰	۱۰۱۳	۶۷۵	۷۳۶۸
	طارم	۱۰۷	۱۹	۷	۷۶	۱۱۰۲	۰	۶	۱۳۱۷
	ماهنشان	۱۱۶	۱۶	۲۰	۳۸	۱۴۰۲	۹۰	۰	۱۶۸۲
	جمع	۵۲۰۶	۱۰۴۵	۲۱۷۳	۴۳۶۱	۸۰۸۷	۱۲۶۵	۷۴۷	۲۲۸۸۴

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

در جدول شماره‌ی۶۰، رشد جمّعیّت روستاهای استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵، به تفکیک شهرستان‌های آن، آورده شده است. در شهرستان ابهر ۸۵/۰ درصد آبادی‌های (۹۶ روستا)، دارای رشد منفی و ۱۵/۰ درصد (۱۷ روستا)، دارای رشد مثبت بوده است. در شهرستان ایجرود ۸۰/۳ درصد از آبادی‌های (۶۱ روستا)، از رشد منفی و ۱۹/۷ درصد از رشد مثبت، برخوردار بوده است. در شهرستان خدابنده ۷۰/۹ درصد آبادی‌ها (۱۵۸ روستا)، رشد منفی و ۲۹/۱ درصد آنها (۶۵ روستا)، رشد مثبت را تجربه کرده‌اند. در شهرستان خرمدره ۴۳/۸ درصد آبادی‌ها (۷ روستا)، از رشد منفی و ۵۶/۲ درصد (۹ روستا)، از رشد مثبت، برخوردار گشته‌اند. در شهرستان زنجان ۶۸/۴ درصد آبادی‌ها (۱۸۲ روستا)، از رشد منفی و ۳۱/۶ درصد آنها (۸۴ روستا)، از رشد مثبت، بهره‌مند بودند. در شهرستان طارم ۵۷/۳ درصد آبادی‌ها (۵۱ روستا)، رشد منفی و ۴۲/۷ درصد (۳۸ روستا)، رشد مثبت را در سابقه‌ی خود ثبت کرده‌اند. در شهرستان ماهنشان ۸۱/۷ درصد آبادی‌ها (۹۸ روستا)، رشد منفی و ۱۸/۳ درصد آنها (۲۲ روستا)، رشد مثبت را تجربه کرده‌اند.

نزدیک به ۳۰/۹ درصد، روستاهای این استان دارای رشد منفی ۳- و کمتر از آن بودند. حدود ۱۱/۵ درصد دارای رشد منفی بین ۳- - ۲-، ۱۳/۲ درصد دارای رشد منفی ۲- - ۱- و ۱۶/۷ درصد دارای رشد منفی۱- - ۰ درصد، بودند. به این ترتیب باید پذیرفت که حدود ۷۲/۳ درصد از روستاهای استان زنجان (۶۵۳ روستا)، از رشد منفی و ۲۷/۷ درصد از آنها (۲۵۰ روستا)، از رشد مثبت، برخوردار می‌باشند.

با نگاهی به جدول شماره‌ی ۶۰ ، در می‌یابیم که جمّعیّت مناطق روستایی برخی شهرستان‌ها به طور فزاینده و شتابان، تخلیه می‌شوند و خسارت‌های جبران‌ناپذیری به این مناطق و تولید کشاورزی- دامی، وارد می‌کنند.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۶۰- تعداد روستاهای استان زنجان براساس نرخ رشد آنها در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ به تفکیک شهرستان*

شهرستان / نرخ رشد	ابهر		ایجرود		خدابنده		خرمدره		زنجان		طارم		ماهنشان		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۳- درصد و کمتر	۴۳	۳۸/۱	۳۳	۴۳/۴	۵۰	۲۲/۴	۲	۱۲/۵	۸۸	۳۳/۱	۱۶	۱۸/۰	۴۷	۳۹/۲	۲۷۹	۳۰/۹
۳- – ۲- درصد	۱۷	۱۵/۰	۹	۱۱/۸	۲۱	۹/۴	۲	۱۲/۵	۲۵	۹/۴	۷	۷/۹	۲۳	۱۹/۲	۱۰۴	۱۱/۵
۲- – ۱- درصد	۲۱	۱۸/۶	۱۰	۱۳/۲	۲۹	۱۳/۰	۲	۱۲/۵	۳۳	۱۲/۴	۷	۷/۹	۱۷	۱۴/۲	۱۱۹	۱۳/۲
۱- – ۰ درصد	۱۵	۱۳/۳	۹	۱۱/۸	۵۸	۵۶/۰	۱	۶/۶	۳۶	۱۳/۵	۲۱	۲۳/۶	۱۱	۹/۲	۱۵۱	۱۶/۷
۱ – ۰ درصد	۱۰	۸/۹	۸	۱۰/۵	۳۷	۱۶/۶	۴	۲۵/۰	۳۶	۱۳/۵	۱۹	۲۱/۳	۱۱	۹/۲	۱۲۵	۱۳/۸
۲ – ۱ درصد	۱	۰/۹	۷	۹/۲	۱۹	۸/۵	۲	۱۲/۵	۱۸	۶/۸	۱۱	۱۲/۴	۶	۵/۰	۶۴	۷/۱
۳ – ۲ درصد	۰	–	۰	–	۵	۲/۲	۲	۱۲/۵	۸	۳/۰	۲	۲/۶	۴	۳/۳	۲۱	۲/۳
۳ درصد و بیش‌تر	۶	۵/۳	۰	–	۴	۱/۸	۱	۶/۳	۲۲	۸/۳	۶	۶/۷	۱	۰/۸	۴۰	۴/۴
جمع کلّ	۱۱۳	۱۰۰	۷۶	۱۰۰	۲۲۳	۱۰۰	۱۶	۱۰۰	۲۶۶	۱۰۰	۸۹	۱۰۰	۱۲۰	۱۰۰	۹۰۳	۱۰۰

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

* تعدادی از خانوارهای عمومی (پاسگاه‌ها، ایستگاه‌ها، گشت و صنعت‌ها، مزرعه‌ها و...)، از شمار روستاهای استان زنجان، حذف گردیده‌اند. به این ترتیب تعداد روستاها از ۹۶۹ به ۹۰۳ روستا، تقلیل پیدا کرده است.

نقشه‌ی شماره‌ی۳- مهاجرین وارد شده به شهرستان

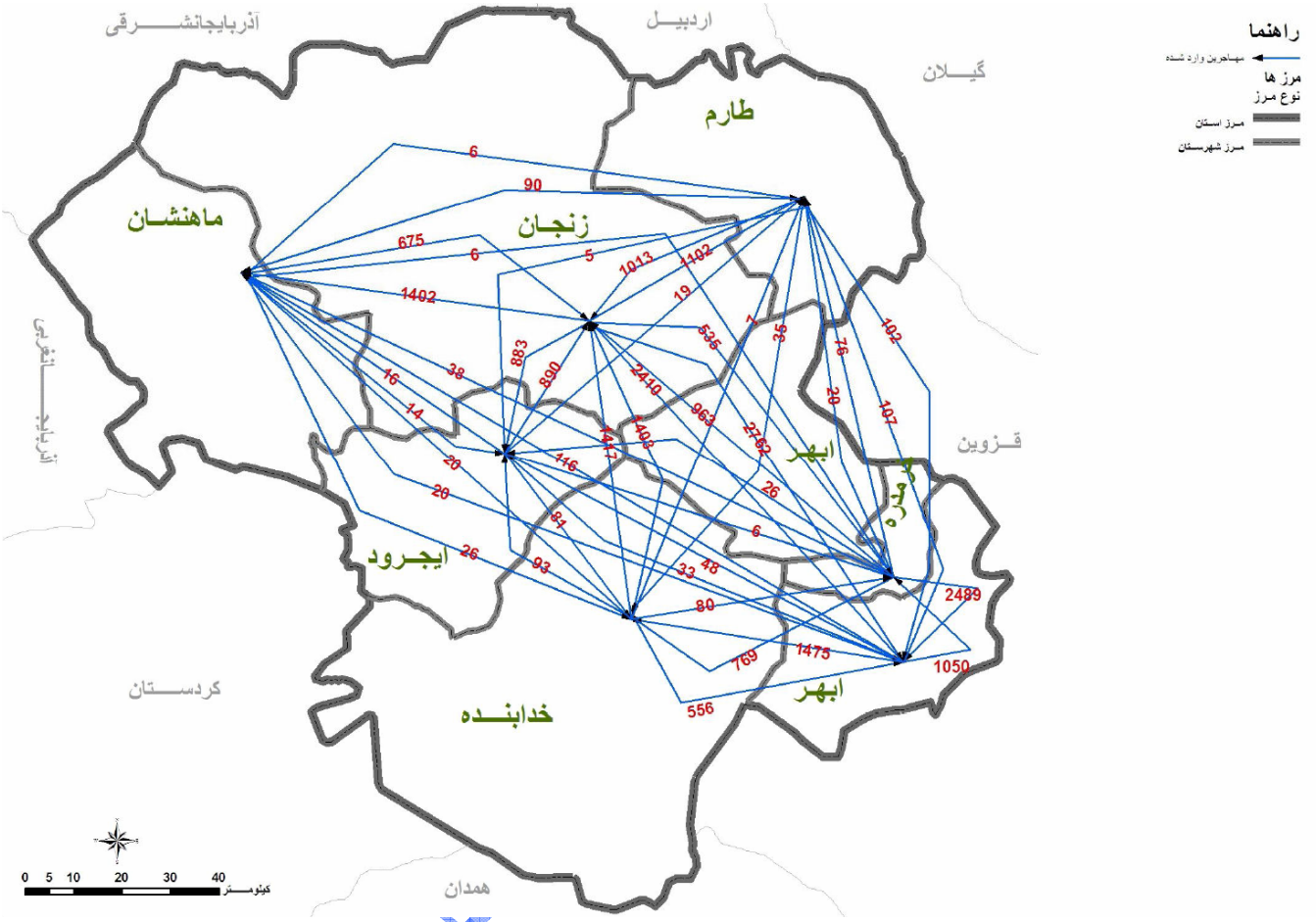

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

نقشه‌ی شماره‌ی٤ - مهاجرین خارج شده از شهرستان

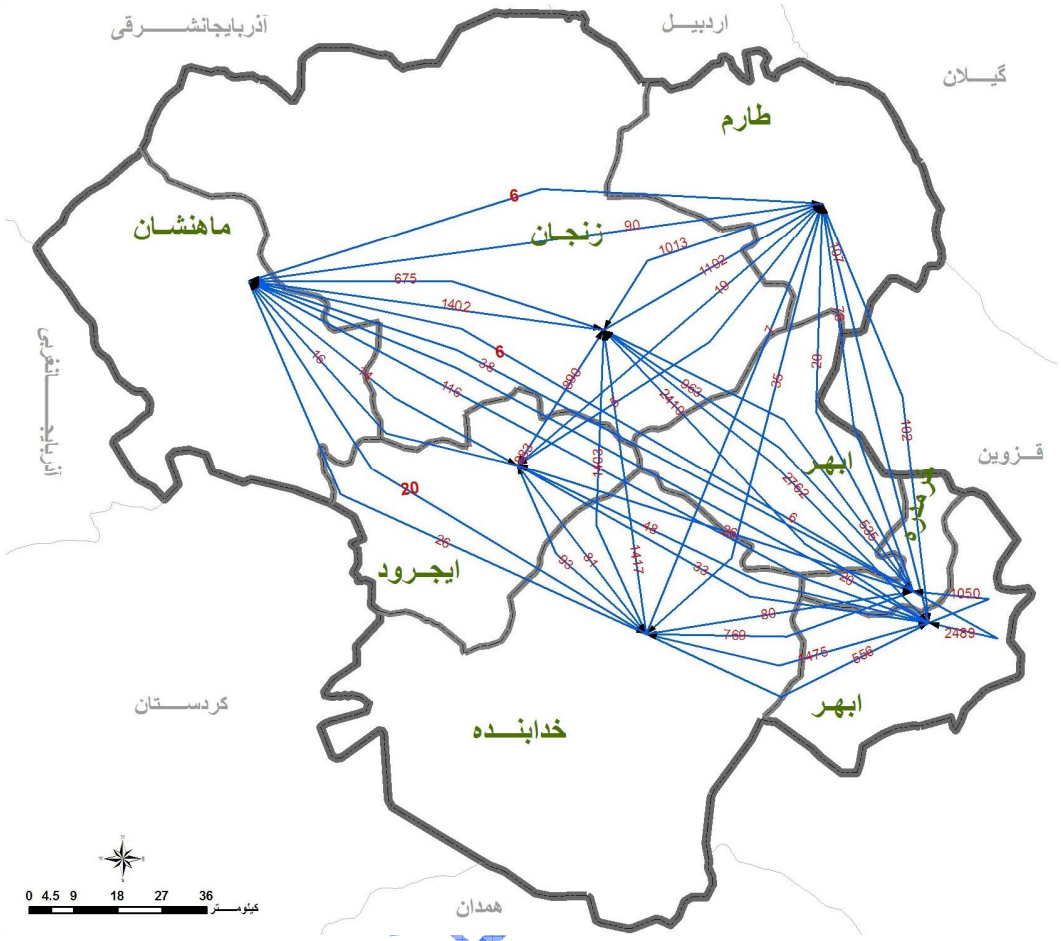

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

۱-۲-۱-۳-۲- تحلیل جابه‌جایی برون استانی جمّعیّت (مهاجرت و جابه‌جایی نیروی کار) و دلایل آن

براساس نتایج سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، تعداد مهاجران وارد شده به استان زنجان ۱۰۳۰۷۸ نفر و مهاجران خارج شده از این استان ۱۱۸۹۲۳ نفر، بوده است.[۱] به این ترتیب سهم این استان از کل مهاجران وارد شده کشور ۱/۲۵ درصد و از کل مهاجران خارج شده کشور ۱/۴۴ درصد می‌باشد. استان زنجان مهاجر فرست بوده و در میان ۱۷ استان مهاجرفرست کشور (در دوره‌ی ۸۵-۱۳۷۵)، از رتبه‌ی دوازدهم برخوردار است.[۲]

چنانچه مهاجرت‌های درون استانی (۲۲۸۸۴ نفر)، را از مقادیر یاد شده کسر نماییم، آشکار می‌گردد که از دیگر استان‌های کشور ۷۹۹۶۰ نفر به استان زنجان آمده و ۹۶۰۴۰ نفر از استان زنجان به دیگر استان‌ها مهاجرت کرده‌اند.[۳] بیش‌ترین سهم مهاجران وارد شده به این استان متعلق به استان‌های تهران (۳۸/۰۲ درصد)، آذربایجان غربی (۹/۵۲ درصد)، آذربایجان شرقی(۸/۹۹ درصد)، قزوین (۸/۱۵ درصد) و کردستان (۶/۹۸ درصد)، بوده است. سه شهرستان زنجان (۵۵/۰ درصد مهاجران وارد شده)، ابهر (۱۸/۷ درصد مهاجران وارد شده) و خدابنده (۱۳/۰درصد مهاجران وارد شده)، بیش از دیگران شهرستان‌ها میزبان مهاجران بودند. کمترین سهم مهاجرپذیری به شهرستان‌های ایجرود (۲/۰ درصد)، ماهنشان (۲/۲ درصد)، طارم (۳/۵ درصد) و خرمدره (۵/۶ درصد)، تعلق داشته است.

از میان ۹۶۰۴۰ مهاجر، خارج‌شده از استان زنجان ۵۹/۸ درصد (۵۷۴۳۳ نفر) به استان تهران، ۱۰/۴۹ درصد (۱۰۰۷۴ نفر) به استان قزوین، ۶/۵۴ درصد (۶۲۸۴ نفر) به استان قم، ۵/۱۸ درصد (۴۹۷۴ نفر) به استان گیلان، ۴/۲۷ درصد (۴۱۰۱ نفر) به استان آذربایجان‌شرقی، ۲/۲۹ درصد(۲۱۹۹ نفر) به استان آذربایجان غربی و ۱/۱۸ درصد(۱۱۳۷ نفر) به استان کردستان، عزیمت کرده‌اند. به این ترتیب باید پذیرفت، چنانچه تهران را مستثنی کنیم، سهم چشم‌گیری از مهاجران از استان زنجان به استان‌های همجوار کوچ کرده و در آن اقامت گزیده‌اند. البته فراموش نخواهیم کرد که استان قم نیز سهم قابل تأملی از مهاجران را پذیرا گردیده است.

همانند روند مهاجرپذیری سه شهرستان زنجان (۷۶/۰ درصد مهاجران خارج شده)، خدابنده (۱۰/۷ درصد مهاجران خارج شده) و ابهر(۷/۷ درصد مهاجران خارج شده)، بیش از دیگر شهرستان‌ها مهاجر فرست بودند. در مقابل شهرستان‌های ایجرود (۰/۳ درصد)، طارم (۱/۵ درصد)، خرمدره (۱/۷ درصد) و ماهنشان (۲/۱ درصد)، کمترین مهاجرفرستی به دیگر استان‌های کشور را داشتند.

---

۱. ر.ک به جدول شماره‌ی۵۶ .

۲. بیش‌ترین مهاجرفرستی در استان آذربایجان شرقی و کمترین آن در استان فارس، مشاهده می‌گردد.

۳. ر.ک به جدول‌های شماره‌ی ۶۲ و ۶۱ ، یادآوری می‌شود موارد اظهار نشده در محاسبه نیامده‌اند.

جدول شماره‌ی ٦١- چگونگی توزیع مهاجران وارد شده به استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ براساس مبدأ به تفکیک شهرستان مقصد

	استان	ابهر	ایجرود	خدابنده	خرمدره	زنجان	طارم	ماهنشان
آذربایجان شرقی	۷۱۸۶	۱۰۷۹	۶۹	۶۰۷	۲۵۷	۴۹۰۳	۱۶۲	۱۰۹
آذربایجان غربی	۷۶۱۵	۱۵۲۵	۸۸	۹۹۶	۳۵۳	۴۰۶۰	۲۸۶	۳۰۷
اردبیل	۱۰۲۲	۱۱۰	۱۳	۱۱۵	۲۳	۶۹۳	۵۷	۱۱
اصفهان	۱۲۹۳	۲۰۸	۳	۱۲۰	۱۱۱	۷۸۳	۵۴	۱۴
ایلام	۶۰۴	۸۳	۱۱	۱۴۷	۲۲	۲۹۰	۱۳	۳۸
بوشهر	۲۷۲	۱۰۹	۱	۲۱	۱۲	۱۰۹	۱۴	۶
تهران	۳۰۴۰۲	۵۷۵۳	۹۴۰	۳۴۸۰	۱۹۲۱	۱۶۸۴۴	۹۷۹	۴۸۵
چهارمحال و بختیاری	۲۱۴	۵	۵	۵	۱۱	۱۷۲	۹	۷
خراسان جنوبی	۲۰۷	۱۴	۰	۱۱	۰	۱۸۱	۱	۰
خراسان رضوی	۹۹۵	۳۴۱	۱۱	۱۲۶	۳۳	۴۳۵	۱۷	۳۲
خراسان شمالی	۷۶	۱۳	۱	۰	۱	۵۵	۶	۰
خوزستان	۱۲۰۶	۲۸۸	۱۱	۹۵	۷۸	۶۶۳	۳۵	۳۶
زنجان	–	–	–	–	–	–	–	–
سمنان	۲۲۰	۸۵	۴	۱۶	۲	۶۱	۳۴	۱۸
سیستان و بلوچستان	۷۵۴	۹۸	۴	۱۶۵	۵۴	۳۷۶	۴۲	۱۵
فارس	۷۳۰	۲۳	۳	۷۵	۳۶	۵۵۹	۳۲	۲
قزوین	۶۵۱۴	۱۴۶۱	۴۸	۱۶۳۵	۶۱۲	۲۵۰۱	۱۵۹	۹۸
قم	۲۹۶۹	۱۸۸	۳۵	۶۴۶	۵۵	۱۷۲۳	۴۴	۲۷۸
کردستان	۵۵۷۸	۸۶۸	۱۹۰	۱۰۰۳	۲۱۲	۲۹۰۱	۲۵۷	۱۴۷
کرمان	۹۵۰	۱۸۹	۲۱	۶۲	۴۸	۶۱۰	۱۱	۹
کرمانشاه	۳۰۵۰	۶۹۶	۲۶	۲۶۸	۱۳۶	۱۷۸۲	۸۷	۵۵
کهکیلویه و بویراحمد	۱۰۹	۰	۵	۰	۰	۹۸	۱	۵
گلستان	۳۵۴	۷۵	۲	۳۳	۸	۲۰۲	۱۶	۱۸
گیلان	۲۹۰۶	۷۰۵	۴۴	۱۶۷	۸۴	۱۴۷۵	۴۱۷	۱۴
لرستان	۶۰۱	۱۰۳	۵	۰	۲۷	۴۳۸	۲۱	۷
مازندران	۱۳۷۶	۴۴۱	۱۴	۶۸	۵۰	۷۳۷	۳۵	۳۱
مرکزی	۴۸۹	۷۵	۹	۱۸	۳۶	۳۴۷	۲	۲
هرمزگان	۴۷۰	۱۳۲	۵	۴۴	۱۵	۲۶۵	۳	۶
همدان	۱۵۲۵	۲۱۳	۵	۴۴۰	۲۳۳	۶۰۱	۲۰	۱۳
یزد	۲۷۳	۷۷	۵	۲۲	۲۹	۱۳۹	۰	۱
اظهار نشده	۱۹۵	۴۴	۰	۱۰	۵	۱۳۶	۰	۰
جمع کلّ	۷۹۹۶۰	۱۴۹۵۷	۱۵۷۸	۱۰۳۸۵	۴۴۵۹	۴۴۰۰۳	۲۸۱۴	۱۷۶۴

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

در نهایت باید پذیرفت که شهرستان زنجان به طور فزاینده‌ای، جمّعیّت بومی خود را از دست می‌دهد و از نظر اجتماعی– فرهنگی همگونی و انسجام گذشته خود را به سادگی باز نخواهد یافت. اگرچه هنوز روشن نیست که جمّعیّت مهاجر از شهرستان زنجان دارای چه ویژگی‌هایی بوده‌اند، امّا مهاجرت حدود ۱۶/۱ درصد از جمّعیّت آن و ۷/۶ درصد از جمّعیّت استان قابل تأمل می‌باشد.[۱]

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۳. ر.ک به جدول شماره‌ی۶۳.

جدول شماره‌ی ٦٢- چگونگی توزیع مهاجران خارج شده از استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ براساس استان مقصد به تفکیک شهرستان مبدأ

	استان	ابهر	ایجرود	خدابنده	خرمدره	زنجان	طارم	ماهنشان
آذربایجان شرقی	۴۱۰۱	۴۱۲	۱	۱۵۵	۱۱۵	۳۳۹۸	۱۵	۵
آذربایجان غربی	۲۱۹۹	۱۴۵	۱	۶۲	۴۴	۱۸۸۷	۱۳	۴۷
اردبیل	۸۵۲	۵۳	۰	۱۰	۲	۷۷۷	۸	۲
اصفهان	۶۶۹	۱۴۱	۰	۹	۸	۵۱۰	۱	۰
ایلام	۱۰۷	۲۸	۰	۲	۰	۷۶	۱	۰
بوشهر	۱۷۱	۸	۰	۲	۰	۱۳۹	۲۲	۰
تهران	۵۷۴۳۳	۴۲۲۱	۱۷۵	۴۶۵۳	۹۴۱	۴۶۰۱۵	۴۵۵	۹۷۳
چهارمحال و بختیاری	۸۸	۹	۰	۰	۰	۷۹	۰	۰
خراسان جنوبی	۱۲۹	۰	۰	۱	۰	۱۲۸	۰	۰
خراسان رضوی	۱۱۹۸	۱۲	۰	۲۹	۶	۱۱۵۱	۰	۰
خراسان شمالی	۷۹	۱	۰	۱	۰	۷۷	۰	۰
خوزستان	۳۴۲	۳۸	۱۶	۳۱	۹	۲۴۶	۲	۰
زنجان								
سمنان	۲۱۶	۱۵	۰	۶	۵	۱۸۹	۱	۰
سیستان و بلوچستان	۱۸۳	۹	۱	۶	۳	۱۶۱	۲	۱
فارس	۲۷۸	۹	۱	۴۷	۱	۲۱۹	۱	۰
قزوین	۱۰۰۷۴	۱۳۱۵	۱	۳۱۱۳	۲۰۹	۵۲۹۷	۵	۱۳۴
قم	۶۲۸۴	۲۳۴	۳۸	۱۴۵۰	۶۵	۳۶۲۸	۴۵	۸۲۴
کردستان	۱۱۳۷	۲۶	۱	۸۸	۲	۱۰۰۵	۴	۱۱
کرمان	۲۴۴	۱۰	۰	۵	۳	۲۲۳	۳	۰
کرمانشاه	۵۱۱	۲۹	۴	۱۱۵	۶	۳۵۴	۲	۱
کهکیلویه و بویراحمد	۳۶	۰	۰	۰	۷	۲۹	۰	۰
گلستان	۵۴۲	۲۸	۰	۸	۰	۵۰۶	۰	۰
گیلان	۴۹۷۴	۳۱۷	۴۴	۳۳	۷	۳۸۱۹	۷۵۴	۰
لرستان	۱۴۴	۲۴	۰	۱۹	۴	۹۶	۱	۰
مازندران	۱۸۶۴	۱۱۳	۲	۹۹	۸۱	۱۵۴۲	۱۸	۹
مرکزی	۷۹۷	۳۴	۱	۱۸	۲۷	۶۸۹	۱۸	۱۰
هرمزگان	۱۹۸	۷۹	۰	۰	۲	۱	۱۱۶	۰
همدان	۱۰۰۷	۲۶	۰	۲۷۲	۳۸	۶۶۹	۰	۲
یزد	۱۸۳	۱۸	۰	۷	۴	۱۵۰	۰	۴
اظهار نشده	۱۹۵	۴۴	۰	۱۰	۵	۱۳۶	۰	۰
جمع کلّ	۹۶۰۴۰	۷۳۵۴	۲۸۶	۱۰۲۴۱	۱۵۸۹	۷۳۰۶۰	۱۴۸۷	۲۰۲۳

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی۶۳- مهاجرت برون استانی در سال‌های۸۵-۱۳۷۵ به تفکیک شهرستان

وضعیت مهاجرت / شهرستان	مهاجران وارد شده به ...		مهاجران خارج شده از...		اختلاف
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
ابهر	۱۴۹۵۷	۱۸/۷	۷۳۵۴	۷/۷	۷۶۰۳
ایجرود	۱۵۷۸	۲/۰	۲۸۶	۰/۳	۱۲۹۲
خدابنده	۱۰۳۸۵	۱۳/۰	۱۰۲۴۱	۱۰/۷	۱۴۴
خرمدره	۴۴۵۹	۵/۶	۱۵۸۹	۱/۷	۲۸۷۰
زنجان	۴۴۰۰۳	۵۵/۰	۷۳۰۶۰	۷۶/۰	-۲۹۰۵۷
طارم	۲۸۱۴	۳/۵	۱۴۸۷	۱/۵	۱۳۲۷
ماهنشان	۱۷۶۴	۲/۲	۲۰۲۳	۲/۱	-۲۵۹
جمع کلّ	۷۹۹۶۰	۱۰۰/۰	۹۶۰۴۰	۱۰۰/۰	-۱۶۰۸۰

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی

نقشه‌ی شماره‌ی۵- مهاجرین خارج شده از استان در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵

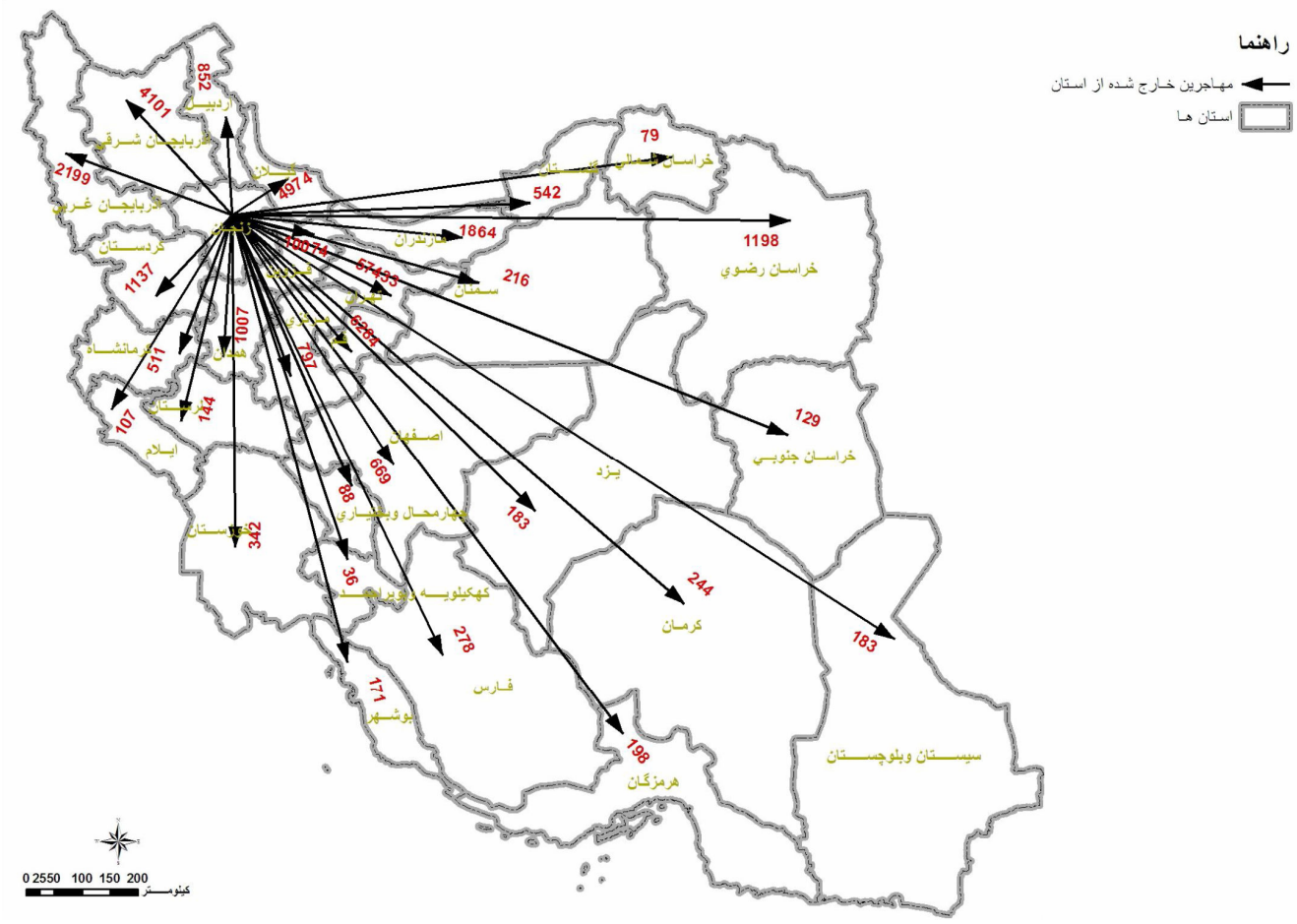

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نقشه‌ی شماره‌ی٦- مهاجرین وارد شده به استان در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵

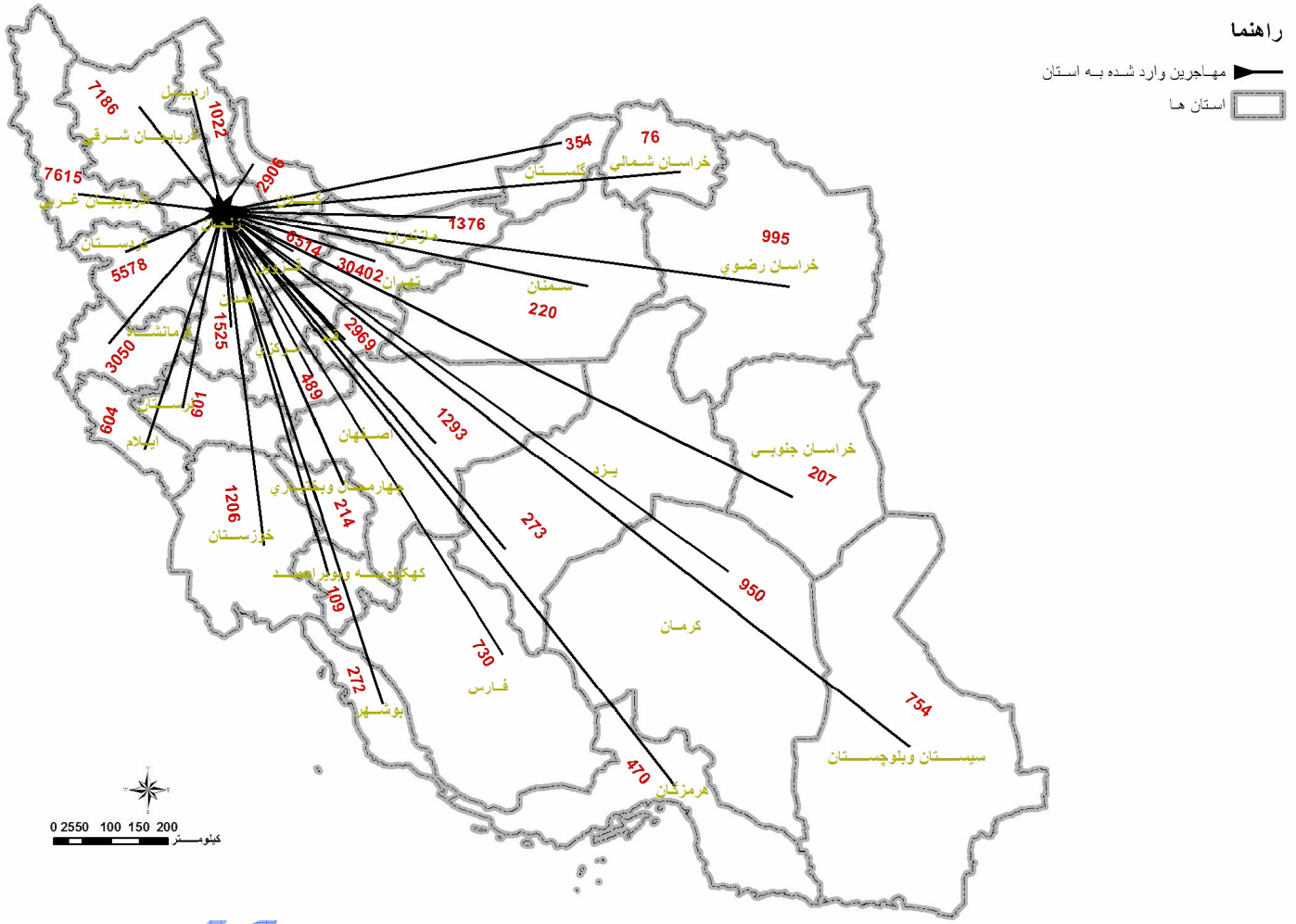

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

تعامل جمّعیّتی استان زنجان با سایر استان‌ها

حدود ۶۵/۴ درصد مهاجران وارد شده به استان ناشی از درون‌کوچی، بوده است. میزان برون کوچی از مهاجران وارد شده به استان زنجان ۳۴/۶ درصد بوده، که ۲۷/۷ درصد آن به استان‌های همجوار مربوط بوده است. به عبارت بهتر ۸۰ درصد از کلّ برون کوچی در استان زنجان با استان‌های همسایه مرتبط بوده است.

نمودار شماره‌ی۳۷، تبادل بین منطقه‌ای مهاجرت‌های استان زنجان با سایر استان‌ها را در دهه‌ی ۷۵-۶۵ ، نشان می‌دهد.

خالص جابه‌جایی بین استان زنجان و سایر استان‌ها حکایت از مهاجرفرستی به میزان ۳۵۴۱۹ نفر را دارد. با توجّه به نمودار شماره‌ی ۳۷، در بین بیش‌ترین مهاجران وارد شده به استان زنجان، استان‌های تهران، آذربایجان شرقی، گیلان ، آذربایجان غربی و قم به ترتیب رتبه‌ی اوّل تا پنجم را داشته‌اند. همین‌طور در بین بیش‌ترین مهاجران خارج شده از استان زنجان، استان‌های تهران، قم، گیلان، آذربایجان‌شرقی، آذربایجان غربی به ترتیب رتبه‌ی اول تا پنجم را در پذیرش مهاجر داشته‌اند.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی ۳۷- تبادل بین منطقه‌ای مهاجرت‌های استان زنجان با سایر استان‌ها در دهه‌ی ۷۵-۱۳۶۵

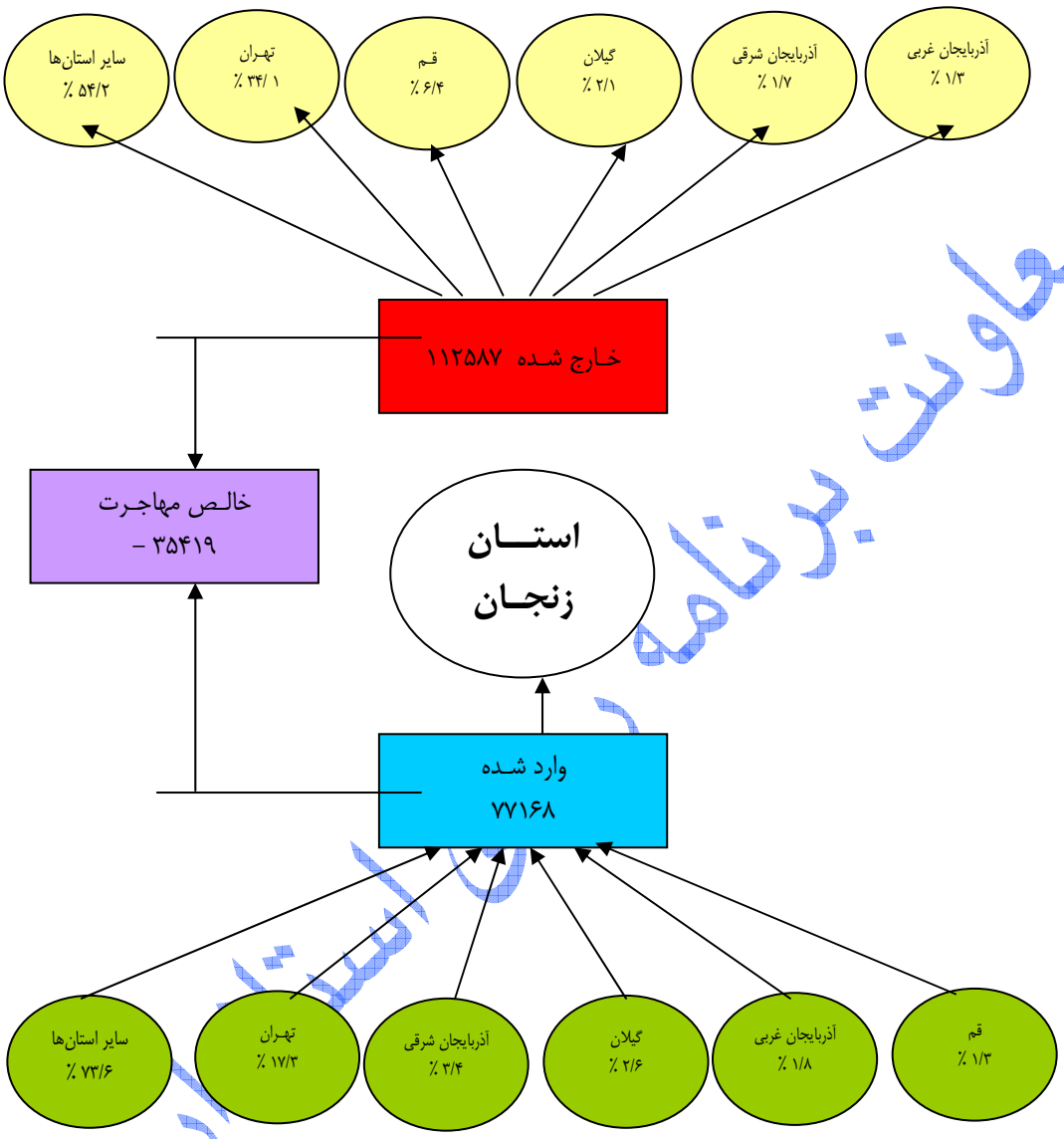

مأخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۷۵.

معاونت برنامه‌ریزی استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی ۳۸- تبادل بین منطقه‌ای مهاجرت‌های استان زنجان با سایر استان‌ها در دهه‌ی ۸۵-۱۳۷۵

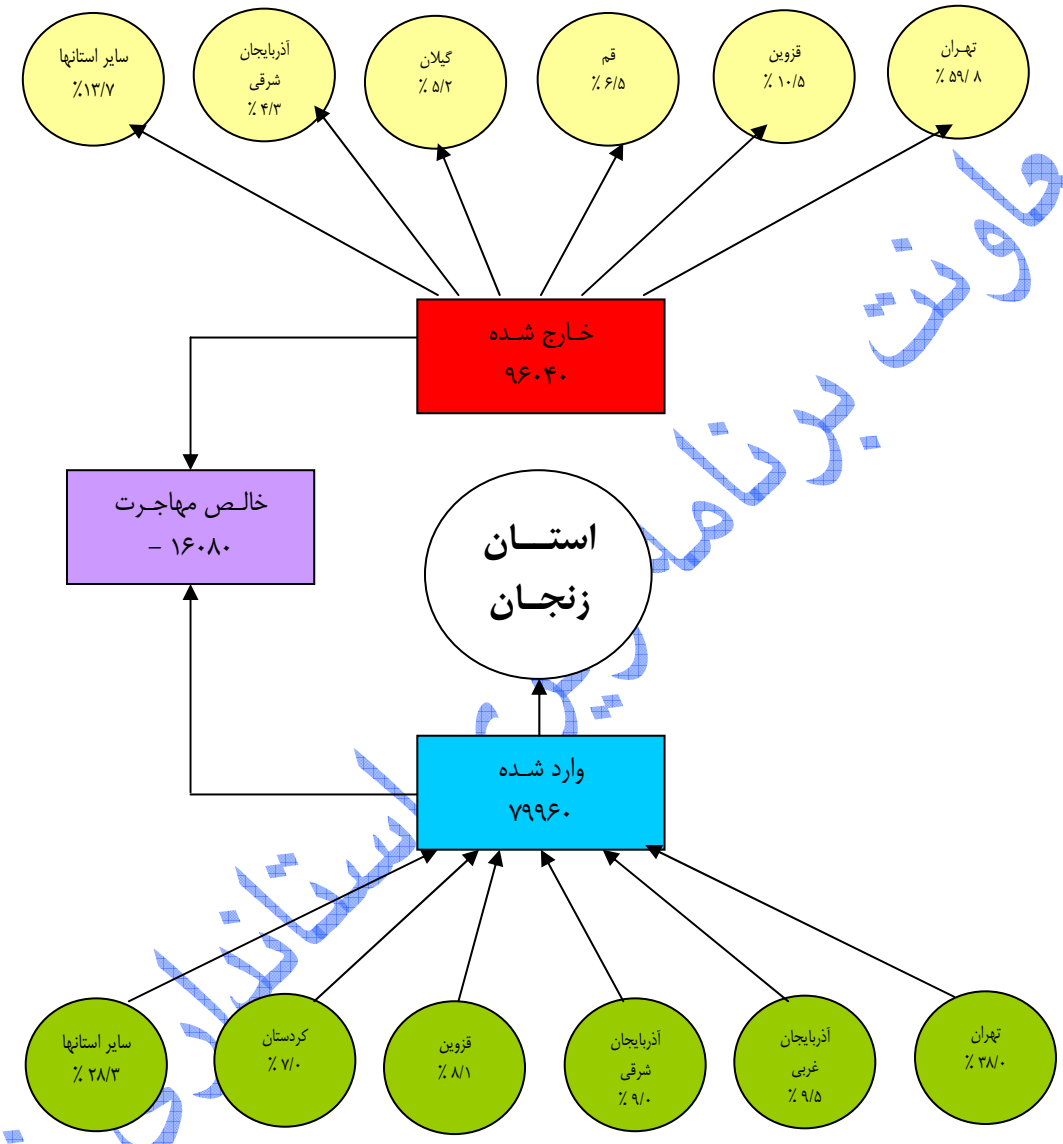

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه‌ریزی استانداری زنجان

۱-۲-۱-٤- تحلیل شاخص توسعه‌ی انسانی (تولید ناخالص داخلی سرانه، امید به زندگی در بدو تولد و آموزش)

"توسعه‌ی انسانی" قرار دادن انسان‌ها در مرکز توسعه است. توسعه‌ی انسانی در واقع به مفهوم توسعه‌ی توانمندی انسان‌ها، گسترش دامنه‌ی فرصت‌ها و بهره‌مندی از آزادی که منجر به حفظ آرمان‌ها و ارزش‌های انسانی می‌شود. شاخص توسعه‌ی انسانی نیز ابزار استانداردی برای سنجش توسعه‌ی انسانی است. بهبود شاخص توسعه‌ی انسانی معرّف توانمندسازی انسان‌ها برای دست‌یابی به هدف ارتقای سطح زندگی آنها، است که از طریق بهره‌گیری از توانمندی‌های انسانی، حاصل می‌گردد.

شاخص توسعه‌ی انسانی برای اوّلین بار در سال ۱۹۹۰، توسط گروهی از اقتصاددانان شرقی و غربی، توسعه داده شد و از آن پس در گزارش سالانه‌ی توسعه‌ی انسانی برنامه‌ی عمران سازمان ملل متحد منعکس شده است. این شاخص از نظر دامنه‌ی قلمرو بسیار گسترده‌تر از درآمد سرانه بوده و بخشی از ابعاد اجتماعی و فرهنگی نیز در کنار بعد اقتصادی توسعه، در نظر گرفته شده است.

ارتقای توسعه‌ی انسانی در دنیای معاصر به ظرفیت کسب دانش، دسترسی به امکانات مادی زندگی و برخورداری از عمر طولانی، توأم با سلامتی بستگی، دارد. شاخص‌های آموزش، امید به زندگی و تولید ناخالص داخلی تشکیل دهنده‌ی اجزای شاخص توسعه‌ی انسانی به شمار می‌روند و شاخص توسعه‌ی انسانی در واقع میانگین این سه شاخص است. بهبود وضعیت سرمایه‌گذاری و تغییر شرایط اقتصادی و اجتماعی، ارتقای سطح کیفیت زندگی را، فراهم می‌آورد. ارتقای سطح کیفیت زندگی افراد یک جامعه در گروی تحول اساسی در متغیرهای اقتصادی، آموزشی و بهداشتی، می‌باشد. وجود انگیزه‌ی کافی و داشتن عزمی راسخ در حصول به توسعه‌ی انسانی بالاتر و برخورداری از آزادی عمل برای حرکت و مشارکت فعال از عوامل کلیدی در این خصوص، است.

در زمینه‌ی اقتصادی افزایش رشد اقتصادی و درآمد سرانه می‌تواند به عنوان عامل تأثیرگذار در شاخص توسعه‌ی انسانی تلقی شود. در این قالب شاخص‌هایی نظیر، افزایش انباشت سرمایه و به تبع آن رشد سرمایه‌گذاری، رشد تولید ناخالص ملی، بهبود درآمد اقشار مختلف مردم و گروه‌های مختلف، تأثیر قابل توجهی برعملکرد این شاخص به جا می‌گذارد.

شاخص آموزشی در برگیرنده‌ی نرخ پوشش تحصیلی در مقاطع سنی مختلف می‌باشد و نشان‌دهنده‌ی وضعیت کلی سواد و تحصیلات در جامعه است. این شاخص از میانگین وزنی شاخص باسوادی بزرگسالان و شاخص ترکیبی نام نویسی ناخالص (نرخ ناخالص ثبت نام)، محاسبه می‌شود. شاخص ترکیبی نام نویسی از تعداد افراد شاغل به تحصیل در مقاطع مختلف تحصیلی به تعداد جمعیت واقع در همان سنین، بدست می‌آید. امروزه این اصل که حیات اقتصادی هر جامعه پیش از آنکه به وسیله‌ی عوامل اصلی تولید یعنی نیروی کار و سرمایه رقم زده شود، مرهون سطح تعلیمات عمومی و سطح تحصیلات و سواد نیروی انسانی است، که این یک اصل پذیرفته شده است. از این رو، توجه به نقش آموزش و تحصیلات در توسعه‌ی انسانی امروزه بیش از پیش مورد تأکید سیاست‌گذاران قرار گرفته است و دلیل اصلی این موضوع، بازده آموزش و تحصیلات و نقش آن در رشد اقتصادی است. سهم کلانی از رشد کشورهای در حال توسعه ناشی از انباشت سرمایه‌ی انسانی است. تحقق اقتصاد دانایی محور نیز، در گرو توانمند شدن ظرفیت‌های

اقتصادی و اجتماعی یک جامعه و علم محور شدن تولیدات آن، می‌باشد. علمی شدن ساختار تولید موجب گسترش ظرفیت‌ها، ارتقای فن‌آوری، دسترسی به اُفق‌های جدید و رشد اقتصادی، بالاتر می‌گردد. از این رو، دست‌یابی همگانی به آموزش همواره یکی از اولویت‌های سیاست‌های توسعه در ایران بوده است.

امید به زندگی انتظار زنده ماندن یک فرد در بدو تولد را نشان می‌دهد به شرط آنکه الگوی مرگ‌ومیر رایج در زمان تولد فرد به همان صورت باقی بماند. این شاخص تابع سلامتی، کیفیت زندگی، امکانات بهداشتی و درمانی، دسترسی به حداقل‌های زندگی، فقدان اضطراب، آرامش و برخورداری از امنیت اقتصادی و اجتماعی، می‌باشد. به عبارت دیگر، برخورداری از سلامت در بلندمدت، میزان آسیب پذیری در برابر بیماری یا مرگ‌های ناگهانی را، کاهش می‌دهد. شاخص امید به زندگی از تفاضل امید به زندگی کشور و حداقل سال‌های زنده ماندن (۲۵ سال که استاندارد بین المللی برای محاسبه‌ی شاخص امید به زندگی است)، تقسیم بر تفاضل امید به زندگی در برترین کشور جهان و حداقل سال‌های زنده ماندن در سال مورد نظر، بدست می‌آید.

ارتباط میان عوامل و متغیرهای مختلفی که به امید زندگی در بدو تولد تاثیر می‌گذارد، می‌توان به طور خلاصه به این طریق بیان کرد که افزایش امید به زندگی در بدو تولد، به سبب کاهش در مرگ و میر بیماری‌های مختلف (به خصوص بیماری‌های عفونی)، حاصل شده است. افزایش امید به زندگی در بدو تولد به صورت واسطه، محصول توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و پیشرفت در تکنیک‌های بهداشتی ـ درمانی، بوده است. همچنین ذکر این نکته ضروری است که رابطه‌ی شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی با سطح مرگ‌ومیر و امید به زندگی در بدو تولد رابطه‌ای دو طرفه و متقابل دارد. یعنی همانگونه که توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی، سطح مرگ و میر را تنزل می‌دهد و باعث افزایش امید به زندگی در بدو تولد می‌شود، تنزل سطح مرگ و میر و افزایش امید به زندگی در بدو تولد نیز که ملازم با سالم شدن محیط است، به نوبه‌ی خود از طریق ارتقای کارایی افراد، سبب تسریع توسعه اقتصادی و اجتماعی خواهد شد.

بهبود شاخص توسعه‌ی انسانی فقط در شاخص‌های کمی و فیزیکی خلاصه نمی‌شود، رضایت از زندگی از دیگر مقوله‌های مهمی است که نه تنها تابع شرایط اقتصادی، بلکه تابع آزادی‌های فردی و اجتماعی است و در ارزیابی توسعه‌ی انسانی باید مورد توجه قرار گیرد، زیرا آزادی‌های فردی و اجتماعی توانمندی‌ها و قابلیت‌های انسانی را در عرصه‌های اقتصادی و اجتماعی شکوفا می‌سازد. ایجاد فرصت‌های برابر برای کسب و کار، انگیزه‌ی لازم برای حرکت‌های اقتصادی را نیز مهیا می‌کند و این عوامل معیارهای مهمی است که شاخص توسعه‌ی انسانی قادر به محاسبه و تبیین آنها، نمی‌باشد.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-۱-٤-۱- شاخص توسعه‌ی انسانی در کشور

- **تولید ناخالص داخلی**

شاخص تولید ناخالص داخلی محاسبه شده برای کشور در سال ۱۳۷۰، ۰/۶۴۰ بوده و ارقام نشان می‌دهد که این شاخص در سال‌های بعد با نرخ رشد ثابتی افزایش یافته و به ارقام ۰/۶۸۷، ۰/۷۳۰ و ۰/۷۳۳، در سال‌های ۱۳۸۶و ۱۳۸۵، ۱۳۸۰ رسیده است. نرخ رشد سالانه‌ی شاخص تولید ناخالص داخلی در سال‌های ۸۶-۱۳۷۰، ۰/۸۵ درصد، بوده که در مقایسه با شاخص آموزش و امید به زندگی در بدو تولد در سال‌های مذکور رشد پایینی، داشته. همچنین نرخ رشد شاخص تولید ناخالص داخلی در دوره‌ی سه سال اول برنامه‌ی چهارم ۰/۲۷ درصد، بوده که نشان از کاهش رشد این شاخص در سال‌های اخیر، دارد.

- **آموزش**

شاخص آموزش و تحصیلات محاسبه شده برای کشور در سال ۱۳۷۰، ۰/۷۰۰، بوده است و ارقام محاسبه شده، نشان می‌دهد که این شاخص در سال‌های بعد که با نوساناتی همراه بوده است، افزایش یافته و به ارقام ۰/۷۷، ۰/۸۵۱ و ۰/۸۵۳ در سال‌های ۱۳۸۶و ۱۳۸۵، ۱۳۸۰ رسیده است. نرخ رشد سالانه‌ی شاخص آموزش و تحصیلات در سال‌های ۸۶-۱۳۷۰، ۱/۲۴ درصد بوده است که نرخ رشد مناسبی، تلقی می‌گردد؛ ولی نرخ رشد محاسبه شده برای سه سال اول برنامه‌ی چهارم (۰/۲۴درصد)، نشان می‌دهد که در سال‌های اخیر رشد این شاخص رو به کاهش گذاشته و در سال‌های مذکور از رشد پایینی، برخوردار بوده است.

- **امید به زندگی**

شاخص امید به زندگی کشور در سال ۱۳۸۶ در ایران ۰/۷۸۸، بوده است. برحسب درصد، امید به زندگی در ایران ۷۹ درصد، امید به زندگی در کشور دارای بالاترین امید به زندگی برحسب سال می‌باشد. این شاخص در سال‌های ۸۶ -۱۳۷۰، به استثنای سال ۱۳۷۹، روند صعودی طی کرده و به ارقام ۰/۷۸۸ و ۰/۷۸۲ در سال‌های ۱۳۸۶ و ۱۳۸۵ رسیده است. نرخ رشد سالانه‌ی شاخص امید به زندگی کشور، در سال‌های ۸۶-۱۳۷۰، ۱/۰۲ درصد، بوده است که نرخ رشد مناسبی، تلقی می‌گردد. با این وجود ارقام بدست آمده برای سه سال اول برنامه، نشان می‌دهد که نرخ رشد شاخص امید به زندگی در کشور طی سال‌های اخیر افزایش خوبی، داشته است. نرخ رشد شاخص امید به زندگی در کشور، در سال‌های ۸۶- ۱۳۸۴، به میانگین سالانه ۲/۱۶ درصد، رسیده است که این رقم نشان دهنده‌ی رشد بالای این شاخص در سال‌های اخیر است.

- **شاخص توسعه انسانی**

شاخص توسعه‌ی انسانی کشور که میانگینی از سه شاخص تولید ناخالص داخلی، آموزش و امید به زندگی در بدو تولد، می‌باشد در سال ۱۳۷۰، ۰/۶۷۰، بوده است. این شاخص به ۰/۷۲۹، ۰/۷۸۸ و ۰/۷۹۱ در سال‌های ۱۳۸۶و ۱۳۸۵، ۱۳۸۰ رسیده است. نرخ رشد سالانه‌ی شاخص توسعه‌ی انسانی در سال‌های مورد بررسی معادل ۱/۰۵، بوده است. همچنین نرخ رشد شاخص توسعه‌ی انسانی در

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

سه سال اول برنامه ۰/۹۲ درصد، بوده است که نشان دهنده‌ی رخ رشد مناسبی برای دوره‌ی مذکور، است. این رشد نتیجه‌ی بهبود درآمدهای نفتی و تأثیر آن بر اقتصاد ایران، بوده است. البته چگونگی استفاده از درآمدهای نفتی در اقتصاد کشور بسته به نوع آن، تبعات متفاوتی، خواهد داشت و در صورت استفاده درست از منابع بدست آمده مذکور، آثار مثبت آن بر اقتصاد و شاخص توسعه‌ی انسانی بیش‌تر خواهد بود. در واقع در محاسبه‌ی شاخص توسعه‌ی انسانی منظور نمودن درآمدسرانه برای کلیه‌ی افراد جامعه با اشکالات فراوانی روبه‌رو است. طبیعی است که قدرت خرید افراد جامعه به صورت یکسان بهبود، نیافته است.

۱-۲-۱-٤-۲- شاخص توسعه‌ی انسانی در استان زنجان

با توجه به این که آخرین اطلاعات مورد نیاز برای محاسبه‌ی شاخص‌های درآمد، امید به زندگی در بدو تولد و سواد و در نهایت محاسبه‌ی شاخص توسعه‌ی انسانی در استان زنجان برای سال ۱۳۸۵، در دسترس می‌باشد، لذا این شاخص برای سال ۱۳۸۵ مورد محاسبه و بررسی، قرار گرفته است.

در طول برنامه‌ی سوم و سه سال اول برنامه‌ی چهارم توسعه، استان‌های کشور تحولات قابل توجهی را، تجربه نموده‌اند. این تحول در روند شاخص‌های توسعه‌ی انسانی استان‌ها، قابل مشاهده است. توسعه‌ی منطقه‌ای و محلی نقش انکارناپذیری در روند توسعه‌ی انسانی در ابعاد ملی، ایفا می‌کند. پایداری توسعه‌ی انسانی تا حدود زیادی بستگی به آثار و پیامدهای توسعه در میان گروه‌های منطقه‌ای و محلی، دارد. این شاخص می‌تواند روند توسعه‌ی منطقه‌ای و نرخ رشد آن را تبیین نماید. اهمیت این شاخص‌ها از آن جهت است که می‌تواند برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیران را در نیل به تصمیمات مؤثرتر، یاری نماید.

- **تولید ناخالص داخلی**

شاخص درآمد سرانه به تفکیک استان‌ها در جدول شماره‌ی ۶۴، منعکس شده است. در مقایسه‌های بین المللی مقادیر شاخص‌ها، براساس قدرت برابری خرید دلار، محاسبه می‌شود. محاسبات انجام شده در ارتباط با شاخص درآمد به تفکیک استان نیز از درآمد سرانه‌ی استان‌ها که براساس قدرت خرید دلار، تعدیل شده، استفاده شده است.

لازم به ذکر است که به دلیل تأثیرپذیری شاخص تولید ناخالص سرانه در استان‌های نفت‌خیز کشور از تولیدات نفت و گاز، درآمد حاصل از تولید نفت وگاز در شاخص تولید ناخالص سرانه‌ی استان‌های مذکور، لحاظ نشده و شاخص تولید ناخالص سرانه برای استان‌های کشور، بدون در نظر گرفتن درآمد حاصل از تولیدات نفت و گاز، محاسبه شده است.

همانگونه که در جدول شماره‌ی ۶۴، ملاحظه می‌شود؛ در سال ۱۳۸۵، مقدار شاخص درآمد در استان زنجان ۰/۷۱۳، بوده است و از این نظر این استان با کسب مقدار پایین‌تر از سطح کشور یعنی مقدار ۰/۷۳۵ رتبه‌ی سیزدهم را در میان استان‌های کشور، کسب کرده است. بررسی مقادیر شاخص درآمد در بین استان‌های کشور، نشان می‌دهد، بالاترین میزان شاخص درآمد در این سال به استان‌های، تهران، مرکزی و بوشهر، به ترتیب با مقادیر ۰/۸۱۸، ۰/۷۹۲ و ۰/۷۶۹، تعلق داشته است و نقطه مقابل استان‌های سیستان و بلوچستان،

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

کردستان و آذربایجان غربی به ترتیب با مقادیر ۰/۵۷۱، ۰/۶۵۱ و ۰/۶۵۸، کمترین میزان شاخص درآمد را در سال ۱۳۸۵، کسب کرده‌اند.

- **آموزش**

بررسی میزان شاخص سواد در استان زنجان مطابق ستون دوم جدول شماره‌ی ۶۴، از رتبه‌ی بیست و دوم این استان در میان استان‌های کشور حکایت می‌کند. مقدار این شاخص در استان زنجان در سال ۱۳۸۵ برابر ۰/۷۹۱، بوده است. شایان ذکر است، مقدار شاخص سواد در سطح کشور در این سال ۰/۸۵۱، بوده است، بنابراین شاخص سواد در استان زنجان در مقایسه با سطح کشور، پایین‌تر است. در این میان استان‌های، تهران، سمنان و بوشهر، به ترتیب با مقادیر شاخص سواد ۰/۸۹۳، ۰/۸۶۴ و ۰/۸۵۰، بیش‌ترین میزان این شاخص را کسب نموده‌اند و نقطه مقابل، استان‌های سیستان و بلوچستان، کردستان و آذربایجان غربی به ترتیب با ۰/۶۵۷، ۰/۷۴۱ و ۰/۷۴۶، کمترین میزان شاخص سواد را در سطح کشور داشته‌اند.

- **امید به زندگی**

همانگونه که در جدول شماره‌ی ۶۴ ، نشان داده شده است، مقدار شاخص امید به زندگی در استان زنجان در سال ۱۳۸۵ برابر ۰/۷۲۰، بوده است. بررسی وضعیت استان زنجان در میان سایر استان‌ها از نظر شاخص امید به زندگی از رتبه‌ی بیستم استان زنجان، در میان ۳۰ استان کشور خبر می دهد. لازم به ذکر است، مقدار شاخص یاد شده در سطح کشور مقدار ۰/۷۸۲، می‌باشد. همانگونه که ملاحظه می‌شود، استان‌های تهران، گیلان و اصفهان، به ترتیب با مقادیر ۰/۷۷۶، ۰/۷۷۶ و ۰/۷۷۲، حائز بالاترین مقدار شاخص امید به زندگی و استان‌های سیستان و بلوچستان، کردستان و کهکیلویه و بویر احمد، به ترتیب با مقادیر ۰/۶۶۲، ۰/۶۷۰ و ۰/۶۹۲، کمترین مقدار شاخص امید به زندگی را در این سال، داشته‌اند.

- **شاخص توسعه‌ی انسانی**

شاخص توسعه‌ی انسانی در سال ۱۳۸۵، در استان زنجان ۰/۷۴۱، بوده است که پایین‌تر از مقدار این شاخص در کشور، می‌باشد. این شاخص در سال ۱۳۸۵ در سطح کشور ۰/۷۸۸، بوده است. استان زنجان از نظر شاخص توسعه‌ی انسانی در میان ۳۰ استان کشور، رتبه‌ی ۱۷ را، کسب کرده است. شاخص توسعه‌ی انسانی در استان‌های تهران (۰/۸۲۹)، اصفهان (۰/۷۹۶)، سمنان (۰/۷۹۴) و یزد (۰/۷۹۰)، از سایر استان‌ها بالاتر است. علت آن، بالا بودن شاخص‌های درآمدی، سطح آموزش و وضعیت بهتر، امید به زندگی در این استان‌ها است. شاخص توسعه‌ی انسانی در استان‌های، سیستان و بلوچستان، کردستان، آذربایجان غربی و خراسان شمالی، از دیگر استان‌ها پایین‌تر است که ناشی از سطح پایین درآمد سرانه، آموزش، شاخص‌های بهداشتی و امید به زندگی، است. به علت این که نوسان شاخص توسعه‌ی انسانی بین صفر و یک است، تفاوت‌های بارزی در شاخص توسعه‌ی انسانی مشاهده نمی‌شود. برحسب ارقام شاخص توسعه‌ی انسانی تفاوت بالاترین استان و پایین‌ترین آن ۰/۱۹۹، می‌باشد (تهران، سیستان و بلوچستان)، اما باید دقت داشت که

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

تحولات ضریب توسعه‌ی انسانی کند است، تغییر در اجزای آن به سادگی صورت نمی‌گیرد و مستلزم تلاش مستمری است تا کیفیت زندگی افراد و گروه‌های مختلف تغییر نماید. شاخص توسعه‌ی انسانی استان‌های فقیر در مقایسه با استان‌های دارای شاخص توسعه‌ی انسانی بالاتر در دهه‌ی اخیر، دارای روندی رو به رشد، بوده است. باید توجه داشت که استان‌هایی که به دلایل گوناگون به قطب رشد تبدیل شده‌اند دارای قابلیت‌های درون‌زایی برای تحولات اقتصادی و اجتماعی، می‌باشند. افزایش سهم استان‌های فقیر از سرمایه‌گذاری‌ها، برخورداری از آزادی عمل در عرصه تصمیم گیری، تشویق فعالیت‌های بخش خصوصی، تمرکز زدایی در حیطه‌ی تصمیم‌گیری و ایجاد انگیزه مناسب برای تولید و فعالیت اقتصادی از جمله عوامل مؤثری هستند که می‌توانند توسعه‌ی هموارتر و منسجم‌تر را در مناطق به دنبال داشته باشد.

عامل مشترکی که در روند توسعه‌ی انسانی اکثر استان‌ها وجود دارد این است که شاخص‌های آموزشی و امید به زندگی آنها در مقایسه با شاخص درآمدی در وضعیت بهتری قرار دارند. در سال ۱۳۸۵ نیز این تفاوت در سطح کشور و در استان‌ها مربوطه وجود داشته است. پایین بودن سطح درآمد در استان‌ها، فقدان سرمایه‌گذاری زیربنایی در حوزه‌های مختلف اقتصادی و کیفیت پایین زندگی در استان‌های محروم از جمله دلایل مهمی است که در عدم بهبود معیشت گروه‌های فقیر و اقشار کم درآمد نقش مهمی، ایفا می‌کند. با وجود موارد ذکر شده، در سال‌های ۸۵-۱۳۸۴، جهش قابل ملاحظه‌ای در افزایش شاخص درآمد استان‌ها، مشاهده می‌شود و با توجه به افزایش درآمد سرانه کشور، انتظار می‌رود در سال‌های آینده، شاخص درآمد استان‌ها افزایش یابد و به تبع آن شاخص توسعه‌ی انسانی آنها نیز، رو به بهبود باشد.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ٦٤- شاخص توسعه‌ی انسانی در استان‌های کشور در سال ۱۳۸۵

نام استان	شاخص امید به زندگی	شاخص سواد	شاخص درآمد	شاخص توسعه‌ی انسانی
آذربایجان شرقی	۰/۷۳۵	۰/۸۰۲	۰/۷۱۴	۰/۷۵
آذربایجان غربی	۰/۷۱۴	۰/۷۴۶	۰/۶۵۸	۰/۷۶
اردبیل	۰/۷۲۶	۰/۷۷۵	۰/۶۷۳	۰/۷۲۵
اصفهان	۰/۷۷۲	۰/۸۴۹	۰/۷۶۶	۰/۷۹۶
ایلام	۰/۷۰۱	۰/۸۰۷	۰/۶۸۵	۰/۷۳۱
بوشهر	۰/۷۳۳	۰/۸۵	۰/۷۶۹	۰/۷۸۴
تهران	۰/۷۷۶	۰/۸۹۳	۰/۸۱۸	۰/۸۲۹
چهارمحال بختیاری	۰/۷۳	۰/۸۰۶	۰/۶۶۵	۰/۷۳۴
خراسان جنوبی	۰/۷۰۴	۰/۷۸۶	۰/۶۷۸	۰/۷۲۲
خراسان رضوی	۰/۷۱۶	۰/۸۳۱	۰/۶۹۶	۰/۷۴۸
خراسان شمالی	۰/۷۰۹	۰/۷۵۸	۰/۶۸۲	۰/۷۱۶
خوزستان	۰/۷۴۲	۰/۸۱۵	۰/۷۴۹	۰/۷۶۸
زنجان	۰/۷۲	۰/۷۹۱	۰/۷۱۳	۰/۷۴۱
سمنان	۰/۷۵۴	۰/۸۶۴	۰/۷۶۳	۰/۷۹۴
سیستان و بلوچستان	۰/۶۶۲	۰/۶۵۷	۰/۵۷۱	۰/۶۳
فارس	۰/۷۵	۰/۸۴۱	۰/۷۰۴	۰/۷۶۵
قزوین	۰/۷۵۷	۰/۸۲	۰/۷۶۴	۰/۷۸۱
قم	۰/۷۵۲	۰/۸۳۱	۰/۶۹۵	۰/۷۵۹
کردستان	۰/۶۷	۰/۷۴۱	۰/۶۵۱	۰/۶۸۷
کرمان	۰/۷۲۱	۰/۷۹۶	۰/۷۳۵	۰/۷۵۱
کرمانشاه	۰/۷۱۴	۰/۷۹۴	۰/۶۷۵	۰/۷۲۸
کهگیلویه و بویر احمد	۰/۶۹۲	۰/۸۲۱	۰/۶۶۱	۰/۷۲۵
گلستان	۰/۷۲۳	۰/۷۷۶	۰/۶۷۳	۰/۷۲۴
گیلان	۰/۷۷۶	۰/۸۱۴	۰/۶۹۷	۰/۷۶۲
لرستان	۰/۷۱۱	۰/۷۹۹	۰/۶۶۱	۰/۷۲۴
مازندران	۰/۷۴	۰/۸۲۹	۰/۷۳۳	۰/۷۶۷
مرکزی	۰/۷۳۸	۰/۸۱۲	۰/۷۹۲	۰/۷۸۱
هرمزگان	۰/۷۳	۰/۸۰۸	۰/۷۵۳	۰/۷۶۴
همدان	۰/۷۲۳	۰/۷۸۶	۰/۶۸۳	۰/۷۳۱
یزد	۰/۷۶۶	۰/۸۵۴	۰/۷۵۱	۰/۷۹

مأخذ: معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور، ۱۳۸۸.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی ۳۹- شاخص توسعه‌ی انسانی در استان‌های کشور در سال ۱۳۸۵

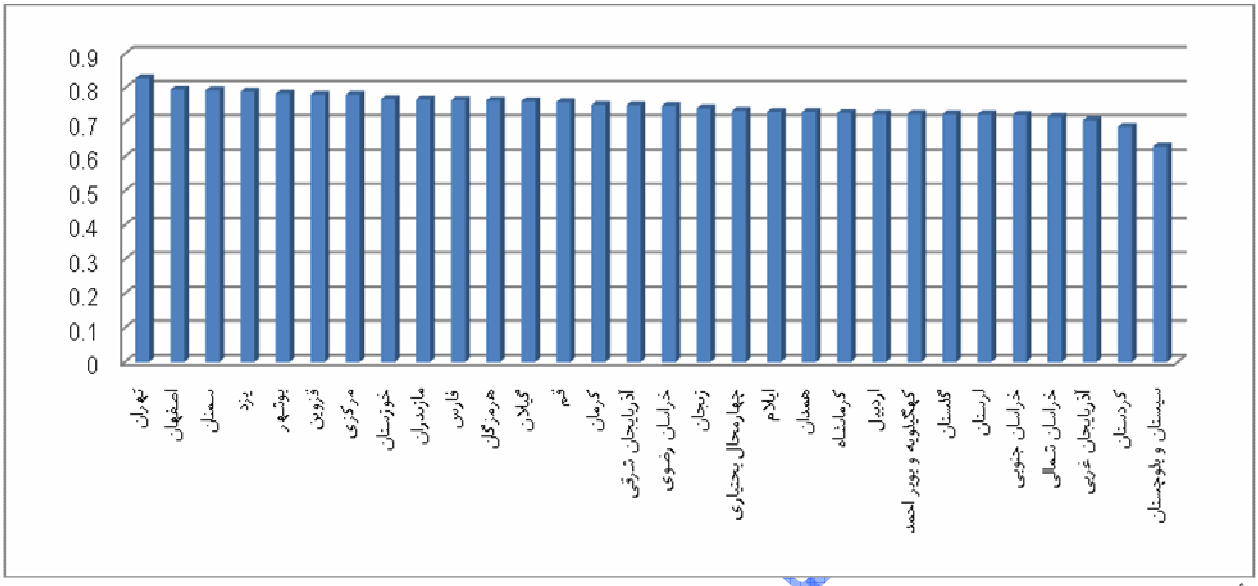

مأخذ: معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور، ۱۳۸۸.

- **مشکلات موجود توسعه‌ی انسانی**

– چالش‌های موجود در عرصه‌ی بهبود شاخص‌های توسعه‌ی انسانی را می‌توان در عرصه‌های اقتصادی و اجتماعی، جستجو نمود. در عرصه‌ی اقتصادی برای دست‌یابی به رفاه پایدار و ریشه کنی فقر به دولتی کارآمد و شفاف، نیاز است که در چارچوب آزادی‌های مدنی و حکمرانی خوب عمل نماید. فساد، یکی از عارضه‌های مهم و بیماری اکثر اقتصادهای در حال توسعه است که از ضعف بنیادین دولت‌ها ناشی می‌شود. به واقع یک حکومت توانمند با نهادهای دولتی شایسته و شفاف، پیوندی مستقیم با رشد درآمدها و افزایش ثروت ملی و دستاوردهای اجتماعی دارد. در کشورهایی که نهادهای دولتی کارآمد و مبتنی بر شایسته سالاری وجود دارد، قوانین و مقررات ساده و شفاف هستند و حاکمیت قانون به شیوه‌ای منصفانه، اعمال می‌شود. رسانه‌های گروهی صدای مستقلی دارند که پاسخ‌گویی دولت را اعتلاء می‌بخشد. درآمدها، سرمایه‌گذاری‌ها و رشد اقتصادی، افزایش یافته و امید به زندگی را طولانی‌تر می‌سازد. این موضوع به لحاظ تجربی در بسیاری از کشورها، مشاهده شده است.

– تسریع در روند توسعه‌ی انسانی نیازمند کاهش نارسایی بازارها و تدوین سیاست‌ها و مقررات لازم در این عرصه است. یکی از وظایف اصلی دولت تأمین خدمات و کالاهای عمومی لازم برای دست‌یابی به رشد پایدار وکاهش فقر است. دولت به هر نحوی که چارچوب‌های تنظیمی کارآمد و صریحی اتخاذ نماید و مزاحمت‌های دیوان سالارانه را از بین ببرد، به رشد اقتصادی، کمک نموده است.

– لازمه‌ی نیل به رشد اقتصادی بالاتر در هر کشوری، وجود دولت پاسخ‌گو، مشارکت اجتماعی قوی و شرایط رقابتی در آن کشور، است. ارائه‌ی اطلاعات و تضمین حقوق مالکیت و کاهش هزینه‌ی مبادله در بخش مختلف اقتصادی گامی مهم در این عرصه محسوب می‌شود.

– وجود فساد در هر نظام اقتصادی و اجتماعی دسترسی آحاد مردم به خدمات اقتصادی و اجتماعی را کاهش می‌دهد. در واقع در هر اقتصادی، فساد، کاهش رشد اقتصادی را به دنبال می‌آورد، وضعیت فقرا را بدتر می‌کند. دسترسی گروه‌های آسیب پذیر به خدمات اجتماعی مانند، آموزش و بهداشت را کاهش می‌دهد، سرمایه‌گذاری زیربنایی به نفع تهیدستان و فقرا را کاهش داده، کسب و کارهای کوچک را از دسترسی به امکانات کارآفرینی باز می‌دارد و منابع را از روستاها به سمت شهرها هدایت می‌کند. دسترسی نابرابر به آموزش به ویژه در مناطق محروم و افزایش مخاطرات، سرمایه‌گذاری را برای گروه‌های فقیر ناممکن ساخته و نابرابری و فقر را افزایش، خواهد داد. برخی از صاحب نظران اقتصادی به این نتیجه رسیده‌اند که فساد، مرگ و میر نوزادان را افزایش داده و طول عمر و سواد را کاهش می‌دهد. سرمایه‌گذاری و رشد کمتر و سهم کمتر فقرا از رشد، دسترسی نامناسب به خدمات عمومی و فقدان بهداشت و آموزش پیامد بلافصل این پدیده، است. نتیجه‌ی کلیه‌ی موارد فوق کاهش نرخ رشد شاخص توسعه‌ی انسانی، است.

شاخص توسعه‌ی انسانی در جمهوری اسلامی ایران در سال‌های گذشته همواره روند روبه رشدی پیموده است. هرچند این روند با نوساناتی همراه بوده و در برخی مقاطع زمانی، فراز و فرودهایی به خود دیده است، ولی همواره تفکر و تلاش سیاست‌گذاران و دولت‌مردان مبتنی بر توسعه و بهبود این شاخص بوده است. شاخص توسعه‌ی انسانی در سه سال اول برنامه‌ی چهارم توسعه نیز همانند سال‌های قبل از آن، روند رو به رشدی پیموده است. این شاخص در سال‌های مذکور با میانگین نرخ رشد ۰/۹۲ درصد، افزایش یافته است و به رقم ۰/۷۹۱ در سال ۱۳۸۶، رسیده است. میانگین نرخ رشد اجزای تشکیل دهنده این شاخص که شامل شاخص تولید ناخالص داخلی سرانه، شاخص آموزش و شاخص امید به زندگی در بدو تولد، می‌باشد به ترتیب ۰/۲۷، ۰/۲۴ و ۲/۱۶ درصد، بوده است. همانگونه که ارقام نیز نشان می‌دهد، نرخ رشد شاخص‌های تولید ناخالص داخلی سرانه و آموزش در سه سال اول برنامه‌ی چهارم، پایین بوده است، ولی شاخص امید به زندگی از رشد خوبی، برخوردار است. باتوجه به موارد ذکر شده و مشکلات مطرح شده در بخش پیشین، پیشنهادات ذیل مطرح می‌گردد:

الف) انجام تهمیدات لازم برای ظهور قابلیت‌های فردی و اجتماعی از طریق ایجاد فضای بازِ نقد و گفتگو؛ ایجاد چنین فضایی منجر به رونق فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی شده و انگیزه‌ی لازم برای حرکت یک جامعه را مهیا می‌سازد. توانمندسازی افراد جامعه از طریق آموزش کمک مؤثری در این مورد است.

ب) توسعه و مشارکت بخش خصوصی از طریق ارائه‌ی فرصت‌های برابر، گسترش شرایط رقابتی در فعالیت‌های اقتصادی، تقویت نهادهای بازاری در فعالیت‌های مختلف اقتصادی، جلوگیری از انحصارات و غیرمتمرکز نمودن فعالیت کسب و کار، تحول قابل توجهی به شکل مستقیم و غیرمستقیم در زمینه‌ی توسعه‌ی انسانی، به وجود می‌آورد.

ج) گسترش امکانات بهداشتی به ویژه در مناطق محروم جهت برخورداری از حداقل امکانات معیشت زندگی و ارتقای سطح بهداشت جامعه جهت برخورداری از امید به زندگی بالاتر.

د) جذب و به کارگیری نیروهای شایسته به منظور صحیح فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی و جلوگیری از فرار مغزها و نخبگان از جامعه.

هـ) گسترش نظام اطلاع رسانی؛ الزام به شفافیت در امور و پاسخ‌گو بودن نهادهای مسؤول در مقابل مردم و تقویت نهادهای مردم محوری.

و) گسترش نظام تأمین اجتماعی در مناطق شهری و روستایی و جلوگیری از فقر و ایجاد فضایی مناسب در ترسیم چشم انداز آینده که اقداماتی از قبیل: نظام تأمین اجتماعی، بیمه‌ی بهداشتی و درمانی، بیمه‌ی عمر و بازنشستگی، بیمه‌ی بی‌کاری، مسایل مربوط به سالمندان و گروه‌های آسیب‌پذیر جامعه را، در برمی‌گیرد. فراهم نمودن امنیت اجتماعی شامل حقوق اولیه‌ی انسان‌ها در برخورداری از آزادی‌های مدنی و شأن حفظ کرامت انسان‌ها در امور اقتصادی و اجتماعی از دیگر مقوله‌های مهمی است که باید مورد توجه قرار بگیرد.

ز) توجه به عامل انسانی به ویژه سرمایه‌ی انسانی به عنوان نخبگان و رهبران علمی جامعه در هدایت سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌ها از مقوله‌های مهمی است که تأثیر شگرفی در ارتقای شاخص‌های توسعه‌ی انسانی، می‌گذارد.

ح) توجه به توسعه، منطقه‌ای و محلی از طریق اعطای آزادی عمل بیش‌تر به استان‌ها، غیرمتمرکز نمودن نظام بودجه‌ای، بالا بردن مشارکت استان‌ها در روند توسعه‌ی سیاسی، اقتصادی و فرهنگی از طریق افزایش آگاهی عمومی و ایجاد انگیزه و باور لازم در این خصوص.

ط) مبارزه با فقر از طریق ایجاد فرصت‌های آموزشی، شغلی و نظام یارانه‌ای معطوف به رفع فقر از گروه‌های آسیب پذیر و محروم از حداقل‌های زندگی در افق زمانی کوتاه و بلندمدت.

ی) توجه به روند اجزای توسعه‌ی پایدار از طریق تعادل میان فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی و توجه به محیط زیست سالم و اعمال سیاست‌هایی که مانع تخریب محیط زیست می‌شود.

ک) افزایش سرمایه‌ی اجتماعی از طریق تقویت نهادهای مربوطه و سالم‌سازی نهادهای موجود. نهادها دارایی‌های نامشهود جامعه را تشکیل می‌دهند. نظام‌مند نمودن آنها کارایی فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی را افزایش می‌دهد و شرایط لازم برای بهبود

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

کسب و کار را فراهم می آورد. محصول نهادهایی که سرمایه‌ی اجتماعی را تقویت می‌کنند، اعتماد متقابل، صـداقت در انجـام وظیفـه، شفافیت و پاسخ‌گویی مسؤولان یک جامعه، می‌باشد.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

منابع و ماخذ

۱- تقوی، نعمت اله، (۱۳۷۱)، "مهاجرت‌های روستا- شهری"، تبریز، انتشارات ستوده تبریز.

۲- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان (۱۳۸۴)، سالنامه آماری استان زنجان سال ۱۳۸۳، زنجان، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان.

۳- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان (۱۳۸۵)، سالنامه آماری استان زنجان سال ۱۳۸۴، زنجان، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان.

۴- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان (سال‌های مختلف)، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان زنجان در سال‌های ۷۵-۱۳۵۵، زنجان، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان.

۵- سینجر پل، (۱۳۵۸)، "اقتصاد سیاسی شهرنشینی"، مترجم کاظمی بیدهندی، مهدی، تهران، نشر ایران.

۶- لهسایی زاده، عبدالعلی، (۱۳۶۸)، "نظریات مهاجرت"، تهران، انتشارات نوید.

۷- مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان زنجان، وبگاه مرکز آمار ایران.

۸- مرکز آمار ایران (سال‌های مختلف)، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن کشور در سال‌های ۱۳۵۵، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵.

۹- مرکز آمار ایران، (۱۳۸۵)، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن کشور، وبگاه مرکز آمار ایران.

۱۰- معاونت برنامه‌ریزی استانداردی زنجان، (۱۳۸۵)، میزان باروری در استان زنجان، گزارش منتشر نشده.

۱۱- معاونت برنامه‌ریزی استانداری زنجان، (۱۳۸۵)، میزان مرگ و میر و موالید در شهرستان‌های استان زنجان، گزارش منتشر نشده.

۱۲- معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور، (۱۳۸۸)، گزارش اقتصادی سال ۱۳۸۶ و نظارت بر عملکرد سه ساله اول برنامه چهارم توسعه.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-۲- تحلیل نظام شهری استان

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-۲- تحلیل نظام شهری استان

کلیات

شهر به عنوان عالی‌ترین شکل سکونتگاه بشری جایگاه انکارناپذیر و ویـژه‌ای در نظـام زیـست انـسانی دارد. از ایـن رو مطالعـه‌ی شهرها در پهنه‌ی سرزمین در جهت شناخت قانون‌مندی‌های حاکم بر نحوه‌ی شـکل‌گیـری آنهـا و بـه منظـور تـشخیص تعـادل‌هـا و عدم‌تعادل‌های این نظام در حال حاضر و آینده، بسیار اهمّیت دارد.

پیچیدگی نظام‌های شهری و دگرگونی‌های سریع و آنی آنها و وابستگی‌های روز افزون ایـن نقـاط سـکونتگاهی بـه یکـدیگر ایـن ضرورت را ایجاد می‌کند که مطالعات شهری به صورت یکپارچه، همه جانبه و فراگیر انجام گیرد و گستره‌ی تحلیل با توجه به موضـوع و هدف مطالعه در سطوح محلی، منطقه‌ای، ملی و فراملی، متفاوت باشد.

در مطالعه‌ی حاضر نخست برخی مفاهیم پایه و تخصصی مرتبط با تحلیل نظام شهری استان بیان می‌گردد.

شهر: تعاریف متعدد و متنوعی از شهر ارایه شده است. شهر به عنوان یک موضوع چند ارزشی همواره مورد علاقه‌ی علوم مختلف قرار داشته است، به همین سبب طرز تلقی و نگاه متفاوت متخصصین علوم مختلف موجب ارایه‌ی تعاریف متنـوع شـده اسـت. بنـا بـه تعریف غالب، شهر، اجتماعی از نفوس، ساختمان‌ها، ادارات و مؤسسات است که فعّالیّت غالب آن غیر کشاورزی و جمعیّت آن نیز از حـد معین شده‌ی قانون مصوب کشوری بیشتر باشد.

مطابق ماده‌ی۴ قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵، شهر محلی است با حدود قانونی که در محـدوده‌ی جغرافیایی بخش واقع شده است و از نظر بافت ساختمانی، اشتغال و سایر عوامل، دارای سیمایی با ویژگی‌های خاص خود می‌باشـد، بـه گونه‌ای که اکثریت ساکنان دائمی آن در مشاغل کسب، تجارت، صنعت، کشاورزی، خدمات و فعالیّت‌های مـرتبط اشـتغال داشـته و در زمینه‌ی خدمات شهری از خودکفایی نسبی برخوردار و کانون مبادلات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسـی حـوزه‌ی جـذب و نفـوذ پیرامون خود بوده و حداقل دارای ده هزار نفر جمعیّت باشد.

حوزه‌ی نفوذ: حوزه‌ی نفوذ به گستره‌ی جغرافیایی پیرامون هر شهر مرکزی اطلاق می‌شود که مراکز جمعیّتی و سکونتگاه‌ها درون این گستره با انگیزه‌های مختلف با شهر مرکزی ارتباطی زنده، پایدار و ضروری دارند. هرچند، گاهی عوامل اداری، سیاسی نیـز ممکـن است، این ارتباط را اجباری نماید. به دیگر سخن حوزه‌ی نفوذ یک شهر با شـهر اصـلی پیونـد اقتـصادی و اجتمـاعی تنگـاتنگی دارد و نمایانگر میدان تأثیر و نفوذ خدمات اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی شهر مرکزی در روستاها، روستا شهرها، شهرک‌ها، بخش‌هـا و شهرک‌های مجاور آن است. به طور کلی حوزه‌ی نفوذ شهر بیش‌تر جنبه‌ی خـدماتی دارد و شـامل تمـام مراکـز جمعیّتـی اسـت کـه ساکنین آن بیش‌ترین آمد و شد را به آن شهر دارند.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

برحسب نوع رابطه‌ی شهرها با فضای پیرامون آنها و بر اساس شدت و قدرت حوزه‌ی نفوذ بین سکونتگاه‌ها دو نوع حوزه‌ی نفوذ از یکدیگر قابل تفکیک است:

الف)حوزه‌ی نفوذ مستقیم یا حوزه‌ی نفوذ خاص که محدوده‌ی بلافصل شهر را در بر می‌گیرد و به طور کلی افراد و کالاها در آن به طور روزمره جابه‌جا می‌شوند.

ب) حوزه‌ی نفوذ غیرمستقیم یا عام که قلمرو فیزیکی مشخصی را برای آن نمی‌توان تعریف کرد، محدوده‌ای است که افراد و کالاها در آن در مقاطع مختلف روزانه، هفتگی، ماهیانه و فصلی و یا اتفاقی جابه‌جا می‌گردند.

نظام سکونتگاهی: به مجموعه‌ای از سکونتگاه‌های وابسته به یکدیگر اطلاق می‌شود که ساختار نظام سکونتگاه‌های شهری را در یک ناحیه، منطقه یا یک سرزمین پدید می‌آورد. این نظام تنها منحصر به مجموعه‌ای کالبدی از سکونتگاه‌های شهری نیست، بلکه شامل جریان‌ها و ارتباطات متقابل بین آنها نیز می‌شود. جریان جمعیّت، سرمایه، عوامل تولید، ایده‌ها، اطلاعات و نوآوری و در شکل عام‌تر آن مجموعه‌ی ارتباطات فیزیکی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی موجود بین سکونتگاه‌ها از آن جمله است.

۱-۲-۲-۱- تحلیل روند شهرنشینی استان و جایگاه آن در کشور

۱-۲-۲-۱-۱- روند تغییرات شهرنشینی استان در دهه‌ی گذشته

نظر به این که محدوده‌ی استان زنجان در چند دهه‌ی گذشته به لحاظ تقسیمات کشوری (محدوده و مساحت)، تغییرات زیادی داشته است، این امر تحلیل روند شهرنشینی این استان را با مشکلاتی مواجه می‌سازد. استان زنجان در اوایل دهه‌ی چهل خورشیدی جزو استان گیلان، بوده است. در سال ۱۳۵۶، استان قزوین فعلی به آن پیوسته است و در سال ۱۳۷۳ استان قزوین به همراه بویین زهرا از آن جدا شده است. با جدا شدن شهرستان تاکستان از استان زنجان در سال ۱۳۷۶، آخرین تغییرات در محدوده و مساحت این استان رخ داده است.

بنا به مراتب فوق و به منظور ارایه‌ی تحلیلی مناسب از روند شهرنشینی استان در مطالعه‌ی حاضر به ناگزیر آخرین تقسیمات کشوری استان (۱۳۷۷ به بعد)، ملاک عمل قرار گرفته است و روند شهرنشینی نیز طبق تقسیمات کشوری اخیر بررسی شده است.

جمعیّت استان زنجان طبق سرشماری نفوس و مسکن در سال ۱۳۷۵، معادل ۹۰۰۸۹۰ هزار نفر، بوده است. در سرشماری ۱۳۸۵، جمعیّت استان به ۹۶۴۶۰۱ نفر، افزایش یافته است. در این بین جمعیّت شهری استان از ۴۵۲۵۵ نفر در سال ۱۳۷۵، به بیش از ۵۵۹۳۴۰ نفر در سال ۸۵ افزایش یافته است. ملاحظه‌ی جدول شماره‌ی ۱، بیانگر آن است که در ده سال گذشته کل جمعیّت استان تنها ۶۳۷۱۱ نفر اضافه شده است و متوسط رشد جمعیّت در این دوره حدود ۰/۶۹ درصد، بوده است. این میزان رشد از متوسط رشد جمعیّت کشور به (۱/۶۱ درصد)، بسیار پایین‌تر است.

نکته‌ی حائز اهمیّت متوسط رشد جمعیّت، در نقاط شهری و روستایی استان است. به گونه‌ای کـه رشـد جمعیّـت سـالانه در نقـاط شهری استان در دهه‌ی ۸۵-۱۳۷۵، بیش از ۲/۱ درصد، بوده است و این در حالی است که در مجموع نقاط روستایی اسـتان در همـین دوره یکی از بالاترین رشدهای منفی در مناطق روستایی کشور اتفاق افتاده است و رشـد جمعیّـت در منـاطق روسـتایی ۱/۰- درصـد، بوده است. در تمامی شهرستان‌های استان در این دوره رشد جمعیّت روستایی منفی بوده است. شهرستان‌های ماهنشان و ابهر به ترتیب با ۳/۸ درصد و ۲/۳ درصد، بالاترین میزان رشد را داشته‌اند و این میزان در شهرستان زنجان نزدیک بـه رشـد متوسـط جمعیّـت نقـاط شهری استان یعنی برابر ۲ درصد، بوده است. از سویی میزان رشد جمعیّت نقاط شهری ایجرود با متوسـط رشـد سـالانه ۱/۵ درصـد در پایین‌ترین حد بوده است. به نظر می‌رسد این امر ناشی از الگوی توزیع پراکنده جمعیّت در سـکونتگاه‌هـای شـهری و روسـتایی اسـتان ناشی شده است. به گونه‌ای که حدود نیمی از کل جمعیّت استان (۴۷/۱درصـد)، در شهرسـتان زنجـان و تنهـا ۳/۸ درصـد جمعیّـت در شهرستان ایجرود سکنی گزیده‌اند.

مهم‌تر این که از کل جمعیّت ساکن نقاط شهری استان، بیش از ۶۲/۵ درصـد در شـهر زنجـان سـاکن هـستند و شهرسـتان‌هـای ماهنشان (۱/۴ درصد)، طارم (۱/۲ درصد) و ایجرود (۰/۶ درصـد)، کمتـرین جمعیّـت شـهری را دارا هـستند. ایـن موضـوع بـه خـوبی نشان‌دهنده‌ی تسلط شهر زنجان به عنوان شهر نخست استان می‌باشد که با فاصله‌ی قابل توجهی از نظـر تعـداد جمعیّـت و کـارکرد از ۱۵ شهر بعد از خود در سطح استان قرار گرفته است. جالب این که شهر زنجان در مقایسه با شـهر ابهـر بـه عنـوان شـهر رتبـه‌ی دوم استان، چهار برابر بیش‌تر جمعیّت دارد و این خود بیانگر تمرکز سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و اداری این شهر در سطح استان می‌باشد.

نکته‌ی حائز اهمیت دیگر در خصوص بالا بودن نرخ شهرنشینی در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵، در سطح اسـتان تبـدیل نقـاط روسـتایی استان به نقاط شهری و مهاجرت‌های روستایی به نقاط شهری است (نقشه‌ی شماره‌ی ۱).

مطالعات برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱- درصد شهرنشینی استان زنجان (در سال‌های ۸۵-۱۳۳۵)

سال	جمعیّت استان	جمعیّت نقاط شهری	درصد شهرنشینی
۱۳۳۵	۳۸۶۲۰۱	۴۷۱۵۹	۱۲/۲۱
۱۳۴۵	۴۷۶۴۷۲	۱۰۲۳۵۵	۲۱/۸
۱۳۵۵	۵۸۴۸۲۳	۱۶۷۵۳۱	۲۸/۶۴
۱۳۶۵	۷۸۷۳۶۹	۳۳۹۰۱۷	۴۳/۰۵
۱۳۷۵	۹۰۱۷۲۴	۴۵۲۲۵۵	۵۰/۱۵
۱۳۸۵	۹۶۴۶۰۱	۵۵۹۳۴۰	۵۷/۹۹

مأخذ: ۱- نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۷۵- ۱۳۳۵.

۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

در این دوره و از سال ۱۳۷۴ به بعد روستاهای آبیر، زرین آباد، ماهنشان، دندی، حلب، چورزق، سجاس، گرماب و زرین رود به شهر تبدیل شده‌اند.

نگاهی دقیق‌تر به وضعیت شهرنشینی استان زنجان نشان می‌دهد، چهره‌ی غالب زندگی در استان تا سال ۱۳۷۵، روستایی بوده است و حتی با وجود برابر شدن جمعیّت شهری و روستایی در سال ۱۳۷۵، میزان شهرنشینی زنجان با ۵۰/۱۵ درصد با اندازه‌ی متناظر خود در کشور به میزان ۶۱/۳ درصد فاصله‌ی بسیار زیادی داشته است. درصد روستانشینی زنجان نیز در سال ۱۳۷۵، برابر با ۴۹/۸ درصد بوده که در قیاس با کشور که معادل ۳۸/۷ درصد بوده است، تفاوت زیادی داشته است. این موضوع نشان می‌دهد، میزان روستانشینی در استان بسیار بیش‌تر از کشور بوده است. هرچند به نظر می‌رسد در سال‌های اخیر این روند تغییر یافته و میزان شهرنشینی استان سرعت بیش‌تری گرفته است.

افزون بر این بررسی درصد رتبه‌ی شهرنشینی استان زنجان و مقایسه‌ی آن با سایر استان‌های کشور بیانگر پایین بودن رتبه‌ی این استان در کشور است. به گونه‌ای که طبق نتایج سرشماری سال ۱۳۸۵، درصد شهرنشینی استان ۵۵/۷۹ درصد بوده است و رتبه‌ی استان به لحاظ درصد شهرنشینی در میان سی استان کشور بیستم، است. شایان ذکر است، رتبه‌ی استان در کشور به لحاظ شهرنشینی در سال ۱۳۷۵ و با تعداد استان‌های کمتر در آن سال بیست و یکم بوده است. علت این افزایش را باید در رشد سریع شهرنشینی استان در ده سال گذشته و توجه بیش‌تر به بخش خدمات، صنعت و معدن در استان و تبدیل نقاط روستایی استان به نقاط شهری در اواسط دهه‌ی ۷۰ جستجو نمود.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

در جدول شماره‌ی ۲، درصد شهرنشینی استان زنجان در سال‌های ۸۵ و ۱۳۷۵، ذکر شده است و این ارقام در مقایسه با سایر استان‌های کشور و رتبه و جایگاه هر کدام به لحاظ شهرنشینی در این دو دوره، مشخص شده است (جدول شماره‌ی ۳ و نمودار شماره‌ی ۱).

نقشه‌ی شماره‌ی ۱- تحولات جمعیّت شهری در سال‌های ۸۵، ۷۵، ۶۵، ۱۳۵۵

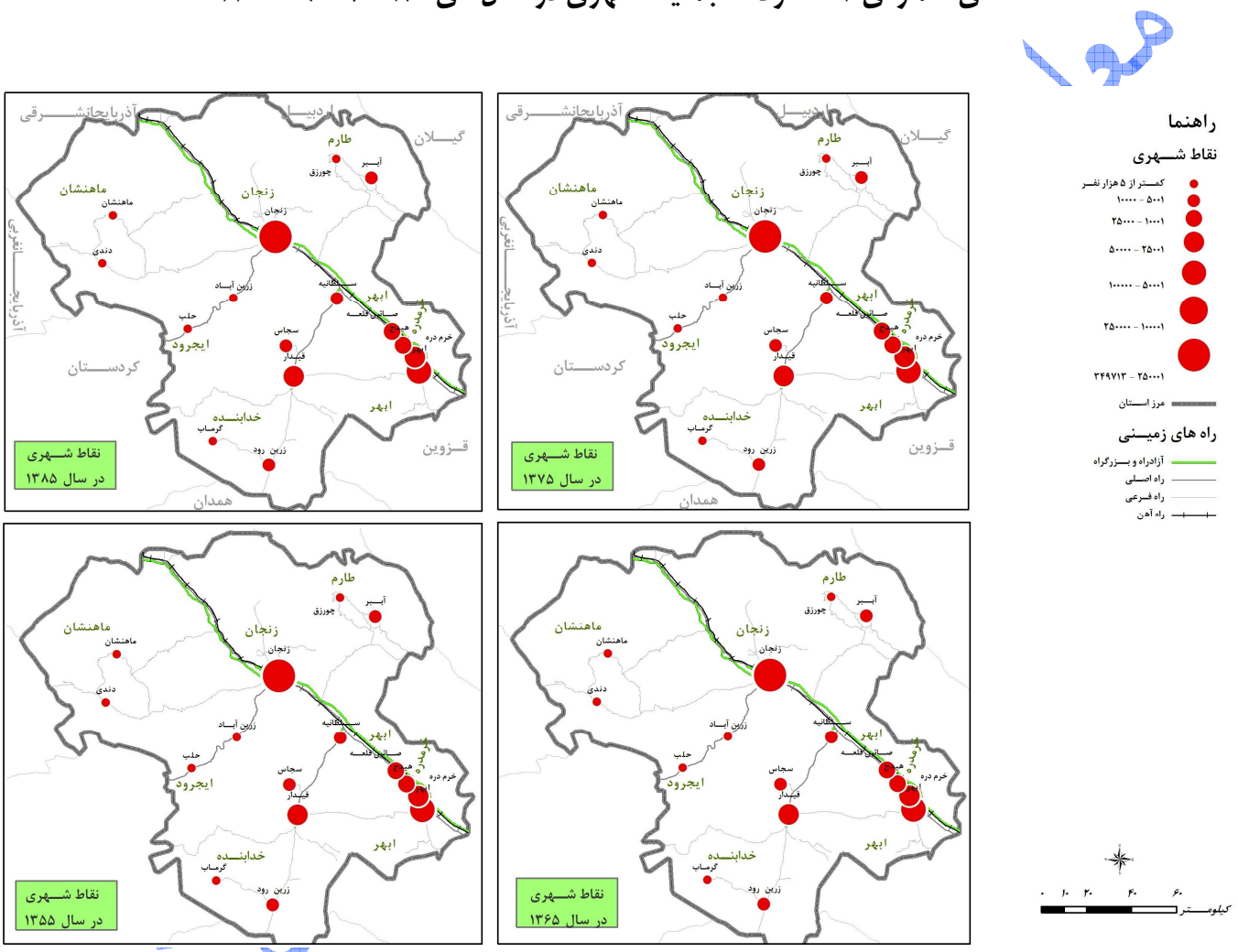

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

۱-۲-۲-۱-۲- سهم و درصد شهرنشینی استان زنجان به تفکیک شهرستان

در این بخش در ابتدا سهم و درصد جمعیّت شهری شهرستان‌های استان به نسبت جمعیّت کل استان مورد تحلیل قرار گرفته است و در ادامه، درصد شهرنشینی و روستانشینی هر شهرستان به صورت جداگانه مطالعه شده است. در جدول شماره‌ی ۲، سهم جمعیّت شهری هر یک از هفت شهرستان استان نسبت به جمعیّت شهری کل استان، مقایسه شده است.

جدول شماره‌ی ۲- سهم جمعیت شهری شهرستان‌های استان زنجان به کل استان

شهرستان	۱۳۷۵		۱۳۸۵	
	جمعیّت شهری	سهم جمعیّت شهری	جمعیّت شهری	سهم جمعیّت شهری
زنجان	۲۸۶۲۹۵	٪۶۳/۳۰	۳۴۹۷۱۳	٪۶۲/۵
ابهر	۸۰۹۰۵	٪۱۷/۸۹	۱۰۱۹۵۵	٪۱۸/۲
خرمدره	۳۹۰۹۴	٪۸/۶	۴۸۳۹۸	٪۸/۶
خدابنده	۳۱۹۰۷	٪۷/۰۵	۴۱۱۰۸	٪۷/۳۵
ماهنشان	۵۴۶۷	٪۱/۲۱	۷۹۷۸	٪۱/۴۳
طارم	۵۶۰۸	٪۱/۲۴	۶۸۴۵	٪۱/۲۲
ایجرود	۲۹۷۰	٪۰/۶۶	۳۴۳۳	٪۰/۶۱
کل	۴۵۲۲۵۵	٪۱۰۰	۵۵۹۳۴۰	٪۱۰۰

مأخذ: ۱- نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۷۵.

۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۳- درصد و رتبه‌ی شهرنشینی استان زنجان در سال‌های ۸۵- ۱۳۷۵ و مقایسه‌ی آن با سایر استان‌ها

استان	درصد شهرنشینی سال۱۳۸۵	میزان شهرنشینی سال ۱۳۷۵	رتبه‌ی شهرنشینی استان در کشور ۱۳۷۵	رتبه‌ی شهرنشینی استان در کشور ۱۳۸۵
کشور	۶۱/۳۱	۶۸/۴۶	–	–
آذربایجان شرقی	۶۰/۲۸	۶۶/۶۷	۹	۱۱
آذربایجان غربی	۵۲/۶۸	۶۰/۰۳	۱۷	۱۵
اردبیل	۴۸/۶۷	۵۸/۴۰	۱۹	۱۹
اصفهان	۷۴/۳۰	۸۳/۳۲	۳	۳
ایلام	۵۳/۲۳	۶۰/۶۹	۱۴	۱۴
بوشهر	۵۳/۰۵	۶۵/۱۶	۱۵	۱۲
تهران	۸۶/۱۶	۹۱/۳۵	۲	۲
چهارمحال و بختیاری	۴۵/۰۵	۵۱/۵۶	۲۵	۲۴
خراسان جنوبی	۴۰/۹۲	۵۱/۳۳	۲۸	۲۵
خراسان رضوی	۶۱/۰۹	۶۸/۱۵	۸	۷
خراسان شمالی	۴۰/۰۷	۴۸/۳۶	۲۹	۲۸
خوزستان	۶۲/۵۲	۶۷/۲۲	۶	۹
زنجان	۴۷/۶۲	۵۷/۹۹	۲۱	۲۰
سمنان	۶۸/۲۹	۷۰/۷۴	۵	۵
سیستان و بلوچستان	۴۶/۱۲	۴۹/۶۰	۲۳	۲۶
فارس	۵۶/۶۷	۶۱/۱۷	۱۲	۱۳
قزوین	۵۷/۱۱	۶۸/۰۵	۱۰	۸
قم	۹۱/۱۶	۹۳/۸۸	۱	۱
کردستان	۵۲/۴۲	۵۹/۴۹	۱۸	۱۶
کرمان	۵۲/۸۹	۵۸/۵۳	۱۶	۱۸
کرمانشاه	۶۱/۷۵	۶۶/۷۹	۷	۱۰
کهکیلویه و بویر احمد	۳۹/۲۳	۴۷/۶۴	۳۰	۲۹
گلستان	۴۱/۲۹	۴۹/۱۷	۲۷	۲۷
گیلان	۴۶/۸۳	۵۳/۸۸	۲۲	۲۲
لرستان	۵۳/۶۵	۵۹/۴۳	۱۳	۱۷
مازندران	۴۵/۹۰	۵۳/۱۸	۲۴	۲۳
مرکزی	۵۷/۰۹	۶۹/۰۶	۱۱	۶
هرمزگان	۴۱/۸۰	۴۷/۱۱	۲۶	۳۰
همدان	۴۸/۳۱	۵۷/۵۸	۲۰	۲۱
یزد	۷۲/۸۰	۷۹/۷۱	۴	۴

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی ۱- درصد شهرنشینی استان زنجان در مقایسه با کشور و سایر استان‌ها

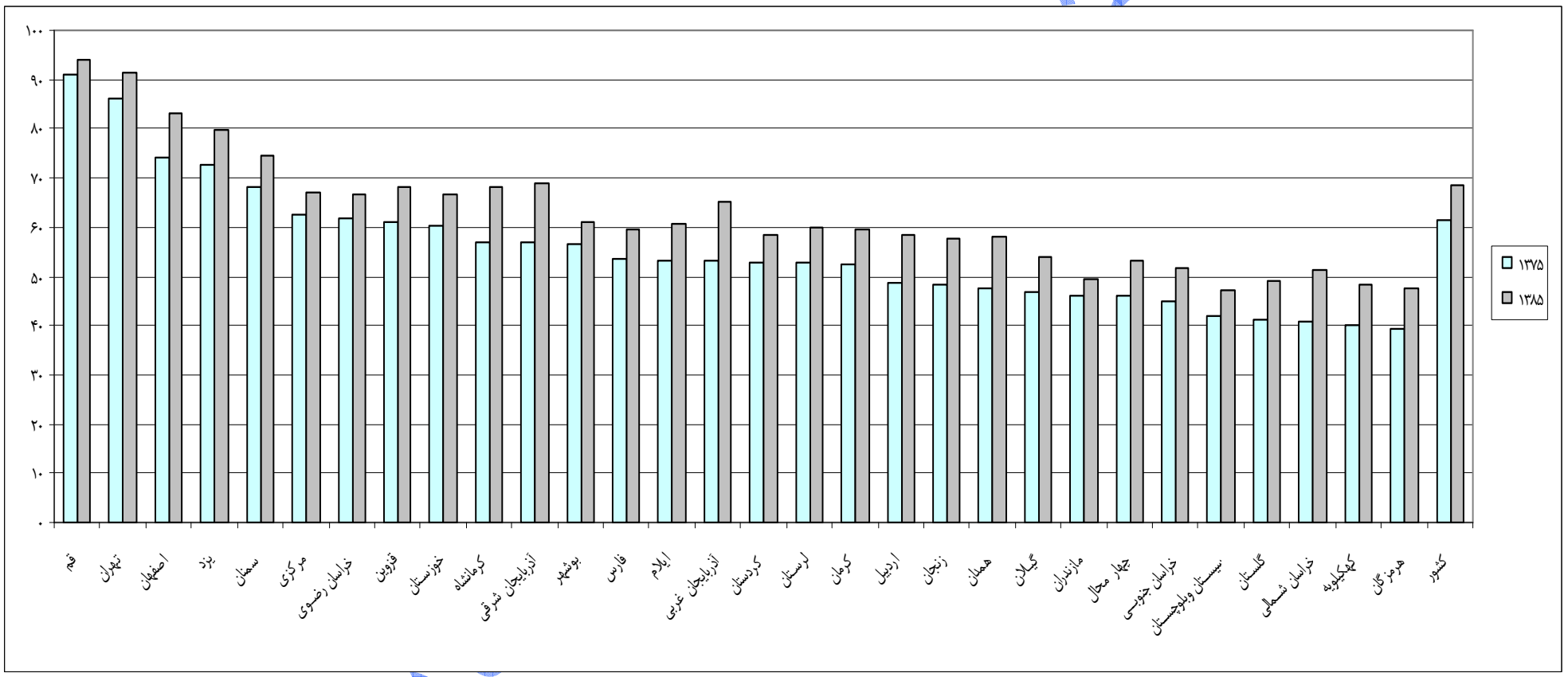

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

همانگونه که پیش‌تر اشاره شد، بررسی تعداد و سهم جمعیّت شهری هر یک از شهرستان‌های استان در سال‌های ۸۵ و ۷۵ و مقایسه‌ی این ارقام با یکدیگر نشان می‌دهد، بیش‌ترین سهم جمعیّت شهری استان با میزان ۶۲/۵ درصد از آن شهرستان زنجان است که با توجه به قرارگیری شهر زنجان به عنوان مرکز استان این امر طبیعی به نظر می‌رسد. هرچند تمرکز جمعیّت شهری در این شهرستان و درصد پایین جمعیّت شهری در سایر شهرستان‌های استان نشان از عدم تعادل و توازن در نظام سکونتگاهی استان دارد که در جای خود مورد بحث و بررسی قرار خواهد گرفت. شایان ذکر است، سهم جمعیّت شهری شهرستان زنجان در سال ۸۵ نسبت به سال ۱۳۷۵ نشان می‌دهد این میزان اندکی (حدود ۱٪)، کاهش یافته است و در مقابل سهم جمعیّت شهری شهرستان ابهر اندکی (حدود ۰/۵ درصد) افزایش داشته است (نقشه‌ی شماره‌ی ۲).

نقشه‌ی شماره‌ی ۲- تراکم جمعیّت شهری برحسب شهرستان

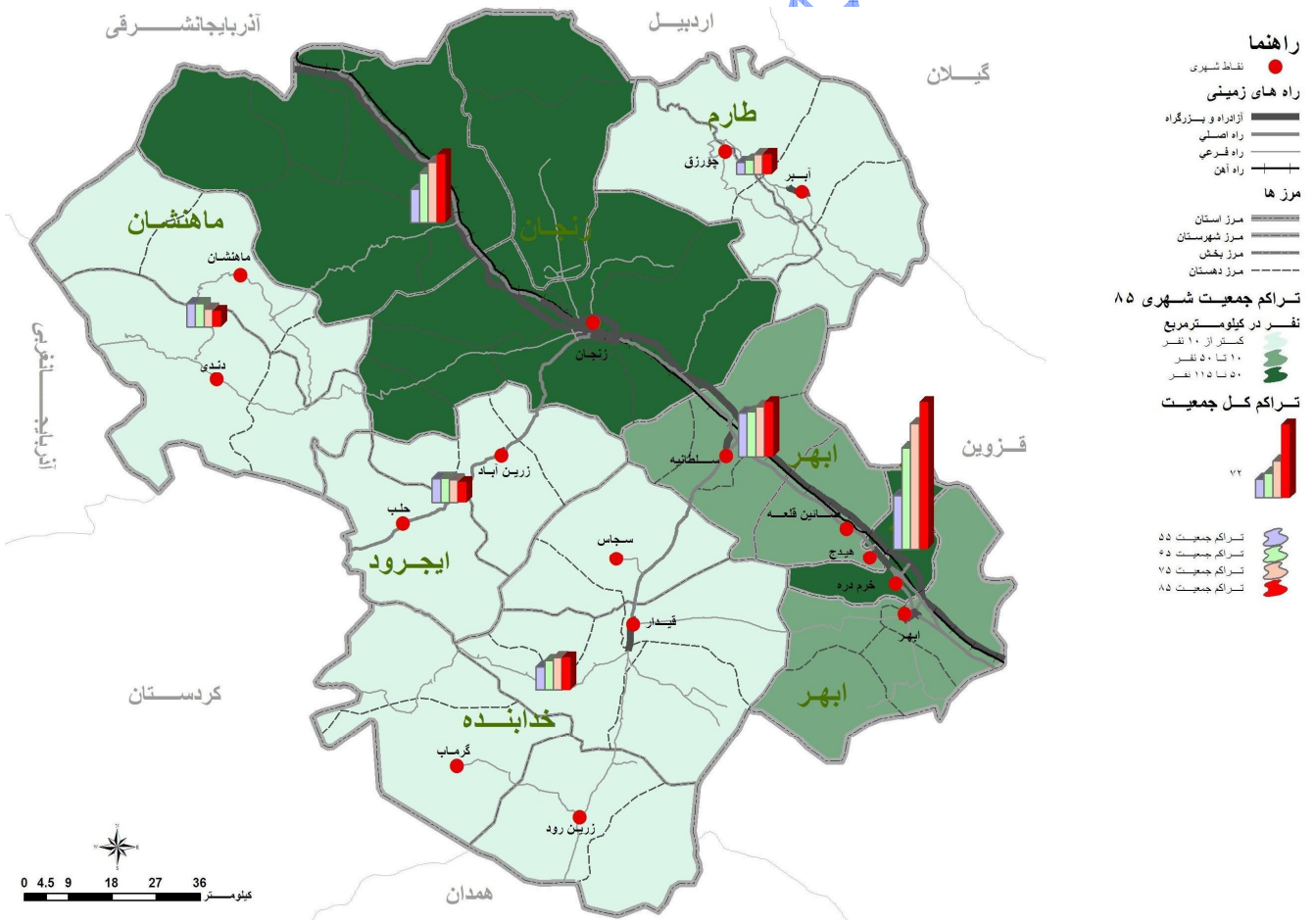

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

نمودار شماره‌ی ۲- سهم جمعیّت شهری شهرستان‌های استان زنجان در سال ۱۳۷۵

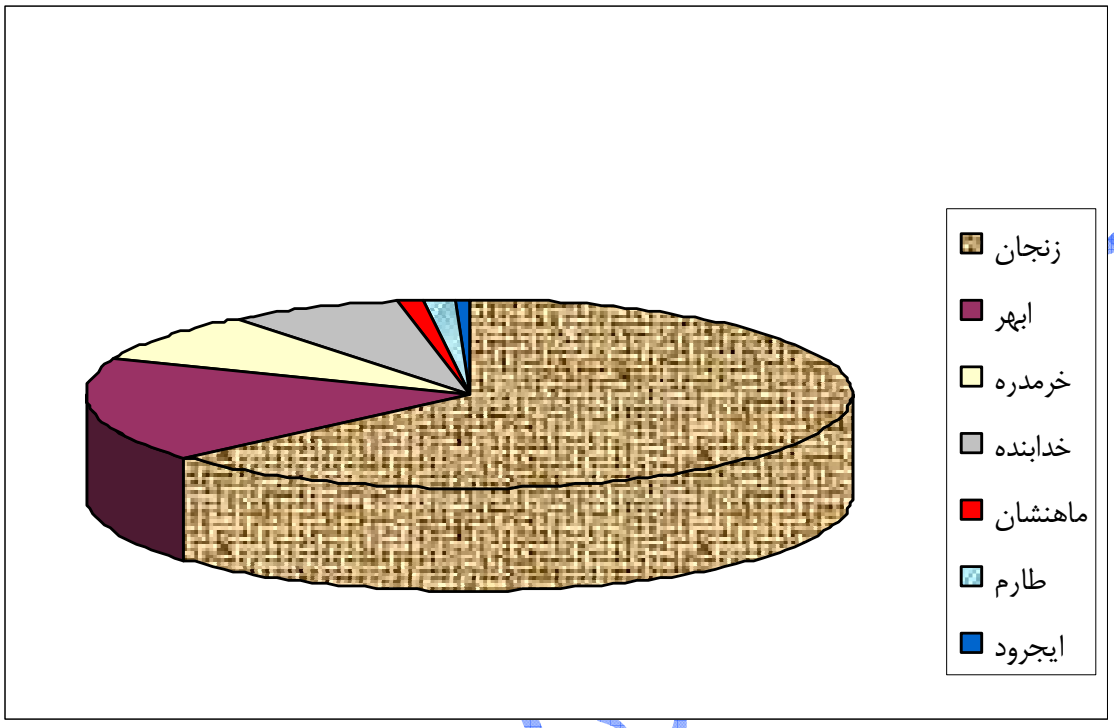

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

نمودار شماره‌ی ۳- سهم جمعیّت شهری شهرستان‌های استان زنجان در سال ۱۳۸۵

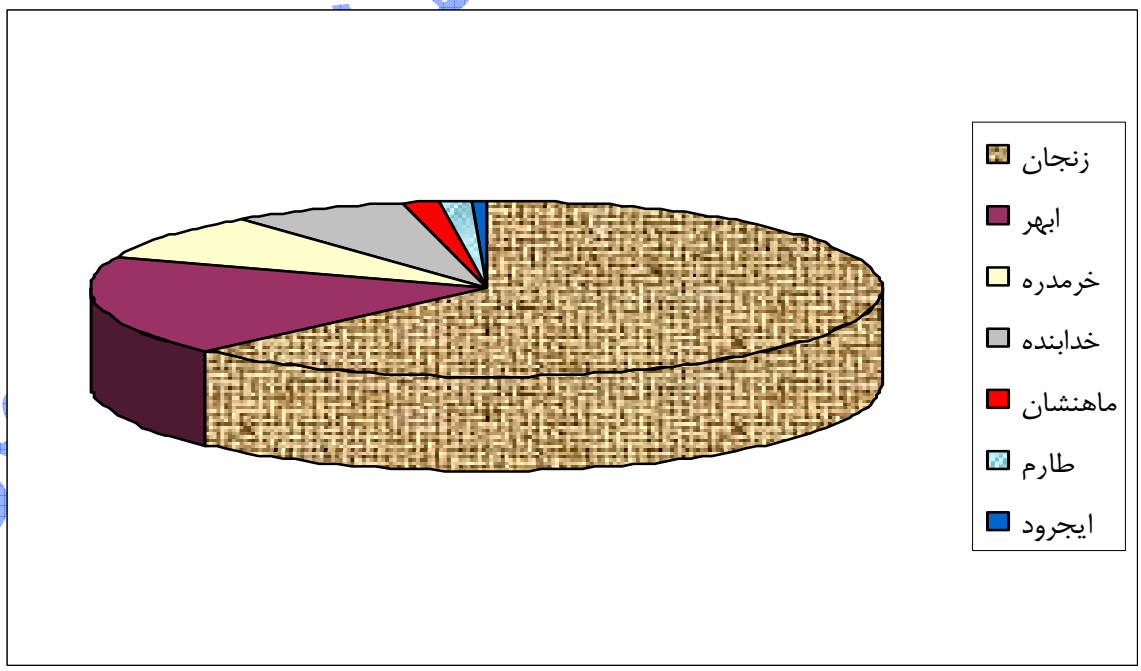

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

در جدول شماره‌ی۴، سهم جمعیّت و میزان شهرنشینی استان زنجان به تفکیک شهرستان در سال‌های ۸۵ و ۱۳۷۵ ذکر شده است (نقشه‌ی شماره‌ی ۳).

جدول شماره‌ی ٤- جمعیّت و میزان شهرنشینی زنجان به تفکیک شهرستان در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵

شهرستان	۱۳۷۵			۱۳۸۵			میزان افزایش شهرنشینی در ده سال
	جمعیّت کل	جمعیّت شهری	درصد شهرنشینی	جمعیّت کل	جمعیّت شهری	درصد شهرنشینی	
خرمدره	۵۱۶۸۱	۳۹۰۹۴	۷۵/۶۴	۶۰۴۹۹	۴۸۳۹۸	۷۹/۹۰	۴/۲۶
زنجان	۴۰۴۶۶۵	۲۸۶۲۹۵	۷۰/۷۵	۴۵۴۶۱۶	۳۴۹۷۱۳	۷۶/۹۲	۶/۱۷
ابهر	۱۴۸۶۲۴	۸۰۹۰۵	۵۴/۴۳	۱۶۱۲۵۷	۱۰۱۹۵۵	۶۳/۲۲	۸/۷۹
خدابنده	۱۶۳۰۶۸	۳۱۹۰۷	۱۹/۵۷	۱۶۴۸۶۴	۴۱۱۰۸	۲۴/۸۸	۵/۳۱
ماهنشان	۴۸۷۷۰	۵۴۶۷	۱۱/۲۳	۴۲۶۵۷	۷۹۷۸	۱۸/۷۰	۷/۴۷
طارم	۴۳۴۶۰	۵۶۰۸	۱۲/۹۰	۴۳۹۶۴	۶۸۴۵	۱۵/۵۷	۲/۶۷
ایجرود	۴۱۴۵۶	۲۹۷۰	۷/۱۶	۳۶۷۴۶	۳۴۳۳	۹/۰۹	۱/۹۳
استان	۹۰۱۷۲۴	۴۵۲۲۵۵	۵۰/۱۵	۹۶۴۶۰۱	۵۵۹۳۴۰	۵۷/۹۹	۷/۸۴

مأخذ: ۱- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

۲- نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۱۳۷۵.

معاونت برنامه‌ریزی استانداری زنجان

نقشه‌ی شماره‌ی ۳- تراکم جمعیّت شهری برحسب بخش

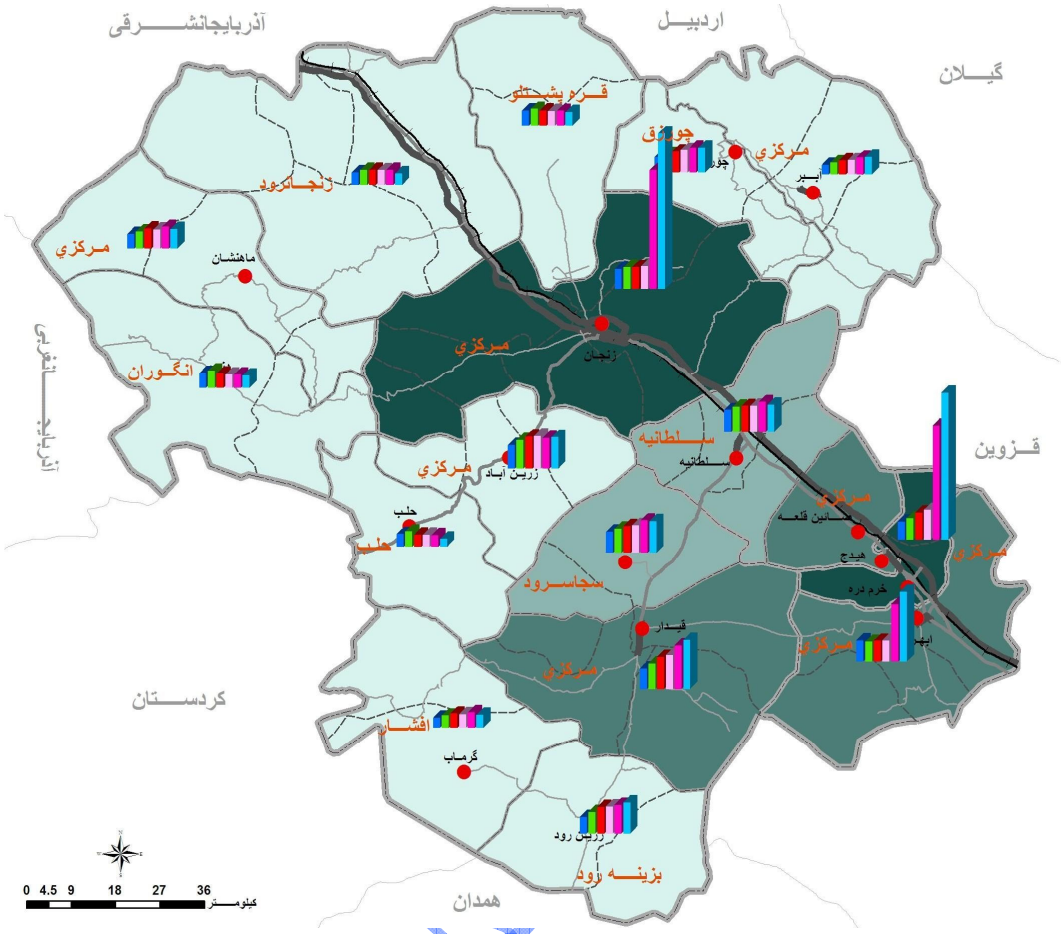

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی ٤- مقایسه‌ی میزان شهرنشینی شهرستان‌های استان در دو دوره‌ی ۷۵ و ۱۳۸۵

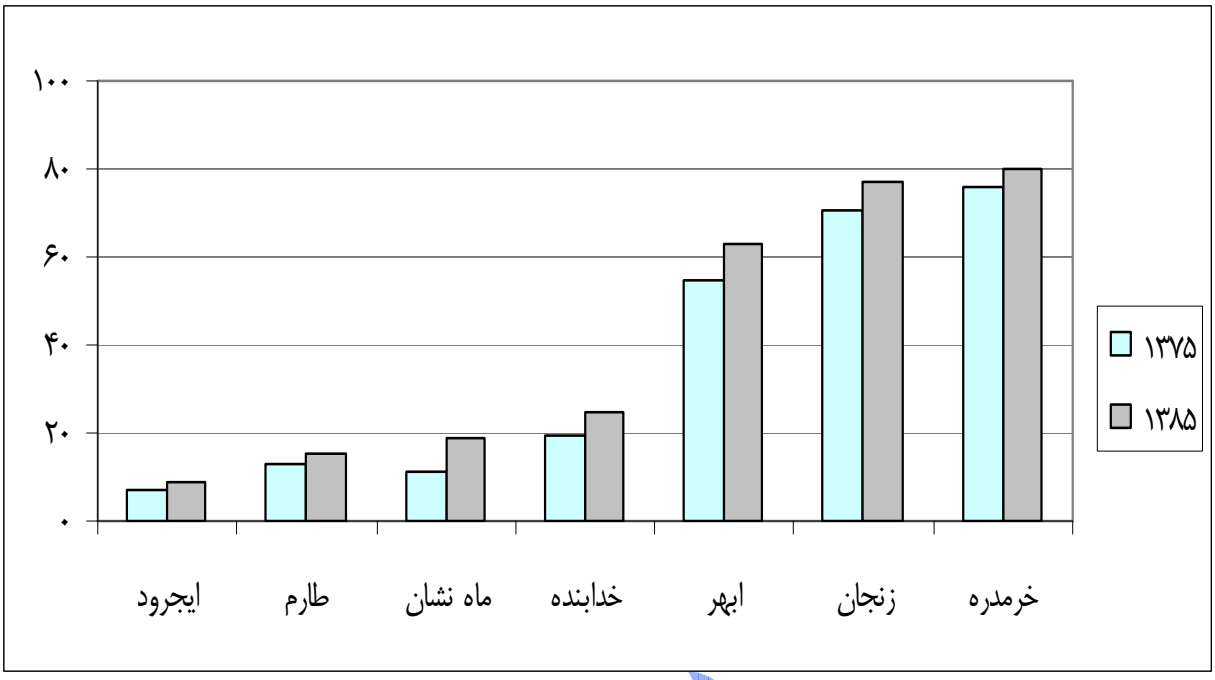

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

نکته‌ی قابل توجه در خصوص سهم شهرنشینی شهرستان‌های استان درصد بالای شهرنشینی شهرستان خرمدره است. در این شهرستان میزان شهرنشینی در سال ۱۳۸۵، برابر ۷۹/۹۰ درصد، بوده است به نسبت که درصد شهرنشینی کل استان (۵۷/۹۹ درصد)، این رقم بسیار بیش‌تر است. لازم به ذکر است بالا بودن میزان شهرنشینی این شهرستان از مساحت بسیار کم شهرستان خرمدره ناشی شده است، چرا که این محدوده به عنوان کوچک‌ترین شهرستان استان دارای کمترین تعداد نقاط روستایی در سطح استان می‌باشد. از طرفی درصد شهرنشینی در شهرستان‌های ایجرود، طارم و تا حدی ماهنشان نسبت به میزان شهرنشینی کل استان بسیار پایین‌تر است. تسلط زندگی روستانشینی در این شهرستان‌ها و محدودیت تعداد و کوچک اندام بودن نقاط شهری این شهرستان‌ها را می‌توان از دلایل پایین بودن درصد شهرنشینی این شهرستان‌ها دانست.

زینی استانداری زنجان

نقشه‌ی شماره‌ی ٤- جمعیّت شهری استان زنجان به تفکیک شهرستان برای سال ۱۳۷۵

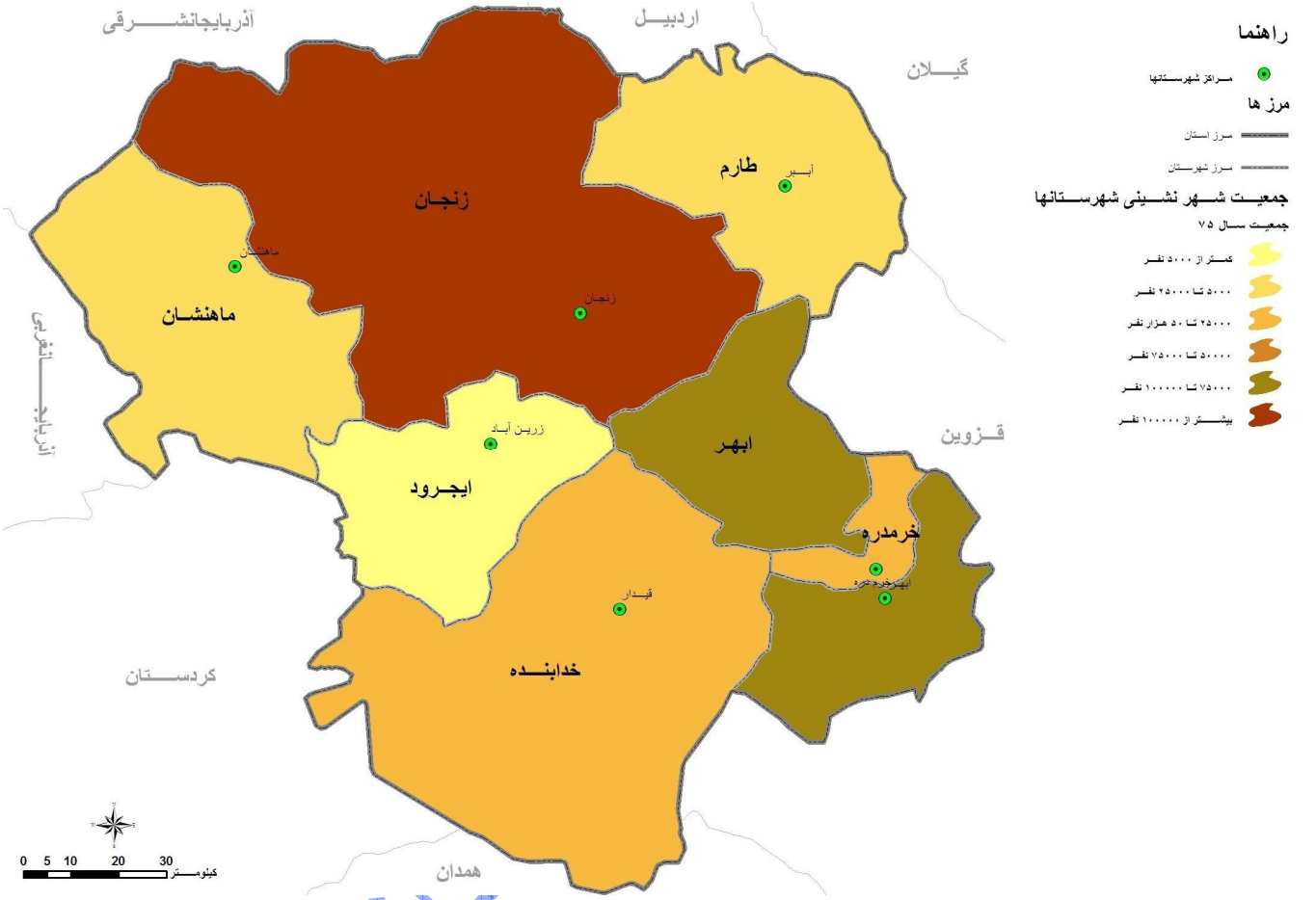

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

استانداری زنجان

نقشه‌ی شماره‌ی ۵- درصد شهرنشینی استان به تفکیک شهرستان در سال ۱۳۷۵

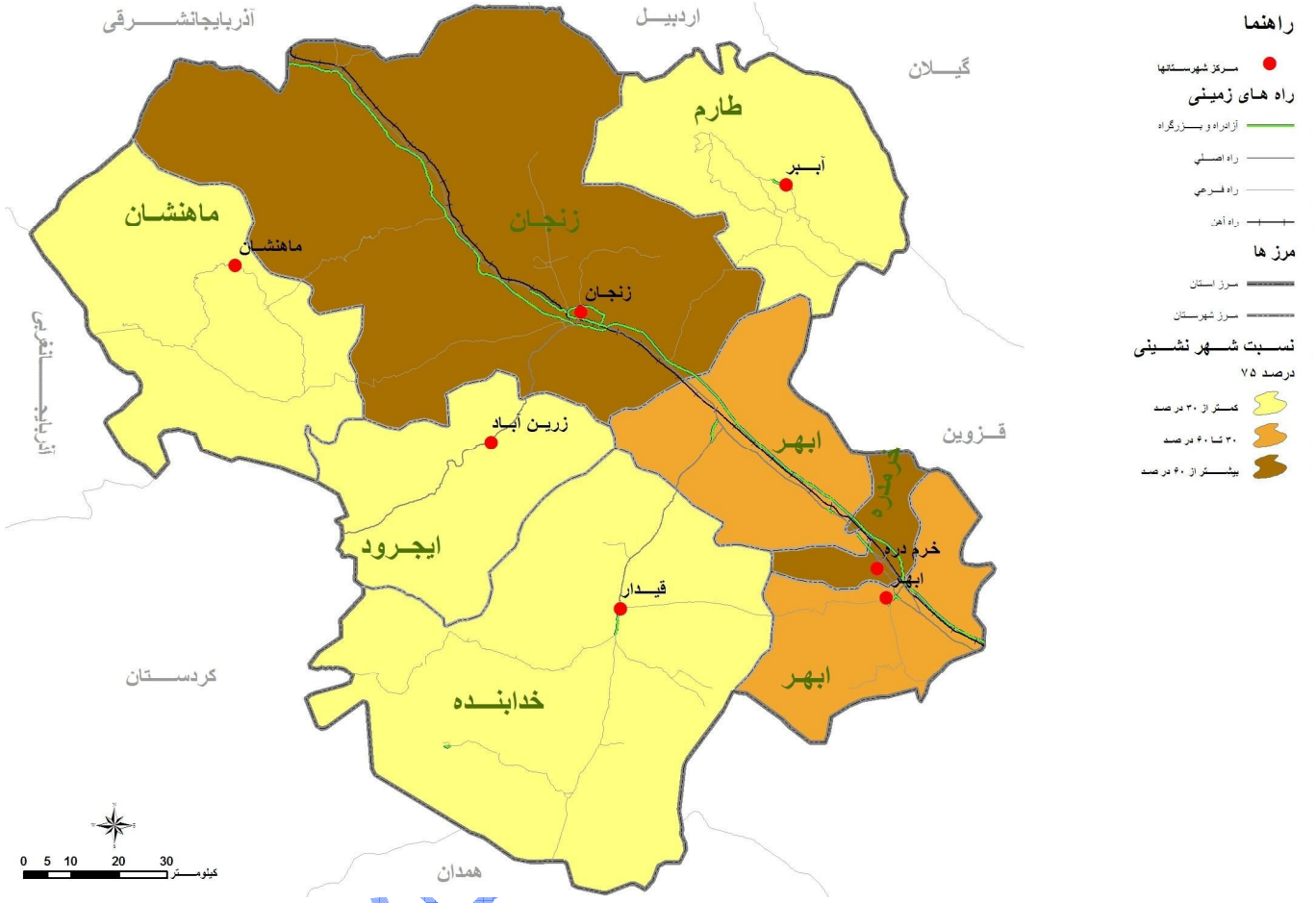

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

استانداری زنجان

۱-۲-۱-۳-شتاب گسترش شهرنشینی استان زنجان

به منظور محاسبه‌ی شتاب شهرنشینی استان از شاخص گسترش شهرنشینی (شاخص الدریج: EI1)، استفاده شده است تا بدین شیوه امکان تحلیل روند تغییرات سطح شهرنشینی استان به تفکیک شهرستان فراهم گردد، علاوه بر آن این روند با میزان متناظر آن در کل کشور مقایسه گردد.

شتاب گسترش شهرنشینی در استان زنجان در سال ۸۵-۱۳۷۵، طبق شاخص الدریج ۱/۵۷، می‌باشد. شاخص مذکور برای کل کشور رقمی برابر با ۱/۸۵، است، بنابراین شتاب گسترش شهرنشینی در استان زنجان و با وجود شتاب گرفتن رشد جمعیّت شهری استان در دوره‌ی ۸۵-۱۳۷۵و منفی بودن رشد جمعیّت مناطق روستایی در این سال‌ها کمتر از متوسط کشوری بوده است.

جدول شماره‌ی ۵- محاسبه‌ی شاخص الدریج برای شهرستان‌های استان زنجان در مقطع ۸۵-۱۳۷۵

شهرستان	نحوه‌ی محاسبه‌ی شاخص الدریج [۱]
زنجان	$EI = [(۷۶/۹۲ - ۷۰/۷۵)/(۱۰۰ - ۷۰/۷۵)](۱۰۰/۱۰) = ۲/۱۱$
ابهر	$EI = [(۶۳/۲۲ - ۵۴/۴۳)/(۱۰۰ - ۵۴/۴۳)](۱۰۰/۱۰) = ۱/۹۳$
خرمدره	$EI = [(۷۹/۸۰ - ۷۵/۶۴)/(۱۰۰ - ۷۵/۶۴)](۱۰۰/۱۰) = ۱/۷۱$
ماهنشان	$EI = [(۱۸/۷۰ - ۱۱/۲۳)/(۱۰۰ - ۱۱/۲۳)](۱۰۰/۱۰) = ۰/۸۴$
خدابنده	$EI = [(۲۴/۸۸ - ۱۹/۵۷)/(۱۰۰ - ۱۹/۵۷)](۱۰۰/۱۰) = ۰/۶۶$
طارم	$EI = [(۱۵/۵۷ - ۱۲/۹۰)/(۱۰۰ - ۱۲/۹۰)](۱۰۰/۱۰) = ۰/۳۱$
ایجرود	$EI = [(۹/۰۹ - ۷/۱۶)/(۱۰۰ - ۷/۱۶)](۱۰۰/۱۰) = ۰/۲۱$

مأخذ: محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

---

۱. شیوه‌ی محاسبه‌ی شاخص الدریج به شرح زیر است:

$$EI = [(U_t - U_0)/(۱۰۰ - U_0)](۱۰۰/t)$$

Ut: درصد شهرنشینی سال مقصد.

U۰: درصد شهرنشینی سال پایه.

T: زمان ما بین سال پایه و مقصد می باشد.

(100-U0): نسبت روستانشینی در سال پایه و یا حداکثر نسبت بالقوه جمعیّتی است که می‌تواند شهرنشین شود.

U ۸۵=٪۵۷/۹۹ درصد شهرنشینی در سال مقصد.

U ۷۵=٪۵۰/۱۵ درصد شهرنشینی در سال پایه

T=۱۰

$$EI_{۷۵-۸۵} = [(۵۷/۹۹ - ۵۰/۱۵)/(۱۰۰ - ۵۰/۱۵)](۱۰۰/۱۰) = ۱/۵۷\%$$

نمودار شماره‌ی ۵- مقایسه‌ی شتاب گسترش شهرنشینی در شهرستان‌های استان زنجان در سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۷۵

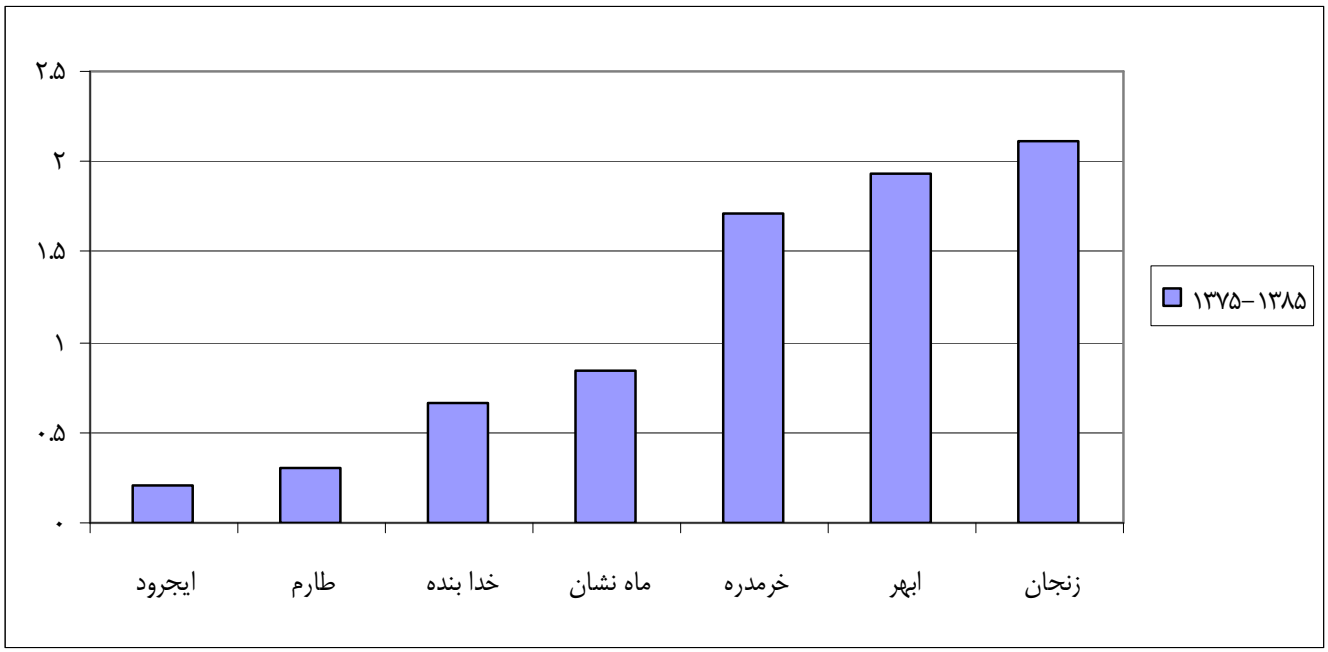

مأخذ: مرکز آمار ایران، محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

در جدول و نمودار شماره‌ی ۵، شتاب گسترش شهرنشینی برای هفت شهرستان استان در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵، به طور جداگانه محاسبه شده است. بررسی ارقام مندرج در این جدول نشان می‌دهد، بیش‌ترین شتاب شهرنشینی از آن شهرستان زنجان به میزان ۲/۱۱ واحد می‌باشد و کمترین شتاب از آن شهرستان ایجرود به میزان ۰/۲۱ واحد است و شتاب شهرنشینی در این دوره در شهرستان ابهر ۱/۹۳ واحد، شهرستان خرمدره ۱/۷۱، شهرستان ماهنشان ۰/۸۴، خدابنده ۰/۶۶ و شهرستان طارم ۰/۳۱ واحد، بوده است. به نظر می‌رسد قرارگیری شهر زنجان به عنوان مرکز سیاسی استان با بیش‌ترین جمعیّت و تمرکز سیاسی، اداری و... در شهرستان زنجان موجب شده است که شتاب شهرنشینی این شهرستان از سایر شهرستان‌های استان بیش‌تر باشد. همچنین برتری جمعیّت روستایی در شهرستان‌های ماهنشان، خدابنده، طارم و ایجرود عامل اصلی پایین بودن نسبت شهرنشینی این شهرستان‌ها در سطح استان است. هرچند روند شتاب شهرنشینی استان در چند دهه‌ی گذشته بیانگر این نکته‌ی اساسی است که روند رشد جمعیّت شهری استان بیش از پیش در حال افزایش است و در نقطه مقابل جمعیّت روستایی با کاهش جمعیّت مواجه است و این امر مبین حرکت استان به سمت شهرنشینی بیش‌تر است.

زیرخاکی استانداری زنجان

نقشه‌ی شماره‌ی ٦- درصد شهرنشینی استان به تفکیک شهرستان در سال ۱۳۷۵

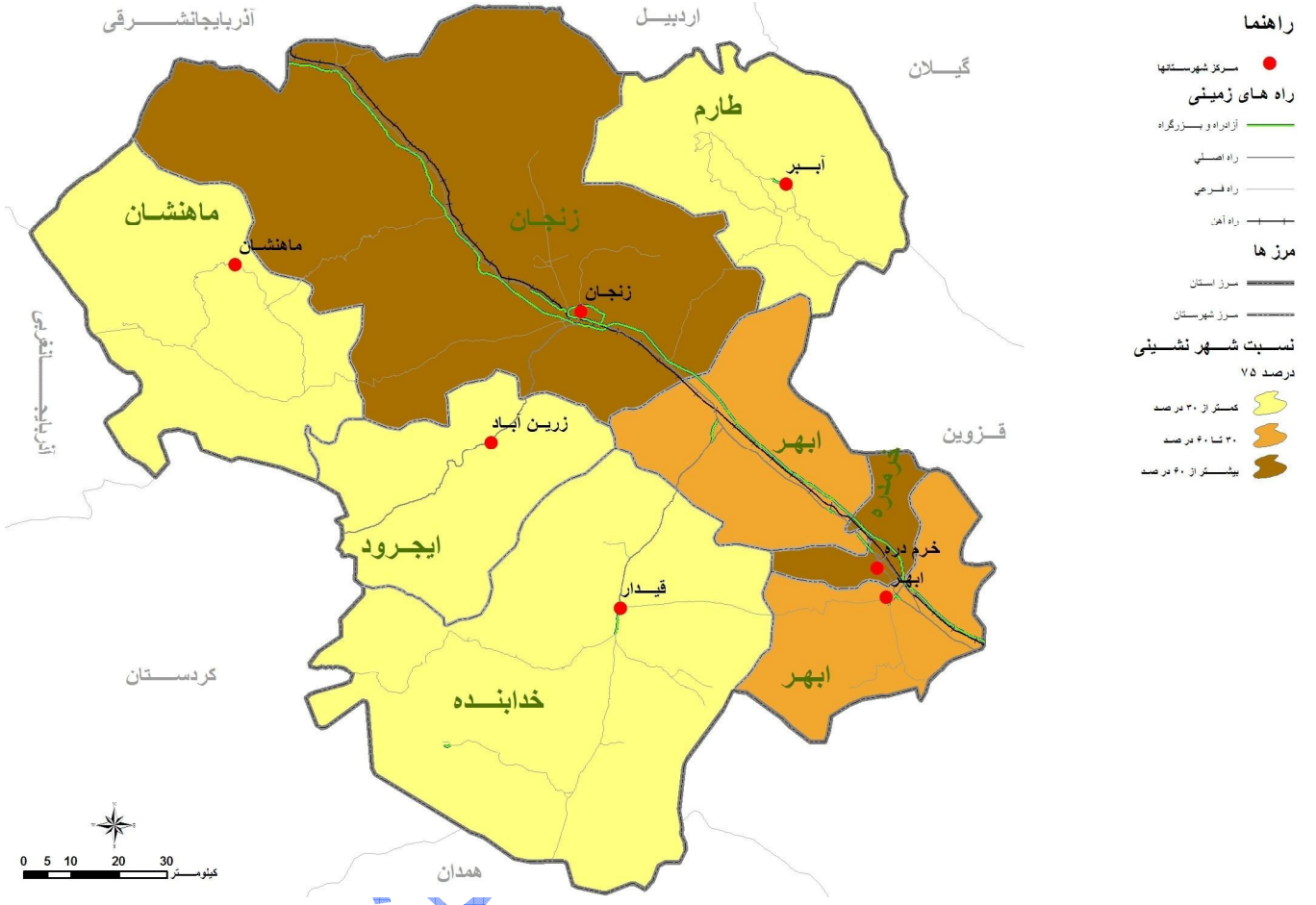

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

مشاوره‌ی زنجان

نقشه‌ی شماره‌ی ۷- درصد شهرنشینی استان به تفکیک شهرستان در سال ۱۳۸۵

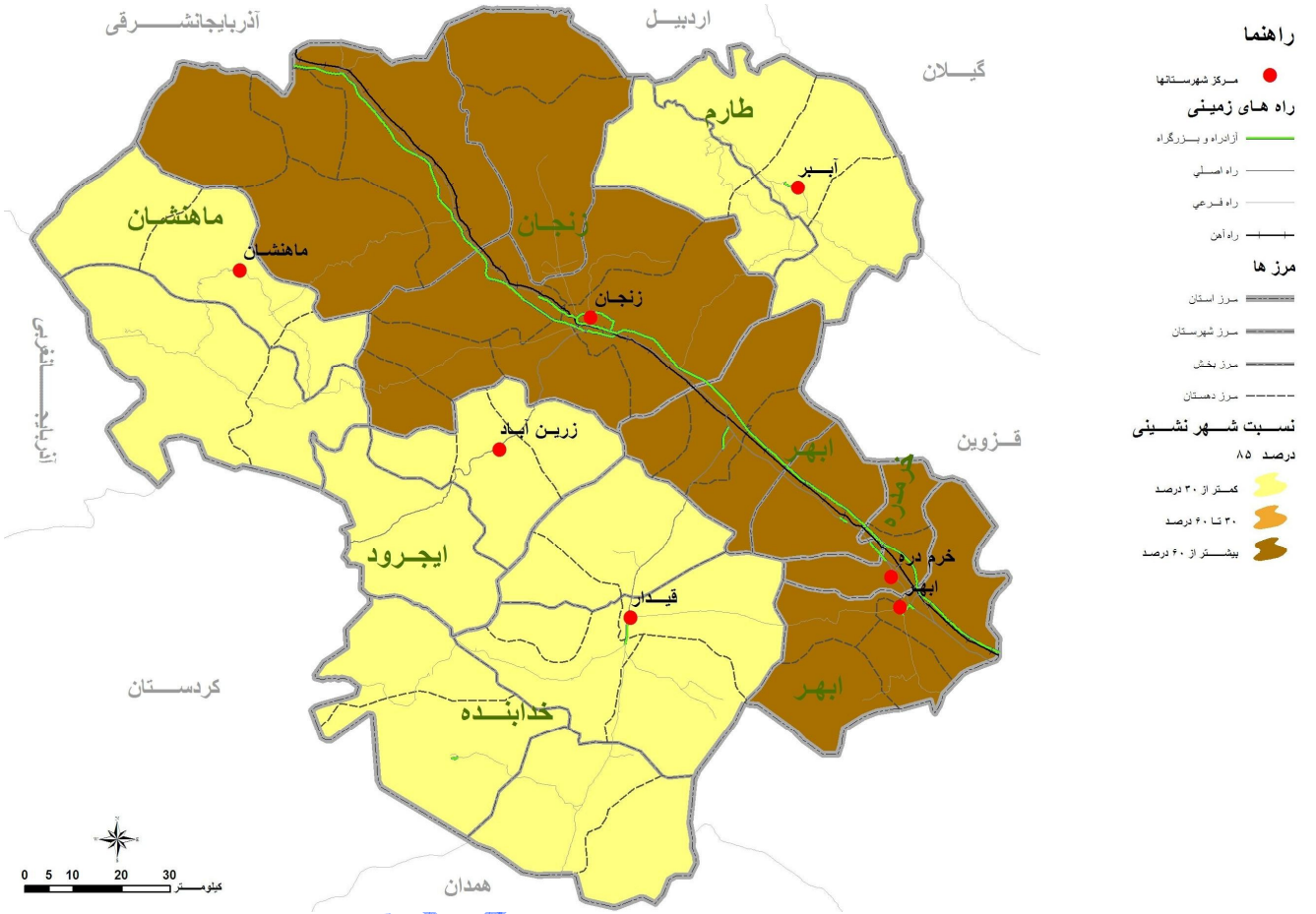

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

۱-۲-۲-۱-٤- سیر تکوین و رشد نقاط شهری استان زنجان

استان زنجان طبق آخرین تقسیمات کشوری ۱۳۸۵ مساحتی حدود ۲۱۷۷۳ کیلومترمربع، داشته است. تراکم نسبی در استان ۴۴ نفر در هر کیلومتر است و از این نظر مقام هفدهم را در بین استان‌های کشور دارد. استان دارای هفت شهرستان به نام‌های ابهر، ایجرود، خدابنده، خرمدره، زنجان، طارم و ماهنشان، است. استان زنجان دارای ۱۶ نقطه شهری است که عبارتند از: ابهر، صایین قلعه، هیدج، سلطانیه، زرین آباد، حلب، قیدار، گرماب، زرین رود، سجاس، خرمدره، زنجان، آبهر، چورزق، ماهنشان و دندی، است. همچنین این استان دارای ۴۶ دهستان و ۹۷۴ آبادی است. جمعیّت استان طبق آخرین سرشماری در سال ۱۳۸۵، بالغ بر ۹۰۱۷۲۴ هزار نفر بوده است. به

منظور بررسی سیر تکوین شهرنشینی و رشد نقاط شهری استان لازم است پیشینه‌ی تقسیمات سیاسی و اداری کشور و قوانین مرتبط با آن ذکر شود.

ایران تا پیش از دوره‌ی مشروطه، فاقد تقسیمات کشوری بوده است. برای اوّلین بار در سال ۱۲۸۵ خورشیدی، پس از تصویب قانون مشروطه، قانون تقسیمات کشوری در ایران وضع شد و طبق آن ایران به چهار ایالت بزرگ آذربایجان، فارس، خراسان و بلوچستان و کرمان تقسیم شد و هر ایالت به چند ولایت حاکم نشین تفکیک گردید. در پی اجرای این قانون در سال ۱۲۸۷ خورشیدی، ۳۸ ولایت در کشور وجود داشت که زنجان یکی از آنها بود. در سال ۱۳۱۶ خورشیدی، قانون تقسیمات کشوری صورت پذیرفت و ایران به ۱۰ استان تقسیم شد. در این تقسیم‌بندی زنجان با نام خمسه تابع استان مرکزی شد. پس از گذشت بیست و چهار سال در سال ۱۳۴۰ خورشیدی، مجدداً تغییراتی حادث شد و ایران به ۱۳ استان و ۵ فرمانداری تقسیم گردید. در این تقسیمات شهرستان زنجان به همراه اراک ضمیمه‌ی گیلان گردید. در مرداد ۱۳۴۸ شمسی بخش‌های ابهر و خدابنده همزمان به شهرستان تغییر وضعیت دادند و در سال ۱۳۴۹ زنجان به همراه ابهر و خدابنده از گیلان منتزع و به فرمانداری کل تبدیل گردید. سرانجام با تغییر قانون تقسیمات کشوری در سال ۱۳۵۱ فرمانداری کل زنجان به استان درجه‌ی ۳، ارتقا پیدا کرد.

در سال ۱۳۵۶ شهرستان قزوین از استان مرکزی جدا و به استان زنجان ملحق گردید، در سال ۱۳۵۸ نیز بخش ضیاء آباد به مرکزیت شهر تاکستان واقع در استان قزوین فعلی، به شهرستان تاکستان تغییر نام یافت. پس از پیروزی انقلاب، مجدداً در دی‌ماه ۱۳۵۸، در تقسیمات کشوری تغییراتی حاصل شد و بدین ترتیب کشور به ۲۴ استان، ۴۵۷ بخش و ۴۳۹ شهر تقسیم شد. استان زنجان نیز در همان سال دارای ۵ شهرستان، ۱۴ بخش و ۱۰ شهر، شد. بعد از انتزاع شهرستان قزوین در دوّم مهرماه ۱۳۷۳ خورشیدی تعداد شهرستان‌های استان زنجان به ۴ شهرستان کاهش یافت. در این زمان استان دارای ۹ شهر، ۱۳ بخش، ۲۹ دهستان و ۱۱۲۳ آبادی بوده است، امّا در سال ۱۳۷۵، ۴ شهر، ۳ بخش و تعداد متنابهی دهستان به زنجان افزوده شد. در آبان ۱۳۷۵، بخش ماهنشان به شهرستان ماهنشان ارتقاء یافت و در خرداد ۱۳۷۶ نیز شهرستان تاکستان از زنجان منفک و به قزوین پیوست. در همین سال بخش‌های طارم علیا به مرکزیت آبیر و ایجرود به مرکزیت زرین آباد نیز به شهرستان تبدیل شدند و در مرداد ۱۳۷۶ خرمدره از ابهر جدا و شهرستانی مستقل شد. (در نقشه‌ی شماره‌ی ۸، آخرین تقسیمات اداری- سیاسی، استان زنجان نشان داده شده است).

مطالعات برنامه آمایش استانداری زنجان

نقشه‌ی شماره‌ی ۸- تقسیمات سیاسی استان زنجان

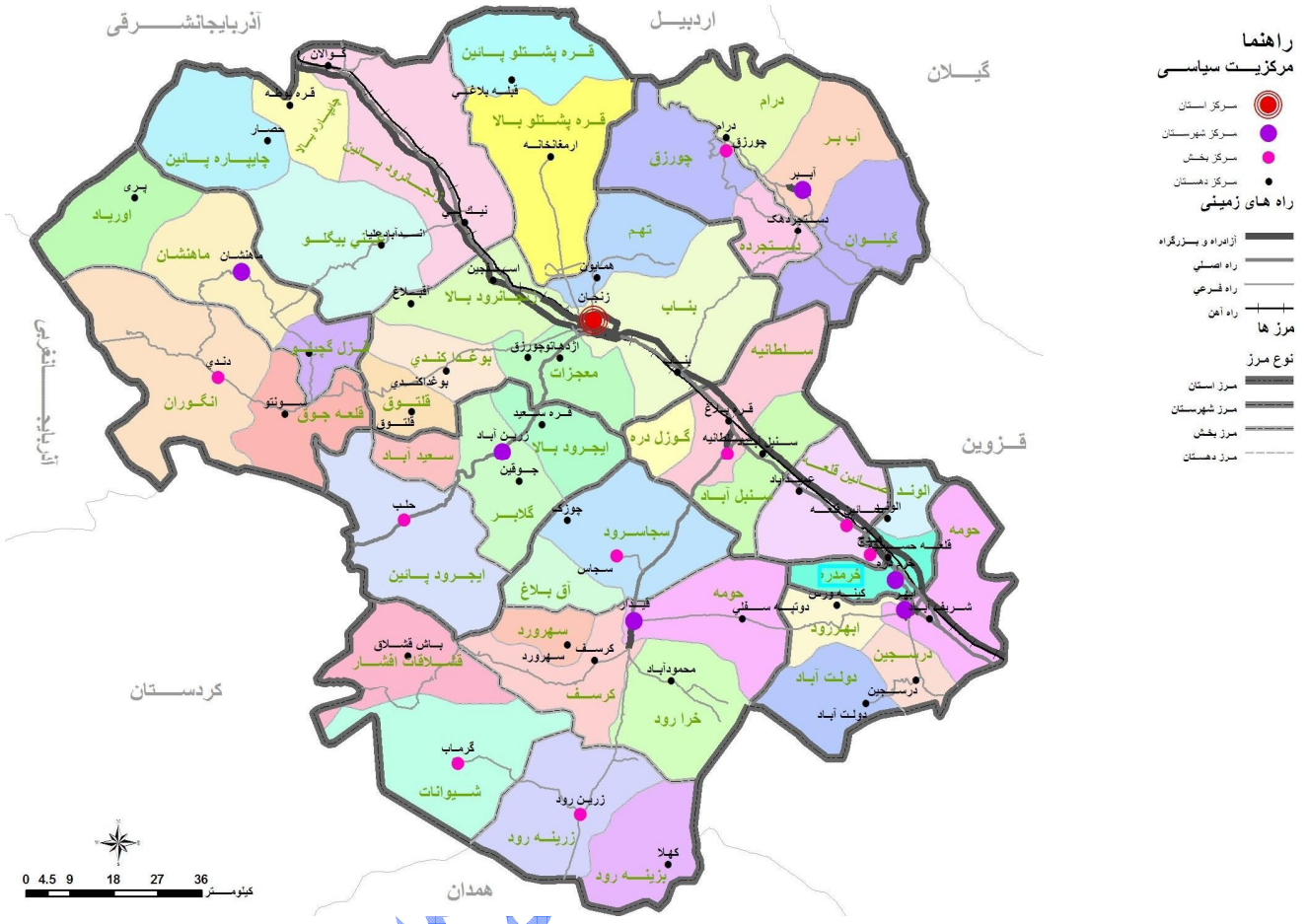

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

در جدول شماره‌ی۶ ، مجموعه‌ی نقاط شهری استان و تاریخ تبدیل آنها به نقطه‌ی شهری بیان شده است.

ملاحظه‌ی جدول فوق نشان می‌دهد، شهر زنجان قدیمی‌ترین نقطه‌ی شهری استان است. پس از آن ابهر در سال ۱۳۰۷ خورشیدی، تبدیل به شهر شده است و سی سال پس از آن نیز خرمدره شهر شده است. در سال‌های پیش از انقلاب یعنی در سال‌های۴۲ و ۱۳۴۰، شهرهای سلطانیه و قیدار به مجموعه‌ی شهرهای استان افزوده شده‌اند.

نقشه‌ی شماره‌ی ۸ ، محدوده‌ی شهرهای فعلی استان زنجان را نشان می‌دهد.

کتابخانه‌ی زنجان

جدول شماره‌ی ٦- مجموعه‌ی نقاط شهری و تاریخ تبدیل آنها به نقطه‌ی شهری

ردیف	شهر	شهرستان	جمعیّت در سال ۱۳۸۵	سال تصویب
۱	زنجان	زنجان	۳۴۱۸۰۱	۱۳۰۵
۲	ابهر	ابهر	۷۰۸۳۶	۱۳۰۷
۳	خرمدره	خرمدره	۴۸۰۵۵	۱۳۳۷
۴	سلطانیه	ابهر	۵۸۶۴	۱۳۴۰
۵	قیدار	خدابنده	۲۵۵۲۵	۱۳۴۲
۶	هیدج	ابهر	۱۱۷۹۸	۱۳۶۱
۷	صایین قلعه	ابهر	۱۱۰۸۳	۱۳۶۲
۸	ماهنشان	ماهنشان	۴۴۹۵	۱۳۴۷
۹	آببر	طارم	۴۹۱۸	۱۳۷۵
۱۰	دندی	ماهنشان	۲۵۴۷	۱۳۷۵
۱۱	گرماب	خدابنده	۳۲۴۷	۱۳۷۵
۱۲	زرین آباد	ایجرود	۱۹۴۴	۱۳۷۷
۱۳	سجاس	خدابنده	۵۵۷۷	۱۳۷۷
۱۴	زرین رود	خدابنده	۴۹۵۶	۱۳۷۸
۱۵	چورزق	طارم	۱۳۴۳	۱۳۷۹
۱۶	حلب	ایجرود	۸۲۹	۱۳۷۹

مأخذ: ۱- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

۲- سازمان مسکن و شهرسازی استان زنجان، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نقشه‌ی شماره‌ی ۹- محدوده‌های شهرهای زنجان

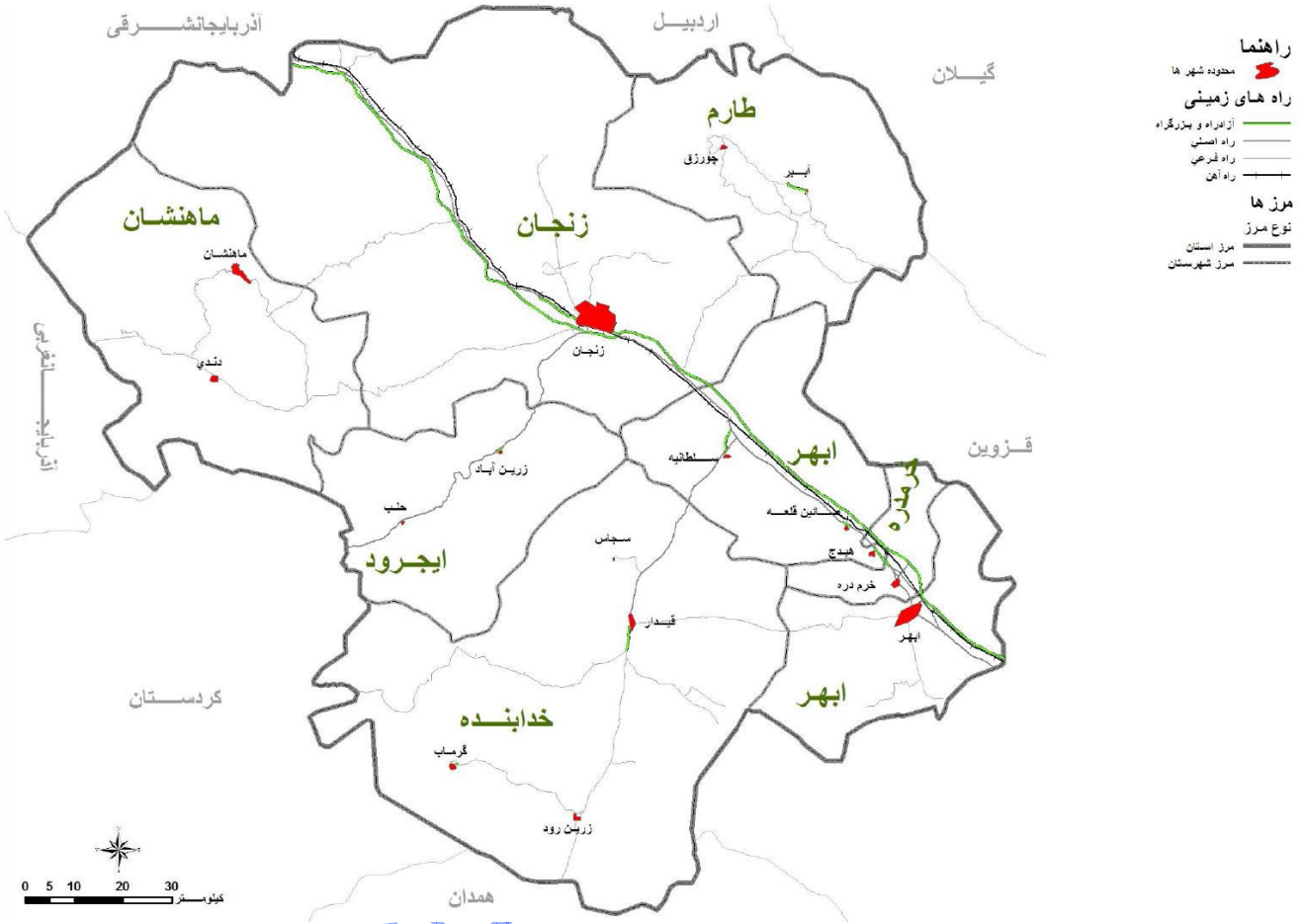

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

آنچه با در نظر گرفتن ملاحظات مربوط به تغییر تقسیمات سیاسی استان و افزایش و کاهش تعداد نقاط شهری استان اهمیّت دارد این که در سال‌های ۶۱- ۱۳۴۲، از بین نقاط سکونتگاهی روستایی موجود در استان فعلی زنجان هیچ نقطه شهری به استان اضافه نشده است تا این که در سال ۱۳۶۲ و ۱۳۶۱ هیدج و صایین قلعه به عنوان شهر به مجموعه‌ی نقاط شهری استان اضافه شده‌اند. در فاصله‌ی زمانی سال‌های ۶۲- ۱۳۷۹، تعداد ۹ شهر در استان شکل گرفته‌اند. ماهنشان در سال ۱۳۷۴ و ۳ شهر آبهر، دندی و گرماب در سال ۱۳۷۵ و ۵ نقطه شهری زرین آباد، زرین رود، سجاس، چورزق و حلب در سال‌های ۷۹- ۱۳۷۷ و درست پس از جدا شدن تاکستان از استان به نقطه‌ی شهری بدل شده‌اند.

نکته‌ی مهم در خصوص نقاط شهری تازه تأسیس استان کوچک اندام بودن آنها است و این که از نظر رتبه‌ی شهری، جمعیّت، مساحت و کارکرد از شهر زنجان به عنوان شهر نخست استان فاصله‌ی بسیار زیادی دارند. به نظر می‌رسد تنها پاره‌ای مصالح و

ملاحظات موجب منزلت‌یابی این نقاط سکونتگاهی به عنوان شهرهای استان شده است و در این میان جهت، نقش و عملکرد مسلط شهر زنجان بر دیگر نقاط شهری استان و به ویژه شهرهای کوچک اندام غیر قابل انکار و موجب عدم توازن و تعادل در مجموعه‌ی نقاط سکونتگاهی شهری استان شده است.

۱-۲-۲-۲- رتبه‌بندی شهرها براساس سلسله مراتب خدمات رسانی

بخش خدمات در ایران یکی از مجراهای اصلی توزیع مازاد حاصل از نفت است و جریان مازاد در این بخش به صورت رانت به اشکال گوناگون خدمات رسانی و عموماً بر پایه‌ی سلسله مراتب تقسیمات کشوری در مراکز شهری و روستایی توزیع می‌شود.

برای رتبه‌بندی شهرها و به واقع تعیین جایگاه هر شهر به لحاظ قدرت و شدت خدمات رسانی می‌توان از روش‌های گوناگونی استفاده نمود. شاخص مرکزیت از جمله روش‌های معتبر در این زمینه است. به منظور سطح بندی سلسله مراتب خدمات رسانی در مراکز شهری استان در مطالعه‌ی حاضر از روش شاخص مرکزیت استفاده شد.

مراحل محاسبه‌ی این شاخص بدین صورت است که پس از انتخاب تمامی کارکردهای متداول خدماتی، به ویژه کارکردهایی که وجه ممیزه مشخصی بین سطوح خدماتی شهرها دارند، داده‌های مورد نیاز هر نقطه شهری جمع‌آوری می‌شوند. پس از جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز، سنجه‌ای تحت عنوان ارزش مرکزیت محاسبه می‌شود که این امر بیانگر اهمیّت هر کارکرد خدماتی در سطح استان است.[۱]

در ادامه از طریق مجموع حاصل ضرب تعداد کارکردها در اندازه‌ی مرکزیت آن کارکرد شاخص مرکزیت محاسبه می‌شود.

در مطالعه‌ی حاضر ابتدا خدمات شهری استان زنجان به هفت بخش کلی و هر بخش به چهل و چهار زیر بخش با توجه به این قاعده که هر بخش چه زیر مجموعه‌ای را پوشش می‌دهد، تقسیم شده است. سپس مجموع تعداد خدمات هر زیر بخش بدست آمده، در فرمول اعمال گردید. بدین ترتیب ارزش مرکزیت برای هر زیر بخش خدمات محاسبه شده است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱- فرمول سنجه ارزش مرکزیت:

ارزش مرکزیت (Centrality Value) = $\frac{۱۰۰}{\text{مجموع تعداد کارکردهای موجود از یک نوع خدمت در شهرهای استان}}$

جدول شماره‌ی ۷- ارزش مرکزیت هر زیر بخش خدمات در سکونتگاه‌های شهری استان

بخش	خدمات آموزشی	تعداد	ارزش مرکزیت
زیر بخش	مهد کودک	۱۶	$\frac{۱۰۰}{۱۶} = ۶/۲۵$
	آمادگی	۱۵۷	$\frac{۱۰۰}{۱۵۷} = ۰/۶۴$
	دبستان	۲۱۶	$\frac{۱۰۰}{۲۱۶} = ۰/۴۶$
	راهنمایی	۲۰۵	$\frac{۱۰۰}{۲۰۵} = ۰/۴۹$
	دبیرستان	۱۶۴	$\frac{۱۰۰}{۱۶۴} = ۰/۶۱$
	پیش دانشگاهی	۸۰	$\frac{۱۰۰}{۸۰} = ۱/۲۵$
	فنی و حرفه ای و کار و دانش	۷۴	$\frac{۱۰۰}{۷۴} = ۱/۳۵$
	مراکز آموزش عالی	۱۵	$\frac{۱۰۰}{۱۵} = ۶/۶۷$

بخش	امکانات حمل و نقل شهری	تعداد	ارزش مرکزیت
زیر بخش	ترمینال مسافری	۵	$\frac{۱۰۰}{۵} = ۲۰$
	گاراژ مسافری	۱۱	$\frac{۱۰۰}{۱۱} = ۹/۰۹$
	اتحادیه‌ی صنفی، توزیعی و خدماتی	۴۱	$\frac{۱۰۰}{۴۱} = ۲/۴۴$

بخش	تأسیسات و تسهیلات و امکانات شهری	تعداد	ارزش مرکزیت
زیر بخش	گاز شهری	۸	$\frac{۱۰۰}{۸} = ۱۲/۵$
	مراکز تلفن شهری	۵۵	$\frac{۱۰۰}{۵۵} = ۱/۸۲$
	تلفن همگانی	۱۲۵۶	$\frac{۱۰۰}{۱۲۵۶} = ۰/۰۸$
	صندوق پستی	۱۶۱	$\frac{۱۰۰}{۱۶۱} = ۰/۶۲$
	دفتر پستی و مخابراتی	۲۰	$\frac{۱۰۰}{۲۰} = ۵$
	بانک	۲۶۴	$\frac{۱۰۰}{۲۶۴} = ۰/۳۸$
	پمپ بنزین	۲۳	$\frac{۱۰۰}{۲۳} = ۴/۳۵$

بخش	مراکز خدمات شهری	تعداد	ارزش مرکزیت
زیر بخش	کشتارگاه	۸	$\frac{۱۰۰}{۸} = ۱۲/۵$
	ایستگاه آتش نشانی	۱۴	$\frac{۱۰۰}{۱۴} = ۷/۱۴$
	میادین میوه و تره بار	۱	$\frac{۱۰۰}{۱} = ۱۰۰$

بخش	مراکز انتشاراتی، فنی و فرهنگی	تعداد	ارزش مرکزیت
زیر بخش	چاپخانه	۲۱	$\frac{۱۰۰}{۲۱} = ۴/۷۶$
	آموزشگاه علمی	۷۵	$\frac{۱۰۰}{۷۵} = ۱/۳۳$
	آموزشگاه رانندگی	۱۹	$\frac{۱۰۰}{۱۹} = ۵/۲۶$
	آموزشگاه رایانه	۹	$\frac{۱۰۰}{۹} = ۱۱/۱۱$
	روزنامه فروشی	۱۲	$\frac{۱۰۰}{۱۲} = ۸/۳۳$

بخش	امکانات فرهنگی و هنری	تعداد	ارزش مرکزیت
زیر بخش	کتابخانه عمومی	۱۹	$\frac{۱۰۰}{۱۹} = ۵/۲۶$
	سالن تئاتر	۵	$\frac{۱۰۰}{۵} = ۲۰$
	مجتمع فرهنگی	۴	$\frac{۱۰۰}{۴} = ۲۵$
	سینما	۳	$\frac{۱۰۰}{۳} = ۳/۳۳$

بخش	خدمات بازرگانی	تعداد	ارزش مرکزیت
زیر بخش	مراکز عمده فروشی	۷۷	$\frac{۱۰۰}{۷۷} = ۱/۳۰$

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

ادامه‌ی جدول شماره‌ی ۷- ارزش مرکزیت هر زیر بخش خدمات در سکونتگاه‌های شهری استان

بخش	امکانات بهداشتی و درمانی	تعداد	ارزش مرکزیت
زیر بخش	بیمارستان	۱۱	$\frac{۱۰۰}{۱۱}=۹/۰۹$
	درمانگاه	۲۲	$\frac{۱۰۰}{۲۲}=۴/۵۴$
	کلینیک خصوصی	۱	$\frac{۱۰۰}{۱}=۱۰۰$
	رادیولوژی	۲۴	$\frac{۱۰۰}{۲۴}=۴/۱۷$
	اورژانس	۳۰	$\frac{۱۰۰}{۳۰}=۳/۳۳$
	آزمایشگاه	۳۲	$\frac{۱۰۰}{۳۲}=۳/۱۲$
	داروخانه	۹۱	$\frac{۱۰۰}{۹۱}=۱/۱۰$
	مطب پزشک	۵۸۵	$\frac{۱۰۰}{۵۸۵}=۰/۱۷$

بخش	اقامتگاه‌های شهری	تعداد	ارزش مرکزیت
زیر بخش	هتل	۶	$\frac{۱۰۰}{۶}=۱۶/۶۷$
	مسافرخانه	۲۲	$\frac{۱۰۰}{۲۲}=۴/۵۴$
	مهمان‌سرا	۳۴	$\frac{۱۰۰}{۳۴}=۲/۹۴$

بخش	آژانس‌های مسافرتی و معاملاتی	تعداد	ارزش مرکزیت
زیر بخش	آژانس مسافرتی	۲۲	$\frac{۱۰۰}{۲۲}=۴/۵۴$
	تاکسی تلفنی	۱۰۷	$\frac{۱۰۰}{۱۰۷}=۰/۹۳$

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵ و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

ارقام حاصل محاسبه‌ی ارزش مرکزیت در شهرهای استان را نشان می‌دهد، در بخش مربوط به خدمات آموزشی شهر زنجان با وجود ۱۱ مهد کودک، ۸۷ آمادگی، ۱۱۶ دبستان، ۹۵ مدرسه‌ی راهنمایی، ۷۳ دبیرستان، ۳۵ مرکز پیش دانشگاهی، ۲۶ مرکز فنی و حرفه‌ای و ۷ مرکز آموزش عالی، حائز رتبه‌ی اوّل شده است. از سویی به لحاظ نبود این خدمات در شهرهایی چون چورزق، هیدج، زرین آباد، دندی و سجاس سبب شده تا این شهرها از نظر ارزش مرکزیت در پایین‌ترین رتبه نسبت به سایر شهرهای استان قرار گیرند. در این میان دو شهر ابهر و خرمدره بعد از شهر زنجان دارای بیش‌ترین خدمات از این حیث بوده‌اند.

نکته‌ی مهم دیگر این که این ویژگی در سایر بخش‌های خدمات شهری استان نیز حاکم است. با این تفاوت که برخی بخش‌های خدماتی چون مراکز انتشاراتی، فنی، فرهنگی، اقامتگاه‌های شهری، امکانات فرهنگی و برخی امکانات و تسهیلات شهری در شهرهای کوچک اندامی چون حلب، زرین آباد و هیدج به لحاظ نبود و کمبود این خدمات وضعیت نسبت به بخش خدمات آموزشی یا بهداشتی وضعیت بسیار نامطلوب‌تر، است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

همانگونه که ارقام جدول شماره‌ی ۸ ، نشان می‌دهد. در بخش خدمات آموزشی، مراکز آموزش عالی با ارزش مرکزیتی معادل ۶/۶۷ با ارزش‌ترین خدمات از لحاظ سلسله مراتب و مرکزیت است.

در بخش تأسیسات و تسهیلات و امکانات شهری پمپ بنزین با ۴/۳۵، در بخش امکانات حمل و نقل شهری اتحادیه‌های صنفی، توزیعی و خدماتی با ۲/۴۴، در بخش مراکز خدمات شهری ایستگاه‌های آتش نشانی با۷/۱۴، در بخش امکانات بهداشتی بیمارستان با۹/۰۹، در بخش امکانات فرهنگی و هنری مجتمع فرهنگی با ۲۵، در بخش آژانس‌های مسافرتی و معاملاتی آژانس مسافرتی با۴/۵۴، در بخش اقامتگاه‌های شهری، هتل با۱۶/۶۷، در بخش مراکز انتشاراتی روزنامه فروشی با۸/۳۳ و در بخش خدمات بازرگانی، مراکز عمده فروشی با ارزش مرکزیتی معدل ۱/۳۰، پر اهمیّت‌ترین خدمات در سطح استان، محسوب می‌شوند.

در مجموع خدمات بهداشتی و درمانی با ارزش مرکزیتی معادل ۱۲۵/۵۲ پر اهمیّت‌ترین بخش و بخش خدمات بازرگانی با ارزش مرکزیتی معادل ۱/۳۰ کم اهمیّت‌ترین بخش به لحاظ ارزش مرکزیت و تفاوت در سطح خدمات رسانی بین شهرهای استان محسوب می‌گردند.

در جدول شماره‌ی ۸ ، مجموع ارزش مرکزیت هر بخش خدماتی در استان ذکر شده است.

جدول شماره‌ی ۸- محاسبه‌ی ارزش مرکزیت مجموع زیر بخش‌های خدمات در شهرهای استان

بخش	مجموع ارزش مرکزیت (حاصل از مجموع زیر بخش‌ها)
خدمات آموزشی	۶/۲۵+۰/۶۴+۰/۴۶+۰/۴۹+۰/۶۱+۱/۲۵+۱/۳۵+۶/۶۷=۱۷/۷۲
تأسیسات و تسهیلات و امکانات شهری	۱۲/۵+۱/۸۲+۰/۰۸+۰/۶۲+۵+۰/۳۸+۴/۳۵=۲۴/۷۵
امکانات حمل و نقل شهری	۲۰+۹/۰۹+۲/۴۴=۳۱/۵۳
مراکز خدمات شهری	۱۲/۵+۷/۱۴+۱۰۰=۱۱۹/۶۴
امکانات بهداشتی درمانی	۹/۰۹+۴/۵۴+۱۰۰+۴/۱۷+۳/۳۳+۳/۱۲+۱/۱۰+۰/۱۷=۱۲۵/۵۲
امکانات فرهنگی و هنری	۵/۲۶+۲۰+۲۵+۳/۳۳=۵۳/۵۹
آژانس‌های مسافرتی و معاملاتی	۴/۵۴+۰/۹۳=۵/۴۷
اقامتگاه‌های شهری	۱۶/۶۷+۴/۵۴+۲/۹۴=۲۴/۱۵
مراکز انتشاراتی، فنی و فرهنگی	۴/۷۶+۱/۳۳+۵/۲۶+۱۱/۱۱+۸/۳۳=۳۰/۷۹
خدمات بازرگانی	۱/۳۰

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵ و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

همانگونه که پیش از این اشاره شد، با استفاده از محاسبات ارزش مرکزیت، می‌توان شاخص مرکزیت را برای نقاط شهری استان محاسبه نمود. این شاخص از مجموع حاصل ضرب تعداد کارکردها در اندازه‌ی مرکزیت آن کارکرد بدست می‌آید. به ترتیبی که هر چه

عدد یا وزن این شاخص بالاتر باشد، رتبه‌ی آن نیز بالاتر خواهد بود. در محاسبه‌ی شاخص مرکزیت برخلاف شاخص ارزش مرکزیت که نیاز به استخراج تعداد و نوع خدمات هر شهر ندارد، نخست باید تعداد و انواع خدمات برای یک شهر تعیین و مشخص گردد. سپس تعداد هر نوع خدمت به صورت انتزاعی برای یک شهر محاسبه گردد. بدین ترتیب امکان محاسبه‌ی شاخص مرکزیت هر شهر فراهم می‌گردد. در جدول شماره‌ی ۹ نحوه‌ی توزیع خدمات به تفکیک سکونتگاه‌های شهری استان بیان گردیده است و از نتایج این جدول شاخص مرکزیت محاسبه و نتایج آن در جدول شماره‌ی ۱۱، درج شده است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۹- توزیع خدمات در نقاط شهری استان

شهر	آموزشی							تأسیسات شهری								حمل و نقل			خدمات شهری		
	مهد کودک	آمادگی	دبستان	راهنمایی	دبیرستان	پیش دانشگاهی	فنی حرفه‌ای	آموزش عالی	گاز شهری	مراکز تلفن شهری	تلفن همگانی	صندوق پستی	دفتر پستی و مخابراتی	بانک	پمپ بنزین	ترمینال	گاراژ	اتحادیه صنفی	کشتارگاه	آتش نشانی	میادین میوه و تربه بار
آبیر	۱	۰	۴	۶	۶	۴	۳	۰	۰	۱	۸	۵	۱	۷	۱	۰	۱	۰	۰	۱	۰
ابهر	۱	۲۴	۲۱	۲۸	۱۸	۱۰	۱۴	۲	۱	۹	۱۸۰	۱۹	۱	۳۷	۲	۱	۲	۰	۱	۳	۰
چورزق	۰	۰	۱	۲	۲	۱	۱	۰	۰	۱	۰	۱	۱	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
حلب	۰	۱	۱	۲	۲	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۲	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰
خرمدره	۰	۱۸	۲۲	۱۹	۱۳	۶	۶	۱	۱	۳	۱۲۵	۸	۱	۲۳	۲	۰	۰	۰	۱	۱	۰
دندی	۰	۱	۲	۳	۳	۲	۲	۰	۰	۰	۰	۲	۱	۲	۱	۰	۰	۰	۰	۱	۰
زرین آباد	۱	۰	۲	۲	۲	۲	۲	۱	۰	۰	۰	۲	۱	۳	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰
زرین رود	۱	۳	۳	۵	۵	۲	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۲	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰
زنجان	۱۱	۸۷	۱۱۴	۹۵	۷۳	۳۵	۲۶	۷	۱	۲۷	۸۶۸	۹۰	۶	۱۴۷	۷	۱	۶	۳۹	۱	۳	۱
سجاس	۰	۲	۴	۵	۴	۲	۲	۰	۱	۰	۰	۲	۱	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰
سلطانیه	۰	۱	۴	۴	۴	۲	۲	۱	۱	۱	۱۳	۵	۱	۳	۱	۰	۰	۰	۱	۱	۰
صایین قلعه	۰	۲	۸	۶	۴	۲	۲	۰	۱	۲	۱۵	۶	۱	۵	۱	۰	۰	۰	۱	۱	۰
قیدار	۰	۱۲	۱۵	۱۳	۱۴	۵	۶	۲	۱	۷	۲۷	۸	۱	۱۵	۲	۲	۰	۲	۱	۱	۰
گرماب	۰	۲	۴	۴	۳	۲	۲	۰	۰	۱	۰	۱	۱	۲	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۰
ماهنشان	۱	۲	۳	۶	۷	۲	۲	۱	۰	۱	۶	۵	۱	۵	۱	۰	۱	۰	۰	۰	۰
هیدج	۰	۲	۸	۵	۴	۲	۲	۰	۱	۱	۱۴	۶	۱	۷	۱	۱	۰	۰	۱	۱	۰

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

ادامه‌ی جدول شماره‌ی ۹- توزیع خدمات در نقاط شهری استان

شهر	بهداشتی								فرهنگی				آژانس‌ها		اقامتگاه های شهری			انتشاراتی، فنی، فرهنگی					عمده فروشی
	بیمارستان	درمانگاه	کلینیک خصوصی	رادیولوژی	اورژانس	آزمایشگاه	داروخانه	مطب	کتابخانه عمومی	تئاتر	مجتمع فرهنگی	سینما	آژانس مسافرتی	تاکسی تلفنی	هتل	مسافر خانه	مهمان‌سرا	چاپخانه	آموزشگاه علمی	آموزشگاه رانندگی	آموزشگاه رایانه	روزنامه فروشی	مراکز عمده فروشی
آبیر	۱	۰	۰	۱	۳	۱	۲	۲۵	۱	۱	۱	۰	۰	۴	۰	۰	۱	۰	۰	۱	۰	۰	۰
ابهر	۲	۳	۰	۵	۳	۶	۱۱	۱۰۸	۲	۰	۰	۰	۳	۱۸	۰	۱	۳	۲	۱۸	۴	۴	۲	۷
چورزق	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
حلب	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
خرمدره	۱	۳	۰	۱	۳	۴	۸	۴۶	۱	۰	۰	۰	۲	۱۴	۱	۲	۲	۱	۱	۳	۲	۲	۰
دندی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۴	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
زرین آباد	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۱	۱۳	۱	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
زرین رود	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۵	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
زنجان	۵	۱۳	۱	۱۶	۱۲	۱۶	۵۳	۳۷۵	۵	۲	۱	۳	۱۷	۴۸	۵	۱۸	۲۵	۱۶	۵۴	۹	۳	۸	۶۸
سجاس	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
سلطانیه	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۲	۰	۱	۱	۱	۰	۰	۲	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰
صایین قلعه	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۳	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱
قیدار	۱	۲	۰	۲	۳	۴	۴	۶	۱	۱	۱	۰	۰	۸	۰	۱	۰	۱	۰	۲	۰	۰	۰
گرماب	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱
ماهنشان	۱	۰	۰	۱	۲	۰	۲	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰
هیدج	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۲	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۲	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۰

مأخذ: سالنامه آماری شهرهای استان زنجان، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۸۰.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱۰- محاسبه‌ی شاخص مرکزیت برای شهرهای استان زنجان و رتبه‌بندی شهرها بر این اساس

شهر	شاخص مرکزیت	رتبه‌ی شهر	شهر	شاخص مرکزیت	رتبه‌ی شهر
زنجان	۲۳۲۸/۷۹	۱	صایین قلعه	۸۳/۲۶	۹
ابهر	۵۴۶/۳۹	۲	گرماب	۵۲/۸۱	۱۰
خرمدره	۳۲۱/۸۶	۳	سجاس	۴۷/۱۴	۱۱
قیدار	۳۰۵/۳۸	۴	زرین آباد	۴۵/۸	۱۲
آببر	۱۵۲/۵۴	۵	دندی	۳۵/۵۹	۱۳
سلطانیه	۱۲۷/۹۳	۶	زرین رود	۳۱/۸۹	۱۴
هیدج	۱۰۴/۶	۷	چورزق	۲۰/۷۵	۱۵
ماهنشان	۸۸/۰۹	۸	حلب	۱۵/۱۳	۱۶

مأخذ: محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

در جدول شماره‌ی ۱۰، رتبه‌ی هر یک از ۱۶ نقطه‌ی شهری استان بر پایه‌ی محاسبه‌ی شاخص مرکزیت در هریک از این شهرها درج شده است. ارقام جدول یاد شده کماکان بیانگر نقش مسلط شهر زنجان نسبت به دیگر شهرهای استان می‌باشد. به گونه‌ای که از این منظر نیز شهر زنجان بالاترین رتبه را در سلسله مراتب خدمات رسانی استان داراست. در مرتبه‌ی بعد و با فاصله‌ای قابل توجه از نظر خدمات رسانی شهر ابهر و سپس شهرهای خرمدره و قیدار، قرار گرفته‌اند.

در این میان شهر حلب از پایین‌ترین رده از نظر سلسله مراتب خدمات رسانی در بین سکونتگاه‌های شهری استان قرار دارد.

چنانچه ارقام مربوط به شاخص مرکزیت بر روی یک نمودار لگاریتمی ترسیم شود، می‌توان سطح خدماتی شهرهای استان را از طریق شکستگی‌های حاصل در منحنی مربوط به طور کاملاً دقیق تعیین نمود. نمودار شماره‌ی ۶، بیانگر سطوح متفاوت شاخص مرکزیت شهرهای استان می‌باشد.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی ٦- لگاریتم شاخص مرکزیت خدماتی شهرهای استان

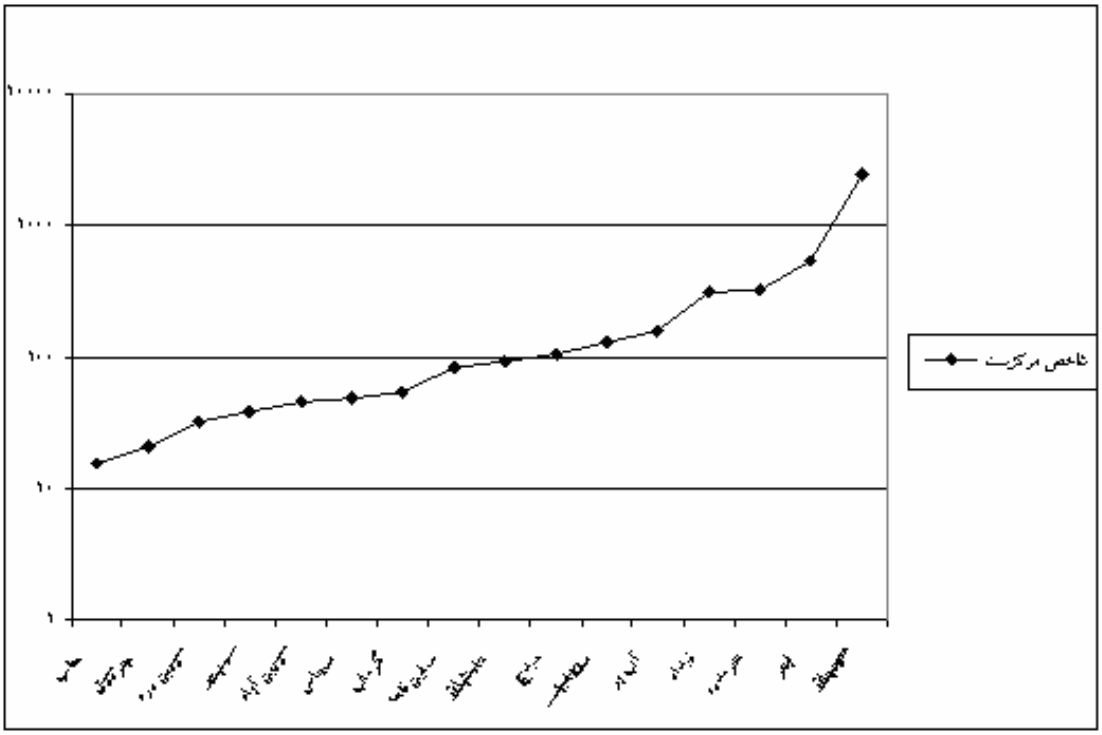

مأخذ: محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

نمودار شماره‌ی ۷- لگاریتم شاخص مرکزیت خدمات و جمعیّت شهرهای استان زنجان

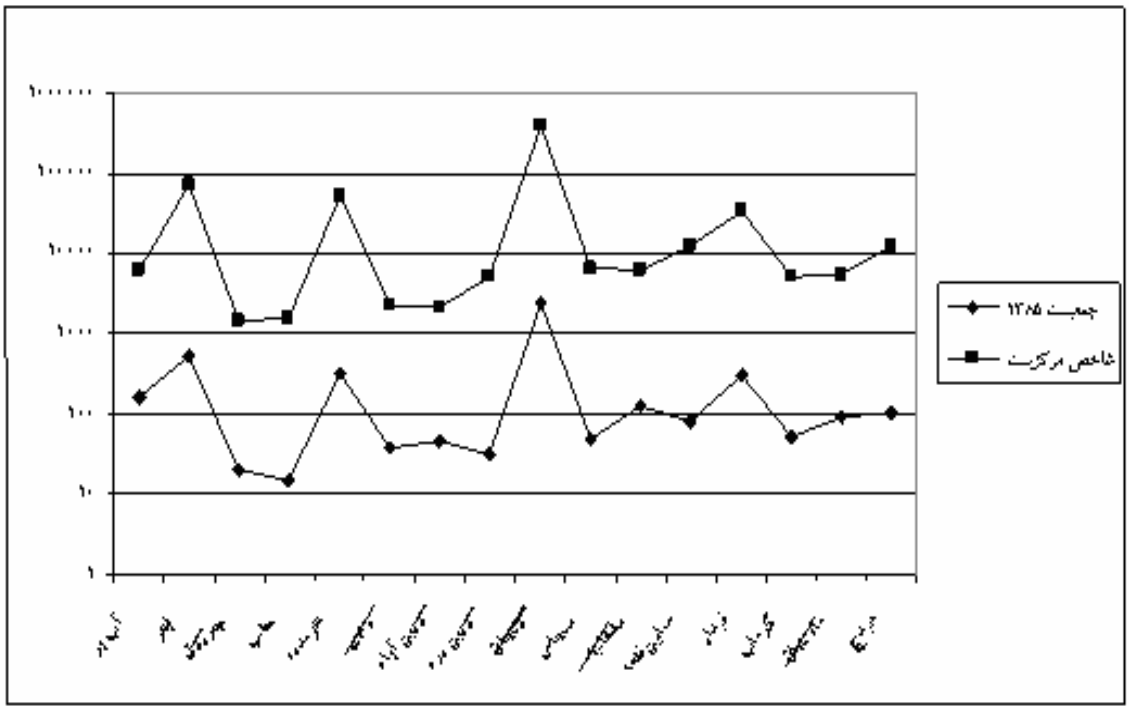

مأخذ: محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

به طور کلی سطح‌بندی نهایی شهرهای استان بر مبنای شاخص مرکزیت خدماتی به شرح جدول ذیل می‌باشد:

جدول شماره‌ی ۱۱- سطح بندی نقاط شهری استان زنجان بر مبنای شاخص مرکزیت خدمات

سطح	شاخص مرکزیت خدماتی	نام شهر
سطح اوّل	بیش‌تر از ۱۰۰۰	زنجان
سطح دوّم	۵۰۰-۱۰۰۰	ابهر
سطح سوم	۳۰۰-۵۰۰	خرمدره – قیدار
سطح چهارم	۱۰۰-۳۰۰	آبیر – سلطانیه – هیدج
سطح پنجم	۴۰-۱۰۰	ماهنشان – صایین قلعه – گرماب – سجاس – زرین آباد
سطح ششم	کمتر از ۴۰	دندی – زرین رود – چورزق – حلب

مأخذ: محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

۱-۲-۲-۲-۱- رتبه‌بندی خدماتی بر اساس شاخص مرکزیت شاغلین بخش خدمات

اگر نسبت شاغلین خدمات هر شهر به کل شاغلین شهری این بخش در استان را به عنوان شاخص مرکزیت خدماتی محسوب کنیم، در آن صورت خواهیم دید که این شاخص تا چه اندازه تحت تأثیر سلسله مراتب نظام تقسیماتی کشوری قرار می‌گیرد. این شاخص از نسبت شاغلین بخش خدمات یک شهر به کل شاغلین خدمات کل نقاط شهری یک منطقه بدست می‌آید. بر اساس نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن سهم بخش خدمات از کل شاغلین نقاط شهری استان ۵۵/۲ درصد، می‌باشد که نشانگر وابستگی شدید شهرهای استان به بخش خدمات و به عبارتی مازاد ملی حاصل از نفت، است.

چنانچه ارقام حاصل از شاخص مرکزیت شاغلین خدمات نقاط شهری بر روی نمودار لگاریتمی ترسیم شود، می‌توان سطوح و تفاوتمندی شاخص Ci شهرهای استان را از طریق شکستگی‌های حاصل در خط منحنی به سهولت تبیین نمود (نمودار شماره‌ی ۸، بیانگر موضوع فوق می‌باشد). حال با در نظر گرفتن موارد فوق، سطح بندی نهایی شهرهای استان بر مبنای شاخص Ci، به شرح جدول شماره‌ی ۱۲، می‌باشد.

نمودار شماره‌ی ۸- مقایسه‌ی شاغلین بخش خدمات به کل شاغلین هر شهر در سال ۱۳۷۵

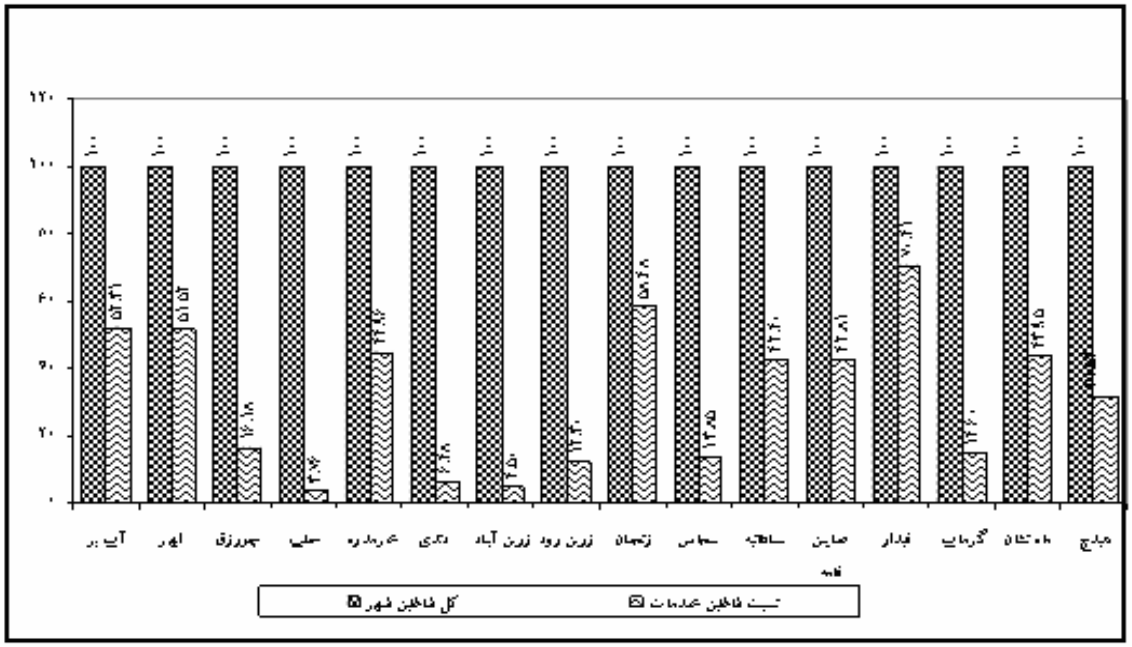

مأخذ: محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ۱۲- رتبه بندی شهرهای استان زنجان برمبنای شاخص مرکزیت شاغلین بخش خدمات

نام شهر	نسبت شاغلین بخش خدمات (درصد)	جمعیت ۱۳۸۵	شاخص مرکزیت بخش خدمات Ci	رتبه‌ی شهرها بر مبنای شاخص Ci
آبهر	۵۲/۳	۶۲۹۳	۹۴/۷۶	۳
ابهر	۵۱/۵	۷۱۹۹۷	۹۳/۳۴	۴
چورزق	۱۶/۲	۱۴۹۷	۲۹/۳	۱۰
حلب	۳/۸	۱۵۴۹	۶/۸	۱۶
خرمدره	۴۵	۵۲۲۶۰	۸۱/۵	۵
دندی	۶/۵	۲۲۳۴	۱۱/۷	۱۴
زرین آباد	۴/۵	۲۱۶۲	۸/۱۵	۱۵
زرین رود	۱۲/۳	۴۹۷۰	۲۲/۳	۱۳
زنجان	۵۸/۵	۳۷۹۸۹۴	۱۰۶	۲
سجاس	۱۳/۸	۶۷۴۸	۲۵/۱	۱۲
سلطانیه	۴۲/۴	۶۱۰۰	۷۶/۸	۸
صایین قلعه	۴۳	۱۲۱۹۵	۷۷/۵	۷
قیدار	۷۰/۴	۳۲۶۷۴	۱۲۷/۵	۱
گرماب	۱۴/۶	۴۹۹۸	۲۶/۴	۱۱
ماهنشان	۴۴	۵۵۳۱	۷۹/۶	۶
هیدج	۳۱/۵	۱۲۵۹۱	۵۷/۱۲	۹
ضریب همبستگی بین جمعیت و شاخص Ci ۰/۴۴				

مأخذ: محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

نقشه‌ی شماره‌ی ۱۰- شاخص مرکزیت خدمات به تفکیک نقاط شهری استان بر اساس طبقه بندی

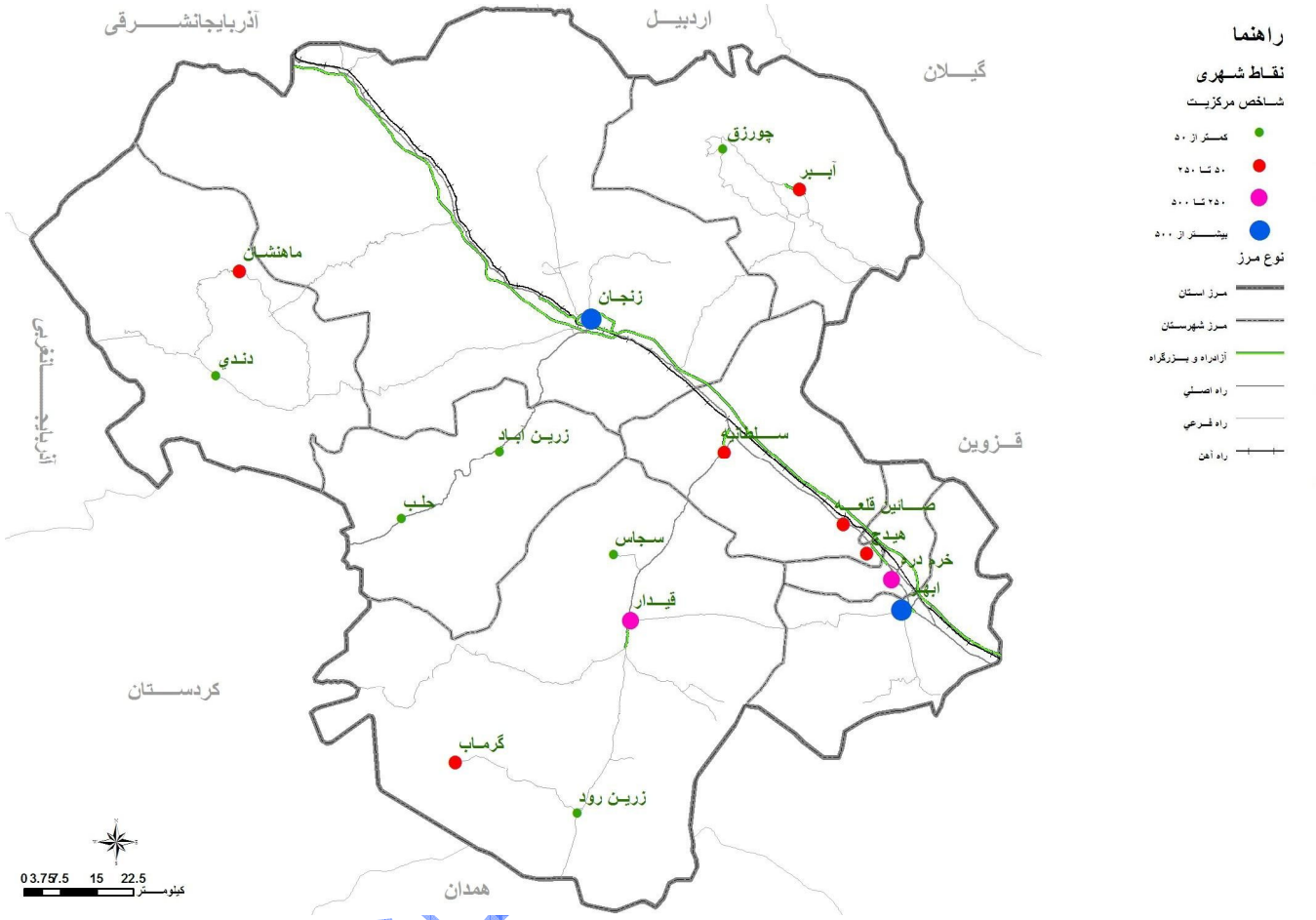

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

۱-۲-۲-۳- تحلیل عوامل مؤثر بر شکل‌گیری نظام شهری

از جمله ضروریات شناخت نقاط قوت و ضعف شبکه‌ی شهری استان و ارزیابی توازن یا عدم توازن در سلسله مراتب سکونتگاهی، تحلیل عوامل مؤثر در تکوین، رشد و گسترش نظام شهری موجود استان است.

مهم‌ترین عوامل مؤثر در تکوین سکونتگاه‌های شهری و روستایی استان با توجه به خصیصه‌های منحصر به فرد طبیعی، اجتماعی و فرهنگی حاکم بر کشور به شرح زیر است:

مهندسان مشاور آمایش زنجان

۱-۲-۲-۳-۱- عوامل جغرافیایی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی

- **عامل طبیعی**

بی‌شک یکی از عوامل تعیین کننده در شکل‌گیری الگوهای سکونت و پیدایش سکونتگاه‌های شهری و روستایی در کشور عامل طبیعی یا جغرافیایی است که خود متأثر از برخی عناصر جزئی‌تر می‌باشد. عرض جغرافیایی از جمله‌ی این عوامل است. بررسی الگوی استقرار سکونتگاه‌های کشور بیانگر آن است که بیش از ۸۰ درصد شهرهای ایران در عرض‌های جغرافیایی بین ۴۵-۳۰ درجه، مکان‌یابی شده‌اند. شهرهای استان زنجان نیز از این قاعده مستثنی نیست. این استان در حد فاصل عرض‌های ۳۵ درجه تا ۳۷درجه، عرض جغرافیایی استقرار یافته است. این امر را می‌توان ناشی از موقعیت و شرایط مناسب زیست محیطی، دسترسی به منابع آب و شرایط اقلیمی مساعدتر دانست.

همچنین در توزیع جغرافیایی شهرهای استان عامل ناهمواری بسیار تعیین کننده بوده است. ناهمواری‌ها در درجه‌ی نخست نقشی غیر قابل انکار در تقسیمات ناحیه‌ای کشور داشته است، حتی شرایط اقلیمی خود نتیجه‌ی نحوه‌ی پراکندگی ناهمواری‌ها به‌ویژه عامل ارتفاع بوده است. بدین ترتیب مکان گزینی شهرهای استان و نحوه‌ی پراکندگی آنها تحت تأثیر جهت کوه‌ها و ناهمواری‌ها و سایر عوامل طبیعی تبعی آن بوده است. بررسی‌ها حاکی است، حدود ۷۰٪ شهرهای ایران در ارتفاع ۲۰۰۰ تا ۹۰۰ متری، مکان‌یابی شده‌اند. همچنین در ارتفاع بین ۱۲۰۰ تا ۹۰۰ متر و در شرایطی تا ۱۵۰۰ متر با توجه به حد متوسط ارتفاع فلات ایران و موقعیت جغرافیایی آن مناسب‌ترین مکان، برای مکان گزینی شهرها از نظر دسترسی به منابع آب و زیر سطحی و منابع خاک و زمینی تشخیص داده شده است. این ارتفاعات که جزو نواحی پایکوهی است، بیش‌ترین تعداد سکونتگاه‌های شهری و روستایی را در خود جای داده است. در جدول شماره‌ی ۱۲، توزیع سکونتگاه‌های جغرافیایی شهری با توجه به پهنه‌های ارتفاعی مختلف استان زنجان نشان داده شده است.

جدول شماره‌ی ۱۳، نمودار شماره‌ی ۹ و نقشه‌ی شماره‌ی ۱۰، نشان‌دهنده‌ی توزیع فضایی نقاط شهری در پهنه‌های ارتفاعی استان بیانگر این نکته‌ی اساسی است که از ۱۶ نقطه‌ی شهری استان ۱۲ نقطه‌ی آن در پهنه‌ی ارتفاعی ۱۸۰۰-۱۴۰۰ متر، استقرار یافته‌اند و در ارتفاعات کمتر از ۱۴۰۰ متر تنها ۳ نقطه‌ی شهری و در طبقه‌ی ارتفاعی بیش از ۱۸۰۰ متر نیز تنها شهر قیدار، قرار گرفته است.

نگاهی به وضعیت پستی و بلندی‌ها در سطح استان از نظر میزان و نحوه‌ی توزیع حاوی نکات قابل تأملی است که با وضعیت استقرار شهرهای استان نیز در ارتباط است. آنچه مسلم است استان زنجان پهنه‌ای مرتفع در کشور محسوب می‌شود و نیمی از مساحت استان را پهنه‌های ارتفاعی بالای ۱۸۰۰ متر در برگرفته است. تنها حدود ۱۳ درصد استان ارتفاعی کمتر از ۱۴۰۰ متر دارد. در این میان پهنه‌ی ارتفاعی ۱۸۰۰-۱۴۰۰ متر که ۱۲ شهر یا به عبارتی ۷۵ درصد سکونتگاه‌های شهری استان را در خود جای داده است، بیش از ۳۷ درصد سطح استان را به خود اختصاص داده است. در این محدوده‌ی ارتفاعی که بیش‌تر جهتی شمال‌غربی- جنوبی‌شرقی، دارد.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

شهرهای زنجان، ابهر، خرمدره، سلطانیه، دندی، زرین آباد، سجاس، صایین قلعه، گرماب و هیدج، قرار گرفته‌اند. مجموعه‌ی این شـهرها ۹۲/۴ درصد، جمعیت شهری استان را در خود جای داده‌اند (ر. ک به نمودار شماره‌ی ۹ و جدول شماره‌ی ۱۳).

جدول شماره‌ی ۱۳- توزیع جغرافیایی شهرهای استان در پهنه‌های مختلف ارتفاعی

طبقات ارتفاعی (m)	تعداد شهر	درصد تعداد	جمعیت ۱۳۸۵	درصد جمعیت	نام شهر
کمتر از ۱۰۰۰	۲	۱۲/۵	۷۷۹۰	۱/۲۹	آببر- چورزق
۱۰۰۰-۱۴۰۰	۱	۶/۲۵	۵۵۳۱	۰/۹	ماهنشان
۱۴۰۰-۱۸۰۰	۱۲	۷۵	۵۵۷۶۹۸	۹۲/۴	ابهر، حلب، خرمدره، دندی، زرین آباد، زرین‌رود، زنجان، سجاس، سلطانیه،صایین‌قلعه، گرماب، هیدج
۱۸۰۰-۲۲۰۰	۱	۶/۲۵	۳۲۶۷۴	۵/۴	قیدار
بیش از ۲۲۰۰	-	-	-	-	-

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵و محاسبات مشاور ۱۳۸۶.

نمودار شماره‌ی ۹- توزیع فضایی نقاط شهری در پهنه‌های ارتفاعی استان

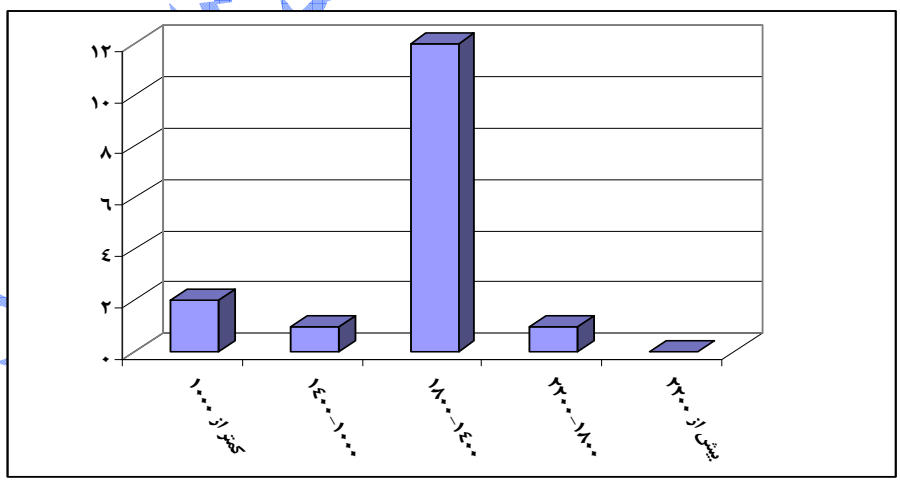

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵ محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

نقشه‌ی شماره‌ی ۱۱- توزیع فضایی نقاط شهری در پهنه‌های ارتفاعی استان

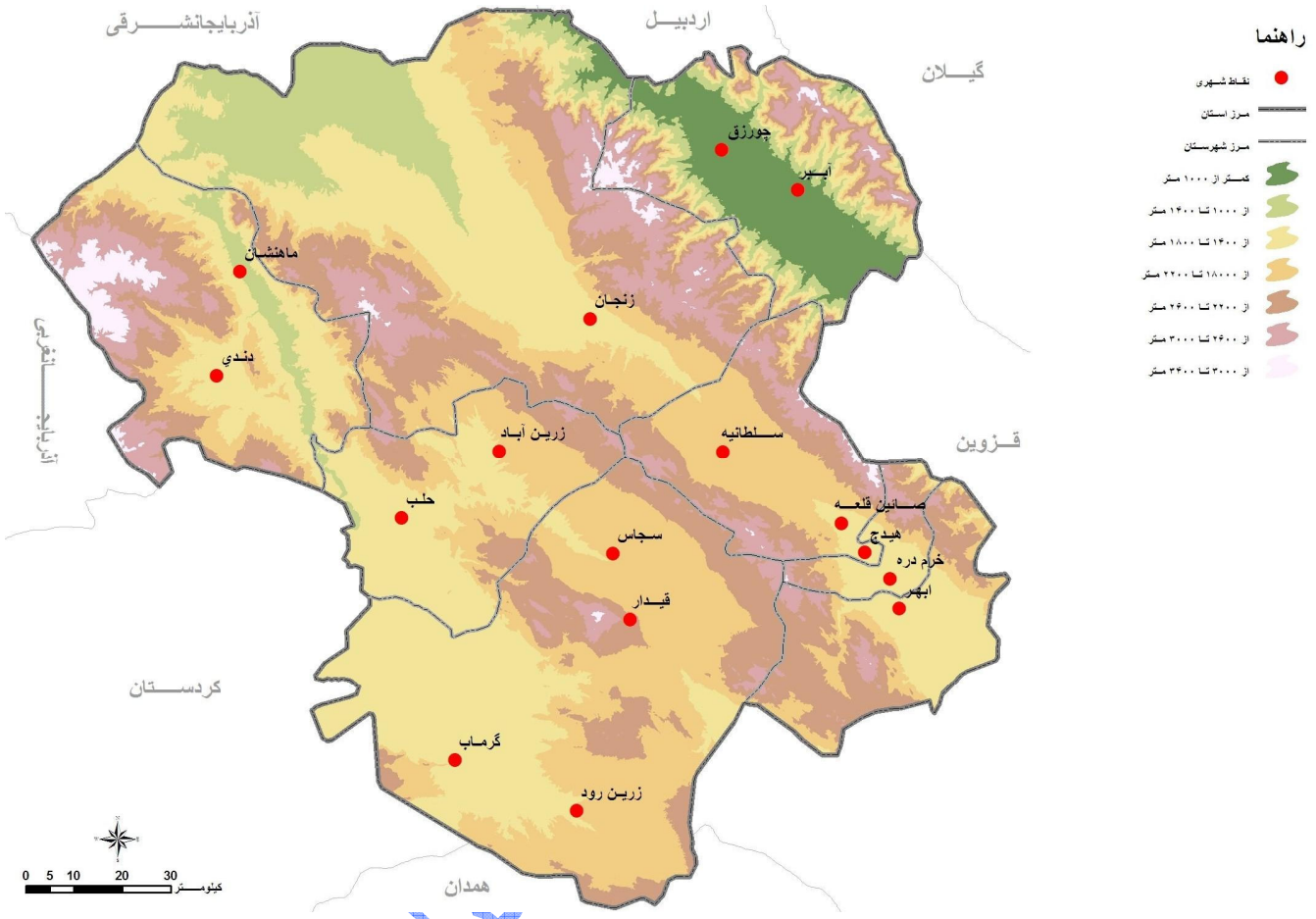

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

لازم به ذکر است، توزیع جغرافیایی شهرهای استان علاوه بر عامل ارتفاع و پستی و بلندی‌ها و جهت آن، تحت تأثیر عوامل طبیعی و انسانی دیگری نیز می‌باشد. از جمله پیدایش، توسعه و مکان گزینی اکثر شهرهای ایران به تبع ویژگی‌های خاص جغرافیایی کشور از گذشته‌های دور تا به امروز همواره در وابستگی و نزدیکی به منابع آب، قرار داشته است. از رودخانه گرفته تا قنات‌ها و آب‌های زیرزمینی، به عنوان مثال از ۲۴۹ شهر موجود در سال ۱۳۴۵ (البته تعداد دقیق شهرهای این دوره ۲۷۲ شهر بود)، ۱۷۴ شهر یا حدود ۷۰ درصد آن در کنار رودخانه و دریا، واقع شده‌اند. وابستگی به آب نیز در حال حاضر علی‌رغم پیشرفت‌های فن‌آوری از ابعاد مهم پایداری توسعه‌ی شهرها، محسوب می‌گردد.

وجود رودهای دائمی همچون قزل اوزن، زنجان‌رود، ابهر رود و شاهرود و بیش از ۲۰ رودخانه‌ی فصلی در استان در استقرار شبکه‌ی شهری و روستایی و شکل‌گیری نظام فعّالیّت در سطح استان بسیار مؤثر بوده است.

قابلیت اراضی و وجود دشت‌های آبرفتی رودخانه‌ای و اراضی زراعی از دیگر توان‌های زیست محیطی استقرار سکونتگاه‌های شهری استان زنجان بوده است. همچنین عامل راه و دسترسی به شبکه ارتباطی محور شمال‌غرب به بخش مرکزی ایران نکته‌ی حائز اهمیّت دیگری است که در مکان گزینی شهرهای مهم زنجان بسیار مؤثر بوده است.

در واقع شهرهای زنجان، ابهر، خرمدره، هیدج، صایین قلعه و سلطانیه، شهرهایی هستند که در محور ارتباطی شمال‌غرب- جنوب‌شرق، استقرار یافته‌اند و تحت تأثیر عامل ارتباطی اسکان و فرصت رشد و گسترش و تقویت کارکردهای خود را یافته‌اند. هرچند وجود پس‌کرانه‌های زراعی اراضی حاصل‌خیز کشاورزی و منابع آب کافی نیز در این رشد و توسعه فیزیکی تأثیر غیر قابل انکاری داشته است.

- **عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی**

نظام‌های شهری هر پهنه‌ی جغرافیایی تحت تأثیر نظام‌های اقتصادی و اجتماعی مختلف الگوهای متفاوتی به خود می‌گیرند. این الگوها برآیندی از تعامل و کنش متقابل نیروها و نهادهای اجتماعی مؤثر است که مهم‌ترین آنها در شرایط کنونی کشور و استان عبارتند از: دولت، بازار، جنبش‌های اجتماعی، تحولات فن‌آوری، شبکه‌ی ارتباطی، محرک‌های خارجی و ساخت کنونی سازمان فضایی، است.

در بررسی سیر تاریخی تأثیرپذیری نظام شهری استان از عوامل اقتصادی و اجتماعی، سیاسی و اداری سه مرحله‌ی زیر قابل تشخیص است:

- مرحله‌ی نخست: دوره‌ی استقرار روابط سنتی

این دوره اوّلین تقسیم‌بندی جامعه به شمار می‌رود و می‌تواند کلیه‌ی دوره‌های تاریخی و مراحل تکوین نظام سکونتگاهی را قبل از ورود به دوره‌ی جدید در برگیرد. در این مرحله منطقه‌ی زنجان به عنوان یکی از مناطق سوق الجیشی کشور و در ارتباط با جاده مواصلاتی به عنوان یک ناحیه‌ی خاص به نام "خمسه" شناخته شده است. استقرار ایلات توانمندی چون افشار – دویران در منطقه تا دوره‌ی پهلوی شاخصه‌های مشخص را برای آن در قالب اقتصاد فئودالی، ترسیم می‌نماید. استقرار خان ذوالفقاری در منطقه‌ی زنجان و خان‌افشار در کرسف خدابنده و چندین فئودال دیگر در سایر مناطق، بلوک‌های متعدد قدرت را با شدت و ضعف مطرح می‌نماید. تنها شهر مطرح این دوره، شهر زنجان است که حیات خود را از منابع ناحیه‌ای تأمین می‌کند و بر حوزه‌ی پیرامون خود تأثیر می‌گذارد و از سویی از ناحیه‌ی پیرامون خود تأثیر می‌پذیرد.

- مرحله‌ی دوّم دوره‌ی جدید (دوره‌ی گذار)

در دوره‌ی دوّم نیز شهر زنجان تنها شهر مطرح منطقه است و شهرهایی نظیر ابهر، خرمدره، به دلیل بهره‌مندی از خدمات جدید و گسترش ارتباطات در مسیر محور ترانزیت از یکسو و شهر سلطانیه به دلیل نقش تاریخی گذشته از سوی دیگر تبدیل به نقاط شهری

مطالعات برنامه آمایش استانداری زنجان

جدید گردیدند. به موازات تحولات یاد شده، زمینه‌ی استقرار پاره‌ای فعّالیّت‌های صنعتی با میزان بالای سرمایه‌گذاری در منطقه‌ی زنجان فراهم شد که این خود بر الگوی استقرار و ساختار نوین فضایی استان زنجان تأثیر شایان توجهی داشت. استقرار واحدهای صنعتی نظیر کارخانه کبریت، ایستگاه راه آهن و استقرار تیپ ارتش تحولات خاص فضایی را در شهرهای استان به ویژه در شهر زنجان ایجاد نمود. روستاهای منطقه نیز در این دوره همچنان با پیوستگی به زنجان و تا حدودی ابهر شبکه‌ی زنجیره‌ای خاص خود را به وجود آورده‌اند.

- مرحله‌ی سوم: دوره‌ی رشد سریع اقتصاد بازار

این دوره با فروپاشی کامل نظام اقتصادی و جایگزینی در آمدهای نفتی به عنوان اصلی‌ترین منبع تأمین هزینه‌ها همراه است. این تحولات همراه با نقش و کارکرد سیاسی- اداری، اقتصاد منطقه را به طور کامل در بازار ملی ادغام کرد و به قطبی شدن بیش‌تر فضا منجر گردید و نظام شهری استان را در چارچوب اهداف کلان حاکم هدایت نمود. در این دوره شاهد شکل‌گیری نقاط شهری متعددی در استان هستیم به نحوی که در حال حاضر استان دارای ۱۶ نقطه‌ی شهری است و میزان جمعیّت شهرنشین به روستانشین پیشی گرفته است. با استقرار پاره‌ای فعّالیّت‌های صنعتی به ویژه در قسمت شرقی استان، شهرهای ابهر، خرمدره، صایین قلعه و هیدج، تبدیل به شهرهای متوسط و کوچک گردیده و از پایداری نسبی برخوردار شدند.

از اواسط دهه‌ی ۱۳۵۰ با پیروی از سیاست‌های تمرکز نقطه‌ای فعّالیّت‌ها، بیش از ۹۰ درصد سرمایه‌گذاری‌ها جذب شهر زنجان گردید و توسعه‌ی زیر ساخت‌های شهری و ارتقاء آن عملاً زمینه‌ساز حرکت توده‌ای جمعیّت از حوزه‌ی پیرامون به سوی این شهر شد. افزایش شتابان جمعیّت به قطبی شدن فعّالیّت‌ها و فضا و یکسو شدن جریان مبادلات و بر هم خوردن نظم سلسله مراتبی کانون‌های سکونتگاهی انجامید (این موضوع به طور مفصل در بخش شبکه‌ی سلسله مراتبی ارتباطات شهری بیان شده است) و شهر زنجان بدون هیچ رقیبی در رأس شبکه‌ی سکونتگاهی استان قرار گرفت.

در مجموع تحول در الگوی استقرار سکونتگاهی در فضای عملکردی استان با بهره‌گیری از نهادهای جدید سرمایه‌گذاری و نظام استقرار متکی بر یک نقطه توانمند مرکزی بر یک پهنه غیر فعّال و توسعه نیافته به صورت غیر منسجم عمل می‌نماید که نشان‌دهنده‌ی نارسایی‌های اساسی در نظام سکونتگاهی استان می‌باشد.

در خاتمه‌ی این بحث لازم به ذکر است، سرمایه‌گذاری صنعتی در استان زنجان تأثیری غیرقابل انکار در تحولات فضایی استان داشته است؛ چرا که محدوده‌ی فضایی استان زنجان به لحاظ ویژگی‌های محیطی و موقعیتی همواره جایگاه مناسبی برای استقرار صنعتی بوده است لیکن توزیع توسعه صنایع در سطح استان یکنواخت نبوده است؛ بررسی‌ها نشان می‌دهد بیش از ۱/۳ واحدهای صنعتی استان در مناطق شهری استان شکل گرفته است و از بین شهرهای استان دو شهر زنجان و ابهر در بین سایر شهرهای استان

پیشتاز هستند. در واقع همجواری صنعت با نقاط شهری به طرق مختلف توسعه شهری استان را تحت تأثیر قرار داده است و از طرفی توسعه شهری نیز زمینه‌های مساعدی برای رشد صنایع فراهم آورده است.

یکی از عواملی که تأثیرات صنعت را در توسعه‌ی شهری به نمایش می‌گذارد، تعداد واحدهای صنعتی و سرانه‌ی صنعتی، می‌باشد. بیش از ۷۰ درصد شاغلان صنعتی در شهر زنجان متمرکز هستند و شهرستان ابهر با ۲۱ درصد شاغلان در مرحله‌ی بعدی قرار دارد. دوّمین عامل تأثیرگذار، سرمایه‌گذاری انجام شده در بخش صنعت و معدن می‌باشد. نحوه‌ی توزیع این سرمایه‌گذاری‌ها بر شبکه‌ی شهری و تحولات فضایی استان تأثیر بسیاری داشته است. این سرمایه‌گذاری به ایجاد شبکه‌ی شهری و توزیع اندازه‌های شهری کمک شایانی کرده است و به عنوان یکی از مؤلفه‌های تأثیرگذار در ویژگی‌های فصلی سلسله مراتب شهری استان بوده است.

مطالعه‌ی میزان سرمایه‌گذاری‌های انجام شده در ۵۴۰ واحد صنعتی استان در سال ۷۶ و ۱۳۷۵، نشان می‌دهد، این سرمایه‌گذاری برابر دو هزار میلیارد ریال است. سهم شهرستان زنجان از این سرمایه‌گذاری برابر ۵۶/۶ درصد و سهم شهرستان ابهر ۴۰/۱ درصد، می‌باشد، این مسأله حاکی از آن است که شهرستان ابهر علی‌رغم جمعیّت محدود، درصد بیش‌تری از سرمایه‌گذاری های ثابت را به سوی خود جذب نموده است، اهمیّت این موضوع زمانی بیش‌تر مشخص می‌شود که ابهر و خرمدره به عنوان یک مجموعه‌ی شهری در نظر گرفته شدند. اگر نسبت سرمایه‌ی ثابت صنعتی هر شهرستان به کل سرمایه‌ی صنعتی جذب شده در استان را توان جذب صنعتی هر شهرستان بدانیم، سهم شهرستان زنجان ۵۶/۶ خواهد بود و شهرستان‌های ابهر و خرمدره در رتبه‌ی بعدی قرار می‌گیرند. از طرفی اگر نسبت سرمایه‌گذاری ثابت صنعتی به وسعت هر شهرستان را شاخص تراکم سرمایه‌گذاری فرض کنیم، در این صورت شهرستان ابهر با ضریب ۲۶۵ در رتبه‌ی اوّل و شهرستان زنجان با ضریب ۱۸۸ در رتبه‌ی دوّم قرار می‌گیرد و اگر شاخص سرانه‌ی سرمایه‌ی ثابت صنعتی را که نسبت سرمایه به جمعیّت هر شهرستان می‌باشد، مبنای محاسبه قرارگیرد، شهر ابهر با ضریب ۵/۳ در رتبه‌ی اوّل و زنجان با ضریب ۲/۸ در رتبه‌ی دوّم قرار می‌گیرد این امر از شرایط مناسب شهرستان ابهر در جذب سرمایه‌های صنعتی حکایت دارد (جدول شماره‌ی ۱۴).

برای رتبه‌بندی شهرهای استان نسبت تعداد شاغلان بخش صنعت (ساخت)، به کل شاغلان و نسبت شاغلان صنعت (ساخت)، به کل شاغلان صنعت مبنای محاسبه قرار گرفته است (جدول شماره‌ی ۱۵).

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱۴- شاخص قوه‌ی جذب صنعتی، تراکم و سرانه‌ی سرمایه‌ی ثابت صنعتی در استان زنجان تا ۱۳۸۱

شهرستان	سرمایه‌گذاری انجام شده (میلیون ریال)	نسبت سرمایه‌ی ثابت صنعتی هر شهرستان به کل سرمایه	نسبت سرمایه‌ی ثابت صنعتی به وسعت هر شهرستان	نسبت سرمایه‌ی ثابت به جمعیّت	رتبه‌بندی شهرستان‌ها		
					رتبه‌ی ۲ توان جذب صنعتی	رتبه‌ی ۲ تراکم سرمایه‌گذاری	رتبه‌ی ۳ سرانه‌ی سرمایه‌ی ثابت صنعتی
زنجان	۱۱۰۷۵۱۵	۵۶/۶	۱۸۸	۲/۸	۱	۱	۲
ابهر	۷۸۶۲۸۵	۴۰/۱	۲۵۶/۷	۵/۳	۲	۲	۱
خرمدره	۳۵۹۵۶	۱/۸	۹۱	۰/۷	۳	۳	۳
ماهنشان	۱۴۳۲۹	۰/۷	۳/۹	۰/۲۳	۴	۴	۴
خدابنده	۷۶۷۴	۰/۴	۱/۴۹	۰/۰۵	۵	۵	۶
ایجرود	۶۵۴	۰/۰۳	۰/۳۵	۰/۰۱۵	۷	۷	۷
طارم علیا	۵۶۸۰	۰/۳	۲/۵	۰/۱۳	۶	۶	۵
جمع کل	۱۹۵۸۰۹۴	۱۰۰	۸۸/۸	۲/۲	–	–	–

مأخذ: سازمان صنایع و معادن استان زنجان و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

مطالعات برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱۵- رتبه‌بندی شهرهای استان براساس شاخص‌های صنعتی

نام شهر	تعداد کل شاغلان	تعداد کل شاغلان صنعت	تعدادکل شاغلان صنعت (ساخت)	درصد شاغلان صنعت (ساخت)، نسبت به کل شاغلین	درصد شاغلان صنعت (ساخت)، به شاغلان صنعت	رتبه‌ی شهرها[1]	رتبه‌ی شهرها[2]
زنجان	۷۱۳۴۶	۲۸۰۵۹	۱۶۴۳۷	۲۳	۵۸/۵۸	۴	۶
ابهر	۱۳۰۵۴	۵۰۰۴	۳۳۷۸	۲۵/۹	۶۷/۵	۱	۴
سلطانیه	۱۱۹۱	۴۲۰	۱۵۵	۱۳	۳۶/۹۶	۸	۹
صایین‌قلعه	۲۱۱۴	۵۸۶	۴۵۱	۲۱/۳	۷۷	۶	۲
هیدج	۲۵۵۳	۶۶۷	۳۹۰	۱۵/۳	۵۸/۵	۷	۷
خرمدره	۸۶۲۱	۳۴۳۳	۳۱۷۷	۲۵/۲	۶۳/۴	۲	۵
قیدار	۳۸۳۳	۸۳۰	۲۵۶	۶/۷	۳۰/۸	۱۰	۱۰
گرماب	۵۹۶	۵۷	۱۰	۱/۷	۱۷/۵	۱۲	۱۲
زرین رود	۹۷۶	۱۲۴	۱۷	۱/۷	۱۳/۷	–	۱۳
سجاس	۱۰۴۰	۱۷۲	۱۱۸	۱۱/۲	۶۸/۶	۹	۳
زرین آباد	۳۷۸	۱۲۱	۹۴	۲۴/۸	۷۷/۸	۳	۱
حلب	–	–	–	–	–	–	۱۶
ماهنشان	۸۲۶	۲۶۶	۵۰	۶	۱۸/۸	۱۱	۱۱
دندی	۳۵۵	۱۴۳	۸۰	۲۲/۵	۵۵/۹	۵	۸
آبر	۹۱۰	۱۴۳	۵	۰/۵	۳/۵	۱۳	۱۴
چورزق	–	–	–	–	–	–	۱۵

مأخذ: محاسبات مشاور و مرکز آمار ایران.

برای ارایه‌ی تصویری دقیق‌تر از استقرار صنعت در سطح استان و با توجه به این که صنایع تمایل بـه اسـتقرار در نقـاط خاصـی از مکان دارند و به عبارتی تمام پهنه‌ی شهرستان توان جذب صنایع را نداشته و صنایع عمده پیرامـون مراکـز شـهری ایجـاد مـی‌گردنـد. نسبت شاغلان صنعت (ساخت)، به کل شاغلان حاکی از آن است که شهر ابهر و خرمدره و زرین آباد در رتبه‌ی اوّل و دوّم و سوم قـرار داشته و شهر زنجان به دلیل تنوع فعّالیّتی در رتبه‌ی چهارم قرار گرفته است (جدول شماره‌ی ۱۵). البته جایگاه شهرهایی مثل دنـدی و زرین‌آباد به دلیل جمعیّت کم و استقرار چند واحد صنعتی بزرگ قابل قیاس با شـهرهای بـزرگ و متوسـط نیـست. هرچنـد در مجمـوع می‌توان نتیجه گرفت که شهرستان ابهر و خرمدره در جذب سرمایه‌های صنعتی بسیار موفق عمل نموده‌اند و این امر نشان می‌دهد کـه وجود واحدهای صنعتی در نقاط شهری به ویژه در پیرامون محور اصلی ارتباطی در جذب مازاد حاصل از آن بـسیار مـؤثر بـوده اسـت و

۱- رتبه‌ی شهرهای استان برمبنای درصد شاغلان صنعت (ساخت)، به کل شاغلان.

۲- رتبه‌ی شهرهای استان برمبنای درصد شاغلان صنعت (ساخت)، به کل شاغلان بخش صنعت.

موقعیت کانونی شهرهای واقع در محور ارتباطی آنها را در نظام شهری استان برجسته نموده است. از طرفی در رتبه‌بندی شهرهای استان از نظر نسبت شاغلان صنعت (ساخت)، به کل شاغلان صنعت، شهرهای کوچک زرین آباد و صایین قلعه و سجاس به دلیل استقرار واحدهای صنعتی و تأثیر آن بر کل جمعیّت در رتبه‌های بعدی و زنجان به دلیل تنوع فعّالیتّی در رتبه‌ی ششم قرار گرفته است.

در نقشه‌ی شماره‌ی ۱۲، نحوه‌ی پراکندگی و تراکم واحدهای صنعتی در سطح استان نمایش داده شده است، همانطور که مشاهده می‌شود، این واحدها به صورت خطی در مسیر راه‌های ارتباطی اصلی استان و در محدوده‌ی شهرستان‌های زنجان – ابهر و خرمدره، قرار گرفته‌اند در مکان‌یابی صنایع در این مسیر، علاوه بر وجود راه‌های دسترسی، نزدیکی دو شهر ابهر و خرمدره به تهران و مرکزیت شهر زنجان بسیار مؤثر بوده است.

معاونت برنامه

نقشه‌ی شماره‌ی ۱۲- سازمان فضایی بخش صنعت و معدن

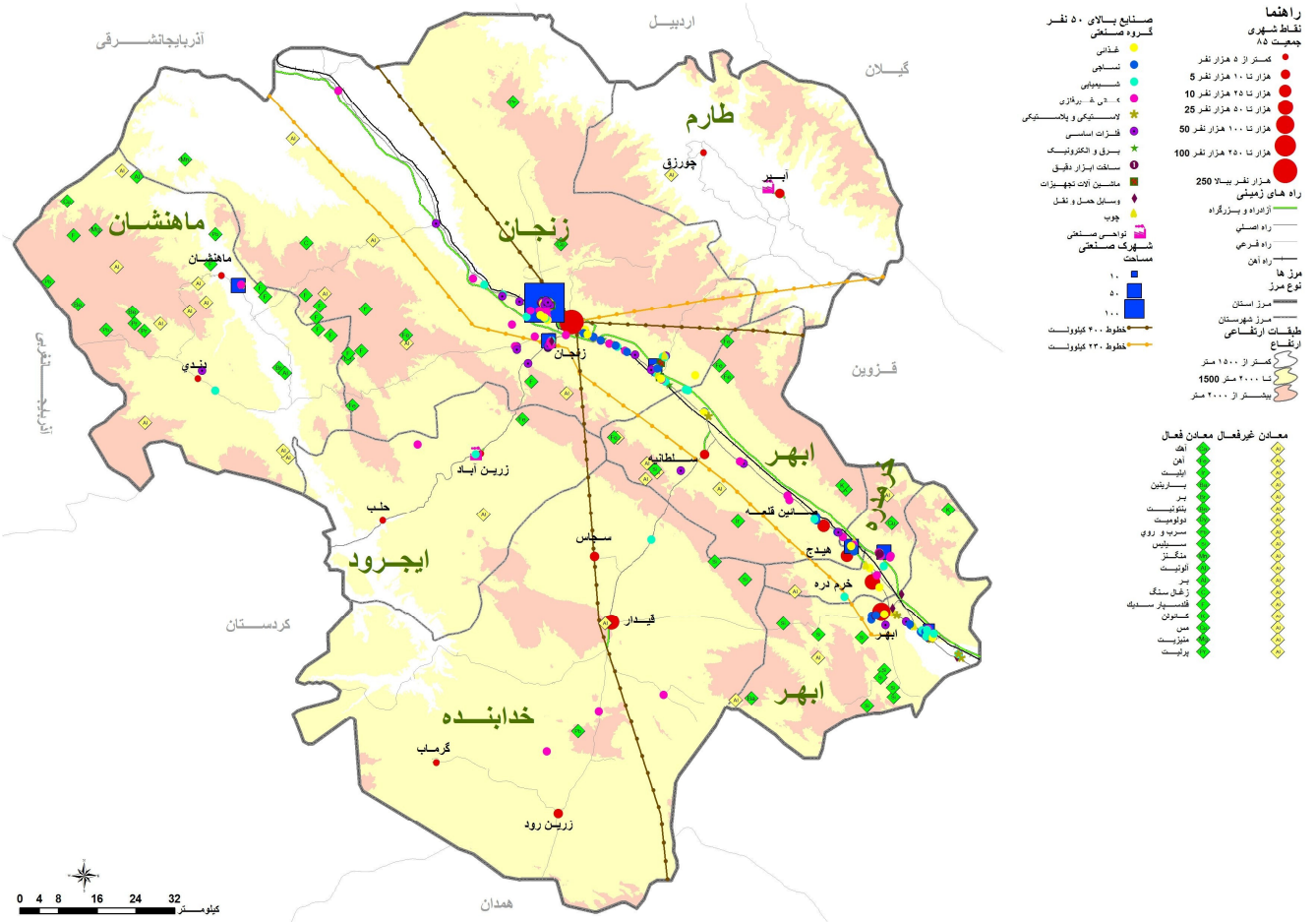

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

همانطور که پیش از این اشاره شد، اقتصاد منطقه‌ی زنجان از دیرباز بر پایه فعّالیّت‌های کشاورزی بنا شده است؛ همین امر موجب شده تا اقتصاد شهرهای استان نیز تحت تأثیر فعّالیّت‌های کشاورزی غالب قرار گیرد و عامل ارتباط دهنده بین شهرها، اقتصاد کشاورزی و فعّالیّت‌های مرتبط با آن باشد. هر چند در دو دهه‌ی اخیر جهت حرکت فعالیّت‌های اقتصادی با شتابی قابل توجه به سوی صنعتی شدن سیر نموده است. این تغییر بیش از همه در شهرهای زنجان، ابهر و خرمدره، نمود یافته است. هرچند با توجه به این که بیش‌تر شهرهای کوچک اندام استان در فرایندی سریع و در فعل و انفعالاتی که به خصوص بعد از سال ۱۳۷۵، در استان رخ داده است به نقاط شهری تبدیل شده‌اند، ارتباط اقتصادی پر رنگ و در قالب فعّالیّت‌های صنعتی تنها بین نخستین شهرهای استان یعنی شهرهای زنجان، ابهر، خرمدره (که این خود از دلایل مهم تقویت ارتباطات بین این شهرهاست)، مشاهده می‌شود و سایر شهرهای استان به دلیل این که اقتصاد غالب آنها کشاورزی و فعالیّت‌های مرتبط با آن است (طارم، ایجرود، ماهنشان و...)، به گونه‌ای از قافله‌ی این ارتباطات اقتصادی نو عقب افتاده‌اند و تنها می‌توانند در چارچوب ارتباطات اقتصادی پیشین که در قالب فعّالیّت‌های کشاورزی تجلی داشته است، فعّالیّت نمایند.

لازم به ذکر است، از جمله دلایل مهم تأثیرگذار در نظام شهری استان از گذشته تا امروز ویژگی‌های جغرافیای طبیعی و استانی و نوع فعالیت اقتصادی غالب در استان زنجان، بوده است. در واقع توازن‌های زیست محیطی مناسب در زمینه‌ی تولید محصولات کشاورزی، (باغی و زراعی) و فعّالیّت‌های دامی و سایر فعّالیّت‌های مرتبط آن و انباشت اوّلیه مازاد و تولید در شکل‌گیری شهرهای قدیمی‌تر با نقش‌های تجاری و بازرگانی مؤثر بوده است. به واقع این شهرها به عنوان محلی برای انباشت مازاد تولید، استقرار و ماندگاری جمعیّت عمل نموده است. در حال حاضر نیز با وجود رشد بخش‌های صنعت، معدن و خدمات در استان کماکان مازاد ناشی از تولیدات کشاورزی در رشد و گسترش سکونتگاه‌های شهری استان بسیار مؤثر است. این خود متأثر از ویژگی‌های اقلیمی، منابع آب و خاک و الگوی سکونت و فعّالیّت در سطح استان می‌باشد. در کنار خصیصه‌های اقتصادی مؤثر در تکوین و رشد شهرهای استان، عوامل اجتماعی و فرهنگی بسیار حائز اهمیت است.

همانگونه که در ابتدای این گزارش اشاره شد، الگوی مناسب سکونت گزینی در استان زنجان روستایی است و تنها در یک دهه‌ی اخیر نسبت شهرنشینی در این استان سرعت شتابانی به خود گرفته است. از سویی مهم‌ترین کانون‌های شهری استان که اکثریت جمعیّت شهرنشین را نیز در خود جای داده‌اند، در حول محورهای ارتباطی اصلی شمال‌غرب – جنوب‌شرق، متمرکز شده‌اند. به نظر می‌رسد، وجود پیوندهای فیزیکی و ارتباطی قوی بین این سکونتگاه‌ها و قرارگیری این شهرها در مسیر ارتباطی در حد فاصل کلان شهرهای تهران، تبریز، قزوین، کرج و... در جابه‌جایی‌های انسانی و الگوی فعّالیّت و سکونت در شهرهای استان بی‌تأثیر نبوده است. افزون بر این نقش جابه‌جایی‌های مکانی درون استانی و مهاجرت از سکونتگاه‌های روستایی به نقاط شهری یا از شهرهای کوچک‌تر به مرکز استان یا مراکز شهرستان از دیگر عوامل رشد و گسترش شهرهای استان بوده است. در این میان تأثیر دگرگونی‌های

اجتماعی و فرهنگی در مجموعه‌ی سکونتگاه‌های شهری و روستایی استان و نقش انگیزه‌های اجتماعی و فرهنگی که به جابه‌جایی مکانی و تغییر الگوی سکونت در افراد منجر می‌شود، نیز غیرقابل انکار است. شاید بخشی از انگیزه‌های جابه‌جایی جمعیّت در استان را بتوان در نحوه‌ی تخصیص منابع حاصل رانت نفت که در قالب بودجه و اعتبارات ملی و استانی به استان وارد می‌شود و سهم قابل توجهی از آن صرف سرمایه‌گذاری‌ها، فعّالیّت‌های عمرانی، انجام امور اداری و خدماتی در نقاط شهری استان می‌شود، جستجو نمود. این ویژگی که به صورت مجموعه‌ی عوامل جاذبه‌ی جمعیّت در شهرهای استان (به ویژه شهر زنجان به عنوان مرکز استان)، عمل می‌نماید موجب شده است که تنها در دوره‌ی زمانی سال‌های ۸۵-۱۳۷۵، نرخ رشد جمعیّت در نقاط شهری استان بیش از دو برابر متوسط رشد جمعیّت در سطح استان باشد و از سویی نرخ رشد جمعیّت روستایی بسیار پایین و ۱- ، گردد.

۱-۲-۲-۳-۲- ساختار قومی، فرهنگی و سیاسی

- **عوامل سیاسی و اداری**

از دیگر عوامل حائز اهمیت در شکل‌گیری نظام شهری استان عوامل سیاسی و اداری است که به موازات سایر مؤلفه‌های طبیعی، اقتصادی و اجتماعی در شکل‌گیری، رشد و گسترش سکونتگاه‌های شهری استان نقش مهمی داشته است. مهم این که نقش سیاست‌های دولت و پاره‌ای ملاحظات سیاسی و دیوان اداری در تبدیل روستاهای بزرگ استان به شهر عامل اصلی شکل‌گیری کانون‌های جدید شهری استان در ۱۵ سال گذشته و به ویژه از سال ۱۳۷۵ به بعد بوده است.

شایان ذکر است، رشد و گسترش شهرنشینی و شتاب نسبت شهرنشینی در استان به ویژه در شهر زنجان به عنوان مرکز استان در ده سال گذشته در نتیجه‌ی مستقیم سیاست‌های دولت و در تعامل با عوامل طبیعی، اقتصادی، کالبدی، دگرگونی‌های اجتماعی و تغییر ساختار فضایی زندگی و فعّالیّت در استان رقم خورده است. آنچه به عنوان واقعیت ملموس و تعیین کننده، عمل نموده است، نقش اقتصادی دولت و مدیریت کلان اقتصادی مجموعه دستگاه‌های دولتی مجری تدابیر و برنامه‌های دولت در شکل‌گیری نقاط شهری و رشد و گسترش کالبد، جمعیّت و کارکردهای شهری استان بوده است. هرچند این ویژگی از پاره‌ای مسایل تاریخی، اجتماعی و فرهنگی تأثیر پذیرفته است. ساده‌ترین شکل تأثیر دولت در گسترش شهری در ایران نحوه‌ی تخصیص و توزیع رانت نفت در سرمایه‌گذاری‌های مختلف حوزه‌ی شهری است که بازتاب فضایی این سرمایه گذاری‌ها دگرگونی‌های ساخت و کارکرد شهرها است.

به منظور مطالعه‌ی دقیق‌تر میزان سرمایه‌گذاری دولت در نقاط شهری استان در قبال بودجه‌های جاری که اختصاص به حقوق کارکنان دولت دارد و بودجه‌های عمرانی این مبحث به طور جداگانه مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

• **تحلیل نحوه‌ی تخصیص و هزینه‌ی بودجه‌های دولتی در سکونتگاه‌های شهری استان**

سرمایه‌گذاری‌های دولت در قالب بودجه‌های جاری که اختصاص به حقوق و دستمزد کارکنان دولت دارد و همچنین صرف و بودجه‌های عمرانی در نقاط شهری استان از آن جهت مهم است که کارکنان دولت حقوق و دستمزد خود را در محل سکونت خود هزینه می‌کنند و همچنین بودجه‌های عمرانی که در ایجاد زیر ساخت‌های شهری، اشتغال‌زایی و ایجاد جذابیت در نقاط بسیار مؤثر می‌باشد، نقش شایان توجهی در تکوین، رشد و گسترش شبکه‌ی سکونتگاه‌های شهری استان دارد.

براساس آمارهای رسمی، در نقاط شهری استان ۱۰۸۲۶۰ نفر شاغل به کار وجود داشته که ۳۶/۷٪ یا ۳۹۷۴۲۰ نفر در بخش عمومی مشغول به کار بوده‌اند. شهر زنجان با ۳۸/۹٪ از کل شاغلان بخش عمومی و شهر زرین آباد با ۱/۸٪ شاغلان بخش عمومی بیش‌ترین و کمترین تعداد را به خود اختصاص داده‌اند.

تعداد شاغلان بخش عمومی دستگاه‌های مشمول قانون استخدام کشوری مستقر در استان زنجان ۳۲۱۷۳ نفر، است که از این میزان ۱۸۹۸۶ نفر نیروی انسانی دستگاه‌های اجرایی مشمول نظام بودجه‌ی استانی بوده‌اند.

این آمار نشان می‌دهد، شهرستان زنجان حدود ۴۵ درصد کارکنان دولتی مشمول نظام بودجه‌ی استانی را در خود جای داده است؛ به عبارتی دیگر به ازاء هر ۵۰ نفر در شهرستان زنجان یک نفر کارکن دولتی وجود دارد.

جدول شماره‌ی ۱۶- وضعیت نیروی انسانی مشمول نظام بودجه‌ی استانی

نام شهرستان	جمعیّت ۱۳۷۵	تعداد کارکنان	درصد کارکنان	جمعیّت به ازاء هر کارکن
ابهر	۱۴۸۶۲۴	۲۶۱۹	۱۵/۲۵	۵۶/۷۵
ایجرود	۴۱۴۵۶	۴۹۰	۲/۸۵	۸۴/۶
خرمدره	۵۱۶۸۱	۲۶۹۷	۱۵/۷	۱۹/۱۶
خدابنده	۱۶۳۰۶۹	۱۶۵۶	۹/۶۴	۹۸/۴۷
زنجان	۳۸۶۰۵۷	۷۷۲۶	۴۴/۹۸	۴۹/۹۷
طارم	۴۳۴۶۰	۸۷۲	۵/۰۸	۴۹/۸۴
ماهنشان	۶۷۳۷۸	۱۱۱۸	۶/۵۱	۶۰/۲۷
جمع کل	۹۰۱۷۲۴	۱۷۱۷۸	۱۰۰	۵۲/۴۹

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان، ۱۳۷۵.

مطالعه‌ی تعداد شاغلان نقاط شهری استان در سرشماری سال ۱۳۷۵، بر مبنای بخش عمومی، بخش خصوصی و تعاونی حاکی از آن است که در نقاط شهری استان ۳۹۷۴۲ نفر، در بخش عمومی به کار اشتغال دارند؛ به عبارتی در مقابل هر ۱۲ نفر در نقاط شهری یک شاغل در بخش عمومی وجود دارد که رقم بسیار بالایی، می‌باشد.

میزان شاغلان بخش عمومی در نقاط شهری استان از ۱/۸ درصد در شهر زرین آباد تا ۳۸/۹درصد در شهر زنجان، متفاوت است. بیش از ۳۶/۷ درصد کل شاغلان شهری استان را بخش عمومی به خود جذب کرده است.

در سال ۱۳۷۹ در کل استان ۳۴۷/۸ میلیارد ریال صرف هزینه‌های جاری گردیده است، که از سرانه‌ای برابر ۳۸۵ هزار ریال برخوردار بوده است و اگر ۲۴۵۱۳ نفر کارکن دولتی را منظور نماییم، هر کارکن به طور متوسط ۱۴/۸۰۰/۰۰۰ریال، دریافت نموده است. با توجه به این که قسمت عمده‌ای از کارکنان دولت در مناطق شهری سکونت داشته‌اند و نیروهای انتظامی و نظامی و امنیتی نیز در این آمار منظور نگردیده‌اند، ارقام هزینه شده‌ی جاری توسط دولت به صورت هزینه‌های جاری رقم بزرگ‌تری را تشکیل می‌دهد. بنابراین نقش حقوق بگیران شهری و بودجه‌های دولتی در تکوین و گسترش شهرهای استان و شکل‌گیری نابرابری‌های مکانی غیرقابل انکار است؛ چرا که مهم‌ترین ابزار اجرایی و مدیریت دولتی که بازتاب آن در سطح شهرها تجلی دارد، بودجه‌ی جاری است که اساس اقتصاد شهری را به ویژه از طریق این پرداخت‌ها هدایت می‌نماید. مهم این که از کل بودجه جاری استان ۶۶/۵ درصد در شهر زنجان و ۳۳/۵ درصد در ۱۵ شهر دیگر هزینه می‌گردد که مراکز شهرستان‌ها به ویژه سه شهر ابهر و خدابنده و خرمدره ۲۰/۹ درصد و۱۲ شهر دیگر تنها ۱۲/۶درصد از بودجه‌های جاری را به خود اختصاص داده‌اند. وجود این نسبت‌ها بیانگر این واقعیت است که حجم وسیعی از بودجه‌ی دولت در قالب حقوق ماهانه در بازار شهری هزینه می‌گردد. این حجم ریالی در طول سال تقاضای قابل توجهی برای کالاها و خدمات را ایجاب می‌کند که رشد و گسترش شهرها را به دنبال دارد.

مدیریت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱۷- سهم شاغلان بخش‌های مختلف نقاط شهری استان زنجان ۱۳۷۵

نام شهر	کل شاغلان شهر	درصد از کل شاغلان شهری استان	تعداد مزد و حقوق بگیر بخش عمومی	درصد	تعداد مزد و حقوق بگیر بخش خصوصی	درصد	تعداد مزد و حقوق بگیر بخش تعاونی	درصد	تعداد اظهار نشده	درصد
زنجان	۷۱۳۴۶	۶۵/۹	۲۷۷۹۰	۳۸/۹	۴۱۷۷۴	۵۸/۵	۲۱۹	۰/۳	۱۵۶۳	۲/۲
ابهر	۱۳۰۵۴	۱۲	۴۸۴۲	۳۷	۷۷۴۵	۵۹/۳	۲۸	۰/۲	۴۳۹	۳/۴
سلطانیه	۱۱۹۱	۱/۱	۳۶۹	۳۱	۷۹۰	۶۶/۳	۸	۰/۷	۲۴	۲
صایین‌قلعه	۲۱۱۴	۱/۹۵	۵۴۸	۲۵/۹	۱۵۰۵	۷۱/۲	۱	۰/۰۵	۶۰	۲/۸
هیدج	۲۵۵۳	۲/۳۵	۴۰۶	۱۵/۹	۲۰۶۶	۸۰/۹	۱۰	۰/۴	۷۱	۲/۸
آبهر	۹۱۰	۰/۸۴	۳۳۴	۳۶/۷	۵۳۹	۵۹/۲	۳	۰/۳	۳۴	۳/۷
چورزق	۲۴۲	۰/۲۲	۴۱	۱۶/۹	۱۸۲	۷۵/۲	۲	۰/۸	۱۷	۷
قیدار	۳۸۳۳	۳/۵	۱۶۳۰	۴۲/۵	۲۱۱۹	۵۵/۳	۱۵	۰/۴	۶۹	۱/۸
گرماب	۵۹۶	۰/۵۵	۵۵	۹/۲	۵۳۵	۸۹/۸	۱	۰/۱۷	۵	۰/۸
زرین رود	۹۷۶	۰/۹	۷۲	۷/۴	۸۹۴	۹۱/۶	۱	۰/۱	۹	۰/۹
سجاس	۱۰۴۰	۰/۹۶	۷۸	۷/۵	۹۴۷	۹۱	۲	۰/۲	۱۳	۱/۲۵
زرین آباد	۳۷۸	۰/۳۵	۷	۱/۸	۳۶۶	۹۶/۸	۱	۰/۳	۴	۱/۰۵
حلب	۲۲۵	۰/۲	۶	۲/۷	۲۱۴	۹۵/۱	۱	۰/۴	۴	۱/۸
خرمدره	۸۶۲۱	۸	۳۲۶۷	۳۷/۹	۴۸۰۱	۵۵/۷	۴۰	۰/۴۶	۵۱۳	۵/۹۵
ماهنشان	۸۲۶	۰/۸	۲۴۴	۲۹/۵	۵۵۶	۹۷/۳	۶	۰/۷	۲۰	۲/۴
دندی	۳۵۵	۰/۳	۵۳	۱۴/۹	۲۹۸	۸۳/۹	۱	۰/۳	۳	۰/۸
جمع کل	۱۰۸۲۶۰	۸۰/۸۲	۳۹۷۴۲	۳۶/۷	۶۵۳۳۱	۶۰/۳	۳۳۹	۰/۳	۲۸۴۸	۲/۶

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان، ۱۳۷۵.

تزریق بیش از ۶۶/۵ درصد اعتبارات جاری استان به شهر زنجان موجب تشدید نقش مسلط این شهر بر سایر سکونتگاه‌های شهری و روستایی استان شده است و موجب شکل‌گیری جریان‌های مختلف درآمد و سرمایه در قالب جریان کالا و مسافر، شده است. جریانی یکسویه از پیرامون به سوی این شهر پدید آورده است. این امر سبب شده است که قسمت عمده‌ای از بودجه‌های جاری سایر نقاط نیز در شهر زنجان هزینه گردد. هزینه‌ی ۱۴/۷۰۰میلیارد ریال، ماهانه در شهر زنجان به طور مستقیم یک پویایی اساسی در شهر زنجان ایجاد می‌نماید. به عبارتی از کل بودجه‌های جاری هزینه شده در سطح شهر زنجان هر شهروند از سرانه‌ای برابر ۵۱ هزار ریال برخوردار می‌گردد. توزیع این ارقام در سطح نقاط شهری از دامنه‌ی پخش وسیعی برخوردار است و از حداقل ۰/۳ درصد در شهر حلب تا ۹/۹۷ درصد در شهر ابهر نوسان دارد.

لازم به ذکر است، نقطه‌ی مقابل عدم توزیع متناسب و متوازن این مازاد در حوزه‌های روستایی همراه با اقتصاد ضعیف و شکننده این سکونتگاه‌ها، موجب در حاشیه قرار گرفتن سکونتگاه‌های روستایی و سیل مهاجرت‌ها به سمت شهرهای استان شده است. این مهاجرت‌ها نیز به عنوان عاملی مضاعف رشد و گسترش شهری را در استان سرعت بخشیده است. مجموعه‌ی پرداخت‌های دولت به کارکنان و مستخدمین حقوق بگیر و کسانی که کارکنان دولتی محسوب نمی‌شوند، امّا ساکن شهرها هستند و به گونه‌ای در قالب مددجو و بی‌سرپرست تحت حمایت دولت هستند و از رانت نفت ارتزاق می‌کنند، عامل دیگری است که در رشد نقاط شهری استان تأثیر گذارده است. سیاست‌های مربوط به زمین و مسکن در حوزه‌های شهری از دیگر زمینه‌های مهم دخالت و تأثیرگذاری دولت در شکل‌گیری نظام شهری و گسترش شهرهای استان بوده است. دولت با تصویب قوانین و مقررات مربوط به زمین و مسکن در شهرها نتیجه‌ی تدوین و تصویب طرح‌های توسعه‌ی شهری (طرح‌های هادی، جامع و تفضیلی)، الگو و ساخت شهرهای استان را همانند دیگر شهرهای کشور کنترل و هدایت نموده است و در بسیاری موارد منشاء و عامل اصلی گسترش سکونتگاه‌های شهری استان بوده است. همچنین ارتقاء محدوده‌های بخش به شهرستان و به تبع آن هویت‌یابی نقاط روستایی به شهر از جمله‌ی تصمیمات مشابه در این زمینه است. مجموعه‌ی این تدابیر و سیاست‌ها دارای تظاهر فضایی در پهنه‌ی سرزمین خواهد بود و در مناسبات نظام شهری استان تأثیر غیرقابل انکاری خواهد داشت و انتظار می‌رود تأثیر این مناسبات و دگرگونی که در پیوندهای اداری، فیزیکی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی سکونتگاه‌های شهری و روستایی استان در سال‌های آتی جلوه و نمود بیش‌تری پیدا نماید.

- **سطح‌بندی جمعیّتی سکونتگاه‌های شهری استان**

از آنجایی که کارکردهای خدمات شهری برای شکل گیری و بقای خود نیاز به حمایت و تأمین حداقل آستانه‌های جمعیّتی دارند، لذا این وابستگی متقابل باعث شده تا در کنار خدمات، متغیر جمعیّت سکونتگاه‌های شهری نیز به عنوان یک شاخص اصلی در سطح بندی مورد استفاده قرار گیرد.

جمعیّت به خودی خود نشان‌دهنده‌ی جاذبه و پتانسیل یک سکونتگاه است. جمعیّت به عنوان شاخص مرکزیت یک عنصر ساختاری است که ماهیّت سلسله مراتب ساختاری را در سطح ناحیه نشان می‌دهد. طبق طبقه‌بندی جمعیّتی طرح پایه‌ی آمایش سرزمین جمهوری اسلامی ایران در حال حاضر شهر زنجان به عنوان یک شهر بزرگ میانی در سطح اوّل در گروه جمعیّتی ۵۰۰-۲۵۰ هزار نفر قرار داشته و شهر ابهر به عنوان یک شهر متوسط کوچک در گروه شهرهای ۱۰۰-۵۰ هزار نفر، واقع شده است. همانطورکه ملاحظه می‌گردد، نظام شهری استان زنجان از حیث سلسله مراتب جمعیّتی دچار گسیختگی و نارسایی بوده و در گروه جمعیّتی ۲۵۰-۱۰۰ هزار نفر، فاقد مراکز شهری است. همچنین نارسایی در توزیع شهرها در گروه‌های جمعیّتی را می‌توان از تمرکز تعداد و جمعیّت به صورت نامتعادل و به نفع طبقه جمعیّتی خاص مورد تبیین قرار داد به طوری که از ۱۶ شهر استان تعداد ۱۲ شهر یا

۷۵ درصد نقاط شهری استان طبق گروه‌بندی جمعیّتی طرح پایه‌ی آمایش سرزمین ایران در گروه روستا شهرها (کمتر از ۲۵ هزار نفـر)، قرار داشته، در حالی که مجموع جمعیّت این شهرها (کمتر از ۲۵ هزار نفر)، ۱۱ درصد جمعیت شهری استان را شامل می‌شود. در مقابل شهر زنجان به عنوان تنها نقطه‌ی شهری واقع در گروه جمعیّتی ۵۰۰-۲۵۰ هزار نفر ۶۳ درصد، جمعیت شهری استان را در بر می‌گیرد. (جدول شماره‌ی ۱۸).

جدول شماره‌ی ۱۸- سطح بندی سکونتگاه‌های شهری در استان زنجان

طبقه	گروه	طبقه جمعیتی	نام شهر	جمعیت ۱۳۸۵	درصد
شهر بزرگ	شهر اصلی (بسیار بزرگ)	بیش‌تر از ۱۰۰۰۰۰۰ نفر	-	-	۶۳
	شهر بزرگ	۱۰۰۰-۵۰۰ هزار نفر	-	-	
	شهر بزرگ میانی	۵۰۰-۲۵۰هزار نفر	زنجان	۳۷۹۸۹۴	
شهر متوسط	شهر متوسط بزرگ	۲۵۰-۱۰۰هزار نفر	-	-	۲۰/۶
	شهر متوسط کوچک	۱۰۰-۵۰ هزار نفر	ابهر – خرمدره	۱۲۴۲۵۷	
شهر کوچک	شهر کوچک	۵۰-۲۵ هزار نفر	قیدار	۳۲۶۷۴	۵/۴
روستا شهر	روستا شهر	کمتر از ۲۵ هزار نفر	صایین قلعه، هیدج، گرماب، زرین رود، سجاس، چورزق، آبر، دندی، ماهنشان، سلطانیه، زرین آباد، حلب	۶۶۸۶۸	۱۱

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶ و طرح پایه آمایش سرزمین جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۴.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نقشه‌ی شماره‌ی ۱۳- سلسله مراتب نظام شهری در استان زنجان

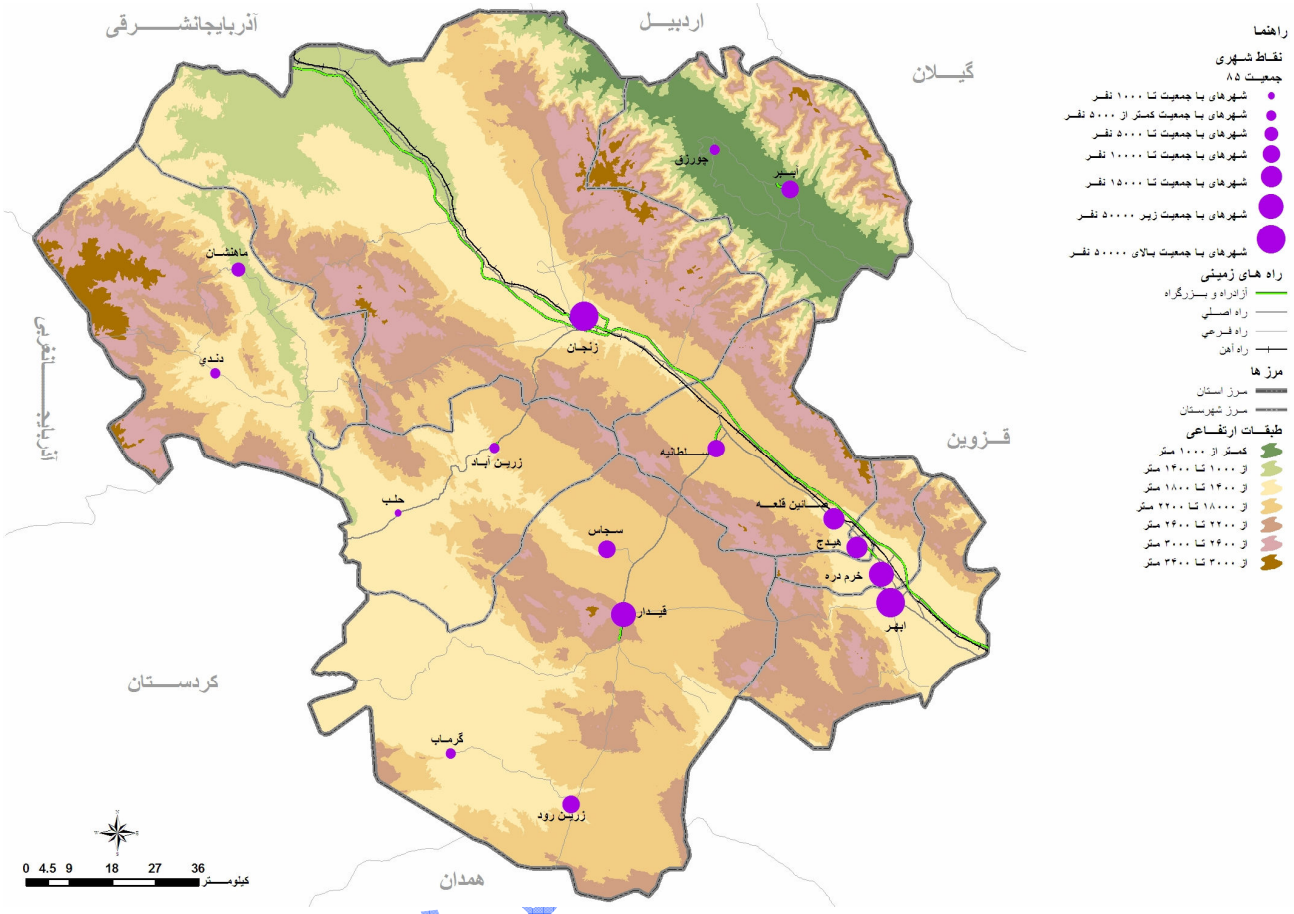

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

۱-۲-۲-۳-۳- تأثیر مرکز استان بر مناطق پیرامونی

حوزه‌ی فعّالیّت هر شهر به قلمرو استقرار و جمعیّت ساکن آن شهر محدود نیست و نواحی و فضای پیرامون شهر را نیز در برمی‌گیرد. بر این اساس شهرها با قلمرو پیرامون خود در ارتباط هستند و بر شالوده‌ی همین ارتباط تکوین می‌یابند و تداوم حیات آنها میسر می‌شود. این فضای پیرامونی را می‌توان حوزه‌ی نفوذ آن شهر قلمداد نمود که بنا به انگیزه‌های مختلف با شهر مرکزی ارتباطی پایدار و ضروری دارند.

بی‌شک جمعیّت، مساحت و کارکردهای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی هر شهر در تعیین حوزه‌ی نفوذ آن مؤثر است. به عنوان نمونه حوزه‌ی نفوذ شهر تهران، سراسر ایران را در برمی‌گیرد. همچنین مراکز استان به گونه‌ای ضعیف‌تر نسبت به پایتخت همان نقش را برای روستا و شهرهای واقع در محدوده‌ی تحت سیطره، ایفا می‌نمایند.

به تبع این اهمیّت و نقش محوری، امکانات و تجهیزات بسیاری نیز در این شهرها انباشته شده است (که برخی از آنها در یک ساختار صحیح بایستی در تمامی شهرها و یا بیش‌تر آنها وجود داشته باشد) و این تمرکز امکانات بر خلاف آنچه فرانسوا پرو در نظریه‌ی قطب رشد خود مطرح می‌کند، به مرور زمان منجر به تراوش این امکانات به شهرهای اطراف نشده و عدم تعادل و محرومیت‌های منطقه‌ای (و در نگاه کلان، محرومیت های کشوری)، را موجب شده است که به طور طبیعی موجب تداوم توسعه نیافتگی این گونه نقاط می‌شود (وضعیتی که هم اکنون در کشور ما وجود دارد).

در استان زنجان نیز وضعیتی مشابه سایر استان‌های کشور به چشم می‌خورد. شهر زنجان به عنوان مرکز استان چه به لحاظ جمعیّت و چه به لحاظ تعداد خدمات مختلف و تأسیسات گوناگون شهری فاصله‌ی قابل توجهی نسبت به سایر شهرهای استان دارد. هرچند که دو شهر ابهر و خرمدره تحت تأثیر پاره‌ای عوامل تاریخی، اجتماعی و فرهنگی و با توجه به مساعدت‌های طبیعی و اقلیمی و به علت نزدیکی با تهران و برخورداری از مزیت نزدیکی به منظومه‌ی شهری تهران فاصله خود را به جهت دارا بودن امکانات و... اندکی با شهر زنجان کاهش داده‌اند. به هر روی تسلط، مرکزیت، برتری و استیلای شهر زنجان بر سایر شهرها، همچنان آشکار و پررنگ است. روش‌های گوناگونی جهت سنجش میزان تأثیر و نفوذ مرکز استان بر دیگر سکونتگاه‌های شهری و روستایی وجود دارد که از معتبرترین این روش‌ها، مدل جاذبه[1] است. مطابق این مدل میزان نفوذ و جاذبه بین دو سکونتگاه رابطه‌ی معکوس با فاصله مکانی این دو سکونتگاه با یکدیگر بوده و رابطه‌ی مستقیم با میزان جهت آنها دارد. در این راستا نتایج محاسبات مربوط به سنجش میزان جاذبه‌ی بین شهر زنجان به عنوان مرکز شهرستان و استان زنجان با ۱۵ نقطه شهری دیگر استان در جدول شماره‌ی ۱۹، آمده است. در این جدول فاصله‌ی هر نقطه‌ی شهری استان نسبت به شهر زنجان به کیلومتر و با توجه به جمعیّت این سکونتگاه‌ها در سال ۱۳۸۵، درج شده است. ارقام مندرج حاصل محاسبه‌ی جاذبه‌ی این سکونتگاه‌ها را نشان می‌دهد. بیش‌ترین جاذبه‌ی شهرهای استان با شهر زنجان در آن دو شهر ابهر و خرمدره می‌باشد. کمترین کنش و جاذبه بین شهر زنجان با شهرهای زرین آباد و حلب و سلطانیه دیده می‌شود و سایر شهرهای استان در حد واسط این سکونتگاه‌ها قرار گرفته‌اند.

پیوند فیزیکی قوی بین شهرهای ابهر و خرمدره و زنجان ازجمله خطوط راه اصلی، آزاد راه و راه آهن در کنار سایر پیوندهای جمعیّتی، اقتصادی و اجتماعی از جمله مهم‌ترین دلایل بالا بودن جاذبه‌ی بین این دو شهر و شهر زنجان می‌باشد. مهم اینکه دو شهر

۱- $D = \frac{d_{1,2}}{1+\sqrt{P_1/P_2}}$

که در آن:

d1,2، فاصله دو شهر مورد نظر (شهر مرکزی با شهر دیگر).

P1 جمعیّت شهر اوّل (که بالطبع منظور شهر مرکزی است که در مثال شهر زنجان خواهد بود).

P2 جمعیّت شهر دوّم، یا جمعیّت شهری که تحت جاذبه و نفوذ شهر اوّل است.

یاد شده در بین دیگر شهرهای استان از نظر وزن جمعیّتی و نقش و کارکرد اقتصادی و اجتماعی در بالاترین رده پس از شهر زنجان قرار دارند. از سوی دیگر وجود فاصله‌ی فیزیکی قابل توجه، صعب العبور بودن دسترسی بین شهر زنجان و شهرهایی چون آببر، حلب و زرین آباد و همچنین تعداد جمعیت محدود این نقاط بیش‌تری باعث شده است تا میزان نفوذ و جاذبه بین این شهرها و مرکز استان حداقل باشد. ارقام تفصیلی مربوط و میزان جاذبه‌ی شهرهای استان با شهر زنجان در جدول‌های شماره‌ی ۲۰-۱۹، آمده است.

جدول شماره‌ی ۱۹- میزان مرکزیت شهرهای استان نسبت به مرکز استان

شهر	فاصله‌ی هر شهر از شهر مرکزی (زنجان Km)	جمعیت شهر ۱۳۸۵	جاذبه
آب بر	۸۵	۵۲۱۲	۹/۲۵
ابهر	۹۰	۷۲۳۶۰	۲۸/۱۴
چورزق	۱۱۵	۱۶۳۳	۸۴/۴۲
حلب	۷۰	۱۲۰۶	۳/۸۸
خرمدره	۸۵	۴۸۳۹۸	۲۳/۰۵
دندی	۹۵	۳۰۱۷	۸/۰۷
زرین آباد	۳۵	۲۲۲۷	۲/۵۹
زرین رود	۱۱۵	۵۱۶۴	۱۲/۴۶
زنجان	۰	۳۴۹۷۱۳	۰
سجاس	۷۲	۵۸۴۶	۸/۲۴
سلطانیه	۳۵	۶۴۵۸	۴/۱۹
صایین قلعه	۶۵	۱۱۲۶۴	۹/۸۹
قیدار	۷۵	۲۶۲۶۹	۱۶/۱۳
گرماب	۱۴۵	۳۷۳۹	۱۳/۶
ماهنشان	۱۰۵	۴۹۶۱	۱۱/۱۷
هیدج	۷۵	۱۱۸۷۳	۱۱/۶۷

مأخذ: محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۲۰- آستانه‌ی عملکردی شهرهای استان

شهر	جمعیّت ۱۳۸۵	زنجان	ابهر	خرمدره	قیدار	هیدج	صایین قلعه	سجاس	سلطانیه	آب بر	ماهنشان	زرین رود	گرماب	زرین آباد	دندی	چورزق	حلب	مجموع
زنجان	۳۴۹/۷۱۳	۰/۰۰	۲۹/۸۷	۲۳/۰۹	۱۷/۲۴	۱۲/۴۶	۹/۸۹	۸/۸۲	۴/۱۹	۸/۷۰	۱۰/۱۱	۱۳/۵۵	۱۴/۵۲	۲/۵۸	۸/۰۷	۷/۳۵	۴/۱۶	۱۲۵/۳۵
ابهر	۷۲/۳۶۰	۶۵/۵۱	۰/۰۰	۲/۲۵	۲۲/۶۴	۴/۳۳	۸/۴۹	۱۷/۰۷	۱۶/۱۲	۳۰/۷۲	۳۹/۵۰	۲۲/۱۵	۲۵/۰۴	۱۹/۴۰	۲۲/۰۷	۲۳/۵۲	۱۹/۴۵	۲۵۳/۸۲
خرمدره	۴۸/۳۹۸	۶۲/۰۴	۲/۷۶	۰/۰۰	۲۷/۶۵	۳/۳۲	۸/۱۴	۲۱/۱۸	۱۷/۴۲	۳۶/۶۵	۴۴/۹۰	۲۷/۰۹	۳۰/۵۰	۲۲/۰۸	۳۷	۲۷/۱۷	۲۱/۸۲	۲۸۱/۶۵
قیدار	۲۶/۲۶۹	۶۲/۹۹	۳۷/۵	۳۷/۵۷	۰/۰۰	۳۰/۲۴	۳۳/۰۷	۵/۴۶	۱۴/۹۵	۴۰/۱۲	۵۳/۰۳	۱۳/۸۴	۲۰/۵۴	۲۵/۹۵	۴۴/۳۰	۳۲/۹۳	۲۷/۳۸	۳۴۹/۳۱
هیدج	۱۱/۸۷۳	۶۷/۷۹	۱۰/۷۱	۶/۷۱	۴۴/۹۱	۰/۰۰	۷/۴۲	۳۸/۰۱	۲۳/۴۰	۴۸	۶۸/۸۹	۴۷/۸۰	۵۳/۹۵	۳۴/۸۴	۵۸/۷۲	۴۲/۰۰	۳۷/۵۳	۴۱۷/۵۹
صایین قلعه	۱۱/۲۶۴	۵۵/۵۵	۲۱/۵۸	۱۶/۸۹	۵۱/۵۱	۷/۶۱	۰/۰۰	۳۴/۴۵	۱۷/۲۴	۴۲/۵۱	۶۴	۵۲/۶۳	۵۸/۶۰	۳۰/۸۶	۵۴/۶۰	۳۸/۶۷	۳۴/۵۶	۴۲۲/۵۷
سجاس	۵/۸۴۶	۶۸/۷۵	۶۰/۱۵	۶۱/۱۹	۱۱/۵۶	۵۴/۱۱	۴۷/۶۷	۰/۰۰	۲۱/۵۳	۶۱/۹۵	۸۲/۶۹	۳۰/۰۹	۴۰/۸۸	۲۷/۷۴	۷۱/۹۶	۵۴/۳۲	۴۷/۵	۵۴۰/۵۷
سلطانیه	۶/۴۵۸	۳۰/۹۱	۵۴/۲۶	۴۷/۷۹	۳۰/۲۰	۳۱/۷۹	۲۲/۸۵	۲۰/۴۸	۰/۰۰	۴۰/۲۸	۶۰/۷۴	۴۲/۴۵	۵۱/۹۴	۲۵/۹۲	۵۲/۸۴	۳۸/۵۹	۳۳/۲۳	۴۳۳/۷۵
آببر	۵/۲۱۲	۸۴/۸۲	۱۱۵/۰۷	۱۰۶/۰۶	۹۰/۲۷	۷۲/۲۸	۶۲/۵	۶۵/۴۶	۴۴/۹۷	۰/۰۰	۸۶/۶۳	۸۷/۵	۹۴/۰۳	۴۵/۶۳	۷۵/۷۵	۱۴/۳۸	۵۰/۴۸	۹۰۹/۵۹
ماهنشان	۴/۹۶۱	۸۵/۵۸	۱۵۰/۷۹	۱۴۰/۱۵	۱۲۲/۳۷	۱۰۶/۷۰	۹۶/۳۸	۸۹/۵۸	۶۹/۵۱	۸۸/۸۳	۰/۰۰	۱۱۱/۱۱	۱۱۶/۲۷	۵۲/۲۰	۵۲/۰۱	۷۶/۶۴	۵۶/۲۹	۱۱۷۷/۲۷
زرین رود	۵/۱۶۴	۱۱۱/۶۰	۸۳/۳۳	۸۳/۳۳	۳۱/۲۵	۷۲/۷۲	۷۷/۸۴	۳۲/۱۲	۴۷/۶۱	۸۷/۹۳	۱۰۸/۹۱	۰/۰۰	۱۳/۸۲	۶۳/۴۹	۹۵/۶۵	۷۴/۰۰	۶۵/۳۵	۷۵۰/۴۶
گرماب	۳/۷۳۹	۱۴۰/۹۰	۱۱۰/۶۵	۱۱۰/۲۳	۵۴/۷۴	۹۶/۱۵	۱۰۱/۹۱	۵۱/۳۹	۶۸/۱۸	۱۱۱/۴۱	۱۳۴/۴۰	۱۶/۲۱	۰/۰۰	۸۲/۹۶	۱۱۸/۴۸	۹۳/۶۲	۸۳/۳۳	۹۹۶/۱۷
زرین آباد	۲/۲۲۷	۳۲/۷۱	۱۱۱/۱۱	۱۰۳/۳۰	۸۹/۱۴	۸۰/۴۱	۶۹/۴۴	۶۹/۵۶	۴۴/۳۰	۶۹/۶۹	۷۷/۸۴	۹۶/۹۶	۱۰۷/۳۴	۰/۰۰	۷۰/۲۷	۶۹/۴۴	۱۷/۰۲	۹۵۱/۸
دندی	۳/۰۱۷	۸۷/۱۵	۱۵۸/۳۳	۱۴۰/۱۹	۱۳۱/۵۷	۱۱۶/۶۶	۱۰۵/۹۶	۱۰۰/۵۸	۷۷/۳۸	۹۹/۳۴	۷۳/۴۴	۱۲۵	۱۳۲/۲۷	۶۰/۱۸	۰/۰۰	۸۹/۳۹	۶۵/۸۹	۱۳۵۶/۸۷
چورزق	۱/۶۳۳	۱۰۸/۴۹	۱۵۶/۵۲	۱۴۸/۳۰	۱۳۳/۰۶	۱۱۳/۱۳	۱۰۱/۴۴	۱۰۳/۲۸	۷۶/۶۶	۲۵/۸۰	۱۳۳/۷۵	۱۳۱/۴۱	۱۴۱/۵۶	۸۱/۰۸	۱۲۱/۳۸	۰/۰۰	۸۷/۹۶	۱۳۷۳/۴
حلب	۱/۲۰۶	۷۱/۴۲	۱۵۱/۷۸	۱۳۹/۱۳	۱۲۸/۰۹	۱۱۸/۳۲	۱۰۶/۰۶	۱۰۷/۰۴	۷۶/۹۲	۱۰۴/۷۲	۱۱۴/۰۹	۱۱۵/۶۰	۱۴۷/۴۳	۲۳/۱۲	۱۰۴/۲۹	۱۰۲/۷۰	۰/۰۰	۱۳۸۰/۶
مجموع	۵۵۹/۳۴۰	۱۱۳۶/۲۷	۱۲۵۴/۳۲	۱۱۷۵/۱۸	۹۸۶/۲	۹۲۰/۲۳	۸۵۹/۰۶	۷۶۴/۴۸	۶۲۰/۳۸	۸۹۶/۶۵	۱۱۵۲/۹۲	۹۳۳/۳۹	۱۰۴۸/۶۹	۵۹۸/۰۳	۹۹۲/۳۹	۷۸۴/۶۹	۶۵۱/۹۵	۱۱۷۴۷/۷۷

مأخذ: محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه‌ریزی استانداری زنجان

نقشه‌ی شماره‌ی ١٤- حوزه‌ی نفوذ شهرهای استان نسبت به شهر زنجان

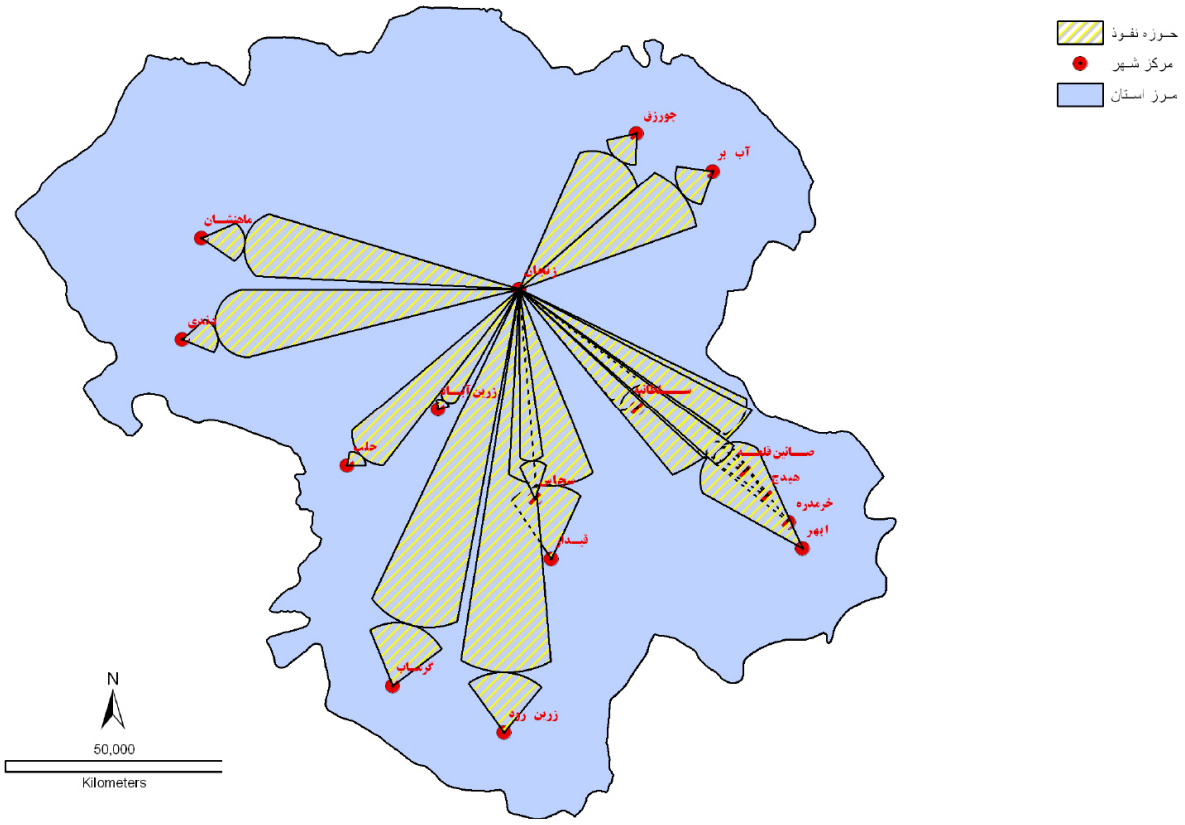

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

طرح استانداری زنجان

نقشه‌ی شماره‌ی ۱۵- شهرهای هم جاذبه‌ی استان بر حسب فاصله و جمعیّت

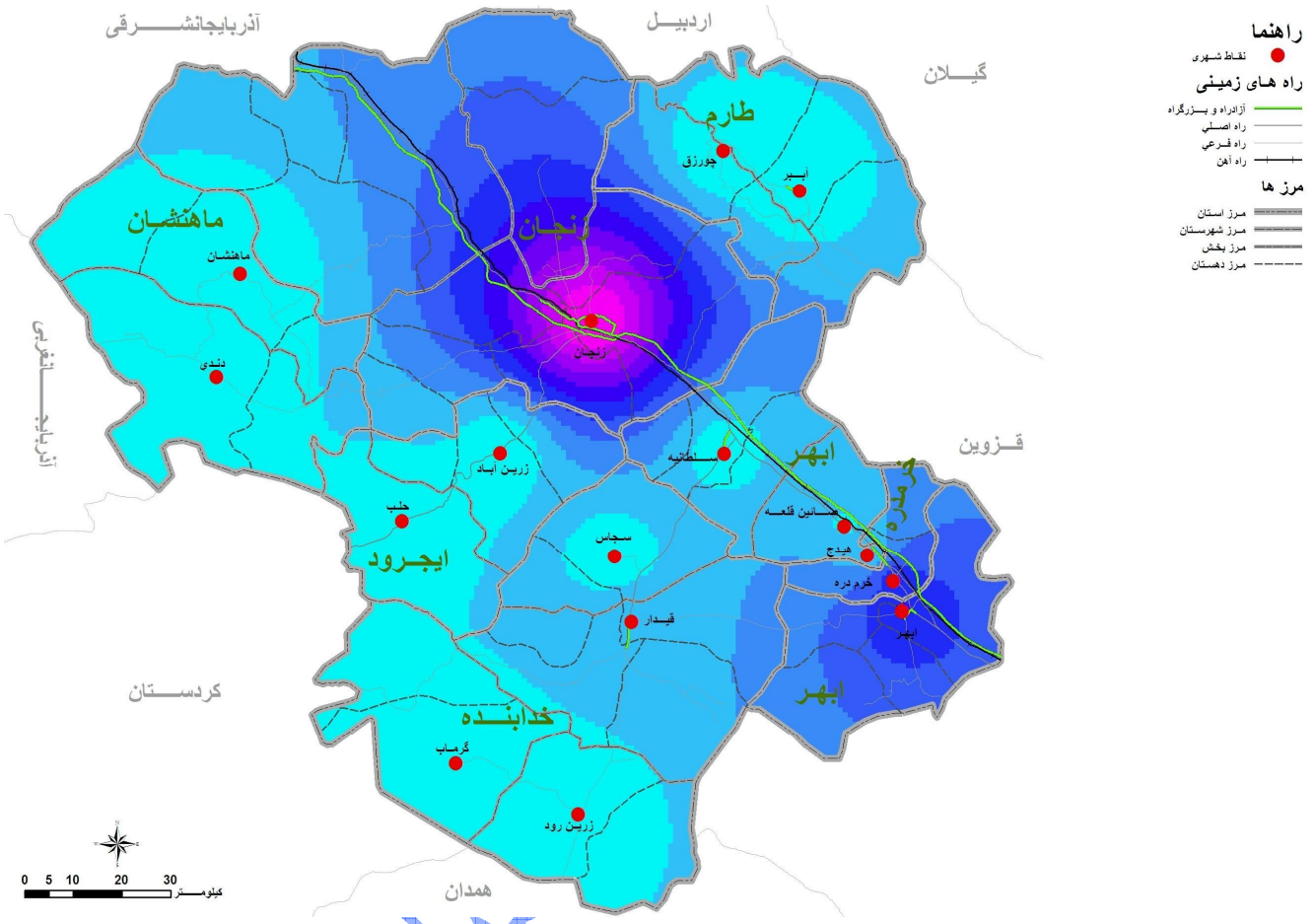

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان

نقشه‌ی شماره‌ی ۱۶- شهرهای اصلی هم‌جاذبه‌ی منطقه‌ی شمال‌غرب کشور

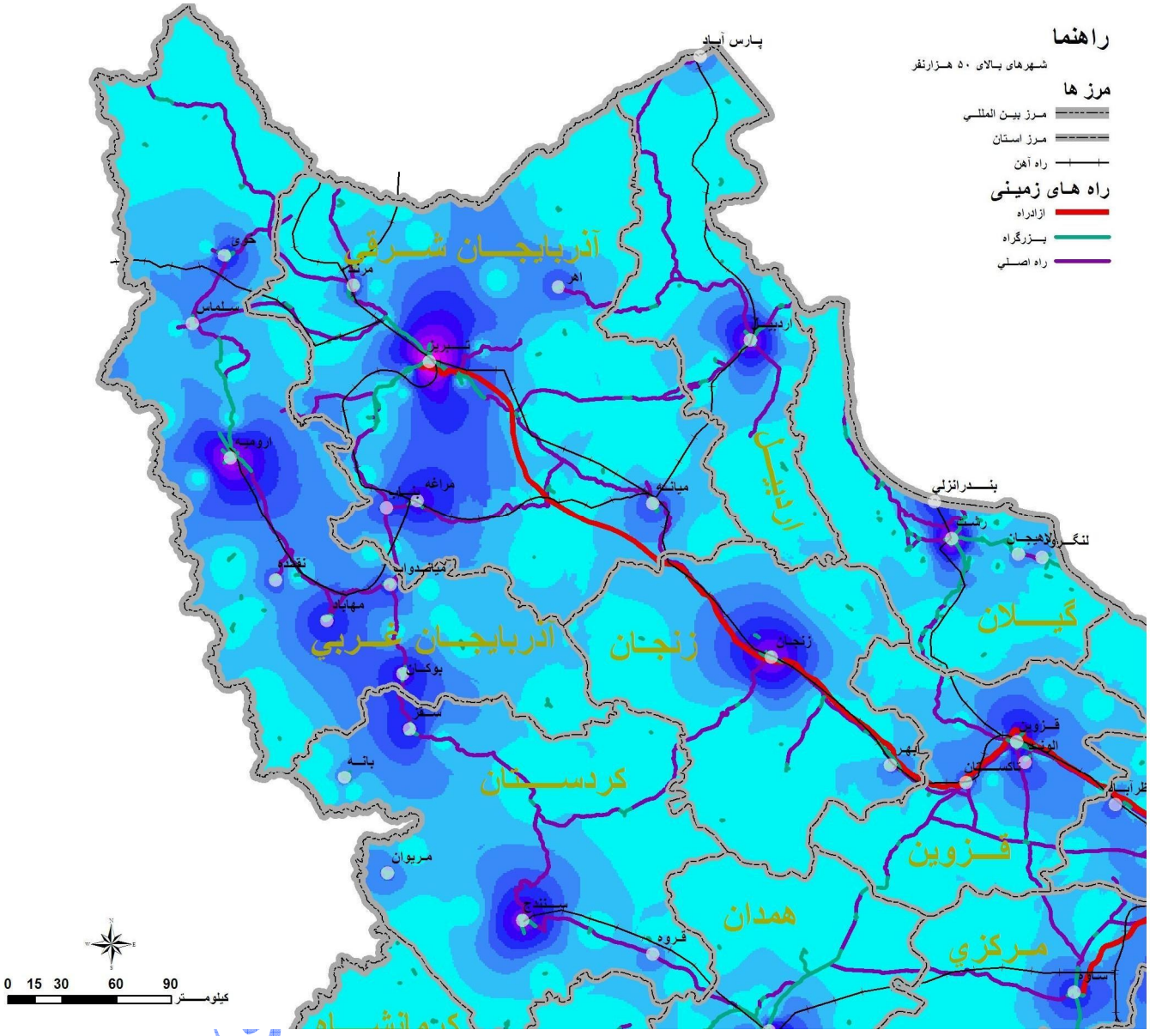

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

منابع و مآخذ

۱- دفتر برنامه‌ریزی منطقه‌ای معاونت امور مناطق وزارت برنامه و بودجه (۱۳۶۴)، طرح پایه آمایش سرزمین اسلامی ایران، تهران، وزارت برنامه و بودجه.

۲- سازمان صنایع و معادن استان زنجان (۱۳۸۶)، میزان سرمایه‌گذاری انجام شده در واحدهای صنعتی استان زنجان، گزارش منتشر نشده.

۳- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان (۱۳۸۰)، سالنامه آماری شهرهای استان زنجان، زنجان، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان.

۴- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان (سال‌های مختلف)، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان زنجان در سال‌های ۱۳۵۵، ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵، زنجان، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان.

۵- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان، (سال‌های مختلف)، سالنامه آماری استان زنجان، سال‌های ۱۳۸۳ و ۱۳۸۴، زنجان، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان.

۶- مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان زنجان، وبگاه مرکز آمار ایران.

۷- مشکینی، ابوالفضل (۱۳۸۲)، نارسایی‌های قضایی نظام شهری استان زنجان، پایان‌نامه دکتری به راهنمایی دکتر ژیلا سجادی و دکتر محمدتقی رضویان، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده علوم زمین.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-۳- تحلیل نظام روستانشینی و عشایری استان

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-۳- تحلیل نظام روستانشینی و عشایری استان

۱-۲-۳-۱- تحلیل روند روستانشینی استان و جایگاه آن در کشور

همانگونه که در مبحث تحلیل موقعیت بیان گردید استان زنجان در سال۱۳۸۵، مشتمل بر هفت شهرستان،۱۶کانون شهری، ۱۶ بخش، ۴۶ دهستان و۹۷۴ آبادی دارای سکنه و۲۳۲، آبادی خالی از سکنه، بوده است.

بیش‌ترین تعداد روستا، متعلق به شهرستان زنجان با ۳۵۷ مورد و کمترین آن هم برای شهرستان خرمدره با ۲۹ روستا، می‌باشد. همچنین در سال ۱۳۸۵، بیش‌ترین کانون‌های شهری در شهرستان‌های ابهر و خدابنده، قرار دارد.

در بین شهرستان‌های استان، شهرستان ایجرود از چهره‌ای کاملاً روستایی برخوردار است، به طوری که قریب ۹۳٪ از جمعیّت کل شهرستان در سکونتگاه‌های روستایی زندگی می‌کنند و تنها حدود ۷٪ از جمعیّت شهرستان در کانون شهری زرین‌آباد، استقرار یافته است.

شهرستان‌های ماهنشان، طارم و خدابنده، نیز به ترتیب جمعیّت روستایی آن برجمعیّت شهری برتری دارد، امّا در سه شهرستان خرمدره، زنجان و ابهر بیش‌ترین جمعیّت در مراکز شهری آنها استقرار یافته است (جدول شماره‌ی ۱).

جدول شماره‌ی ۱- مشخصات سکونتگاه‌های شهری و روستایی شهرستان‌های استان زنجان درسال۱۳۸۵

شرح	مساحت (کیلومترمربع)	تعداد بخش	تعداد شهر	تعداد دهستان	تعـداد آبادی		
					جمـع	دارای سکنه	خالی از سکنه
ابهر	۲۹۹۳	۲	۴	۸	۱۴۶	۱۱۸	۲۸
ایجرود	۱۸۲۹	۲	۲	۴	۹۵	۷۹	۱۶
خدابنده	۵۱۵۱	۴	۴	۱۰	۲۶۶	۲۳۵	۳۱
خرمدره	۴۰۷	۱	۱	۲	۲۹	۱۸	۱۱
زنجان	۶۷۶۳	۳	۱	۱۲	۳۵۷	۲۸۹	۶۸
طارم	۲۲۳۵	۲	۲	۵	۱۵۴	۱۰۱	۵۳
ماهنشان	۲۷۸۶	۲	۲	۵	۱۵۹	۱۳۴	۲۵
کلّ استان	۲۲۱۶۴	۱۶	۱۶	۴۶	۱۲۰۶	۹۷۴	۲۳۲

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان، سال ۱۳۸۵.

مقاومت برنامه ریزی استانداری زنجان

بر اساس اطلاعات سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، استان زنجان با داشتن۲۳۶۱۱۵ خانوار، درحدود۹۶۴۶۰۱ نفر جمعیّت، داشته است که از این تعداد ۵۵۹۳۴۰ نفر (در حدود ۵۸ درصد)، ساکن مناطق شهری و ۴۰۵۲۶۱ نفر در مناطق روستایی ساکن بوده‌اند. سهم جمعیّت استان زنجان از کلّ جمعیّت کشور در همین سال، ۱/۳۷ درصد بوده است.

همچنین سهم جمعیّت شهری استان از جمعیّت شهری آن۱/۲ درصد و جمعیّت روستایی ۱/۸ درصد، بوده است. سهم خانوارهای استان از کلّ خانوارهای کشور در همین سال ۱/۳ درصد، بوده است.

شهرستان زنجان با ۴۵۴۶۱۶ نفر جمعیّت، بیش‌ترین و شهرستان ایجرود با ۳۶۷۴۴ نفر، کمترین تعداد جمعیّت را درمیان شهرستان‌های استان در سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال۱۳۸۵، داشته است.

بر همین اساس بالاترین تراکم جمعیّت در شهرستان خرمدره و پایین‌ترین آن هم در شهرستان ماهنشان بوده است. میزان شهرنشینی شهرستان خرمدره بیش‌تر از سایر شهرستان‌های استان بوده است (جدول شماره‌ی ۲).

مقایسه‌ی جمعیّت استان زنجان با کلّ کشور در یک دوره‌ی ۵۰ ساله (۸۵-۱۳۳۵)، نشان می‌دهد استان زنجان در این مدت همواره درصد اندکی از جمعیّت کشور را، داشته است.

چنان که در سال ۱۳۳۵، در حدود ۲ درصد از جمعیّت را در خود داشته است که در دهه‌ی ۱۳۴۵ با کاهش نسبی به ۱/۸ درصد، می‌رسد و جمعیّت استان در سال ۱۳۵۵ به ۱/۷ درصد از جمعیّت کشور رسیده و در سال ۱۳۶۵ با کاهش اندک به ۱/۶ درصد، رسیده است.

در نهایت براساس سرشماری صورت گرفته در سال ۱۳۸۵، حدود ۱/۳۷ درصد از مجموع جمعیّت کشور متعلق به استان زنجان، بوده است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نقشه‌ی شماره‌ی ۱- پراکندگی آبادی‌های دارای سکنه و خالی از سکنه در سطح استان

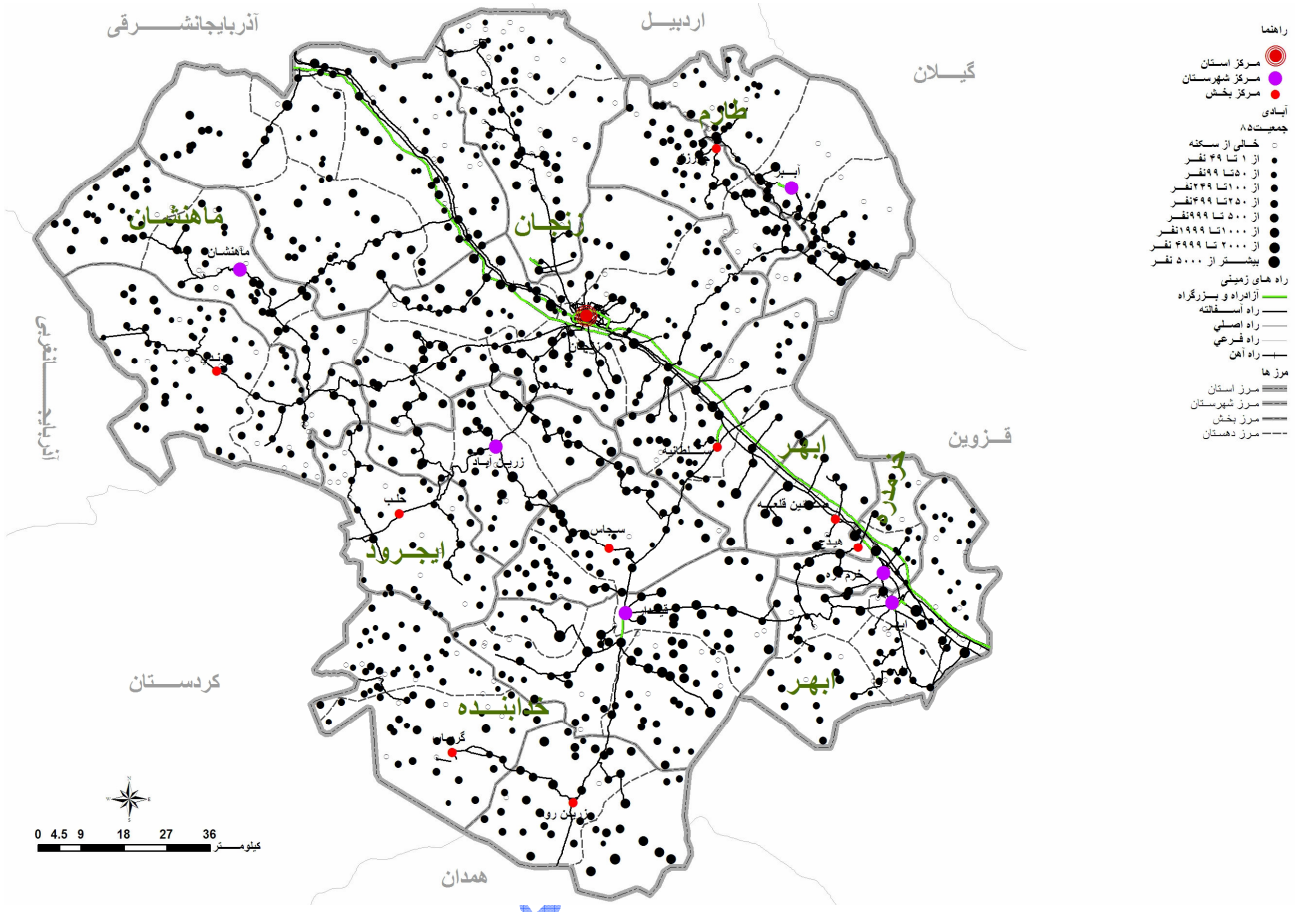

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

مستندات زنجان

جدول شماره‌ی۲- چگونگی توزیع جمعیّت شهری و روستایی استان زنجان در سال ۱۳۸۵

ردیف	شهرستان	مساحت کیلومترمربع	جمعیّت ۱۳۸۵			درصد شهرنشینی	تراکم جمعیت
			کل	شهری	روستایی		
۱	ابهر	۲۹۹۳	۱۶۱۲۵۷	۱۰۱۹۵۵	۵۹۳۰۲	۶۳/۲	۵۳/۹
۲	ایجرود	۱۸۲۹	۳۶۷۴۴	۳۴۳۳	۳۳۳۱۱	۹/۳	۲۰/۱
۳	خدابنده	۵۱۵۱	۱۶۴۸۶۴	۴۱۰۱۸	۱۲۳۸۴۶	۲۴/۹	۳۲/۰
۴	خرمدره	۴۰۷	۶۰۴۹۹	۴۸۳۹۸	۱۲۱۰۱	۸۰/۰	۱۴۸/۶
۵	زنجان	۶۷۶۳	۴۵۴۶۱۶	۳۴۹۷۱۳	۱۰۴۹۰۳	۷۶/۹	۶۷/۲
۶	طارم	۲۲۳۵	۴۳۹۶۴	۶۸۴۵	۳۷۱۱۹	۱۵/۶	۱۹/۷
۷	ماهنشان	۲۷۸۶	۴۲۶۵۷	۷۹۷۸	۳۴۶۷۹	۱۸/۷	۱۵/۳
۸	استان	۲۲۱۶۴	۹۶۴۶۰۱	۵۵۹۳۴۰	۴۰۵۲۶۱	۵۸/۰	۴۳/۵

مآخـذ: مرکز آمار ایران، سال۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی۳- بررسی سیرتحولات جمعیّت استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۳۵

جمعیّت			تعداد خانوار	دوره‌های سرشماری
کلّ	شهری	روستایی		
۳۳۹۰۴۲	۴۷۱۵۹	۳۸۶۲۰۱	۱۳۳۵	۸۳۹۵۸
۳۶۵۱۱۷	۱۰۲۳۵۵	۴۶۷۴۷۲	۱۳۴۵	۹۷۷۵۴
۴۱۷۲۹۲	۱۶۷۵۳۱	۵۸۴۸۲۳	۱۳۵۵	۱۱۷۱۵۹
۴۴۸۳۵۲	۳۳۹۰۱۷	۷۸۷۳۶۹	۱۳۶۵	۱۵۰۲۲۴
۴۵۶۵۴۹	۴۰۱۱۷۸	۸۵۷۷۲۷	۱۳۷۰	۱۵۶۶۵۸
۴۴۹۴۶۹	۴۵۲۲۵۵	۹۰۱۷۲۴	۱۳۷۵	۱۷۶۸۲۲
۴۰۵۲۶۱	۵۵۹۳۴۰	۹۶۴۶۰۱	۱۳۸۵	۲۳۶/۱۱۵

مأخذ: ۱- نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال‌های ۷۵-۱۳۳۵.

۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

صفحات برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ٤- بررسی روند نرخ رشد جمعیّتی کلّ، شهری و روستایی استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۳۵

رشد کل	شهری	روستایی	دوره‌های سرشماری
۱/۹	۸/۱	۰/۷	۳۵-۴۵
۲/۳	۵/۱	۱/۳	۴۵-۵۵
۳/۰	۷/۳	۰/۷	۵۵-۶۵
۱/۷	۱/۷	۰/۲	۶۵-۷۰
۱/۰	۱/۲	-۰/۲	۷۰-۷۵
۱/۴	۲/۹	۰/۰	۶۵-۷۵
۰/۷	۲/۱	-۱/۰	۷۵-۸۵

مأخذ: ۱- نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۱۳۷۵-۱۳۳۵.

۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ٥- بررسی سیر تحولات جمعیّتی کشور در سال‌های ۸۵- ۱۳۳۵

شـــــرح	تعداد خانوار	جمعیّت		
		کلّ	شهری	روستایی
۱۳۳۵	۳۹۸۵۶۸۰	۱۸۹۵۴۷۰۴	۵۹۵۳۵۶۳	۱۳۰۰۱۱۴۱
۱۳۴۵	۵۱۶۷۱۹۲	۲۵۷۸۸۷۲۲	۹۷۹۴۲۴۶	۱۵۹۹۴۴۷۶
۱۳۵۵	۶۷۱۱۶۲۸	۳۳۷۰۸۷۴۴	۱۵۸۵۴۶۸۰	۱۷۸۵۴۰۶۴
۱۳۶۵	۹۶۷۳۹۳۱	۴۹۴۴۵۰۱۰	۲۶۸۴۴۵۶۱	۲۲۳۴۹۳۵۱
۱۳۷۰	۱۰۷۸۷۲۲۷	۵۵۸۳۷۱۶۳	۳۱۸۳۶۵۹۸	۲۳۶۳۶۵۹۱
۱۳۷۵	۱۲۳۹۸۲۳۵	۶۰۰۵۵۴۸۸	۳۶۸۱۷۷۸۹	۲۳۰۲۶۲۹۳
۱۳۸۵	۱۷،۴۹۵،۶۴۶	۷۰،۴۷۲،۸۴۶	۴۸،۲۴۵،۰۷۵	۲۲،۱۲۳،۰۵۴

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

ادامه‌ی جدول شماره‌ی ۵- جمعیّت کشور به تفکیک شهری و روستایی در سال‌های مختلف (میلیون نفر)

عنوان	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۰	۱۳۷۵	۱۳۸۵
کلّ جمعیّت(۱)	۱۸/۹	۲۵/۸	۳۳/۷	۵۱/۴	۵۵/۸	۶۰	۷۰/۴
شهری	۵/۹	۹/۸	۱۵/۹	۲۸/۸	۳۱/۸	۳۶/۸	۴۸/۳
روستایی	۱۳/۰۰	۱۶/۰	۱۷/۸	۲۲/۶	۲۴/۰	۲۳/۲	۲۲/۱
رشد جمعیّت	-	۳/۱۳	۲/۷۱	۳/۹۰	۲/۴۶	۱/۴۷	۰/۷

مأخذ: ۱- سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال‌های ۷۵-۱۳۳۵.

۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

۳- طرح آمارگیری جاری جمعیّت سال ۱۳۷۰.

جدول شماره‌ی ٦- بررسی روند نرخ رشد جمعیّتی کل، شهری و روستایی کشور در سال‌های ۸۵-۱۳۳۵

دوره های سرشماری	نرخ رشد روستایی	نرخ رشد شهری	نرخ رشد کل
۳۵-۴۵	۲/۱	۵/۱	۳/۱
۴۵-۵۵	۱/۱	۴/۹	۲/۷
۵۵-۶۵	۲/۳	۵/۴	۳/۹
۶۵-۷۰	۰/۶	۱/۷	۲/۵
۷۰-۷۵	-۰/۳	۱/۵	۱/۵
۶۵-۷۵	۰/۰	۳/۲	۲/۰
۷۵-۸۵	۰/۷	۴/۲	۲/۴

مأخذ: ۱- نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۷۵-۱۳۳۵.

۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

مقایسه‌ی نرخ رشد جمعیّت استان زنجان در دو دوره‌ی متناوب قابل توجه است، به طوری که در دوره‌ی اوّل که شامل سال‌های ۶۵-۱۳۳۵ است، از وجود یک سیرصعودی رشد جمعیّت برخورداراست، سپس این مشخصه در دوره‌ی ۷۵-۱۳۶۵، با کاهش رشد جمعیّت مواجه می‌باشد. به طوری که رشد جمعیّت استان از ۱/۹ درصد، در دوره‌ی ۴۵-۱۳۳۵ به ۳ درصد در دوره‌ی ۶۵-۱۳۵۵ و سپس به ۱درصد در دوره‌ی ۷۵-۱۳۶۵ و ۱/۴ درصد در دوره‌ی ۷۵-۱۳۶۵، تنزل می‌نماید. این شاخص‌ها از دوره‌های سرشماری ۸۵-۱۳۷۵ با ۱/۲- درصد رشد روستایی و ۳/۴ درصد شهری و با ۱/۲ درصد رشد کل جمعیّت استان برخوردار بوده است، که به نوعی با ۰/۲ کاهش جمعیّت از دوره‌ی ۷۵-۱۳۶۵ تا دوره ۸۵-۱۳۷۵، مواجه بوده است (جدول شماره‌ی ۴).

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

آمارها مبین این مطلب است که جمعیّت روستایی کشور در دهه‌های گذشته نسبت به کل جمعیّت از رشد کمتری برخوردار بوده، در نتیجه نسبت روستانشینی سیر نزولی پیموده، به طوری که ۲/۳ جمعیّت در سال ۱۳۳۵ به حدود ۲/۵ (کمی بیش‌تر) در سال ۱۳۷۵ رسیده است. جدول شماره‌ی ۵، نقاط شهری و روستایی را درمقاطع مختلف سرشماری، نشان می‌دهد. با مقایسه‌ی اعداد این جدول، ملاحظه می‌گردد که جمعیّت روستایی اگر چه در سال ۱۳۳۵، حدود ۶۹ درصد از کل جمعیّت را تشکیل می‌داد، لیکن عدد خالص جمعیّت روستایی ۱۳ میلیون نفر بوده، همچنین به ترتیب در دوره‌های سرشماری سال‌های ۷۵ و ۱۳۸۵ این نسبت‌ها به ۳۸/۷ درصد و حدود ۳۲ درصد، بالغ گشته است.

ملاحظه می‌شود که جمعیّت روستایی نسبت به سال ۱۳۳۵ حدود ۱/۸ برابر، افزایش یافته است و این نکته از لحاظ جغرافیایی حائز اهمیّت است که با افزایش ۱/۸ برابری جمعیّت روستایی، آیا ساخت و سازها و امکانات زیستی و اقتصادی لازم برای این جمعیّت، با میزان توسعه‌ای که در کل جامعه حاصل شده؟ و همچنین با تحولاتی که در دنیا رخ داده است، مطابقت و هماهنگی دارد؟

در مورد جمعیّت شهری باید اذعان داشت که جمعیّت شهری نسبت به سال ۱۳۳۵، حدود ۶ برابر در سال ۱۳۸۵، افزایش داشته است. همراه با این افزایش جمعیّت شهری، شهرهای جدید ساخته شده، شهرک‌های اقماری به وجود آمده و شهرهای قدیمی توسعه‌ی فیزیکی قابل توجهی در سطح و ارتفاع کسب کرده‌اند؛ مشاغل متناسب با جمعیّت شهری حتی‌المقدور ایجاد گردیده و راه‌ها، فرودگاه‌ها و سایر تأسیسات علمی، فرهنگی و اقتصادی برای جمعیّت شهرنشین مهیّا گشته است؛ ولی توسعه‌ی روستایی به مانند توسعه‌ی شهرها صورت نپذیرفته است و این خود موجب عدم تعادل سطوح زندگی شهری و روستایی، گردیده است.

رشد جمعیّت شهری در ایران به میزان ۲/۳ برابر در سال‌های ۴۵-۱۳۳۵ و حدود ۴/۵ برابر در سال‌های ۵۵-۱۳۴۵ و حدود ۳/۳ برابر در سال‌های ۶۵- ۱۳۵۵ نسبت به جمعیّت روستایی فزونی داشته است. در حالی که رشد طبیعی جمعیّت کشور به طور کلی بین ۳/۵ تا ۲/۷ درصد برآورد، گردیده است.

این موضوع آشکار می‌سازد که بالا بودن نرخ رشد جمعیّت شهرها و مهاجرپذیر بودن آنها و پایین بودن میزان رشد جمعیّتی روستاها با مهاجرفرستی آنها مرتبط می‌باشد. این روند مهاجرتی در دهه‌ی ۵۵-۱۳۴۵ و به تعبیر دیگر پس از اصلاحات ارضی سال ۱۳۴۱ شدت گرفت، به طوری که سالانه جمعیّت انبوهی از روستاییان به شهرها مهاجرت می‌نمودند. البته با توجه به تبدیل شدن روستاهای پرجمعیّت به شهر در سال‌های اخیر تأثیر زیادی بر کاهش رشد جمعیّت روستاها و متعاقباً افزایش مضاعف نسبت جمعیّت شهری داشته، امّا با ذکر این مسأله نمی‌توان نقش مهاجرت را نادیده گرفت.

افزایش جمعیّت روستایی در دهه‌ی ۶۵-۱۳۵۵ دلایل مختلفی دارد: اولاً بخشی از افزایش جمعیّت روستاییان در این دوره به مهاجرت افغان‌ها و سکونت آنان در روستاهای شرقی کشور مربوط بوده است و همچنین قسمت زیادی از جمعیّت روستاها به شهرک‌های بزرگی مربوط بوده که در اطراف شهرها شکل گرفته و توسعه یافته‌اند.

با توجّه به این‌که جمعیّت روستایی ایران در سال ۱۳۷۵، نسبت به سال ۱۳۶۵ رشد کمتری داشته است (۰/۲ درصد) که دلیل آن را می‌توان در مهاجرت بی‌رویه جمعیّت روستاها به شهرها و افزایش جاذبه‌های شهری دانست. بر اساس جدول شماره‌ی ۶، که رشد جمعیّت کلّ کشور در سال‌های ۷۵– ۱۳۳۵ را نشان می‌دهد، ملاحظه می‌گردد که در سال‌های ۷۵–۱۳۳۵ رشد جمعیّت کل کشور کاهش یافته، به طوری که رشد جمعیّت کل کشور در سال ۱۳۳۵برابر با ۳/۱ بوده که درسال ۱۳۸۵ به ۰/۷– درصد کاهش پیدا کرده است؛ در حالی که رشد جمعیّت روستایی کشور در سال ۱۳۸۵، نسبت به سال‌های پیش دارای کاهش قابل ملاحظه‌ای می‌باشد. علت عمده‌ی فزونی یافتن جمعیّت شهری برجمعیّت روستایی درسه عامل عمده خلاصه می‌شود:

- تبدیل شدن تعداد زیادی از روستاهای کشور به شهر، که این تبدیل صرفاً براساس عدد جمعیّت صورت می‌گیرد و برخی از مناطق تبدیل شده اگر چه هنوز ساختار روستایی دارند ولی در تقسیمات کشوری جزو شمار شهرها محسوب می‌گردند؛ به عبارت دیگر تبدیل روستاها به شهرها تأثیری مضاعف در کاهش جمعیّت روستایی و افزایش جمعیّت شهری، دارد.
- در رشد و توسعه فیزیکی شهرها تعداد قابل توجهی از روستاها در دامنه‌ی توسعه قرار گرفته و جزو محل‌های شهر در می‌آیند که قطعاً در این صورت دیگر از هویت حقیقی و حقوقی روستا اثری باقی نمی‌ماند. ضمن این که جمعیّت این قبیل روستاها جزو جمعیّت شهر، محسوب می گردد.
- مهاجرت ساکنان روستاها به شهرها عامل اصلی فزونی جمعیّت شهری بر جمعیّت روستایی در سال‌های اخیر، محسوب می‌گردد. به طوری که روستاهای دارای سکنه درسال ۱۳۴۵ برابر با ۸۰/۷ درصد از مجموع جمعیّت بوده است که این درصد به ۵۴ درصد در سال ۱۳۷۵ رسیده است؛ در حالی که روستاهای خالی از سکنه در سال ۱۳۴۵ برابر با ۱۹/۳ درصد به ۴۵/۸ درصد در سال ۱۳۷۵، رسیده است، با توجّه به این که سهم جمعیّت روستاهای دارای سکنه درسال ۱۳۴۵ برابر با ۶۸/۶ درصد از مجموع جمعیّت بوده است که این درصد به ۳۱/۴ درصد در سال ۱۳۸۵، رسیده است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۷- وضعیت سهم جمعیّت کل، شهری وروستایی استان زنجان از جمعیّت کشور در سال‌های ۸۵-۱۳۳۵

سال	سهم خانوار استان از کل خانوار کشوری	سهم کل جمعیّت استان جمعیّت کشوری	سهم جمعیّت شهری استان از کل جمعیّت شهری کشور	سهم جمعیّت روستایی استان از کل جمعیّت روستایی کشور
۱۳۳۵	½	۲/۰	۰/۸	۲/۶
۱۳۴۵	۱/۹	۱/۸	۱/۰	۲/۳
۱۳۵۵	۱/۷	۱/۷	۱/۱	۲/۳
۱۳۶۵	۱/۶	۱/۶	۱/۳	۲/۰
۱۳۷۰	۱/۵	۱/۵	۱/۳	۱/۹
۱۳۷۵	۱/۴	۱/۵	۱/۲	۲/۰
۱۳۸۵	۱/۳	۱/۴	۱/۲	۱/۸

مآخذ: ۱- نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۷۵-۱۳۳۵.

۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

مقایسه‌ی وضعیت جمعیّت استان با کشور تا حدودی فرق دارد، به طوری که نرخ رشد جمعیّت کشور در دوره‌ی ۴۵-۱۳۳۵، از ۳/۱ درصد به ۲/۷ درصد در دوره‌ی ۵۵-۱۳۴۵، می‌رسد امّا این مسأله در استان زنجان معکوس بوده و از ۱/۹ درصد به ۲/۳ درصد می‌رسد. به نظر می‌رسد پایان جنگ، ارتقاء سطح آموزش وآگاهی عموم و بالا رفتن میزان با سوادی، رشد اشتغال، خصوصاً در میان قشر جامعه‌ی زنان و وجود کنترل جمعیّت، کاهش قابل ملاحظه‌ای در نرخ رشد جمعیّت در دوره‌ی ۸۵-۱۳۵۵، داشته است.

بُعد خانوار در ارتباط با افزایش شمار خانوارها و همچنین جمعیّت، همواره روندی صعودی داشته است و از حدود ۴/۸ نفر در سال ۱۳۳۵ به ۵/۱ نفر در سال ۱۳۷۵، رسیده است. متوسط تعداد اعضای خانوار در استان زنجان بیش از میزان مشابه در کل کشور بوده که نشانگر غلبه‌ی الگوی زیست روستایی در این استان نسبت به کل کشور است. در طول پنج دهه (۸۵-۱۳۳۵)، شمار خانوارهای استان تقریباً سه برابر شده و از حدود ۸۳۹۵۸ خانوار در سال ۱۳۳۵ به ۲۳۶۱۱۵ خانوار در سال ۱۳۸۵، رسیده است. این افزایش بیش از هر چیز ناشی از افزایش خانوارهای ساکن در مناطق شهری بوده است؛ در حالی که شتاب افزایش خانوارهای ساکن در نقاط روستایی با آهنگی کندتر همراه بوده که این مطلب حاکی از مهاجر فرستی این نقاط است.گسترش بُعد خانوارهای روستایی علی‌رغم ویژگی‌های مهاجرفرستی این نقاط علاوه بر میزان بالای باروری روستاها، نمایانگر سنتی بودن نظام معیشتی و استفاده بیش‌تر از نیروی کار (به جای استفاده بهینه از سایر منابع و عوامل)، می‌باشد. بررسی تحول خانوار نشان می‌دهد که در فاصله‌ی سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ در این استان بعد خانوار کاسته شده است؛ به طوری که این شاخص از ۵/۰۹ در سال ۱۳۷۵ به ۴ در سال ۱۳۷۵، رسیده است. شاخص مذکور در نقاط شهری نیز از ۴/۸۲ به ۳/۹۱، تنزل یافته است. در میان شهرستان‌های استان، بُعد خانوار در دو شهرستان

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

خدابنده و ماهنشان بیش از ارقام متناظر در شهرستان‌های دیگر است که ناشی از غلبه‌ی الگوی زیست روستایی در این شهرستان‌ها، است.

جمعیّت استان زنجان مانند ساختار جمعیّت کشور، جوان است. در سال ۱۳۶۵ حدود ۱۸/۵٪ جمعیّت کمتر از ۴ سال و ۴۸/۲ ٪ کمتر از ۱۵ سال، داشته‌اند. ضریب جوانی جمعیّت در نقاط روستایی بیش از نقاط شهری استان است. بر پایه‌ی مقایسه‌ی ساختار سنی جمعیّت استان زنجان با ساختار سنی جمعیّت کشور می‌توان پذیرفت که جمعیّت استان زنجان به مراتب جوان‌تر است. بررسی روند تحول میزان جوانی جمعیّت در سال‌های گذشته بیانگر آن است که از سال ۱۳۶۵ به بعد، شاخص ضریب جوانی جمعیّت در این استان روندی کاهنده داشته، گرچه سیر نزولی جوانی جمعیّت در استان با شتابی کمتر از کشور ادامه داشته است. در مجموع تأثیرپذیری جمعیّت استان از پیامدهای اعمال سیاست‌های انقباضی جمعیّت و عامل مهاجرت در ایجاد ترکیب سنی جمعیّت مؤثر، بوده است.

براساس آمار سال ۱۳۷۵، سهم جمعیّت میان سال(۶۴-۲۵ ساله) و بزرگسال (۶۵ ساله و بیش‌تر)، در کل استان به ترتیب حدود ۳۲٪ و ۴/۵۹٪ بوده، بدین ترتیب بالغ بر ۶۰٪ از جمعیّت استان جمعیتی جوان بوده و زیر ۲۵ سال سن، داشته‌اند.

جدول شماره‌ی ۸- توزیع نسبی جمعیّت استان زنجان برحسب گروه‌های عمده‌ی سنی در سال‌های ۷۵-۱۳۳۵

سن	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۰	۱۳۷۵	۱۳۸۵
جمع	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۴-۰ساله	۴۱/۱۶	۴۵/۰۸	۴۵/۹۰	۴۸/۳۵	۴۶/۲۶	۴۱/۳۶	۲۵/۲۷
۶۴-۱۵ساله	۵۴/۲۵	۵۰/۲۸	۵۰/۵۳	۴۸/۷۹	۵۰/۰۷	۵۴/۰۵	۶۸/۷۷
۶۵ ساله وبیش‌تر	۴/۵۹	۴/۶۴	۳/۵۷	۲/۸۶	۳/۶۷	۴/۵۹	۵/۹۶

مأخذ: ۱- نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۷۵-۱۳۳۵.

۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره ی ۹- تغییرات جمعیّت استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۳۵

سال	جمعیت	افزایش بین دوسرشماری	
		مطلق	نسبی(درصد)
۱۳۳۵	۳۸۶۲۰۱	–	–
۱۳۴۵	۴۶۷۴۷۲	۸۱۲۷۱	۰/۲۱
۱۳۵۵	۵۸۴۸۲۳	۱۱۷۳۵۱	۲۵/۱
۱۳۶۵	۷۸۷۳۶۹	۱۹۸۵۴۶	۳۳/۹
۱۳۷۰	۸۵۷۷۲۷	۷۴۷۳۹	۶/۵
۱۳۷۵	۹۰۱۷۲۴	۴۳۹۹۷	۰/۵
۱۳۸۵	۹۶۴۶۰۱	۶۲۸۷۷	۰/۷

مأخذ: ۱- نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۷۵-۱۳۳۵.

۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

رشد طبیعی جمعیّت استان زنجان همانند کل کشور در سال‌های اخیر از روند نزولی برخوردار بوده است. براساس آمار سال ۱۳۷۵، میزان باروری عمومی ۹۷/۱۴ در هزار و میزان موالید حدود ۲۳/۹۹ در هزار بوده، درحالی که میزان‌های متناظر در سال ۱۳۶۵ به ترتیب برابر با ۲۰۴ در هزار و ۴۱/۲۱ در هزار، بوده است.

آمارهای ارایه شده از سوی سازمان ثبت احوال نیز بیانگر روند نزولی میزان‌های باروری و زاد و ولد در استان است. بر پایه‌ی نتایج جمعیّت در سال ۱۳۷۰، میزان زاد و ولد جمعیّت و باروری عمومی زنان کشور به ترتیب ۲۷/۹ در هزار و ۱۲۱/۷ در هزار، بوده است. مقایسه‌ی میزان زاد و ولد و باروری عمومی زنان در کشور و استان بیانگر آن است که شاخص‌های مذکور در استان زنجان اندکی بیش‌تر از متوسط ملی، است.

میزان امید به زندگی در استان زنجان در سال ۱۳۶۵ به ترتیب برای مردان ۸۱-۵۴ سال و برای زنان ۵۵-۵۰ سال و همین مسأله در سال ۱۳۷۵ برای مردان ۶۴ و برای زنان ۶۶-۳۵، بوده است.

مقایسه‌ی این مسأله در هر دو دوره‌ی سال در سطح کشور با استان، نشان از کمتر بودن شاخص مزبور برای استان است؛ به بیان دیگر میزان مرگ و میر جمعیّت استان بیش از متوسط ملی است. میزان خام مرگ و میر جمعیّت استان در سال‌های ۷۵-۱۳۶۵ به ترتیب ۱۲/۷۸ در هزار و ۸/۲۰ در هزار، بوده که شاخص مذکور در نقاط شهری به ترتیب ۶ در هزار و ۴/۸ در هزار و در نقاط روستایی به ترتیب ۷ در هزار و ۵/۴ در هزار بوده است (جدول شماره‌ی ۱۰).

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱۰- میزان موالید، باروری، مرگ و میر و امید به زندگی جمعیّت استان زنجان ۷۵-۱۳۶۵

سال	میزان موالید(درهزار)	میزان باروری(درهزار)	میزان خام مرگ و میر (درهزار)	امید به زندگی	
				مرد	زن
۱۳۶۵	۴۱/۲۱	۲۰۴	۱۲/۷۸	۵۴/۸۱	۵۵/۵۰
۱۳۷۰	۳۲/۵۹	۱۵۶	۱۰/۲۴	۵۹/۷۳	۶۰/۳۳
۱۳۷۵	۲۳/۹۹	۹۷/۱۴	۸/۲۰	۶۴	۶۶/۳۵

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان، ۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ۱۱- متولدین ثبت شده استان زنجان در سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۶۵

سال	جمع		
	پسر و دختر	پسر	دختر
۱۳۶۵	۷۴۰۵۴	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۷۰	۵۵۱۶۷	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۷۵	۱۸۰۱۸	۹۳۶۱	۸۶۵۷
۱۳۸۰	۱۶۱۷۵	۸۲۷۱	۷۹۰۴
۱۳۸۱	۱۵۷۶۸	۸۱۱۳	۷۶۵۵
۱۳۸۲	۱۶۷۷۳	۸۴۱۱	۸۳۶۲
۱۳۸۳	۱۵۵۶۰	۷۸۵۶	۷۷۰۴

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱۲- فوت شدگان ثبت شده استان زنجان در سال‌های ۸۳- ۱۳۶۵

سال	جمع		
	مرد و زن	مرد	زن
۱۳۶۵	۶۵۹۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۷۰	۷۷۰۴	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۷۵	۳۳۵۴	۱۹۶۶	۱۳۸۸
۱۳۸۰	۳۸۴۲	۲۳۰۴	۱۵۳۸
۱۳۸۱	۴۴۷۷	۲۵۸۶	۱۸۹۱
۱۳۸۲	۴۹۹۳	۲۹۶۰	۲۰۳۳
۱۳۸۳	۷۱۷۳	۳۶۹۲	۳۴۸۱

مأخذ: سازمان مدیریت وبرنامه‌ریزی استان زنجان، ۱۳۸۴.

جدول شماره‌ی ۱۳- شاخص‌های عمده‌ی جمعیّتی برحسب جنس استان زنجان در سال‌های ۷۵-۱۳۶۵

شرح	مهر ۱۳۶۵			مهر ۱۳۷۰		
	کل استان	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل استان	نقاط شهری	نقاط روستایی
مرد وزن	–	–	–	–	–	–
میانگین سنی	۲۱/۳۲	۲۱/۲۸	۲۱/۳۶	۲۱/۷۵	۲۱/۸۴	۲۱/۶۷
میانه سنی	۱۵/۸۰	۱۶/۸۹	۱۵/۱۳	۱۶/۷۰	۱۷/۶۳	۱۶/۰۶
میانگین سن در اوّلین ازدواج	**	**	**	**	**	**
مرد	–	–	–	–	–	–
میانگین سنی	۲۱/۴۳	۲۱/۴۰	۲۱/۴۶	۲۱/۹۳	۲۲/۱۱	۲۱/۷۸
میانه سنی	۱۵/۶۹	۱۶/۸۹	۱۴/۹۲	۱۶/۶۹	۱۷/۷۰	۱۵/۹۸
میانگین سن در اوّلین ازدواج	۲۲/۰۸	۲۳/۰۴	۲۱/۲۴	۲۳/۳۹	۲۴/۹۳	۲۲/۴۴
زن	–	–	–	–	–	–
میانگین سنی	۲۱/۲۱	۲۱/۱۷	۲۱/۲۵	۲۱/۵۵	۲۱/۵۶	۲۱/۵۴
میانه سنی	۱۵/۹۲	۱۶/۸۹	۱۵/۳۴	۱۶/۷۱	۱۷/۵۶	۱۶/۱۳
میانگین سن در اوّلین ازدواج	۱۹/۰۰	۱۹/۱۴	۱۸/۸۵	۲۰/۵۴	۲۰/۸۳	۲۰/۲۷
						☜

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

ادامه‌ی جدول شماره‌ی ۱۳- شاخص‌های عمده‌ی جمعیّتی برحسب جنس استان زنجان در سال‌های ۷۵-۱۳۶۵

شرح	آبان ۱۳۷۵		
	کل استان	نقاط شهری	نقاط روستایی
مرد وزن	–	–	–
میانگین سنی	۲۳/۴۵	۲۳/۹۸	۲۲/۹۷
میانه سنی	۱۸/۵۰	۱۹/۶۷	۱۷/۴۸
میانگین سن در اوّلین ازدواج	**	**	**
مرد	–	–	–
میانگین سنی	۲۳/۵۱	۲۴/۰۳	☜۲۳/۰۴
میانه سنی	۱۸/۳۰	۱۹/۶۲	۱۷/۰۸
میانگین سن در اوّلین ازدواج	۲۴/۲۰	۲۵/۲۶	۲۲/۹۹
زن	–	–	–
میانگین سنی	۲۳/۳۸	۲۳/۹۳	۲۲/۹۰
میانه سنی	۱۸/۷۱	۱۹/۷۰	۱۷/۸۸
میانگین سن در اوّلین ازدواج	۲۱/۹۸	۲۲/۱۰	۲۱/۸۸

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان، ۱۳۸۵.

• پویایی جمعیّت روستایی

براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، جمعیّت روستایی استان زنجان ۴۰۵۲۶۱ نفر (۴۲ درصد از جمعیّت کل استان)، در ۹۷۴ آبادی دارای سکنه اسکان یافته‌اند. در این سال تعداد خانوارهای روستایی استان نیز معادل ۹۳۰۳۶ خانوار، گزارش شده است. نرخ رشد جمعیّت روستایی استان در دوره‌ی ده ساله‌ی بعدی (۸۵-۱۳۷۵)، اُفت قابل ملاحظه‌ای یافته و به ۱/۲- درصد رسیده است. در این دوره، نرخ رشد جمعیّت روستایی کلیه‌ی شهرستان‌های استان منفی بوده است. بیش‌ترین نرخ منفی متعلق به شهرستان ماهنشان با ۲/۲ -٪ و پس از آن شهرستان‌های ایجرود، ابهر و زنجان، بوده است.

روند کاهش سهم جمعیّت استان به کشور، ناشی از روند کند افزایش جمعیّت استان در مقایسه با کل کشور، بوده است. مطابق با جدول‌های مربوطه‌ی این بخش، فرایند کاهش سهم جمعیّت روستایی استان در ۵۰ سال گذشته با شتاب استقرار جمعیت در نقاط شهری و در مقابل با کاهش جمعیّت روستایی، قابل ملاحظه است.

معاونت برنامه‌ریزی استانداری زنجان

مقایسه‌ی میزان جمعیّت شهرنشینی استان با کل کشور نشان‌دهنده‌ی آن است که در دوره‌ی چهل ساله (۸۵- ۱۳۳۵)، مقدار درصد شهرنشینی استان زنجان از ۱۲/۳ درصد به ۵۸ درصد، رسیده است این در حالی است که در همین دوره‌ها این میزان در کل کشور از ۳۱/۴ درصد به ۶۸/۵ درصد، افزایش یافته است.

جدول شماره‌ی ١٤- چگونگی نرخ رشد جمعیّت شهری و روستایی و کل استان در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵

ردیف	استان/شهرستان	نرخ رشد جمعیّت در دوره‌ی ۱۳۸۵-۱۳۷۵		
		کل	شهری	روستایی
۱	ابهر	۰/۸	۲/۳	-۱/۳
۲	ایجرود	-۱/۲	۱/۵	-۱/۴
۳	خدابنده	۰/۱	۲/۵	-۰/۶
۴	خرمدره	۱/۶	۲/۲	-۰/۴
۵	زنجان	۱/۲	۲/۰	-۱/۲
۶	طارم	۰/۱	۲/۰	-۰/۲
۷	ماهنشان	-۱/۳	۳/۸	-۲/۲
۸	استان	۰/۷	۲/۱	-۱/۰

مأخذ: ۱- نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۷۵-۱۳۳۵.

۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

نرخ رشد جمعیّت نقاط روستایی نیز از ۰/۰۳۵٪ در دوره‌ی ۷۵-۱۳۶۵، به ۱- درصد در دوره‌ی ۸۵-۱۳۷۵، رسیده است. کاهش آهنگ رشد جمعیّت روستایی و ویژگی‌های مهاجرفرستی شدید این نقاط علی‌رغم توانمندی‌های بالقوه منابع آب و خاک جامعه روستایی استان بیانگر عدم تجهیز و تقویت پتانسیل‌های توسعه و بازماندن از پیشرفت در مناطق مذکور است؛ زیرا این مناطق توان نگهداشت جمعیّت خود را ندارند. براساس جمعیّت دوره‌ی سرشماری عمومی نفوس ومسکن سال۱۳۸۵، ناهمگونی توزیع جمعیّت در شهرستان‌های استان زنجان تاحدودی محسوس‌تر به نظر می‌آید.

شهرستان زنجان با وسعتی بالغ بر ۳۰/۵ درصد از مساحت استان، بالغ بر ۴۷/۱ درصد از جمعیّت استان را در خود جای داده است. بالاترین تراکم جمعیّت در بین شهرستان‌های استان با ۱۴۹نفر برای شهرستان خرمدره وکمترین آن با ۱۵/۳ نفر در هر کیلومترمربع، متعلق به شهرستان ماهنشان می‌باشد.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱۵- چگونگی سهم جمعیّت شهری و روستایی از جمعیّت کل استان در سال‌های ۸۵-۱۳۳۵

شـــــرح	تعداد خانوار	جمعیّت			سهم جمعیّت شهری استان ازکل جمعیّت استان	سهم جمعیّت روستایی استان ازکل جمعیّت استان
		کل	شهری	روستایی		
۱۳۳۵	۸۳۹۵۸	۳۸۶۲۰۱	۴۷۱۵۹	۳۳۹۰۴۲	۱۲/۲	۸۷/۸
۱۳۴۵	۹۷۷۵۴	۴۶۷۴۷۲	۱۰۲۳۵۵	۳۶۵۱۱۷	۲۱/۹	۷۸/۱
۱۳۵۵	۱۱۷۱۵۹	۵۸۴۸۲۳	۱۶۷۵۳۱	۴۱۷۲۹۲	۲۸/۶	۷۱/۴
۱۳۶۵	۱۵۰۲۲۴	۷۸۷۳۶۹	۳۳۹۰۱۷	۴۴۸۳۵۲	۴۳/۱	۵۶/۹
۱۳۷۰	۱۵۶۶۵۸	۸۵۷۷۲۷	۴۰۱۱۷۸	۴۵۶۵۴۹	۴۶/۸	۵۳/۲
۱۳۷۵	۱۷۶۸۲۲	۹۰۱۷۲۴	۴۵۲۲۵۵	۴۴۹۴۶۹	۵۰/۲	۴۹/۸
۱۳۸۵	۲۳۶۱۱۵	۹۶۴۶۰۱	۵۵۹۳۴۰	۴۰۵۲۶۱	۵۸/۰	۴۲/۰

مآخذ: ۱- نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۷۵-۱۳۳۵.

۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

وسعت شهرستان خرمدره با ۱۷ برابر کوچک‌تر از وسعت شهرستان زنجان است، در حالی که تراکم جمعیّت ساکن در آن ۲ برابر شهرستان مذکور در سال ۱۳۸۵ است. درسال ۱۳۸۵، توزیع نسبی جمعیّت روستایی در میان شهرستان‌های استان، شهرستان خدابنده با ۳۰/۶٪ بیش‌ترین سهم از جمعیّت روستایی استان را به خود اختصاص داده است. شهرستان‌های زنجان، ابهر و طارم در مراتب بعدی قرار دارند. شهرستان خرمدره با ۳٪ از کل جمعیّت روستایی استان دارای کمترین جمعیّت روستایی است. نسبت جنسی جمعیّت روستایی استان از سال ۱۳۵۵، کاهش یافته و این روند کاهشی همچنان تا سال ۱۳۸۵، ادامه یافته و در این سال نسبت جنسی جمعیّت روستایی استان معادل ۹۷نفر بوده است. مقایسه درصد با سوادان در جمعیّت ۶ ساله و بیش‌تر استان در نقاط روستایی و شهری نشان می‌دهد که درصد باسوادی در مناطق روستایی استان پایین‌تر از میانگین کل باسوادان استان و مناطق شهری است. همچنین این میانگین با ۱درصد کمتر از میانگین باسوادن کل مناطق روستایی کشور است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱۶- چگونگی سهم جمعیّت استان به تفکیک از جمعیّت کشوری در سال‌های ۸۵-۱۳۳۵

سال	سهم خانوار استان از خانوارکشوری	سهم جمعیّت استان از جمعیّت کشوری	سهم جمعیّت شهری استان از جمعیّت شهری کشور	سهم جمعیّت روستایی استان از جمعیّت روستایی کشور
۱۳۳۵	½	۲/۰	۰/۸	۲/۶
۱۳۴۵	۱/۹	۱/۸	۱/۰	۲/۳
۱۳۵۵	۱/۷	۱/۷	۱/۱	۲/۳
۱۳۶۵	۱/۶	۱/۶	۱/۳	۲/۰
۱۳۷۰	۱/۵	۱/۵	۱/۳	۱/۹
۱۳۷۵	۱/۴	۱/۵	۱/۲	۲/۰
۱۳۸۵	۱/۳	۱/۴	۱/۲	۱/۸

مآخذ: ۱- نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۷۵-۱۳۳۵.

۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ۱۷- وضعیت، رشد جمعیّت کل شهری و روستایی استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۳۵

دوره های سرشماری	نرخ رشد روستایی	نرخ رشد شهری	نرخ رشد کل	جمعیت		
				کل	شهری	روستایی
۳۵-۴۵	۰/۷	۸/۱	۱/۹	۳۸۶۲۰۱	۴۷۱۵۹	۳۳۹۰۴۲
۴۵-۵۵	۱/۳	۵/۱	۲/۳	۴۶۷۴۷۲	۱۰۲۳۵۵	۳۶۵۱۱۷
۵۵-۶۵	۰/۷	۷/۳	۳/۰	۵۸۴۸۲۳	۱۶۷۵۳۱	۴۱۷۲۹۲
۶۵-۷۰	۰/۲	۱/۷	۱/۷	۷۸۷۳۶۹	۳۳۹۰۱۷	۴۴۸۳۵۲
۷۰-۷۵	-۰/۲	۱/۲	۱/۰	۸۵۷۷۲۷	۴۰۱۱۷۸	۴۵۶۵۴۹
۷۵-۸۰	۰/۰	۲/۹	۱/۴	۹۰۱۷۲۴	۴۵۲۲۵۵	۴۴۹۴۶۹
۸۰-۸۵	-۱/۰	۲/۱	۰/۷	۹۶۴۶۰۱	۵۵۹،۳۴۰	۴۰۵،۲۶۱

مآخذ: ۱- نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۷۵-۱۳۳۵.

۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱۸- وضعیت جمعیّت کل شهری و روستایی استان زنجان در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵

ردیف	استان/ شهرستان	مساحت کیلومترمربع	جمعیّت ۱۳۷۵			جمعیّت ۱۳۸۵		
			کل	شهری	روستایی	کل	شهری	روستایی
۱	ابهر	۲۹۹۳	۱۴۸۶۲۴	۸۰۹۰۵	۶۷۷۱۹	۱۶۱۲۵۷	۱۰۱۹۵۵	۵۹۳۰۲
۲	ایجرود	۱۸۲۹	۴۱۴۵۶	۲۹۷۰	۳۸۴۸۶	۳۶۷۴۴	۳۴۳۳	۳۳۳۱۱
۳	خدابنده	۵۱۵۱	۱۶۳۰۶۸	۳۱۹۰۷	۱۳۱۱۶۱	۱۶۴۸۶۴	۴۱۰۱۸	۱۲۳۸۴۶
۴	خرمدره	۴۰۷	۵۱۶۸۱	۳۹۰۹۴	۱۲۵۸۷	۶۰۴۹۹	۴۸۳۹۸	۱۲۱۰۱
۵	زنجان	۶۷۶۳	۴۰۴۶۶۵	۲۸۶۲۹۵	۱۱۸۳۷۰	۴۵۴۶۱۶	۳۴۹۷۱۳	۱۰۴۹۰۳
۶	طارم	۲۲۳۵	۴۳۴۶۰	۵۶۰۸	۳۷۸۵۲	۴۳۹۶۴	۶۸۴۵	۳۷۱۱۹
۷	ماهنشان	۲۷۸۶	۴۸۷۷۰	۵۴۷۶	۴۳۲۹۴	۴۲۶۵۷	۷۹۷۸	۳۴۶۷۹
۸	استان	۲۲۱۶۴	۹۰۱۷۲۴	۴۵۲۲۵۵	۴۴۹۴۶۹	۹۶۴۶۰۱	۵۵۹۳۴۰	۴۰۵۲۶۱

مآخذ: ۱- نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۷۵-۱۳۳۵.

۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ۱۹- جمعیّت نقاط شهری و روستایی بر حسب شهرستان ۱۳۸۵

شهرستان	ساکن در نقاط شهری		ساکن در نقاط روستایی	
	مرد	زن	مرد	زن
کل استان	۲۸۲،۴۱۶	۲۷۶،۹۲۴	۱۹۹،۳۸۳	۲۰۵،۹۷۸
ابهر	۵۱،۶۶۲	۵۰،۲۹۳	۲۹،۱۷۷	۳۰،۱۲۵
ایجرود	۱،۸۲۷	۱،۶۰۶	۱۵۴۶۵	۱۷۸۴۶
خدابنده	۲۰،۶۸۲	۲۰،۳۳۶	۶۰،۳۲۵	۶۳،۵۲۱
خرمدره	۲۴،۵۶۳	۲۳،۸۳۵	۶،۰۲۵	۶،۰۷۶
زنجان	۱۷۶،۲۶۹	۱۷۳،۴۴۴	۵۲۶۴۹	۵۲۲۵۴
طارم	۳،۴۱۹	۳،۴۲۶	۱۸،۵۵۶	۱۸،۵۶۳
ماهنشان	۳،۹۹۴	۳،۹۸۴	۱۷،۰۸۶	۱۷،۵۹۳

مآخذ: ۱- نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۷۵-۱۳۳۵.

۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

پویایی جمعیّت از دو دیدگاهِ تحرک مکانی (جمعیّت) و تغییر در زمان (رشد جمعیّت)، قابل توجه است. همانگونه کـه پـیش از ایـن اشاره شد، جمعیّت آبادی‌های استان زنجان در دوره‌ی ده ساله ۸۵-۱۳۷۵، با نرخ رشدی معادل ۱- درصـد از حـدود ۴۴۹ هـزار نفـر در سال ۱۳۷۵ به حدود ۴۰۵ هزار نفر در سال ۱۳۸۵، رسیده است.

یکی از ویژگی‌های مهم جمعیّتی استان زنجان، جابه‌جایی بالنسبه شدید جمعیّت است. مقایسه‌ی نسبت افرادی که در زمان اجـرای طرح سرشماری جمعیّت در سال ۸۵- ۱۳۷۵، در محل اقامت خود متولد شده‌اند. روند مهاجر فرستی استان در دهه‌ی ۸۵-۱۳۵۵، ناشـی از تحرک مکانی از مکان‌های کوچک‌تر (عمدتاً آبادی)، به سوی شهرهای داخل استان شروع و سپس از آنجـا بـه شـهرهای بـزرگ‌تـر خارج از استان، ادامه می‌یابد.

مطابق جدول‌های مربوطه، استان زنجان تا حدودی در نگهداشت جمعیّت خود ضعیف به نظر می‌رسد و میزان موالید و بـاروری بـه شدت به این امر دامن می‌زند و نقاط شهری و روستایی استان در این مورد همسویی ندارند. میزان مهـاجر فرسـتی در شهرسـتان‌هـای استان نیز متفاوت بوده است؛ ولی به نظر می‌رسد شدت آن در شهرستان خدابنده بیش از سایر شهرستان‌ها، باشد.

بررسی منشأ مکانی مهاجرین به استان نشانگر آن است که برخلاف منشأ مهاجران داخلی استان، واردشـدگان از سـایر اسـتان‌هـا، عمدتاً از شهرها بوده‌اند. بنابراین منبع اصلی رشد جمعیت شهری افزایش طبیعی جمعیّت نیست، بلکه مهاجرت داخلی مردم روستایی به شهرها است و می‌توان اذعان داشت که بیش‌ترین رشد جمعیّت شهری معلول آهنگ پر شتاب مهاجرت از روستا به شهر است.

براساس آمار ارایه شده در سال ۱۳۸۵، در حدود ۸۰ هزارنفر به استان وارد و یا در داخل این استان جابه‌جا شده؛ همچنـین ۹۶هـزار نفر خارج شده‌اند. خالص مهاجرت در این استان در همین زمان۱۶- هزار نفر می‌باشد؛ همچنـین براسـاس داده‌هـای سرشـماری سـال ۱۳۷۵، جمعیّتی برابر ۷۷۱۶۸ نفر، معادل ۹درصد از جمعیّت استان، در سطح این استان جابه‌جا شده و یا وارد آن شده‌انـد. از ایـن تعـداد ۵۴۸۶۰ نفر معادل ۷۱ درصد مربوط به نقاط شهری و ۲۲۳۰۸ نفر معادل ۲۹ درصد مربوط به نقاط روسـتایی، بـوده اسـت. جابـه‌جـایی جمعیّت در سطح آبادی‌های استان معادل ۵۰٪ از کل مهاجران را، تشکیل می‌دهد. با این وجود جابه‌جـایی حرکـت مکـانی جمعیّـت از آبادی‌های استان به نسبت از سطح بالایی برخوردار بوده است، به طوری که حدود ۲۷/۸٪ در نقاط روستایی ساکن شده‌انـد ومـابقی در شهرها سکنی گزیده‌اند. از ۲۲۳۰۸ نفری که در سطح روستاهای استان جابه‌جا شده‌اند و یـا وارد آن شـده‌انـد، فقـط ۴۵ درصـد متولـد شهرها و خارج از کشور بوده‌اند و مابقی متولدین نقاط روسـتایی بـوده‌انـد. مطـابق بـا پـنج دوره‌ی آمـار واطلاعـات اسـتخراج شـده از سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن استان زنجان ۸۵-۱۳۳۵، این نتیجه حاصل می‌شود که این استان یک اسـتان مهـاجر فرسـت بوده است. در دهه‌ی ۶۵-۱۳۵۵ حدود ۵۴ هزار نفر مهاجر به داخل استان وارد و ۸۳ هزار نفـر مهـاجر از آن خـارج، شـده اسـت. بـدین ترتیب در مقابل هر ۱۰۰ نفر که به استان وارد شده‌اند، ۱۵۳ نفر از آن خارج گشته‌انـد. مطالعـه‌ی انـواع مهـاجرت‌هـای جمعیّـت نـشان

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

می‌دهد که تحرک و جابه‌جایی در شکل‌های مختلف در استان زنجان وجود دارد. عمده‌ترین پویایی جمعیّتی در استان مربوط به تحرکات جمعیّتی در سطح درون شهرستانی است.

مطابق آمار، اطلاعات مأخذه، مطالعات و اطلاعات میدانی موجود در سطح استان، نقطه‌ی حرکت با انگیزه‌ی جابه‌جایی از مناطق روستایی، در میان شهرستان‌های استان اتفاق می‌افتد. این حرکت به نوعی در مرحله‌ی اول یک حرکت و جابه‌جایی به انگیزه‌ی رسیدن به شهرهای همان شهرستان می‌باشد.

در مرحله‌ی بعدی که حرکت ثانویه فرد مهاجراست، خیزش و راه‌یابی به شهرهای بزرگ‌تر درداخل استان و در نهایت در اولویت اوّل به قصد پایتخت و در اولویت دوّم به شهرهای بزرگ‌تر درحاشیه پایتخت می‌باشد. انگیزه و حرکت فرد مهاجر یک حرکت از پیش برنامه‌ریزی شده بوده و هدفی جز رسیدن به کمال در حوزه‌ی تمام شمول زندگی نمی‌باشد. این نوع مهاجرت‌ها که به نام "مهاجرت‌های پلکانی" موسوم است، در مناطقی روی می‌دهد که فاقد شهر بزرگ هستند؛ زیرا کشش زیاد شهرهای بزرگ موجب می‌شود که جمعیّت کانون‌های کمتر توسعه یافته مستقر در حوزه‌ی نفوذ آنها در یک حرکت و در یک مرحله از محل خود به آن شهرها روی آورند.

در حالی که در مناطقی که شهر بزرگ با کشش زیاد وجود نداشته باشد، قدرت دافعه، کانون‌های مبدأ حرکت است که موجب انتقال بطنی جمعیّت می‌گردند. نوع دیگر حرکات مکانی جمعی مهاجرت به داخل استان زنجان است. در این نوع مهاجرت‌ها مبدأ حرکت شهرهای خارج از استان و مقصد نیز شهرهای داخل استان است. بنابراین حرکات جمعیّت از شهر خارج، به شهر داخل استان است. در جامعه‌ی روستایی، دو شیوه از مهاجرت: فصلی و مهاجرت‌های خانوادگی (بنه کن)، وجود دارد.

در قلمرو کوهستانی و سردسیر که بیش‌ترین وسعت استان را در بر می‌گیرند، به علت زمستان‌های سرد و طولانی، عدم امکان فعّالیّت در چندین ماه از سال و نبود تنوع در فعّالیّت‌های اقتصادی، مهاجرت‌های فصلی برای کار از بارزترین شیوه‌های مهاجرت است که این نوع مهاجرت در طول زمان منجر به مهاجرت کل خانواده می‌شود. معمولاً نوعی دیگر از جابه‌جایی، غالباً در مناطق روستایی استان مشاهده می‌شود که در فصولی از سال در جهت انجام فعّالیّت‌های اقتصادی مربوط به خودشان (معمولاً دامداری)، یک حرکت ییلاق و قشلاق انجام می‌دهند، امّا به عنوان کوچ نشین و یا جزو عشایر نمی‌باشند. بلکه در شمار جمعیّت روستایی منظور شده‌اند.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۲۰- مهاجران داخلی وارد شده و خارج شده استان زنجان از سال ۸۵- ۱۳۷۵

(تعدادهزار نفر)

شرح	مهاجران وارد شده		مهاجران خارج شده		خالص مهاجرت	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد نسبت به جمعیّت استان
زنجان	۸۰	۱/۶۷	۹۶	۲/۰۱	-۱۶	-۱/۶۷

مأخذ: سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان زنجان، سال ۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ۲۱- مهاجران داخلی وارد شده و خارج شده استان به تفکیک شهرستانی سال ۱۳۸۵

محل جغرافیایی	تعداد مهاجران وارد شده	تعداد مهاجران خارج شده
استان زنجان	۱۰۳۰۷۸	۱۱۸۹۲۳
شهرستان ابهر	۲۰۲۰۶	۱۳۳۱۶
شهرستان خدابنده	۱۲۵۶۹	۱۴۰۲۹
شهرستان زنجان	۵۳۲۶۱	۸۰۵۴۱
شهرستان ایجرود	۲۶۲۵	۱۳۵۵
شهرستان خرمدره	۸۸۲۸	۳۲۸۹
شهرستان طارم	۴۰۸۰	۲۶۸۸
شهرستان ماهنشان	۲۵۰۹	۳۷۰۴
کل کشور	۸۲۳۷۷۴۸	۸۲۳۷۷۴۸

مأخذ: سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان زنجان، سال ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۲۲- مهاجران داخلی وارد شده و خارج شده استان زنجان از سال ۷۵-۱۳۶۵

گروه سنی	جمع	شهرستان محل سرشماری		سایرشهرستان‌های استان محل سرشماری	
		شهر	آبادی	شهر	آبادی
۰-۴ ساله	۳۳۱۸	۹۱۷	۱۲۹۱	۱۲۹	۴۶
۵-۹ ساله	۹۳۰۰	۱۸۹۸	۴۲۶۰	۳۴۴	۲۰۸
۱۰-۱۴ ساله	۱۱۶۳۰	۱۷۲۵	۶۵۱۵	۳۲۰	۲۴۸
۱۵-۱۹ ساله	۱۲۲۳۳	۱۲۵۵	۶۹۰۸	۳۴۸	۲۳۳
۲۰-۲۴ ساله	۱۲۶۹۱	۱۵۷۳	۴۸۶۲	۵۸۸	۲۳۷
۲۵-۲۹ ساله	۹۰۱۳	۱۴۰۴	۴۲۴۸	۳۸۴	۱۸۶
۳۰-۳۴ ساله	۶۱۵۸	۱۱۹۸	۲۴۳۲	۲۷۰	۱۴۷
۳۵-۳۹ ساله	۴۱۷۷	۷۸۰	۱۵۵۹	۱۸۱	۸۶
۴۰-۴۴ ساله	۲۵۸۹	۴۲۰	۱۰۸۳	۸۷	۵۹
۴۵-۴۹ ساله	۱۵۲۹	۲۴۳	۷۲۹	۴۱	۲۴
۵۰-۵۴ ساله	۱۰۷۲	۱۵۳	۵۴۱	۳۲	۱۴
۵۵-۵۹ ساله	۸۸۴	۱۱۹	۴۹۱	۲۰	۲۲
۶۰-۶۴ ساله	۸۲۲	۱۱۱	۴۹۸	۱۸	۱۷
۶۵ ساله و بیش‌تر	۱۵۲۶	۲۱۴	۹۴۰	۳۲	۳۳
نامشخص	۲۲۶	۲۱	۵۵	۵	۶
جمع	۷۷۱۶۸	۱۲۰۳۱	۳۶۴۱۲	۲۷۹۹	۱۵۶۶

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

ادامه‌ی جدول شماره‌ی ۲۲- مهاجران داخلی وارد شده و خارج شده استان زنجان از سال ۷۵-۱۳۶۵

گروه سنی	شهرستان‌های سایر استان‌ها		خارج از کشور	اظهارنشده
	شهر	آبادی		
۰-۴ ساله	۸۷۴	۴۳	۴	۱۴
۵-۹ ساله	۲۴۰۳	۱۱۹	۳۹	۲۹
۱۰-۱۴ ساله	۲۶۰۰	۱۲۳	۶۳	۳۶
۱۵-۱۹ ساله	۳۱۴۲	۲۶۵	۴۸	۳۴
۲۰-۲۴ ساله	۴۸۷۵	۴۸۴	۲۷	۴۵
۲۵-۲۹ ساله	۲۵۳۴	۱۹۳	۴۲	۲۲
۳۰-۳۴ ساله	۱۹۶۰	۹۹	۲۹	۲۳
۳۵-۳۹ ساله	۱۴۶۴	۶۸	۲۷	۱۲
۴۰-۴۴ ساله	۸۷۹	۲۹	۲۴	۸
۴۵-۴۹ ساله	۴۴۸	۲۱	۱۵	۸
۵۰-۵۴ ساله	۳۰۰	۲۰	۶	۶
۵۵-۵۹ ساله	۲۰۷	۱۵	۶	۴
۶۰-۶۴ ساله	۱۶۵	۹	۳	۱
۶۵ ساله و بیش‌تر	۲۷۲	۲۹	۲	۴
نامشخص	۹۱	۴۳	۰	۵
جمع	۲۲۲۱۴	۱۵۶۰	۳۳۵	۲۵۱

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان، جدول‌های اطلاعاتی آمار سرشماری، سال۱۳۷۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۲۳- مهاجران داخلی وارد شده و خارج شده استان زنجان از سال ۷۵-۱۳۶۵

محل اقامت فعلی و جنس	جمع	شهرستان محل سرشماری		سایرشهرستان‌های استان محل	
		شهر	آبادی	شهر	آبادی
کل استان	۷۷۱۶۸	۱۲۰۳۱	۳۶۴۱۲	۲۷۹۹	۱۵۶۶
مرد	۴۱۱۵۰	۶۱۲۰	۱۹۰۴۳	۱۴۷۳	۸۵۹
زن	۳۶۰۱۸	۵۹۱۱	۱۷۳۶۹	۱۳۲۶	۷۰۷
ساکن در نقاط شهری	۵۴۸۶۰	۷۵۵۹	۲۴۸۰۱	۲۲۰۸	۱۲۹۳
مرد	۲۹۳۴۴	۳۸۶۵	۱۲۹۲۲	۱۱۷۷	۷۱۴
زن	۲۵۵۱۶	۳۶۹۴	۱۱۸۷۹	۱۰۳۱	۵۷۹
ساکن در نقاط روستایی	۲۲۳۰۸	۴۴۷۲	۱۱۶۱۱	۵۹۱	۲۷۳
مرد	۱۱۸۰۶	۲۲۵۵	۶۱۲۱	۲۹۶	۱۴۵
زن	۱۰۵۰۲	۲۲۱۷	۵۴۹۰	۲۹۵	۱۲۸

محل اقامت فعلی و جنس	شهرستان‌های سایراستان‌ها		خارج از کشور	اظهارنشده
	شهر	آبادی		
کل استان	۲۲۲۱۴	۱۵۶۰	۳۳۵	۲۵۱
مرد	۱۲۳۰۹	۱۰۰۱	۱۹۳	۱۵۲
زن	۹۹۰۵	۵۵۹	۱۴۲	۹۹
ساکن در نقاط شهری	۱۷۴۹۳	۱۲۰۳	۱۰۷	۱۹۶
مرد	۹۶۱۵	۸۵۲	۷۴	۱۲۵
زن	۷۸۷۸	۳۵۱	۳۳	۷۱
ساکن در نقاط روستایی	۴۷۲۱	۳۵۷	۲۲۸	۵۵
مرد	۲۶۹۴	۱۴۹	۱۱۹	۲۷
زن	۲۰۲۷	۲۰۸	۱۰۹	۲۸

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان، جدول‌های اطلاعاتی آمار سرشماری، سال۱۳۷۵.

مطالعات برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-۳-۲- تحلیل تحولات نظام اجتماعی و ساختار قومی، طایفه‌ای جامعه‌ی روستایی و عشایری

۱-۲-۳-۲-۱- تحولات جمعیّت سکونتگاه‌های روستایی استان

در بررسی سیر تحولات جمعیّتی استان ملاحظه می‌گردد، در سال ۱۳۳۵ جمعیّت استان زنجان ۳۸۶۲۰۱ نفر بوده که از این تعداد ۳۳۹۰۴۲ نفر ساکن در نقاط روستایی بوده که نزدیک به ۸۸ درصد از کل جمعیّت استان بوده است. این نسبت در ده سال بعد؛ یعنی در سال ۱۳۴۵ به حدود ۷۸ درصد تقلیل یافته و از مجموع ۴۶۷۴۷۲ نفر، جمعیّت استان در حدود ۳۶۵۱۱۷ نفر، ساکن در سکونتگاه‌های روستایی بوده است. در دهه‌ی ۱۳۵۵ جمعیّت استان با رشد متوسط به ۵۸۴۸۲۳ نفر می‌رسد، این در حالی است که جمعیّت روستایی به ۴۱۷۲۹۲ نفر یعنی ۷۱/۳ درصد از مجموع جمعیّت ساکن در استان می‌رسد. در دهه‌ی ۱۳۶۵ شاهد بیش‌ترین تغییرات جمعیّتی بین

سکونتگاه‌های شهری و روستایی هستیم. چرا که جمعیّت روستایی با ۱۴/۳ درصد کاهش نسبت به دهـه‌ی قبـل بـه ۵۷ درصـد تقلیـل یافته و توانسته ۴۴۸۳۵۲ نفر از مجموع جمعیّت استان را پوشش دهد. آمار جمعیّت استان در سال ۱۳۷۵ مؤید این است کـه از مجمـوع ۹۰۱۷۴۲ نفر کل جمعیّت استان ۴۵۲۲۵۵ نفر ساکن در نقاط شهری و فقط۴۴۹۴۶۹ نفر نیز ساکن در نقاط روستایی بوده است (حـدود ۴۹/۸۴ درصد). مطابق با آخرین آمار جمعیّت استان در سال ۱۳۸۵، ملاحظه می‌گردد که از مجموع ۹۶۴۶۰۱ نفـر کـل جمعیّـت اسـتان ۵۵۹۳۴۰ نفر ساکن در نقاط شهری و ۴۰۵۲۶۱ نفر ساکن در نقاط روستایی بوده است که این رقم معادل ۴۲ درصد از جمعیّـت اسـتان شامل می‌شود.

علی‌رغم کاهش جمعیّت روستایی در دهه‌های گذشته هنوز اکثر فضاهای سکونتی شهرستان‌های اسـتان دارای فـضای روسـتایی هستند، به طوری که شهرستان‌های ایجرود، ماهنشان، طارم، خدابنده هنوز از چهره وکالبد روستایی برخوردارهـستند، و البتـه درهمـین شهرستان‌ها برتری جمعیّت روستایی برجمعیّت شهری کاملاً مشهود است. به طوری که از جمعیّت ۱۶۴۸۶۴ نفری شهرسـتان خدابنـده حدود ۱۲۳۸۴۶ نفر که ۷۵ درصد از مجموع جمعیّت این شهرستان را شامل می‌شود که در نقاط روستایی سکونت داشته و ۴۱۰۱۸ نفـر که حدود ۲۵ درصد کل جمعیّت خدابنده می‌باشد که در نقاط شهری ساکن بوده‌اند. در شهرستان طارم ملاحظه می‌شود کـه از مجمـوع ۴۳۹۶۴ نفر جمعیّت ۳۷۱۱۹ نفر یعنی در حدود ۸۴ درصد جمعیّت در نقاط روستایی ساکن بوده‌اند. از بررسی میـزان جمعیّـت روسـتایی شهرستان ماهنشان نیز ملاحظه می‌شود که از جمعیّت ۴۲۶۵۷ نفری کل شهرستان در حـدود ۳۴۶۷۹ نفـر کـه ۸۱ درصـد از مجمـوع جمعیّت را شامل می‌شود، در نقاط روستایی این شهرستان ساکن بوده‌اند.

در راستای دگرگونی‌های عمیق جامعه‌ی روستایی کشور، جامعه‌ی روستایی استان نیز در سال‌های ۸۵-۱۳۵۵، دستخوش تغییـرات اساسی شده است. این تحولات در بعضی از زمینه‌ها از شتاب بیش‌تر و در تعدادی دیگر از روند کندی برخوردار بوده است. در ۴۰ سـال اخیر (۸۵-۱۳۵۵)، روند شهرنشینی در سطح کشور از ۴۷ درصد در سال ۱۳۵۵ به حـدود ۶۸/۵ درصـد در سـال ۱۳۸۵، رسـیده اسـت و ۲۱/۵ درصد رشد داشته است؛ این درحالی اسـت کـه در اسـتان زنجـان از ۲۸/۶ درصـد بـه ۵۸ درصـد افـزایش داشـته؛ بـه عبـارتی ۲۹/۴ درصد رشد داشته است. جمعیّت ساکن در نقاط روستایی کشور نیز از ۵۳ درصد در سال ۱۳۵۵، به حـدود ۳۱/۴ درصـد در سـال ۱۳۸۵ کاهش داشته است؛ این در حالی بوده که در استان زنجان از ۷۱/۴ درصد در سال ۱۳۵۵ به حدود ۴۲ درصد، رسیده است.

مقایسه‌ی نرخ رشد جمعیّت کشور و استان زنجان نشانگر آن است که در سرشماری‌های ۸۵، ۷۰، ۶۵، ۱۳۵۵، رشد جمعیّت شـهری استان زنجان نسبت به کشور شتاب بیش‌تری داشته، در مقابل نرخ رشد جمعیّت روستایی کمتر از ارقام مشابه در سطح ملی بوده اسـت. در دهه‌ی ۶۵-۱۳۵۵، نرخ رشد جمعیّت در کانون‌های شهری استان زنجان حـدود ۷ برابـر نـرخ رشـد جمعیّـت روسـتایی بـوده کـه در سال‌های اخیر از شدت آن کاسته شده است.

جدول شماره‌ی ۲۴- مقایسه‌ی تحول نسبت روستانشین در کشور و استان زنجان

دوره	کشور		استان زنجان	
	شهری	روستایی	شهری	روستایی
۱۳۵۵	۴۷/۰	۵۳	۲۸/۶	۷۱/۴
۱۳۶۵	۵۴/۳	۴۵/۲	۴۳/۱	۵۶/۹
۱۳۷۰	۵۷	۴۲/۳	۴۶/۸	۵۳/۲
۱۳۷۵	۶۱/۳	۳۸/۳	۵۰/۲	۴۹/۸
۱۳۸۵	۶۸/۵	۳۱/۴	۵۸	۴۲

مآخذ: ۱- نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۷۵-۱۳۳۵.

۲- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵

۱-۲-۳-۲-۲- نسبت باسوادی

براساس آمار سرشماری سال ۱۳۸۵ (جدول شماره‌ی ۲۸)، در بررسی میزان باسوادی سکونتگاه‌های استان زنجان ملاحظه می‌شود که میزان باسوادی استان ۸۱/۷۲ درصد بوده است،که این میزان به ترتیب در مناطق شهری و روستایی استان ۸۷/۱۱ و ۷۴/۱۹درصد بوده است. سیر تحول این موضوع در سال‌های گذشته نشان می‌دهد که در سال ۱۳۵۵ از مجموع ۴۵۴۴۶۹ نفر جمعیّت بالای ۶ سال استان ۳۳۶۵۶۹ نفر ساکن نقاط روستایی می‌باشد که از این تعداد فقط ۷۲۹۸۷ نفر باسواد بوده‌اند که نرخ باسوادی ۲۱/۷ درصد بوده که در جنس مردان ۳۶/۱ درصد و در جنس زنان نیز فقط ۶/۹ درصد گزارش شده است. نسبت باسوادی استان در سال ۱۳۶۵ حدود ۵۱/۸ درصد بوده که این نسبت در سکونتگاه‌های روستایی ۴۰/۸ درصد بوده است؛ چراکه از مجموع جمعیّت ۳۶۳۲۵۱ نفری بالای ۶ سال نقاط روستایی استان ۱۴۸۴۶۸ نفر باسواد بوده است. یعنی نسبت به دهه‌ی گذشته نسبت باسوادی نقاط روستایی نزدیک به ۲ برابر افزایش یافته است. این نسبت در جنس زن و مرد نیز متغیر بوده، چراکه در بین مردان ۵۴/۹ بوده و در جنس زنان نیز ۲۶/۳ می‌باشد. در بررسی میزان افزایش باسوادان بین دو جنس ملاحظه می‌شود که باسوادی جنس مردان فقط ۲/۹ درصد افزایش داشته؛ ولی افزایش درجنس زنان در این دهه نزدیک به ۱۹/۴ درصد (حدود ۴ برابر)، افزایش داشته است.

در آبان ۱۳۷۵ (سرشماری عمومی نفوس و مسکن)، از ۷۷۴۴۸۳ نفر جمعیّت ۶ ساله و بیش‌تر استان حدود ۷۵ درصد باسواد بوده‌اند که این نسبت در سکونتگاه‌های روستایی ۶۵/۹ درصد گزارش گردیده است. میزان باسوادی در بین جنس مرد و زن متفاوت بوده، چراکه نسبت باسوادی در جنس مردان ۷۴/۶ درصد بوده ولی این نسبت در بین زنان ۵۷/۶ درصد گزارش شده است. در بررسی میزان باسوادی و روند آن در نقاط روستایی استان زنجان ملاحظه می‌شود که این روند به شدت رو به افزایش بوده و بیش از ۵۰ درصد

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

افزایش نسبت باسوادی از دهه‌ی ۵۵-۱۳۷۵، رخ داده است. این افزایش در جنس مردان ۵۲/۹ درصد و در جنس زنان ۵۰/۷ درصد بوده است. در آبان ۱۳۷۵، از ۷۷۴۴۸۳ نفر جمعیّت ۶ ساله و بیش‌تر استان، ۷۵٪ باسواد بوده‌اند. نسبت باسوادی در گروه سنی ۱۴ – ۶ ساله ۹۶٪ و در گروه سنی ۱۵ ساله و بیش‌تر ۶۵٪ بوده است.

جدول شماره‌ی ۲۵- مقایسه‌ی میزان باسوادی در جمعیّت ٦ ساله و بیش‌تر برحسب نقاط شهری و روستایی استان و کشوردر سال ۱۳۸۵

شرح	کل	شهری	روستایی
کل کشور	۸۴/۶۱	۸۸/۹۳	۷۵/۰۹
زنجان	۸۱/۷۲	۸۷/۱۱	۷۴/۱۹

مأخذ: نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۲۶- سیر جمعیّت باسوادان ۶ ساله و بیش‌تر برحسب جنس در نقاط شهری و روستایی استان در سال‌های ۷۵-۱۳۵۵

شـــرح	جمعیت			با سـوادان		
	مرد و زن	مرد	زن	مرد و زن	مرد	زن
کل استان						
آبان ۱۳۵۵	۴۵۴۴۹۶	۲۳۱۶۸۱	۲۲۲۸۱۵	۱۳۸۰۶۳	۱۰۲۱۹۹	۳۵۸۶۴
مهر ۱۳۶۵	۶۱۰۵۴۵	۳۱۲۶۱۴	۲۹۷۹۳۱	۳۱۶۲۳۲	۲۰۰۴۵۷	۱۱۵۷۷۵
مهر ۱۳۷۰	۶۹۹۹۱۹	۳۵۹۳۰۶	۳۴۰۶۱۳	۴۷۳۲۲۹	۲۷۵۶۴۴	۱۹۷۵۸۵
آبان ۱۳۷۵	۷۷۴۴۸۳	۳۸۸۶۶۳	۳۸۵۸۲۰	۵۷۷۱۹۹	۳۱۶۹۱۸	۲۶۰۲۸۱
نقاط شهری						
آبان ۱۳۵۵	۱۱۷۹۲۷	۶۱۱۳۴	۵۶۷۹۳	۶۵۰۷۶	۴۰۶۲۵	۲۴۴۵۱
مهر ۱۳۶۵	۲۴۷۲۹۴	۱۲۷۴۴۲	۱۱۹۸۵۲	۱۶۷۷۶۴	۹۸۸۳۳	۶۸۹۳۱
مهر ۱۳۷۰	۳۱۰۱۲۵	۱۵۹۷۴۷	۱۵۰۳۷۸	۲۴۰۲۶۶	۱۳۴۳۷۵	۱۰۵۸۹۱
آبان ۱۳۷۵	۳۹۸۴۷۴	۲۰۳۲۶۷	۱۹۵۲۰۷	۳۲۹۱۹۰	۱۷۸۶۲۶	۱۵۰۵۶۴
نقاط روستایی						
آبان ۱۳۵۵	۳۳۶۵۶۹	۱۷۰۵۴۷	۱۶۶۰۲۲	۷۲۹۸۷	۶۱۵۷۴	۱۱۴۱۳
مهر ۱۳۶۵	۳۶۳۲۵۱	۱۸۵۱۷۲	۱۷۸۰۷۹	۱۴۸۴۶۸	۱۰۱۶۲۴	۴۶۸۴۴
مهر ۱۳۷۰	۳۸۹۷۹۴	۱۹۹۵۵۹	۱۹۰۲۳۵	۲۳۲۹۶۳	۱۴۱۲۶۹	۹۱۶۹۴
آبان ۱۳۷۵	۳۷۶۰۰۹	۱۸۵۳۹۶	۱۹۰۶۱۳	۲۴۸۰۰۹	۱۳۸۲۹۲	۱۰۹۷۱۷

مأخذ: نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۷۵-۱۳۵۵.

۱-۲-۳-۲-۳- دسترسی سکونتگاه‌ها به امکانات رفاهی

بررسی صورت گرفته از تعداد امکانات موجود در نقاط روستایی استان در سال ۱۳۸۵، ملاحظه می‌گردد که از مجموع سکونتگاه‌های دارای سکنه‌ی استان که به تعداد ۹۷۴ مورد می‌باشد، ۷۴۵ روستا از آب لوله‌کشی بهره‌مند بوده‌اند که حدود ۷۶ درصد از کل نقاط روستایی استان را شامل می‌شود. از این تعداد روستاهای دارای آب لوله‌کشی،۲۰۴ مورد دارای سیستم تصفیه آب می‌باشند که توزیع این سکونتگاه‌ها در سطح استان به این ترتیب می‌باشد که ۸۳ مورد یعنی حدود ۴۱ درصد در شهرستان زنجان قرار دشته و روستاهای شهرستان طارم نیز فاقد سیستم تصفیه آب می‌باشند. شهرستان‌های ایجرود و خرمدره هر کدام به ترتیب ۶ و۷ روستا مجهز به این سیستم است. شهرستان‌های خدابنده و ماهنشان نیز هر کدام دارای ۴۴و۳۶ روستا مجهز به سیستم تصفیه آب می‌باشند.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

شهرستان ابهر نیز با داشتن ۲۸ روستای بهره‌مند از آب تصفیه شده ۱۴درصد از مجموع روستاهای بهره‌مند از آب تصفیه شده را شامل شده است. در مجموع ملاحظه می‌شود که توزیع روستاهای بهره‌مند از تصفیه آب در سطح استان یک دست نبوده، به طوری که شهرستان زنجان و سپس خدابنده بیش‌ترین سکونتگاه‌های دارای آب تصفیه شده را دارند و شهرستان‌های طارم، ایجرود و ماهنشان کمترین و یا فاقد آن می‌باشند. (جدول شماره‌ی ۲۷، سایر امکانات، تجهیزات و تأسیسات موجود در سکونتگاه‌های روستایی استان را نشان می‌دهد).

میزان امکانات موجود در بخش بهداشتی و درمانی موجود در سطح سکونتگاه‌های روستایی استان بیانگر عدم توزیع مناسب آن می‌باشد. در کل استان ۴۱۹ خانه‌ی بهداشت روستایی وجود دارد که ۴۳ درصد از مجموع سکونتگاه های روستایی را پوشش می‌دهد. توزیع این مراکز در سطح شهرستان‌های استان به گونه‌ای بوده که بیش‌ترین تعداد آن در شهرستان خدابنده به تعداد ۱۰۹ مورد و کمترین آن در نقاط روستایی شهرستان خرمدره به تعداد ۹ مورد می‌باشد. در بررسی توزیع مراکز درمانی در سکونتگاه‌های روستایی استان ملاحظه می‌شود که ۷۶ مورد از ۹۶۹ روستا دارای مرکز خدمات بهداشتی- درمانی می‌باشند که فقط ۸ درصد از روستاها را پوشش می‌دهد. توزیع شهرستانی این مراکز بدین‌گونه بوده که شهرستان ابهر، زنجان وخدابنده هرکدام با ۱۵،۲۰ و ۱۵ مرکز بهداشتی و درمانی، بیش‌ترین تعداد از این گونه مراکز خدمات رسان را به خود اختصاص داده‌اند و شهرستان‌های طارم، خرمدره، ایجرود و ماهنشان نیز به ترتیب با ۳،۱،۱۲ و ۱۰ مورد در مراتب بعدی قرار گرفته‌اند.

در سطح سکونتگاه‌های روستایی استان ۱۸۷پزشک مشغول به کار می‌باشند، که از این تعداد شهرستان‌های خدابنده، ابهر و زنجان هر کدام با داشتن ۵۳ ،۴۱ و۳۵ پزشک در مجموع ۶۹ درصد پزشکان نقاط روستایی استان را در خود جای داده‌اند. شهرستان ایجرود با داشتن ۲۹ پزشک و شهرستان طارم با داشتن ۱۷ پزشک در مراتب بعدی قرار دارند. شهرستان خرمدره، ماهنشان به ترتیب ۲، ۱۰ پزشک در مراتب بعدی، قرار دارند.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۲۷- تعداد امکانات تأسیساتی و تجهیزاتی در نقاط روستایی شهرستان‌های استان

	آب لوله‌کشی	سیستم تصفیه آب	برق	گاز	خانه بهداشت	درمانگاه	پزشک
ابهر	۱۰۴	۲۸	۱۱۹	۱۵	۷۰	۲۰	۴۱
ایجرود	۵۹	۶	۷۷	۰	۴۰	۱۲	۲۹
خدابنده	۱۷۲	۴۴	۲۲۸	۸	۱۰۹	۱۵	۵۳
خرمدره	۱۹	۷	۲۲	۴	۹	۱	۲
زنجان	۱۹۸	۸۳	۲۷۳	۱۴	۱۰۳	۱۵	۳۵
طارم	۸۵	۰	۹۷	۰	۳۷	۳	۱۷
ماهنشان	۱۰۸	۳۶	۱۲۹	۰	۵۱	۱۰	۱۰
جمع	۷۴۵	۲۰۴	۹۴۰	۴۱	۴۱۹	۷۶	۱۸۷

مآخذ: نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۱۳۸۵.

۱-۲-۳-۲-٤- بررسی ساختار قومی، طایفه‌ای جوامع روستایی و عشایری

۱-۲-۳-۲-٤-۱- ویژگی‌های فرهنگی و قومی

استان زنجان دارای قدمتی به نسبت طولانی می‌باشد، در حدود قرن نهم قبل از میلادی، مادها اتحادیه‌ای از قبایل مختلف به وجود آوردند که مقر آن در دره‌ی ابهر بوده است. پس از به قدرت رسیدن آشوری‌ها و وقوع جنگ بین آنها و مادها در حدود قرن هفتم قبل از میلاد، نواحی تحت تسلط آشور به محدوده‌ی استان زنجان کنونی می‌رسد. در دوره‌ی ساسانیان ناحیه‌ی واقع بین دو رودخانه‌ی ابهررود و خررود دارای سکونتگاه‌های روستایی آباد و با موقعیت مطلوبی بوده است. استان زنجان علاوه بر مناطق روستایی متعدد و شهرهای قدیمی چون زنجان و سلطانیه و دیگر شهرهای مهم، به عنوان قلمرو زیستگاه برخی از عشایر و قبایل نیز بوده است. سیاست نقل و انتقالات ایلات و اسکان بخشی از آنها در مناطق آرام در دوران صفویه موجب شد که ۵ ایل اصانلو، ایلسون، ایل مقدم، ایل بیات و ایل خدابنده‌لو در شهرستان زنجان مستقر شوند. ایل ایلسون متشکل از قبایل قزلباش، ایلسون‌های طالشی که از استان گیلان مهاجرت کرده بودند و ایل افشار به سرکردگی محمدحسن خان افشار از طایفه‌ی اشاقی‌باش است که در اواخر قرن دهم هجری در اثر فشار نادرشاه از استرآباد در حوالی رود اترک مجبور به مهاجرت شده بودند. محدوده‌ی طایفه افشار از ییلاق کوه‌های طارم در شمال سلطانیه تا قشلاق اراضی مشرف به قزل‌اوزن از گروس تا قافلان‌کوه، بوده است. ایل اوصانلو از ایلات دیگر خمسه است که احتمالاً از جنوب تهران مهاجرت کرده‌اند. طوایف چگینی، غیاثوند، کاکاوند، رشوند، ماندی، بهتویی، جلیلوند، باجلان و کرمانی نیز از اقوام لرها و کردها هستند که در منطقه‌ی زنجان مستقر شدند. زبان رایج در استان، ترکی است و بیش از ۹۵ درصد مردم استان به این زبان تکلم

می‌کنند. زبان فارسی در گویش شیمونی در شرق استان (در روستاهای خلیفه حصار، درسجین، شیورین و غیره از توابع شـهر ابهـر)، در تعدادی از سکونتگاه‌های روستایی رایج می‌باشد. گویش کردی به صورت پراکنده در غرب و جنوب‌غرب اسـتان و بـه صـورت محـدود وجود دارد. غالب جمعیّت استان زنجان مسلمان بوده و پیرو مذهب شیعه‌ی اثنی عشری، می‌باشند.

۱-۲-۳-۲-٤-۲- الگوهای زیست

در گذشته جوامع شهری و روستایی از مناسبات اجتماعی تنگاتنگی برخوردار بوده‌اند، روستا تأمین کننده‌ی نیازهای اساسی جمعیّـت شهری بوده و در مقابل شهر نیز ارایه کننده‌ی برخی خدمات مورد نیاز روستا محسوب می‌شده است و جامعه‌ی عشایری با چادر نـشینی و نظام مبتنی بر کوچ و ویژگی‌های فرهنگی خاص، از دو جامعه‌ی یک جانـشین متمـایز بـوده اسـت. بـا تغییـرات سـاختاری در نظـام اقتصادی منطقه، مناسبات اجتماعی کهن به تدریج دستخوش دگرگونی شده و نوع گسیختگی در نظام ارتباطی شهر و روستا پدید آمده که منجر به کاهش پیوند ارگانیک این دو جامعه در برخی از زمینه‌ها گردیده، در عین حال از سهم جمعیّـت عـشایری بـه نفـع جوامـع روستایی و شهری کاسته شد.

- **الگوی زیست روستایی**

با توجه به آمارهای اخذ شده از مرکز آمار ایران، جمعیّت ساکن در نقاط روستایی استان زنجان در سال ۱۳۸۵ در حدود ۴۲ درصد از جمعیّت کل استان را شامل شده است. در همین سال نسبت روستانشین در ایران ۳۱/۴ درصد بوده است که بیانگر جمعیّت بالای نقـاط روستایی در سطح استان نسبت به کشور می‌باشد. در بررسی الگوهای زیست غالب در سطح شهرستان‌های استان نیز ملاحظه می‌شـود که شهرستان ایجرود با ۹۱ درصد جمعیت ساکن در نقاط روستایی دارای بیش‌ترین تعداد جمعیّت از این نوع می‌باشد. شهرستان‌خرمدره نیز با ۲۰/۰ درصد جمعیّت ساکن در نقاط روستایی دارای الگوی زیستی روستایی کمتـری اسـت. در بررسـی سـهم جمعیّـت روسـتایی شهرستان‌های استان ملاحظه می‌گردد که شهرستان ماهنشان و طارم به ترتیب دارای ۸۴/۱ و ۸۱/۳ درصـد جمعیّـت سـاکن در نقـاط روستایی بوده و در مقابل آن شهرستان زنجان ۲۳/۱ دارای الگوی زیستی روستایی بوده و مابقی جمعیّت موجود این شهرستان در شـهر زنجان مستقر بوده‌اند. شهرستان خدابنده نیز با اینکه دارای ۴ نقطه شهری می‌باشد؛ ولی با این وجود دارای ۷۵/۱ درصد جمعیّت سـاکن در نقاط روستایی بوده است.

مطالعات برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۲۸- تعداد جمعیّت روستایی استان به تفکیک شهرستان، نسبت، سهم جمعیت و تراکم نسبی آن در سال ۱۳۸۵

شهرستان	جمعیّت روستایی	نسبت روستانشینی	سهم جمعیّت روستایی شهرستان از کل جمعیت روستایی استان	تراکم نسبی جمعیّت روستایی	آبادی‌های دارای سکنه		
					تعداد	نسبت	متوسط جمعیّت هر آبادی
استان	۴۰۵،۲۶۱	۴۲	۱۰۰	۱۸/۲	۹۷۴	۱۰۰	۴۱۶/۱
ابهر	۵۹۳۰۲	۳۶/۸	۱۴/۶	۱۸/۲	۱۱۸	۱۲/۱	۵۰۲/۶
ایجرود	۳۳۳۱۱	۹۰/۷	۸/۲	۲۴/۰	۷۹	۸/۱	۴۲۱/۷
خدابنده	۱۲۳۸۴۶	۷۵/۱	۳۰/۶	۲۹/۷	۲۳۵	۲۴/۱	۵۲۷/۰
خرمدره	۱۲۱۰۱	۲۰	۳/۰	۱۵/۵	۱۸	۱/۸	۶۷۲/۳
زنجان	۱۰۴۹۰۳	۲۳/۱	۲۵/۹	۱۶/۶	۲۸۹	۲۹/۷	۳۶۳/۰
طارم	۳۷۱۱۹	۸۴/۴	۹/۲	۱۲/۴	۱۰۱	۱۰/۴	۳۶۷/۵
ماهنشان	۳۴۶۷۹	۸۱/۳	۸/۶	۱۸/۳	۱۳۴	۱۳/۸	۲۵۸/۸

مآخذ: نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۱۳۸۵.

۱-۲-۳-۳- تحلیل عوامل مؤثر برشکل‌گیری فضاهای روستایی توسعه یافته

بیش‌تر از یک سوم قلمرو جغرافیایی ایران مناطق کویری و بیابانی است، محدودیت‌ها و سختی‌های محیط طبیعی این سرزمین، مشکلات و دشواری‌هایی را برای بسیاری از مردمان و ساکنان این منطقه به همراه آورده و نتیجه آن جمعیّت اندک است، که دراین مناطق پراکنده شده‌اند این مناطق می‌بایست به فراخور شرایط اقلیمی، امکان زیست را برای ساکنان فراهم سازند. از این‌رو توانایی بالا در تنوع آب و هوایی کشور تنها با برنامه‌ریزی منطبق با شرایط همان منطقه، می‌تواند سبب اسکان جمعیّت شود. استان‌های سیستان و بلوچستان، یزد و کرمان به ترتیب با ۳/۷،۹/۹ و ۳/۱۱ نفر در هر کیلومترمربع، کم‌تراکم‌ترین استان‌های کشور محسوب می‌شوند در نتیجه با توجه به تنوع آب و هوایی‌طبیعی در ایران که بسیاری از مناطق را برای زیست با دشواری همراه کرده، سیاست‌های جمعیّتی می‌بایست منطبق بر توزیع متوازن جمعیّت اعمال شود.

اجرای طرح‌های تشویق اقتصادی در جذب جمعیّت در مناطق محروم و دورافتاده کشور از مهم‌ترین سیاست‌های جمعیّت در کشور است که با اجرای آن می‌توان از روند مهاجرت جمعیّت جلوگیری کرد. ایجاد فرصت‌های شغلی مهم‌ترین انگیزه برای انتقال جمعیّت به مناطق محروم کشور است، به طوری که ایجاد این فرصت‌ها شروعی برای رونق اقتصادی- اجتماعی ساکنان آن مناطق، محسوب

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

می‌شود. به عنوان مثال به سبب وجود منابع غنی نفت و گاز در خوزستان، جمعیّت وسیعی برای فعالیّت صنعتی به این استان جذب شده‌اند؛ در حالی که این استان به دلیل وجود رودخانه‌های پرآب و همچنین مرغوبیت خاک، بستر مناسبی برای رونق بخش کشاورزی نیز محسوب می‌شود.

یکی از ویژگی‌های مهّم جمعیّت ایران، روند افزایش جمعیّت جوان به سبب افزایش باروری در دو دهه‌ی اخیر بوده است به طوری که هر ساله جمعیّت زیادی به بازار کار وارد می‌شوند که عامل نگرانی‌افزایش روند بی‌کاری در سال‌های آتی است و ایجاد اشتغال در مناطق محروم و دورافتاده انگیزه‌ی مهمی برای جذب جمعیّت در این مناطق است در صورت ایجاد فرصت‌های شغلی برای تعداد زیادی از جمعیّت در استان‌های حاشیه‌ی کویر که دارای تراکم پایین جمعیّت هستند، رونق امکانات آموزشی، اجتماعی، بهداشتی و در نهایت رفاهی برای ساکنان آن مناطق، فراهم خواهد شد، با ایجاد فرصت‌های اشتغال می‌توان چرخ رونق اقتصادی در بسیاری از مناطق محروم کشور را به حرکت درآورد. نظام استقرار سکونتگاه‌های روستایی در کشور ما با الزامات توسعه و تحول در شرایط کنونی سازگار نیست.

این نظام در خلال دورانی مدید، به دلیل مقتضیات طبیعی و شرایط اجتماعی شکل گرفته است. علاوه بر این، تلاش‌های توسعه در ایران، بیش‌تر مبتنی بر ره‌یافتی کاملاً بخشی بوده است. از این رو به طرح‌ریزی بُعد فضایی توسعه، توجه اندکی شده است.

امروزه، نظریه‌های توسعه و سازمان‌های ذیربط توسعه به این نکته اساسی معترف شده‌اند که برای افزایش تولید، فراهم آوردن موجبات اشتغال، رشد و بالندگی اقتصاد روستایی و رفاه اجتماعی و نیز ارایه‌ی خدمات اساسی به شکل مطلوب، «رویکرد» به برنامه‌ریزی مکانی– فضایی در نظام سلسله مراتبی سکونتگاه‌های شهری و روستایی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است؛ زیرا به واقع استقرارگاه‌های روستایی برآیند و تبلور مکانی – فضایی پیوندهای طبیعی، اجتماعی، اقتصادی و کالبدی می‌باشند که در بستر محیط جغرافیایی نسبت به یکدیگر و محیط طبیعی و فعّالیّت‌های اجتماعی – اقتصادی در چارچوب روابط متقابل انسان و محیط سازمان یافته‌اند.

متناسب با چگونگی شرایط محیط طبیعی، شیوه‌ی معیشت، چگونگی استفاده از فضا، سطح تکنولوژی و سطح مدیریت، اشکال متفاوتی از سکونتگاه‌ها و مناسبات و روابط فضایی (سازمان فضایی)، میان آنها به وجود می‌آید. هرگاه در روند تحول و تکامل مکانی–فضایی سکونتگاه‌ها، عوامل مؤثر در آن از لحاظ زمانی و تحت تأثیر نیروهای درونی و بیرونی در تقابل با مکان قرار گیرند، نابسامانی در آنها به وجود می‌آید. در کشور ایران، به دلیل ماهیت غیردموکراتیک نظام اجتماعی – اقتصادی از گذشته‌های دور تاکنون به همراه تنوع و گوناگونی در شرایط محیط طبیعی و محیط اجتماعی – فرهنگی، به نوعی از مناسبات و روابط مکانی – فضایی و نظام سلسله مراتبی سکونتگاه‌ها منتهی شده که می‌توان عنوان «دوگانگی فضا» در قالب قطب (نقاط شهری) و پیرامون (حوزه‌های روستایی)، را بر آن اطلاق نمود. حاکم شدن «اقتصاد رانتی» «دولت رانتی» به ویژه از دهه‌ی ۱۳۴۰ تاکنون و خواست اراده‌ی حاکمیت

سیاسی و دولت برنامه‌ای و توسعه‌گرا جهت تسریع بخشیدن به روند رشد و توسعه و اقدامات از «بالا به پایین» با اهرم‌های برون‌زا به اختصاص بیش‌ترین امکانات توسعه‌ای به شهرها شد، با این تصور که تجمع زیرساخت‌ها و سرمایه‌ها در شهرها (الهام گرفته از تئوری قطب رشد)، زمینه‌ی انتشار و پخش توسعه به سایر نقاط سرزمین را میسر خواهد ساخت. لیکن گذشت زمان نشان داد، شهر که تا پیش از این رشدی محدود و مشروط داشت و در ارتباط با مجموعه‌های روستایی پیرامون خود بود، ارتباط آن با فضاهای روستایی اطراف (به نسبت گذشته)، گسسته شد و مستقل از آنها به رشد و توسعه خود ادامه داد. به دنبال این شرایط، شهر برای رشد و توسعه خود با دست‌اندازی به منابع طبیعی و انسانی پیرامون و انتقال آنها در خود، روابطی را با حوزه‌های روستایی اطراف خود برقرار کرد که از ماهیتی نابرابر و نامتعادل برخوردار است.

پیامد این شرایط، تضعیف روبه تزاید فضاهای روستایی و قطبی شدن جمعیّت، فعّالیّت‌ها و امکانات در شهرها به علت صرفه‌جویی‌های ناشی از مقیاس شد. این در حالی بود که عرصه‌های روستایی علی‌رغم دارا بودن امکانات مورد نیاز، رشد و توسعه نیافتند و در نهایت چنین شرایطی منجر به شکل‌گیری نابسامانی در عرصه‌های اقتصادی – اجتماعی و سازمان فضایی سکونتگاه‌های روستایی گردید. به طوری که، عدم بالندگی نیروهای مولد و روابط تولیدی، مهاجرت‌های شدید از نقاط روستایی به شهرها، عدم تعادل در ساختار فضایی سرزمین و قطبی شدن جمعیّت و فعّالیّت‌ها و تأسیسات زیربنایی در شهرها و محدوده‌های معین، عدم وجود سلسله مراتب منظم و منطقی در مرتبه و اندازه‌ی سکونتگاه‌ها، تخلیه بی‌رویه روستاها، عدم گسترش فعالیّت‌های اقتصادی غیرکشاورزی در روستاها، تسلط و تقدم شهرها بر فضاهای روستایی و عدم بهره‌برداری مناسب از امکانات و تخریب محیط زیست از مهم‌ترین آنها می‌باشند.

به علاوه، نابسامانی در عملکرد نظام فضایی استقرارگاه‌های زیستی در ایران به دلیل وسعت زیاد، تنوع اقلیم و عوارض طبیعی فراوان به همراه تنوع و پراکندگی منابع اقتصادی و محدودیت آب و خاک است که موجب پیدایش شرایط متنوع در جهت‌های مختلف جغرافیایی آن گشته و سبب توزیع غیرهمگن و ناموزون جمعیّت کشور شده است. بر این مبنا، در برخی قسمت‌ها جمعیّت انبوه و متراکم، و در پاره‌ای مناطق پراکنده است. همچنین بعضی از مناطق شهری سهم عمده‌ای از جمعیّت را در خود جای داده‌اند. این در حالی است که، بسیاری از سکونتگاه‌های روستایی دارای جمعیّت اندک هستند.

توزیع ناموزون فضایی جمعیّت کشور به گونه‌ای بوده است که از کل ۶۵۴۸۵ آبادی، در دوره‌ی آماری ۱۳۷۵، تعداد ۲۸۲۷۲ روستا برابر ۴۳/۲ درصد کمتر از ۱۰۰ نفر (یا ۲۰ خانوار)، و ۱۲۱۷۶ روستا کمتر از ۲۵ نفر جمعیّت داشته است. علاوه بر این، روستاهای کمتر از ۵۰۰ و ۱۰۰۰ نفر به ترتیب ۵۳۴۳۱ و ۶۰۵۷۶ واحد را تشکیل می‌داده است، بنابراین ۸۱/۶ درصد روستاها کمتر از ۵۰۰ نفر و ۹۲/۵ درصد کمتر از ۱۰۰۰ نفر جمعیّت داشته است. تنها ۷/۵ درصد روستاها معادل ۴۹۰۹ روستا بالای هزار نفر جمعیّت داشته‌اند. با توجه به روند مهاجرفرستی روستاها در سال‌های اخیر به احتمال زیاد در سال ۱۳۸۵، درصد روستاهای کمتر از ۱۰۰ نفر جمعیّت حدود ۵۰ درصد

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

از روستاهای ایران را در برمی‌گیرد. ملاحظات آماری فوق مشخص می‌سازد که جامعه‌ی روستایی کشور از نوعی ناموزونی در پراکندگی جمعیّت و استقرار رنج می‌برد. این مقوله به همراه ماهیت اقتصاد سیاسی حاکم بر ایران، موقعیت بسیار نامساعد اقتصادی را برای جامعه‌ی روستایی به دنبال داشته است.

بنابراین تنگناهای طبیعی، شرایط غیردموکراتیک حاکم بر نظام اجتماعی – اقتصادی کشور و در پی آن ضعف بنیان‌های اقتصادی، موجب بروز نابسامانی‌های بسیاری در نظام سلسله مراتبی سکونتگاه‌های روستایی از لحاظ توسعه زیربناها و خدمات گشته است. این عوامل در کنار هم شرایط اجتماعی ناگواری را در پی آورده است. حاصل مجموعه این شرایط و بازتاب آن، تعداد بسیار روستاهای کم جمعیّت، فاقد امکانات و خدمات رفاهی و زیستی می‌باشد. دور تسلسل شرایط نابهنجار در تداوم خود، بحرانی فزاینده را فراهم آورده است. از مشخصه‌ی بارز این بحران، جابه‌جایی هدایت نشده و کنترل نشده جمعیّت است. تخلیه‌ی مناطق روستایی از جمعیّت و افزایش بی‌رویه جمعیّت هدایت نشده، نه تنها جوامع شهری بلکه جوامع روستایی و توسعه‌ی آتی آن را تحت تأثیر قرار می‌دهد. همچنین، شرایط فوق‌الذکر باعث گردیده تا نظام فضایی استقرار سکونتگاه‌های روستایی کشور از نظم منطقی و معقولی برخوردار نباشد و مسایلی را به وجود آورد که اعم آنها به شرح زیر است:

- تعدّد، پراکندگی و پایین بودن جمعیّت سکونتگاه‌های روستایی؛
- تخلیه آبادی‌ها و کاهش تعداد سکونتگاه‌های روستایی، به ویژه در نواحی حاشیه‌ای مناطق؛
- نابسامانی در عملکردهای نظام فضایی، فقدان کانون‌های زیستی تجهیز یافته به وسیله‌ی مجموعه‌ای از عملکردهای مرکزی چندجانبه و یکپارچه شده در یک نظام منطقی سلسله مراتبی؛
- نابسامانی در توزیع، نحوه‌ی استقرار، اندازه و ارتباط منطقی طبیعی میان کانون‌های زیستی با توجه به امکانات بالقوه و بالفعل آن؛
- نارسایی تأسیسات و تجهیزات زیربنایی اجتماعی و پشتیبانی تولید و عدم توزیع مناسب آنها؛
- تسلط و تقدم قطبی شهرهای مراکز استان و در نتیجه‌ی عدم تعادل و توازن بین شهر و روستا؛
- محدودیت امکانات زیست ومعیشت در سکونتگاه‌های روستایی و عدم گسترش فعّالیّت‌های غیرکشاورزی در آنها؛
- عدم وجود سلسله مراتب منظم و کارآمد بین سکونتگاه‌ها و به وجود آمدن خلاء فضایی و عملکردی در نواحی حاشیه‌ای مناطق؛
- زیادی فوق‌العاده ابعاد و فواصل دسترسی به عملکردهای مرکزی.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

چگونگی وضعیت مسأله و موقعیت نامعیّن نظام فضایی کشور و فقدان وجود مراکز سطوح میانه و مراکز سطوح پایین سلسله مراتب نقاط مرکزی که از نظر کارکردی یکپارچه باشند، به روشنی نیاز به نوعی اصلاح در الگوهای استقرار کانون‌های زیستی و سازمان فضایی آنها است. این اصلاح از طریق برنامه‌ریزی فضایی میسر خواهد شد.

امروزه دیگر نیروی انسانی درروند بخشیدن به کشاورزی حرف نخست را نمی‌زند، بلکه توسعه فن‌آوری‌های مربوط به این بخش می‌تواند نیروی مازاد انسانی در روستاها را درصورت ایجاد تحرک جدید اقتصادی به سمت و سوی اشتغال‌های جدید، سوق دهد. از جمله‌ی این نوع اشتغال، می‌توان به صنایع وابسته به کشاورزی اشاره کرد که مرتبط با محصول‌های کشاورزی در مناطق روستایی کشور احداث می‌شود.

تحرّک اقتصادی در هر منطقه نه تنها می‌بایست متناسب با شرایط اقلیمی باشد، بلکه انتقال برخی از صنایع به آن مناطق جان تازه‌ای درکالبد مناطق محروم خواهد دمید، از دیگر صنایعی که در روستاها سبب اشتغال‌زایی تعداد زیادی از جمعیّت می‌شود، صنایع دستی است. ایجاد کارگاه‌های بزرگ با شرایط مناسب کار می‌تواند سبب ایجاد فرصت‌های شغلی به ویژه برای زنان شود، بنابراین توسعه‌ی اقتصادی– اجتماعی در هر منطقه جغرافیایی می‌بایست، بر اساس ویژگی‌های استان باشد، توجه و افزایش مشارکت اقتصادی براساس برنامه‌ی متناسب با شرایط اقلیمی اقتصادی نه تنها از تمرکز جمعیّت در برخی از مناطق کشور جلوگیری می‌کند، بلکه می‌تواند رنگ شرایط نامناسب اقلیمی را به سبب ایجاد اشتغال کم‌رنگ‌تر و گاه محو سازد از طرفی توزیع جمعیت در کشور تحت تأثیر دو مقوله‌ی شرایط اقلیمی و اشتغال، قرار دارد. با برنامه‌ریزی مناسب توسعه‌ای، امکان توزیع متوازن جمعیّت در کشور فراهم خواهد شد، در صورت برنامه‌ریزی و فراهم ساختن ساز و کارهای مناسب، شرایط نامناسب اقلیمی جای خود را به فرصت‌های مناسب زیستی خواهد داد.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-۳-۳-۱- سازمان فضایی و کالبدی استان زنجان

بر پایه‌ی تقسیمات سیاسی و اداری کشور، ساختار سلسله‌ی مراتبی مراکز عمده‌ی جمعیّتی در استان زنجان همانند سیستم کشوری از مرکز استان، مراکز شهرستان، مراکز بخش و مراکز دهستان، آبادی است.

براساس آخرین تقسیمات سیاسی- اداری سال ۱۳۸۵، استان زنجان مشتمل بر ۷ شهرستان، ۱۶ کانون شهری، ۱۶ بخش، ۴۶ دهستان و ۱۲۰۶ آبادی، است.

سطوح سلسله مراتبی اداری – سیاسی استان زنجان بر اساس آخرین تقسیمات در سال ۱۳۸۵ به قرار زیر است:

- سطح اوّل سلسله مراتبی اداری – سیاسی، مرکز استان است.

شهر زنجان به مرکزیت سیاسی – اداری استان است. این شهر با جمعیّتی درحدود ۳۴۹۷۱۳ نفر، مرکز برتر خدمات اداری- سیاسی استان است.

- سطح دوّم سلسله مراتبی اداری – سیاسی مرکز شهرستان است.
- شهر زنجان مرکز شهرستان زنجان است. این شهرستان با وسعتی معادل ۶۷۶۳ کیلومترمربع، ۳ بخش، ۱۲ دهستان ، ۲۸۹ آبادی دارای سکنه و یک کانون شهری زنجان را در بر می‌گیرد.
- شهر ابهر با جمعیّتی درحدود ۷۲۳۶۰ نفر، مرکز شهرستان ابهر است. شهرستان ابهر با وسعتی معادل ۲۹۹۳ کیلومترمربع، ۲ بخش، ۸ دهستان، ۱۱۸ آبادی دارای سکنه و چهار کانون شهری ابهر، صایین قلعه، هیدج، سلطانیه، است.
- شهر خرمدره با جمعیّتی درحدود ۴۸۳۹۸ نفر (سوّمین شهر استان از نظر جمعیتی)، مرکز شهرستان خرمدره است. این شهرستان با وسعتی معادل ۴۰۷ کیلومترمربع، ۱ بخش، ۲ دهستان، ۱۸ آبادی دارای سکنه و یک کانون شهری خرمدره، است.
- شهر قیدار با جمعیّتی معادل ۲۶۲۶۹ نفر، مرکز شهرستان خدابنده است. این شهرستان با وسعتی معادل ۵۱۵۱ کیلومترمربع، ۴ بخش، ۱۰ دهستان، ۲۳۵ آبادی دارای سکنه و چهار کانون شهری قیدار، سجاس، گرماب، زرین آباد، است.
- شهر زرین آباد با ۲۲۲۷ نفر جمعیّت، مرکز شهرستان ایجرود است. این شهرستان با وسعتی معادل ۱۸۲۹ کیلومترمربع، ۲ بخش، ۴ دهستان، ۷۹ آبادی دارای سکنه و دو کانون شهری زرین آباد و حلب، است.
- شهر آبر با جمعیّتی معادل ۵۲۱۲ نفر، مرکز شهرستان طارم است. این شهرستان با وسعتی معادل ۲۲۳۵ کیلومترمربع، ۲ بخش، ۵ دهستان، ۱۰۱ آبادی دارای سکنه و دو کانون شهری آبر و چورزق، است.
- شهر ماهنشان با جمعیّتی معادل ۴۹۶۱ نفر، مرکزشهرستان ماهنشان است. این شهرستان با وسعتی معادل ۲۷۸۶ کیلومترمربع، ۲ بخش، ۵ دهستان، ۱۳۴ آبادی دارای سکنه و دو کانون شهری ماهنشان و دندی، است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

- سطح سوم سلسله مراتبی اداری- سیاسی مرکزیت بخش است.

به جزو روستای نیک‌پی، مابقی مرکزیت بخش‌های استان را کانون‌های شهری استان تشکیل داده‌اند که عبارتند از: ابهر، سلطانیه، خرمدره، قیدار زنجان، زرین‌آباد، حلب، آبر، چورزق ، ماهنشان، دندی، سجاس، گرماب و زرین‌آباد.

- سطح چهارم سلسله مراتبی اداری- سیاسی مرکزیت دهستان است.

استان زنجان در مجموع از ۴۶ دهستان تشکیل شده و دارای۴۶ مرکز دهستان است.

استان زنجان از دو منطقه‌ی عملکردی خاص برخوردار می‌باشد:

۱) منطقه‌ی عملکردی زنجان: شامل شهرستان‌های زنجان، طارم، ماهنشان و ایجرود، است.

۲) منطقه‌ی عملکردی ابهر: شامل شهرستان‌های ابهر، خرمدره و خدابنده، است.

۱-۲-۳-۳-۲- چگونگی استقرار سکونتگاه‌های روستایی استان زنجان

شرایط جغرافیایی استان متشکل از جغرافیای طبیعی استان، جغرافیای انسانی استان، جغرافیایی اقتصادی استان و جغرافیای فرهنگی از بارزترین عوامل و مشخصه‌هایی است که در روند گذشته برنحوه‌ی شکل‌گیری فضاهای روستایی نقش داشته است.

مجموعه‌ی این شرایط به هم مرتبط بوده و سازماندهی ساختار و پیکره‌بندی سکونتگاه‌های استان زنجان را در مناطق و نواحی مختلف آن شکل داده است.

۱) چگونگی شکل‌دهی عوامل جغرافیای طبیعی استان بر استقرار سکونتگاه‌های روستایی استان

ادامه‌ی سلسله‌ی کوه‌های البرز، زاگرس عمدتاً قلمرو سکونتگاه‌های روستایی استان زنجان را کوهستانی، دامنه‌ای وکوه‌پایه‌ای شکل داده است. بخش وسیعی از قلمرو جغرافیایی استان کوهستانی است. چنان که بخش وسیعی از سرزمین شهرستان‌های طارم، زنجان، ماهنشان، خدابنده و ایجرود، مشرف به این ارتفاعات است. همچنین وجود دشت‌های عظیم زنجان وخدابنده از دیگر مشخصه‌های طبیعی استان است. دشت زنجان،کریدوری که از بخش شرقی استان شروع شده تا انتهای این استان در سمت شمال‌غربی، ادامه دارد. این دشت درقسمت شمالی آن چسبیده به ارتفاعات طارم که ادامه‌ی رشته کوه‌های البرز است، از شمال غربی استان به طرف جنوب‌شرقی، کشیده شده و به ارتفاعات سلطانیه، محدود شده است. وجود دو رودخانه‌ی زنجان‌رود و رودخانه‌ی خرمدره در این دشت فضای خاص دیگری به آن بخشیده است.

دشت بزرگ و هموار دیگری در جنوب استان، با نام "دشت قیدار" وجود دارد که از شمال به ارتفاعات سلطانیه و از جنوب به ارتفاعات قیدار، چسبیده است. رودخانه سجاسرود در مرکز این دشت، و در نزدیکی سجاس جریان دارد. بنابراین گستری قلمروهای سکونتی روستاهای استان در این دو محدوده، خلاصه می‌شود. به طوری که دشت‌ها و نواحی صاف و هموار استان با مکمل منابع

ارضی و آبی مستعد و حاصل‌خیز، پذیرای جمعیّت و سکونتگاه‌های آبادی‌هایی با جمعیّت فراوان گردیده است. بـه طـوری کـه اکثریـت آبادی‌های بیش‌تر از ۵۰۰ نفر (بیش‌تر از ۳۰درصد)، که عمدتاً در دشت‌های هموار مستقر شده‌اند. مطابق نقشه‌های آماری، تمرکز بـیش از ۶۵ درصد جمعیّت روستایی در این نواحی است. استقرار اکثریت کانون‌های شهری استان هم در این محدوده بوده و بالطبع تمرکـز و استقرار آبادی‌های پرجمعیّت، هم در حاشیه و پیرامون این کانون‌هـا خواهـد بـود. شـرایط کوهـستانی اسـتان تـا بـه آن حـد سـخت و غیرقابل‌تحمل نیست که نتواند محل استقرار سکونتگاه‌های روستایی باشد، چـرا کـه در پـراکنش نقـشه‌هـای روسـتایی اسـتان وجـود آبادی‌های متعدد در این مناطق گواه بر سازش و تطابق مردمان آن بـا ایـن محـیط جغرافیـایی بـوده و توانـسته اسـت محـل اسـتقرار سکونتگاه‌های روستایی استان باشد؛ امّا تاحدی خشونت طبیعی آن، گواه بر پراکندگی آبادی‌ها وکم جمعیّت بودن آنها می‌باشد.

آب و هوای استان از دیگر مؤلفه‌ها و شاخص‌های تأثیرگذار بر سیستم استقرار سکونتگاه‌های روستایی است. براسـاس نقـشه‌هـای اقلیمی استان زنجان، آب و هوای خشک بیابانی گرم، نیمه مرطوب گرم، مدیترانه‌ای گرم، خشک بیابانی معتدل، نیمه مرطـوب، مربـوط و خیلی مرطوب معتدل، مرطوب سرد، نیمه خشک سرد و مرطوب سرد از ویژگـی‌هـای موجـود در ایـن پهنـه‌ی اسـتان اسـت. قلمـرو کوهستانی استان در بخش‌های شمال، شمال‌شرقی و جنوب‌غربی، مانع نفوذ سیستم آب و هوای مرطوب و بـارانی از بخـش شـمالی و غرب به داخل استان گردیده است. بارش و رطوبت بخش شمالی شهرستان طارم (حدود ۹۵۰ میلی متـر)، در فـضاهای روسـتایی ایـن بخش فاصله‌ای زیادی با بارش ۳۰۰ میلی متر در قلمرو روستایی جنـوب اسـتان دارد. همچنـین میـانگین سـالانه‌ی دمـا در فـضاهای روستایی مرتفع پایین بوده، درحالی که نواحی پست و هموار مرکزی استان بالغ بر ۱۲ درجه سانتی‌گراد، است.

در مجموع، به دلیل محدودیت منابع آب و خاک عمدتاً آبادی‌های کوچک و پراکنـده بـا جمعیّـت محـدود آن در امتـداد دره‌هـا و کوه‌پایه‌ها شکل گرفته و الگوی استقرار این آبادی‌ها به صورت دالان مانند و حالت خطی در امتداد دره‌ها و حاشیه رودخانه‌ها می‌باشـد. یکی دیگر از مؤلفه‌های مهم و تأثیرگذار که نقش بارزی در تراکم و تجمع جمعیّت انسان‌ها دارد، آب است. آب ارتباط دهنده‌ی انسان‌ها با زمین‌هاست وجود توان و قابلیت کشاورزی هر قلمروی با وجود آب درآن فضا، خود عامل استقرار و تجمـع و تـراکم جمعیّـت اسـت. وجود آبادی پرجمعیّت در پهنه‌ی آب‌خانه‌های این استان بسیار است. همچنین در طـول رودخانـه‌هـای متعـددی همچـون قـزل اوزن، آبادی‌ها به صورت خطی استقرار یافته و یا در مقیاس‌های ریز و پراکنده در فضاهای مرتفع و نیمـه مرتفـع و منـاطق دیـم‌زار، اسـتقرار یافته‌اند.

همچنین، دشت‌های به نسبت هموار با خاکی مناسب و حاصل‌خیز و منابع آب همانند رودخانه‌هـای اصـلی و فرعـی، چـشمه‌هـا و قنات‌ها،کهریزها و چاه‌ها از جمله مهم‌ترین عواملی هستند که در پراکنش فضایی آبادی‌هـا و سـکونتگاه‌هـای روسـتایی گـسترده‌هـای استان مؤثر بوده‌اند.

۲) چگونگی شکل‌دهی عوامل جغرافیای انسانی (اجتماعی و فرهنگی)، استان بر استقرار سکونتگاه‌های روستایی استان

روابط و پیوندهای ایلی، طایفه‌ای و قومی در استان از مهم‌ترین عوامل فرهنگی است، به طوری که این عوامل از مؤثرترین شاخص‌ها در نحوه‌ی استقرار سکونتگاه‌های روستایی استان بوده است. وابستگی‌های ایلی، طایفه‌ای و قومی موجب اتصال یا انفصال ساکنان امروزی آبادی‌ها شده است، به طوری که بعد از سیستم عشایری و شکل‌گیری سکونتگاه‌های دایمی و اسکان‌های بی‌برنامه مسؤولین، موجب پراکندگی آبادی‌ها در بعد مکانی و جمعیّتی شده است.

بنابراین شکل‌گیری و توسعه‌ی فضاهای روستایی بیش از هر چیز از ویژگی‌های طبیعی هر منطقه از سطح استان تبعیت نموده است، چرا که در بررسی گرفته از نظام استقرار از سکونتگاه‌ها در سطح استان ملاحظه می‌گردد که تجمع جمعیّت در مکان‌هایی بوده که قابلیت مناسبی از جهت آب و خاک، سطح هموار و به نسبت هموار و آب و هوای مطلوب داشته است. مناطق پایکوهی استان که امکان دسترسی جمعیّت به زمین‌های هموار بخش پایین دست سکونتگاه‌ها را به منظور زراعت فراهم نموده و از طرفی دسترسی به مراتع غنی نواحی مرتفع به عنوان مکان مناسب برای چرای دام‌های این مناطق را در کنار سکونتگاه‌هایی که در کنار رودخانه‌ها (به خصوص رودخانه ابهررود، زنجان‌رود و قزل‌اوزن)، فراهم نموده را می‌توان جزو کانون‌های پرجمعیّت استان تلقی نموده و از طرفی مرتفعات استان به جهت سختی شرایط زندگی از جهت نبود امکانات رفاهی مناسب، دسترسی نداشتن به راه‌های ارتباطی و همچنین نداشتن آب شرب، مسکن نامناسب و غیره جزو نواحی کم جمعیّت استان بوده و سکونتگاه‌های روستای در این نواحی به صورت پراکنده، توزیع شده‌اند.

در این گونه مناطق از سطح استان مهاجر فرصتی بیش از دیگر مناطق بوده و غالب سکونتگاه‌ها دارای رشد منفی جمعیّت می‌باشند. در مقابل این سکونتگاه‌ها برخی روستاها که قابلیت مناسبی از جهت منابع آب و خاک داشته دارای روند منطقی رشد جمعیّت می‌باشد. از جمله‌ی این سکونتگاه‌ها می‌توان به روستاهای بخش مرکزی خدابنده، ابهر و بخش مرکزی خرمدره، اشاره نمود. این روستاها که در دشت‌ها مستقر می‌باشند، غالباً مهاجر فرستی آنها خیلی کمتر از سکونتگاه‌هایی است که در نقاط کوهستانی مستقر می‌باشند. روستاهای واقع در حاشیه شهرهای بزرگ، به خصوص شهر زنجان، ابهر، خرمدره و خدابنده به جهت تمرکز فعّالیّت‌های صنعتی- خدماتی در کانون‌های شهری، روستاها نیز متأثر از این فعّالیّت‌ها غالباً پرجمعیت و متراکم بوده‌اند و گرایش به تمرکز و افزایش جمعیّت در آینده نیز در این گونه از سکونتگاه‌های روستایی استان وجود دارد. سایر سکونتگاه‌ها به عنوان فضاهای دامداری تلقی شده و عرصه‌های مرتعی می‌باشد که گستره فعّالیت‌های دامداری در گونه‌های رمه گردانی و در برخی نقاط مانند غرب زنجان‌رود عشایری تلقی می‌شود که سابقه‌ای دیرینه در استان داشته و البته روز به روز از تعداد آنها کاسته می‌شود. نظام استقرار در این فضاها به صورت تلفیقی از چادرنشینی و آبادی نشینی است که دامداران حداکثر به میزان ۵ تا ۴ ماه در چادر و در ییلاق که مناطق جنوب‌غربی شهرستان ماهنشان و شمال و شمال‌شرقی کوه بلقیس را شامل می‌شود، زندگی کرده و سپس به طرف روستاهای خود در شرق

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

زنجان‌رود حرکت می‌نمایند. این روستاها که به عنوان فضاهای قشلاقی قلمداد می‌شود به صورت سرپناه دایمی و ساختمان می‌باشد .با توجه به موارد ذکر شده عوامل مؤثر در شکل‌گیری سکونتگاه‌های روستایی استان را از دو جنبه‌ی کلی می‌توان مورد تحلیل قرار داد:

الف- الگوی استقرار سکونتگاه‌ها در مناطق هموار

روستاهایی که در دشت‌های استان مستقر شده‌اند، عمدتاً به شکل مجتمع‌های طولی یا در شکل متراکم می‌باشد. در دشت‌های به نسبت هموار استان به تناسب میزان آب و اراضی زراعی و همچنین نوع حاصل‌خیزی خاک که به جنس آن ارتباط دارد، از یک طرف و همچنین موقعیت طبیعی آن باعث شده که استقرار سکونتگاه‌ها به صورت متراکم شکل بگیرد. البته تعدادی از آبادی‌های استان به تبعیت از جریان آب‌های سطحی منطقه به جهت استفاده از آب آن در یک بخش از سال و مرغوب بودن خاک طرفین رودخانه جهت زراعت، موجب شده که سکونتگاه‌های خطی در راستای رودخانه شکل بگیرد.

ب- الگوی استقرار سکونتگاه‌ها در مناطق ناهموار

در مناطق کوهستانی استان، نظام استقرار سکونتگاه‌ها غالباً به صورت خطی بوده است که در نواحی مختلف نقاط کوهستانی شکل گرفته است. به جهت مشکلاتی که در این نوع استقرار در استان وجود داشته، نحوه‌ی استقرار بسیار پراکنده بوده و جمعیّت ساکن در این روستاها نیز تعداد کمی داشته و یا به مرور از تعداد آن کاسته شده است، هر اندازه که از نقاط مرتفع استان به سمت کوه‌پایه‌ها و سپس به دامنه‌ها حرکت می‌کنیم، آبادی‌ها متراکم‌تر و پرجمعیّت می‌شوند.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نقشه‌ی شماره‌ی ۲- چگونگی استقرار جمعیّت و سکونتگاه‌های روستایی در پهنه‌های ارتفاعی استان

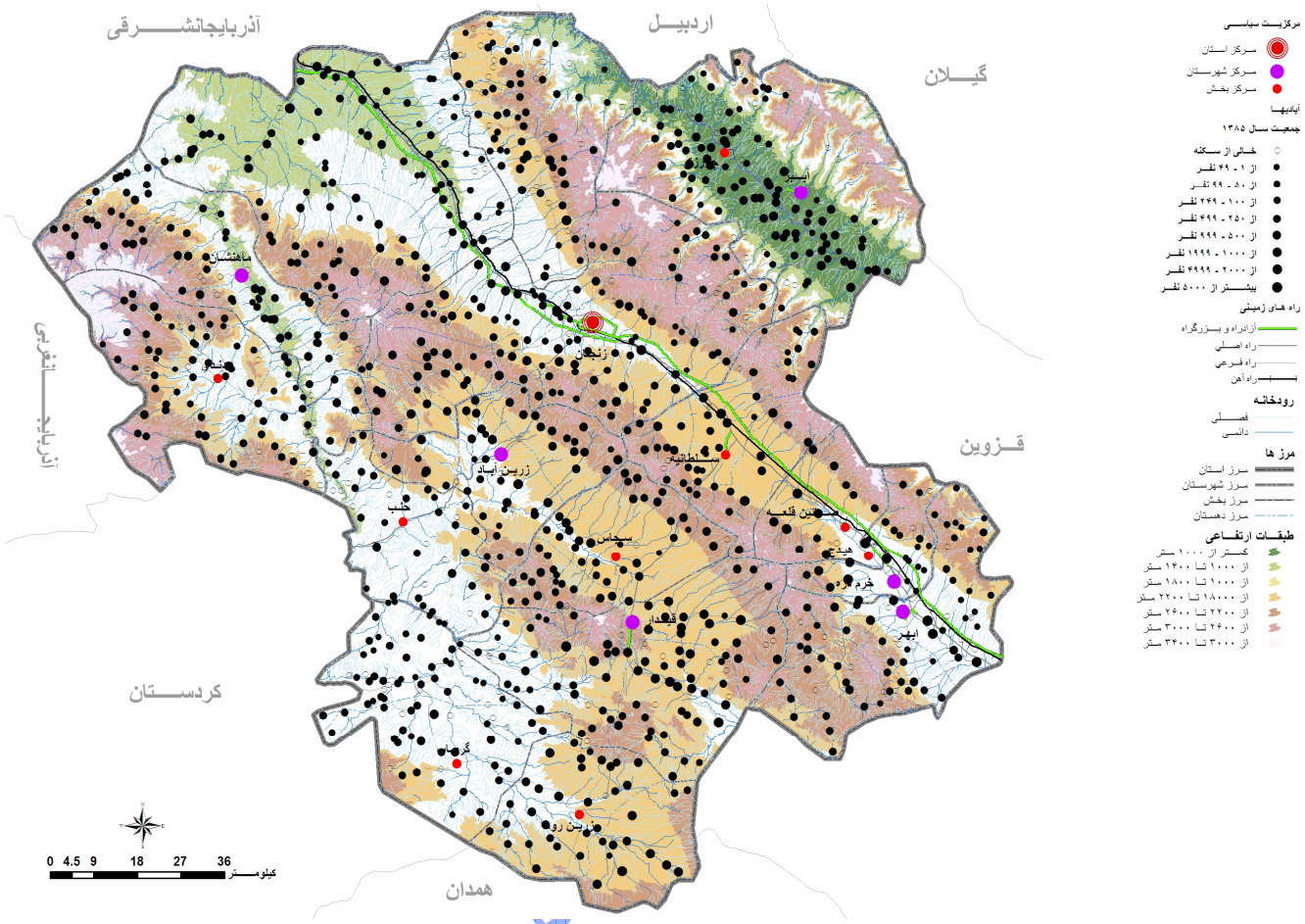

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

استانداری زنجان

با توجه به نوع استقرار سکونتگاه‌های استان در مناطق هموار و کوهستانی به تبع شرایط طبیعی، دارای شرایط متفاوتی، می‌باشد. مناطق مرتفع استان دارای تعداد زیادی آبادی نسبت به مناطق هموار بوده ولی به جهت محدودیت‌های اقلیمی و طبیعی که ذکر شد، جمعیّت کمی در آنها ساکن می‌باشد. در شهرستان‌های ماهنشان، طارم، ابهر و زنجان استقرار آبادی‌ها در فضاهای کوهستانی بیش‌تر است؛ ولی در شهرستان خدابنده به دلیل موقعیت طبیعی این منطقه غالب روستاها در نواحی دشتی استقرار یافته‌اند. تغییراتی که در سال‌های گذشته در نظام سکونت روستایی به ویژه در روستاهای واقع در نقاط کوهستانی به وجود آمده، گرایش به سکونت در روستاهای دشتی را بیش‌تر کرده است که این تغییرات عمدتاً به دلیل قابلیت جمعیّت‌پذیری بیش‌تر سکونتگاه‌های دشتی و امکانات زیربنایی متنوع مستقر در این روستاها می‌باشد. دسترسی به منابع غنی آب و خاک مناسب برای زراعت و در بعضی موارد استفاده از آب‌های سطحی، بستر مناسب‌تری جهت ماندگاری جمعیّت در این گونه از روستاهای دشتی استان و توسعه آنها را، فراهم نموده است.

۱-۲-۳-٤- تحلیل مناطق کارکردی روستایی

کم و کیف آبادی‌های استان (تعداد و طبقه‌بندی روستاها براساس خانوار و جمعیّت)

مطابق آمار سال۱۳۸۵مرکز آمارایران و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان، مجموع آبادی‌های استان زنجان۱۲۰۶مورد، بوده است. بیش‌ترین تعداد آبادی متعلق به شهرستان زنجان با ۳۵۷ آبادی (۳۰٪) وکمترین تعداد آن با ۲۹ آبادی(۳٪)، متعلق به شهرستان خرمدره است. شهرستان‌های خدابنده با ۲۶۶ آبادی، شهرستان‌های ماهنشان با ۱۵۹ آبادی، شهرستان طارم با ۱۵۴ آبادی، شهرستان ابهر با۱۴۶ آبادی و شهرستان ایجرود با ۹۵ آبادی، به ترتیب دارای بیش‌ترین تعداد آبادی هستند. (جدول شماره‌ی ۲۹).

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۲۹- کم و کیف (تعداد و سکونت)، آبادی‌های شهرستان‌های استان زنجان ۱۳۸۵

شهرستان و بخش	نام شهر	نام دهستان	تعداد آبادی		
			جمع	دارای سکنه	خالی از سکنه
ابهر			۱۴۶	۱۱۸	۲۸
سلطانیه	سلطانیه	سلطانیه	۲۹	۲۷	۲
	–	سنبل آباد	۱۳	۱۱	۲
	–	گوزلدره	۱۰	۸	۲
مرکزی	ابهر	ابهر رود	۱۴	۱۲	۲
	–	حومه	۳۰	۲۱	۹
	–	دره سجین	۱۷	۱۲	۵
	–	دولت آباد	۱۶	۱۴	۲
	صایین قلعه-هیدج	صایین قلعه	۱۷	۱۳	۴
ایجرود			۹۵	۷۹	۱۶
حلب	حلب	ایجرود پایین	۴۲	۳۲	۱۰
مرکزی	–	ایجرود بالا	۱۷	۱۶	۱
	–	سعید آباد	۷	۷	۰
	زرین آباد	گلابر	۲۹	۲۴	۵
خرمدره			۲۹	۱۸	۱۱
مرکزی		الوند	۷	۵	۲
	خرمدره	خرمدره	۲۲	۱۳	۹
خدابنده			۲۶۶	۲۳۵	۳۱
افشار	گرماب	شیوانات	۳۳	۳۰	۳
	–	قشلاقات افشار	۴۳	۳۸	۵
بزینه رود	–	بزینه رود	۱۳	۱۱	۲
	زرین رود	زرینه رود	۳۰	۲۸	۲
سجاسرود	–	آقبلاغ	۱۹	۱۸	۱
	سجاس	سجاسرود	۳۲	۳۰	۲
مرکزی	قیدار	حومه	۲۳	۲۱	۲
	–	خرا رود	۳۷	۳۱	۶
	–	سهرورد	۸	۶	۲
	–	کرسف	۲۸	۲۲	۶

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

ادامه‌ی جدول شماره‌ی۲۹- کم وکیف (تعداد وسکونت) آبادی‌های شهرستان‌های استان زنجان ۱۳۸۵

شهرســـتان و بخش	نام شــهر	نام دهســتان	تعـداد آبادی		
			جمـــع	دارای سکنه	خالی از سکنه
زنجان			۳۵۷	۲۸۹	۶۸
زنجان‌رود	–	چاپپاره بالا	۹	۸	۱
	–	چاپپاره پایین	۱۴	۱۴	۰
	–	زنجانرود پایین	۵۷	۴۵	۱۲
	–	غنی بیگلو	۳۴	۳۲	۲
مرکزی	زنجان	بناب	۵۹	۴۱	۱۸
	–	بوغداکندی	۱۵	۱۴	۱
	–	تهم	۲۲	۱۳	۹
	–	زنجان‌رود بالا	۳۵	۳۰	۵
	–	قلتوق	۱۱	۱۰	۱
	–	معجزات	۲۵	۲۵	۰
قره پشتلو	–	قره پشتلو پایین	۳۲	۲۲	۱۰
	–	قره پشتلو بالا	۴۴	۳۵	۹
طارم			۱۵۴	۱۰۱	۵۳
چورزق	چورزق	چورزق	۲۹	۲۴	۵
	–	دستجرده	۲۰	۱۷	۳
مرکزی	آب بر	آب بر	۱۷	۱۱	۶
	–	درام	۴۷	۲۵	۲۲
	–	گیلوان	۴۱	۲۴	۱۷
ماهنشان			۱۵۹	۱۳۴	۲۵
انگوران	دندی	انگوران	۵۴	۴۹	۵
	–	قلعه جوق	۳۰	۲۲	۸
مرکزی	–	اوریاد	۳۰	۲۷	۳
	–	قزل گچیلو	۱۰	۸	۲
	ماهنشان	ماهنشان	۳۵	۲۸	۷

مأخذ: سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۳۰ - درصد آبادی دارای سکنه و خالی از سکنه شهرستان از کل آبادی استان ۱۳۸۵

شرح	آبادی			درصد آبادی‌های شهرستان از کل آبادی‌های استان	آبادی‌های دارای سکنه شهرستان از کل آبادی دارای سکنه استان	آبادی‌های خالی از سکنه شهرستان از کل آبادی دارای خالی از سکنه استان
	جمع	دارای سکنه	خالی از سکنه			
استان	۱۲۰۶	۹۷۴	۲۳۲	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰
ابهر	۱۴۶	۱۱۸	۲۸	۱۲/۱	۱۲/۱	۱۲
ایجرود	۹۵	۷۹	۱۶	۷/۹	۸/۱	۶/۹
خدابنده	۲۶۶	۲۳۵	۳۱	۲۲/۱	۲۴/۱	۱۳/۴
خرمدره	۲۹	۱۸	۱۱	۲/۴	۱/۸	۴/۷
زنجان	۳۵۷	۲۸۹	۶۸	۲۹/۶	۲۹/۷	۲۹/۳
طارم	۱۵۴	۱۰۱	۵۳	۱۲/۸	۱۰/۴	۲۲/۸
ماهنشان	۱۵۹	۱۳۴	۲۵	۱۳/۲	۱۳/۸	۱۰/۸

مأخذ: سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ۳۱- درصد آبادی دارای سکنه و خالی ازسکنه شهرستان ازکل آبادی شهرستان استان ۱۳۸۵

شرح	تعداد آبادی			آبادی دارای سکنه شهرستان از کل آبادی شهرستان	آبادی خالی ازسکنه شهرستان از کل آبادی شهرستان
	جمع	دارای سکنه	خالی از سکنه		
استان	۱۲۰۶	۹۷۴	۲۳۲	۸۰/۸	۱۹/۲
ابهر	۱۴۶	۱۱۸	۲۸	۸۰/۸	۱۹/۲
ایجرود	۹۵	۷۹	۱۶	۸۳/۲	۱۶/۸
خدابنده	۲۶۶	۲۳۵	۳۱	۸۸/۳	۱۱/۷
خرمدره	۲۹	۱۸	۱۱	۶۲/۱	۳۷/۹
زنجان	۳۵۷	۲۸۹	۶۸	۸۱/۰	۱۹/۰
طارم	۱۵۴	۱۰۱	۵۳	۶۵/۶	۳۴/۴
ماهنشان	۱۵۹	۱۳۴	۲۵	۸۴/۳	۱۵/۷

مأخذ: سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

در توزیع آبادی‌های دارای سکنه و خالی از سکنه استان و براساس طبقه‌بندی صورت گرفته ۲۸٪ از آبادی‌های مسکونی استان زنجان در شمار آبادی‌های کوچک قرار داشته و کمتر از ۱۰۰ نفر جمعیّت داشته‌اند. به عبارت دیگر از ۱۲۰۶ آبادی استان ۳۲۹ آبادی در این رده قرار داشته‌اند، در طبقه‌ی جمعیّتی بین ۱۵۰-۱۰۰ نفر در حدود ۸۰ روستا (۷درصد)، در طبقه‌ی جمعیّتی ۲۵۰-۱۵۱ نفر،۱۶۲روستا (۱۴درصد)، در طبقه‌ی جمعیّتی ۵۰۰-۲۵۱ نفر،۲۳۶روستا (۲۰درصد) و مابقی روستاهای دارای جمعیّتی بالاتر از۵۰۰ نفر، می‌باشد.

بیش‌ترین آبادی‌های پر جمعیّت استان در شهرستان خدابنده، استقرار یافته است. در سال ۱۳۷۵ از مجموع ۳ آبادی با جمعیّت بیش از ۵۰۰۰ نفر در سطح استان، ۲ آبادی متعلق به شهرستان خدابنده، بوده است که این ۲ آبادی در مجموع حدود ۱۱ هزار نفر جمعیّت روستایی را در خود جای داده بودند.

همچنین سهم این شهرستان از روستاهای دارای جمعیّت متوسط درسطح شهرستان‌های استان بالاترین بوده است، در حالی که سهم این گونه آبادی‌ها در بعضی شهرستان‌های استان، ازجمله، شهرستان زنجان و ابهر در این دوره‌ی مذکور کاهش یافته است. به طوری که در شهرستان زنجان سهم این گونه آبادی‌ها از ۴۹٪ به ۴۵٪ و در شهرستان ابهر از ۴۵٪ به ۴۱٪، رسیده است.

بر همین اساس از مجموع۱۲۰۶ آبادی استان، ۹۷۴ آبادی دارای سکنه و ۲۳۲ آبادی‌های خالی از سکنه، می‌باشد. شهرستان زنجان با ۶۸ آبادی خالی از سکنه (۲۹/۳٪)، از کل آبادی‌های خالی از سکنه استان و شهرستان خرمدره نیز با۱۱ آبادی خالی از سکنه (۴/۷٪)، بیش‌ترین و کمترین تعداد این نوع آبادی‌ها را به خود اختصاص داده است.

شهرستان طارم با ۲۲/۸٪ از آبادی‌های خالی از سکنه پس از شهرستان زنجان قرار دارد. درارتباط با آبادی‌های دارای سکنه، شهرستان زنجان با۲۸۹ آبادی درحدود ۲۹/۷٪ از کل آبادی‌های دارای سکنه استان را به خود اختصاص داده است. بعد از شهرستان زنجان، شهرستان خدابنده با ۲۴/۱٪ از کل آبادی‌های دارای سکنه استان، در رتبه‌ی دوّم جا گرفته است. شهرستان ماهنشان و ابهر به ترتیب با ۱۳/۸٪ و ۱۲/۱٪ از کل آبادی‌های دارای سکنه استان در رتبه‌های سوم و چهارم قرار گرفته‌اند. مطابق با جدول شماره‌ی ۳۱ ، کلیه‌ی مشخصات آبادی‌های دارای سکنه و خالی از سکنه براساس تقسیم‌بندی دهستانی، بیش‌ترین تعداد آبادی‌های دارای سکنه و خالی از سکنه، براساس همین تقسیم بندی انجام شده است (جدول شماره‌ی ۳۱).

بررسی توزیع آبادی‌های استان به تفکیک شهرستان و براساس توزیع در سطح شهرستانی، نشان می‌دهد که بیش‌ترین آبادی‌های دارای سکنه به ترتیب در سطح شهرستان‌های خدابنده، ماهنشان، ایجرود، ابهر، زنجان، طارم و خرمدره، می‌باشد. همچنین بالاترین درصد روستاهای خالی از سکنه در سطح شهرستان خرمدره بوده و سپس در سطح شهرستان طارم می‌باشد. درحالی که شهرستان خدابنده پایین‌ترین درصد تعداد روستاهای خالی از سکنه را درسطح شهرستان‌های استان، دارد.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی۳۲- آبادی‌های دارای سکنه برحسب طبقه‌بندی جمعیّت و شهرستان ۱۳۷۵(نفر)

شهرستان	جمع	۱-۲٤	۲۵-٤۹	۵۰-۹۹	۱۰۰-۲٤۹
ابهر	۱۱۸	۱۲	۶	۶	۲۴
ایجرود	۷۹	۱	۵	۷	۱۵
خدابنده	۲۳۵	۷	۴	۱۴	۶۰
خرمدره	۱۸	۱	۲	۴	۱
زنجان	۲۸۹	۲۰	۱۷	۲۹	۶۷
طارم	۱۰۱	۸	۹	۹	۲۶
ماهنشان	۱۳۴	۶	۷	۸	۴۸
جمع	۹۷۴	۵۵	۵۰	۷۷	۲۴۱

ادامه‌ی جدول شماره‌ی ۳۲- آبادی‌های دارای سکنه برحسب طبقه‌بندی جمعیّت و شهرستان ۱۳۷۵(نفر)

شهرستان	۲۵۰ – ٤۹۹	۵۰۰-۹۹۹	۱۰۰۰-۲٤۹۹	۲۵۰۰-٤۹۹۹	۵۰۰۰ نفر و بیشتر
ابهر	۳۰	۲۱	۱۵	۳	۱
ایجرود	۲۰	۲۳	۷	۱	۰
خدابنده	۶۱	۵۷	۲۸	۳	۱
خرمدره	۲	۳	۵	۰	۰
زنجان	۷۵	۵۶	۲۳	۲	۰
طارم	۱۷	۲۵	۷	۰	۰
ماهنشان	۳۶	۲۶	۳	۰	۰
جمع	۲۴۱	۲۱۱	۸۸	۹	۲

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان، سال۱۳۷۵.

معاونت برنامه‌ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۳۳- آبادی‌های دارای سکنه برحسب طبقه‌بندی تعداد خانوار و شهرستان ۱۳۷۵(خانوار)[1]

شهرستان	جمع	۱-٤	٥ – ۹	۱۰ – ۱۹	۲۰ – ٤۹
ابهر	۱۱۸	۱۱	۶	۹	۲۲
ایجرود	۷۹	۱	۴	۱۱	۱۶
خدابنده	۲۳۵	۸	۴	۱۷	۶۴
خرمدره	۱۸	۱	۲	۴	۱
زنجان	۲۸۹	۲۴	۱۷	۳۰	۷۹
طارم	۱۰۱	۷	۱۰	۷	۲۸
ماهنشان	۱۳۴	۸	۴	۱۰	۵۲
جمع	۹۷۴	۶۰	۴۷	۸۸	۲۶۲

ادامه‌ی جدول شماره‌ی ۳۳- آبادی‌های دارای سکنه برحسب طبقه بندی تعداد خانوار و شهرستان۱۳۷۵ (خانوار)[2]

شهرستان	۵۰ – ۹۹	۱۰۰ – ۱۹۹	۲۰۰ – ٤۹۹	۵۰۰ – ۹۹۹	۱۰۰۰ خانوار و بیشتر
ابهر	۳۲	۱۹	۱۵	۳	۱
ایجرود	۱۷	۲۳	۷	۰	۰
خدابنده	۶۴	۴۹	۲۳	۴	۲
خرمدره	۳	۲	۵	۰	۰
زنجان	۶۷	۴۹	۲۱	۲	۰
طارم	۱۷	۲۵	۷	۰	۰
ماهنشان	۳۹	۲۰	۱	۰	۰
جمع	۲۳۹	۱۸۷	۷۹	۹	۳

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان، سال۱۳۷۵.

۱ – جمعیّت غیرساکن منظور نشده است.

۲ - جمعیّت غیرساکن منظور نشده است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۳٤- جمعیّت آبادی‌های دارای سکنه برحسب طبقه‌بندی جمعیّت و شهرستان ۱۳۷۵ (نفر)[۱]

شهرستان	جمع	۱-۲٤	۲۵-٤۹	۵۰-۹۹	۱۰۰-۲٤۹
ابهر	۶۷۷۱۹	۱۲۷	۲۱۴	۴۷۳	۴۲۶۰
ایجرود	۳۸۴۸۶	۱	۱۹۴	۵۵۴	۲۲۸۸
خدابنده	۱۳۱۱۶۱	۹۷	۱۴۹	۱۰۵۴	۱۰۷۰۳
خرم دره	۱۲۵۸۷	۵	۷۱	۳۰۸	۱۶۷
زنجان	۱۱۸۳۱۶	۱۵۵	۶۰۴	۲۰۸۱	۱۱۶۴۷
طارم	۳۷۸۵۲	۹۷	۳۳۲	۶۵۰	۴۵۵۵
ماهنشان	۴۳۲۹۴	۷۲	۲۴۹	۵۶۵	۸۴۰۲
جمع	۴۴۹۴۱۵	۵۵۴	۱۸۱۳	۵۶۸۵	۴۲۰۲۲

ادامه‌ی جدول شماره‌ی ۳٤- جمعیّت آبادی‌های دارای سکنه برحسب طبقه‌بندی جمعیّت و شهرستان آبان ۱۳۷۵(نفر)[۲]

شهرستان	۲۵۰-٤۹۹	۵۰۰-۹۹۹	۱۰۰۰-۲٤۹۹	۲۵۰۰ -٤۹۹۹	۵۰۰۰ نفرو بیشتر
ابهر	۱۱۵۱۳	۱۴۶۷۲	۲۳۲۱۴	۸۲۱۶	۵۰۳۰
ایجرود	۶۴۳۶	۱۷۱۸۲	۱۱۸۳۱	۰	۰
خدابنده	۲۱۹۰۰	۴۱۵۹۶	۴۰۵۴۰	۹۶۱۷	۵۵۰۵
خرمدره	۷۱۷	۲۳۲۸	۸۹۹۱	۰	۰
زنجان	۲۶۶۲۲	۳۸۴۶۸	۳۲۴۸۱	۶۲۵۸	۰
طارم	۶۰۳۷	۱۶۹۲۴	۹۲۵۷	۰	۰
ماهنشان	۱۲۷۰۵	۱۷۸۴۰	۳۴۶۱	۰	۰
جمع	۸۵۹۳۰	۱۴۹۰۱۰	۱۲۹۷۷۵	۲۴۰۹۱	۱۰۵۳۵

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان، سال۱۳۷۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱ - جمعیّت غیرساکن منظور نشده است.

۲ - جمعیّت غیرساکن منظور نشده است.

نقشه‌ی شماره‌ی ۳- چگالی جمعیّت روستایی استان سال ۱۳۴۵

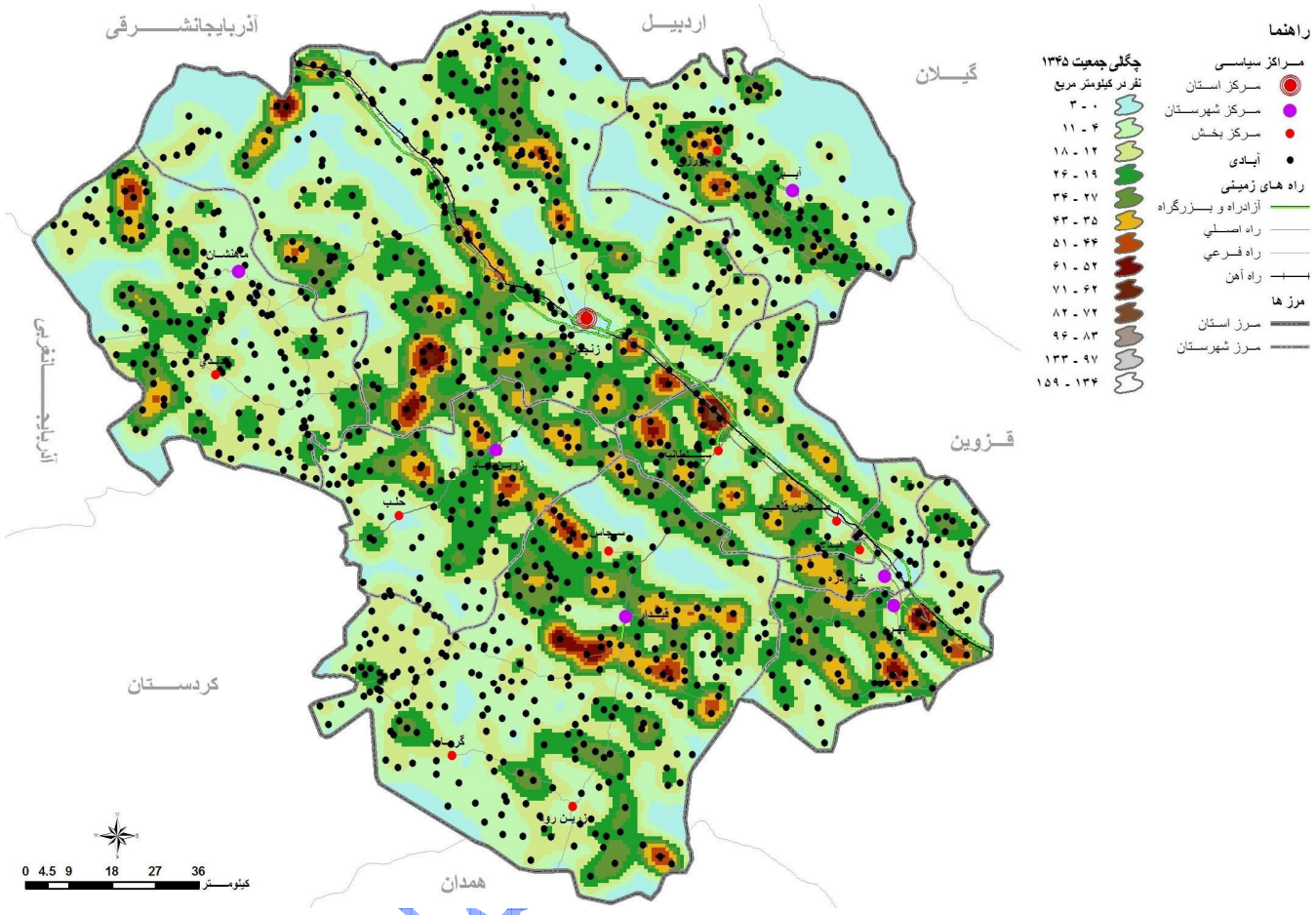

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

سازمان استانداری زنجان

نقشه‌ی شماره‌ی ٤- چگالی جمعیّت روستایی استان سال ۱۳۵۵

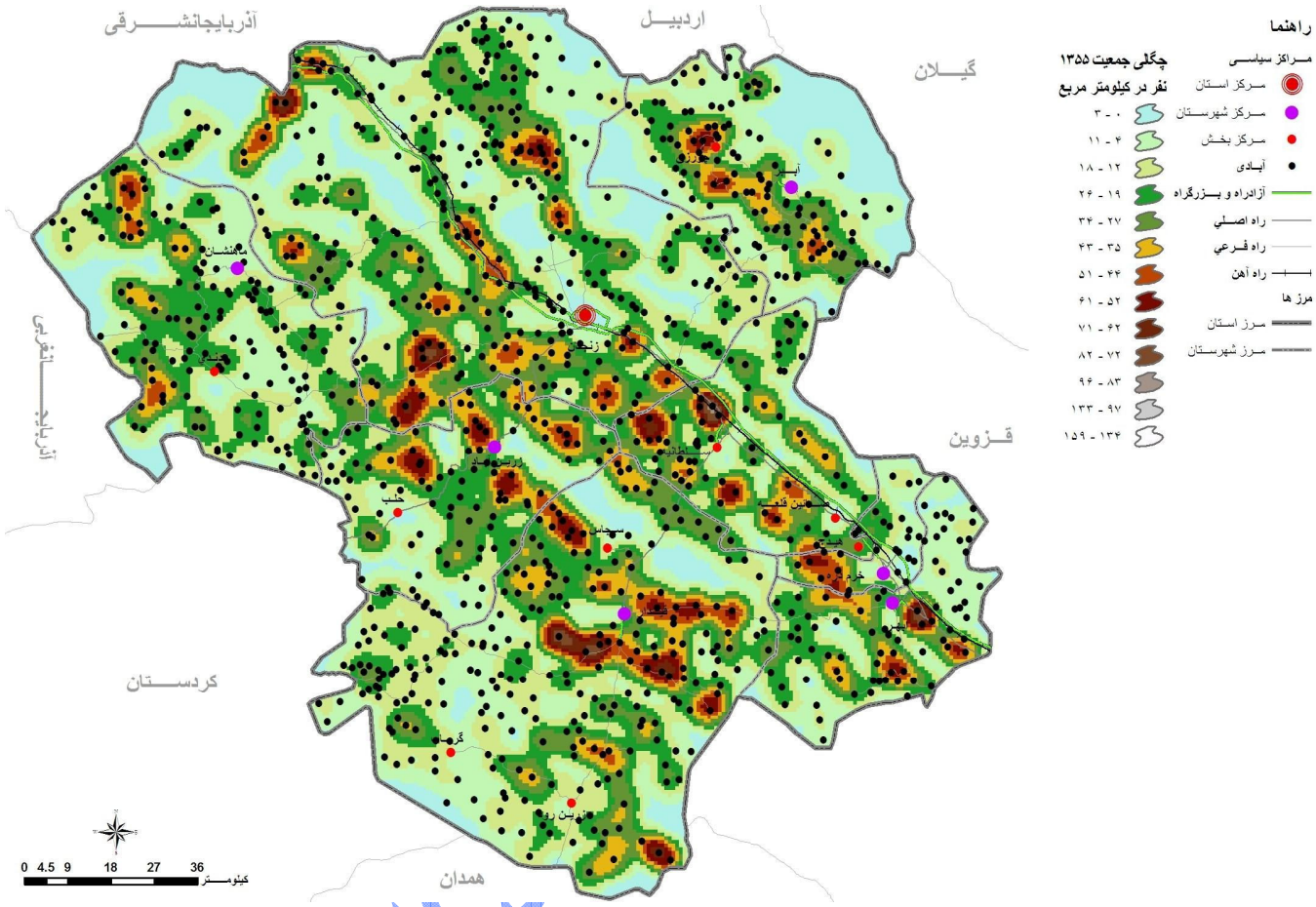

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

مشاورهای زنجان

نقشه‌ی شماره‌ی ۵- چگالی جمعیّت روستایی استان سال ۱۳٦۵

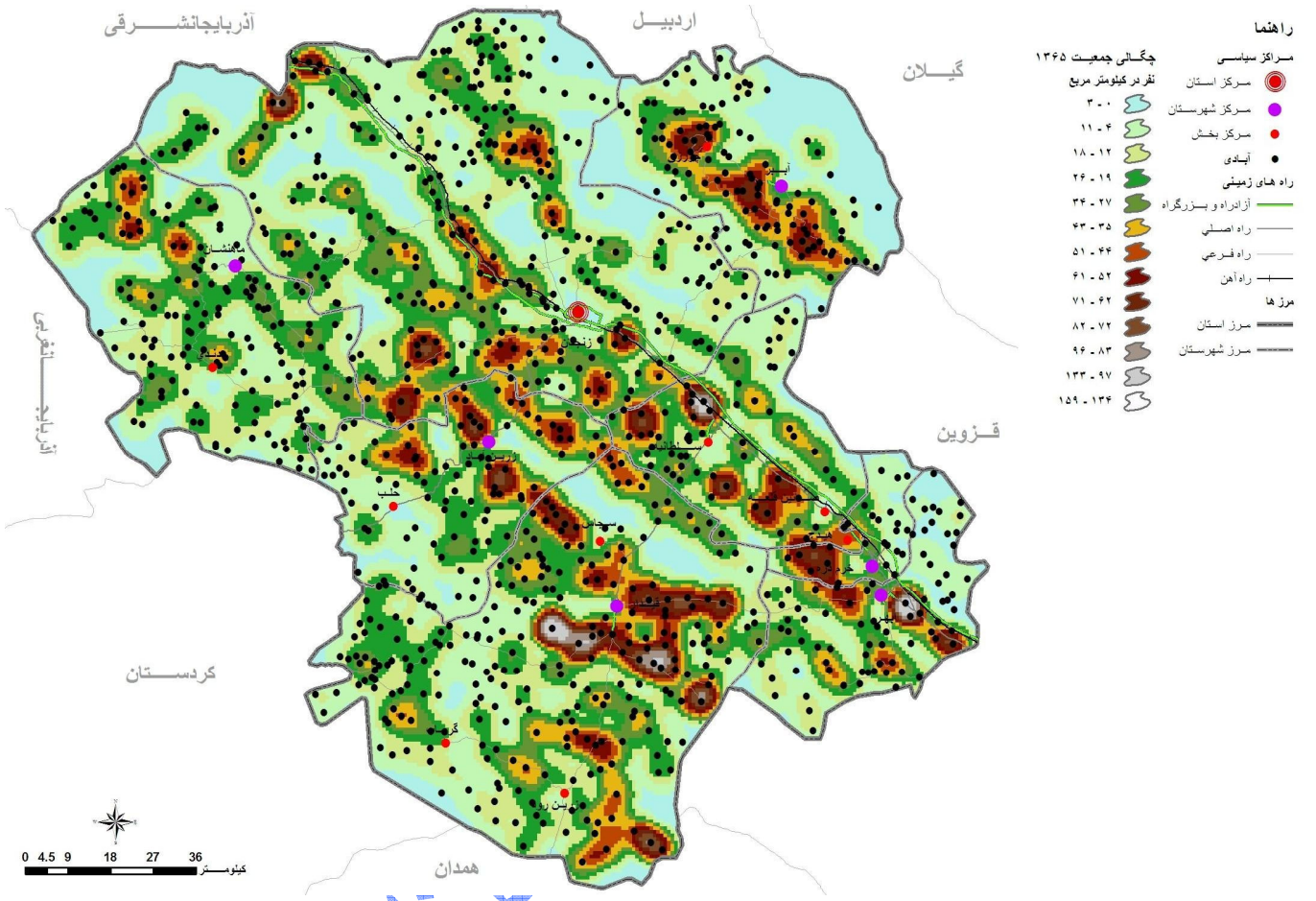

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان زنجان

نقشه‌ی شماره‌ی ٦- چگالی جمعیّت روستایی استان سال ۱۳۷۵

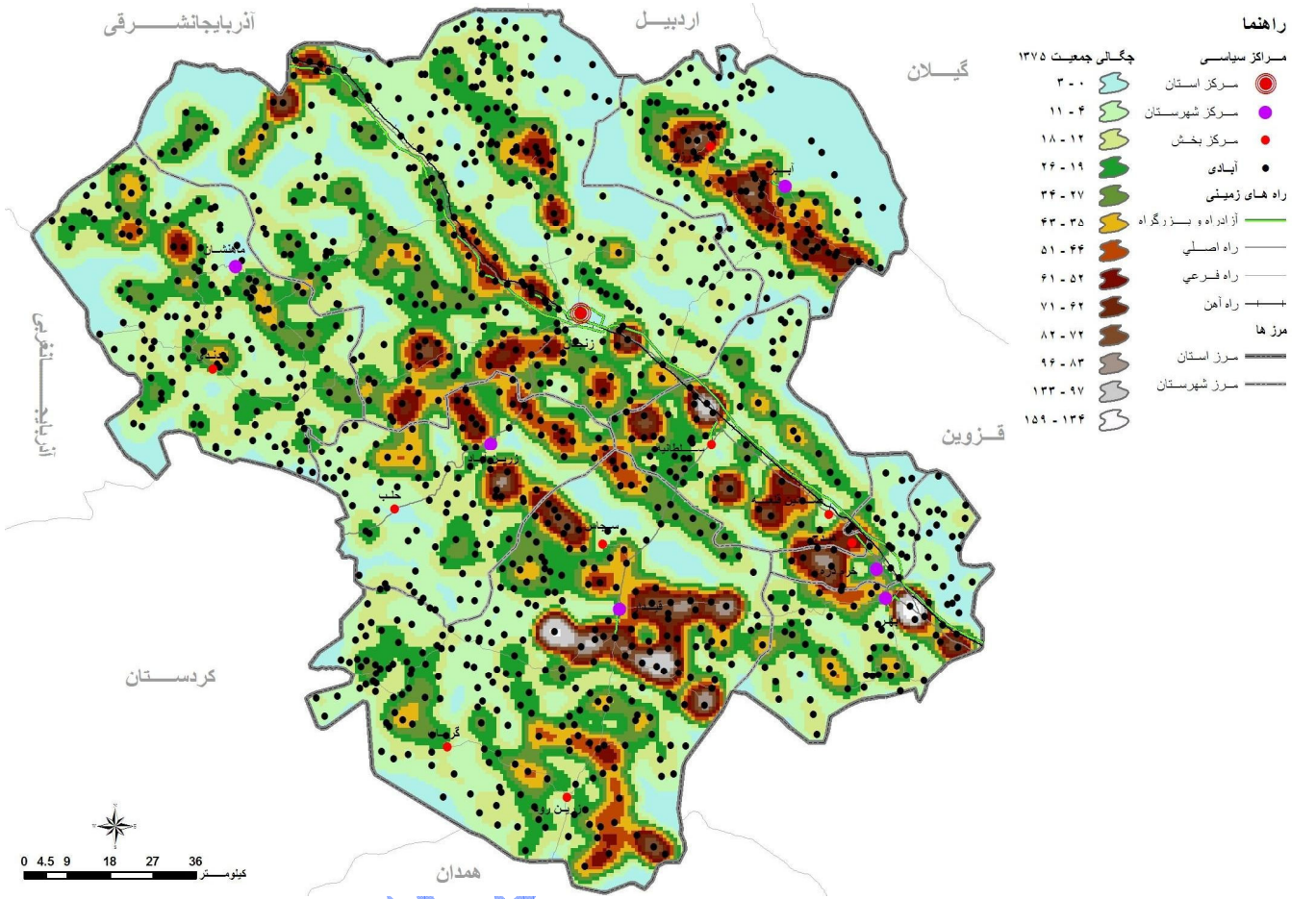

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان

• چگونگی استقرار سکونتگاه‌های روستایی برروی محیط طبیعی در استان

براساس اطلاعات سرشماری عمومی نفوس ومسکن سال۱۳۸۵مرکز آمار ایران، جدول‌های شماره‌ی ۴۸-۳۴ ، به نحوه‌ی توزیع آبادی‌های استان زنجان به تفکیک شهرستان برحسب وضع طبیعی (کیفیت آبادی) و به لحاظ تعداد و درصد برخورداری بیان گردیده است. بر اساس همین اطلاعات از تعداد ۱۲۰۶ آبادی استان،۲۵۴ آبادی معادل ۲۱/۱٪ از نوع جلگه‌ای، ۴۰۵ آبادی معادل ۳۳/۶٪ از نوع کوهستانی، ۵۴۱ آبادی معادل ۴۴/۹٪ از نوع جلگه‌ای کوهستانی، ۵ آبادی معادل ۰/۴٪ از نوع جلگه ای جنگلی و ۱ پارچه آبادی معادل ۰/۱٪ از نوع کوهستانی جنگلی می‌باشد. بدین ترتیب بیش‌ترین تعداد آبادی‌های (دارای سکنه وخالی از سکنه)، استان از نوع آبادی‌های جلگه‌ای – کوهستانی بوده (۴۴/۹٪) و کمترین تعداد آن هم از نوع آبادی‌های کوهستانی جنگلی با ۰/۱٪ است.

جدول شماره‌ی ۳۵- وضعیت استقرار،کیفیت وکمیت درصدی آبادی‌های استان و شهرستان‌های استان سال۱۳۸۵

نام شهرستان	تعدادودرصد	وضع طبیعی				
		جلگه	کوهستانی	جلگه‌ای	جلگه‌ای	کوهستانی	سایر
استان	۱۲۰۶	۲۵۴	۴۰۵	۵۴۱	۵	۱	۰
	۱۰۰	۲۱/۱	۳۳/۶	۴۴/۹	۰,۴	۰/۱	۰/۰
ابهر	۱۴۶	۳۷	۴۸	۶۱	۰	۰	۰
	۱۰۰	۲۵/۳	۳۲/۹	۴۱/۸	۰/۰	۰/۰	۰/۰
ایجرود	۹۵	۲۰	۶	۶۹	۰	۰	۰
	۱۰۰	۲۱/۱	۶/۳	۷۲/۶	۰/۰	۰/۰	۰/۰
خدابنده	۲۶۶	۹۳	۷۴	۹۷	۲	۰	۰
	۱۰۰	۳۵/۰	۲۷/۸	۳۶/۵	۰/۸	۰/۰	۰/۰
خرمدره	۲۹	۱۰	۱۰	۹	۰	۰	۰
	۱۰۰	۳۴/۵	۳۴/۵	۳۱/۰	۰	۰	۰/۰
زنجان	۳۵۷	۵۵	۹۸	۲۰۳	۱	۰	۰
	۱۰۰	۱۵/۴	۲۷/۵	۵۶/۹	۰/۳	۰/۰	۰/۰
طارم	۱۵۴	۳۳	۶۸	۵۰	۲	۱	۰
	۱۰۰	۲۱/۴	۴۴/۲	۳۲/۵	۱/۳	۰/۶	۰/۰
ماهنشان	۱۵۹	۶	۱۰۱	۵۲	۰	۰	۰
	۱۰۰	۳/۸	۶۳/۵	۳۲/۷	۰/۰	۰/۰	۰/۰

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان، معاونت آمار و اطلاعات، سال۱۳۸۵.

الگوی توزیع آبادی‌ها در سطح شهرستان‌های استان تاحدود زیادی نزدیک به توزیع آن در سطح استان می‌باشد، بدین گونه که بیش‌ترین تعداد آبادی‌های (دارای سکنه وخالی از سکنه)، استان از نوع آبادی‌های جلگه‌ای – کوهستانی و سپس به ترتیب آبادی‌های کوهستانی و سپس جلگه‌ای در رده‌های بعدی قرار گرفته‌اند. (رجوع شود به جدول شماره‌ی ۳۵).

جدول شماره‌ی ۳۶- کم وکیف (وضع طبیعی)، آبادی‌های شهرستان ابهر در سال ۱۳۸۵

نام دهستان	وضع طبیعی					
	جلگه‌ای	کوهستانی	جلگه‌ای کوهستانی	جلگه‌ای جنگلی	کوهستانی جنگلی	سایر
سلطانیه	۲۱	۱۵	۲	۰	۰	۰
سنبل آباد	۳	۳	۷	۰	۰	۰
گوزلدره	۰	۶	۴	۰	۰	۰
ابهررود	۱	۴	۹	۰	۰	۰
حومه	۱۴	۸	۸	۰	۰	۰
درسجین	۳	۲	۱۲	۰	۰	۰
دولت آباد	۰	۵	۱۱	۰	۰	۰
صایین قلعه	۴	۵	۸	۰	۰	۰

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان زنجان، معاونت آمار و اطلاعات، سال ۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ۳۷- کم وکیف (وضع طبیعی)، آبادی‌های شهرستان خدابنده در سال ۱۳۸۵

نام دهستان	وضع طبیعی					
	جلگه‌ای	کوهستانی	جلگه‌ای کوهستانی	جلگه‌ای جنگلی	کوهستانی جنگلی	سایر
شیوانات	۲۰	۷	۶	۰	۰	۰
قشلاقات افشار	۱۷	۵	۲۱	۰	۰	۰
بزینه رود	۱۱	۱	۱	۰	۰	۰
زرینه رود	۱۳	۹	۸	۰	۰	۰
حومه	۱۰	۴	۸	۱	۰	۰
خرارود	۱۰	۴	۲۳	۰	۰	۰
سهرورد	۲	۲	۳	۱	۰	۰
کرسف	۳	۷	۱۸	۰	۰	۰
آغبلاغ	۳	۱۱	۵	۰	۰	۰
سجاسرود	۴	۲۴	۴	۰	۰	۰

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان، معاونت آمار واطلاعات، سال ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۳۸- کم وکیف(وضع طبیعی)، آبادی‌های شهرستان زنجان در سال ۱۳۸۵

نام دهستان	وضع طبیعی					
	جلگه‌ای	کوهستانی	جلگه‌ای کوهستانی	جلگه‌ای جنگلی	کوهستانی جنگلی	سایر
چاپاره بالا	۱	۵	۳	۰	۰	۰
زنجان‌رودپایین	۹	۱۸	۳۰	۰	۰	۰
چاپاره پایین	۳	۲	۹	۰	۰	۰
غنی بیگلو	۰	۱۷	۱۷	۰	۰	۰
بناب	۱۸	۲۶	۱۵	۰	۰	۰
بوغداکندی	۱	۱	۱۳	۰	۰	۰
تهم	۱	۶	۱۵	۰	۰	۰
زنجان‌رودبالا	۸	۸	۱۹	۰	۰	۰
معجزات	۷	۴	۱۴	۰	۰	۰
قلتوق	۰	۳	۸	۰	۰	۰
قره پشتلوی بالا	۵	۴	۳۴	۱	۰	۰
قره پشتلوی پایین	۲	۴	۲۶	۰	۰	۰

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان، معاونت آمار و اطلاعات، سال۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ۳۹- کم وکیف (وضع طبیعی)، آبادی‌های شهرستان خرمدره درسال ۱۳۸۵

نام دهستان	وضع طبیعی					
	جلگه‌ای	کوهستانی	جلگه‌ای کوهستانی	جلگه‌ای جنگلی	کوهستانی جنگلی	سایر
الوند	۰	۴	۳	۰	۰	۰
خرمدره	۱۰	۶	۶	۰	۰	۰

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان، معاونت آمار و اطلاعات، سال۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ٤٠- کم وکیف (وضع طبیعی)، آبادی‌های شهرستان ایجرود در سال ۱۳۸۵

نام دهستان	وضع طبیعی					
	جلگه‌ای	کوهستانی	جلگه‌ای کوهستانی	جلگه‌ای جنگلی	کوهستانی جنگلی	سایر
ایجرودپایین	۶	۳	۳۳	۰	۰	۰
ایجرودبالا	۳	۱	۱۳	۰	۰	۰
گلابر	۱۱	۰	۱۸	۰	۰	۰
سعیدآباد	۰	۲	۵	۰	۰	۰

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان، معاونت آمار و اطلاعات، سال۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ٤١- کم وکیف (وضع طبیعی)، آبادی‌های شهرستان طارم در سال ۱۳۸۵

نام دهستان	وضع طبیعی					
	جلگه‌ای	کوهستانی	جلگه‌ای کوهستانی	جلگه‌ای جنگلی	کوهستانی جنگلی	سایر
چورزق	۶	۱۹	۴	۰	۰	۰
دستجرده	۲	۸	۱۰	۰	۰	۰
آب بر	۶	۳	۵	۲	۱	۰
درام	۷	۲۰	۲۰	۰	۰	۰
گیلوان	۱۱	۱۴	۷	۰	۰	۰

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان، معاونت آمار و اطلاعات، سال۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ٤٢- کم وکیف (وضع طبیعی)، آبادی‌های شهرستان ماهنشان در سال ۱۳۸۵

نام دهستان	وضع طبیعی					
	جلگه‌ای	کوهستانی	جلگه‌ای کوهستانی	جلگه‌ای جنگلی	کوهستانی جنگلی	سایر
انگوران	۱	۳۹	۱۴	۰	۰	۰
قلعه جوق	۲	۱۸	۱۰	۰	۰	۰
اوریاد	۲	۲۰	۸	۰	۰	۰
قزل گچیلو	۰	۶	۴	۰	۰	۰
ماهنشان	۱	۱۸	۱۶	۰	۰	۰

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان، معاونت آمار و اطلاعات، سال۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ٤٣-کیفیت وکمیت درصدی وضعیت طبیعی آبادی‌های شهرستان ابهردر سال ۱۳۸۵

نام دهستان	وضع طبیعی					
	جلگه‌ای	کوهستانی	جلگه‌ای کوهستانی	جلگه‌ای جنگلی	کوهستانی جنگلی	سایر
سلطانیه	۴۱/۴	۵۱/۷	۶/۹	۰/۰	۰/۰	۰/۰
سنبل اباد	۲۳/۱	۲۳/۱	۵۳/۸	۰/۰	۰/۰	۰/۰
گوزلدره	۰/۰	۶۰/۰	۴۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰
ابهررود	۷/۱	۲۸/۶	۶۴/۳	۰/۰	۰/۰	۰/۰
حومه	۴۶/۷	۲۶/۷	۲۶/۷	۰/۰	۰/۰	۰/۰
درسجین	۱۷/۶	۱۱/۸	۷۰/۶	۰/۰	۰/۰	۰/۰
دولت آباد	۰/۰	۳۱/۳	۶۸/۸	۰/۰	۰/۰	۰/۰
صائین قلعه	۲۳/۵	۲۹/۴	۴۷/۱	۰/۰	۰/۰	۰/۰

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان زنجان، معاونت آمار و اطلاعات، سال۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ٤٤-کیفیت وکمیت درصدی وضعیت طبیعی شهرستان خدابنده در سال ۱۳۸۵

نام دهستان	وضع طبیعی					
	جلگه‌ای	کوهستانی	جلگه‌ای کوهستانی	جلگه‌ای جنگلی	کوهستانی جنگلی	سایر
شیوانات	۶۰/۶	۲۱/۲	۱۸/۲	۰/۰	۰/۰	۰/۰
قشلاقات افشار	۳۹/۵	۱۱/۶	۴۸/۸	۰/۰	۰/۰	۰/۰
بزینه رود	۸۴/۶	۷/۷	۷/۷	۰/۰	۰/۰	۰/۰
زرینه رود	۴۳/۳	۳۰/۰	۲۶/۷	۰/۰	۰/۰	۰/۰
حومه	۴۳/۵	۱۷/۴	۳۴/۸	۴/۳	۰/۰	۰/۰
خرارود	۲۷/۰	۱۰/۸	۶۲/۲	۰/۰	۰/۰	۰/۰
سهرورد	۲۵/۰	۲۵/۰	۳۷/۵	۱۲/۵	۰/۰	۰/۰
کرسف	۱۰/۷	۲۵/۰	۶۴/۳	۰/۰	۰/۰	۰/۰
آغبلاغ	۱۵/۸	۵۷/۹	۲۶/۳	۰/۰	۰/۰	۰/۰
سجاسرود	۱۲/۵	۷۵/۰	۱۲/۵	۰/۰	۰/۰	۰/۰

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان، معاونت آمار و اطلاعات، سال ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ٤٥- کیفیت وکمیت درصدی وضعیت طبیعی شهرستان زنجان در سال۱۳۸۵

نام دهستان	وضع طبیعی					
	جلگه‌ای	کوهستانی	جلگه‌ای کوهستانی	جلگه‌ای جنگلی	کوهستانی جنگلی	سایر
چاپپاره بالا	۱۱/۱	۵۵/۶	۳۳/۳	۰/۰	۰/۰	۰/۰
زنجان‌رودپایین	۱۵/۸	۳۱/۶	۵۲/۶	۰/۰	۰/۰	۰/۰
چاپپاره پایین	۲۱/۴	۱۴/۳	۶۴/۳	۰/۰	۰/۰	۰/۰
غنی بیگلو	۰/۰	۵۰/۰	۵۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰
بناب	۳۰/۵	۴۴/۱	۲۵/۴	۰/۰	۰/۰	۰/۰
بوغداکندی	۶/۷	۶/۷	۸۶/۷	۰/۰	۰/۰	۰/۰
تهم	۴/۵	۲۷/۳	۶۸/۲	۰/۰	۰/۰	۰/۰
زنجان‌رودبالا	۲۲/۹	۲۲/۹	۵۴/۳	۰/۰	۰/۰	۰/۰
معجزات	۲۸/۰	۱۶/۰	۵۶/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰
قلتوق	۰/۰	۲۷/۳	۷۲/۷	۰/۰	۰/۰	۰/۰
قره پشتلوی بالا	۱۱/۴	۹/۱	۷۷/۳	۲/۳	۰/۰	۰/۰
قره پشتلوی پایین	۶/۳	۱۲/۵	۸۱/۳	۰/۰	۰/۰	۰/۰

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان زنجان، معاونت آمار و اطلاعات، سال۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ٤٦- کیفیت وکمیت درصدی وضعیت طبیعی شهرستان خرمدره در سال۱۳۸۵

نام دهستان	وضع طبیعی					
	جلگه‌ای	کوهستانی	جلگه‌ای کوهستانی	جلگه‌ای جنگلی	کوهستانی جنگلی	سایر
الوند	۰/۰	۵۷/۱	۴۲/۹	۰/۰	۰/۰	۰/۰
خرمدره	۴۵/۵	۲۷/۳	۲۷/۳	۰	۰	۰

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان زنجان، معاونت آمار و اطلاعات، سال۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ٤٧- کیفیت وکمیت درصدی وضعیت طبیعی شهرستان ایجرود در سال ۱۳۸۵

نام دهستان	وضع طبیعی					
	جلگه‌ای	کوهستانی	جلگه‌ای کوهستانی	جلگه‌ای جنگلی	کوهستانی جنگلی	سایر
ایجرودپایین	۱۴/۳	۷/۱	۷۸/۶	۰/۰	۰/۰	۰/۰
ایجرودبالا	۱۷/۶	۵/۹	۷۶/۵	۰/۰	۰/۰	۰/۰
گلابر	۳۷/۹	۰/۰	۶۲/۱	۰/۰	۰/۰	۰/۰
سعیدآباد	۰/۰	۲۸/۶	۷۱/۴	۰/۰	۰/۰	۰/۰

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان زنجان، معاونت آمار و اطلاعات، سال۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ٤٨- کیفیت وکمیت درصدی وضعیت طبیعی شهرستان طارم درسال ۱۳۸۵

نام دهستان	وضع طبیعی					
	جلگه‌ای	کوهستانی	جلگه‌ای کوهستانی	جلگه‌ای جنگلی	کوهستانی جنگلی	سایر
چورزق	۲۰/۷	۶۵/۵	۱۳/۸	۰/۰	۰/۰	۰/۰
دستجرده	۱۰/۰	۴۰/۰	۵۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰
آبر	۳۵/۳	۱۷/۶	۳۹/۴	۱۱/۸	۵/۹	۰/۰
درام	۱۴/۹	۴۲/۶	۴۲/۶	۰/۰	۰/۰	۰/۰
گیلوان	۲۹/۳	۴۳/۹	۲۶/۸	۰/۰	۰/۰	۰/۰

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان زنجان، معاونت آمار و اطلاعات، سال۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ٤٩- کیفیت وکمیت درصدی وضعیت طبیعی شهرستان ماهنشان در سال ۱۳۸۵

نام دهستان	وضع طبیعی					
	جلگه‌ای	کوهستانی	جلگه‌ای کوهستانی	جلگه‌ای جنگلی	کوهستانی جنگلی	سایر
انگوران	۱/۹	۷۲/۲	۲۵/۹	۰/۰	۰/۰	۰/۰
قلعه جوق	۶/۷	۶۰/۰	۳۳/۳	۰/۰	۰/۰	۰/۰
اوریاد	۶/۷	۶۶/۷	۲۶/۷	۰/۰	۰/۰	۰/۰
قزل گچیلو	۰/۰	۶۰/۰	۴۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰
ماهنشان	۳/۹	۵۱/۴	۴۵/۷	۰/۰	۰/۰	۰/۰

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان زنجان، معاونت آمار و اطلاعات، سال۱۳۸۵.

۱-۲-۳-٤-۱- فضاهای روستایی حاشیه‌ی شهرها

مطابق سرشماری‌هایی که در کشور انجام می‌شود، به نقاطی که کمتر از ۵۰۰۰ نفر جمعیّت داشته باشند "روستا" و به نقاط بیش از ۵۰۰۰ نفر "شهر" گفته می‌شود. البته موارد استثنایی نیز (علی‌رغم ملاک مذکور)، وجود دارد. مردم روستا، از طریق کشاورزی امرار معاش می‌کنند، به همین جهت بعدها، در تعریف روستا، شغل کشاورزی نیز به عنوان اساس کار روستاییان اضافه گردید. البته تعاریف دیگری نیز از روستا (یا ده)، در کشور وجود دارد که از مجموع آن‌ها می‌توان این تعریف را ارایه نمود:

روستا عبارت از: محدوده‌ای از فضای جغرافیایی است که واحد اجتماعی کوچکی مرکب از تعدادی خانواده که نسبت به هم دارای نوعی احساس دلبستگی، عواطف و علایق مشترک هستند، در آن تجمع می‌یابند و بیش‌تر فعالیّت‌هایی که برای تأمین نیازمندی‌های زندگی خود انجام می‌دهند، از طریق استفاده و بهره‌گیری از زمین و در درون محیط مسکونی‌شان صورت می‌گیرد. این واحد اجتماعی که اکثریت افراد آن به کار کشاورزی اشتغال دارند، در عرف محل "ده" نامیده می‌شود.

براساس مطالعات جهانی، تعریف روستا در کشورهای مختلف، دارای تفاوت‌هایی می‌باشد. مثلاً در آمریکا بیش‌تر بر مفهوم "مناطق روستایی" تاکید می‌شود که بیانگر نواحی دارای چگالی جمعیّتی کم است، در حالی که در بعضی کشورهای دیگر همچون ایران نیز روستا بر اساس میزان جمعیّت تعریف می‌شود. به عنوان مثال، ملاک جمعیّت روستا در فرانسه ۲۰۰۰ نفر، در بلژیک ۵۰۰۰ نفر، در هلند ۲۰۰۰۰ نفر و در ژاپن ۳۰۰۰۰، درنظر گرفته شده است.

البته در جهت دنبال کردن موضوع جا دارد اشاره‌ای به بعضی تعاریف مرتبط با بحث که به صورت جهانی و استاندارد انجام گرفته است، لحاظ گردد.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

پیوستگی روستایی – شهری (urban Rural continuum)

این واژه برای این حقیقت به کار می رود که امروزه در بسیاری کشورها (به ویژه کشورهایی که شهرنشینی بالا دارند، مانند ژاپن و انگلستان)، دیگر نوعی مرزبندی آشکار و حومه‌ی شهر وجود ندارد، بلکه نوعی انتقال تدریجی بین آنها صورت می‌گیرد، این وضعیت به گونه‌ای است که دیگر نقطه ایمنی وجود ندارد که بتوان گفت سبک زندگی شهری پایان می‌یابد و شیوه زندگی روستایی آغاز می‌شود. مبهم بودن مرز روستایی – شهری فراتر از محدوده‌های ساخته شده شهری خواهد بود و پدیده‌ی کاهش آثار فاصله نیز مؤثر است.

حاشیه‌ی روستا – شهری (UrbanRural fringe)

یک منطقه‌ی انتقالی بین ناحیه‌ی ساخته شده شهری یک شهر کوچک یا شهر و حومه‌ی شهر اطراف که در آن فعّالیّت‌های شهری، کاربری‌ها وساختارها با روستاها درهم آمیخته است، یک جزو اساسی فیزیک طیف روستایی– شهری است.

حاشیه‌ی روستا – شهری (Urban)

صفت ترکیبی که به ادبیات جغرافیایی معرفی شده و در رابطه با شرایط میانه و انتقالی بین حومه‌ی شهر و شهر به کار گرفته شد. (تعریف از دیدگاه مرکز ملی آمایش سرزمین ایران، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی.

روستاهایی که در حوزه‌ی عملکرد اصلی کانون‌های شهری بوده و خدمات مورد نیاز را با واسطه از محیط شهری می‌گیرند. برخی از این روستاها با توسعه‌ی کالبدی شهر دارای پیوستگی کالبدی بوده، هر چند در محدوده‌ی قانونی شهر قرار ندارند. شواهد و قراین تاریخی نشان می‌دهد که یک شهر در ایران همواره ودرهرحال با گستره بیرونی خود (مخصوصاً مراکزجمعیتی و آبادی‌های واقع درآن گستره)، بنا به انگیزه‌های مختلف، ارتباطی پایدار، پویا و ضروری داشته و این پیوند از نوع اقتصادی و اجتماعی تنگاتنگ بوده و نمایانگر میزان تأثیر متقابل آنها بوده است.

درحال حاضر، درحالت کلی دو نوع پیوند و رابطه دربین شهرها با فضای پیرامون آن وجود دارد:

- **پیوند شهر با روستاهای پیرامون**

این پیوند شامل آن دسته از جریاناتی است که هر شهر بی‌واسطه با روستاها و روستا شهرها و شهرک‌های اقماری پیرامون خود برقرار می‌سازد و تعیین کننده‌ی حوزه‌ی نفوذ مستقیم آن شهر است.

- **پیوند شهر با دیگر شهرها**

مراکز شهری علاوه بر حوزه‌ی نفوذ مستقیم خود در محدوده‌ای به مراتب بزرگ‌تر از آن با شهر یا مجموعه‌ای از شهرها به انضمام حوزه‌ی نفوذ مستقیم آنها، ارتباط برقرار می‌کنند که اصطلاحاً آن را "حوزه‌ی نفوذ غیرمستقیم" یا "عام شهر" می‌نامند. شواهد و آمار و

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

اطلاعات نشان داده که اکثربه قریب اتفاق آبادی‌هایی که در حریم شهر واقع شده‌اند کم‌کم بزرگ شده و یا به داخل محدوده‌ی شهر وارده شده‌اند و یا به شهرهایی کوچک و در نهایت به شهرهای بزرگ تبدیل شده‌اند. امروزه شهر کانون تجمع جمعیّت و فعّالیّت است. شعاع عملکرد فعّالیّت شهرها، به خصوص خود شهر، از حیث استقرار و سکونت جمعیّت شهری محدود نبوده و قلمروهای اطراف و فضاهای پیرامونی آن را نیز در برمی‌گیرد. بر این اساس شهرها با قلمرو پیرامونی که خود عرصه‌ی فعّالیّت است در ارتباط بوده و بر شالوده همین ارتباطات نیز شهر تکوین یافته، تداوم حیات آن میسر می‌شود. هر چه قلمرو پیرامونی وسیع‌تر و هر چه پویایی پیوندها هر در عرصه‌ی فعّالیّت پیرامونی بیش‌تر باشد، به همان نسبت شهر ابعاد بزرگ‌تری می‌یابد. شهرهای بزرگ از قلمرو عملکردی بزرگ‌تری برخوردارند و به تناسب ابعاد جمعیّتی و فعّالیّتی، حوزه‌ی عمل می‌یابند.

بنابراین در مورد فضاهای روستایی که در حاشیه‌ی شهرها قرار گرفته‌اند، معمولاً استنباط در مورد این مناطق مطابق شواهد و آمار و اطلاعات این‌چنین است که تعدد جمعیّت واستقرار آبادی با توجه به وجود توان‌های مناسب فعّالیّت‌ها، دارای اهمیّت به مراتب بیش‌تری از سایر فضاهای روستایی استان است. وجود دسترسی‌های سهل وآسان، پوشش خدماتی مناسب با استفاده از امکان برخورداری بلاواسطه از خدمات شهری، توان بالایی در قابلیت نگهداشت جمعیّت روستایی دراین فضاها را داشته است. معمولاً در درجه‌ی اوّل فعّالیّت اقتصادی این فضاها بر پایه کشاورزی بوده و هست، البته امروزه به خاطر ازدحام و انباشت جمعیّت در کانون‌های شهری و لاجرم توسعه‌ی این شهرها خطری کاملاً جدی به ویژه برای آبادی‌های حاشیه شهرها گردیده و این فضاها، آماج مکان‌یابی‌های مخرب شهرها گردیده. نمونه‌ی بارز اتفاقاتی این‌چنینی برای روستاهای حاشیه‌ی شهرهای استان، مخصوصاً چند شهر بزرگ استان از جمله شهر زنجان، ابهر، خرمدره و قیدار، اتفاق افتاده است. به طوری که فضاهای زیست‌گاهی و سکونتی وفعّالیّتی چندین روستای حاشیه این شهرها مورد هجوم و آماج مرحله‌ی توسعه شهری این شهرها، قرار گرفته است.

عدم وجود هماهنگی و توازن درامر مدیریت زمین و برنامه‌ریزی کاربری اراضی در این شهرها منجر به توسعه‌ی شهرها به قیمت تخریب این فضاهای روستایی گردیده است، در هرحال برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ی شهری نباید محدود به درون دیوار حفاظتی شهرها بوده و جایگاه روستاهای حاشیه‌ای شهرها با تعاملات، اجتماعی و اقتصادی و... انجام گیرد. همان طور که در بحث پیش اشاره گردید، بهره‌مندی ازخدمات بالاتر، از شاخص‌های بارز فضاهای روستایی حاشیه شهرها با امکان فرصت و توان بهتر از کانون شهری است؛ امّا در حالت کلی معمولا سه خصیصه به ویژگی ناحیه‌بندی درپیرامون اکثریت شهرهای کشور و استان صادق بوده و هست که عبارتند از:

- ناحیه‌ی اوّل فضایی است که یک شهروند در آن احساس تعلق و وابستگی می‌کند و از حقوق شهروندی برخوردار می‌باشد و همچنین بتواند نیازهایش را بدون دغدغه‌ی خاطر، تأمین نماید.
- ناحیه‌ی دوّم ناحیه‌ی اوّل را هم پوشانی کرده و فعّالیّت‌هایی نظیرکشاورزی، باغداری وصنایع تبدیلی، دامی و کشاورزی و همچنین فعّالیّت‌هایی نظیر فعّالیّت‌های خدماتی و تفریحی در آن مستقر بوده و سرویس‌دهی نماید.

- ناحیه‌ی سوّم هم پوشانی ناحیه‌ی اوّل و دوّم را داشته و استقرار اماکن تأسیساتی و تجهیزاتی شامل شهرک‌های صنعتی و کارگاه‌ها براساس ضوابط و مقررات در آن ناحیه مستقر شوند.

در جهان صنعتی امروز پدیده‌ی مهاجرت، حاشیه نشینی و اسکان غیررسمی در اطراف شهرهای بزرگ و مناطق محروم شهری امری است اجتناب ناپذیر و از جمله چالش‌های مهّم فراروی مدیریت شهری است. ناهمگونی در قلمرو فضای جغرافیایی استان زنجان از ویژگی‌های متمایز و بارز آن است. به طوری که ساختاردهی این سیستم با ابزار کارکردی آن، در فعالیّت نظام استقرار و قابلیت‌های توسعه استان، چه درقلمرو فضاهای شهری استان و چه در قلمرو فضاهای روستایی، شکلی با شرایط متفاوت به وجود آورده است. قلمرو فضاهای شهری استان زنجان در سال ۱۳۸۵ شامل۱۶ کانون شهری، می‌باشد.

اکثریت این کانون‌ها خود در چند سال اخیر یک روستای بزرگ بوده و برخوردار از تمامی ویژگی‌های فضاهای روستایی، بوده است حتی در بعضی موارد برخی از این شهرهای تازه تأسیس جمعیّتی کمتر از جمعیّت یک روستای بزرگ را داشته‌اند، لیکن به اتفاق تصمیمات سیاسی و اداری استان منجر به هویت بخشیدن به این روستاهای به اصطلاح شهر گردیده است. از طرفی براساس پراکنش فضاهای روستایی حاشیه شهرها، عمدتاً نشانگر این است که قلمرو میانی در سطح استان کانون توجه این نوع فضاها می‌باشد. درهرحال اگر ما این فضاها را به عنوان یک شهر قلمداد نموده و به عنوان یک کانون شهری با انباشت و وجود فرصت‌هایی با قابلیت و فاعلیت شهری در آنها قلمداد نماییم، می‌توانیم همانند دیگر شهرهای استان که دارای سابقه‌ی طولانی در ساختاردهی به حد فضای شهری در آن شکل بخشیده است، قضاوت و مقایسه نموده وشاخص فضاهای روستایی حاشیه‌ی شهرها را در آن بررسی کنیم. بر اساس شاخص‌های مختلف، شناسایی فضاهای روستایی پیرامون کانون‌های شهری استان به شرح ذیل بوده است:

- **شهرستان زنجان**

شهر زنجان، اوّلین شهر استان از نظر تمام مشخصه‌های شهری بوده است، این شهر مرکز استان زنجان و بزرگ‌ترین شهر سیاسی و اداری استان بوده و همچنین تنها شهر شهرستان است. در سال ۱۳۸۵، جمعیّت مستقر درآن، ۳۴۹۷۱۳ نفر بوده، وجود امکانات و توان‌های فراوان باقابلیت‌های زیاد در این شهر موجب بهره‌مندی و برخورداری خیلی از روستاهای حاشیه‌ای ازاین نوع امکانات گردیده است. با وجود این روستاهای حاشیه این کانون شهری عبارتند از:

روستای حسن ابدالی، دیزج بالا، پنبه جوق، سلمانلو، قیاس آباد، چوره ناب، دو اسب، پایین کوه، امند تازه کند، جارچی، هنرستان کشاورزی، دانشگاه زنجان، والارود باری، نظام آباد، کوشکنچیر، رازبین، گاوازنگ، زرنان، دیزج آباد، همایون و روستای نقطه‌بندی است. مجموع جمعیّت سکونتگاه‌های واقع در پیرامون شهر زنجان در حدود ۱۰۸۶۳ نفر در قالب ۲۳۵۲ خانوار، می‌باشد. حداقل فاصله‌ی روستای پیرامونی با ۲ کیلومتر متعلق به روستای امند تازه کند و حداکثر فاصله نیز مربوط به روستای بنیاب با ۱۴/۴ کیلومتر می‌باشد. سکونتگاه‌های روستایی پیرامون شهر زنجان به تناسب فاصله و جمعیّتی که دارند از خدمات و امکانات موجود در شهر استفاده

مطالعات برنامه ریزی استانداری زنجان

می‌نمایند. روستاهایی مانند امند تازه کند، گوازنگ، نقطه‌بندی، دو اسب، پایین‌گوه و حسن ابدال، علاوه بر استفاد از خدمات آموزش متوسطه بهداشتی- درمانی، تجاری و فرهنگی از خدمات آموزش در مقاطع پیش‌دبستانی، ابتدایی، راهنمایی را نیز از شهر بهره‌مند هستند. علاوه بر این تناسب نوع صنایعی که در پیرامون شهر زنجان مستقر شده تعداد از جمعیّت این سکونتگاه‌ها از فرصت‌های شغل به وجود آمده استفاده کرده و مسکن روستایی به عنوان خوابگاه تلقی می‌شود، هرچند که برخی خانوارها نیز وجود دارند که علاوه بر اشتغال در اداره‌ها و کارخانه‌ها در روستا نیز مبادرت به کشاورزی یا دامداری نیز می‌نمایند.

روستاهایی که در فاصله‌ی به نسبت زیاد از شهر زنجان قرار گرفته‌اند به تناسب جمعیّتی که دارند از مراجعه متعدد به شهر زنجان نسبت به روستاهای نزدیک خودداری می‌نمایند، چراکه برخی خدمات مانند آموزش عمومی، تجاری و ورزشی را در خود روستا فراهم نموده‌اند، ولی با این وجود برخی روستاها که در این ردیف قرار می‌گیرند، کماکان در تمام زمینه‌ها شهر زنجان مراجعه می‌نمایند. از جمله‌ی این روستاها می‌توان به روستاهای سلمانلو، قیاس آباد، جارچی و زرنان، اشاره نمود که در مجموع ۴۳۸ نفر جمعیت دارند. روستاهای بزرگ واقع در حوزه‌ی پیرامون شهر زنجان به تناسب فاصله‌ای که دارند نوع خدمات گیری از شهر متفاوت می‌باشد، روستاهای واقع در فاصله‌ی دورتر مانند دیزج آباد، رازبین، همایون و بیناب فقط در زمینه‌هایی مانند آموزش متوسطه و خدمات درمانی که شامل بستری یا پزشک متخصص باشد، به شهر رجوع می‌نمایند و در غیر این صورت سایر خدمات را که در خود روستا موجود است، فراهم می‌نمایند. البته باید ذکر نمود که ارتباط شهر زنجان با سکونتگاه‌های پیرامون یک طرفه نمی‌باشد، بلکه روستاها نیز به تناسب نوع تولیدی که دارند به شهر عرضه می‌دارند و حتی بخشی از نیروی کار شهر را نیز تأمین می‌نمایند.

- **شهرستان ابهر**

در شهرستان ابهر چهار کانون شهری قرار گرفته است:

- شهر ابهر اوّلین و بزرگ‌ترین کانون شهری و مرکز شهرستان ابهر می‌باشد. این شهر بعد از شهر زنجان دوّمین شهر بزرگ استان از لحاظ جمعیّت و سایر مشخصه‌های شهری می‌باشد. در سال ۱۳۸۵، جمعیت مستقر در آن ۷۲۳۶۰ نفر، بوده است. روستاهای حاشیه‌ی این کانون شهری عبارتند از: خوش‌آباد، اسپاس، گوهجین و میموندره می‌باشد که در مجموع دارای ۳۴۲۸ نفر جمعیّت در قالب ۷۰۴ خانوار می‌باشد. سکونتگاه‌های پیرامون این شهر جهت استفاده از خدمات موجود به ابهر مراجعه می‌نمایند. روستای کوهجین به جهت فاصله اندک از شهر ابهر و همچنین جمعیّت کم مراجعت زیادی را به این شهر انجام می‌دهند و بلکه سایر سکونتگاه‌های پیرامون به جهت جمعیّت زیاد و قرار داشتن برخی خدمات در آنها مراجعه‌ی کمتری نسبت به روستای گوهجین دارند. ارتباط بین شهر ابهر و روستاهای پیرامون نیز به مانند زنجان دو طرفه بوده و شهر نیز علاوه بر تولیدات روستاهای اطراف از نیروی کار مستقر در این سکونتگاه‌ها بهره‌مند می‌باشد.

- شهر هیدج دوّمین کانون شهری از نظر جمعیّت و ساختار فضایی شهرستان ابهر می‌باشد. در سال ۱۳۸۵، جمعیت مستقر درآن، ۱۱۸۷۳ نفر، بوده است. روستاهای حاشیه‌ی این کانون شهری عبارتند از: روستای شویر می‌باشد که با جمعیّت ۱۵۶۲ نفری خود در فاصله ۳ کیلومتری جنوب این شهر واقع شده است. این روستا با جمعیّت زیاد خود دارای ۲۸۲ خانوار می‌باشد. نوع خدمات‌گیری این روستا از شهر هیدج در زمینه‌های آموزش متوسطه، خدمات بهداشتی- درمانی، تجاری، ورزش و فرهنگی (استفاده از کلاس‌ها و برنامه‌های مختلف کانون و...).
- شهر صایین قلعه سومین شهراز شهرهای شهرستان ابهر است. در سال ۱۳۸۵، جمعیت مستقر درآن، ۱۱۲۶۴ نفر بوده است. روستاهای حاشیه این کانون شهری عبارتند از: روستاهای سروجهان و داش‌بلاغ می‌باشد که در مجموع دارای ۴۸۸ نفر جمعیّت در قالب ۱۵۹ خانوار، می‌باشد. شاخص‌های خدمات‌گیری این روستاها از شهر صایین قلعه، آموزش متوسطه، درمانی، تجاری و فرهنگی می‌باشد که روستای داش بلاغ علاوه بر موارد فوق از خدمات آموزش عمومی در مقطع راهنمایی نیز به شهر صایین قلعه، مراجعه می‌نمایند.
- شهر سلطانیه، شهر گنبد بزرگ جهانی، پایتخت ایل مغول، یک شهر تاریخی با قدمتی بیش از ۷۰۰سال (یک شهردرحاشیه مانده)، چهارمین وکوچک‌ترین شهر از نظر جمعیّت و سایر مشخصه‌های یک شهر در شهرستان ابهر، می‌باشد. در سال ۱۳۸۵، جمعیّت مستقر درآن، ۶۴۵۸ نفر بوده است. روستاهای حاشیه این کانون شهری عبارتند از: روستاهای قلعه، عباس‌آباد، اولنگ و ارجین که در مجموع دارای ۱۱۵۶ نفر جمعیّت در قالب ۲۱۳ خانوار هستند. حداقل فاصله در این سکونتگاه‌ها متعلق به روستای قلعه با ۳ کیلومتر و حداکثر آن نیز مربوط به روستای ارجین با ۸ کیلومتر، می‌باشد. نوع خدمات‌گیری این روستاها به تناسب میزان فاصله و تعداد جمعیّت متفاوت بوده چراکه روستای قلعه تقریباً از تمام زمینه‌ها به شهر سلطانیه مراجعه می‌نمایند، ولی روستای عباس‌آباد صرفاً از خدمات آموزش متوسطه، درمانی، تجاری و فرهنگی شهر، بهره‌مند می‌باشد.

- **شهرستان خرمدره**

شهر خرمدره مرکز شهرستان خرمدره و تنها شهر دراین شهرستان می‌باشد. در سال ۱۳۸۵، جمعیّت مستقر درآن، ۴۸۳۹۸ نفر بوده است. روستاهای حاشیه این کانون شهری عبارتند از: روستاهای رحمت آباد، ویستان پایین و ویستان بالا، می‌باشد. این سکونتگاه‌ها در مجموع دارای ۱۰۵۶ نفر جمعیّت در قالب ۲۰۰ خانوار، هستند. نوع خدمات گیری این روستاها از شهر خرمدره صرفاً از تعداد جمعیّتی که دارند، تبعیت می‌نماید، روستای رحمت آباد به تناسب ۹۰۶ نفر جمعیّتی که دارد، غالباً جهت استفاده از خدمات درمانی، تجاری، فرهنگی و آموزش متوسط به شهر مراجعه می‌نمایند ولی روستاهای ویستان پایین و بالا تقریباً در تمام زمینه‌ها متکی به شهر خرمدره بوده و حتی روستای ویستان پایین در فصل زمستان خالی از سکنه شده و جمعیّت آن در شهر خرمدره، ساکن می‌شوند.

- **شهرستان خدابنده**

در شهرستان خدابنده چهار کانون شهری واقع شده است:

- شهر قیدار، سومین شهر بزرگ باسابقه‌ی تاریخی وهمچنین با قدمت شهری بالای ۴۰سال دراستان و شهرستان خدابنده می‌باشد، جمعیّت مستقر آن در سال ۱۳۸۵، ۲۶۲۶۹ نفر، بوده است. روستاهای حاشیه‌ی این کانون شهری عبارتند از: روستاهای لاچوان، نعلبندان، گوندره، نظرقلی و زواجر می‌باشد. جمعیّت موجود در این روستاها ۵۸۷۸ نفر در قالی ۱۰۹۳ خانوار، است. حداقل فاصله در سکونتگاه‌های پیرامون شهر خدابنده ۳ کیلومتر بوده که متعلق به روستاهای زواجر و لاچوان بوده و حداکثر فاصله نیز مربوطه به روستای نظرقلی با ۷/۵ کیلومتر فاصله، می‌باشد. با توجّه به قابلیت فراوان در زمینه آب و خاک و موقعیت دشتی این روستاها، جمعیّت زیادی را در خود جای داده‌اند به تناسب این جمعیّت برخی از مراکز خدماتی را در خود دارند، بنابراین مراجعه‌ی جمعیّت این روستاها به شهر قیدار غالباً مربوط به خدمات درمانی، تجاری، فرهنگی و آموزش متوسطه می‌باشد.
- شهر سجاس، یک شهر تازه تأسیس و دوّمین شهر از نظر جمعیّت وسایر مقولات اجتماعی واقتصادی شهرستان می‌باشد این شهر روستایی با قدمت تاریخی و با شعاع عملکردی قوی سیاسی، اجتماعی واقتصادی بوده است. جمعیّت مستقر آن در سال ۱۳۸۵، ۵۸۴۶ نفر، بوده است.

روستاهای حاشیه این کانون شهری عبارتند از: روستاهای مجیدآباد، حسن آباد و چنگور که در مجموع با جمعیّت ۱۶۹۹ نفر در قالب ۳۲۵ نفر، می‌باشد. نوع و میزان خدمات‌گیری سکونتگاه‌های پیرامون شهر سجاس متفاوت بوده به طوری که روستای حسن آباد به تناسب جمعیّت ۳۲ نفری و فاصله ۳ کیلومتری از شهر در تمام زمینه‌های خدماتی متکی به شهر سجاس می‌باشد. روستاهای چنگور و مجیدآباد به تناسب جمعیّتی که دارند صرفاً از مراکز آموزش متوسطه، تجاری، درمانی، و فرهنگی شهر خدمات دریافت می‌نمایند.

- شهر زرین رود، مرکز بخش زرین آباد وسومین شهر وکانون شهری شهرستان خدابنده است. جمعیّت مستقر آن در سال ۱۳۸۵، ۵۱۶۴ نفر، بوده است.

روستاهای حاشیه‌ی این کانون شهری عبارتند از: روستای شهیدآباد است که ۷۱۹ نفر جمعیّت در قالب ۱۱۴ خانوار، می‌باشد. این روستا در شمال زرین‌رود و در فاصله ۳ کیلومتری قرار گرفته است و از خدمات درمانی، تجاری، فرهنگی، ورزشی و دبیرستان پسرانه و دخترانه مستقر در این شهر استفاده می‌کنند.

- شهرگرماب، منتهی‌الیه‌ترین شهرخدابنده وچهارمین شهر از شهرهای شهرستان خدابنده می‌باشد، این شهرمرکز بخش قشلاقات افشار می‌باشد. جمعیّت مستقر آن در سال ۱۳۸۵، ۳۷۳۹ نفر، بوده است.

روستاهای حاشیه‌ی این کانون شهری عبارتند از: مصرآباد و سوله است که ۱۱۲۴ نفر جمعیّت در قالب ۲۱۰ خانوار، داشته‌اند. روستای سوله به تناسب فاصله ۲ کیلومتری که از شهر سجاس دارد، از خدمات آموزشی، درمانی، تجاری و فرهنگی و ورزش شهر

استفاده می‌نماید و روستای مصرآباد نیز به جهت داشتن امکانات ورزشی در خود روستا از سایر مراکز خدماتی مستقر در شهر سجاس بهره‌مند می‌شود.

- **شهرستان طارم**

دو کانون شهری درشهرستان طارم قرار گرفته است:

- شهر آبر، مرکز شهرستان است و اوّلین نقطه شهری شهرستان به شمار می‌آید. جمعیّت مستقر آن در سال ۱۳۸۵، ۵۲۱۲ نفر بوده است. روستاهای حاشیه‌ی این کانون شهری عبارتند از: قانعلی علیا، قانعلی سفلی، چی‌ینی و کوهکن سفلی می‌باشد که در مجموع دارای ۷۳۹ نفر جمعیّت در قالب ۱۶۹ خانوار، هستند. حداقل فاصله در این سکونتگاه‌ها با شهر آبر مربوط به کوهکن سفلی با ۴ کیلومتر و حداکثر آن نیز مربوط به روستای قانعلی سفلی با ۷/۳ کیلومتر، می‌باشد. نوع و میزان خدمات‌گیری آبادی‌های پیرامون شهر آبر متفاوت می‌باشد به طوری که روستاهای کوهکن سفلی و چی‌نیی به واسطه‌ی فاصله‌ی کم و جمعیّت اندک تقریباً از تمام امکانات خدماتی مسقر در شهر آبر بهره‌مند هستند، ولی روستاهای قانعلی سفلی و علیا از خدماتی مستقر در شهر آبر بهره‌مند هستند، ولی روستاهای قانعلی سفلی و علیا از خدمات آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی- درمانی، تجاری و فرهنگی شهر، استفاده می‌نمایند.

- شهر چورزق، مرکز بخش چورزق به شمار می‌آید و دوّمین شهر شهرستان است. این شهر یکی از شهرهای تازه تأسیس استان به شمار می‌آید. جمعیّت مستقر آن در سال ۱۳۸۵، ۱۶۳۳ نفر، بوده است. روستای حاشیه‌ی این کانون شهری آبادی شقاقی چورزق می‌باشد که با ۱۴۷ نفر جمعیّت در قالب ۳۴ خانوار در فاصله ۴ کیلومتری شهر چورزق، قرار گفته است. این سکونتگاه از خدمات آموزش عمومی و متوسطه، مرکز بهداشتی- درمانی، تجاری، ورزش و فرهنگی شهر چورزق، بهره‌مند می‌باشد.

- **شهرستان ایجرود**

دو کانون شهری درشهرستان ایجرود واقع شده است:

- شهر زرین آباد ایجرود، مرکز شهرستان است و اوّلین نقطه و کانون شهری شهرستان به شمار می‌آید. جمعیّت مستقر آن در سال ۱۳۸۵، ۲۲۲۷ نفر، بوده است. روستاهای حاشیه این کانون شهری عبارتند از: روستای خانجبین و تازه‌کند که در مجموع دارای ۵۷۱ نفر جمعیّت در قالب ۱۲۴ خانوار، می‌باشد. روستای تازه‌کند به تناسب تعداد کم جمعیّت از تمام مراکز خدماتی مستقر در شهر زرین‌آباد بهره‌مند می‌باشد، ولی روستای خانجبین صرفاً از خدمات آموزش متوسطه، درمانی، تجاری و فرهنگی شهر، استفاده می‌کند.

- شهر حلب، دوّمین شهر شهرستان است. مرکز بخش و دهستان بوده و از شهرهای تازه تأسیس استان به شمار است. جمعیّت مستقر آن در سال ۱۳۸۵، حدود ۱۲۰۶ نفر، بوده است. روستاهای حاشیه‌ی این کانون شهری عبارتند از: روستای سفیدکمر قندی بلاغ با جمعیّت ۴۱۹ نفر در قالب ۹۹ خانوار، می‌باشد. روستای قندی بلاغ به دلیل جمعیّت ۹۸ نفری که دارد کلیه‌ی امکانات خدماتی را از

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

شهر حلب بهره‌مند، می‌باشد، ولی روستای سفیدکمر صرفاً از امکانات آموزش متوسطه، خدمات بهداشتی- درمانی، تجاری و فرهنگی شهر استفاده می‌نماید.

- **شهرستان ماهنشان**

دو کانون شهری در شهرستان ماهنشان قرار دارد:

- شهر ماهنشان، اوّلین شهر بزرگ شهرستان بوده و مرکزیت شهرستان را دارد،

جمعیّت مستقر آن در سال ۱۳۸۵، ۴۹۶۱ نفر، بوده است. روستاهای حاشیه این کانون شهری عبارتند از: روستای سریک و میاخور با جمعیّت ۱۰۷۹ در قالب ۲۲۶ خانوار، می‌باشد که در زمینه‌های خدمات آموزش متوسطه، بهداشتی- درمانی، تجاری، ورزشی و فرهنگی از شهر ماهنشان، خدمات‌گیری می‌نمایند.

- شهر دندی یک شهر اقتصادی و دوّمین شهر شهرستان با مرکزیت بخش، می‌باشد.

جمعیّت مستقر آن در سال ۱۳۸۵، ۳۰۱۷۱۴۶۶ نفر، بوده است. روستاهای حاشیه این کانون شهری عبارتند از: روستاهای زماین، خایینک و شرکت کالسیمین، نصیرآباد، حسن‌آباد، خضرآباد، کپز و مراش، می‌باشد. مجموع جمعیّت تحت پوشش این شهر ۲۱۰۰ نفر می‌باشد که به تناسب جمعیّت و فاصله از مراکز خدماتی مستقر در شهر دندی، بهره‌مند می‌شوند.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۵۰- سکونتگاه‌های پیرامون کانون‌های شهری استان زنجان ۱۳۸۵

نام شهر	نام روستا	جمعیّت (سال ۱۳۸۵)	خانوار (سال ۱۳۸۵)	*فاصله*	نوع خدمات گیری
شهر زنجان	حسن ابدال	۲۷۶	۷۱	۳	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری، ورزشی و فرهنگی.
	دیزج آباد بالا	۵۶۲	۱۶۶	۱۰/۳	آموزش متوسطه، درمانی و تجاری و فرهنگی.
	پنبه جوق	۲۴۲	۵۸	۴/۴	آموزش متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری و فرهنگی.
	سلمانلو	۱۰۵	۲۶	۶/۲	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری.
	قیاس آباد	۱۱	۱	۸/۴	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری، ورزشی و فرهنگی.
	چوره ناب	۱۷۹	۳۹	۷/۵	آموزش متوسطه، درمانی و تجاری.
	دواسب	۷۰۸	۱۵۴	۴/۲	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری، ورزشی و فرهنگی.
	پایین کوه	۵۹۷	۱۴۱	۳/۶	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری، ورزشی و فرهنگی.
	امند تازه کند	۳۲۳	۷۷	۲	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری، ورزشی و فرهنگی.
	جارچی	۳۹	۷	۵/۲	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری، ورزشی و فرهنگی.
	والارود باری	۴۸۲	۱۲۷	۹	آموزش متوسطه، درمانی و تجاری.
	نظام آباد	۷۹	۱۷	۸/۵	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری، ورزشی و فرهنگی.
	کوشکن	۵۶۸	۱۱۳	۵	آموزش متوسطه، درمانی و تجاری و فرهنگی.
	بیناب	۶۰۴	۱۷۲	۱۴/۴	آموزش متوسطه، درمانی و تجاری و فرهنگی.
	چیر	۶۲۳	۱۶۵	۱۳/۸	آموزش متوسطه، درمانی و تجاری و فرهنگی.
	رازبین	۱۰۷۶	۲۲۶	۸/۸	آموزش متوسطه، درمانی و تجاری و فرهنگی.
	گاوازنگ	–	–	۴	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری، ورزشی و فرهنگی.
	زرنان	۳۲۱	۷۲	۹	آموزش متوسطه، درمانی ، تجاری و فرهنگی.
	دیزج آباد	۳۶۸۷	۹۲۷	۵/۵	آموزش متوسطه، درمانی و تجاری.
	همایون	۷۹۴	۱۹۷	۶/۲	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری، ورزشی و فرهنگی.
	نقطه بندی	۱۰۲	۲۲	۴/۲	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری، ورزشی و فرهنگی
ابهر	فونش آباد	۱۶۳۷	۳۷۱	۳	آموزش متوسطه، درمانی و تجاری و فرهنگی.
	اسپاس	۳۸۳	۱۰۲	۸/۶	آموزش عمومی و متوسطه، درمانی، تجاری و فرهنگی.
	گوهیجین	۱۸۴	۵۹	۵	آموزش عمومی و متوسطه، درمانی، تجاری و فرهنگی.
	میمون دره	۱۰۲۸	۲۵۲	۶	آموزش متوسطه، درمانی ، تجاری و فرهنگی.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

ادامه‌ی جدول شماره‌ی ۵۰- سکونتگاه‌های پیرامون کانون‌های شهری استان

نام شهر	نام روستا	جمعیّت (سال ۱۳۸۵)	خانوار (سال ۱۳۸۵)	فاصله	نوع خدمات گیری
شهرخرمدره	رحمت آباد	۸۷۲	۲۰۸	۷/۶	آموزش متوسطه، درمانی، تجاری و فرهنگی.
	ویستان پایین	۳۵	۱۳	۷/۵	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری، ورزشی و فرهنگی.
	ویستان بالا	۱۰۳	۲۹	۸/۵	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری، ورزشی و فرهنگی.
هیدج	شویر	۱۶۳۱	۳۰۵	۳	آموزش متوسطه، درمانی، تجاری و فرهنگی.
صایین قلعه	داشبلاغ	۳۵۵	۸۱	۷/۴	آموزش عمومی و متوسطه، درمانی، تجاری و فرهنگی.
	سروجهان	۴۳۶	۹۲	۱۱/۲	آموزش متوسطه، درمانی، تجاری و فرهنگی.
سلطانیه	قلعه	۳۱۷	۸۳	۳	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری، ورزشی و فرهنگی.
	عباس آباد	۲۶	۵	۵	آموزش متوسطه، درمانی، تجاری و فرهنگی.
	اولنگ	۱۲۳	۲۷	۶/۴	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری و فرهنگی.
	ارجین	۱۶۴	۴۸	۸	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی و تجاری.
آببر	چی ینی	۳۹	۹	۴/۳	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری، ورزشی و فرهنگی.
	قانقلی علیا	۲۰۵	۵۲	۶/۵	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری و فرهنگی.
	قانقلی سفلی	۲۷۱	۶۸	۷/۳	آموزش عمومی و متوسطه، درمانی ، تجاری و فرهنگی.
	کوهکن سفلی	۱۴۵	۳۳	۴	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری، ورزشی و فرهنگی.
چورزق	شقاقی چورزق	۹۹	۲۴	۴	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری، ورزشی و فرهنگی.
شهر قیدار	لاچوان	۱۷۱۲	۴۱۱	۳	آموزش متوسطه، درمانی، تجاری و فرهنگی.
	نعلبندان	۹۹۲	۲۱۲	۵	آموزش متوسطه، درمانی، تجاری و فرهنگی.
	گوندره	۷۹۹	۱۸۵	۳/۵	آموزش متوسطه، درمانی، تجاری و فرهنگی.
	نظرقلی	۱۰۴۳	۲۳۳	۷/۵	آموزش متوسطه، درمانی، تجاری و فرهنگی.
	زواجر	۸۰۸	۱۹۸	۳	آموزش متوسطه، درمانی، تجاری و فرهنگی.
سجاس	مجید آباد	۸۰۶	۱۷۱	۴/۵	آموزش متوسطه، درمانی، تجاری و فرهنگی.
	حسن آباد	۲۹	۶	۳	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری، ورزشی و فرهنگی.
	چنگور	۴۶۸	۱۰۲	۴	آموزش متوسطه، درمانی، تجاری و فرهنگی.
زرین رود	شهید آباد	۷۳۵	۱۴۲	۳	آموزش متوسطه، درمانی، تجاری، فرهنگی و ورزشی.
گرماب	سوله	۵۱۴	۱۰۹	۲	آموزش متوسطه، درمانی، تجاری، فرهنگی و ورزشی.
	مصر آباد	۴۹۹	۱۰۰	۳/۴	آموزش متوسطه، درمانی، تجاری و فرهنگی.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

ادامه‌ی جدول شماره‌ی ۵۰- سکونتگاههای پیرامون کانون‌های شهری استان

نام شهر	نام روستا	جمعیّت (سال۱۳۸۵)	خانوار (سال۱۳۸۵)	فاصله	نوع خدمات گیری
زرین آباد	خانجبین	۳۹۶	۱۱۳	۲/۵	آموزش متوسطه، درمانی، تجاری، فرهنگی و ورزشی.
	تازه کند	۴۹	۱۰	۵	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری، ورزشی و فرهنگی.
حلب	سفید کمر	۲۰۶	۶۷	۶	آموزش متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری و فرهنگی.
	قندی بلاغ	۷۲	۱۵	۵	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری و فرهنگی.
ماهنشان	سریک	۶۶۸	۱۵۸	۳	آموزش متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری، ورزشی و فرهنگی.
	میراخور	۴۶۸	۹۴	۴/۶	آموزش متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری و فرهنگی.
دندی	زماین	۱۷۵	۴۰	۲	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری، ورزشی و فرهنگی.
	شرکت کالسمین	۱۲۱	۳۵	۳	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری و فرهنگی.
	خائینک	۲۱۸	۴۵	۳/۵	آموزش عمومی و متوسطه، بهداشتی و درمانی، تجاری، ورزشی و فرهنگی.

مأخذ: اطلاعات محلی، تحقیقات میدانی مشاور سال۱۳۸۵و مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

مطابق برنامه ریزی استانداری زنجان

نقشه‌ی شماره‌ی ۷- فضاهای روستایی حاشیه‌ی شهرها

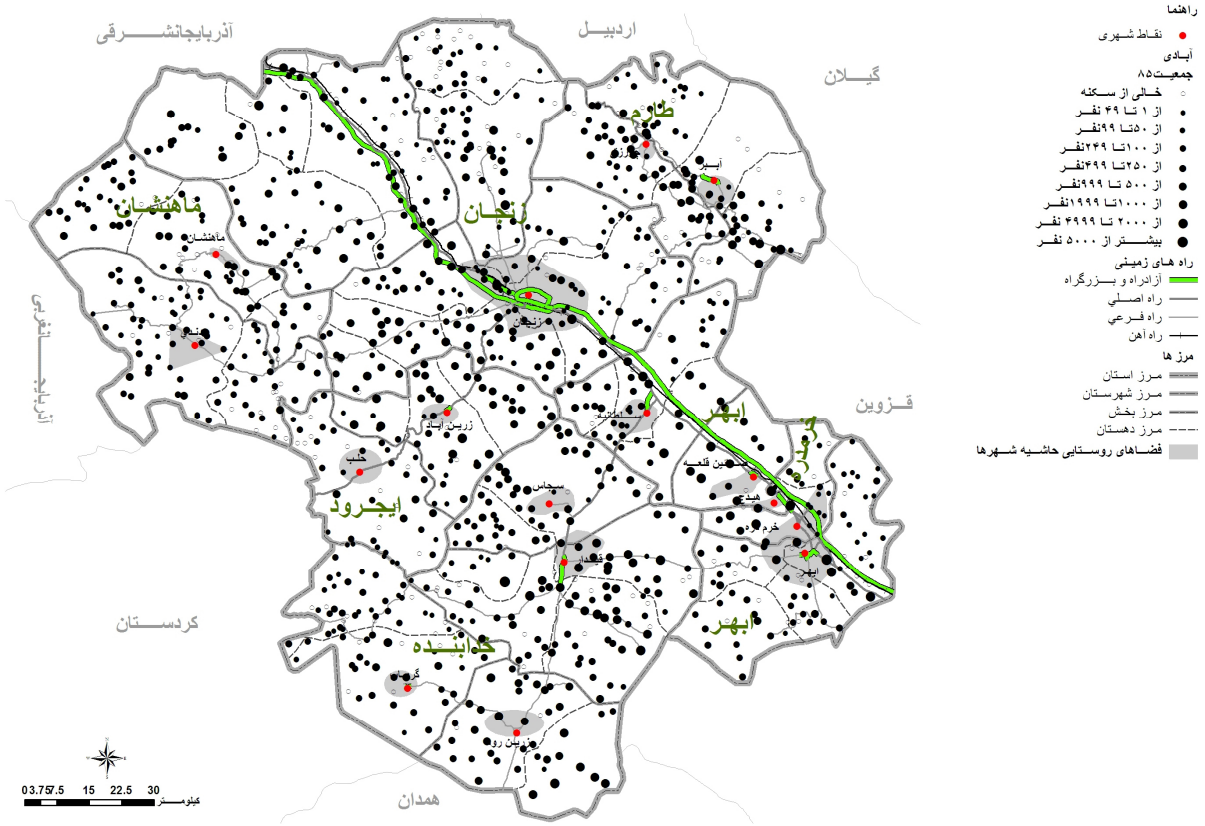

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

۱-۲-۳-٤-۲- فضاهای روستایی متراکم

کلیّات

کمیّت شاخص‌های وجودی فضاهای روستایی متراکم، وجود آبادی‌های متراکم و جمعیّت ساکن با تراکم بالا درآن محدوده و منطقه است. وضعیت تراکم استقرار آبادی‌ها و فضاهای روستایی متراکم با امکان وجودی شاخص‌های تراکم (اعم از آبادی، جمعیت و...)، در سطح فضاهای روستایی در قالب دهستان‌های مختلف، یکی از روش‌ها و معیارهای مناسب و قابل اطمینان در سنجش و جمع‌بندی این مشخصه‌ی فضاهای روستایی می‌باشد. شکل‌گیری این نوع فضاها در قلمرو سکونتگاه‌های روستایی، نشأت گرفته از عوامل مختلف انسانی و مخصوصاً طبیعی در محیط جغرافیایی است. معمولاً بنابه تجربیات و روند تاریخی، منشاء شکل‌گیری سکونتگاه‌ها انسانی از وجود منابع آب و در بعضی موارد از خاک حاصل‌خیز بوده است. حاشیه‌ی رودخانه‌های دایمی و در بعضی موارد فصلی و چشمه‌های پرآب و آب خان‌های شکل دهنده‌ی فضاها و قلمروهای مسکونی انسان‌ها بوده و هست. ترجیحاً انسان‌ها با جاری

کردن آب به اراضی پست و دشت‌های کوچک به جهت فعّالیّت‌های زراعی سکونتگاه‌های خود را به ناگزیر در این مسیر برپا می‌نمایند. استقرار آبادی‌ها و فضاهای روستایی در استان زنجان تاحد امکان ناشی از این همین مقوله ذکر شده است. به طوری که فضاهای هموار و دشت‌های استان زنجان محل استقرار و تمرکز آبادی با انباشت جمعیّت است و در مقابل آن قلمروهای ناهموار و ارتفاعات سخت استان، عمدتاً خالی از سکونتگاه‌هاست و یا محل استقرار آبادی‌های کوچک، و در بعضی موارد این آبادی‌ها در راستای بریدگی و درّه‌های کوهستانی این ناهمواری‌ها و ارتفاعات قرار گرفته‌اند.

با چشم اندازی که به پیرامون پراکندگی آبادی‌ها در فضای جغرافیایی استان انجام می‌گیرد، از استقرار و تمرکز آبادی‌ها باچگالی جمعیّت در اطراف و اکناف زیستگاه‌های شهری و فضاهای هموار استان قابل رویت است، امّا درمقابل روستاها و آبادی‌های کوچک و پراکنده در قلمروهای سخت و ناهموار استان پیدا است. همچنین دیگر توانمندی‌های توان‌های محیطی فضاهای همواره در دشت‌های استان زنجان، سنگینی تراکم آبادی همراه با استقرار جمعیّت در آن به وضوح چشم گیر است. در مقابل فضاهای مرتفع و سخت استان در بعضی مواقع خالی از زیستگاه و به ندرت محل استقرار آبادی‌های کوچک و کم جمعیّت با قلمرویی از فضاهای روستایی پراکنده است. برهمین اساس نگاه به این بخش از دو زاویه قابل تأمل است:

الف – فضاهای روستایی باجمعیّت متراکم (تراکم جمعیّت)

تراکم جمعیّت به معنای تعداد افرادی است که در هر کیلومترمربع زندگی می‌کنند، این رقم از تقسیم تعداد جمعیّت بر مساحت منطقه بدست می‌آید. توزیع جمعیّت در روستاهای استان زنجان همگن و یکسان نمی‌باشد، این ناهمگونی متأثر از عوامل متعدد جغرافیایی همچون توپوگرافی، اقلیم، نوع خاک، میزان آب، نوع معیشت، فرهنگ و... می‌باشد. به طوری که روستاهای قسمت شرق و جنوب‌شرقی و منطقه‌ی مرکزی استان پرجمعیّت تر از روستاهای سایر قسمت‌ها می‌باشد.

همچنین هرچه از مناطق مرتفع به دشت‌های استان حرکت کنیم، جمعیّت روستاها افزایش می‌یابد. به عبارتی هر چه از مناطق سخت و خشن کوهستان به سوی مناطق هموار و مستعد دشت‌ها برویم، فاصله‌ی آبادی‌ها کمتر می‌شود و میزان جمعیّت آنها افزایش می‌یابد.

میانگین جمعیت روستاهای استان درسال ۱۳۸۵، با همین تعداد روستا (با احتساب روستاهای دارای سکنه وخالی از سکنه)، بیش از۳۳۷ نفر، می‌باشد، این رقم نسبت به سال‌های دور به دلیل افزایش بی‌رویه جمعیّت و کاهش مرگ و میر نوزادان روستایی در حد بالاتری نسبت به آن سال‌هاست. در نهایت روندی که از سال‌های گذشته تا هم اکنون ادامه دارد، میزان جمعیّت روستاها، تحول روستاهای کوچک به سوی تبدیل شدن به روستاهای پرجمعیّت و شهرک‌ها را نشان می‌دهد. همچنین گاهی شرایط مکانی، اقتصادی و اجتماعی برای جذب بخشی از مهاجران روستایی فراهم بوده و یک روستای کوچک در مدت کوتاهی به یک مرکز بزرگ جمعیّتی تبدیل شده است.

این توازن به نفع روستاهای بزرگ و در راستای اهداف ملی و برنامه‌های دولت، امکان اعطای تسهیلات رفاهی به روستاها را افزایش می‌دهد. در سال ۱۳۸۵، تراکم جمعیّت استان زنجان معادل ۴۴نفر در هر کیلومترمربع بوده است، در مقایسه با کل کشور که دارای تراکم ۴۳ نفر در کیلومترمربع است استان زنجان جزو استان‌های تقریباً با تراکم متوسط محسوب می‌شود.

جدول شماره‌ی ۵۱- تراکم نسبی جمعیّت کشور به تفکیک استان (نفر در کیلومترمربع)

نام استان	مساحت[1] (کیلومترمربع)	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵
کل کشور	۱۶۲۸۵۵۴	۳۰	۳۷	۴۳
زنجان	۲۱۷۷۳	۳۶	۴۱	۴۴

مأخذ: ۱- مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.

۲- نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن سالهای ۷۵ و ۱۳۶۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

1 - منظور مساحت خاکی است و مقادیر اعلام شده مربوط به سال ۱۳۸۳ می باشد.

نقشه‌ی شماره‌ی ۸- تراکم جمعیّت آبادی‌های استان

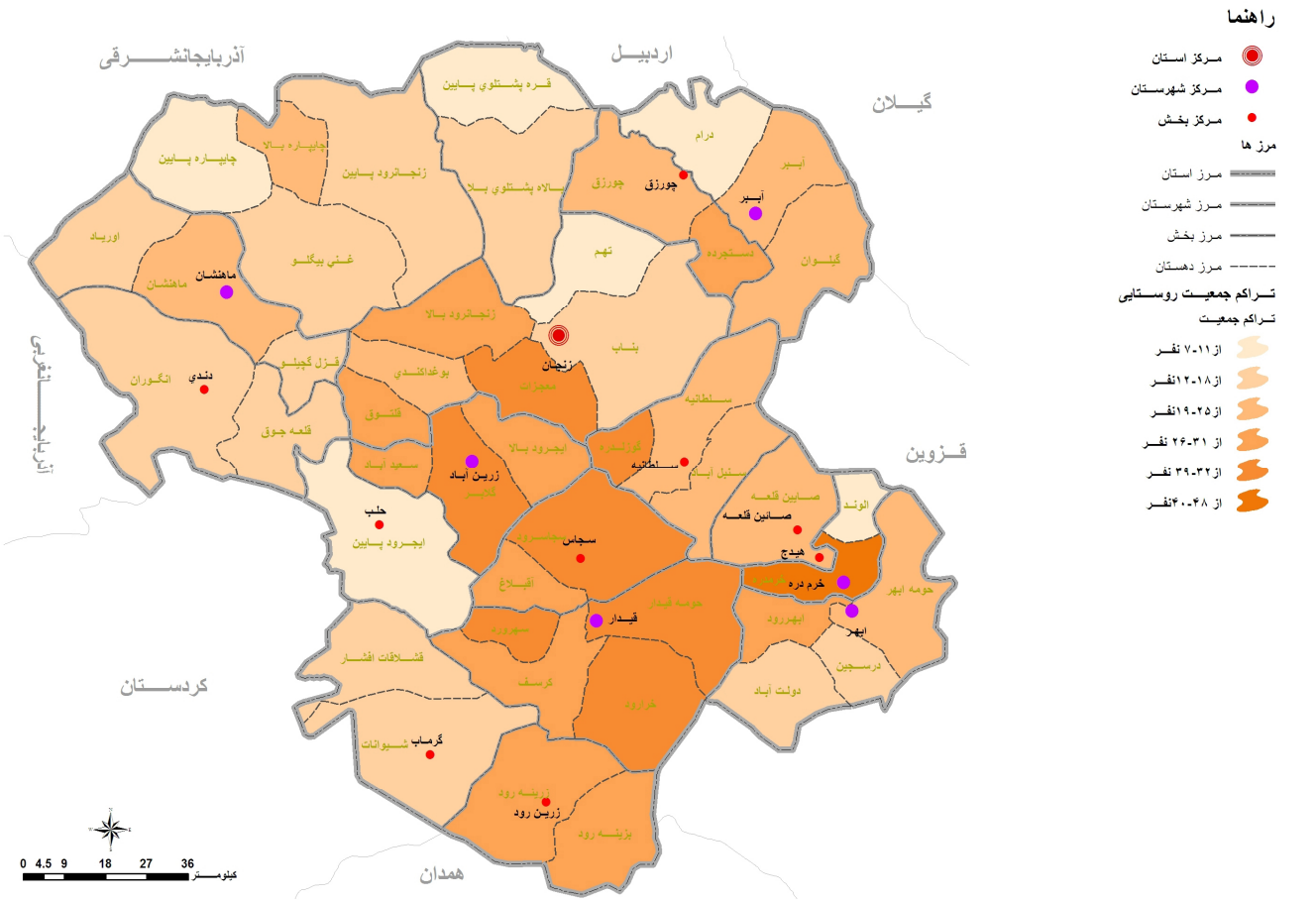

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان

جدول شماره‌ی ۵۲ - وضعیت تراکم ودرصد جمعیّت روستایی در سطح شهرستان‌های استان زنجان، سال ۱۳۸۵

ردیف	استان/شهرستان	مساحت کل	مساحت مناطق روستایی	جمعیت سال ۱۳۸۵		تراکم جمعیّت در سطح شهرستان	تراکم جمعیّت روستایی در سطح شهرستان	درصد جمعیّت روستایی ازکل جمعیت شهرستان
				کل	روستایی			
۱	ابهر	۲۹۹۳	۲۹۵۸/۵	۱۶۱۲۵۷	۵۹۳۰۲	۵۳/۹	۲۰/۱	۳۶/۸
۲	ایجرود	۱۸۲۹	۱۸۲۵/۵	۳۶۷۴۴	۳۳۳۱۱	۲۰/۱	۱۸/۲	۹۰/۷
۳	خدابنده	۵۱۵۱	۵۱۳۵/۹	۱۶۴۸۶۴	۱۲۳۸۴۶	۳۲/۰	۲۴/۱	۷۵/۱
۴	خرمدره	۴۰۷	۳۹۴/۵	۶۰۴۹۹	۱۲۱۰۱	۱۴۸/۶	۳۰/۷	۲۰/۰
۵	زنجان	۶۷۶۳	۶۷۱۱	۴۵۴۶۱۶	۱۰۴۹۰۳	۶۷/۲	۱۵/۶	۲۳/۱
۶	طارم	۲۲۳۵	۲۲۳۰/۶	۴۳۹۶۴	۳۷۱۱۹	۱۹/۷	۱۶/۶	۸۴/۴
۷	ماهنشان	۲۷۸۶	۲۷۸۱/۵	۴۲۶۵۷	۳۴۶۷۹	۱۵/۳	۱۲/۵	۸۱/۳
۸	استان	۲۲۱۶۴	۲۲۰۳۷/۵	۹۶۴۶۰۱	۴۰۵۲۶۱	۴۳/۵	۱۸/۴	۴۲/۰

مأخذ: سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۱۳۸۵.

براساس برآوردهای انجام شده میزان تراکم جمعیّت استان زنجان در سال ۱۳۸۵ معادل ۴۳/۵ نفر در کیلومترمربع، است که از نرخ مشابه آن در سال ۱۳۷۵، در حدود ۴ نفر بیش‌تر، است. با توجه به افزایش جمعیّت در استان، میزان تراکم جمعیّت در سرشماری‌های انجام شده همواره افزایش یافته است.

به طوری که در پنج دوره‌ی سرشماری ۸۵ - ۱۳۳۵ (هر ۱۰ سال یک بار)، متوسط تمرکز جمعیّت در استان به ترتیب: ۱۷، ۲۱، ۴۱، ۳۸، ۳۵، ۲۶ و ۵، ۴۳ نفر در هر کیلومترمربع، بوده است. توزیع جمعیّت تابعی از شرایط آب و هوایی و اقتصادی در هر کشوری است. براساس نتایج اطلس جمعیّت ایران که از سوی سازمان نقشه برداری کشور در سال ۱۳۷۷، بر پایه‌ی نتایج سرشماری سال ۱۳۸۵، انتشار یافت، سواحل دریای خزر، منطقه‌ی آذربایجان و نیمه شمالی زاگرس سه منطقه پرجمعیّت در کشور محسوب می‌شوند. استان زنجان در محدوده‌ی جغرافیایی ذکر شده به دلیل شرایط مناسب طبیعی و محدودیت جغرافیایی، از تمرکز مناسب‌تری در میان این مناطق و کشور دارد.

جدول شماره‌ی ۵۳- وضعیت تراکم ودرصد جمعیّت روستایی شهرستان‌ها از کل استان زنجان، سال ۱۳۸۵

ردیف	استان/شهرستان	مساحت کل	مساحت مناطق	جمعیّت ۱۳۸۵					
					ازکل استان		ازکل استان		شهر ستان

		کیلومتر مربع	روستایی	کل	روستایی				
۱	ابهر	۲۹۹۳	۲۹۵۸,۵	۱۶۱۲۵۷	۵۹۳۰۲	۷/۳	۲/۷	۱۶/۷	۱۴/۶
۲	ایجرود	۱۸۲۹	۱۸۲۵,۵	۳۶۷۴۴	۳۳۳۱۱	۱/۷	۱/۵	۳/۸	۸/۲
۳	خدابنده	۵۱۵۱	۵۱۳۵,۹	۱۶۴۸۶۴	۱۲۳۸۴۶	۷/۴	۵/۶	۱۷/۱	۳۰/۶
۴	خرمدره	۴۰۷	۳۹۴,۵	۶۰۴۹۹	۱۲۱۰۱	۲/۷	۰/۵	۶/۳	۳/۰
۵	زنجان	۶۷۶۳	۶۷۱۱	۴۵۴۶۱۶	۱۰۴۹۰۳	۲۰/۵	۴/۸	۴۷/۱	۲۵/۹
۶	طارم	۲۲۳۵	۲۲۳۰,۶	۴۳۹۶۴	۳۷۱۱۹	۲/۰	۱/۷	۴/۶	۹/۲
۷	ماهنشان	۲۷۸۶	۲۷۸۱,۵	۴۲۶۵۷	۳۴۶۷۹	۱/۹	۱/۶	۴/۴	۸/۶
۸	استان	۲۲۱۶۴	۲۲۰۳۷,۵	۹۶۴۶۰۱	۴۰۵۲۶۱	۴۳/۵	۱۸/۴	۱۸/۴	۱۰۰/۰

مأخذ: سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۱۳۸۵.

منابع آب به عنوان عامل اصلی شکل‌گیری سکونتگاه‌های روستایی قلمداد می‌گردند. نقاطی که دارای آب فراوان و همچنین زمین‌های مناسب برای فعّالیّت کشاورزی باشند، بالطبع از تراکم جمعیّت بیش‌تری برخوردارند. همچنین وجود خدمات و تسهیلات زیر بنایی علاوه بر دسترسی به شبکه‌های ارتباطی مناسب، نقش مهمی در تمرکز جمعیت روستایی، ایفا می‌کند.

این استان به دلیل داشتن زمین‌های مناسب کشت، آب به نسبت مناسب برای کشاورزی، تا حدودی صنعتی بودن و محدود بودن مساحت جغرافیایی، از تمرکز تراکم جمعیّت مناسبی برخورداراست. وسعت استان زنجان ۲۲۱۶۴ کیلومترمربع، است. شهرستان زنجان وسیع‌ترین شهرستان استان با وسعتی معادل ۶۷۶۳ کیلومترمربع، ۳۰/۵ درصد از وسعت استان را در برگرفته است. این شهرستان حدود ۲۶/۳ از جمعیّت روستایی استان را در خود جای داده است. شهرستان خدابنده با ۵۱۵۱ کیلومترمربع، بعد از شهرستان زنجان وسیع‌ترین شهرستان استان به شمار می آید، که بیش‌ترین جمعیّت روستایی استان با ۲۵/۹ درصد را به خود اختصاص داده است. شهرستان ابهر نیز با وسعتی معادل ۲۹۹۳ کیلومترمربع، قریب ۱۴/۶ درصد از جمعیّت روستایی استان را در برگرفته است. شهرستان ماهنشان بعد از سه شهرستان خدابنده، زنجان و ابهر باوسعتی معادل ۲۷۸۶کیلومترمربع، که در حدود ۸/۶ درصد از جمعیّت روستایی در آن ساکن است، کوچک ترین شهرستان استان، شهرستان خرمدره با اختصاص ۱/۸٪ از وسعت استان، تنها ۳٪ از جمعیّت روستایی استان را در خود جای داده است. براساس اطلاعات جمعیتّی سال ۱۳۸۵، تراکم جمعیّت روستایی استان زنجان معادل ۱۸/۴ نفر در کیلومترمربع، است. بالاترین تراکم جمعیّت روستایی درسطح شهرستان خرمدره با ۳۰/۷ نفر در کیلومترمربع و کمترین تراکم در سطح شهرستان ماهنشان

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

با ۱۲/۵ نفر در کیلومترمربع مشاهده می‌شود. بعد از شهرستان خرمدره، شهرستان‌های خدابنده، ابهر و ایجرود بـه ترتیـب بـا ۲۴/۱ ، ۲۰ و۱۸/۲ نفر در کیلومترمربع از بیش‌ترین تراکم جمعیت روستایی، برخوردارند.

همچنین براساس اطلاعات جمعیتّی سال۱۳۸۵، ازمیان دهستان‌های هفت شهرستان استان بیش‌ترین و کمتـرین تـراکم جمعیّـت روستایی استان به ترتیب از بالاترین به پایین‌ترین تراکم جمعیتی: دهستان گوزل دره با ۳۸/۵ نفر در هر کیلومترمربع، دهستان خـرارود با ۳۶ نفر در هر کیلومترمربع ازشهرسـتان ابهـر، دهـستان خرمـدره و الونـد بـا ۳۲/۸ نفـر در هـر کیلومترمربـع از شهرسـتان خرمـدره، دهستان‌های بوغداکندی و معجزات با ۳۱/۶ نفـر در هـر کیلومترمربـع از شهرسـتان زنجـان، دهـستان ایجـرود بـالا بـا ۳۱/۳ نفـر در هرکیلومترمربع از شهرستان ایجرود، دهستان دستجرده با ۲۹ نفر در هرکیلومترمربع ازشهرستان طارم، دهستان ماهنشان بـا ۲۰/۱ نفـر درهر کیلومترمربع از شهرستان ماهنشان، دهستان دولت آباد با ۱۴ نفر در هر کیلومترمربع از شهرستان ابهر، دهستان قشلاقات افشار با ۱۳/۱ نفر در هر کیلومترمربع از شهرستان خدابنده، دهستان انگوران با ۱۱/۷ نفر درهر کیلومترمربـع از شهرسـتان ماهنـشان، دهـستان ایجرود پایین با ۱۰/۶ نفر در هر کیلومترمربع ازشهرستان ایجرود، دهستان درام با ۱۰/۵ نفـر در هـر کیلومترمربـع از شهرسـتان طـارم، دهستان قره پشتلوی پایین با ۸/۹ نفر در هر کیلومترمربع از شهرستان زنجان می‌باشد.

ب- فضاهای روستایی متراکم(تراکم آبادی)

چشم اندازی به قلمرو جغرافیایی استان زنجان ما را با دو ساختار فضایی متفاوت روبه رو مـی‌نمایـد. فـضاهای صـاف و همـوار در قسمت مرکزی و شرق وجنوب استان و فضاهایی مرتفع و خشن و کوهستانی در قسمت غـرب و تاحـدودی در شـمال و شـمال‌غربـی استان. قلمرو دشتی استان با وجود دو دشت زنجان و قیدار نمود، پیدا کرده است و این جلوه‌گـاه‌هـای فـضایی، محـل اصـلی تجمـع و استقرار جمعیّت و فعّالیّت‌های روستایی به شمار می‌آیند و به اتفاق بیش‌تر آبادی‌ها پرجمعیّت در این گستره استقرار یافتـه اسـت. وجـود اراضی زراعی آبی و دیم در این فضاها قابل توجه است. به همین جهت این گستره از وجـود سـایر تـوان‌هـای محیطـی دیگـری هـم برخوردار بوده و خود باعث پیدایش تراکم جمعیّت در سطح استان گردیده است. به همین جهت قلمرو زیست‌گاهی انـسان‌هـایی کـه در این فضاها مسقر هستند، متراکم‌ترین قلمرو جمعیّتی استان است. بدین جهت در سطح استان شهرستان‌های زنجـان، خدابنـده ، ابهـر و تاحدودی ایجرود، مشتمل این فضاها هستند.

دهستان‌های خرارود،گوزل دره، سهرورد، سجاسرود، خرمدره، بوغداکندی، معجزات، و ایجـرود بـالا، ازایـن نـوع فـضاهای متـراکم جمعیّتی به شمار می‌آیند. بیش‌ترین تراکم آبادی‌ها دراین فضا مشاهده می‌شود. بـه طـوری کـه در هـر صـد کیلومترمربـع بـه ترتیـب دهستان‌های آقبلاغ، خرمدره، معجزات، زنجان رود بالا، و خرارود می‌توانند از جمله‌ی فضاهای متـراکم اسـتان بـه شـمارآیند. اسـتقرار فضاهای روستایی متراکم در سطح استان زنجان به تفکیک نوع شهرستان مشتمل بر:

- شهرستان ابهر واقع در دشت وسیع و هموار زنجان (ابهر) بوده و بیش‌ترین تراکم فضایی روستاها در دهستان‌های ابهررود و گوزل دره، دیده می‌شود.
- شهرستان خرمدره از دیگر شهرستان‌های استان است که واقع در دشت وسیع و هموار بوده و در قسمت‌های دهستان خرمدره بیش‌ترین تراکم فضایی روستاها را دارد.
- شهرستان زنجان واقع در دشت هموار زنجان بوده و دهستان‌های همچون معجزات، بوغداکندی، زنجانرود بالا و قلتوق بیش‌ترین تراکم فضایی روستاهارا دارد.
- شهرستان ایجرود در دشت خدابنده واقع شده ودهستان‌های ایجرود بالا، گلابر، سعید آباد، مشخصه استقرار فضاهای روستایی متراکم می‌باشد.
- شهرستان طارم در فضایی پست و ناهموار واقع شده لیکن وجود اندک فضاهای هموار، همراه با خصوصیات ویژه‌ی جغرافیایی باعث پیدایش بعضی فضاهای متراکم روستایی گردیده است که از آن جمله "دهستان دستجرده" می‌باشد.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نقشه‌ی شماره‌ی ۹- تراکم آبادی‌های استان در ۱۰۰ کیلومترمربع

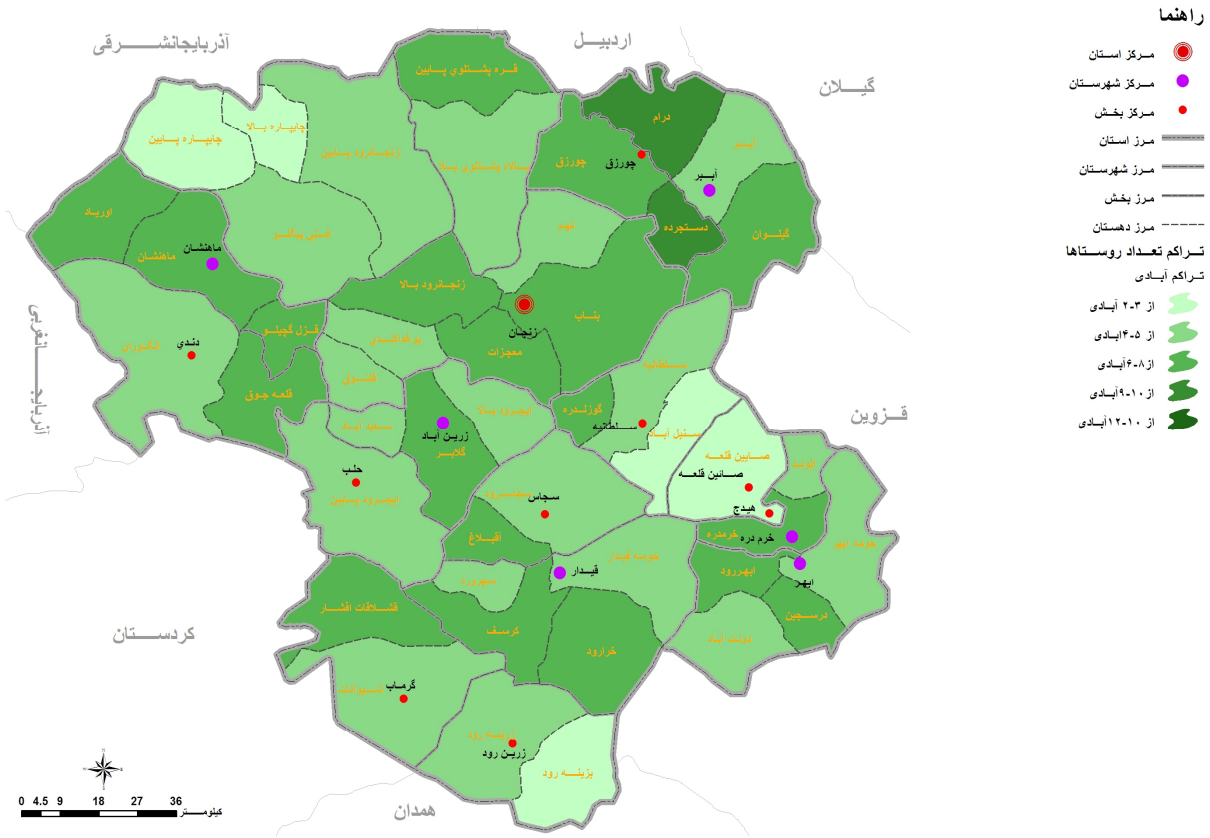

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

استانداری زنجان

نقشه‌ی شماره‌ی ۱۰- فضاهای روستایی متراکم و کم تراکم

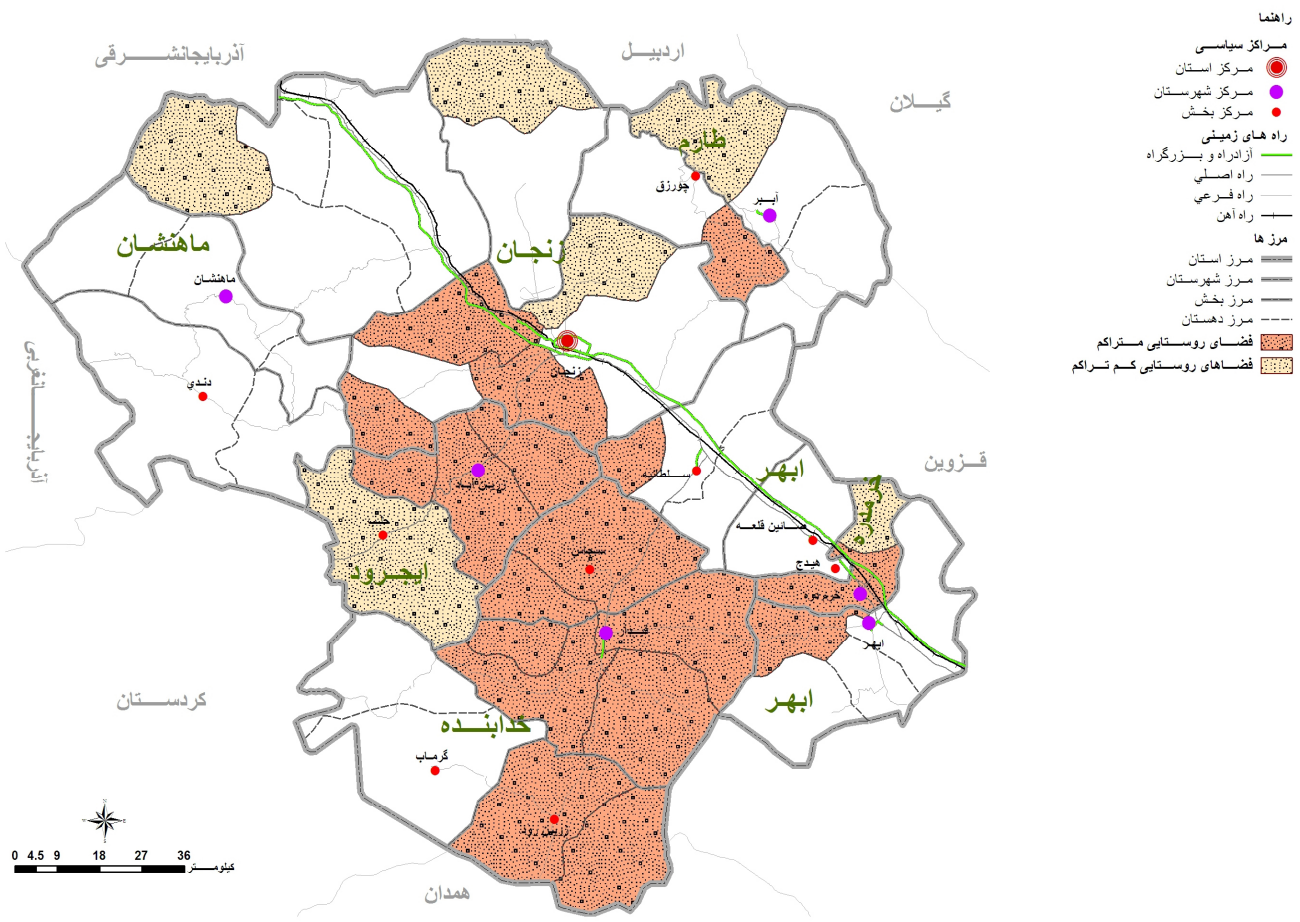

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

۱-۲-۳-٤-۳- فضاهای روستایی پراکنده

در تبیین نظام فضایی روستاهای پراکنده در بین تمامی روستاهای دارای سکنه و خالی از سکنه استان در سلسله مراتب سکونتگاه‌های روستایی استان ویژگی‌های زیر بارز است:

۱- روستاهای با جمعیّت زیر ۱۰۰نفر

در سطح استان زنجان، ۳۲۹ روستا جمعیّتی زیر ۱۰۰نفر را دارند که این مقدار برابر۲۷ درصد از کل روستاهای دارای سکنه وخالی از سکنه می‌باشد، پراکندگی این روستاها، بیش‌تر در مناطق کمتر توسعه یافته بوده و فاصله‌ی زیادی با نواحی و قطب‌های توسعه یافته شهری و روستایی دارند. این روستاها از دریافت امکانات و خدمات مناسب فاصله داشته و یا فاقد آن هستند.

- پراکندگی و ناپایداری جمعیّت در مناطق ناهموار و مرتفع

جمعیّت به صورت پراکنده درسکونتگاه‌های دور از هم استقرار یافته، و محدودیت‌های فیزیکی و محیطی باعث عدم توجه به مسایل اجتماعی و اقتصادی آنها گردیده و این خود عامل ناپایداری جمعیّت این مناطق است.

- وجود محدودیت منابع و سایر امکانات اقتصادی (تولیدی، خدماتی و...)

عدم استفاده‌ی بهینه از اراضی و مراتع و بهره‌برداری نادرست به شیوه‌ی سنتی از اراضی کشاورزی، باعث عدم کارایی و عدم استفاده مطلوب از منابع و توان‌های این ناحیه می‌گردد.

- فقدان امکانات زیربنایی و رفاهی

دراین نقاط آبادی‌ها فاقد هرگونه امکانات زیربنایی و رفاهی بوده، و خدمات موجود به شکلی توزیع شده که دسترسی به آنها را در بسیاری از نقاط عملاً غیرممکن کرده است.

- داشتن فاصله‌ی زیاد با مراکز و کانون‌های شهری و قطب‌های توسعه استان

فاصله‌ی این گونه از روستاها تا مراکز شهری در بعضی مواقع بالای ۱۰۰ کیلومتر است. این مقوله با توجه به ساختار فضایی این گونه روستاها (ارتفاعات و ناهمواری‌ها)، ازلحاظ زمان دسترسی به مراکز خدمات‌رسانی چندین برابر می‌شود.

فاصله‌ی واحدهای روستایی پراکنده در هر دهستان تا مرکز آنها خیلی زیاد است، به‌طوری‌که در بعضی از دهستان‌ها امکان دریافت خدمات برای واحدهای روستایی پراکنده عملاً غیرممکن بوده است. براین مبنا، برای تعدیل مسایل مذکور، طراحی نظام سلسله مراتبی چند سطحی، و مکان‌یابی مراکز روستایی ضروری است. بر این اساس توجه به مدل تحلیل جریان‌ها (نظیر: جریان‌های تجاری، آموزشی، درمانی و...)، لازم است.

- مهاجر فرستی و میل به تخلیه روستاها

پراکندگی استقرار آبادی‌ها در این قلمروها از وجود شرایط اقلیمی و محیطی نامناسب، نبود زراعت و کشت و کار مناسب به دلیل کمبود منابع آب و خاک، است. هر چند در این فضاها، امکانات بالقوه نسبتاً مناسب وجود دارد، لیکن به لحاظ دسترسی‌های دشوار و توسعه زیربنایی محدود، غالباً از شرایط پایداری برخوردار نیستند. زندگی اجتماعی- اقتصادی در اکثر این فضاها، ساختاری شبه شبانی دارد و دامداری متکی بر مراتع، زمینه اصلی فعّالیّت است. میانگین کاهش جمعیّت این روستاها با افزایش نسبت روستاهای خالی از سکنه در چند دهه نزدیک در این مناطق مشهود است. اقدامات مختلف هنوز نتوانسته قابلیت‌های لازم را برای نگهداشت جمعیّت این روستاها داشته باشد.

در کل، قلمرو روستاهای کم تراکم استان معمولاً در مناطق مرتفع و فضاهای سخت و حاشیه‌ای از حیث مسایل انسانی و طبیعی می‌باشد.

این مناطق در سطح استان و به تفکیک شهرستان عبارتند از:

- شهرستان ایجرود

در قلمرو فضایی این شهرستان روستاهای واقع در دهستان حلب با گستره یک فضای مرتفع مواجه هستند و این مسأله خود به پراکندگی این روستاها دامن زده است.

- شهرستان زنجان

ارتفاعات شمالی واقع درشهرستان زنجان باعث به وجود آوردن فضاهایی با استقرار سکونتی پراکنده و دور از هم برای روستاها و دهستان‌های تهم، چاپیاره پایین، قره پشتلوی پایین، چاپیاره بالا است.

- شهرستان طارم

دهستان آبر، مشرف به ارتفاعات بلند و وسیع البرز در قسمت شمال، می‌باشد.

- شهرستان ماهنشان

دهستان‌های غنی بیگلو و انگوران در قلمرو فضایی این شهرستان با یک فضای مرتفع مواجه هستند، این فضا آن چنان مستعد زیستگاه و استقرار جمعیّت و پیدایش آبادی‌ها نبوده است. (به نقشه‌های سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی استان زنجان (gisz) رجوع شود.)

۱-۲-۳-٤-٤- فضاهای روستایی مستعد برای توسعه‌ی یکپارچه

یکی از ضرورت‌های اساسی در طبقه‌بندی فضاهای روستایی، تعیین فضاهایی است که برای توسعه‌ی یکپارچه می‌باید مکان‌یابی شوند. این فضاها یا به دلیل قابلیت‌های ویژه و یا به پشتوانه‌ی امکانات بالقوه خود، برای توسعه‌ی یکپارچه اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی، مستعد بوده و نباید در این فضاها، فرآیند برنامه‌ریزی محدود به توسعه‌ی فیزیکی و ساماندهی خدمات باشد. از سوی دیگر برخی از فضاها نیز به دلیل محدودیت‌ها و کمی امکانات، فاقد توانایی لازم برای نگهداشت جمعیّت بوده و روند کنونی به دلایل سیاسی، اجتماعی و ... به مصلحت نیست. در این قبیل فضاها با خدمات رسانی و تأمین زیرساخت‌ها، تحول چندانی ایجاد نمی‌شود و لذا می‌باید با اتخاذ تمهیدات مناسب و توسعه‌ی القایی، موجبات تحولی مطلوب را میسر ساخت.

البته ذکر این نکته ضروری است که هدایت و سوق روستاییان به زندگی در نقاط پرجمعیّت و تمرکز تدریجی آنها در روستاهای بزرگ، یک راهبرد مثبت در نظام استقرار و بستری مناسب برای پیشبرد سیاست‌ها در برنامه‌های عمران و توسعه‌ی روستایی به شمار می‌آید، لیکن باید این برنامه سنجیده و بر پایه‌ی اصول علمی باشد و اسکان و تمرکز این جمعیّت با هدایت اصولی و جابه‌جایی جمعیّت روستایی با پشتوانه‌ی منطقی برخوردار باشد. در بعضی موارد این جابه‌جایی‌ها با نابسامانی و پیامدهای نامطلوب نیز توأم بوده است. بی‌شک اگر انبوهی جمعیّت در فضاهای روستایی با منابع و امکانات هماهنگ و متعادل نباشد و فراتر از توان نگهداشت نقاط

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

روستایی، جمعیّت در آنها اسکان و استقرار یابد مشکلات و مسایل زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی به بار خواهد آمد که در مواردی جبران ناپذیر است.

هدف این طرح براساس سیاست‌ها و برنامه‌های راهبردی، باید با تکیه بر استفاده‌ی بهتر از سرمایه، نیروی انسانی و عوامل تولید سعی در به‌کارگیری توان‌های محیطی خود آن محل با تکیه بر استخراج و به کارگیری بهینه‌ی منابع محلی، مشارکت آزادانه مردم در سطح تعیین شده باشد. یکپارچه‌سازی کلیه‌ی امور توسعه در ناحیه اهم ازاهداف استراتژی توسعه‌ی یکپارچه روستاهاست. برنامه‌ریزی ناحیه‌ای، برنامه‌ریزی برای مراکز روستایی است؛ به عبارت دیگر، توسعه‌ی یکپارچه ناحیه‌ای، روشی است برای اجرای همزمان فعّالیّت‌های مربوط به برنامه‌ریزی چندمنظوره که البته این فعّالیّت‌ها در هر دو سطح کلان و خرد صورت می‌پذیرد (کشاورزی، صنعت و خدمات) و ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فضایی و سازماندهی را با هم دربر می‌گیرد. ویژگی‌های اصلی توسعه یکپارچه ناحیه‌ای عبارتند از: هماهنگی بین بالا و پایین، یکپارچگی میان‌بخشی و برقراری روابط متقابل مابین چهار جنبه‌ی اصلی توسعه در زمینه اقتصادی، اجتماعی، فضایی و سازماندهی است.

مکان‌یابی در شکل دهی و ساختاردهی فضاهای روستایی براساس استعداد هر منطقه و قابلیت و پتانسیل‌های نهفته و بالقوه این فضاها نمایان می‌شود تا از این طریق مسیر رشد و توسعه مد نظر، نمود پیداکند و این چیزی نیست به جزو همان هدفی که سال‌ها دست اندرکاران توسعه‌ی روستایی به دنبال آن هستند. فراهم کردن این شرایط در قلمروهای روستایی استان با پیمایش صحیح این اقدام عملی خواهد شد، چراکه فرصتی است تا اقدامات توسعه‌ای در این مناطق به خصوص باعث رشد و نمو انواع فعّالیّت‌ها و بروز چرخش سریع توسعه نواحی روستایی گردیده و باعث کاهش فواصل دوگانگی شهر و روستا گردد؛ بنابراین شناخت استعداد قلمرو جغرافیای روستایی استان زنجان در زمینه‌ی شکل گیری ساختارهای یکپارچه توسعه فضایی، بی‌شک در درجه‌ی اوّل شناخت توان‌های فضایی آن قلمرو است. با برداشت صحیح قدم اوّل، سایر قدم‌های توسعه‌ی یکپارچه سازی درسطح استان موفقیّت آمیز خواهد بود. وجود قابلیت‌ها و استعدادهای محیط روستایی استان زنجان، حاکی از پتانسیل‌های طبیعی و انسانی است. در درجه‌ی اوّل مهم‌ترین شکل‌دهنده به این امر توجّه به وجود منابع، استعدادها و قابلیت‌های طبیعی و انسانی با توجه به کارکردهای منطقه‌ای، استانی و یا حتی در سطح ملی.

در نتیجه در مسیر ایجاد فضاهای روستایی مستعد برای توسعه‌ی یکپارچه با استفاده از پارامترهای ذیل می‌توان برحسب تقسیمات سیاسی– اداری شناسایی و مشخص کرد. این مشخصه‌ها می‌توانند:

- قابلیت رشد و توسعه‌ی کشاورزی (زراعت، باغداری، دامداری و...)؛
- قابلیت رشد و توسعه‌ی صنایع تبدیلی و صنایع روستایی (مخصوصاً کشاورزی و معدنی)؛

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

- قابلیت رشد و توسعه گردشگری و حفظ منابع محیط زیست، باشند، بنابراین در این مسیر یکسری از فضاهای روستایی استان در شهرستان‌های طارم، زنجان، خدابنده و ایجرود، به جهت توانمندی از قابلیت‌های کشاورزی و اراضی مستعد، آب فراوان و موقعیت اقلیمی می‌توانند وزنه‌های کشاورزی در سطح استان و منطقه باشند و برخی به دلیل فعالیت‌های معدنی، مستعد برای توسعه‌ی یکپارچه می‌باشند که به عنوان نمونه می‌توان به قسمت‌هایی از شهرستان زنجان و دهستان انگوران ماهنشان (به دلیل دارا بودن معادن با ارزش سرب، مس و...)، اشاره نمود. برخی از فضاهای روستایی استان، محیط مناسبی برای رونق صنایع خانگی و دستی می‌باشد که مستعدترین مکان‌ها روستاهای کوهستانی می‌باشد.

توان گردشگری و اجرای برنامه‌های اکوتوریسم بستر و استعدادی نهفته و مناسب برای برخی از فضاهای روستایی استان، می‌باشند. فضای تاریخی سلطانیه، غار عظیم "کتله خور" در گرماب خدابنده و گستره‌ی عجیب و طویل حاشیه‌ی رودخانه قزل اوزن، واقع در سطح استان و برخی دیگر از فضاهای روستایی با اهمیت مسایل زیست محیطی دارای ارزش و اهمیت می‌باشند. این مناطق همانند منطقه‌ی حفاظت شده‌ی سرخ آباد طارم، منطقه‌ی حفاظت شده‌ی انگوران، دشت سهرین (زیست گاه آهو)، منطقه‌ی ممنوعه‌ی خراسانلو (زیست‌گاه گونه‌های با ارزش قوچ و میش البرز مرکزی)، همچنین تالاب قمیشلو خدابنده و خندقلو ماهنشان به عنوان زیست‌گاه پرندگان مهاجر مورد توجه می‌باشد، در نهایت جهت ایجاد فضاهای روستایی مستعد برای توسعه‌ی یکپارچه در سطح استان و راساس تقسیمات سیاسی– اداری می‌توانند موارد ذیل را بیان کرد:

- درسطح شهرستان ابهر، شکل‌گیری ساختارهای یکپارچه، توسعه‌ی فضایی روستایی هماهنگ برای دهستان‌های سلطانیه، سنبل‌آباد حومه و صایین قلعه می‌باشد؛
- در سطح شهرستان ایجرود، دهستان‌های ایجرود بالا و ایجرود پایین مستعد در انجام طرح یکپارچه‌سازی است؛
- در سطح شهرستان خدابنده، دهستان‌های وسیع قشلاقات افشار، شیوانات، سجاسرود، آقبلاغ، سهرورد، بزینه رود، زرینه رود؛
- در سطح شهرستان خرمدره، هر دو دهستان‌های الوند و خرمدره؛
- در سطح شهرستان زنجان، دهستان‌های وسیع چاپاره بالا، چاپاره پایین وقره پشتلوی بالا، زنجان رود پایین؛
- در سطح شهرستان طارم، دهستان‌های درام، چورزق، گیلوان؛
- در سطح شهرستان ماهنشان، دهستان‌های اوریاد و انگوران.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-۳-۵- تحلیل زیست بوم‌ها و مناطق اسکان و قلمروهای کوچ عشایر

در بررسی‌های صورت گرفته در خصوص پراکنش عشایری استان زنجان، ملاحظه می‌شود که در حال حاضر کلیه‌ی آنها در زیستگاه‌های دایمی و در ساختمان‌های ثابت استقرار یافته‌اند.

تاریخچه‌ی کوچندگی در استان زنجان بدین صورت بوده که در زمان صفویه و با درنظر گرفتن مسایل سیاسی- امنیتی، ۵ ایل اصنلو، ایلسون، ایل مقدم، ایل بیات و ایل خدابنده‌لو در شهرستان زنجان، مستقر شدند. بعدها ایل افشار و در اثر فشار نادرشاه افشار از استرآباد (حوالی رود اترک)، مجبور به مهاجرت به استان زنجان شدند. محدوده‌ی طایفه‌ی افشار از ییلاق کوه‌های طارم در شمال سلطانیه تا قشلاق اراضی مشرف به قزل‌اوزن، می‌باشد. طوایف چگینی، عیاثوند، کاکاوند، رشوند، مانی، بهتویی، جلیلوند، باجلان و کرمانی از اقوان لرها و کردها بوده‌اند که در مناطق مختلف استان پراکنده شده‌اند و از طریق ییلاق و قشلاق نمودن دام‌ها امرار معاش می‌کردند و همانطور که ذکر شد به مرور زمان یک‌جانشین شده‌اند و هم اکنون به عنوان رمه‌گردان‌هایی هستند که چند ماه از سال دام‌ها را به ییلاق در نواحی جنوب‌غربی شهرستان ماهنشان و نواحی مرتفع علم‌کوه و بلقیس برده و با شروع فصل سرما (اواخر مهرماه)، به قشلاق خود که غالباً در شهرستان زنجان می‌باشد، هدایت می‌نمایند. بنابراین قلمرو اصلی ایلات استان زنجان، عمدتاً محدود به استان زنجان می باشد.

براساس سرشماری صورت گرفته از کوچنده‌های استان زنجان در سال ۱۳۷۷، ملاحظه می‌شود که جامعه عشایری استان از ۲ ایل شاهسون و ایل سون- ساهسون، تشکیل شده است. قلمرو ایل شاهسون، دهستان ایجرود بالا از شهرستان ایجرود، دهستان‌های زنجان‌رود پایین و زنجان‌رود بالا از شهرستان زنجان و دهستان انگوران، اورياد، چاپاره پایین و قزل گچیلو از شهرستان ماهنشان را دربر گرفته است. قلمرو ایل ایلسون نیز دهستان‌های بوغداکندی و چاپاره بالا از شهرستان زنجان می‌باشد که حدود ۱۵ درصد از جمعیّت عشایری استان را به خود اختصاص داده است و حدود ۸۵ درصد نیز مربوط به ایل شاهسون، می‌باشد.

با توجّه به ساختار طبیعی و نوع اقلیم حاکم بر استان زنجان، عمدتاً این ساختار موجب شده که استان به عنوان قلمرو قشلاقی به شمار آید، به طوری که جمعیّت عشایری استان در فصول بهار و تابستان (ییلاقی)، معادل ۵۴۹ خانوار و در فصول پاییز و زمستان (قشلاقی)، معادل ۷۰۴ خانوار بوده است. جمعیّت عشایر قشلاقی استان در سال ۱۳۷۷ (در حدود ۴۵۴۲ نفر) و جمعیّت عشایر ییلاقی (معادل ۳۸۳۴ نفر)، بوده است. بیش‌ترین شمار جمعیّت عشایر ییلاقی استان متعلق به شهرستان ماهنشان می‌باشد، به طوری که حدود ۹۶ درصد از کل جمعیّت عشایر ییلاقی استان در این منطقه متمرکز بوده است که علت آن مرتفع بودن این منطقه و اقلیم سرد می‌باشد که در فصول گرم سال مراتع غنی از علوفه در آن وجود دارد. دو شهرستان زنجان و ماهنشان در سال ۱۳۷۷ به ترتیب حدود ۴۹ و ۵۱ درصد از جمعیّت عشایر قشلاقی استان را به خود اختصاص داده بودند و در مقابل سهم شهرستان ایجرود از جمعیّت عشایر قشلاقی استان فقط ۰/۲ درصد، بوده است.

جدول شماره‌ی ٥٤- شمار عشایر ییلاقی و قشلاقی استان زنجان به تفکیک شهرستان

شهرستان	عشایر ییلاقی				عشایر قشلاقی			
	خانوار		جمعیّت		خانوار		جمعیّت	
	تعداد	نسبت به درصد	تعداد	نسبت به درصد	تعداد	نسبت به درصد	تعداد	نسبت به درصد
کل استان	۵۴۹	۱۰۰	۳۸۳۴	۱۰۰	۷۰۴	۱۰۰	۴۵۴۲	۱۰۰
ایجرود	۰	۰	۰	۰	۱	۰/۱۴	۹	۰/۲۰
زنجان	۲۲	۴/۰۱	۱۳۷	۳/۵۷	۳۸۱	۵۴/۱۲	۲۲۲۲	۴۸/۹۲
ماهنشان	۵۲۷	۹۵/۹۹	۳۶۹۷	۹۶/۴۳	۳۲۲	۴۵/۷۴	۲۳۱۱	۵۰/۸۸

مأخذ: سرشماری اجتماعی- اقتصادی عشایر کوچنده کشور، ۱۳۷۷.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۵۵- تعداد خانوار و جمعیّت عشایر ییلاقی و قشلاقی دهستان‌های استان زنجان

دهستان	ایل یا طایفه مستقل	عشایر ییلاقی				عشایر قشلاقی			
		خانوار	جمعیّت			خانوار	جمعیّت		
			جمع	مرد	زن		جمع	مرد	زن
شهرستان ایجرود		۰	۰	۰	۰	۱	۹	۴	۵
بخش مرکزی	ایل شاهسون	۰	۰	۰	۰	۱	۹	۴	۵
دهستان ایجرود بالا		۰	۰	۰	۰	۱	۹	۴	۵
شهرستان زنجان									
بخش زنجان رود	ایل ایلسون-	۲۲	۱۳۷	۷۴	۶۳	۳۸۱	۲۲۲۲	۱۱۵۹	۱۰۶۳
دهستان چاپپاره بالا	شاهسون	۸	۶۱	۳۵	۲۶	۳۵۶	۲۰۳۷	۱۰۵۳	۹۸۴
دهستان زنجان رود پایین	ایل شاهسون	۸	۶۱	۳۵	۲۶	۲۱۴	۱۱۵۵	۵۷۳	۵۸۲
بخش مرکزی	ایل ایلسون-	۱۴	۷۶	۳۹	۳۷	۲۵	۸۸۲	۴۸۰	۴۰۲
دهستان بوغداکندی	شاهسون	۱۴	۷۶	۳۹	۳۷	۰	۱۸۵	۱۰۶	۷۹
دهستان‌زنجان‌رود بالا	ایل شاهسون	۰	۰	۰	۰	۲۵	۰	۰	۰
							۱۸۵	۱۰۶	۷۹
شهرستان ماهنشان									
بخش انگوران	ایل شاهسون	۵۲۷	۳۶۹۷	۱۹۲۲	۱۷۷۵	۳۲۲	۲۳۱۱	۱۱۷۷	۱۱۳۴
دهستان انگوران		۲۸۳	۱۹۳۶	۱۰۲۷	۹۰۹	۴۷	۳۱۹	۱۷۱	۱۴۸
بخش مرکزی		۲۸۳	۱۹۳۶	۱۰۲۷	۹۰۹	۴۷	۳۱۹	۱۷۱	۱۴۸
دهستان اوریاد		۲۴۴	۱۷۶۱	۸۹۵	۸۶۶	۲۷۵	۱۹۹۲	۱۰۰۶	۹۸۶
دهستان چاپپاره پایین	ایل شاهسون	۲۴۴	۱۷۶۱	۸۹۵	۸۶۶	۰	۰	۰	۰
دهستان قزل گچیلو	ایل شاهسون	۰	۰	۰	۰	۲۶۳	۱۸۸۰	۹۵۴	۹۲۶
	ایل شاهسون	۰	۰	۰	۰	۱۲	۱۱۲	۵۲	۶۰

مأخذ: سرشماری اجتماعی- اقتصادی عشایر کوچنده کشور، ۱۳۷۷.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-۳-۶- تحلیل روابط اجزاء سازمان فضایی در بخش

۱-۲-۳-۶-۱- تناسب توزیع شبکه‌ی انرژی با مرکز سکونتگاهی

براساس آمار سرشماری جمعیّت سال ۱۳۸۵، از مجموع ۹۷۴ روستای دارای سکنه در سطح استان زنجان، حدود ۹۴۰ واحد مسکونی دارای برق بوده‌اند که ۹۷ درصد کل آبادی‌ها را شامل می‌گردد. نحوه‌ی توزیع انرژی برق در سطح شهرستان‌های استان از

تعادل نسبتاً منطقی برخوردار بوده است. شهرستان ابهر وخرمدره با صددرصد روستاهای دارای برق وسپس شهرستان‌های ایجرود وخدابنده با ۹۷/۵ و ۹۷ درصد از روستاهای دارای برق در مراتب بعدی قرار دارند. شهرستان‌های ماهنشان و طارم نیز به ترتیب با ۹۶/۳ و ۹۶ درصدازسکونتگاه‌های روستایی بهره‌مند از پوشش برق هستند. شهرستان زنجان با دارا بودن ۲۸۹ آبادی دارای سکنه،۲۷۳ روستای آن دارای برق می‌باشد که این رقم معادل۹۴/۵ درصد از مجموع سکونتگاه‌های روستایی شهرستان را شامل شده است.

در بررسی از نحوه‌ی توزیع انرژی برق در سطح شهرستان استان ملاحظه می‌شود که از مجموع ۹۷۴ آبادی دارای سکنه، فقط ۳۴ مورد فاقد این نوع امکانات بوده‌اند که شهرستان زنجان با ۱۲ آبادی فاقد انرژی برق در رتبه‌ی اوّل و شهرستان خدابنده با ۷ روستای فاقد برق در رتبه‌ی دوّم قرار دارند. با توجه به نقشه‌ی توزیع انرژی در سطح استان زنجان ملاحظه می‌شود که غالب سکونتگاه‌هایی که فاقد انرژی برق می‌باشد، در فاصله‌های دورتری از مراکز شهری قرار داشته و همچنین علاوه بر ناهموار بودن بستر طبیعی، دارای جمعیّت کمتری نیز می‌باشند (نقشه‌ی شماره‌ی ۱۷).

جدول شماره‌ی ٥٦- تعداد سکونتگاه‌های روستایی بهره‌مند از انرژی برق و گاز استان زنجان

شاخص / نام شهرستان	تعداد آبادی دارای سکنه در استان	آبادی‌های دارای برق	درصد آبادی‌های دارای برق	آبادی‌های دارای گازطبیعی	درصد آبادی‌های دارای گازطبیعی
ابهر	۱۱۸	۱۱۸	۱۰۰/۰	۱۵	۱۲/۷
خدابنده	۲۳۵	۲۲۸	۹۷/۰	۸	۳/۴
زنجان	۲۸۹	۲۷۳	۹۴/۵	۱۴	۴/۸
ایجرود	۷۹	۷۷	۹۷/۵	۰	۰/۰
خرمدره	۱۸	۱۸	۱۰۰/۰	۴	۲۲/۲
طارم	۱۰۱	۹۷	۹۶/۰	۰	۰/۰
ماهنشان	۱۳۴	۱۲۹	۹۶/۳	۰	۰/۰
جمع	۹۷۴	۹۴۰	۹۶/۵	۴۱	۴/۲

مأخذ: سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۱۳۸۵.

برق مورد نیاز سکونتگاه‌های روستایی استان زنجان از طریق خطوط انتقال برق سراسری شرکت‌های همجوار، تأمین می‌گردد. براساس آمار سال ۱۳۸۴، طول خط انتقال برق در سطح استان ۱۴۱۳ کیلومتر بوده که ۳۴۲ کیلومتر آن مربوط به خط ۲۳۰ کیلووات و ۱۰۷۱ کیلومتر آن نیز مربوط به خط ۶۳ کیلووات، بوده است.

مطالعات برنامه ریزی استانداری زنجان

با توجه به جدول سکونتگاه‌های روستایی بهره‌مند از انرژی گاز ملاحظه می‌شود که از ۹۷۴ آبادی دارای سکنه در سطح استان زنجان، فقط ۴۱ روستا از انرژی گاز، برخوردار بوده‌اند که ۴/۲ درصد مجموع آبادی‌های را شامل می‌شود. در بررسی از نحوه‌ی توزیع سکونتگاه های بهره‌مند از این انرژی در سطح شهرستان ملاحظه می‌شود که ۱۵ مورد از این روستاها در شهرستان ابهر و در جوار خطوط انتقال گاز قرار گرفته‌اند که نزدیک به ۳۷ درصد کل آبادی‌های بهره‌مند از انرژی گاز را به خود اختصاص داد است. شهرستان زنجان با ۱۴ روستای برخوردار از گاز ۳۱درصد از این روستا را شامل می‌شود. همچنین شهرستان خدابنده بعد از این دو شهرستان با ۸ روستای برخوردار از انرژی گازطبیعی در رتبه‌ی سوم قرار دارد و در نهایت شهرستان خرمدره با ۴ آبادی بهره‌مند از انرژی گاز در رتبه‌ی آخر قرار دارد، این شهرستان ۱۰درصد از سکونتگاه‌های دارای گاز را پوشش داده است. با توجه به نقشه‌ی پراکندگی آبادی‌های بهره‌مند از انرژی گاز ملاحظه می‌شود که روستاهایی از این انرژی بهره‌مند شده‌اند که در کنار خطوط انتقال گاز قرار داشته‌اند.

نقشه‌ی شماره‌ی ۱۱- پراکندگی آبادی‌های دارای شبکه‌ی برق و گاز طبیعی

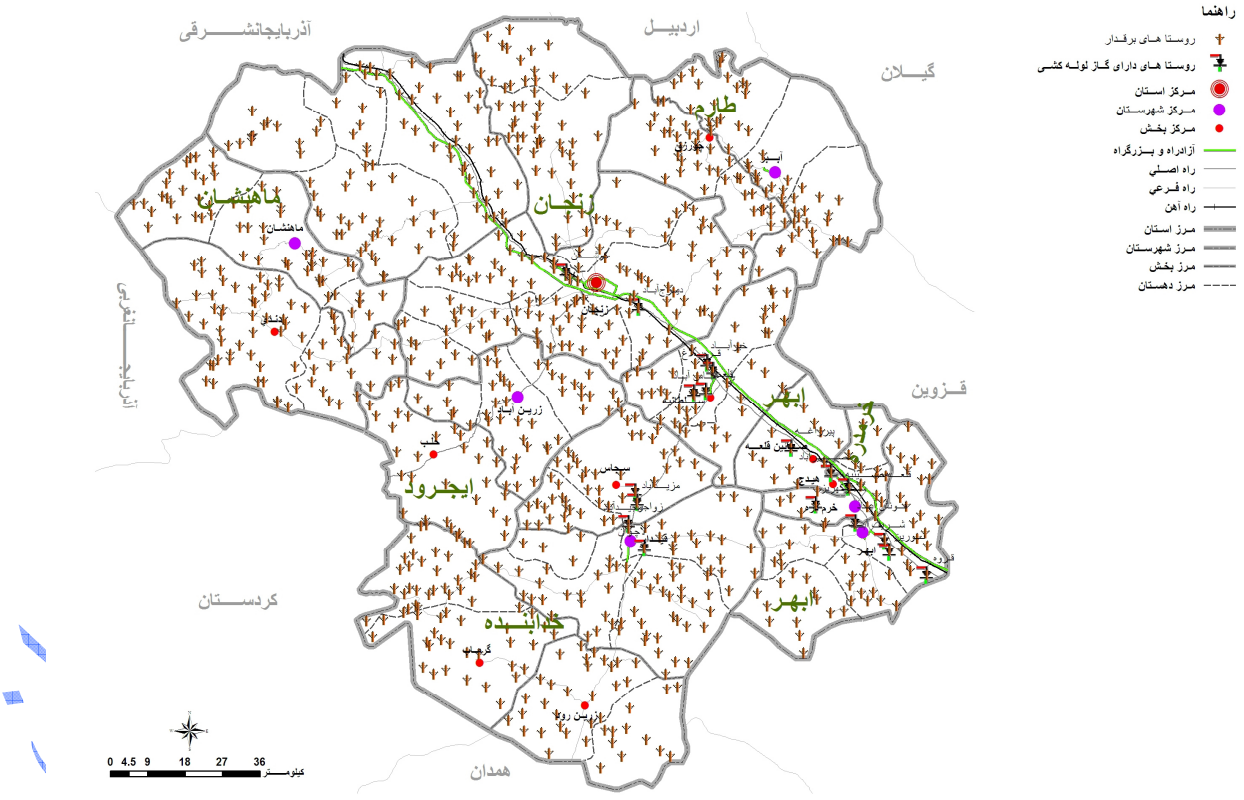

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

۱-۲-۳-۶-۲- توزیع مراکز سکونتگاهی روستایی استان براساس راه‌ها

وضعیت کلی راه‌های استان زنجان به دلیل عبور و تلاقی محورهای ارتباطی بین منطقه‌ای و ملی از جایگاه و اهمیتی خاص برخوردار می‌باشد. در سال ۱۳۸۵، طول راه‌های آسفالته و شوسه‌ی روستایی استان زنجان به ترتیب ۱۷۵۰و۱۶۲۰کیلومتر، می‌باشد؛ بنابراین مجموع راه‌های روستایی استان در حدود ۳۳۷۰ کیلومتر، بوده است.

در بررسی از طول راه‌های موجود روستایی استان به تفکیک شهرستان ملاحظه می‌شود که شهرستان زنجان با دارا بودن ۹۵۹ کیلومتر راه حدود ۲۸/۵ درصد مجموع راه‌های روستایی استان را به خود اختصاص داده است. این شهرستان با داشتن ۵۵۶ کیلومتر راه آسفالته روستایی و۴۰۳ کیلومتر راه شوسه روستایی، بیش‌ترین میزان از انواع راه‌های روستایی را به خود اختصاص داده است. .همچنین مشخصات و ارقام مربوط به سایر شهرستان‌های استان مطابق جدول شماره‌ی ۵۷ و جدول شماره‌ی ۵۸، می‌باشد.

نقشه‌ی شماره‌ی ۱۲- نوع و درجه‌ی شبکه‌ی راه‌های ارتباطی در سکونتگاه‌های روستایی

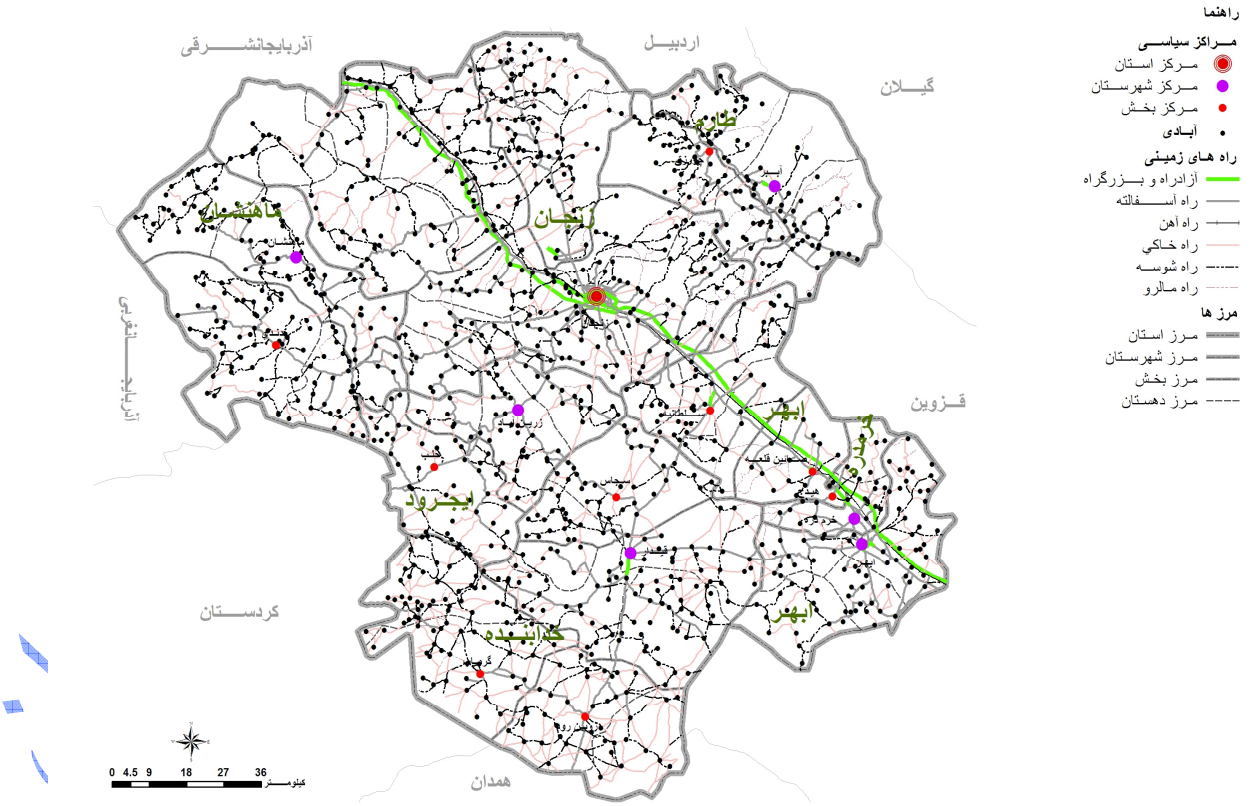

مأخذ: مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ۵۷- طول راه‌های روستایی زیر پوشش اداره‌ی کل راه و ترابری استان(کیلومتر)

شهرستان	آسفالته	شوسه	جمع

کل استان	۱۷۵۰	۱۶۲۰	۳۳۷۰
ابهر	۳۶۵	۱۷۲	۵۳۷
ایجرود	۲۵۱	۱۰۷	۳۵۸
خدابنده	۲۸۷	۵۱۷	۸۰۴
خرمدره	۷۹	۱۴	۹۳
زنجان	۵۵۶	۴۰۳	۹۵۹
طارم	۱۲۵	۱۰۸	۲۳۳
ماهنشان	۸۷	۲۹۹	۳۸۶

مأخذ: اداره کل راه و ترابری استان زنجان، سال۱۳۸۵.

جدول شماره‌ی ۵۸- ضریب بهره مندی طول راه‌های روستایی زیر پوشش اداره‌ی کل راه و ترابری استان

شهرستان	درصد ازمجموع	درصد آسفالته	درصد شوسه
کل استان	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
ابهر	۱۵/۹	۲۰/۹	۱۰/۶
ایجرود	۱۰/۶	۱۴/۳	۶/۶
خدابنده	۲۳/۹	۱۶/۴	۳۱/۹
خرمدره	۲/۸	۴/۵	۰/۹
زنجان	۲۸/۵	۳۱/۸	۲۴/۹
طارم	۶/۹	۷/۱	۶/۷
ماهنشان	۱۱/۵	۵/۰	۱۸/۵

مأخذ: اداره کل راه و ترابری استان زنجان، سال۱۳۸۵.

۱-۲-۳-۷- سطح‌بندی اجزای فضایی در هر بخش

سطح‌بندی فضا، بستری لازم برای سطح‌بندی مراکز جمعیّت و فعالیّت است. برای سطح‌بندی فضا، عمدتاً از روش‌های منطقه‌بندی استفاده می‌شود که حاصل آن تقسیم فضا به قلمروهای همگن یا عملکردی است. در تعیین قلمروهای همگن، هر سطحی از فضا براساس شاخص یا شاخص‌هایی که معرّف تجانس، یکپارچگی یا یکنواختی است، تقسیم می‌شود و در تشخیص قلمروهای عملکردی نیز، با ارزیابی روابط میان کانون‌های جمعیّت و فعّالیّت و تحلیل‌های جاذبه و جریان، فضاها متمایز می‌شوند. بنابراین در سطح‌بندی قلمرو سکونتگاه‌های روستایی استان، بر مشخصه‌هایی مانند: شرایط طبیعی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی همسان با توجه به هم‌گونی نسبی زمینه‌های فعّالیّت و معیشت و ارتباطی که با یکدیگر دارند، بررسی می‌گردد.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

در این بخش از سطح‌بندی اجزاء فضایی سکونتگاه‌های روستایی استان زنجان به توضیح کلی دسته‌بندی صورت گرفته از تعداد جمعیّت و خانوار در گروه‌های جمعیّتی می‌پردازیم. براساس جدول و نقشه‌ی تهیه شده در این خصوص ملاحظه می‌شود که بیش‌ترین تعداد آبادی‌های استان در گروه جمعیّتی ۲۹۹ تا ۲۵۰ نفر قرار گرفته‌اند. تعداد این روستاها ۲۳۷ مورد یعنی ۲۴/۳ درصد از مجموع سکونتگاه‌های روستایی در این دسته قرار می‌گیرند. در زیر به تشریح دسته‌بندی‌های ۸ گانه می‌پردازیم:

– دسته‌ی اوّل سکونتگاه‌های ۴۹ تا ۱ نفر جمعیّت را شامل می‌باشد که در این بخش حدود ۱۰۵ روستا قرار گرفته که ۱۰/۸ درصد مجموع سکونتگاه‌های روستایی را دربرمی‌گیرد. این روستاها دارای ۴۱۶۶ نفر جمعیّت در قالب ۸۳۸ خانوار می‌باشد. براساس نقشه‌ی وضعیت طبیعی استان ملاحظه می‌شود که غالب این روستاها در نواحی مرتفع و کوهستانی استان قرار گرفته‌اند و از قابلیت نگهداشت جمعیت برخوردار نمی‌باشند، چرا که اکثر این قبیل روستاها به دلیل ضعف قابلیت‌های زراعی و آبی در سال‌های گذشته از جمعیّت آنها کاسته شده است. میانگین جمعیّت این روستاها در حدود ۳۹/۷ نفر در هر سکونتگاه می‌باشد.

– دسته‌ی دوّم که سکونتگاه‌های دارای ۹۹ تا ۵۰ نفر جمعیّت را شامل شده به تعداد ۸۱ روستا در سطح استان پراکنده هستند، این نوع سکونتگاه‌ها را پوشش داده‌اند. میانگین جمعیّت ساکن در این دسته از روستاها در حدود ۷۴ نفر برای هر روستا می‌باشد. این نوع سکونتگاه‌ها نیز دارای قابلیت کمتری از لحاظ توانمندی محیطی (آب و خاک)، می‌باشد و جمعیّت آنها در سال‌های گذشته همواره رشد منفی داشته است و موقعیت استقراری آنها نیز دارای ارتفاع بیش‌تری نسبت به سایر روستاهای پرجمعیّت می‌باشد.

– دسته‌ی سوم از سکونتگاه‌های روستایی دارای ۲۴۹ تا ۱۰۰ نفر جمعیّت می‌باشند و همانطور که در اوّل بحث ذکر شد، این دسته بیش‌ترین تعداد سکونتگاه‌ها را در بین سایر گروه‌های جمعیّتی برخوردار است. مجموع جمعیّت تحت پوشش این گروه از روستاها در حدود ۴۱۹۷۹ نفر در قالب ۷۷۹۷ خانوار، می‌باشد. این نوع روستاها در تمام نواحی استان توزیع شده است، ولی پراکندگی آنها در نواحی مرتفع استان برتری دارد.

– دسته‌ی چهارم سکونتگاه‌های روستایی در گروه ۴۹۹ تا۲۵۰ نفر قرار دارند، این روستاها به تعداد ۲۳۷ مورد و ۲۴/۳ درصد از مجموع سکونتگاه‌ها می‌باشد. کل جمعیّت این روستاها در حدود ۸۵۱۲۴ نفر است که ۱۹ درصد جمعیّت روستایی را شامل شده است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۵۹- دسته‌بندی سکونتگاه‌های روستایی استان براساس جمعیّت

گروه‌های جمعیّتی	۱-۴۹	۵۰-۹۹	۱۰۰-۲۴۹	۲۵۰-۴۹۹	۵۰۰-۹۹۹	۱۰۰۰-۱۹۹۹	۲۰۰۰-۴۹۹۹	بیشتر از ۵۰۰۰	جمع
تعداد روستا	۱۰۵	۸۱	۲۴۱	۲۳۷	۲۱۲	۷۸	۱۸	۲	۹۷۴
جمعیت	۴۱۶۶	۵۹۹۳	۴۱۹۷۹	۸۵۱۲۴	۱۴۹۶۱۲	۱۰۵۸۵۸	۴۵۸۰۴	۱۰۵۳۵	۴۴۹۴۶۹

مأخذ: مرکز آمار ایران، سال ۱۳۷۵.

براساس جدول فوق در دسته‌ی ۹۹۹ تا ۵۰۰ نفر جمعیّت حدود ۲۱۲ روستا که ۲۱/۸ درصد مجموع سکونتگاه‌های روستایی را شامل شده، قرار داشته است که ۱۴۹۶۱۲ نفر از جمعیّت سکونتگاه‌های روستایی استان را پوشش داده است. این گروه بیش‌ترین تعداد جمعیّت روستاها را با ۳۳/۳ درصد شامل شده است. میانگین جمعیّت هر سکونتگاه در این گروه ۷۰۶ نفر، می‌باشد.

گروه ۱۹۹۹ تا ۱۰۰۰ نفر جمعیّت شامل ۷۸ روستا می‌شود که دارای ۱۰۵۸۵۸ نفر جمعیّت در قالب ۱۹۴۶۸ خانوار، می‌باشد. این گونه روستاها ۲۳/۵ درصد از مجموع جمعیّت سکونتگاه‌های روستایی استان را پوشش داده و میانگین جمعیّت مستقر در هر روستا نیز در حدود ۱۳۵۷ نفر می‌باشد. محل استقرار این قبیل روستاها غالباً نواحی دشتی استان بوده و تعداد آنها در شهرستان خدابنده نسبت به سایر شهرستان‌های استان بیش‌تر می‌باشد. دسته‌ی سکونتگاهی روستایی ۴۹۹۹ تا ۲۰۰۰ نفر جمعیّت به تعداد ۱۸ مورد از روستاهای استان را شامل شده که حدود ۴۵۸۰۴ نفر از جمعیّت روستایی استان را پوشش داده است. پراکندگی این سکونتگاه‌ها در سطح استان بدین گونه بوده که ۸ مورد یعنی ۴۴/۴ درصد در شهرستان ابهر قرار داشته و شهرستان خدابنده با داشتن ۵ روستای دارای جمعیّت ۴۹۹۹ تا ۲۰۰۰ نفری حدود ۲۸ درصد از این گونه سکونتگاه‌ها را شامل شده است. شهرستان زنجان دارای ۳ روستا در این دسته می‌باشد. شهرستان‌های طارم و ایجرود نیز هر کدام دارای یک روستا در این دسته است. در کل استان فقط دو روستای بالای ۵ هزار نفر جمعیّت وجود داشته که روستای شریف‌آباد در سال‌های اخیر به عنوان منطقه ۳ شهرداری ابهر شناخته شده و به عنوان ناحیه‌ی شهری شناخته می‌شود، ولی روستای سهرورد با ۶۰۶۴ نفر جمعیت در شهرستان خدابنده، قرار گرفته است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-۳-۸- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

به استناد آخرین تقسیمات سیاسی و اداری استان زنجان در سال۱۳۸۵، هفت شهرستان،۱۶کانون شهری،۱۶بخش، ۴۶ دهستان و۹۷۴ آبادی دارای سکنه و۲۳۲آبادی خالی از سکنه، داشته است.

مطابق آخرین دوره‌ی سرشماری عمومی نفوس ومسکن، در بررسی روند روستانشینی در مجموعه‌ی فضاهای سکونتگاهی استان زنجان، جمعیّت روستایی آن در نهایت به ۴۰۵۲۶۱ نفر، معادل۴۲ درصد ازمجموع ۹۶۴۶۰۱ نفر جمعیّت استان در سال ۱۳۸، رسیده است که این مجموع حتی کمتر از نصف جمعیّت استان را هم شامل نمی‌شود. به طوری که جمعیّت روستایی استان در سال ۱۳۳۵با ۵۹۳۰۲ نفر قریب به ۸۸درصد از مجموع جمعیّت آن دوره را داشته است.

امّا این امر در پنجاه سال گذشته هر سال رفته رفته جای خود را به جمعیّت شهرنشینی سپرده است. سهم جمعیّت استان زنجان از کل کشور در همین سال ۱/۳۷ درصد، بوده است که سهم جمعیّت شهری۱/۲ درصد و روستایی ۱/۸ درصد، بوده است.

مقایسه‌ی نرخ رشد جمعیّت استان زنجان طی دو دوره‌ی متناوب قابل توجه است، به طوری که در دوره‌ی اوّل که شامل سال‌های ۶۵-۱۳۳۵ است، از وجود یک سیرصعودی رشد جمعیّت برخورداراست، سپس این مشخصه در دوره‌ی ۷۵-۱۳۶۵، با کاهش رشد جمعیّت مواجه می‌باشد.

به طوری که رشد جمعیّت استان از۱/۹ درصد دردوره‌ی ۴۵-۱۳۳۵ به۳ درصد دردوره‌ی ۶۵-۱۳۵۵ و سپس به ۱درصد در دوره‌ی ۷۰-۱۳۶۵ و۱/۴ درصد در دوره‌ی ۷۵-۱۳۶۵، تنزل می‌نماید، امّا این شاخص‌ها از دوره های سرشماری ۸۵-۱۳۷۵ با ۱/۲- درصد رشد روستایی و۳/۴ درصد شهری و با ۱/۲درصد رشد کل جمعیّت استان برخوردار بوده است که به نوعی با ۰/۲ کاهش جمعیّت از دوره‌ی ۷۵-۱۳۶۵تا دوره‌ی ۸۵-۱۳۷، مواجه بوده است.

مقایسه‌ی آمارهای سرشماری دوره‌های ۸۵-۱۳۳۵، نشان می‌دهد که سهم جمعیّت روستایی کشور نسبت به کل جمعیّت کشور هموار سیر نزولی داشته است، به طوری که این سهم از ۶۹درصد در سال ۱۳۳۵به ۳۸و۳۱درصد به ترتیب در سال‌های ۷۵و ۱۳۸۵، رسیده است. ملاحظه می‌گردد که جمعیّت روستایی اگر چه در سال ۱۳۳۵ حدود ۶۹ درصد از کل جمعیّت را تشکیل می‌داد، لیکن عدد خالص جمعیّت روستایی ۱۳ میلیون نفر بوده همچنین به ترتیب در دوره‌های سرشماری سال‌های ۷۵ و۱۳۸۵ این نسبت‌ها به ۳۸/۷ درصد و حدود ۳۲درصد بالغ گشته است.

مقایسه‌ی وضعیت جمعیّت استان با کشور تاحدودی فرق دارد، به طوری که نرخ رشد جمعیّت کشور دردوره‌ی۴۵-۱۳۳۵، از ۳/۱ درصد به۲/۷ درصد در دوره‌ی ۵۵-۱۳۴۵، می‌رسد امّا این مسأله در استان زنجان برعکس بوده و از ۱/۹درصد به ۲/۳درصد، می‌رسد. به نظر می‌رسد پایان جنگ، ارتقاء سطح آموزش وآگاهی عموم و بالا رفتن میزان با سوادی، رشد اشتغال، مخصوصاً در میان قشرجامعه‌ی زنان و وجودکنترل جمعیّت، کاهش قابل ملاحظه‌ای در نرخ رشد جمعیّت در دوره‌ی ۸۵-۱۳۵۵، داشته است. در رشد و

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

توسعه فیزیکی شهرها تعداد قابل توجهی از روستاها در دامنه‌ی توسعه قرار گرفته و جزو محلات شهر درمی‌آیند که بـه طـور یقـین در این صورت دیگر از هویت حقیقی و حقوقی روستا اثری باقی نمی‌ماند. ضمن این که جمعیّت این قبیـل روسـتاها جـزو جمعیّـت شـهر، محسوب می‌گردد.

وجود مهاجرت ساکنان روستاها به شهرها با دلایل مخصوص خود، عامل اصلی در افزایش جمعیّت شهری بر جمعیّت روسـتایی در سال‌های اخیر و مخصوصاً دهه‌ی ۶۵-۱۳۴۵، بوده است.

این عامل به نحوی روی این مسأله تأثیر گذاشته که سهم جمعیّت روستاهای دارای سکنه درسال ۱۳۴۵ برابـر بـا ۶۸/۶ درصـد از مجموع جمعیّت بوده است، ولی این مقدار به ۳۱/۴ درصد در سال ۱۳۸۵، رسیده است.

از طرفی علی‌رغم اُفت جمعیّت روستایی نسبت به جمعیّت شهری، هنوز اکثر فضاهای سکونتی شهرستان‌هـای اسـتان دارای فـضا وکالبد روستایی هستند، چرا که هنوز شهرستان‌های ایجرود، ماهنشان، طارم، خدابنده، دارای شاخص‌های روستایی بالای هستند؛ امّا در ۳۰ سـال اخیـر (۸۵-۱۳۵۵)، رونـد شهرنـشینی در سـطح کـشور از ۴۷ درصـد در سـال ۱۳۵۵ بـه حـدود ۶۸/۵ درصـد در سال ۱۳۸۵ رسیده است و ۲۱/۵ درصد رشد داشته است، این درحالی است که در استان زنجان از ۲۸/۶ درصـد بـه ۵۸درصـد افـزایش داشته یعنی ۲۹/۴ درصد رشد داشته است. جمعیّت ساکن در نقاط روستایی کشور نیز از ۵۳ درصد در سال ۱۳۵۵ به حدود ۳۱/۴ درصـد در سال ۱۳۸۵ کاهش داشته است، این در حالی بوده که در استان زنجان از ۷۱/۴ درصد در سـال ۱۳۵۵ بـه حـدود ۴۲ درصـد رسـیده است. در دهه‌ی ۶۵-۱۳۵۵، نرخ رشد جمعیّت در کانون‌های شهری استان زنجان حدود ۷ برابر نرخ رشد جمعیّت روستایی بـوده کـه در سال‌های اخیر از شدت آن کاسته شده است.

تحلیل تحولات نظام اجتماعی و ساختار قومی، طایفه‌ای و عشایری نیز بدین گونه بوده که در سطح استان در حال حاضر کوچنـده و عشایری وجود داشته و غالب کوچنده‌های سال‌های قبل به دلایل مختلف یک جانشین شـده و دامـداری بـرای تعـدادی از آنهـا بـه صورت رمه گردانی ادامه دارد. در روستاها قوم‌گرایی خاصی وجود ندارد و بیش از ۹۵ درصد جمعیّـت اسـتان بـه زبـان ترکـی صـحبت می‌نمایند و مذهب اکثریت نیز مسلمان و شیعه، می‌باشد.

نحوه‌ی استقرار سکونتگاه‌های روستایی استان به تبعیت از وضعیت طبیعی، اقلیمی و فرهنگی، سـازماندهی سـاختار و پیکـره‌بنـدی سکونتگاه‌های استان را در مناطق و نواحی مختلف آن شکل و نظم داده و آن را پایدار ساخته است. در حال حاضر بیش از ۶۵ درصد از جمعیّت استان در نواحی دشتی استقرار یافته و به مرور زمان از میزان جمعیّت ساکن در مناطق کوهستانی کاسته و بـه نـسبت جمعیّـت مناطق کوهپایه‌ای و دشتی اضافه می‌گردد.

روستاهای واقع در نواحی دشتی متراکم و پرجمعیّت بوده و بالعکس سکونتگاه‌های واقع در مناطق کوهستانی پراکنده و کم جمعیّت می‌باشد.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ٦٠- وضعیت آبادی‌های دارای سکنه و خالی از سکنه استان و شهرستان‌های استان زنجان در سال ۱۳۸۵

شرح	تعـداد آبادی			تعـداد آبادی		
	جمـــع	دارای سکنه	خالی از سکنه	جمـــع	درصددارای سکنه	درصدخالی از سکنه
ابهر	۱۴۶	۱۱۸	۲۸	۱۲/۱	۱۲/۱	۱۲/۱
ایجرود	۹۵	۷۹	۱۶	۷/۹	۸/۱	۶/۹
خدابنده	۲۶۶	۲۳۵	۳۱	۲۲/۱	۲۴/۱	۱۳/۴
خرمدره	۲۹	۱۸	۱۱	۲/۴	۱/۸	۴/۷
زنجان	۳۵۷	۲۸۹	۶۸	۲۹/۶	۲۹/۷	۲۹/۳
طارم	۱۵۴	۱۰۱	۵۳	۱۲/۸	۱۰/۴	۲۲/۸
ماهنشان	۱۵۹	۱۳۴	۲۵	۱۳/۲	۱۳/۸	۱۰/۸
کل استان	۱۲۰۶	۹۷۴	۲۳۲	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

مأخذ: مرکز امار ایران، ۱۳۸۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

منابع و مآخذ

۱- اداره کل راه و ترابری اسان زنجان (۱۳۸۵)، گزارش طول راه‌های روستایی زیرپوشش اداره کل راه و ترابری استان زنجان، گزارش منتشر نشده.

۲- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان (سال‌های مختلف، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان زنجان سال‌های ۷۵، ۶۵، ۱۳۵۵، زنجان، انتشارات سازمان مدیریت وبرنامه‌ریزی استان زنجان.

۳- مرکز آمار ایران (۱۳۷۸)، سرشماری اجتماعی- اقتصادی عشایر کوچنده کشور در سال ۱۳۷۷، نتایج تفصیلی کل کشور، مدیریت انتشارات و اطلاع رسانی مر کز آمار ایران.

۴- مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان زنجان، وبگاه مرکز آمار ایران.

۵- معاونت برنامه‌ریزی استانداری زنجان (۱۳۸۵)، میزان باروری، مرگ و میر، موالید و امید به زندگی در استان زنجان در سال‌های ۷۵-۱۳۶۵، گزارش منتشر نشده.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-۴- تحلیل وضعیت فرهنگی استان

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-٤- تحلیل وضعیت فرهنگی استان

کلیات

تجربه‌ی بیش از یک سده تلاش برای توسعه‌ی اقتصادی و عدم دست‌یابی به اهدافی همچون صنعتی شدن، تولید درون زای دانش و فن‌آوری، تغییر ساختار تک محصولی اقتصاد کشور (وابستگی به نفت خام)، پیوند دادن واردات با صادرات غیرنفتی و تناسب تولید داخلی با مصرف داخلی و... ما را ناگزیر می‌سازد تا این ناکامی‌ها را علت‌یابی کنیم. گروهی از اندیشمندان علت را در برداشت کورکورانه از الگوهای توسعه کشورهای صنعتی سرمایه‌داری و تقلید نادرست از روند پیشرفت آنان تلقی می‌کنند. از این رو شرط موفقیّت برنامه‌های توسعه را در آماده کردن بستر اجتماعی، شرایط فرهنگی و زمینه‌ی سیاسی می‌دانند. برخی عدم توفیق در توسعه‌ی اقتصادی را به تقلیدی بودن (از الگوی غربی) و یک جانبه نگری (رشد اقتصادی)، نسبت می‌دهند و به همین دلیل بر جامعیت سیاست‌ها و برنامه‌ها تأکید می‌ورزند. اینان چاره را در پذیرش اهمیّت دیگر جنبه‌های توسعه (اجتماعی، فرهنگی و سیاسی)، باز می‌شناسند و توجه به آنها را، در سیاست‌گذاری‌های کلان و تعیین خط مش‌های کلی نظام، ضرورتی انکار ناپذیر می‌دانند.

"در یک سده‌ی گذشته تا انقلاب اسلامی، تحت تأثیر عوامل بیرونی و پذیرش آن در درون، عمدتاً به وسیله‌ی مسؤولان تراز اوّل کشور و به خدمت گرفتن کارشناسانی با چنین نگرش هایی، عوامل فرهنگی، نادیده گرفته شده است. با این توجیه که عامل اقتصادی تعیین کننده و سرنوشت ساز است و فرهنگ داخلی مزاحم الزامات توسعه‌ی اقتصادی می باشد، بی اعتنایی و بی مهری نسبت به ارزش های فرهنگی داخلی و تا حدی ضد توسعه به شمار آوردن آنها و ضد ارزش جلوه دادن آنها، مورد توجه‌ی مسؤولان و لایه‌های اجتماعی مسلط قرار گرفته است. در چنین حالتی که هدف توسعه اقتصادی و دیگر عوامل از جمله فرهنگ، وسیله است، در عمل نه تنها توسعه‌ی اقتصادی به دست نیامده؛ گسیختگی فرهنگی و بی ثباتی سیاسی ناشی از واکنش مردم در برابر آثار منفی و ویرانگرِ توسعه‌ی اقتصادی پدیدار شده است" (رزاقی، ۱۳۷۹: ۱۹۶).

به این ترتیب باید پذیرفت، چالش اساسی سازگاری بین انتقال دانش و فن‌آوری با توسعه درون زا است. انتقال دانش و فن‌آوری، که عامل ضروری و حیاتی برای خیزش اقتصادی می باشد، مستلزم استفاده از نوآوری‌ها و ابتکارات بیگانه است و توسعه درون زا متکی بر بهره برداری از منابع ملی و داخلی. چنانچه ملت‌ها منابع خود را به کار گیرند و الگوی توسعه‌ای متناسب با شرایط اجتماعی، اقتصادی و ویژگی‌های فرهنگی خود را برگزینند به استقلالی دست خواهند یافت که موجب شکوفایی و ارتقاء زمینه‌های زندگی جامعه از جمله، آموزش و پرورش، پژوهش، اطلاع رسانی، ارتباطات و همچنین دانش و فن‌آوری، صنعتی شدن و صنایع فرهنگی و... خواهد شد. حفظ هویت فرهنگی ملت‌ها در این فرآیند نقش بنیادی و اساسی دارد. به ویژه اگر بدانیم با گسترش جهانی شدن[1] و صنعتی

1. Globalization.

شدن[1] تمایزهای فرهنگی و قومی کاهش یافته است و سبک‌های زندگی گونه‌های همگرایی نا به سامان را تجربه می‌کنند. همگرایی روز افزون فرهنگ‌ها، فرآورده‌ی مستقیم پیشرفت نظام‌های ارتباطات، حمل و نقل و... است. بدین ترتیب مردمانی که زمانی جدا از هم مانده و بی‌خبر از یکدیگر مانده بودند، در تماس تنگاتنگ با هم قرار گرفته‌اند. محصولات تولیدی یک قاره با مواد خام قاره‌های دیگر ساخته شده و در قاره‌ای دیگر به فروش می‌رسد. بهای نفت خام در خلیج فارس هزینه‌ی تمام شده ذرت و برنج در ایالات متحده را تعیین می کند و ... درک این واقعیت‌ها ما را بر آن می‌دارد که از خطر استفاده از فرهنگ برای سلطه بر ملت‌های کشورهای در حال توسعه آگاه شویم. توجه‌ی بیگانگان به عامل فرهنگی و مهم‌ترین آن ایجاد نیاز به تولیدات آنان در کشورهای رو به توسعه و رشد دادن الگوی مصرف وابسته باعث می‌شود، ملت‌ها اگرچه از نظر سیاسی رها، اما از نظر فرهنگی همچنان در چنبره‌ی تسلط آنان گرفتار باشند.

"فرهنگ ملی یک سرزمین، فرهنگی است خاص آن مردم؛ برآمده از ویژگی‌های محیط جغرافیایی، جهان بینی و نگرش، خواست‌ها و آرزوها، غم‌های مشترک، احساسات و اعتقادات و... آنها که از رنگ و بویی خاص برخوردار است و به آن ملت تشخیص و هویتی متفاوت با دیگران می بخشد. این همان عاملی است که به عنوان یک هیأت و نیروی زنده و چالش زا، ملتی را در میان ملت‌های دیگر جهان مطرح می سازد و موجبات روی پای خویش ایستادن و مورد توجه قرار گرفتن را فراهم می آورد." (درجاوند، ۱۳۶۸: ص۲۳).

پس فرهنگ را می‌توان شاخص هویت هر ملت، اجتماع، گروه اجتماعی و... دانست. فرد و جامعه دارای هویت، تصویری ویژه و روشن از خود، دیگری، جهان، تاریخ، آینده و گذشته دانسته و دارای نظام ارزشی معینی است که در آن "خوب ها و بدها" و "بایدها و نبایدها" جایگاه خود را دارند و در نهایت می‌توان گفت از معیاری درونی برخوردار می باشند.

فرهنگ چیست؟

اغلب انسان شناسان و جامعه شناسان در برخورد با مفهوم فرهنگ، به طور ضمنی یا آشکارا، اقرار می‌کنند که تعریف فرهنگ کار چندان ساده‌ای نیست (ویلیامز ۱۹۷۷، بی۱۹۷۴، هریس ۱۹۸۰، آرچر ۱۹۹۳، استوری ۱۹۹۳، ونیتز ۱۹۹۳)، با این حال در ادبیات مرتبط با فرهنگ طیف وسیعی از تعاریف مفهومی مختلف از فرهنگ وجود دارد که آن را از "سبک زندگی" گرفته تا "اندیشه‌ها و ارزش‌ها" دانسته اند.

"هر فرهنگی بازتاب تاریخ، آداب و رسوم، نهادها و نگرش‌های یک ملت، جنبش‌ها و ستیزه‌ها و پیکارهای اجتماعی آن و نیز نشان‌دهنده‌ی تناسب قوای سیاسی موجود در درون و بیرون مرزهایش است (پرز دکوئیار، ۱۳۷۷: ۲۷)".

1. Industrialization.

گستردگی مفهوم فرهنگ از سویی و عدم توافق همگانی بر سر برداشت روشنی از آن، از طرف دیگر، موجب از هم گسیختگی و پراکندگی ذهنی گردیده است که در نهایت به آشفتگی در سیاست گذاران فرهنگی، سردرگمی در برنامه‌ریزی فرهنگی، انجامیده است. به این ترتیب اقدامات دولت‌ها در حوزه‌ی فرهنگی خصلتی ناپایدار و بی‌ثبات (گاه متناقض و ناهمخوان)، می‌یابد و در چنین موقعیتی بی‌هدفی بر اختصاص بودجه حاکم خواهد شد. هر کوششی در زمینه‌ی سیاست های فرهنگی و برنامه‌ریزی آن به ناچار باید به تعریفی مشخص از فرهنگ توأم گردد. محدود ساختن یعنی روشن ساختن اهداف و آرمان‌ها.

چنین به نظر می‌رسد که ریشه‌ی این مشکل در پیچیدگی و سیاست جهان و حوزه‌ی فرهنگی نهفته باشد. اولسون به نقل از وایت می‌نویسد:

"در سال‌های اخیر اکثر دانشمندان اجتماعی معنی فرهنگ را تحریر کرده‌اند تا به آن صراحت بیش‌تری بخشند" (۱۹۹۱اولسون: ص ۱۵۵). اولسون چهار جزو اصلی برای فرهنگ قایل می‌شود که عبارتند از: باورها، ارزش ها، هنجارها و فن‌آوری‌ها. باورها به سؤال چیست پاسخ می‌گویند. ارزش‌ها به سؤال «چه باید باشد؟» پاسخ می‌دهند. هنجارها به سؤال«چه انجام شد؟» جواب می‌دهند و فن‌آوری‌ها به سؤال «چگونه انجام شود؟» پاسخ ارائه می‌دهند (همان، ۱۵۵).

یکی از بزرگ‌ترین چالش ها در سیاست‌گذاری فرهنگی و برنامه‌ریزی توسعه‌ی فرهنگی فقدان آمار و اطلاعات مرتبط و مؤثق می‌باشد. کمبود و نارسایی در آمارهای فرهنگی، علی‌رغم تلاش‌های بیست و اندی سال صورت گرفته، همچنان گریبان‌گیر سیاست و برنامه‌ریزی فرهنگی مانده است. پهلوان معضل اصلی در زمینه‌ی آمارهای فرهنگی را در دو نکته‌ی اصلی خلاصه کرده است:

الف- فقدان یک نظام جامع و سنجیده‌ی آماری که در فواصل معین و با پرسش‌نامه‌های استاندارد دست به عمل بزند.

ب- نبود یا کمبود نگرش برنامه‌ای به نحوی که آمارهای گردآوری شده در خدمت اهداف برنامه‌ریزی قرار گیرند.

نارسایی آمارهای سازمانی و ضرورت گردآوری آمارهای برنامه‌ای امروز بیش از هر زمان دیگری به چشم می‌خورد. آمارهای سازمانی که گاه فقط به قصد رفع احتیاجات معینی در هر سازمان تدوین می‌شوند، نمی‌توانند به ترسیم تصویر جامع از موقعیت فرهنگی یاری رسانند و پاسخ گوی شاخص‌های سودمند در زمینه‌ی سنجش پیشرفت در حوزه‌ی فرهنگ باشند. ازاین رو در این پژوهش کوشیده‌ایم خلاهای اطلاعاتی حوزه‌ی فرهنگ را در حد توان و استطاعت خویش پر کنیم و با بهره گیری از شناخت الگوی مصرف کالاهای فرهنگی و تعیین دسترسی توده‌ی مردم به این قبیل محصولات و کالاها موانع و بازدارنده‌های توسعه‌ی فرهنگی را بازشناسیم.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

برنامه‌های توسعه و فرهنگ

مطالعه‌ی بخش فرهنگ در برنامه‌ی نخست توسعه (۷۲-۱۳۶۸)، بر افزایش چالش میان فرهنگ خودی و بیگانه در آینده تأکید کرده و زمینه سازی برای توسعه را که هدفی دور می‌باشد، وظیفه‌ی بخش فرهنگ دانسته است. در ادامه‌ی تحلیل وضعیتِ بخش فرهنگ با تأکید بر دو دسته عوامل درونی و بیرونی نسبت به این بخش به تبیین مشکلات موجود می‌پردازد. مشکلاتی که عمده‌ترین آنها عبارتند از:

- همگانی نشدن کامل فرهنگ؛
- فقدان نظام آماری و امکان سنجش کمی در بخش فرهنگ؛
- ضعف آموزش و تربیت نیروی انسانی؛
- کم توجهی به پژوهش‌های کاربردی؛
- فقدان مدیریت و بی‌ثباتی آن؛
- فقدان سیاست گذاری و برنامه‌ریزی روشن درازمدت در بخش فرهنگ.

یکی از نکات مهم بخش فرهنگ در این برنامه، آن است که نویسندگان آن (تدوین‌گردان)، تفکر دولتی کردن فرهنگ را به عنوان خط مشی قابل پرهیز یاد کرده و نقش دولت را در نظارت و هدایت خلاصه نموده‌اند.

اگرچه در برنامه‌ی دوّم توسعه (۷۸-۱۳۷۴)، بخش مستقلی به حوزه‌ی فرهنگ اختصاص نیافته، امّا از میان اهداف کیفی آن، بند ۳ و ۲ را می‌توان هدف فرهنگی نامید: به طور خلاصه می‌توان اهداف فرهنگی این برنامه را به صورت زیر آورد:

- رشد فضایل براساس اخلاق اسلامی و ارتقای کمی و کیفی فرهنگ جامعه؛
- هدایت جوانان و نوجوانان در عرصه‌های ایمان مذهبی، فرهنگ حوزه، خلاقیت، علم و هنر، فن و تربیت بدنی و مناسبات انسانی، خانوادگی و اجتماعی و مشارکت در صحنه‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی؛
- ترویج فرهنگ احترام به قانون، نظم اجتماعی و وجدان کار.

برای تحقق بخشیدن به اهداف فوق خط مشی‌هایی اساسی نیز پیشنهاد می‌کند که در چهار مقوله‌ی کلی گنجانده می‌شود:

- آموزش و پرورش: آموزش های اخلاقی و معنوی، آموزش اصول اعتقادی، آموزش علوم و فنون و آموزش فرهنگ نظم؛
- پرورش: پرورش روحیه‌ی مسؤولیت پذیری، پرورش همبستگی ملی، پرورش اخلاق قناعت و صرفه جویی، پرورش روح خلاقیت، سازمان دهی و هماهنگی، سازمان دهی بهینه ارگان‌های فرهنگی، واگذاری تصدی به مردم در نظارت به دولت؛
- تخصیص منابع: اختصاص امکانات به تربیت بدنی و اوقات فراغت بانوان.

در نظر شماری از اندیشمندان و پژوهشگران این برنامه‌ها دچار کاستی‌هایی چند بوده‌اند که اهّم آنان عبارتند از:

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

- نامشخص بودن سرمشق غالب و فراگیر در برنامه‌ریزی فرهنگی؛
- فقدان دید علمی نسبت به اوضاع فرهنگی کشور؛
- بی‌توجهی به پسامدهای حاصل از تصمیم گیرندگان غیر دولتی در عرصه‌ی فرهنگ؛
- غلبه وسوسه‌ی"همه چیز" با هم در برنامه‌های فرهنگی.

از این رو لازم است با رویکردی علمی وضعیت توسعه فرهنگی در کشور (به ویژه در استان زنجان)، بررسی و ارزشیابی گردد. بررسی مقدماتی آمارها و اطلاعات اداره‌ی کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان زنجان حکایت از آن دارد که خلاهای انکارناپذیری در زمینه‌ی الگوهای مصرف کالاهای فرهنگی و میزان اشتیاق و استفاده مردم از محصولات فرهنگی قابل شناسایی است.

اگرچه "گزارش فرهنگی کشور همواره یکی از مهم‌ترین منابع اطلاعات برای بخش فرهنگی بوده است و هیچ نشریه‌ی آماری دیگری را سراغ نداریم که در زمینه‌ی فرهنگ اطلاعاتی دقیق تر از این گزارش دراختیار ما بگذارد، امّا واقعیت این است که میان نشریه‌ای که هم اکنون منتشر می‌شود و آن چه باید منتشر شود تا نیازهای دستگاه‌های متولی اداره‌ی برنامه‌ریزی بخش پژوهش‌گران فرهنگی و عموم مردم علاقه مند به مقولات را برطرف سازد فاصله عمیقی مشاهده می شود" (اجلالی، ۱۳۷۹).

- در این گزارش اطلاعات بیش‌تر بر حسب دستگاه‌های مسؤول ارایه می‌شود تا موضوع فرهنگی یا نوع رسانه؛
- فعّالیّت‌های فرهنگی تعریف دقیقی نشده‌اند و اقلام اطلاعاتی موردنیاز برای برنامه ریزی فرهنگی تشریح نشده‌اند؛
- اطلاعات به دو مقوله‌ی عرضه و تقاضای کالای فرهنگی تفکیک نشده و شاخص‌های جداگانه‌ای برای هر یک تعیین نگردیده است. به این ترتیب از سویی امکان برداشت مستند از وضعیت موجود و توان ایجاد دگرگونی در عرضه‌ی خدمات فرهنگی میسر نمی‌باشد و از طرف دیگر اشتیاق و اشتهای مردم به استفاده از آن خدمات نادیده گرفته می‌شود؛
- در این قبیل گزارش‌ها نباید توقع داشت اطلاعاتی درباره‌ی ارزش‌ها، هنجارها، باورها، قوانین، تحولات محتوایی هنرها، آداب و رسوم و آیین‌های مردم، ارایه گردد. هدف از گزارش فرهنگی کشور پیش رو نهادن تصویری از وضعیت فرهنگی کشور است تا آنجا که با اقلام و اعداد و در گزارش آماری می‌توان نشان داد، البته بدیهی است که در یک گزارش آماری به دشواری می‌توان وارد ماهیت و محتوا شد. همان طور که از تعداد دانشجویان و استادان و شمار تجهیزات و امکانات آموزشی نمی‌توان درباره‌ی کیفیت آموزش، اظهارنظر کرد.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱- ۲- ٤- ۱- تحلیل پیشینه فرهنگی شامل عناصری که در توسعه اثر دارند

استان زنجان از نواحی تاریخی سرزمین ایران است و کاوش‌های باستان شناختی و آثار باقیمانده‌ی تاریخی، دیرینگی و قدمت آن را نشان می‌دهند. پیشینه‌ی تاریخی این استان را می توان در چهار دوره به شرح زیر مورد مطالعه قرار داد:

- **دوران پیش از تاریخ (هزاره‌ی هفتم تا اوایل هزاره‌ی سوم پیش از میلاد)**

چگونگی سیر این دوره‌ی تمدنی در استان زنجان به علت کمبود اطلاعات و مدارک، تاریک و مبهم است. قدیمی‌ترین آثار دوران پیش از تاریخ که در این منطقه یافته و بررسی شده‌اند، احتمالاً به دوره‌ی بردوستین تعلق دارند. این یافته‌ها که شامل ابزارهای کوچک جماعت‌های آغازین بشری است، در حدود سی هزار سال قدمت دارند. مشخص‌ترین زیستگاه این جماعت ها در زنجان، غار تاریخی "گلجیک" است.

- **دوران تاریخی (اوایل هزاره‌ی سوم تا اواخر هزاره‌ی دوم پیش از میلاد)**

بر اساس یافته‌هایی که از این دوره در منطقه‌ی ایجرود بدست آمده، پراکندگی زیستگاه‌های انسانی منطقه‌ی ایجرود در هزاره‌ی سوم و دوم پیش از میلاد، در هشت کانون باستان شناسی و تداوم حیات آنها تا هزاره‌ی اول پیش از میلاد، حکایت از شکوفایی و دیرپایی تمدن فلات مرکزی ایران در این ناحیه دارد. آثار این دوران در روستای ضیاءآباد، آق کند، گل تپه، چایرلو، قلتون و اوغول بیگ بدست آمده است. ارزیابی و مطالعه‌ی آثار نقش‌های سیاه رنگ بر روی سفال‌های کشف شده از این کانون های تاریخی، پیوند تمدن‌های تپه حصار دامغان، تپه سیلک کاشان، تپه زاغه دشت قزوین و ایجرود را نشان داده است.

دو اثر از این دوره در جنوب‌غربی شهرستان خدابنده شناسایی شده‌اند: یکی در تپه تاریخی "یاریمجه" (تکمه تپه) در قشلاق‌های افشار، و دیگری در تپه تاریخی "امان ارقین بلاغی" منطقه‌ی بزینه رود شهرستان خدابنده، که هرکدام بخشی از نادرترین آثار زیستگاه‌های انسانی دوران هزاره‌ی سوم و دوم پیش از میلاد را در خود جای داده‌اند.

- **دوران تاریخی جدید (اواخر هزاره‌ی دوم پیش از میلاد تا اوایل قرن هفتم میلادی)**

از این دوره نیز یافته‌هایی در منطقه‌ی زنجان بدست آمده است که بارزترین آن نوعی سفال ساده‌ی خاکستری رنگ است که یادگار زمان مهاجرت اقوام آریایی به این منطقه است.

پایه و اساس اطلاعات تاریخی و باستانی منطقه‌ی زنجان از بررسی سفال‌هایی بدست آمده است که بیشتر به صورت اتفاقی از گورستان‌ها و تپه‌های قدیمی منطقه کشف شده‌اند. تکنیک، فرم و نقش این سفالینه‌ها، مطمئن‌ترین ابزار شناسایی تمدن‌های پیش از تاریخ هستند. یکی از قابل توجه‌ترین ظرف‌هایی که در تمامی مراکز استقرار انسانی این دوره مورد استفاده قرار می‌گرفته است، ظرف‌های سفالی قوری مانندی با لوله نسبتاً بلندی است که در مراسم به خاک سپاری مردگان مورد استفاده قرار می‌گرفته است و در همه گورهای حفاری شده این دوره دیده شده است. نقش‌های روی سفالینه‌های تپه سیلک کاشان و مجسمه‌های باستانی لرستان،

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

ارتباط این نوع ظرف با مردگان را نشان می‌دهند. قوری‌های این منطقه که عموماً بی‌نقش‌اند و با آثار بدست آمده از خوروین و املش قابل مقایسه‌اند، احتمالاً دلیل دیگـری بر پیوند این اقوام، در اوایل هزاره‌ی اول پیش از میلاد است. شواهد تاریخی موجود نشان می-دهد که تا اوایل نیمه‌ی اول هزاره‌ی اول پیش از میلاد، دستگاه فرمانروایی معینی در منطقه وجود نداشته و حکومت "اورارتویی" نیز به علت دوری مسافت نتوانسته بود بر این نواحی سلطه یابد. همچنین کمی ابزار و جنگ‌افزارهای بدست آمده از گورهای باستانی نشان می‌دهد که برخلاف تمدن‌های فلات مرکزی ایران که اقوامی جنگجو بوده‌اند، مردمان این منطقه به علت فراوانی چشمه‌سارها و آب‌های سطحی عمدتاً به دامداری و کشاورزی مشغول بوده‌اند و به همین جهت، امنیت نسبی بر منطقه حاکم بوده است. طبق اسـناد آشوری‌ها، این منطقه در قرن نهم پیش از میلاد "اندیا" نام داشته است و به احتمال ضعیف، اقوام ساکن آن با اقوام لولوبی و گوتی دامنه‌های زاگرس پیوندهایی داشته‌اند.

این منطقه از لحاظ جغرافیای تاریخی، در آغاز هزاره‌ی اول پیش از میلاد، شـمال با کادوسیان و کاسپیان، از مغرب با لولوبیان و گوتیان و از طرف جنوب‌شرقی و شرق با پدیده‌ی تاریخی ماد همسایه بوده است. در دوره‌های بعد مادها، این اقوام را زیر فرمان آورده‌اند.

طبق اسناد آشوری در قرن هفتم پیش از میلاد، منطقه‌ی زنجان "مادای" نام داشته است. آنچه این ادعا را درست می‌نمایاند، کشف آثاری از هزاره‌ی اول پیش از میلاد در روستای مادآباد زنجان است؛ اما به علت روی دادن جنگ‌های ممتد منطقه‌ای (در قرن‌های هفتم و هشتم پیش از میلاد)، تمدن در این منطقه به شکوفایی درخور، دست نیافته است.

از قرن هفتم پیش از میلاد تا اواخر هزاره‌ی اول پیش از میلاد، یعنی در تمام دوران شـاهنشاهی هخامنشی، سکه (دریک) و (ریتون)، در خدابنده و گردنبندهای طلایی با بن مایه (موتیف) "گل لوتوس" که نقش‌های آنها با کنده‌کاری‌های تخت جمشید قابل مقایسه‌اند و همچنین چهرک (نقاب) طلایی مردگان گورها با آرایش مو و کلاه دوران هخامنشی را می‌توان نام برد.

یادگارهای باستانی از جمله آتشگاه عظیم تخت سلیمان در غرب، عبادگاه بهستان در جنوب و آتشکده‌های ساسانی در طارم نشان می‌دهند که در دوران اشکانیان و ساسانیان، دره‌های زنجان رود و قزل اوزن از رونق بیش‌تری برخوردار بوده‌اند. گزارش‌های جغرافیدانان آغاز دوره‌ی اسلامی نیز این موضوع را تأیید می‌کنند.

از پانزده کانون باستان شناسی بررسی شده این دوره، ۹ کانون در دره‌ی رود قزل اوزن و طارم علیا واقع شده‌اند که از شکوه و آبادانی این بخش از منطقه، در قرن‌های دوم تا پنجم میلادی حکایت می‌کنند. از مهم‌ترین آثار آن دوره به "آتشکده‌ی تشویر" می‌توان اشاره کرد که در روستای تشویر در میان گورستانی تاریخی، با سنگ و ساروج و با طرح چهار طاقی در ابعاد ۴×۴ مترمربع با پوشش گنبدی شکلی ساخته شده است.

ترکیب بنا، یادآور سبک معماری آتشکده‌های دوران ساسانی است و با آتشکده‌های عظیم دوران ساسانی که جنبه‌ی دولتی و تشریفاتی داشتند، به عنوان آتشکده‌ی محلی مورد استفاده قرار می‌گرفته اسـت و با گذشت زمان، پیرامون آن به گورستان تبدیل شده است

- **دوران اسلامی (از قرن ۷ تا ۱۹ میلادی برابر با قرن اول تا ١٤ هجری)**

این دوره از تاریخ زنجان، با فتح آن در زمان خلافت عثمان به دست براء بن عازب، سردار مشهور آغاز می‌شود. به استناد مدارکی که از ۶۲ کانون باستان شناختی منطقه بدست آمده است، به استثناء دره‌ی طارم علیا در رودخانه‌ی قزل اوزن و شهر زنجان در بقیه‌ی نواحی، نقل و انتقال قدرت سیاسی و مذهبی به آرامی صورت گرفته و با خرابی و درگیری همراه نبوده است.

متن‌ها و آثار موجود تاریخی نشان می‌دهند که این منطقه در سراسر دوران اسلامی، به ویژه از قرن‌های چهارم تا هشتم هجری (در دوران حکومت کنگریان، سلجوقیان و ایلخانیان)، از شکوفایی اقتصادی، فرهنگی و هنری برخوردار بوده است. از آثار این دوره می‌توان مسجدهای جامع قروه، سـجاس، قلابر، کاروان سراهای نیک پی، سرچم، آثار تاریخی عظیم سلطانیه، خدابنده، ابهر و سایر آثار تاریخی را نام برد.

اصولاً یکی از دلایل انتخاب سلطانیه به پایتختی، رونق اقتصادی این منطقه در قرن هفتم و هشتم هجری بوده که توجه ایلخانان مغول را به خود جلب کرده است. کاشی‌های مطلایی که از تپه نورآباد خدابنده بدست آمده‌اند، گواهی بر رونق اقتصادی و فرهنگی آن دوره‌اند. پس از برچیده شدن حکومت ایلخانی بدست سربداران در قرن نهم هجری، منطقه‌ی زنجان نیز دچار فتنه‌ی خانمان سوز تیمور لنگ شد و به شدت ویران گردید.

تنش‌های سیاسی و کشمکش‌های نظامی تا قرن دهم هـش، مانع رشد و اعتلای اقتصادی و فرهنگی در این منطقه شده است. در دوران حکومت صفویه و قاجاریه، به ویژه در دوران حکومت شاه طهماسب، شاه عباس و آغامحمدخان قاجار، رونق نسبی اقتصادی و فرهنگی در منطقه برقرار بوده است. قسمت اعظم روستاها، بخش‌ها و شهرهای کنونی، با توجه به نظام ارباب و رعیتی، تا اواخر قرن سیزدهم هـ ق تکوین یافته‌اند و در طول دهه‌های اخیر، به سرعت در حال رشد و گسترش بوده‌اند.

- **وجه تسمیه‌ی شهر و استان زنجان**

نام استان زنجان از نام شهر زنجان به عنوان مرکز استان اقتباس شده است. در مورد وجه تسمیه‌ی زنجان، تاکنون نظرات گوناگونی ازسوی پژوهش‌گران و نویسندگان ارایه شده است. قدیمی‌ترین نامی که به این منطقه اطلاق شده است، "زندیگان" به معنای اهل کتاب زند (معروف‌ترین کتاب آیین زردشتی ساسانی) و گان از پسوندهای فارسی عهد باستان است که در دوره‌ی ساسانیان بر این منطقه گذاشته شده است. به گفته‌ی حمدالله مستوفی شهر زنجان را اردشیر بابکان ساخته و شهین یعنی منسوب به شاه خوانده است، در فرهنگ نامه‌ی مرحوم دهخدا در ذیل کلمه شهین آمده است که شهین نام شهر زنگان است و معرب آن زنجان می‌باشد. وجه

تسمیه‌ی آن مخفف زندگان یعنی اهل کتاب زند است و زندیگان زنگان شده و دال آن حذف گردیده است. مأخذ و منبع مستوفی در مورد کلمه شهین که به زنگان اطلاق می‌گردیده مبهم است و تاکنون هیچ منبع مؤثق دیگری در این ارتباط اظهار نظر ننموده است، آنچه مسلم است از نظر زبان‌شناسی کلمه‌ی شهین ارتباطی به زبان‌های پارسی باستان و ادبیات اوستایی ندارد و برعکس کلمه‌ی زندیگان که به معنای اهل کتاب زند، معروف‌ترین کتاب آیین زردشتی در دوران ساسانی و پسوند (گان)، از پساوند پارسی باستان همچون آذربایگان، خدایگان و ... بوده است. به طور حتم شهر در دوران ساسانی زندیگان نام داشته است که به علت کثرت استعمال تخفیف یافته و در دوران استیلای اسلام زنگان نام داشته است و چون در زبان عربی حرف "گ" به "ج" تبدیل می‌گردد، بنابراین کلمه‌ی زنگان به زنجان تبدیل شده است. نام دیگر منطقه‌ی خمسه بوده است. اطلاق این کلمه به منطقه در منابع و متون جغرافیایی از اواخر دوران قاجار ظاهر شده و در مورد وجه تسمیه‌ی آن دو نظر مطرح شده است: نظر نخستین ناظر بر استقرار طوایفی از ایلات پنج‌گانه در این منطقه است و وجود منطقه‌ای به نام خمسه در استان فارس که بر مبنای استقرار پنج ایل نام‌گذاری شده است، درستی این نظر را تقویت می‌کند. در فرهنگ آنندراج ذیل کلمه‌ی زنگان چنین آمده "چون پنج بلوک بود آنرا خمسه گویند." لغت نامه‌ی دهخدا با تکرار مورد مزبور می‌نویسد: این شهرستان "زنجان" از پنج بلوک به نام بخش حومه، بخش ابهررود، بخش قیدار، بخش ماهنشان، بخش سردان و ... . در این بخش‌بندی از بخش‌های ایجرود و زنجان‌رود که جزء خمسه‌اند سخنی به میان نیامده است، به ناچار این نظریه با شک و تردید مواجه است، اما بخش‌های پنج‌گانه ابهررود، خرارود، زنجان‌رود، ایجرود و سجاس‌رود که بخش‌های اصلی خمسه را تشکیل می‌دهد، منبع و مرجع موثقی برای وجه تسمیه‌ی آن می‌تواند باشد. ذکر این نکته ضرورت دارد که منطقه‌ی بزینه‌رود معروف به قشلاقات افشار که هم اکنون از توابع خمسه است که در حوزه‌ی سیاسی ولایت کردستان بوده است، بنابراین پنج بلوک بودن منطقه قطعی به نظر می‌رسد.

دایره المعارف مصاحب بر این اساس ذیل کلمه (خمسه) می‌نویسد:

خمسه مخفف ولایات خمسه در جنوب آذربایخان و غرب قزوین کرسی آن زنجان و از شهرهای معروفش سلطانیه پنج بلوک عمده‌ای که این ناحیه به مناسبت آنها خمسه خوانده شده است، عبارت بودند از: ابهررود، زنجانرود، ایجرود، خرارود و سجاس‌رود که همگی جزو شهرستان زنجانند. در اوایل قرن دهم هجری به دلیل نقل و انتقال ایلات ناآرام مناطق، که به منظور ایجاد امنیت و جلوگیری از شورش‌های محلی خوانین، یکی از سیاست‌های زمامداران صفویه و قاجاریه بوده است، شهرستان زنجان از این پدیده سیاسی متأثر شده و طوایفی از پنج ایل به نام‌های شاهسون، اوصانلو، مقدم، بیات و خدابنده لو را در خود جای داده است.

در مورد تاریخ پیش از اسلام زنجان که یکی از شهرهای ایران زمین در آغاز تسلط تازیان شمرده شده، هیچ منبع تاریخی که بیانگر و نمایانگر تاریخ و جغرافیای این شهر باشد چیزی در دست نیست، جز آنچه بطلمیوس در پیش از اسلام و حمداله مستوفی بعد از اسلام بدان‌ها اشاره نموده‌اند. بطلمیوس در جلد ششم از کتاب جغرافیای خود از شهری بنام "آکانزانیا" نام می‌برد که دانشمندی به نام

مطابق برنامه زیرنظر استانداری زنجان

"آندرآس" با بیان شواهد و دلایل بسیار آن را همان شهر زنجان دانسته که "توماس ارتسرونی" در ترجمه‌ی روسی آن را "زنگان" خوانده است.

سال‌ها پس از آغاز حمله‌ی اعراب به ایران و در زمان عثمان خلیفه‌ی سوم یعنی در سال ۲۴ هجری زنجان به دست سردار عرب "براء ابن عازب" فتح شد. فتح زنجان پس از یک محاصره طولانی برای عرب‌ها ممکن شد و این خود نشان می‌دهد که این شهر با هر نامی که آن روز داشته، دارای برج و باروی محکمی بوده است که مهاجمین به آسانی نمی‌توانستند به شهر نفوذ کنند. پس از فتح شهر، اعراب در نوشته‌های خود همه جا از آن به نام "زنجان" یاد کرده‌اند و هیچ‌گونه اشاره‌ای به اینکه این شهر قبلا نام دیگری داشته نشده است، اما پژوهش‌گران ایرانی تقریباً بالاتفاق بر این عقیده‌اند که این کلمه در اصل "زنگان" بوده که عرب‌ها آن را معرب کرده و "زنجان" خوانده‌اند.

پژوهشگر با سابقه و نامدار ایرج افشار سیستانی در کتاب "پژوهش در نام شهرهای ایران" می‌نویسد: شهر زنجان مرکز شهرستان و استان زنجان با پهنه‌ای حدود پنجاه کیلومترمربع، از گذشته‌های دور به سبب قرار داشتن بر سر راه بازرگانی ری پیشین به آذربایجان دارای اهمیت بوده است. برخی از تاریخ نگاران شهر زنجان را با "آکانزانا" که بطلیموس از آن نام برده است، یکی دانسته‌اند. این منطقه چون از پنج بلوک ابهررود، خرارود، ایجرود، زنجان‌رود و سجاس‌رود تشکیل شده بود، آن را "خمسه" نیز می‌نامیدند و لقب آن "دارالسعاده" بود. در سده‌های چهارم و پنجم هـ‌ق که تیره‌های ترک به ایران کوچ کردند، به واسطه‌ی وجود چراگاه‌های گسترده و پهناور مورد توجه آنان قرار گرفت و در زنجان و پیرامون آن، به ویژه در چمن "لنگرلند" که بعدها به "سلطانیه" معروف شد و پایتخت ایران در سده هشتم هـ‌ق بود، سکونت اختیار کردند.

یوسف محسن اردبیلی در کتاب "زنجان از دیرترین روزگاران تا..." احتمال می‌دهد که "شهین" ترجمه‌ی پهلوی دری از واژه‌ی پهلوی ساسانی "زنگان" باشد که اگر این احتمال را بپذیریم، سیر تاریخی نام زنجان اینگونه خواهد بود:

– دوره‌ی اول: دوره سلاطین ماد که در محل زنجان فعلی شهری به نام "اکان زانیا" یا "اکان زانا" وجود داشته که در تطور روزگار و تهاجم اقوام و جنگ‌ها تخریب شده است. این دوره از سال ۷۰۱ قبل از میلاد آغاز شده و تا سال ۲۲۶ میلادی و روی کار آمدن اردشیر بابکان ادامه می‌یابد.

– دوره‌ی دوم: از روی کار آمدن اردشیر بابکان و آغاز سلسله‌ی ساسانی تا ۶۴۵ میلادی ادامه دارد. اردشیر شهر باستانی را تجدید بنا نموده و نام "زندیگان" بر آن نهاده که حمداله مستوفی در ترجمه‌ی آن به پهلوی دری نام شهر را "شهین" نوشته است. واژه "زندیگان" در طول زمان و تکرار به "زنگان" تبدیل شده است.

محاوره برنامه ریزی استانداری زنجان

– دوره‌ی سوم: از سال ۲۴ هجری برابر با ۶۴۵ میلادی شروع شده و تا به امروز ادامه می‌یابد. در آغاز این دوره اعراب مهاجم نام "زنگان" را معرب کرده و به "زنجان" تبدیل نموده‌اند. به قول حمداله مستوفی تا زمان وی عجم آن را زنگان می‌نامیده‌اند و صحیح آن همان "زنگان" می‌باشد.

- **ساکنان اولیه‌ی منطقه**

منطقه‌ای که امروز به نام استان زنجان نامیده می‌شود، از سه دشت وسیع، زنجان، قزوین و سجاس‌رود پدید آمده است، این منطقه یکی از سرزمین‌های باستانی ایران و بخشی از سرزمین مادسفلی یاخوربران[1] به شمار می‌رفته است که حدود آن از شمال به رود ارس و قله‌های البرز و در شرق دشت کویر و از طرف مغرب و جنوب به سلسله جبال زاگرس محدود بود و آشوری‌ها به علت وجود رودهای " ابهر چای" در شمال غرب و" قره سو" که از همدان جاری است و رود قم که شهر قم در کنار آن است، آن را "سرزمین رودکها" می‌نامیدند (شارمند،۱۳۷۷).

استناد به متون تاریخی نمایان‌گر آن است که در اواخر هزاره‌ی دوم پیش از میلاد و در اثر فشارهای ناشی از کمبود منابع اقتصادی و کشاورزی و بروز جنگ‌های منطقه‌ای، اقوامی از منطقه‌ی ماوراء النهر و حوزه‌ی دریاچه آرال به طرف باختر حرکت کردند. گفته می‌شود که تیره‌ای از این اقوام از طریق جنوب دریای خزر و به احتمال زیاد از دره سفید رود و از منتهی الیه شمال خاوری مرز طبیعی زنجان به این منطقه وارد شده‌اند، البته تصور می‌شود که مهاجمان برای ورود به فلات ایران از چند راه استفاده نموده‌اند. برخی دانشمندان معتقدند که گروهی از اقوام یاد شده از طریق جنوب خاوری دریای خزر و پس از عبور از رود اترک و گروه دیگر پس از عبور از کنار دریاچه ارومیه وارد فلات ایران شده‌اند. مطالعاتی که در مظاهر فرهنگی و تمدنی منطقه زنجان صورت گرفته، تفاوت‌هایی را در این زمینه نشان داده است. تفاوت‌های موجود در آثار کشف شده در تپه حسنلو و جنوب دریاچه ارومیه، با بقایای موجود در این نواحی و تراکم استقرارها و مشابهت اشیای تاریخی ناحیه‌ی خورین در باختر تهران و املش گیلان با آثار این منطقه، گویای این مطلب است که اقوام مهاجر از راه سوم که دره سفید رود است، به منطقه زنجان سرازیر شده‌اند. گفته می‌شود استقرار مهاجران در منطقه‌ی زنجان با آرامش صورت گرفته که شاید تعداد اندک بومیان منطقه دلیل اصلی این امر بوده باشد. طبق مدارک آشوری، منطقه زنجان در قرن نهم پیش از میلاد "آندیا" نام داشته و به احتمال ضعیف اقوام مستقر در آن با اقوام لولوبیان و گوتیان مستقر در زاگرس مرتبط بوده‌اند. به هر حال این منطقه از لحاظ جغرافیای تاریخی در آغاز هزاره‌ی اول قبل از میلاد از شمال با کادوسیان و کاسپیان، از باختر با لولوبیان و گوتیان و از طرف جنوب خاوری و خاور با مادها هم مرز بوده است. اقوام مهاجر بعدها پس از جنگ‌های داخلی و منطقه‌ای فراوان یک سیستم حکومتی تحت عنوان پادشاهی ماد را بنیان‌گذاری نمودند.

۱. خوربران در زبان فارسی خاوران یا خاور شده است، در روزگار قدیم به معنی مغرب به کار می‌رفته و اکنون به معنی مشرق و یکی از تقسیمات دوران ساسانیان بوده است(شارمند، ۱۳۷۷).

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نخستین طایفه‌ای که پیش از مادها در این ناحیه می‌زیستند "خوروین ها "و "کشوها" بودند که اروپاییان آنها را "کاسی" یا "کاسیت" تلفظ می‌کنند. کاسی‌ها قبل از آمدن مادها از طرف قفقاز به ایران آمده و در ساحل باختری دریای قزوین (بحر خزر) سکنی گزیدند. با آمدن آریایی‌ها این قوم به سوی جنوب پیشرفته و در بین کوه‌های "زاگرس" و خوزستان استقرار یافته سپس بابل را تسخیر نموده و نزدیک شصت سال در آن سرزمین فرمانروایی داشتند (شارمند، ۱۳۷۷).

- **پیشینه‌ی فرهنگ کار، یادگیری، نوآوری و میل به پیشرفت، همکاری، تعارضات، اعتماد به‌نفس، تأثیرپذیری و اثرگذاری**

فرهنگ کار از جنبه‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته است. سازگاری با شرایط کار، داشتن انگیزه‌ی بالا در کار و دلسوزی در انجام فعالیت‌ها و نظم‌پذیری در کارهای جمعی از جمله مصادیق اصلی فرهنگ کار محسوب می‌شود که در ارتقاء سطح زندگی و معیشت و توسعه جوامع نقش بسزایی دارد.

چنانچه فرهنگ به عنوان مجموعه ارزش‌ها، باورها و دانش‌های مشترک و پذیرفته شده یک گروه پذیرفته شود و کار مجموعه فعالیت‌های منجر به ارزش افزوده باشد، فرهنگ کار عبارت از مجموعه ارزش‌ها، باورها و دانش‌های مشترک و پذیرفته شده یک گروه کاری در انجام فعالیت‌های معطوف به تولید با ایجاد ارزش افزوده خواهد بود (جعفری وحبیبی، ۱۳۸۱). بسیاری از محققان و جامعه شناسان علت اصلی عقب ماندگی و توسعه نیافتگی جوامع را در ضعف فرهنگ و اخلاق کار دانسته‌اند و نقطه مقابل تمامی پیشرفت‌های بشر و توسعه‌ی پایدار در ابعاد مختلف محیطی، کالبدی و اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جوامع ریشه در نهادینه شدن فرهنگ کار دارد؛ چرا که در جهان پیشرفته کنونی «کار» از عوامل کلیدی توسعه محسوب می‌شود و جوامعی که دچار معضلاتی چون کم کاری یا تنبلی هستند در فرایند توسعه دچار عقب ماندگی خواهند شد.

بررسی‌های انجام شده در خصوص فرهنگ و میل به پیشرفت و نوآوری در جامعه‌ی ایرانی بیانگر آن است که فرهنگ کار در جامعه‌ی ایران جایگاهی بسیار با اهمیت داشته است. این جایگاه رفیع از مبانی دینی و اعتقادی و فرهنگ ملی ایران نشأت گرفته است؛ چرا که هم فرهنگ ملی و هم آیین مذهبی و دینی ما همواره مشوق کار و تلاش و داشتن پشتکار بوده است. در فرهنگ ملی ما کار همواره جایگاه ارزشمندی داشته است. ادبیات ما مملو از مطالب و گفته‌های پندآموزی است که مشوق و تأکید کننده‌ی کار و تلاش مستمر انسانی بوده است و تعلیم و تربیت و اخلاق ایرانی همواره کار را سرمایه‌ی جاودان دانسته است.

کار در فرهنگ دینی و سنت اسلامی ما نیز جایگاه ویژه‌ای دارد. این مهم در آیات قرآن و در سنت پیامبر و ائمه اطهار دیده می‌شود، به گونه‌ای که حتی در تعالیم اسلامی «کار» یکی از بهترین روش‌های تربیت افراد شناخته شده است و از نبی‌اکرم نقل شده است که «اَلنَفْس اَنْ لَمْ تَشْغَلْه شَغَلَک» یعنی اگر تو خودت را متوجه کار نکنی نفس تو را مشغول به خود می‌کند و در قرآن مجید آیات زیادی درباره‌ی ارزشمندی کار و تأکید بر عمل صالح و پرهیز از بطالت دیده می‌شود و بر اساس آیات قرآن هر کس مسؤول کاری

است که انجام می‌دهد و یا در آیه ۹۸ سوره نحل آمده است که هر کس عمل صالح انجام دهد خواه مرد یا زن باشد به او حیات پاکیزه بخشیده می‌شود و پاداش آنها به بهترین اعمالی که انجام داده‌اند داده خواهد شد.

تمامی موارد فوق حکایت از اهمیت و ارزش فرهنگ کار در گذشته ما دارد، اگرچه اسناد موجود در خصوص فرهنگ کار و یادگیری مردم ساکن در منطقه‌ی زنجان چندان وسیع نیست لیکن تمامی اسناد تاریخی حکایت از این مهم دارد که مردم زنجان تحت تأثیر موقعیت جغرافیایی و ویژگی‌های اقلیمی و محیطی خود افراد سخت کوش، صبور و بردبار و قانع بوده‌اند هر چند طبیعت خشن منطقه روحیه‌ای خشن نیز به آنها داده است.

مهمان‌نوازی، عفت و پاکدامنی از دیگر ویژگی‌های بارز مردم این منطقه در طول تاریخ بوده است و مردم این خطه در پایبندی به فرهنگ خود و حفظ ارزش‌ها همواره ثابت قدم و استوار بوده‌اند و ناملایمات سیاسی، اجتماعی و طبیعی آنها را در حفظ ارزش‌هایشان متزلزل نکرده است. ارزشمند بودن فرهنگ کار و تلاش در مردم ساکن در منطقه‌ی زنجان در میراث باستانی و تاریخی به جا مانده از گذشته‌های دور به خوبی متبلور است. کاوش‌های باستانی شناختی و آثار ارزشمند باستانی در این منطقه حکایت از غنای هویت و فرهنگ مردم این منطقه دارد، بدین سبب استان زنجان به یکی از مناطق پر جاذبه از نظر برخورداری از میراث با ارزش ایرانی، اسلامی تبدیل شده است. وجود مدارس تاریخی، مسجدهایی با معماری خاص، بازار سنتی، بقعه‌امامزاده‌ها، زیارتگاه‌ها، بناهای تاریخی و مذهبی، نشان از فرهنگ کار و میل به پیشرفت و توسعه‌ی مردم این منطقه دارد. افزون بر این پژوهش‌های تاریخی باستان‌شناسی در این منطقه بیانگر کمی ابزار و جنگ افزارهای بدست آمده از گورهای باستانی است که نشان می‌دهد، برخلاف تمدن‌های فلات مرکزی ایران که اقوامی جنگجو بوده‌اند، مردم منطقه‌ی زنجان به علت فراوانی چشمه‌سارها و آب‌های سطحی عمدتاً به فعالیت‌های دامداری و کشاورزی مشغول بوده‌اند و همین امر نشان از اهمیت نسبی حاکم بر منطقه در بسیاری از دوره‌های تاریخی از یک سو و وجود فرهنگ و روحیه‌ی تلاش و کار در مردم این منطقه از سوی دیگر دارد. گرچه در اثر حملات اقوام و قبایل و در اثر برخی ناآرامی‌های سیاسی در طول تاریخ زندگی و فعالیت مردم این منطقه دچار آشفتگی‌هایی شده است و مهم‌تر از همه در اثر حمله مغول، مردم ساکن در شهر زنجان و آبادی‌های پیرامون آسیب فراوان دیدند. از دیگر مظاهر موجود، میل به پیشرفت و فرهنگ یادگیری در منطقه‌ی زنجان است که این منطقه زادگاه و محل پرورش بزرگان تاریخی، دانشمندان، فیلسوفان، عرفا، علما، روحانیون، شعرا و هنرمندان نامی بوده است که مایه‌ی فخر ایران زمین و حتی جهان می‌باشند.

شیخ شهاب‌الدین سهروردی فیلسوف و صاحب مکتب اشراق و عارف شهیر و حکیم هیدجی عارف و فیلسوف صاحب‌نام، رکن‌الدین سجاسی، پیر شمس تبریزی و اخی فرج زنجانی از عرفای قرن پنجم هجری از جمله کسانی هستند که در تاریخ وسرنوشت مردم خویش و ارتقاء فرهنگ این مرز و بوم منشأ اثرات بی‌شمار بوده‌اند. همچنین در این منطقه روحانیون و علمای مذهبی چون علامه

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

زنجانی صاحب تاریخ القرآن، سید محمد کاظم موسوی زنجانی، شیخ زین‌العابدین عابدی و میرزا باقر زنجانی زیسته‌اند. بی‌شک وجود این مشاهیر بر وجود فرهنگ یادگیری، نوآوری و میل به پیشرفت و همکاری در مردم خطه زنجان دلالت دارد.

از دیگر عناصر نشانه‌های وجود پیشینه‌ی فرهنگی غنی در مردم زنجان وجود رشته‌های مختلف صنایع دستی در این منطقه است. صنایع‌دستی چون چاروق دوزی، ملیله کاری، جاقو سازی،قالی بافی، گلیم بافی، جاجیم بافی، تراش سنگ‌های قیمتی، رنگرزی، منبت کاری، مصنوعات چرمی و مسگری (ساخت ظروف مسی)، یادگاری از هنر و تلاش مردم این منطقه است که در بستر تاریخ این مرز و بوم سیر تکاملی را پیموده و به عنوان میراثی با ارزش به ما رسیده است و در حال حاضر نیز ساخت این صنایع دستی و سنتی در بسیاری از شهرها و روستاهای استان زنجان رواج دارد.

- **پیشینه نژادی و زبانی**

از نظر تیپولوژی انسانی، با توجه به سوابق تاریخی منطقه، نقل و انتقالات سیاسی ایلات، هجوم‌های جنگی و بررسی تیپ‌های نژاد انسانی این چنین استنتاج می‌گردد که مردم این منطقه از نظر قومیت یکدست نمی‌باشند، بلکه اختلاط و امتزاجی از اقوام آریایی که در اواخر هزاره‌ی دوم قبل از میلاد در منطقه ساکن شده و تیپ‌های مختلفی از اقوام ترک، که با نام طایفه قنغور در قرن هفتم هجری در منطقه سرازیر گردیده، همچنین اقوام گرجی که در دوران صفویه از آذربایجان کوچانیده شده با قبایل ایلات خمسه، تیپ مخصوص زنجانی را که در جلگه‌ها و حاشیه رودخانه‌های منطقه زندگی می‌کنند، به وجود آورده است. از مشخصات این تیپ با رنگ پوست گندمی و چشم‌های میشی با موهای به رنگ سیاه دیده می‌شوند، تیپ اصیل که در ارتفاعات و مناطق کوهستانی زندگی می‌کنند، به علت عدم فعل و انفعالات انسانی، آریایی اصیل باقیمانده و از مشخصات این تیپ با رنگ پوست سفید، چشم‌های زاغ و موهای به رنگ بور و مردمانی بسیار آرامند که تیپ اخیر در مناطق جمعیتی کوه‌های زنجان شمالی اکثریت دارند.

طبق پژوهش‌های صورت گرفته زبان مردم زنجان پیش از هجوم اقوام مغول فارسی بوده است. در "صورالاقالیم" آورده شده که "زبانشان زنگان پهلوی راست است". پس از استقرار اقوام ترک در این منطقه و مهاجرت‌هایی که از سوی نژاد ترک آذری انجام گرفته، مخلوطی از زبان‌های ترکی، جغتایی، ترکی آذری و زبان فارسی که کلمات زبان کردی نیز در آن وجود دارد، تشکیل شده که هم اکنون نیز رایج است. در حال حاضر استفاده از لغات فارسی در مکالمات روزمره مردم منطقه مرسوم شده و مردم استان زنجان در اداره‌ها، مدارس و مکان‌های عمومی به زبان فارسی و در مکالمه‌های روزمره و محلی به زبان ترکی صحبت می‌کنند، ولی به شکلی غیر قابل انکار زبان اصلی شهر در سال‌های اخیر در حال گذار از آذری به فارسی است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

- **شکوفایی اقتصادی در کنار غنای فرهنگی**

پراکندگی و استقرار انسانی در هزاره‌ی دوم و سوم پیش از میلاد در منطقه‌ی ایجرود واقع در جنوب‌غربی شهرستان زنجان و ادامه‌ی آن تا هزاره‌ی اول پیش از میلاد، حکایت از شکوفایی و تمدن فلات مرکزی ایران در این ناحیه دارد.[1] کشف آثاری در منطقه‌ی قره پشتلو واقع در بخش مرکزی شهرستان زنجان و نیز کشف سکه دریک هخامنشیان در حومه‌ی شهرستان خدابنده و پیدایش اتفاقی یک رینون از این دوره و کشف آثار و اشیای دیگر حکایت از شکوفایی تمدن و فرهنگ این منطقه در دوران هخامنشیان دارد.

در دوره اشکانیان و ساسانیان دره‌های زنجان‌رود و قزل‌اوزن از رونق زیادی برخوردار بوده‌اند. شواهد موجود از جمله آتشکده‌ی عظیم تخت سلیمان در باختر و عبادتگاه بهستان در جنوب و آتشکده‌های ساسانی در طارم تأیید کننده‌ی این نظریه است که این ناحیه در دوره‌ی اشکانیان و ساسانیان رونق به سزایی داشته و این رونق در این دوره اتفاقی نبوده است و آن را می‌توان ناشی از توانمندی‌های طبیعی منطقه دانست. در دوران ساسانی با بنای شهرهایی در این ناحیه، منطقه از رونق بیش‌تری برخوردار شد و هویت مشخص‌تری کسب نمود. بنای اولیه شهرهایی چون قزوین، زنجان، سمیران، دشتبی و ولایت طارم در دوران ساسانیان ساخته شده است. در حقیقت بنای این شهرها نشان از آباد بودن این ناحیه در دوران ساسانی دارد. در کتب جغرافیایی صدر اسلام بر وجود تمدن در دوره‌ی ساسانیان و اشکانیان در منطقه‌ی زنجان تأکید شده است. همچنین مدارک باستان شناسی و متون تاریخی حاکی از رونق و حیات این منطقه در سراسر دوران اسلامی به ویژه قرن چهارم تا هشتم هجری بوده است.

منطقه‌ی زنجان در دوران اسلامی شاهد تحولات اساسی بوده است. این دوران که از قرن ۱۹ تا ۷ میلادی برابر با قرن ۱۴ تا ۱ هجری را شامل می‌شود، مصادف با زمانی است که مردم این منطقه اسلام را پذیرفته‌اند. مدارک باستان شناسی و متون تاریخی موجود، از رونق تاریخی این منطقه در سده‌های میانی اسلام حکایت دارد. این منطقه‌ی جغرافیایی، در سراسر دوران اسلامی به ویژه در قرن چهارم در دوران حکومت کنگریان و سده‌های پنجم تا هشتم هـ ق در دوران حکومت سلجوقیان و ایلخانان درحد شکوفایی و از نظر سیستم اقتصادی و مظاهر فرهنگی و هنری دارای رونق چشمگیری بوده است. بیش‌تر آثار تاریخی و مذهبی استان زنجان، مانند مساجد جامع قروه، سجاس، قلابر، کاروانسراهای نیک پی، سرچم، آثار تاریخی سلطانیه، خدابنده و ابهر در این دوران ساخته شده‌اند و بررسی آنها به خوبی بر دیرینگی تاریخ منطقه گواهی خواهد داد تا آغاز قرن هفتم هجری منطقه‌ی زنجان همچنان آباد، اما پیش از حمله‌ی مغول به ایران باعث ویرانی، کاهش جمعیت، نابود شدن تأسیسات آبیاری و زمین‌های کشاورزی شد. در آغاز قرن هفتم شهرها و روستاهای این ناحیه توسط مغولان ویران شد.[2] ابتدا چنگیزخان قزوین را با خاک یکسان کرد، سپس هلاکوخان الموت را تصرف و

---

۲. گردنبدهای طلایی یا موتیف گل لوتوس (نیلوفر آبی)، از موتیف‌های مشخص دوران هخامنشی و قابل مقایسه‌ی دقیق با حجارهای تخت جمشید در منطقه‌ی قره پشتلو در بخش مرکزی شهرستان زنجان است (شارمند، ۱۳۷۷).

۱. چنگیز خان به سال ۶۰۲ ه.ق با یگان ۳۰ هزار نفری قسمت شمالی ایران؛ یعنی شهرهای ری، همدان، ساوه، قزوین، مراغه و ... را ویران نمود و به کشتار دسته‌جمعی ساکنان این شهر پرداخت.

در نهایت تیمورلنگ سراسر زنجان را ویران نمود. در این دوره شدت تخریب و فقر به حدی بود که ادامه‌ی حیات تنها در روی تپه‌ها به صورت جزیی دیده می‌شد. به این ترتیب ملاحظه می‌شود تنش‌های سیاسی و کشمکش‌های نظامی مانع از رشد و اعتلای اقتصادی و فرهنگی در منطقه‌ی زنجان شده است.

در اواخر قرن هفتم و اوایل قرن هشتم هجری غازان خان ایلخانی اصلاحاتی را برای جلوگیری از سقوط خاندان خود آغاز نمود در نتیجه این منطقه مورد توجه آنها قرار گرفت و از رونق بیشتری برخوردار شد، شهرهایی در آن ساخته شد و روستاهایی از این خطه آباد گردید. شهر سلطانیه[۱] در این دوران ساخته شد و پایتخت ایلخانیان گردید. الجایتو گنبدی جهت مقبره خود در شهر سلطانیه بنا کرد که این بنا هم اکنون پابرجاست. شهرهای سجاس و مهدورد که مغول‌نشین است و گور ارغون‌خان ایلخانی که در کوه مجاور آن قرار دارد، در این دوران آباد شده است. دیه قهرود که امروزه به صایین قلعه معروف است به علت نزدیکی با شهر سلطانیه در این زمان آباد می‌شود و طارمین که ولایتی سردسیر است و در شمال سلطانیه قرار دارد از رونق و آبادی برخوردار شده و شهری به نام فیروزآباد در آن ساخته می‌شود.

کلاویحوحان سفیر پادشاه اسپانیا که در قرن هشتم از منطقه بازدید کرده است، درباره‌ی زنجان چنین می‌گوید: در شب هنگام به محلی رسیدم که به زنجان معروف است. بیش‌تر قسمت‌های این شهر غیر مسکون است. شهر در دشتی در میانه کوه بلند که لخت و خالی از جنگل است، قراردارد، ما دیدیم که حصار شهر قابل تعمیر نیست.

در قرن دهم و یازدهم هجری این ناحیه مورد توجه بعضی از شاهان صفوی قرار گرفت. شاه طهماسب اول از سال ۹۵۵ تا ۱۰۰۰ ه.ق، قزوین را به عنوان پایتخت انتخاب نمود و دستور داد که مقبره‌ی الجایتو را در شهر سلطانیه که در زمان تیموریان آسیب دیده بود، تعمیر کنند. اهتمام سران حکومت صفویه نسبت به آبادانی تمام مناطق ایران و ساخت کاروانسراها و راه‌های ارتباطی و امن نمودن این راه‌ها و همچنین نزدیکی به قزوین که مدتی مرکز حکومت شاهان صفوی بوده، از دلایل مهم رونق منطقه زنجان در دوره‌ی صفویه بوده است. بخش بزرگی از روستاها، بخش‌ها و شهرهای فعلی محدوده‌ی استان زنجان با توجه به سیستم فئودالی تا اواخر قرن سیزدهم هـ‌ق تکوین و استقرار یافته و ادامه‌ی حیات داده‌اند. این استان به دلیل اهمیت ارتباطی خود در دوره‌ی قاجاریه از رونق نسبی برخوردار بوده و هم اکنون نیز یکی از مناطق آباد و با اهمیت ایران است که نقش مهمی را در عرصه‌های مختلف اقتصادی و ارتباطی کشور ایفا کرده و روز به روز هم در جهت آبادانی و رونق بیش‌تر آن تلاش‌های پیگیری صورت می‌گیرد.

همان گونه که اشاره شد، در حمله‌ی مغول، شهر زنجان و آبادی‌های اطراف آن آسیب فراوان دید. سپس ایلخانان مغول به این شهر توجه فراوان نشان دادند، مخصوصاً سلطان محمد خدابنده، از زمانی که مذهب تشیع را پذیرفت، در توسعه‌ی این ناحیه کوشید و زمینه‌ی تبدیل آن به یک مرکز اسلامی را فراهم کرد تا پس از آن در اندک زمانی به یکی از مراکز مهم سیاست و تجارت تبدیل گردد.

---

۲. به استنادی ابوالقداء نام مغولی سلطانیه (قنغرلان)، بوده است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-٤-۲- تحلیل ویژگی‌های فرهنگی حال حاضر

"اجتماعی شدن" که به طور معمول "فرهنگ آموزی" نیز خوانده می‌شود، فرآیندی است که در خلال آن فرد از طریق آن مهارت‌های زیستن در اجتماع را به‌دست می‌آورد، درباره‌ی انواع رفتارها و کنش‌های قابل فهم و پذیرش جامعه‌اش آگاهی می‌یابد و رویکردها و ارزش‌هایی را می پذیرید که سازگاری با قواعد اجتماعی را برای او معنادار می‌سازند. اجتماعی شدن هم آموزش‌های آشکار و هم الگوپذیری ناخودآگاه به وسیله‌ی خانواده و کل جامعه را دربرمی‌گیرد. کودک به موازات فراگیری این آموزه‌ها به تدریج به عضوی آگاه و سازنده و هم‌چنین دارای حس همکاری برای جامعه‌اش تبدیل می‌شود. به این ترتیب اجتماعی شدن فرآیندی می‌باشد که از طریق آن یک جامعه خودش را در نسل‌های جدید آتی باز تولید می‌کنند.

"فرد فقط هنگامی عضو جامعه می‌شود که به درجه‌ای از درونی ساختن نایل شده باشد. جریان تکامل فردی ای که این امر به یاری آن حاصل می‌گردد "جامعه‌پذیری" نامیده می‌شود که می‌توان آن را کشانیدن همه جانبه و منظم فرد به درون دنیای اجتماع و یا بخشی از آن تعریف کرد. جامعه‌پذیری اوّلیه همان نخستین مرحله‌ی اجتماعی شدن فرد است که در کودکی صورت می‌بندد و فرد از آن طریق به عضویت جامعه درمی‌آید. جامعه‌پذیری ثانویه عبارت است از هریک از فرآیندهای آتی که فرد اجتماعی شده را به بخش‌های تازه‌ای از دنیای عینی جامعه‌اش سوق می‌دهد. هر فرد در ساختار اجتماعی عینی‌ای زاده می‌شود که در درون آن با اشخاص دارای اهمیّت و با نفوذی که مسؤولیت جامعه پذیری او را بر عهده دارند مواجه می‌شود" (برگر و لوکمان، ۱۳۷۵: ص۱۷۹).

وظیفه‌ی اجتماعی کردن تنها بر عهده‌ی پدر و مادر نیست. هر کودکی مجموعه‌ی دوستان، خویشان و همسایگان منحصر به فردی برای خود دارد و از همین روی، هر کس صورت کم و بیش متمایزی از فرهنگ را می‌آموزد. از این گذشته محتوای فرآیند اجتماعی شدن بر حسب جنسیت و وضعیت قومی، اقتصادی، اجتماعی، مذهبی، نژادی، منطقه‌ای و... متفاوت است. در این بخش از گزارش کوشش خواهد شد، ابتدا از گروه‌های مرجع فرآیند الگو پذیری سخن به میان آید و پس از آن الگوی مصرف کالاهای فرهنگی در استان زنجان تشریح گردد و در پایان پراکندگی امکانات و تسهیلات فرهنگی این استان بررسی شود.

الف) گروه‌های مرجع و الگوهای زندگی

در فرآیند اجتماعی شدن و جامعه پذیری و از آن طریق یادگیری نقش‌های اجتماعی، کسانی که مرجع قرار می‌گیرند و الگوی دیگران به شمار می‌آیند از اهمیّت ویژه‌ای برخوردار می‌باشند. هرچه این الگوها دامنه‌ی وسیع‌تری را پوشش دهند و متنوع‌تر باشند تنوع فرهنگی بیش‌تری را انتظار خواهیم داشت. از سوی دیگر مقایسه‌ی این الگوها در چند نسل می‌تواند ما را با شکاف نسلی آنها بیش‌تر آشنا سازد.

تشریح داده‌ها

همانطور که در جدول شماره‌ی یک پیوست مشاهده می‌گردد، سهم قابل ملاحظه‌ای از پاسخ گویان (۲۰۲ نفر– ۱۶/۲ درصد)، اذعان داشته‌اند که فاقد هرگونه الگو و سرمشق در زندگی خویش‌اند. اگر افرادی که پاسخی به این سؤال را نداده‌اند را به آن اضافه کنیم، باید گفت که حدود ۱۷/۸ درصد (۲۲۲ نفر از پاسخ گویان)، بدون مرجع و الگو به کنش متقابل در اجتماع اقدام می‌کنند. این افراد راهنما و پیش کسوتی برای متعادل ساختن کردار خویش ندارند و از همین رو کنش‌های آنان چندان قابل پیش‌بینی نمی‌باشد. نزدیک به ۵۹/۹ درصد پاسخ گویان بهترین الگوهای زندگی خویش را خویشاوندان درجه‌ی یک خود (پدر، مادر، برادر، خواهر و ...) دانسته‌اند. پیشوایان مذهبی (پیامبر، اهل بیت و امامان)، در رتبه‌ی دوم (۱۱/۱ درصد)، دوستان در رتبه‌ی سوم (۶/۰ درصد)، خویشاوندان درجه‌ی دو (دایی، خاله، عمو، عمه و...)، در رتبه‌ی چهارم (۶/۰درصد)، سایر خویشاوندان در رتبه‌ی پنجم (۴/۲ درصد)، استادان و معلمان در رتبه‌ی ششم (۲/۵ درصد) و شخصیت‌های سیاسی مذهبی (امام خمینی، مقام معظم رهبری و...)، در رتبه هفتم جای داشته‌اند. از دیگر افرادی که الگو و سرمشق قرار گرفته‌اند به ترتیب می‌توان از همکاران (۱/۰ درصد– ۲۰۰ نفر)، ورزش‌کاران (۰/۷درصد–۱۵ نفر)، شهیدان دفاع مقدس (۰/۵ درصد–۱۱ نفر)، شخصیت‌های علمی (۰/۴درصد–۹ نفر) و شخصیت‌های تاریخی (۰/۲ درصد –۵ نفر)، یاد کرد.

چنین توزیعی از بسته بودن دامنه‌ی گروه‌های مرجع و محدودیت شدید در انتخاب الگوهای زندگی حکایت دارد. در جای دیگر از شعاع اندک اعتماد[۱] سخن به میان آمد و نشان داده شد که خانواده نقش اساسی در جامعه پذیری فرد و همچنین حمایت از وی دارد. این یافته حکایت از آن دارد که پاسخ گویان (افراد اجتماعی شده در فرآیند جامعه پذیری اولیه)، به بخش‌های تازه و نوین دنیای عینی جامعه سوق نیافته‌اند. به بیان دیگر در جامعه‌پذیری ثانویه این افراد اختلال پدید آمده است. شخصیت‌های تاریخی، علمی و سیاسی– مذهبی کمتر به منزله‌ی الگوی زندگی شناخته شده‌اند. این بیگانگی با تاریخ (قومی و ملی) و بی‌اعتنایی به پیشرفت علوم و فن‌آوری نشان می‌دهد که سهم چشم‌گیری از پاسخ گویان از آرمان گرایی[۲] فاصله گرفته و بیش‌تر به واقعیت‌گرایی سوق پیدا کرده‌اند. از همین رو کمتر به برنامه و سیاست‌های بلندمدت توجه نشان داده و بیش‌تر در پی دست‌یابی به اهداف زود بازده و امور روزمره بوده‌اند. در گزارش پیوند دولت و ملت قسمت توصیف رضایت‌مندی عمومی[۳] آشکار گردیده که برخی از عملکردها و سیاست‌های دولت به هیچ روی مورد توجه پاسخ گویان قرار نگرفته است. از آن میان می توان به روند خصوصی سازی (اصل ۴۴ قانون اساسی)، دست‌یابی به فن‌آوری هسته‌ای، کاهش سود بانکی و... اشاره کرد.

بیان یافته‌ها

۱ . ر.ک به گزارش ۱–۲–۵– سرمایه‌ی اجتماعی.

2. Idealism.

۳. ر.ک به گزارش ۱–۴–۳ پیوند دولت و ملت، توصیف رضایت مندی عمومی.

- بین الگوهای زندگی مردان و زنان تفاوت معناداری مشاهده می‌شود. زنان بیش از مردان به خویشاوندان درجه‌ی یک به منزله‌ی الگوی مناسب نگریسته‌اند که می‌تواند سرمشق آنان در زندگی باشد. در مقابل مردان به مراتب بیش از زنان الگوهای خویش را در پیشوایان دین، شخصیت‌های سیاسی- مذهبی و دوستان جستجو می‌کرده‌اند.

$(chi-square = ۱۷/۱۵۲ \quad d.f = ۷ \quad sig = ۰/۰۱۶)$

- بین سن پاسخ گویان و الگوهای زندگی آنان ارتباط معناداری دیده می‌شود. با افزایش سن از اهمیّت خویشاوندان درجه‌ی یک به عنوان الگوهای مناسب برای چگونه زیستن کاسته می‌شود. افراد سالخورده (۵۰ ساله و بیش‌تر)، بیش از دیگران پیشوایان دین را الگو قرار می‌دهند (۲۴/۴ درصد آنان) و یا هیچ‌کس را الگوی زندگی خویش نمی‌شناخته‌اند (۲۳/۷ درصد آنها). جوانان (۲۹-۱۵ ساله)، کمتر از بقیه، پیشوایان دینی را الگو گرفته و بیش از همه به خویشاوندان درجه‌ی یک خود (پدر، مادر، برادر، خواهر و...)، اهمیّت داده‌اند.

$(chi-square = ۶۱/۹۲۹ \quad d.f = ۲۸ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- بین تحصیلات پاسخ گویان و الگوهای زندگی آنها ارتباط معناداری می‌توان یافت، پاسخ گویان بی سواد و کم سواد بیش از دیگران در انتخاب الگو دچار سردرگمی گردیده‌اند. کمترین اختلال در الگویابی بین دانشجویان و دانش‌آموزان دبیرستانی مشاهده می‌شود. خویشاوندان درجه‌ی یک به مثابه بهترین الگوی زندگی در میان دارندگان مدرک راهنمایی و متوسطه و دانشجویان محبوبیت داشته‌اند. در صورتی که بیش‌ترین اشتیاق به پیشوایان دین بین بی‌سوادان و افراد دارای تحصیلات کارشناسی و بیش‌تر دیده می‌شود.

$(chi-square = ۱۲۷/۸۲۷ \quad d.f = ۴۹ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- بین وضعیت فعّالیّت اقتصادی پاسخ گویان زندگی آنان رابطه‌ی معناداری وجود نداشت.
- بین شهرنشینان و روستانشینان در الگوهای زندگی آنان ارتباط معناداری یافت نشد.
- الگوهای زندگی پاسخ گویان شهرستان های هفت گانه استان زنجان با یکدیگر تفاوت معناداری نداشتند.

بررسی دلایل پاسخ گویان برای انتخاب الگوی آرمانی زندگی خویش آشکار می‌سازد که جنبه‌های فردی و این جهانی به مراتب بیش از جنبه‌های جمعی – گروهی و آن جهانی مطرح بوده است. همانطور که در جدول شماره‌ی ۲ پیوست ملاحظه می‌گردد، مهم‌ترین دلایل الگو قرار گرفتن افراد یاد شده به ترتیب اهمیّت عبارتند از:

الف) تلاش و پشتکار (۵۶/۹ درصد)؛

ب) هوش و استعداد (۲۰/۹ درصد)؛

پ) آموزش و فراگیری (۱۱/۴ درصد)؛

ت) اعتقاد به خدا (۳/۱ درصد)؛

مطابق برنامه ریزی استانداری زنجان

ث) مشیت و خواست خداوند (۱/۲ درصد)؛

ج) انسانیت (۱/۲ درصد).

به این ترتیب عوامل فردی و درونی الگوها بسیار بیش‌تر از عوامل محیطی و بیرونی مورد توجه بوده است. به بیان دیگر ساکنان استان زنجان به کنش متقابل با دیگران (چه در زمینه‌ی آموزش و چه در دیگر بسترها)، توجه‌ی چندانی نداشته‌اند و به انگیزه‌ها و تلاش فردی یا قابلیت ها و توان شخصی ارج می‌نهند. آنها از تأثیر ساختارها و نهادها بر سرنوشت خویش غافل مانده و یا آن را تعیین‌کننده نمی‌دانسته‌اند.

مصرف کالاهای فرهنگی

"مصرف" فرآیندی است که در جریان آن نیاز برطرف می‌شود. بسته به نوع نیاز، کالاها و خدمات به مصرف می‌رسند و شیوه‌های مصرفی گوناگون آثار کاملاً متفاوتی، از نظر اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی، بر جای می‌گذارند. در دنیای کنونی مصرف پدیده‌ای کاملاً فرهنگی است و با باورهای ارزشی، انگیزشی و نگرشی فرد و اجتماع سر و کار دارد و در مسیر خود بر روی همین باورها و دیگر وجوه فرهنگی اثر می‌گذارد و در تداوم مسیر خود شکل خاصی از ساختار اقتصادی را شکل می‌دهد که مناسبت ویژه‌ای با آن دارد.

استفاده از ابزارهای فرهنگی برای تسلط بر کشورهای رو به توسعه و توسعه نیافته کمترین مقاومت‌ها را برمی‌انگیزاند و ماندگاری آن را تا حد زیادی تضمین می‌کند. رواج الگوی مصرف وابسته در کشورهای یاد شده موجب گردیده است، تقاضای مؤثری برای کالاها و خدمات تولید شده در کشورهای پیشرفته به وجود آید و رقابتی دشوار برای تولیدات (به ویژه فرهنگی)، داخلی بنیان نهاده شود.

فرآیند تولید کالای فرهنگی علاوه بر تجاری شدن، جهانی هم شده است. حاصل جهانی شدن فرهنگ، شباهت روز افزون مصرف کالاهای فرهنگی در جای جای کره‌ی خاکی است. دیگر کمتر قوم و ملتی وجود دارد که صرفاً مصرف کننده‌ی کالاهای فرهنگی خودی باشد. همه اقوام و ملت‌ها کم و بیش به سوی مصرف کالاهای فرهنگی مشابهی سوق می‌یابند.

هدف از ارایه‌ی این گزارش، صرف نظر از تولید و عرضه کالاها و محصولات فرهنگی، توصیف و تشریح وضعیت مصرف آنها است. مهم‌ترین کالاهای فرهنگی در قالب دانش، هنر، ادبیات و سرگرمی، عرضه می‌شوند. کالاهای فرهنگی عمدتاً در خدمت حیات غیرمادی انسان‌اند و کتاب، مطبوعات، برنامه‌ای صدا و سیما (رادیو و تلویزیون)، فیلم، تئاتر و... ازجمله فراگیرترین و رایج‌ترین کالاها و محصولات فرهنگی، به شمار می‌آیند.

در جدول شماره‌ی ۱، میزان استفاده یا عدم استفاده پاسخ گویان از شش محصول کتاب، روزنامه، مجله، سی دی (CD)، نوار ضبط صوت (کاست) و اینترنت به نمایش در آمده است. بیش‌ترین میزان استفاده به سی دی (CD)، سپس به کتاب و پس از آن به روزنامه و مجله اختصاص داشته است. کمترین استفاده از محصولات شش گانه یاد شده به اینترنت و نوار کاست مربوط می شده است.

از رونق افتادن استفاده از نوار کاست به دلیل پیشرفت شتابان و فراگیر وسایل ارتباط جمعی و جایگزین‌های ارزان‌تر و آسان‌تری چون سی‌دی (CD)، می‌تواند باشد. در صورتی که استفاده از اینترنت مستلزم در اختیار داشتن رایانه و تجهیزات برقراری ارتباط با شبکه‌های اطلاعات جهانی است.

جدول شماره‌ی۱- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس استفاده یا عدم استفاده آنها از محصولات فرهنگی شش گانه

ردیف	نوع محصول	استفاده		عدم استفاده	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱	کتاب	۷۲۴	۵۷/۹	۵۲۶	۴۲/۱
۲	روزنامه	۴۹۸	۳۹/۸	۷۵۲	۶۰/۲
۳	مجله	۳۷۵	۳۰/۰	۸۷۵	۷۰/۰
۴	سی دی (CD)	۷۶۴	۶۱/۱	۴۸۶	۳۸/۹
۵	نوار کاست	۲۹۶	۲۳/۷	۹۵۴	۲۳/۷
۶	اینترنت	۲۲۳	۱۷/۳	۱۰۲۷	۸۲/۲

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

نمودار شماره‌ی ۱- چگونگی توزیع پاسخ گویان بر اساس استفاده‌ی آنها از محصولات فرهنگی شش گانه

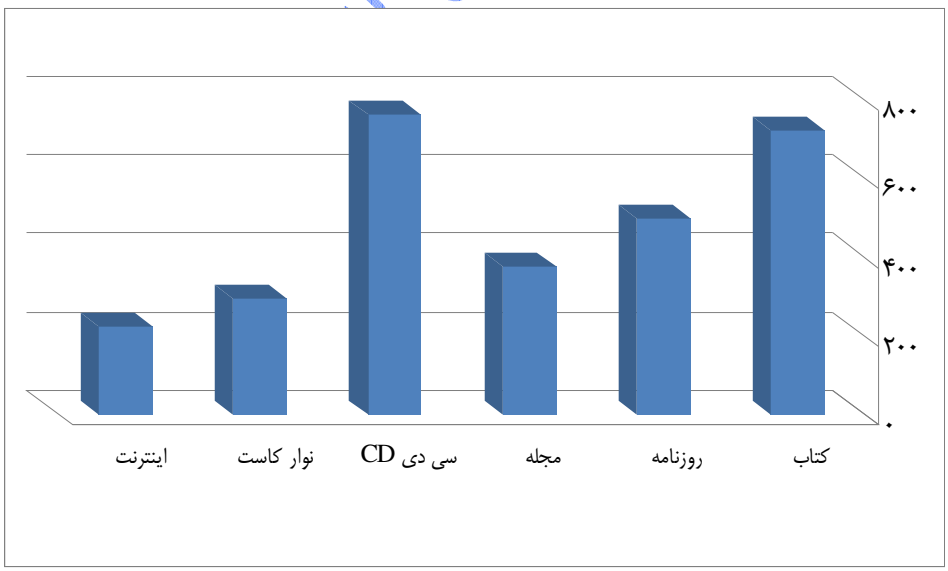

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی زنجان

سبد مصرف کالاهای فرهنگی

از دیگر جنبه‌های بررسی الگوی مصرف محصولات فرهنگی، مطالعه‌ی ترکیب و تنوع سبد مصرف این قبیل کالاها می‌باشد. این بررسی نه تنها می‌تواند تنوع سبد مصرف پاسخ گویان را نشان دهد، بلکه ترکیب کالاهای فرهنگی را نیز نمایان خواهد ساخت از این طریق همگرایی یا واگرایی مصرف محصولات یاد شده، آشکار می‌گردد.

اطلاعات سبد مصرف کالاهای فرهنگی در جدول‌های شماره ۱۱ تا ۶ پیوست، گنجانده شده است. نزدیک به ۱۵/۶ درصد پاسخ‌گویان (۱۹۵نفر آنها)، از هیچ یک از کالاهای یاد شده (شامل کتاب، روزنامه، مجله، سی دی، نوار کاست و اینترنت)، استفاده نمی‌کرده‌اند. حدود ۱۹/۸ درصد (۲۴۸نفر)، تنها از یک محصول، ۲۱/۵ درصد (۲۶۹ نفر)، از دو محصول، ۱۷/۷ درصد (۲۲۱ نفر)، از سه محصول، ۱۴/۹ درصد (۱۸۶ نفر)، از چهار محصول، ۷/۹ درصد (۹۹ نفر)، از پنج محصول و فقط ۲/۶ درصد (۳۲ نفر)، از هر شش کالاهای تحت بررسی بهره می‌برده‌اند. مطالعه‌ی نسبت استفاده از کالاهای نوشتاری با کالاهای شنیداری- دیداری می‌تواند الگویی رایج مصرف این قبیل محصولات را نشان دهد.

سبد تک محصولی

وارسی سبد مصرف افراد استفاده کننده از یک محصول حکایت از آن دارد که سهم چشم‌گیری ازاین گروه پاسخ گویان (۴۸/۰ درصد) به استفاده از سی دی (CD)، ۲۷/۴ درصد به مطالعه‌ی کتاب، ۱۰/۱ درصد به روزنامه خوانی، ۸/۹ درصد به گوش کردن نوار ضبط صوت (کاست)، ۵/۲ درصد به خواندن مجله و تنها ۰/۴ درصد، به استفاده از اینترنت مبادرت ورزیده‌اند.

سبد دو محصولی

بررسی سبد مصرف افرادی که از دو محصول استفاده می‌کرده‌اند، نشان می‌دهد که رایج‌ترین الگوی استفاده ابتدا (۳۵/۳ درصد)، به خواندن کتاب و بهره گرفتن از سی دی (CD)، سپس استفاده از سی دی و نوار کاست (۱۵/۶ درصد)، مطالعه‌ی کتاب و روزنامه (۱۴/۹ درصد)، مطالعه‌ی روزنامه و استفاده از سی دی (۱۱/۲ درصد) و... اختصاص داشته است. در سبد دو محصولی کم‌رونق‌ترین ترکیب کالاهای فرهنگی شامل مجله و اینترنت، کتاب و اینترنت و سی دی و اینترنت می‌گردد.

سبد سه محصولی

وارسی سبد مصرف سه محصولی آشکار می‌سازد که رایج‌ترین الگوی مصرف محصولات یاد شده، ابتدا به مطالعه کتاب و روزنامه و استفاده از سی دی (۲۳/۵ درصد-۵۲ نفر)، سپس به کتاب و مجله و سی دی (۱۷/۲ درصد- ۳۸ نفر)؛ کتاب و سی دی و نوار کاست (۱۴/۰ درصد-۳۱ نفر) و همچنین مطالعه‌ی کتاب، روزنامه و مجله (۱۰/۰ درصد-۲۲نفر)، اختصاص داشته است. کمترین رواج به استفاده همزمان از روزنامه و سی‌دی و اینترنت و همین طور مجله و سی دی و نوار کاست، مربوط می‌شود.

سبد چهار محصولی

بررسی سبد مصرف افرادی که از چهار محصول بهره می‌گرفته‌اند، حکایت از آن دارد که استفاده از محصولات شش گانه بدون نوار کاست و اینترنت در رتبه‌ی نخست (۲۹/۰ درصد– ۵۴ نفر)، همه محصولات شش گانه بدون مجله و نوار کاست (۱۷/۲ درصد– ۳۲ نفر) و همه‌ی محصولات شش گانه بدون مجله و اینترنت (۱۵/۱ درصد– ۲۸ نفر)، بیش از دیگر الگوهای مصرف رواج داشته است.

سبد پنج محصولی

وارسی سبد مصرف پنج محصولی نشان می‌دهد که عدم استفاده از کتاب و سی دی در کمترین مقدار ممکن قرار دارند و این دو محصول را تمامی افراد این گروه تجربه کرده‌اند. در سال‌های اخیر عدم استفاده از نوار کاست (۵۱/۵ درصد–۵۱ نفر) و همچنین اینترنت (۲۹/۳ درصد– ۲۹ نفر)، متداول و رایج بوده است.

- **کتاب**

بررسی وضعیت کتاب‌خوانی و خرید کتاب پاسخ گویان در جدول‌های شماره‌ی ۱۴، ۱۳، ۱۲ پیوست آمده است. نزدیک به ۵۷/۹ درصد پاسخ گویان (۷۲۴ نفر)، در پنج سال گذشته به مطالعه‌ی کتاب مبادرت ورزیده‌اند و حدود ۴۱/۱ درصد پاسخ گویان (۵۱۴ نفر)، در همین مدت اقدام به خرید کتاب نیز کرده‌اند. به این ترتیب می‌توان گفت ۱۶/۸ درصد پاسخ گویان (۲۱۰تن)، بدون آن که هزینه‌ی خرید کتاب را تقبل کنند از این کالای فرهنگی بهره برده‌اند.

خرید و استفاده از کتاب در پنج سال اخیر روند روبه افزایشی را نشان می‌دهد. به گونه‌ای که کتاب‌خوانی و خرید آن در سال‌های ۸۶ و ۱۳۸۵ به ویژه در سال ۱۳۸۶، از رشد بالایی برخوردار بوده است. البته استفاده از کتاب در مقایسه با خرید آن با شتاب بیش‌تری افزایش یافته است.

بررسی نسخ کتاب‌های خوانده یا خریداری شده آشکار می‌سازد که کتاب‌های مذهبی (۲۴/۶ درصد) و درسی (۲۴/۴ درصد)، در رتبه‌ی نخست اهمیّت، کتاب‌های داستانی در رتبه‌ی دوم (۱۵/۲درصد)، کتاب‌های آموزشی در رتبه‌ی سوم (۸/۶ درصد)، کتاب‌های روان‌شناسی و تربیتی (۶/۸ درصد) در رتبه‌ی چهارم و کتاب‌های علمی (۶/۱درصد)، در رتبه‌ی پنجم قرار داشته‌اند. مهم‌ترین انگیزه‌ی پاسخ‌گویان از مطالعه‌ی کتاب و خرید آن به ترتیب اهمیّت بدین شرح می‌باشد:

الف) افزایش آگاهی، کسب اطلاعات و ... (۲۹/۳ درصد– ۳۶۶ نفر)؛

ب) گذران اوقات فراغت و سرگرمی (۱۳/۱ درصد– ۱۶۴ نفر)؛

پ) آمادگی برای آزمون، امتحان و... (۸/۲ درصد– ۱۰۳ نفر)؛

ت) انگیزه‌های مذهبی (آشنایی با دین، ثواب و...)، (۳/۸ درصد– ۴۷ نفر)؛

ث) استفاده و به کار بستن در زندگی روزمره (۱/۰درصد– ۱۲ نفر).

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

بیان یافته‌ها

- **جنسیت و مطالعه‌ی کتاب**

بین جنسیت پاسخ‌گویان و وضعیت مطالعه‌ی کتاب در آنان ارتباط معناداری مشاهده می‌شود. مردان (۶۳/۱درصد)، به مراتب بیش از زنان (۵۰/۵ درصد)، به مطالعه‌ی کتاب می‌پردازند.

$(chi-square = ۱۹/۵۸۲ \quad d.f = ۱ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- **سن و مطالعه‌ی کتاب**

وضعیت مطالعه‌ی کتاب در میان پاسخ‌گویان سنین مختلف، به طرز معناداری متفاوت از یکدیگر بوده است. با افزایش سن پاسخ‌گویان از سهم کتاب‌خوانان کاسته می‌شود. بیش‌ترین میزان مطالعه‌ی کتاب در گروه سنی ۱۹ ساله و کمتر (۷۵/۳ درصد) و کمترین میزان آن در گروه سنی ۵۰ ساله و بیش‌تر (۳۰/۵ درصد)، قابل مشاهده می‌باشد.

$(chi-square = ۱۰۵/۰۲۷ \quad d.f = ۴ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- **میزان تحصیلات و مطالعه‌ی کتاب**

بین میزان تحصیلات پاسخ‌گویان و وضعیت مطالعه‌ی کتاب آنان ارتباط معناداری می‌توان یافت. دانشجویان (۹۳/۲ درصد)، دانش‌آموزان (۷۵/۸درصد) و دانش آموختگان دانشگاه‌ها (۹۱/۷ درصد)، به مراتب بیش از دیگر پاسخ گویان به مطالعه‌ی کتاب می‌پرداختند. کمترین سهم مطالعه کنندگان کتاب در افراد دارای تحصیلات ابتدایی (۳۹/۹ درصد)، راهنمایی (۵۸/۹ درصد) و دیپلم (۶۸/۰ درصد)، مشاهده می‌گردد.

$(chi-square = ۳۱۹/۵۶۵ \quad d.f = ۷ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- **وضعیت فعّالیّت اقتصادی و مطالعه‌ی کتاب**

بین وضعیت فعالیّت اقتصادی پاسخ گویان و چگونگی مطالعه‌ی کتاب آنان رابطه‌ی معناداری دیده می‌شود. دانشجویان (۹۳/۲ درصد)، دانش‌آموزان (۸۳/۵ درصد) و بی‌کاران (۶۹/۸ درصد)، بیش از دیگر افراد (خانه‌داران با ۳۶/۳، سربازان با ۵۰/۰ درصد، بازنشستگان با ۵۸/۸ و شاغلان ۶۱/۱ درصد)، به مطالعه کتاب روی می‌آورده‌اند.

$(chi-square = ۱۲۷/۹۸۳ \quad d.f = ۶ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- **شهری یا روستایی بودن و مطالعه‌ی کتاب**

پاسخ‌گویان مناطق شهری و روستایی در مطالعه‌ی کتاب وضعیت متفاوتی با یکدیگر داشته‌اند. شهرنشینان (۶۴/۰ درصد)، بیش از روستاییان (۴۸/۵ درصد)، به مطالعه کتاب می‌پرداختند.

$(chi-square = ۲۹/۴۳۳ \quad d.f = ۱ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- **شهرنشینان و روستاییان هر شهرستان و مطالعه‌ی کتاب**

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

وضعیت مطالعه‌ی کتاب در میان شهرنشینان و روستاییان شهرستان‌های هفت گانه استان با یکدیگر تفاوت معناداری داشته است. شهرنشینان شهرهای ابهر (۷۱/۴ درصد)، ماهنشان (۷۲/۷ درصد) و طارم (۷۱/۴ درصد)، بیش‌ترین سهم مطالعه‌کنندگان کتاب را به خود اختصاص داده‌اند. کمترین سهم مطالعه‌کنندگان شهری نیز متعلق به شهرهای گرماب (۳۰/۸ درصد) و سلطانیه (۵۰/۵ درصد)، بوده است. بیش‌ترین سهم کتاب‌خوانان در مناطق روستایی به شهرهای طارم (۶۵/۱ درصد) و خدابنده (۵۴/۰ درصد)، اختصاص داشته و در مناطق روستایی شهرستان های ایجرود (۳۴/۰ درصد) و ابهر (۳۹/۲ درصد)، کمترین سهم کتاب‌خوانان، ملاحظه می‌گردد.

$(chi-square = ۵۵/۹۴۵ \qquad d.f = ۱۴ \qquad sig = ۰/۰۰۰ \quad)$

- **روزنامه**

جدول‌های شماره‌ی ۱۷، ۱۶، ۱۵ وضعیت خواندن و خرید مجله توسط پاسخ گویان را نشان می‌دهد. حدود ۳۹/۸ درصد، پاسخ‌گویان (۴۹۸ نفر)، در پنج سال گذشته از روزنامه‌های مختلف کشور و استان استفاده نموده‌اند و حدود ۳۳/۴ درصد پاسخ‌گویان (۴۱۷ نفر)، اقدام به خرید روزنامه نیز کرده‌اند، بنابراین حدود ۶/۸درصد پاسخ گویان (۸۱ نفر)، بدون آنکه هزینه‌ی خرید روزنامه را تقبل کنند از آن استفاده کرده‌اند.

مقایسه‌ی وضعیت استفاده از روزنامه در سال‌های ۸۶-۱۳۸۲ نشان می‌دهد که استفاده از این کالای فرهنگی در میان پاسخ‌گویان از رشد بسیار بالایی به ویژه در سال ۱۳۸۶ برخوردار بوده است. این رشد در زمینه‌ی خرید روزنامه نیز وجود داشته است.

بررسی نوع روزنامه‌ی خوانده و یا خریداری شده توسط پاسخ‌گویان آشکار می‌سازد که روزنامه‌های عمومی (۷۴/۷ درصد) در رتبه‌ی نخست اهمیّت، روزنامه‌های ورزشی (۱۶/۱درصد)، در رتبه‌ی دوم، روزنامه‌های اقتصادی (۳/۴ درصد)، در رتبه‌ی سوم و روزنامه‌های محلی (۱/۲ درصد)، در رتبه‌ی چهارم قرار داشته‌اند. لازم به توضیح است که از میان نشریات محلی مردم نو و ندای ابهر بیش‌ترین محبوبیت را در میان پاسخ‌گویان داشته است. مهم ترین انگیزه پاسخ گویان از خواندن و خرید روزنامه به ترتیب اهمیّت به شرح زیر می‌باشد:

۱- آگاهی از اخبار و اطلاعات (۷۳/۶ درصد- ۳۶۳ نفر)؛

۲- گذراندن اوقات فراغت و سرگرمی (۲۳/۵ درصد - ۱۱۶ نفر)؛

۳- یافتن شغل (۱/۴ درصد - ۷ نفر).

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

بیان یافته‌ها

- **جنسیت و روزنامه خوانی**

بین جنسیت پاسخ گویان و وضعیت روزنامه‌خوانی آنان ارتباط معناداری مشاهده می‌شود. مردان (۴۹/۱ درصد)، به مراتب بیش‌تر از زنان (۲۶/۴ درصد)، به مطالعه‌ی روزنامه، می‌پردازند.

$(chi-square = ۶۴/۹۶۰ \quad d.f = ۱ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- **سن و روزنامه خوانی**

وضعیت مطالعه‌ی روزنامه در میان پاسخ‌گویان سنین مختلف به طرز معناداری متفاوت از یکدیگر بوده است. با افزایش سن پاسخ‌گویان از سهم روزنامه‌خوانان کاسته می‌شود. از سوی دیگر در گروه سنی ۱۹ ساله و کمتر نیز سهم روزنامه‌خوانان کاهش می‌یابد. بیش‌ترین میزان مطالعه روزنامه در گروه سنی ۲۹-۲۰ ساله (۴۶/۴ درصد) و کمترین میزان آن در گروه سنی ۵۰ ساله و بیش‌تر (۱۹/۹ درصد) قابل مشاهده می‌باشد.

$(chi-square = ۳۶/۹۸۸ \quad d.f = ۴ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- **میزان تحصیلات و روزنامه خوانی**

بین میزان تحصیلات پاسخ گویان و وضعیت روزنامه‌خوانی آنان ارتباط معناداری می‌توان یافت. دانش‌آموختگان دانشگاه (۷۷/۸ درصد)، دانشجویان (۶۱/۴ درصد) و دانش‌آموزان (۴۱/۸ درصد)، بیش از دیگر پاسخ‌گویان به روزنامه‌خوانی می‌پردازند. کمترین سهم روزنامه خوانی در افراد دارای تحصیلات ابتدایی (۱۵/۲ درصد)، مشاهده می‌گردد.

$(chi-square = ۲۸۷/۳۲۱ \quad d.f = ۷ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- **وضعیت فعّالیّت اقتصادی و روزنامه‌خوانی**

بین وضعیت فعّالیّت اقتصادی پاسخ گویان و چگونگی روزنامه‌خوانی آنان ارتباط معناداری دیده می‌شود. به گونه‌ای که سربازان (۷۰/۰ درصد)، دانشجویان (۶۴/۴ درصد)، بی‌کاران (۵۰/۸ درصد) و بازنشستگان (۵۰/۰ درصد)، بیش از دیگر افراد (خانه‌داران با ۱۶/۰ درصد، دانش آموزان با ۴۵/۱ درصد و شاغلان با ۴۷/۹ درصد)، به روزنامه‌خوانی روی آورده‌اند.

$(chi-square = ۱۲۳/۸۵۳ \quad d.f = ۶ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- **شهری یا روستایی بودن و روزنامه‌خوانی**

پاسخ گویان مناطق شهری و روستایی در روزنامه‌خوانی وضعیت متفاوتی با یکدیگر داشته‌اند. شهرنشینان (۵۲/۵ درصد)، بیش از روستانشینان(۲۰/۶ درصد)، به روزنامه‌خوانی می‌پرداختند.

$(chi-square = ۱۲۶/۰۴۶ \quad d.f = ۱ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- **شهرنشینان و روستاییان هر شهرستان و روزنامه خوانی**

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

وضعیت روزنامه خوانی در میان شهرنشینان و روستاییان شهرستان‌های هفت گانه استان با یکدیگر تفاوت معناداری داشته است. شهرنشینان شهرهای ابهر (۶۶/۹ درصد)، قیدار (۶۱/۵ درصد) و خرمدره (۵۹/۰ درصد)، بیش‌ترین سهم روزنامه خوانی را به خود اختصاص داده اند. کمترین سهم روزنامه خوانان شهری نیز متعلق به شهرهای سلطانیه (۲۱/۴ درصد) و گرماب (۲۳/۱ درصد)، بوده است. بیش‌ترین سهم روزنامه‌خوانان در مناطق روستایی به شهرستان‌های خرمدره (۳۳/۳ درصد) و طارم(۳۰/۲ درصد)، اختصاص داشته است و در مناطق روستایی شهرستان‌های ایجرود (۷/۵ درصد) و ماهنشان (۱۴/۳ درصد)، کمترین سهم کتاب‌خوانان ملاحظه می‌گردد.

$(chi-square = ۱۶۶/۱۶۹ \qquad d.f = ۱۴ \qquad sig = ۰/۰۰۰ \quad)$

- **شهرستان‌های استان و روزنامه‌خوانی**

وضعیت روزنامه‌خوانی در میان ساکنان شهرستان های مختلف استان متفاوت است. به گونه‌ای که شهرستان‌های خرمدره (۵۶/۷ درصد) و ابهر (۵۰/۵ درصد)، بیش‌ترین سهم روزنامه‌خوانی را داشته‌اند و کمترین سهم نیز از آن شهرستان‌های ایجرود (۷/۵ درصد) و ماهنشان (۲۲/۶ درصد)، می‌باشد.

$(chi-square = ۵۵/۹۸۷ \qquad d.f = ۶ \qquad sig = ۰/۰۰۰ \quad)$

- **مجله**

بررسی وضعیت استفاده و خرید مجله توسط پاسخ گویان در جدول‌های شماره‌ی ۲۰، ۱۸،۱۹ آمده است. نزدیک به ۳۰ درصد پاسخ‌گویان (۳۷۵ نفر)، در پنج سال گذشته به مطالعه‌ی مجله مبادرت ورزیده‌اند و حدود۲۲/۸۸ درصد پاسخ گویان (۲۸۶ نفر)، در همین مدت اقدام به خرید مجله نیز نموده‌اند. به این ترتیب می‌توان گفت ۷/۱ درصد پاسخ‌گویان (۸۹ نفر)، بدون آنکه هزینه‌ی خرید مجله را تقبل کنند از این کالای فرهنگی بهره برده‌اند.

بررسی وضعیت استفاده و خرید مجله در سال‌های ۸۶-۱۳۸۱ نشان می‌دهد که خرید و استفاده از این محصول از سال ۱۳۸۵ افزایش یافته است. این روند افزایشی در سال ۱۳۸۶ شتاب بیش‌تری یافته است.

بررسی نسخ مجلات خوانده یا خریداری شده آشکار می‌سازد که مجلات خانوادگی (۵۷/۳ درصد)، در رتبه‌ی نخست اهمیّت، مجلات اجتماعی- فرهنگی در رتبه‌ی دوّم (۱۱/۲ درصد)، مجلات علمی، تخصصی (۶/۴ درصد) در رتبه‌ی سوم و مجلات ورزشی (۴/۵ درصد)، در رتبه‌ی چهارم قرار داشته است. مهم‌ترین انگیزه پاسخ‌گویان از مطالعه‌ی مجله و خرید آن به ترتیب اهمیّت بدین شرح می باشد:

۱- گذراندن اوقات فراغت و سرگرمی (۴۴/۸ درصد- ۱۶۵ نفر)؛

۲- افزایش آگاهی، کسب اطلاعات و... (۴۳/۲ درصد-۱۵۹ نفر)؛

۳- آموزش و یادگیری (۵/۲ درصد- ۱۹ نفر)؛

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۴- کسب تجربه و عبرت گرفتن (۴/۳ درصد- ۱۶ نفر).

بیان یافته‌ها

- **سن و خواندن مجله**

وضعیت خواندن مجله در میان پاسخ گویان سنین مختلف به طرز معناداری متفاوت از یکدیگر بوده است. با افزایش سن پاسخ‌گویان از سهم مجله خوانان کاسته می‌شود. بیش‌ترین میزان خواندن مجله در گروه سنی ۱۹ ساله و کمتر (۴۱/۷ درصد) و ۲۹- ۲۰ ساله (۴۱/۲ درصد)، دیده می‌شود و کمترین میزان استفاده از این کالای فرهنگی در گروه سنی ۵۰ ساله و بیش‌تر (۵/۳ درصد) قابل مشاهده می‌باشد.

$(chi-square = ۱۱/۳۳۶ \quad d.f = ۴ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- **میزان تحصیلات و خواندن مجله**

بین میزان تحصیلات پاسخ گویان و وضعیت خواندن مجله در میان آنان ارتباط معناداری می‌توان یافت. دانشجویان (۷۰/۵ درصد)، افراد دارای تحصیلات دیپلم (۴۸/۱ درصد) و دانش‌آموختگان دانشگاه‌ها (۴۴/۲ درصد)، بیش از دیگر پاسخ‌گویان به خواندن مجله روی آورده‌اند. کمترین سهم خوانندگان مجله در افراد دارای تحصیلات ابتدایی (۶/۵ درصد)، مشاهده می‌گردد.

$(chi-square = ۲۳۱/۵۰۳ \quad d.f = ۷ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- **وضعیت فعّالیّت اقتصادی و خواندن مجله**

بین وضعیت فعّالیّت اقتصادی پاسخ‌گویان و وضعیت خواندن مجله‌ی آنان ارتباط معناداری دیده می‌شود. دانشجویان (۵۹/۳ درصد)، بی‌کاران (۵۵/۶ درصد) و سربازان (۵۰/۰ درصد) بیش از افراد دیگر (بازنشستگان با ۱۱/۸ درصد، خانه‌داران با ۱۷/۴ درصد، شاغلان با ۳۰/۲ درصد، دانش آموزان با ۴۴/۰ درصد)، به خواندن مجله روی آورده‌اند.

$(chi-square = ۸۵/۹۶۹ \quad d.f = ۶ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- **شهری یا روستایی بودن و خواندن مجله**

پاسخ‌گویان مناطق شهری و روستایی در خواندن مجله وضعیت متفاوتی با یکدیگر داشته‌اند. شهرنشینان (۳۷/۵ درصد)، بیش از روستانشینان(۲۴/۴ درصد)، به خواندن مجله می‌پرداختند.

$(chi-square = ۵۰/۶۵۹ \quad d.f = ۱ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- **شهرنشینان و روستاییان هر شهرستان و خواندن مجله**

وضعیت خواندن مجله در میان شهرنشینان و روستاییان شهرستان‌های هفت گانه استان با یکدیگر تفاوت معناداری داشته است. شهرنشینان شهرهای خرمدره (۴۹/۲ درصد)، ماهنشان (۴۵/۵ درصد) و ابهر (۴۴/۴ درصد)، بیش‌ترین سهم خوانندگان مجله را به خود اختصاص داده‌اند. کمترین سهم خوانندگان مجله نیز متعلق به شهرهای گرماب (۲۳/۱ درصد) و سلطانیه (۲۵/۰ درصد)، بوده است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

بیش‌ترین سهم مجله خوانان در مناطق روستایی به شهرستان‌های خدابنده (۲۳/۶ درصد) و طارم (۲۳/۳ درصد)، اختصاص داشت و در مناطق روستایی شهرستان‌های ایجرود (۵/۷ درصد) و ماهنشان (۹/۵ درصد)، کمترین سهم مجله خوانان ملاحظه می‌گردد.

$(chi-square = ۷۱/۹۱۸ \qquad d.f = ۱۴ \qquad sig = ۰/۰۰۰ \quad)$

- **شهرستان‌های استان و خواندن مجله**

وضعیت خواندن مجله در میان ساکنان شهرستان‌های مختلف استان متفاوت است. به گونه‌ای که شهرستان‌های خرمدره (۴۶/۳ درصد) و ابهر (۳۵/۸ درصد)، بیش‌ترین سهم خوانندگان مجله را به خود اختصاص داده‌اند. در حالی که شهرستان‌های ایجرود (۵/۷ درصد) و ماهنشان (۱۷/۰ درصد)، کمترین سهم را در این رابطه داشته‌اند.

$(chi-square = ۳۳/۳۲۵ \qquad d.f = ۶ \qquad sig = ۰/۰۰۰ \quad)$

- **لوح فشرده (CD)**

بررسی وضعیت خرید و استفاده از لوح فشرده (CD)، در جدول‌های شماره‌ی ۲۳، ۲۲، ۲۱ آمده است. نزدیک به ۶۱/۱ درصد آنها (۷۶۴ نفر)، در پنج سال گذشته این کالای فرهنگی را مورد استفاده قرار داده اند و حدود ۴۰/۴ درصد (۵۰۵ نفر)، در همین مدت اقدام به خریداری آن نموده‌اند. به این ترتیب می‌توان گفت ۲۰/۷ درصد پاسخ گویان (۲۵۹نفر)، بدون آنکه هزینه‌ای در این رابطه بپردازند از این کالای فرهنگی استفاده کرده‌اند.

بررسی وضعیت استفاده و خرید لوح فشرده (CD)، در یک دوره‌ی پنج ساله (۱۳۸۶-۱۳۸۱)، نشان از روند افزایشی استفاده و خرید این محصول دارد. خرید و استفاده از لوح فشرده در سال ۱۳۸۶ نسبت به سال قبل رشد قابل توجهی داشته است.

بررسی سنخ لوح های فشرده (CD)، استفاده و یا خریداری شده توسط پاسخ گویان آشکار می‌سازد که لوح‌های فشرده موسیقی (انواع مختلف)، با ۵۵/۰ درصد (۴۲۱ نفر)، در رتبه‌ی نخست اهمیّت، فیلم با ۱۹/۰ درصد (۱۴۵نفر)، در رتبه‌ی دوم، لوح‌های فشرده مذهبی (مداحی و...)، با ۱۵/۳ درصد (۱۱۷ نفر)، در رتبه‌ی سوم و لوح‌های فشرده آموزشی (آرایشی، بهداشتی و...)، با ۳/۱ درصد (۲۴ نفر)، در رتبه‌ی چهارم قرار گرفته‌اند و موسیقی سنتی (۱/۳ درصد)، نرم افزار (۱/۲درصد) و موسیقی آذری (۱/۲ درصد) به ترتیب رتبه‌های بعدی را از آن خود کرده‌اند. مهم‌ترین انگیزه‌های پاسخ‌گویان از استفاده و خرید لوح‌های فشرده به ترتیب اهمیت عبارتند از:

۱- سرگرمی و گذراندن اوقات فراغت (۸۳/۳ درصد- ۶۴۰ نفر)؛

۲- افزایش آگاهی، کسب اطلاعات و یادگیری (۷/۹ درصد- ۶۰ نفر)؛

۳- انگیزه‌های مذهبی (نزدیکی به خدا، انجام تکالیف دینی) (۴/۸ درصد- ۳۷ نفر).

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

بیان یافته‌ها

•سن و استفاده از لوح فشرده (CD)

وضعیت استفاده از لوح فشرده در میان پاسخ گویان سنین مختلف به طرز معناداری متفاوت از یکدیگر بوده است. با افزایش سن پاسخ گویان استفاده از این محصول کاهش می‌یابد. بیش‌ترین میزان استفاده از لوح فشرده در گروه سنی ۱۹ ساله و کمتر (۸۶/۶ درصد) و کمترین میزان استفاده نیز در گروه سنی ۵۰ ساله و بیش‌تر قابل مشاهده می‌باشد.

$(chi-square = ۲۵۱/۲۸۷ \qquad d.f = ۴ \qquad sig = ۰/۰۰۰ \quad)$

• میزان تحصیلات و استفاده از لوح فشرده (CD)

بین میزان تحصیلات پاسخ‌گویان و وضعیت استفاده از لوح فشرده در میان آنان ارتباط معناداری وجود دارد. دانشجویان (۸۸/۶ درصد)، افراد دانش‌آموزان (۷۹/۱ درصد) و دانش‌آموختگان دانشگاه‌ها (۷۲/۲ درصد)، بیش‌تر از سایر پاسخ‌گویان از این کالای فرهنگی بهره برده‌اند. در مقابل بی‌سوادان (۲۵/۹ درصد)، افراد دارای تحصیلات ابتدایی (۵۱/۴ درصد) و راهنمایی (۶۴/۷ درصد)، کمترین سهم را در این رابطه داشته‌اند.

$(chi-square = ۱۲۵/۷۴۹ \qquad d.f = ۷ \qquad sig = ۰/۰۰۰ \quad)$

• وضعیت فعّالیّت اقتصادی و استفاده از لوح فشرده (CD)

بین وضعیت فعّالیّت اقتصادی و استفاده از لوح فشرده در میان پاسخ گویان ارتباط معناداری وجود دارد. به گونه‌ای که دانشجویان (۸۸/۱ درصد)، دانش آموزان (۸۱/۳ درصد) و سربازان (۸۰/۰ درصد)، بیش‌تر از افراد دیگر (بازنشستگان با ۲۹/۴ درصد، خانه‌داران با ۵۲/۳ درصد، شاغلان با ۶۰/۲ درصد و بی‌کاران با ۷۶/۲ درصد)، به استفاده از لوح فشرده (CD)، روی آورده‌اند.

$(chi-square = ۶۷/۲۷۴ \qquad d.f = ۶ \qquad sig = ۰/۰۰۰ \quad)$

•نوار ضبط صوت (کاست)

بررسی وضعیت خرید و استفاده از ضبط صوت (کاست)، در جدول‌های شماره‌ی ۲۶، ۲۵،۲۴ آمده است. حدود ۲۳/۷ درصد پاسخ‌گویان (۲۹۶ نفر)، در پنج سال گذشته از این کالای فرهنگی استفاده نموده‌اند. از میان این تعداد، حدود ۱۵/۳ درصد آنها (۱۹۱نفر)، نیز اقدام به خرید این کالا نموده‌اند. بنابراین حدود ۸/۴ درصد (۱۰۵ نفر)، بدون آنکه هزینه‌ای در قبال خرید نوار ضبط صوت (کاست)، پرداخت کنند، از این محصول استفاده کرده‌اند.

بررسی استفاده و خرید نوارهای ضبط صوت (کاست)، در سال‌های ۸۶-۱۳۸۱ نشان می‌دهد که خرید و استفاده از این محصول همواره روند رو به رشد داشته است و بیش‌ترین رشد آن نیز در سال ۱۳۸۶، بوده است.

بررسی نسخ نوارهای ضبط صوت (کاست)، استفاده و خریداری شده توسط پاسخ‌گویان نشان می‌دهد که نوارهای ضبط صوت موسیقی (تمامی انواع)، با ۶۷/۲ درصد (۱۹۹ نفر)، حائز رتبه‌ی اول، نوارهای مذهبی (مداحی و...)، با ۱۵/۹ درصد (۴۷ نفر)، رتبه‌ی دوم،

موسیقی کلاسیک با ۶/۱ درصد (۱۸ نفر)، رتبه‌ی سوم، سرود با ۳/۴ درصد (۱۰ نفر)، رتبه‌ی چهارم و نوارهای کاست علمی (آموزشی، زبان و...)، با ۲/۰ درصد (۶ نفر)، حائز رتبه‌ی پنجم شده‌اند. مهم‌ترین انگیزه‌های پاسخ گویان در این رابطه عبارتند از:

۱- سرگرمی و گذراندن اوقات فراغت (۸۵/۵ درصد- ۲۵۳ نفر)؛

۲- انگیزه‌های مذهبی (نزدیکی به خدا، انجام تکالیف دینی) (۷/۴ درصد- ۲۲ نفر)؛

۳- افزایش آگاهی، کسب اطلاعات (۱/۴ درصد- ۴ نفر).

بیان یافته‌ها

- **سن و استفاده از نوار ضبط صوت (کاست)**

وضعیت استفاده از نوار ضبط صوت در گروه‌های سنی مختلف متفاوت است. با افزایش سن از سهم استفاده کنندگان از نوار ضبط صوت کاسته می‌شود. بیش‌ترین میزان استفاده از کاست در گروه سنی ۱۹ ساله و کمتر (۳۱/۶ درصد) و کمترین آن نیز در گروه سنی ۵۰ ساله و بیش‌تر (۱۲/۶ درصد)، دیده می‌شود.

$(chi-square = ۲۱/۳۵۶ \quad d.f = ۴ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- **میزان تحصیلات و استفاده از نوار ضبط صوت (کاست)**

بین میزان تحصیلات پاسخ‌گویان و وضعیت استفاده از کاست ارتباط معناداری وجود دارد. دانش‌آموزان (۳۳/۰ درصد)، دانش‌آموختگان دانشگاه (۲۷/۵ درصد) و افراد دارای تحصیلات راهنمایی (۲۷/۴ درصد)، به مراتب بیش از دیگران از نوار ضبط صوت (کاست)، استفاده می‌کنند و بی‌سوادان (۱۰/۸ درصد) و دانشجویان (۱۸/۲ درصد) و افراد دارای تحصیلات ابتدایی (۱۹/۹ درصد)، کمترین سهم را در استفاده از نوار ضبط صوت (کاست) دارند.

$(chi-square = ۲۴/۱۴۲ \quad d.f = ۷ \quad sig = ۰/۰۰۱)$

- **اینترنت**

بررسی وضعیت استفاده از اینترنت در میان پاسخ گویان این پژوهش در جدول شماره‌ی ۲۷ آمده است. نزدیک به ۱۷/۳ درصد پاسخ‌گویان (۲۲۳ نفر)، در پنج سال گذشته به نوعی از اینترنت استفاده کرده‌اند و حدود ۷ درصد آنها (۸۷ نفر)، در همین مدت اقدام به خرید آن نیز کرده‌اند، بنابراین می‌توان گفت حدود ۱۰/۳ درصد پاسخ گویان (۱۳۶ نفر)، بدون هیچ هزینه‌ای از این کالای فرهنگی استفاده کرده‌اند.

بررسی استفاده از اینترنت در میان پاسخ گویان در یک دوره‌ی ۵ ساله از یک روند افزایشی حکایت می‌کند. استفاده از این محصول در سال ۱۳۸۶ به بالاترین حد خود در سال‌های ۸۶-۱۳۸۱ رسیده است.

بررسی نوع استفاده کاربران از اینترنت آشکار می‌سازد که استفاده از سایت‌های جستجوگر معروف (Google, Yahoo,...)، با ۳۰ درصد (۳۹ نفر)، در رتبه‌ی اول، سایت های آموزشی (تحقیق درسی، قرآن و...)، با۱۹/۲ درصد (۲۵ نفر)، در رتبه‌ی دوم، سایت‌های

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

علمی – تخصصی با ۱۵/۴ درصد (۲۰ نفر)، در رتبه‌ی سوم و سایت‌های دانشگاهی با ۵/۴ درصد (۷ نفر)، سایت‌های خبری با ۵/۴ درصد (۷ نفر)، ثبت نام کارت سوخت با ۴/۶ درصد (۶ نفر)، سایت‌های هنری و سایت‌های اداری و دفتری هر کدام با ۳/۸ درصد (۵ نفر)، در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. مهم ترین اهداف پاسخ‌گویان از استفاده از اینترنت به شرح زیر می‌باشد:

۱- کسب اطلاعات (۳۴/۱ درصد- ۷۶ نفر)؛

۲- گذراندن اوقات فراغت و سر گرمی (۲۹/۱ درصد- ۶۵ نفر)؛

۳- انگیزه‌های علمی (تحقیق، تکمیل پرونده، نوشتن مقاله و...) (۱۵/۲ درصد- ۳۴ نفر)؛

۴- انگیزه‌های شغلی و کاری (۶/۳ درصد-۱۴ نفر)؛

۵- انگیزه‌های درسی (آگاهی از نمرات، انتخاب واحد، نتایج کنکور و...) (۴/۵ درصد- ۱۰ نفر).

بیان یافته‌ها

- **جنسیت و استفاده از اینترنت**

بین جنسیت پاسخ گویان و وضعیت استفاده از اینترنت در آنان رابطه‌ی معناداری مشاهده می‌شود. مردان (۲۳/۳ درصد)، بیش از زنان (۱۰/۰درصد)، از اینترنت استفاده می‌کنند.

$(chi-square = ۳۶/۴۲۷ \quad d.f = ۱ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- **سن و استفاده از اینترنت**

وضعیت استفاده از اینترنت در میان پاسخ گویان سنین مختلف به طرز معناداری متفاوت از یکدیگر است. با افزایش سن از سهم کاربران اینترنت کاسته می‌شود. به گونه‌ای که بیش‌ترین درصد استفاده از اینترنت در سنین زیر ۳۰ سال و به ویژه در گروه سنی ۳۰-۲۰ ساله (۲۹/۲ درصد)، مشاهده می‌شود. کمترین سهم کاربران اینترنت نیز در گروه سنی ۵۰ ساله و بیش‌تر (۰/۹ درصد)، دیده می‌شود.

$(chi-square = ۸۴/۹۶۰ \quad d.f = ۴ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- **میزان تحصیلات و استفاده از اینترنت**

بین میزان تحصیلات پاسخ گویان و وضعیت استفاده از اینترنت رابطه‌ی معناداری وجود دارد. دانشجویان (۶۱/۴ درصد) و دانش‌آموختگان دانشگاه (۵۶/۷ درصد)، بیش‌ترین درصد کاربران اینترنت را تشکیل می‌دهند. بی‌سوادان (۰/۰ درصد)، افرادی دارای تحصیلات ابتدایی (۰/۴ درصد) و راهنمایی (۵/۸ درصد)، کمترین سهم را در استفاده از اینترنت دارند.

$(chi-square = ۳۵۱/۵۷۶ \quad d.f = ۷ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- **وضعیت فعّالیّت اقتصادی و استفاده از اینترنت**

بین وضعیت فعّالیّت اقتصادی پاسخ گویان و استفاده از اینترنت توسط آنان رابطه‌ی معناداری مشاهده می‌شود. دانشجویان دانشگاه‌ها (۶۲/۷ درصد)، بی‌کاران (۳۸/۱ درصد) و سربازان (۳۰/۰درصد)، بیش‌ترین سهم استفاده از اینترنت را از آن خود کرده‌اند. در

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

مقابل بازنشستگان (۰/۰ درصد)، خانه‌داران (۲/۳ درصد)، شاغلان (۲۰/۴ درصد) و دانش‌آموزان (۲۳/۱ درصد)، کمترین سهم استفاده از اینترنت را داشته‌اند.

$(chi-square = ۱۶۹/۱۹۳ \quad d.f = ۶ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- **شهری یا روستایی بودن و استفاده از اینترنت**

پاسخ گویان مناطق شهری و روستایی در استفاده از اینترنت وضعیت متفاوتی با یکدیگر داشتند. شهرنشینان (۲۷/۸ درصد)، بیش از روستاییان (۲/۴ درصد)، از اینترنت استفاده کرده‌اند.

$(chi-square = ۱۳۰/۳۳۸ \quad d.f = ۱ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- **شهرنشینان و روستاییان هر شهرستان و استفاده از اینترنت**

وضعیت استفاده از اینترنت در میان شهرنشینان و روستاییان شهرستان‌های هفت‌گانه استان با یکدیگر تفاوت معناداری داشته است. شهرنشینان شهرهای قیدار (۴۶/۲ درصد)، ابهر (۳۰/۱درصد) و زنجان (۲۸/۹درصد)، بیش‌ترین سهم کاربران اینترنت را به خود اختصاص داده‌اند. کمترین سهم کاربران اینترنت نیز متعلق به شهرهای گرماب (۰/۰ درصد) و آببر(۷/۱ درصد)، بوده است. بیش‌ترین سهم کاربران اینترنت در مناطق روستایی به شهرستان‌های ابهر (۳/۹ درصد) و خدابنده (۲/۳ درصد)، اختصاص داشت و در مناطق روستایی شهرستان های ایجرود (۰/۰ درصد)، و خرمدره (۰/۰ درصد) کمترین سهم کاربران اینترنت ملاحظه می‌گردد.

$(chi-square = ۱۵۸/۸۳۸ \quad d.f = ۱۴ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- **شهرستان‌های استان و استفاده از اینترنت**

وضعیت استفاده از اینترنت در میان ساکنان شهرستان‌های مختلف استان متفاوت است. شهرستان‌های زنجان (۲۲/۸ درصد) و ابهر (۲۱/۲۴ درصد)، بیش‌ترین سهم کاربران اینترنت را اخذ نموده‌اند. در حالی که شهرستان‌های ایجرود (۰/۰ درصد) و طارم (۳/۵ درصد)، کمترین سهم کاربران اینترنت را داشته‌اند.

$(chi-square = ۴۲/۱۲۶ \quad d.f = ۶ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

حضور در دوره‌های آموزشی

گذراندن دوره‌های هنری، موسیقی، صنایع دستی و... از چند جنبه حائز اهمیّت است و نخست آنکه دوره‌های یاد شده به صورت داوطلبانه و خود خواسته گذرانده می‌شوند و فرد برای حضور در آنها بیش‌تر بنا به علاقه و سلیقه‌ی فردی خود عمل می‌کند تا فشار و یا الزام بیرونی. دوّم این که حضور در دوره‌ها مستلزم پرداخت شهریه و پرداخت هزینه‌های جانبی آن می باشد. بنابراین جنبه‌های مالی- اقتصادی آن می‌تواند دست‌اندرکاران توسعه فرهنگی را با رفتار مصرف‌کننده آشنا کند و زمینه‌ای برای هدایت، رواج و... دوره‌های فرهنگی- هنری بگشاید. سوم می‌تواند شاخصی باشد برای سنجش تنوع فرهنگی، به بیان دیگر هرچه دوره‌ها متنوع‌تر و

بیش‌تر، زمینه شکوفایی استعدادها و بالندگی توان‌های نهفته مهیاتر. بنابراین تنوع دوره‌ها بـه معنـای تخـصص یـافتگی پیکـره هنـر و فرهنگ اجتماع خواهد بود که می‌تواند نشانه‌ی توسعه فرهنگ و رونق اقتصاد آن نیز باشد.

همانطور که در جدول شماره‌ی ۲، مشاهده می‌کنیم، رایج ترین دوره‌ها نزد پاسخ گویان به آموزش رایانه و نرم افزار و صنایع دستی مربوط می‌شود. اگرچه آموزش رایانه (کامپیوتر) و نرم افزارها (Photoshop, Office و...)، مـی‌توانـد برخاسـته از ماشـینی (یـا بهتـر بگوییم رایانه‌ای)، شدن بسیاری از امور باشد، امّا گسترش آموزش صنایع دستی (به ویژه در مناطق روستایی پـر جمعیّـت)، بـه فعّالیّـت گسترده دستگاه‌هایی چون جهاد کشاورزی و سازمان فنی و حرفه‌ای و... باز می‌گردد. آموزش زبان از دیگر دوره‌هایی است که بـه طـرز فراگیری گسترش یافته و به نظر می‌رسد تا چندی پس از این در رتبه‌های نخست جای می‌گیرد.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۲- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان بر اساس دوره‌های گذرانده شده‌ی آنان به تفکیک هر شاخه

ردیف	نوع دوره	شرکت در دوره		عدم شرکت	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱	هنری	۶۱	۴/۹	۱۱۸۹	۹۵/۱
۲	موسیقی	۳۵	۲/۸	۱۲۱۵	۹۷/۲
۳	صنایع دستی	۱۴۶	۱۱/۷	۱۱۰۴	۸۸/۳
۴	زبان	۹۷	۷/۸	۱۱۵۳	۹۲/۲
۵	کامپیوتر	۱۹۶	۱۵/۷	۱۰۵۴	۸۴/۳
۶	فنی- مهارتی	۴۵	۳/۶	۱۲۰۵	۹۶/۴
۷	ورزشی	۳۷	۳/۰	۱۲۱۳	۹۷/۰
۸	آموزش عمومی	۲۷	۲/۲	۱۲۲۳	۹۷/۸
۹	سایردوره ها	۵	۰/۴	۱۲۴۵	۹۹/۶

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی۲- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس دوره‌های گذرانده شده توسط آنها به تفکیک هر شاخه

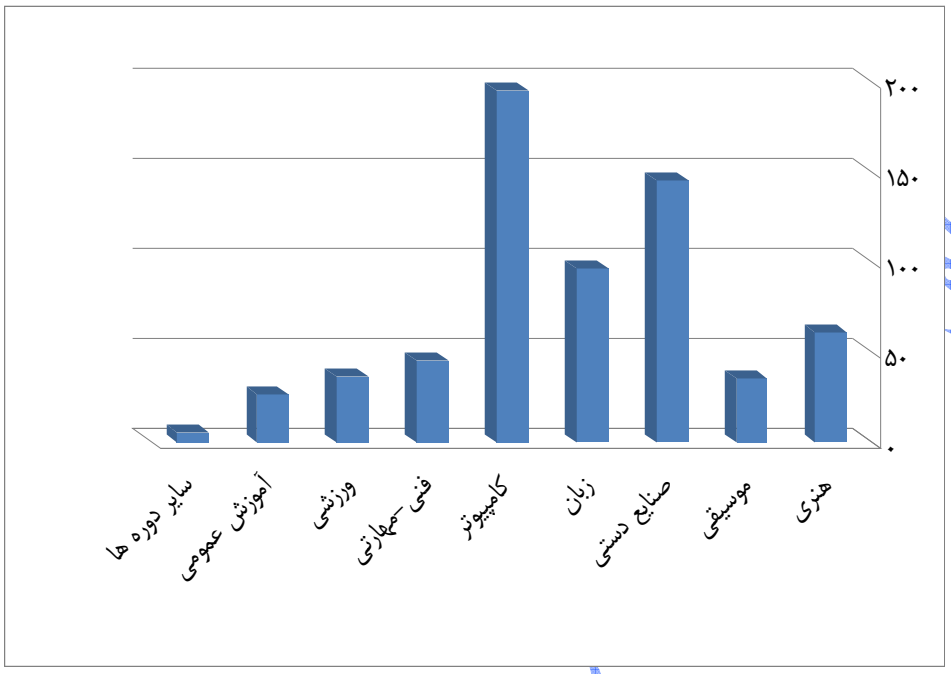

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

دوره‌های هنری

بررسی حضور پاسخ‌گویان در دوره‌های مختلف هنری نشان می‌دهد که نزدیک به ۴/۹ درصد (۶۱ نفر)، در دوره‌های هنری برگزار شده، شرکت کرده‌اند. از این تعداد ۳۲/۸ درصد (۲۰ نفر)، در کلاس‌های خطاطی، ۲۱/۳ درصد(۱۳ نفر) در دوره‌های نقاشی و ۲۱/۳ درصد (۱۳ نفر)، در دوره‌های طراحی حضور داشته‌اند. دوره‌های عکاسی (۸/۲ درصد)، تئاتر (۶/۶ درصد) و فیلم‌برداری (۶/۶ درصد)، نیز در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند. برخورداری از دوره‌های مختلف هنری در میان پاسخ گویان در ده سال اخیر روندی پرفراز و نشیب داشته است، به گونه‌ای که فراوانی شرکت در دوره‌های مختلف هنری در سال‌های ۸۱، ۸۰، ۱۳۷۹ به حداقل خود در ده سال اخیر رسیده است در صورتی که در سال‌های ۸۵-۱۳۸۳، افزایش یافته است.

بررسی محل برگزاری دوره‌های هنری نشان می‌دهد که ۸۳/۶ درصد (۵۱ نفر)، پاسخ‌گویان در شهرهای استان و ۸/۲ درصد (۵ نفر)، در روستاهای استان از این دوره‌ها بهره‌مند شده‌اند. بیش‌ترین تمرکز این دوره‌ها نیز در شهرهای زنجان، ابهر، خرمدره و قیدار بوده است.

پاسخ‌گویان مهم‌ترین انگیزه‌های خود از شرکت در چنین دوره‌هایی را به ترتیب زیر اعلام کرده‌اند:

۱- سرگرمی و گذراندن اوقات فراغت (۵۰/۸ درصد- ۳۱ نفر)؛

۲- یادگیری و کسب مهارت (۴۵/۹ درصد- ۲۸ نفر)؛

۳- کسب درآمد (۱/۶ درصد- ۱ نفر)؛

۴- آموزش به دیگران (۱/۶ درصد- ۱ نفر).

دوره‌های موسیقی

بررسی حضور پاسخ گویان در دوره‌های مختلف آمورش موسیقی حکایت از آن دارد که حدود ۲/۸ درصد (۳۵ نفر)، در این دوره‌ها شرکت داشته‌اند. از این تعداد حدود ۲۸/۶ درصد (۱۰ نفر)، در کلاس‌های آموزش گیتار، ۲۰/۰ درصد (۷ نفر)، در کلاس‌های آموزش کمانچه و ۱۱/۴ درصد (۴ نفر)، در کلاس‌های آموزش سه تار، حضور داشته‌اند. شرکت در دوره‌های مختلف موسیقی در میان پاسخ‌گویان در ده سال گذشته روندی افزایشی داشته است. به گونه‌ای که در سال‌های ۸۶ و ۱۳۸۵ به بالاترین درصد خود رسیده است.

بررسی محل برگزاری دوره‌های مختلف موسیقی نشان می‌دهد که تمامی این دوره‌ها در نقاط شهری استان زنجان برگزار شده‌اند و شهرهای زنجان (۶۲/۹ درصد) و ابهر (۲۵/۷ درصد)، بیش‌ترین تمرکز را در این زمینه داشته‌اند.

مهم‌ترین انگیزه پاسخ گویان از شرکت در چنین دوره‌هایی عبارتند از:

۱- سرگرمی و گذراندن اوقات فراغت (۶۵/۷ درصد- ۲۳ نفر)؛

۲- یادگیری (۲۸/۶ درصد- ۱۰ نفر)؛

۳- کسب درآمد (۵/۷ درصد- ۲ نفر)؛

دوره‌های آموزشی صنایع دستی

بررسی حضور پاسخ‌گویان در دوره‌های مختلف آموزش صنایع دستی نشان می‌دهد که حدود ۱۱/۳ درصد (۱۴۶ نفر)، در چنین دوره‌هایی شرکت داشته‌اند. از این تعداد ۲۷/۴ درصد (۴۰ نفر)، در کلاس های خیاطی، ۱۶/۴ درصد (۲۴ نفر)، در کلاس‌های گل‌سازی، ۱۰/۳درصد (۱۵ نفر)، در کلاس‌های آرایش‌گری و ۷/۵ درصد (۱۱ نفر)، در کلاس‌های آموزش گلدوزی حضور داشته‌اند. حضور در دوره‌های مختلف آموزش صنایع دستی در میان پاسخ گویان در ده سال اخیر روندی روبه رشد داشته است (به استثنای وقفه‌ای که در سال ۱۳۸۲ به وجود آمده است) و در سال ۱۳۸۵ به بیش‌ترین میزان خود در این ده سال رسیده است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

بررسی محل برگزاری دوره‌های صنایع دستی نشان می‌دهد که ۶۳/۰ درصد (۹۲ نفر)، پاسخ گویان در نقاط شهری و ۳۰/۱ درصد (۴۴ نفر)، نیز در روستاهای استان از این آموزش‌ها بهره‌مند شده‌اند.[۱] بیش‌ترین تمرکز برگزاری این دوره‌ها در شهرهای زنجان (۳۴/۹ درصد)، ابهر (۹/۶ درصد) و خرمدره (۶/۸ درصد)، بوده است.

مهم‌ترین انگیزه‌ی پاسخ گویان از حضور در چنین دوره‌هایی به ترتیب اهمیّت عبارتند از:

۱- یادگیری و کسب مهارت (۵۶/۲ درصد- ۸۲ نفر)؛

۲- سرگرمی و گذراندن اوقات فراغت (۲۴/۷ درصد- ۳۶ نفر)؛

۳- کسب درآمد و کمک به اقتصاد خانواده (۸/۲ درصد- ۱۲ نفر)؛

۴- آموزش به دیگران (۶/۸ درصد- ۱۰ نفر).

دوره‌های آموزش زبان

بررسی حضور پاسخ‌گویان در دوره‌های مختلف آموزش زبان نشان می‌دهد که نزدیک به ۷/۸ درصد (۹۷ نفر)، آنان این قبیل دوره‌ها را گذرانده‌اند یا می‌گذرانند. از میان این دسته از پاسخ‌گویان ۵۷/۷ درصد (۵۶ نفر)، دوره‌های آموزشی زبان انگلیسی عمومی، ۲۰/۶ درصد (۲۰ نفر) دوره های مقدماتی زبان انگلیسی، ۱۴/۴ درصد (۱۴ نفر)، دوره‌های پیشرفته‌ی آن را می‌گذرانده‌اند. دیگر زبان‌های مطرح شده (ترکی، عربی و آلمانی)، هر یک با سهم اندکی (۱/۰ درصد)، نیز فراگرفته شده‌اند.

شرکت در دوره‌های آموزش زبان در میان پاسخ‌گویان، به طور تقریب، روندی فزاینده داشته است.[۲] اوج شرکت پاسخ‌گویان در دوره‌های یاد شده به سال‌های ۸۴ و ۱۳۸۵ باز می‌گردد. بررسی محل برگزاری دوره‌ها از تمرکز شدید آن در شهرهای استان حکایت می‌کند. شهر زنجان (۶۰/۸ درصد)، در جایگاه نخست، شهر ابهر (۱۹/۶ درصد)، در رتبه‌ی دوم و شهرهای سلطانیه، خرمدره، قیدار و گرماب (هر یک ۲/۱ درصد)، در درجه‌ی سوم قرار گرفته‌اند. شهر تهران نیز حدود ۴/۱ درصد از دوره‌ها را به خود اختصاص داده بود.

مهم‌ترین اهداف گذراندن دوره های آموزش زبان (عمدتاً انگلیسی)، بدین شرح بوده‌اند:

۱- یادگیری زبان(ارتقاء مهارت و کاربرد) (۷۶/۳ درصد- ۷۴ نفر)؛

۲- سرگرمی و علاقه به فراگیری زبان (۱۱/۳ درصد- ۱۱ نفر)؛

۳- کسب درآمد و ارتقاء شغلی (۶/۲ درصد- ۶ نفر).

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱. لازم به توضیح است که این افراد در روستاهای محل زندگی خود، که جزو روستاهای پر جمعیّت استان هستند، در این دوره‌ها شرکت کرده‌اند. از جمله روستاهای پاپایی، حصار، سهله، هزار رود، جوقین، خانقاه، ده جلال و خلج.

۲. چون پیمایش یاد شده در نیمه‌ی نخست سال ۱۳۸۶ انجام گرفت، آمار و تعداد دوره‌های این سال در تحلیل روند عمومی دخالت داده نمی‌شود.

دوره‌های آموزش رایانه

بررسی حضور پاسخ‌گویان در دوره‌های آموزش رایانه حکایت از آن دارد که ۱۵/۷ درصد آنان (۱۹۶ نفر)، به گذراندن این قبیل دوره‌ها روی آورده‌اند. از میان این دسته پاسخ گویان ۴۵/۴ درصد (۸۹ نفر)، از آموزش‌های مقدماتی، ۲۹/۱ درصد (۵۷ نفر)، از آموزش ICDL، ۸/۷ درصد (۱۷ نفر)، از آموزش نرم افزارهای مجموعه Office، ۳/۶ درصد (۷ نفر)، از دوره‌ی رایانه کار درجه (۱) و (۲)، ۳/۱ درصد (۶ نفر)، از آموزش سیستم عامل و ۳/۱ درصد (۶ نفر)، از آموزش فتوشاپ بهره‌مند گردیده‌اند.

روند گذراندن دوره‌های یاد شده در ده سال گذشته (۱۳۸۵ تا ۱۳۷۶)، همواره فزاینده بوده و در سال‌های اخیر شتاب بیش‌تری یافته است. وارسی محل برگزاری دوره‌ها نشان می‌دهد که ۸۹/۸ درصد آنها در شهرهای استان و ۲/۵ درصد آنها در روستاها برگزار شده‌اند. سهم شهر زنجان از برگزاری این دوره‌ها ۴۸/۵ درصد، شهر ابهر ۱۹/۲ درصد، خرمدره ۸/۶ درصد، قیدار ۷/۶ درصد و آبیر ۳/۵ درصد بوده است.

عمده‌ترین اهداف گذراندن دوره‌های یاد شده بدین شرح ابراز گردیده است:

۱- یادگیری (ارتقاء سطح و کسب مهارت) (۷۱/۷ درصد- ۱۴۲ نفر)؛

۲- آموزش به دیگران (۱۰/۱ درصد- ۲۰ نفر)؛

۳- کسب درآمد (ارتقاء شغلی و...) (۸/۶ درصد- ۱۷ نفر)؛

۴- علاقه (۴/۵ درصد- ۹ نفر).

دوره‌های مهارتی

بررسی حضور پاسخ گویان در دوره‌های مهارتی نشان می‌دهد که نزدیک به ۳/۶ درصد (۴۵ نفر)، آنها از این قبیل دوره‌ها بهره‌مند شده‌اند. از میان این دسته از پاسخ‌گویان ۱۷/۸ درصد (۸ نفر)، دوره‌ی ماشین نویسی، ۱۳/۳ درصد (۶ نفر)، دوره‌ی کمک‌های اوّلیه، ۸/۹ درصد (۴ نفر)، دوره‌ی مکانیک، ۶/۷ درصد(۳ نفر)، دوره‌ی سیم پیچی؛ ۶/۷ درصد (۳ نفر)، دوره‌ی برق کاری و... گذرانده‌اند. از سوی دیگر گذراندن دوره‌های فنی (شامل جوشکاری، تراشکاری، لوله‌کشی، نجاری، برق خودرو و...)، بیش از دیگر دوره‌ها رواج داشته است.

از آنجا که گذراندن این قبیل دوره‌ها ارتباط نزدیکی با رونق اقتصادی و سیاست‌های اشتغال‌زایی دارد، روند شرکت در آنها نیز پرنوسان می‌باشد. اوج روی آوردن به این قبیل دوره‌های مهارتی- تکمیلی در سال‌های ۸۶، ۸۵، ۱۳۸۲ بوده است. وارسی محل برگزاری دوره‌ها روشن می‌سازد که سهم چشم‌گیری از دوره‌های یاد شده در شهرهای استان زنجان (۸۲/۲ درصد) و بقیه در خارج از استان (۱۷/۸ درصد)، برگزار شده‌اند. بیش‌ترین سهم برگزاری دوره‌ها به شهرهای زنجان (۴۸/۹ درصد)، قیدار (۸/۹ درصد)، ماهنشان (۶/۷ درصد)، ابهر (۴/۴ درصد) و آبیر (۴/۴ درصد)، اختصاص داشته است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

مهم‌ترین اهداف پاسخ‌گویان از حضور در دوره‌های یاد شده به شرح زیر می‌باشد:

۱- یادگیری، افزایش اطلاعات و... (۴۸/۹ درصد- ۲۲ نفر)؛

۲- کسب درآمد و یافتن شغل (۳۳/۳ درصد- ۱۵ نفر).

دوره‌های ورزشی

حدود ۲/۸ درصد پاسخ گویان (۳۵ نفر)، از گذراندن دوره‌های ورزشی خبر داده‌اند. از میان این گروه از پاسخ گویان ۲۵/۷ درصد (۹ نفر)، در رشته‌ی بدن سازی، ۲۰/۰ درصد (۷ نفر)، در فنون رزمی، ۱۱/۴ درصد (۴ نفر)، در رشته‌ی شنا، ۸/۶ درصد (۳ نفر)، در رشته‌ی فوتبال و ۵/۷ درصد (۲ نفر)، در رشته بسکتبال فعّالیّت می‌کرده‌اند. به این ترتیب اشتیاق پاسخ گویان به ورزش‌های انفرادی بیش از گرایش آنها به ورزش‌های گروهی- تیمی، بوده است. بررسی انگیزه و اهداف آنان از گذراندن دوره‌های یاد شده بیش از پیش بر این امر صحه می‌گذارد:

۱- حفظ سلامتی و شادابی (۳۷/۱ درصد- ۱۳ نفر)؛

۲- یادگیری و افزایش مهارت (۲۰/۰ درصد- ۷ نفر)؛

۳- علاقه شخصی (۱۷/۱ درصد- ۶ نفر)؛

۴- کسب مقام قهرمانی (۱۴/۳ درصد- ۵ نفر).

به نظر می‌رسد، روی آوردن به حضور در این قبیل دوره‌ها در سال‌های اخیر شتاب بیش‌تری یافته و نسبت به گذشته رایج‌تر گردیده است. سهم شهرهای استان زنجان از برگزاری این دوره‌ها حدود ۷۷/۱ درصد و سهم مراکز ورزشی خارج از استان نزدیک به ۲۲/۹ درصد بوده است. بیش‌ترین سهم مراکز ورزشی خارج از استان به شهر تهران اختصاص داشت.

دوره‌های عمومی

حدود ۲/۱۶ درصد پاسخ گویان (۲۷ نفر)، ازگذراندن دوره‌های عمومی برخوردار شده‌اند. از میان این دسته از پاسخ گویان ۶۳/۰ درصد (۱۷ نفر)، به فراگیری قرآن و احکام، ۱۱/۱ درصد (۳ نفر)، به شرکت در دوره‌های آمادگی برای آزمون سراسری، ۷/۴ درصد (۲ نفر) به کسب مهارت‌های زندگی خانوادگی و ۷/۴ درصد (۲ نفر)، به حضور در کلاس‌های کمک درسی، اشاره داشتند.

روند شرکت در این قبیل دوره‌ها از سال ۱۳۸۴ با جهشی همراه بوده که در سال‌های آتی آن نیز همچنان تداوم یافته است. برخلاف توزیع مراکز برگزاری دیگر دوره‌های تحت مطالعه، سهم مناطق روستایی استان (۴۰/۷ درصد)، نشان از عدم تمرکز این دوره‌ها صحه می‌گذارد. از سوی دیگر سهم مناطق شهری استان (۴۴/۴ درصد)، نیز بر توزیع متوازن‌تر این دوره‌ها دارد. سهم مراکز خارج استان نزدیک به۱۴/۸ درصد، می‌باشد.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

مهم‌ترین انگیزه‌ی شرکت‌کنندگان در این دوره‌ها عبارت‌اند از:

۱- یادگیری و میل به پیشرفت (۶۳/۰ درصد- ۱۷ نفر)؛

۲- علاقه و گذراندن بهتر اوقات فراغت (۱۱/۱ درصد- ۳ نفر)؛

۳- کسب درآمد (۷/۴ درصد- ۲ نفر)؛

۴- آمادگی برای آزمون سراسری (۷/۴ درصد- ۲ نفر).

مراکز و کانون‌های فرهنگی

تولید محصولات و کالاهای فرهنگی و قابل دسترس بودن آنها برای مردم، مستلزم وجود مؤسسات، آموزشگاه‌ها، فرهنگ‌سراها، انجمن‌ها، کانون‌ها و... می‌باشد. چگونگی توزیع آنان در سطح استان می‌تواند تا اندازه‌ای نابرابری‌های اجتماعی را آشکار سازد. همانطور که در جدول شماره‌ی ۳، مشاهده می‌کنیم شهرستان زنجان (و البته شهر زنجان)، همچون آهن ربا سهم چشم‌گیری از این مراکز و کانون‌ها را به خود اختصاص داده است. حادترین شکل این قطبی شدن و بیش‌ترین تمرکز در آموزشگاه‌ها و گروه‌های آزاد هنری، ناشران، کانون های تبلیغاتی و مؤسسات فرهنگی و هنری دیده می‌شود که بیش از $\frac{۳}{۴}$ آنها در شهر زنجان استقرار داده شده‌اند.[۱] در مقابل انجمن‌های هنری (خوش‌نویسی، هنرهای تجسمی و...) و همچنین کانون‌های فرهنگی - هنری (مستقر در مساجد و...)، متوازن‌ترین توزیع را در سطح استان دارا بوده‌اند. چنان چه این استقرار را از سطح استان و تفکیک شهرستان به سطح شهرستان و تفکیک مناطق شهری و روستایی تقلیل دهیم باز هم عدم توازن بین شهر و روستا در هر شهرستان آشکار می‌گردد و از عدم تعادلی مضاعف، خبر می‌دهد.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱ . یادآور می‌شود که شهر زنجان ۳۶/۳ درصد جمعیّت استان و شهرستان زنجان (مناطق روستایی و شهر زنجان)، ۴۷/۱ درصد جمعیّت استان را در خود جای داده است. اگرچه این توزیع نامتوازن جمعیّت می‌تواند بحران زا و مسأله ساز گردد، امّا تمرکز مؤسسات، آموزشگاه‌ها و ... از آن هم نامتعادل‌تر گردیده است.

جدول شماره‌ی ۳- چگونگی توزیع مؤسسات، انجمن‌ها، آموزشگاه‌ها، فرهنگ سراها و... استان زنجان به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها

ردیف	شرح	ابهر	ایجرود	خدابنده	خرمدره	زنجان	طارم	ماهنشان	جمع
۱	نشریات	۳	–	–	۲	۱۰	–	–	۱۵
۲	سینما	۱	–	–	–	۳	–	–	۴
۳	کانون فرهنگی و هنری (مستقر در مساجد و...)	۱۳	–	۸	۵	۱۹	۴	۱	۵۱
۴	انجمن‌ها (هنری) خوش‌نویسی، هنرهای تجسمی و...	۴	–	۴	۵	۸	۳	–	۲۴
۵	مؤسسات فرهنگی و هنری	۱	–	–	۱	۱۱	–	–	۱۳
۶	آموزشگاه های آزاد هنری	–	–	–	–	۸	–	–	۸
۷	گروه های آزاد هنری (تئاتر)	–	–	–	–	۳	–	–	۳
۸	فرهنگ‌سراها	–	–	۱	–	۱	–	–	۲
۹	مجتمع فرهنگی	۱	–	–	۱	–	۱	–	۳
۱۰	کانون های تبلیغاتی	۲	–	۱	۲	۳۶	–	–	۴۱
۱۱	ناشران	۱	–	–	۱	۱۵	–	–	۱۷
۱۲	واحدهای توزیع نشریات	۲	–	۲	۳	۶	۲	–	۱۵
۱۳	چاپخانه‌ها	۴	–	۲	۲	۳۲	۱	–	۴۱
۱۴	انجمن های قرآن و نهج البلاغه	۱	–	۱	۱	۱	۱	–	۵
۱۵	مراکز برجسته محصولات فرهنگی[۱]	–	۱	–	–	۴۴	–	–	۴۵
۱۶	فضاهای ورزشی بخشی خصوصی[۲]	۱۸	–	۵	۱۲	۵۳	۱	–	۸۹

مأخذ: اداره‌ی کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان زنجان، ۱۳۸۶.

نمودار شماره‌ی ۳- چگونگی توزیع سینما به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها

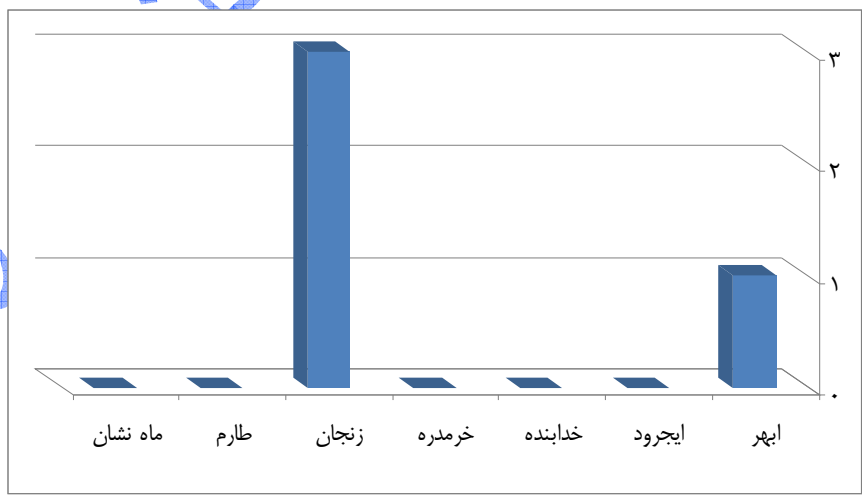

مأخذ: اداره‌ی کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان زنجان، ۱۳۸۶.

۱ - مشاهده‌ی مستقیم گروه تحقیق از شهرهای ابهر، خرمدره، قیدار و... بر وجود تعداد چشم‌گیری ازاین مراکز صحه می‌گذارد و حتی در روستاهای بزرگ استان نیز می‌توان از آنها نشانی یافت. بنابراین آمار ارایه شده از سوی اداره‌ی کل فرهنگ و ارشاد اسلامی چندان با واقعیت همخوانی ندارد.

۲ - با توجه به اطلاعات و دانسته‌های گروه تحقیق به نظر می‌رسد، شمار قابل توجهی از فضاهای ورزشی بخش خصوصی قید، نشده است.

معاونت برنامه ریزی استان زنجان

نمودار شماره‌ی ٤- چگونگی توزیع نشریات به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها

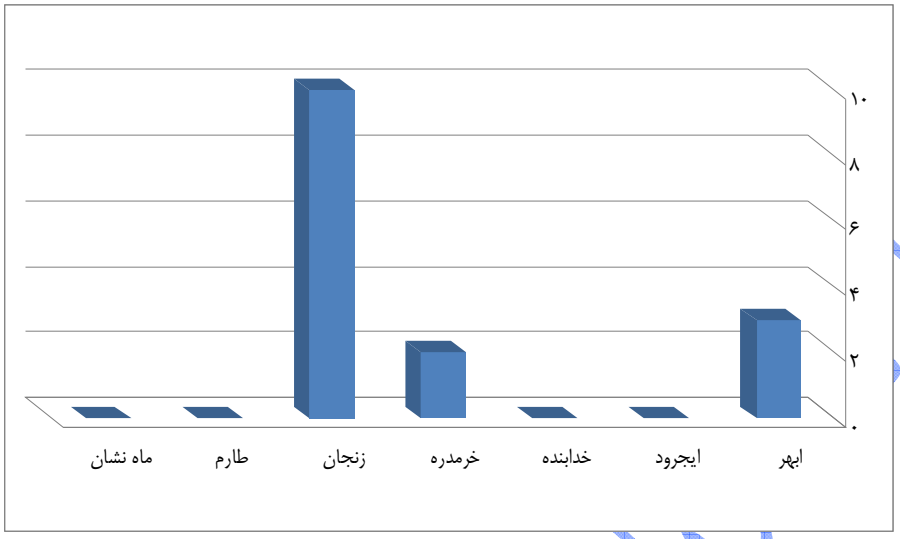

مأخذ: اداره‌ی کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان زنجان، ۱۳۸۶.

نمودار شماره‌ی ٥- چگونگی توزیع کانون‌های فرهنگی و هنری به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها

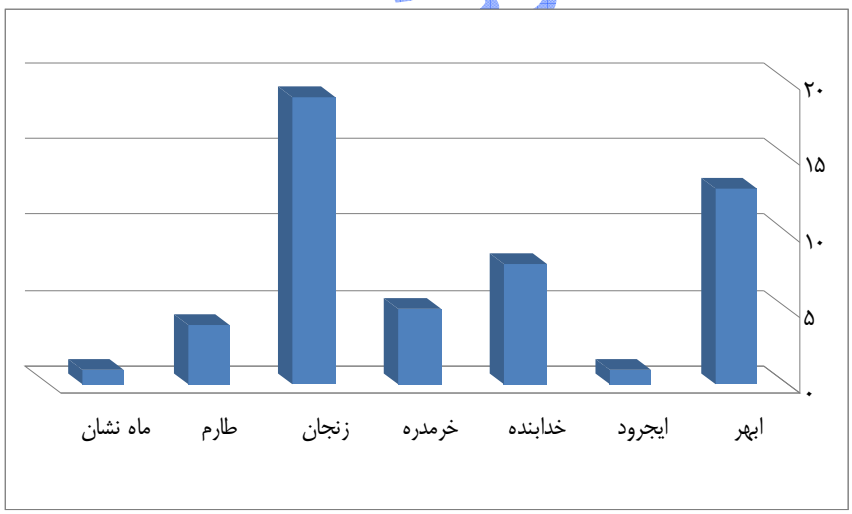

مأخذ: اداره‌ی کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان زنجان، ۱۳۸۶.

نمودار شماره‌ی ٦- چگونگی توزیع انجمن‌ها به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها

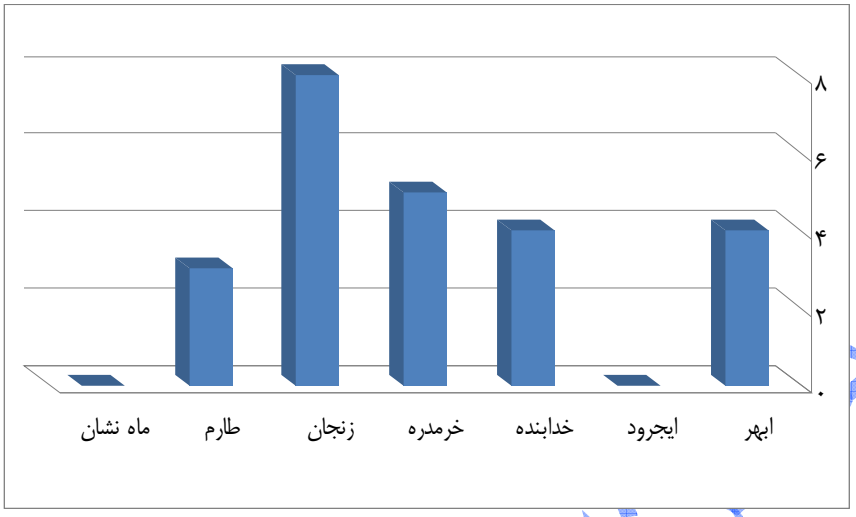

مأخذ: اداره‌ی کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان زنجان، ۱۳۸۶.

نمودار شماره‌ی ۷- چگونگی توزیع آموزشگاه آزاد هنری به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها

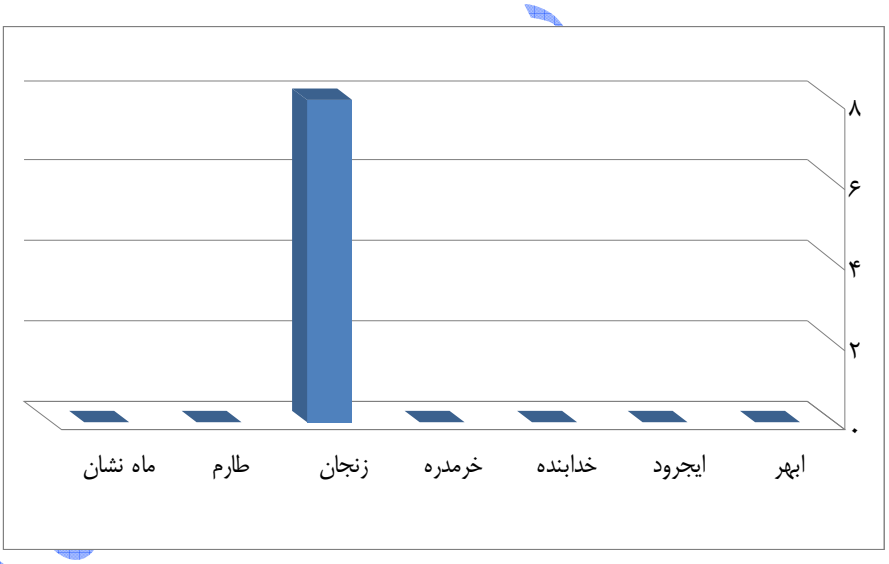

مأخذ: اداره‌ی کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان زنجان، ۱۳۸۶.

نمودار شماره‌ی ۸- چگونگی توزیع مؤسسات فرهنگی و هنری به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها

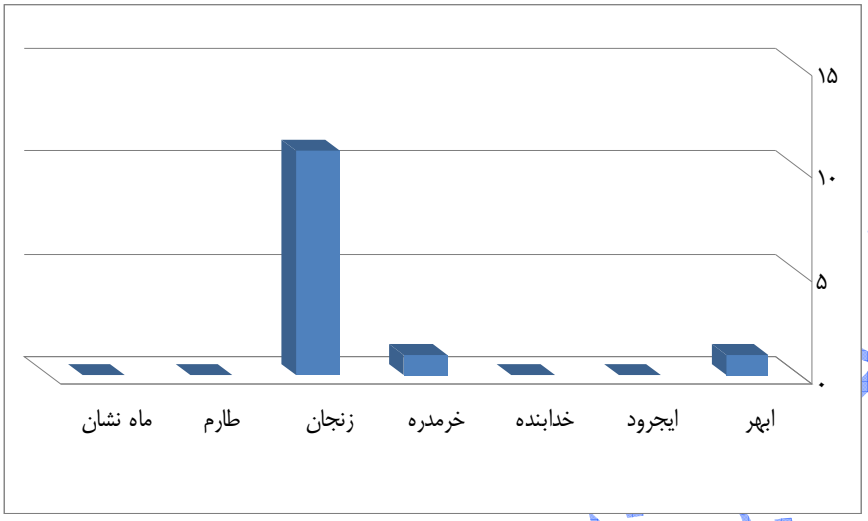

مأخذ: اداره‌ی کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان زنجان، ۱۳۸۶.

نمودار شماره‌ی ۹- چگونگی توزیع کانون‌های تبلیغاتی به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها

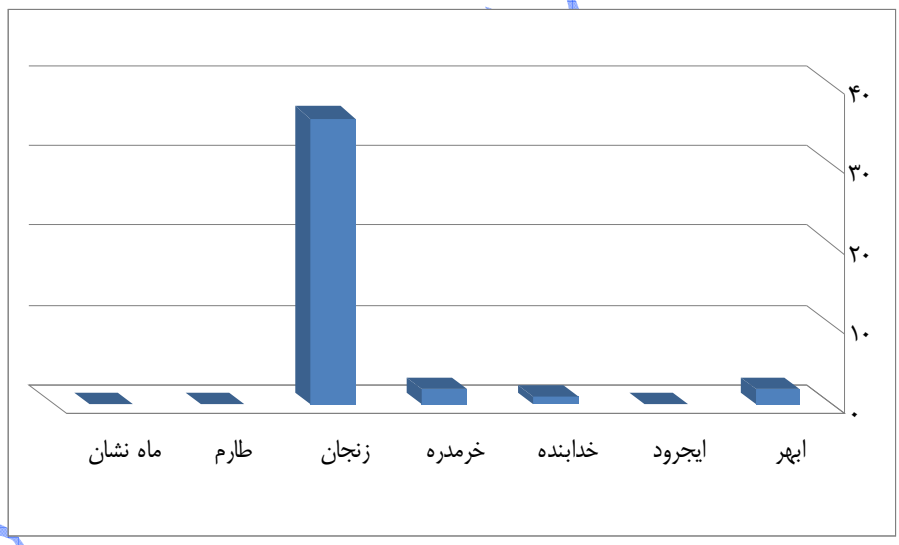

مأخذ: اداره‌ی کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان زنجان، ۱۳۸۶.

نمودار شماره‌ی ۱۰- چگونگی توزیع گروه‌های آزاد هنری به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها

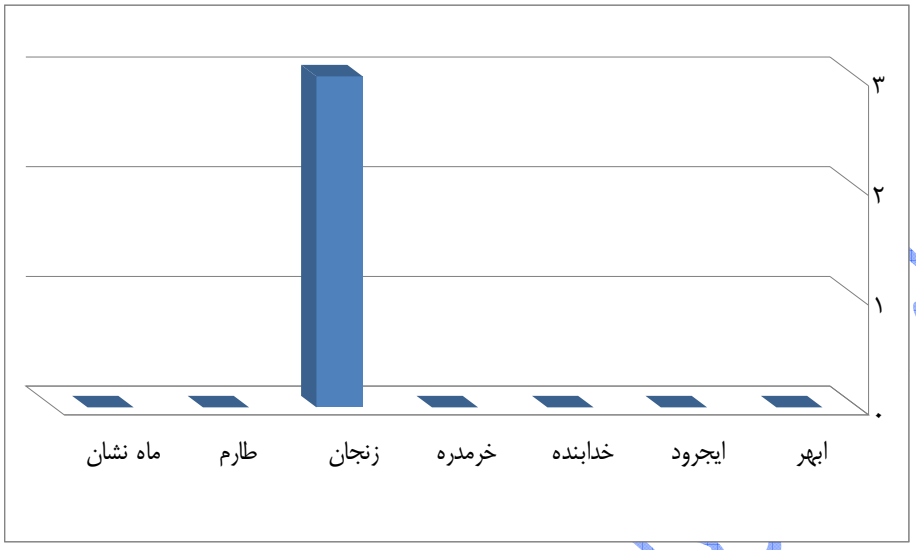

مأخذ: اداره‌ی کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان زنجان، ۱۳۸۶.

نمودار شماره‌ی ۱۱- چگونگی توزیع واحدهای توزیع نشریات به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها

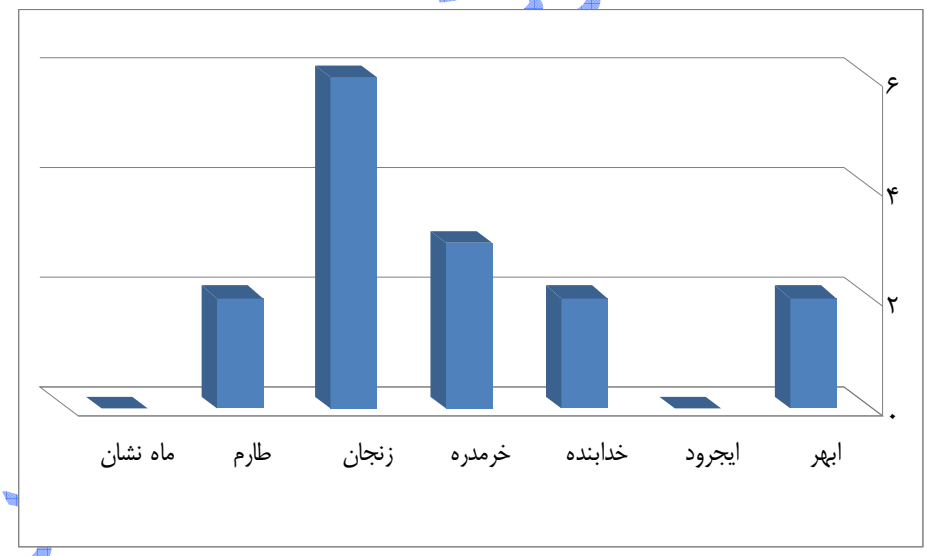

مأخذ: اداره‌ی کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان زنجان، ۱۳۸۶.

نمودار شماره‌ی ۱۲- چگونگی توزیع ناشران به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها

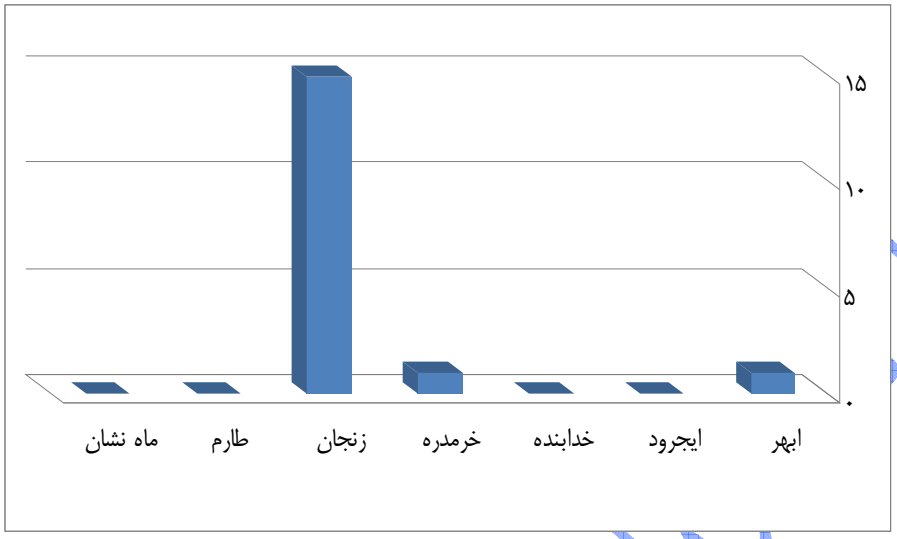

مأخذ: اداره‌ی کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان زنجان، ۱۳۸۶.

نمودار شماره‌ی ۱۳- چگونگی توزیع فضاهای ورزشی بخش خصوصی به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها

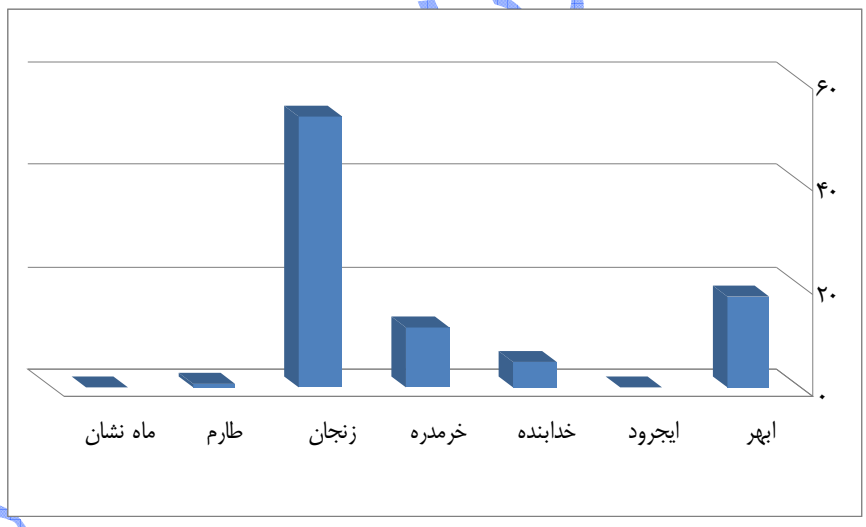

مأخذ: اداره‌ی کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان زنجان، ۱۳۸۶.

نمودار شماره‌ی۱۴- چگونگی توزیع چاپ‌خانه به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها

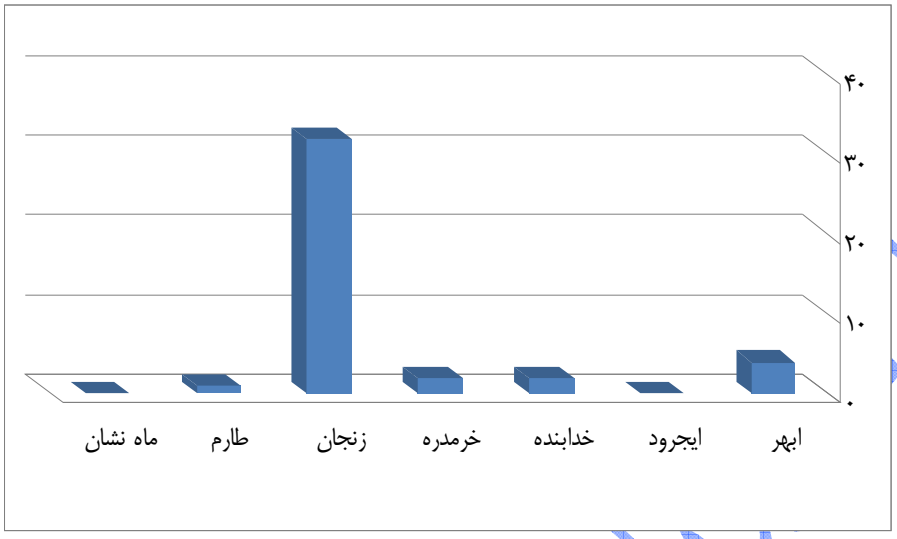

مأخذ: اداره‌ی کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان زنجان، ۱۳۸۶.

نمودار شماره‌ی۱۵- چگونگی توزیع مراکز عرضه‌ی محصولات فرهنگی به تفکیک شهرستان محل استقرار آنها

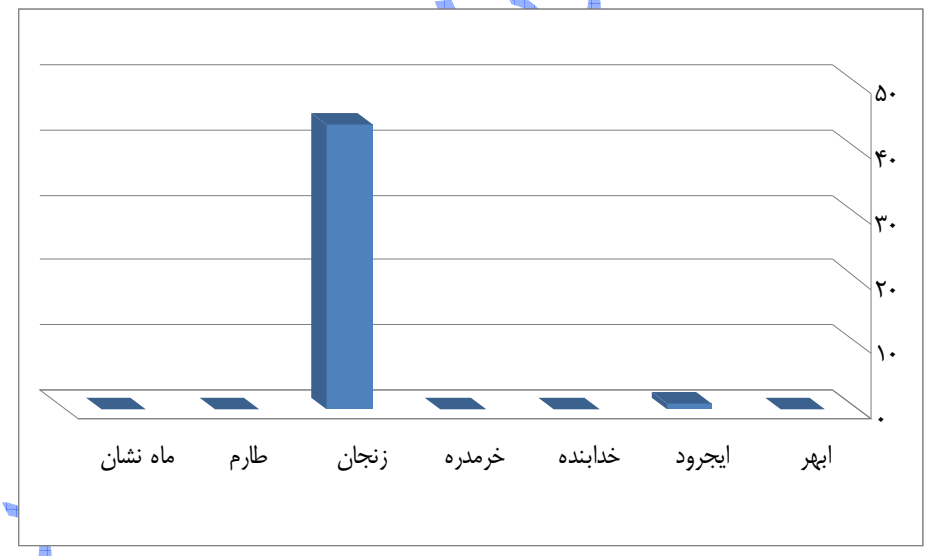

مأخذ: اداره‌ی کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان زنجان، ۱۳۸۶.

عضویت ۱۲۵۰ پاسخ گوی طرح پیمایش سال ۱۳۸۶ در کتابخانه‌های عمومی، انجمن‌های ادبی- هنری و ... در پی آمده است.

عضویت در کتابخانه‌های عمومی

بررسی عضویت پاسخ گویان در کتابخانه‌های عمومی استان (شهر و روستا)، حکایت از آن دارد که نزدیک به ۱۷/۲ درصد آنان (۲۱۵ نفر)، به عضویت این قبیل مراکز درآمده‌اند و ۸۲/۸ درصد(۱۰۳۵ نفر)، هنگام مطالعه‌ی میدانی عضویتی در آنها نداشته‌اند.

مطالعه‌ی سابقه‌ی عضویت پاسخ‌گویان نشان می‌دهد که آنان در سال‌های اخیر تمایل بیش‌تری یافته‌اند که از کتاب‌های موجود در کتابخانه‌های عمومی بهره برند. ۲۰/۵ درصد پاسخ‌گویان (۴۴ نفر)، سابقه‌ی عضویت یک سال و کمتر، ۱۶/۳درصد (۳۵ نفر)، بین یک تا دو سال، ۱۶/۳ درصد (۳۵ نفر)، بین دو تا سه سال، ۱۲/۱ درصد (۲۶ نفر)، بین سه تا چهار سال و ۳۴/۹ درصد (۷۵ نفر)، نیز سابقه عضویت بیش از ۴ سال، داشته‌اند.

بررسی میزان رضایت پاسخ‌گویان از کتابخانه‌های عمومی نشان می‌دهد که ۶۶ درصد آنها از وضعیت راضی و بسیار راضی بوده‌اند و در مقابل ۱۳ درصد اعضاء وضعیت این کتابخانه‌ها را چندان رضایت بخش و مطلوب نمی‌دانسته‌اند.

عضویت در انجمن‌های ادبی

بررسی میزان عضویت پاسخ گویان در انجمن‌های ادبی استان نشان می‌دهد که تنها ۰/۳ درصد آنها معادل ۴ نفر، در چنین انجمن‌هایی عضویت داشته‌اند و نیمی از اعضا در دوره‌ی زمانی کمتر از یک سال به عضویت این انجمن‌ها درآمده‌اند. این امر نشان از افزایش گرایش افراد به فعّالیّت در چنین انجمن‌هایی می‌باشد.

بررسی میزان رضایت‌مندی افراد فعّال در انجمن‌های ادبی حاکی از رضایت نسبی آنها از عضویت و فعّالیّت در چنین مؤسساتی است.

عضویت در انجمن‌های هنری

بررسی میزان عضویت افراد جامعه‌ی مورد مطالعه در انجمن‌های هنری استان نشان می‌دهد که تنها ۰/۷ درصد (۹ نفر)، از ۱۲۵۰ نفر در چنین انجمن‌هایی عضویت داشته‌اند. سابقه‌ی عضویت این افراد روندی ثابت و یک‌نواخت در پنج سال اخیر داشته است.

بررسی میزان رضایت اعضاء انجمن‌های هنری نشانگر درصد بالای رضایت‌مندی آنها از عضویت و فعّالیّت در این انجمن‌ها می‌باشد. به گونه‌ای که از ۹ نفر عضو این انجمن ها ۷ نفر از عضویت در آنها راضی بوده‌اند.

عضویت در مؤسسات خیریه

بررسی میزان عضویت پاسخ گویان در مؤسسات خیریه‌ی استان زنجان نشان می‌دهد که ۳/۴ درصد آنها (۴۲ نفر)، در مؤسسات خیریه‌ی استان عضویت دارند. بررسی سابقه‌ی عضویت افراد روندی متغیر و دارای نوسان را نشان می‌دهد. به گونه‌ای که ۱۹/۰ درصد افراد (۸ نفر)، سابقه عضویت یک سال و کمتر، ۷ درصد (۳ نفر)، سابقه‌ی عضویت بین یک تا دو سال، ۷ درصد (۳ نفر) سابقه عضویت

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

دو تا سه سال، ۱۴/۳ درصد (۶ نفر)، سه تا چهار سال و در نهایت ۵۲/۴ درصد آنها (۲۲ نفر)، سابقه‌ی عضویت بیش از چهار سال، داشته‌اند.

تمامی اعضای مؤسسات خیریه‌ی استان از عضویت و فعّالیّت در چنین مؤسساتی راضی بوده و وضعیت را مطلوب و رضایت بخش عنوان کرده‌اند.

عضویت در بسیج

بررسی میزان عضویت پاسخ گویان در بسیج نشان می‌دهد که ۳۰/۴ درصد (۳۸۰ نفر)، از آنها عضو بسیج بوده‌اند. بررسی سابقه‌ی عضویت افراد در بسیج روندی متغیر را نشان می‌دهد. به طوری که ۵۶/۳ درصد (۲۱۴ نفر)، سابقه عضویت بیش از چهار سال، ۱۲/۸ درصد (۴۱ نفر)، سابقه‌ی عضویت بین سه تا چهار سال، ۱۰ درصد (۳۸ نفر)، سابقه‌ی عضویت بین دو تا سه سال، ۱۳/۲ درصد (۵۰ نفر) سابقه‌ی یک تا دو سال و ۹/۷ درصد (۳۷ نفر)، سابقه‌ی عضویت کمتر از یک سال داشته‌اند.

بررسی میزان رضایت افراد عضو بسیج نشان می‌دهد که ۷۱/۳ درصد آنها از وضعیت موجود راضی و بسیار راضی بوده‌اند. در مقابل ۱۰ درصد اعضا وضعیت را چندان رضایت بخش و مطلوب، نمی‌دانسته‌اند.

عضویت در هیأت‌های مذهبی

۱۸/۲ درصد (۲۲۸ نفر)، از کل جامعه‌ی آماری مورد مطالعه (۱۲۵۰ نفر)، عضو هیأت‌های مذهبی موجود در استان بوده‌اند و ۸۱/۸ درصد آنها (۱۰۲۲ نفر)، عضویتی در این هیأت‌ها نداشته‌اند. بررسی سابقه‌ی عضویت افراد حاکی از روندی متغیر و دارای نوسان است. چرا که ۶۸/۰ درصد (۱۵۵ نفر)، سابقه‌ی عضویت بیش از یک سال داشته‌اند. در حالی که ۵/۷ درصد (۱۳ نفر)، سابقه‌ی سه تا چهار سال، ۸/۸ درصد (۲۰ نفر)، بین دو تا سه سال، ۷/۰ درصد (۱۶ نفر)، بین یک تا دو سال و ۱۰/۵ درصد (۲۴ نفر)، نیز سابقه‌ی عضویت یک سال و کمتر داشته‌اند.

بیش از ۹۷/۳ درصد اعضاء از عضویت و فعّالیّت در هیأت‌های مذهبی راضی و بسیار راضی هستند و تنها ۲/۷ درصد آنها وضعیت را رضایت بخش و مطلوب، نمی‌دانند.

۱-۲-٤-۳- تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیش‌برنده‌ی توسعه‌ی استان

۱-۲-٤-۳-۱- عوامل و فرایندهای مانع و بازدارنده توسعه فرهنگی

شکوفایی استعدادها و فرصت‌های برابر پیشرفت از جمله آرمان‌های عدالت‌خواهانه‌ای است که همواره در نظام شایسته سالار بدان توجه می‌شود و در مبانی توسعه‌ی انسانی از آن به منزله‌ی یکی از حقوق بنیادی انسان‌ها سخن به میان می‌آید. اگرچه در بررسی ویژگی‌ها و برتری‌های الگوهای زندگی پاسخ گویان عوامل فردی و درونی از اهمیّت شایانی برخوردار بود، امّا هنگام مطالعه‌ی

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

بازدارنده‌های پیشرفت و رشد افراد؛ این یکسونگری و استدلال تک عاملی، رنگ می‌بازد و به طور متعادل‌تری از تأثیر عوامل فردی، ساختاری و ...، یاد می‌شود.

تشریح داده‌ها

مهم‌ترین بازدارنده‌های رشد و پیشرفت پاسخ گویان در جدول شماره‌ی ۷۴ پیوست گنجانده شده است. بر پایه‌ی اطلاعات گردآوری شده، این بازدارنده‌ها به ترتیب اهمیّت بدین شرح می‌باشند:

۱- فقدان پشتوانه‌ی مالی (۲۸/۶ درصد- ۳۵۸ پاسخ گو)؛

۲- نبود فرصت پیشرفت (۱۲/۶ درصد- ۱۵۸ پاسخ گو)؛

۳- تنبلی و نداشتن انگیزه (۹/۳ درصد- ۱۱۶ پاسخ گو)؛

۴- بی‌تفاوتی، نا آگاهی و دخالت اطرافیان (۹/۰ درصد- ۱۱۲ پاسخ گو)؛

۵- ترک تحصیل، بی‌سوادی و کم سوادی (۷/۴ درصد- ۹۳ پاسخ گو)؛

۶- بی‌کاری و عدم امنیت شغلی (۶/۲ درصد- ۷۸ پاسخ گو)؛

۷- عدم برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری نادرست (۳/۳ درصد- ۴۱ پاسخ گو)؛

۸- اختلاف خانوادگی (۲/۹ درصد- ۳۶ پاسخ‌گو)؛

۹- مشکلات کشاورزی در روستا (۲/۶ درصد- ۳۲ پاسخ‌گو)؛

۱۰- دولت و سیاست‌های اشتباه آن (۲۸ پاسخ گو- ۲/۲ درصد).

به این ترتیب می‌توان گفت سهم قابل تأملی از بازدارنده‌های پیشرفت و موانع رشد استعدادهای پاسخ‌گویان به عوامل بیرونی نسبت داده شده است (مقوله های۱۰، ۹، ۸، ۶، ۵، ۴، ۲، ۱). سهم اندکی از بازدارنده‌ها به عوامل درونی و فردی باز می‌گردند که مهم‌ترین آنها تنبلی، نداشتن انگیزه‌ی پیشرفت، فقدان برنامه ریزی و تصمیم گیری نادرست، بوده است.

بیان یافته‌ها

اگرچه ۲۲/۲ درصد از پاسخ گویان (۲۷۷ نفر)، از بازدارنده‌های پیشرفت خود سخن نگفته‌اند، اما موانع یاد شده با تحصیلات پاسخ‌گویان به شهری یا روستایی بودن آنها و شهرستان محل سکونت شان ارتباط معناداری داشته است:

- **بازدارنده‌های پیشرفت و تحصیلات**

افراد دارای تحصیلات متوسطه، دانشجویان و افراد دارای تحصیلات دانشگاهی کارشناسی (لیسانس) و بالاتر بیش از دیگران از بیان موانع پیشرفت و رشد خویش سرباز زده‌اند. در مقابل بی‌سوادان و افراد دارای تحصیلات ابتدایی و افراد دارای دیپلم و کاردانی (فوق دیپلم)، به مراتب بیش از دیگران به فقدان پشتوانه‌ی مالی به منزله‌ی بازدارنده‌ی پیشرفت خود، اشاره کرده‌اند. دانشجویان و

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

دانش‌آموختگان دانشگاه‌ها و مؤسسات عالی بیش از دیگران، تنبلی، نداشتن انگیزه و بی برنامگی را عامل بازدارنده‌ی مهمی در راه پیشرفت و بالندگی خویش تلقی کرده‌اند.

$(chi-square = ۱۲۴/۹۵۱ \quad d.f = ۵۶ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

بنابراین افراد بی سواد و کم سواد (ابتدایی و راهنمایی)، بیش از همه به بازدارنده های ساختاری (فقدان پشتوانه‌ی مالی، نبود فرصت پیشرفت و...)، تأکید داشته‌اند. در صورتی که دانشجویان و دانش آموختگان دانشگاه ها به بازدارنده های فردی اشاره کرده اند و آنها را مهم ترین بازدارنده ها تلقی نموده اند.

- **بازدارنده‌های پیشرفت و شهری یا روستایی بودن**

روستاییان، بیش از شهرنشینان، نبود فرصت پیشرفت و همچنین فقدان پشتوانه‌ی مالی را دلیل اساسی بازماندن از شکوفایی استعدادها و پیشرفت خویش باز شناخته‌اند. در صورتی که شهرنشینان بیش‌تر به عوامل فردی و درونی همچون تنبلی، نداشتن انگیزه، عدم برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری‌های نادرست را مانع اصلی رشد خویش تشخیص داده‌اند. یادآور می‌شود شهرنشینان بیش‌تر از روستاییان از بیان بازدارنده‌های پیشرفت طفره رفته و سرباز زده‌اند.

$(chi-square = ۹۱/۸۲۷ \quad d.f = ۸ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- **بازدارنده‌های پیشرفت و شهرستان محل سکونت**

ساکنان شهرستان‌های ایجرود و طارم و خدابنده بیش از دیگر پاسخ گویان به فقدان پشتوانه‌ی مالی اشاره داشته و آن را مانع اصلی پیشرفت تلقی می‌کرده‌اند. اغلب ساکنان شهرستان های طارم، خدابنده، ایجرود و ماهنشان بیش از دیگران از نبود فرصت پیشرفت و نابرابری در دسترسی به امکانات سخن گفته‌اند. بازدارنده‌های درونی و فردی همچون تنبلی، نداشتن انگیزه و عدم برنامه‌ریزی، بیش از همه از سوی ساکنان شهرستان‌های زنجان، خرمدره و ابهر، مطرح گردیده است. به این ترتیب می‌توان تفاوت بازدارنده‌های پیشرفت را در شهرستان‌های توسعه‌یافته‌تر و کمتر توسعه یافته درک کرد. ساکنان شهرستان ماهنشان به مراتب بیش از ساکنان دیگر شهرستان‌ها به معضل ترک تحصیل، بی‌سوادی یا کم سوادی، اشاره داشته‌اند.

$(chi-square = ۹۲/۷۳۵ \quad d.f = ۴۸ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

روستاییان شهرستان‌های طارم (۹۶/۰ درصد)، ایجرود (۸۳/۳ درصد)، خدابنده (۷۶/۶ درصد) و زنجان (۷۵/۵ درصد)، بیش‌تر به عوامل ساختاری (فقدان پشتوانه‌ی مالی، نداشتن فرصت پیشرفت، بی‌کاری و...)، توجه نشان داده‌اند. در مقابل روستاییان شهرستان‌های ماهنشان (۳۵/۳ درصد) و ساکنان شهرهای ماهنشان، سلطانیه و ابهر بر عوامل اجتماعی‌ای چون ناآگاهی و بی‌تفاوتی و دخالت نابه‌جای اطرافیان و سطح تحصیلات اندک و اختلافات خانوادگی، تأکید داشته‌اند.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-٤-۳-۲- عوامل و فرایندهای پیش برنده توسعه‌ی فرهنگی

مهم‌ترین نیازهای اساسی برای پیشرفت افراد و رشد استعدادهای آنان در جدول شماره‌ی ۷۵، پیوست گنجانده شده است. گوناگونی و تنوع پاسخ‌ها در این زمینه به مراتب بیش‌تر از بازدارنده‌ها می‌باشد که می‌تواند تکثر سلیقه‌ها و پراکندگی اندیشه‌ها را یادآور گردد. به نظر می‌رسد پاسخ‌گویان، اگرچه در بیان بازدارنده‌ها و تلقی از اهمیّت آنها، همسو و همگرا بوده‌اند، امّا در ارایه‌ی راه‌های برون‌رفت و چاره کار این همگرایی کم رنگ شده و به آشفتگی و... سوق پیدا کرده است.

تشریح داده‌ها

بر پایه‌ی برداشت‌ها و تلقی‌های پاسخ‌گویان اهمیّت نیازهای اساسی برای ارتقاء شکوفایی استعدادها و پیشرفت همه جانبه بدین شرح می‌باشند:

۱- پشتوانه‌ی مالی- اقتصادی (۵۲/۸ درصد- ۶۶۰ نفر)؛

۲- تلاش و پشتکار (۲۳/۰ درصد- ۲۸۷ نفر)؛

۳- کار، شغل و امنیت شغلی (۱۰/۹ درصد- ۱۳۶ نفر)؛

۴- تحصیلات و آموزش (۹/۳ درصد- ۱۱۶ نفر)؛

۵- اعتقاد به خداوند (۹/۰ درصد- ۱۱۳ نفر)؛

۶- سلامتی و تندرستی (۷/۴ درصد- ۹۲ نفر)؛

۷- امکانات و تسهیلات (۵/۴ درصد- ۶۷ نفر)؛

۸- آرامش خاطر (۴/۹ درصد- ۵۷ نفر)؛

۹- حمایت خانواده و اطرافیان (۳/۱ درصد- ۳۹ نفر)؛

۱۰- داشتن مسکن و سر پناه (۲/۵ درصد- ۳۱ نفر).

با توجه به پاسخ‌های ارایه شده آشکار می‌گردد که عوامل ساختاری (همچون پشتوانه‌ی اقتصادی- مالی، امکانات و تسهیلات و...)، در درجه‌ی نخست اهمیّت، عوامل فردی (مانند تلاش و پشتکار، اعتقاد به خداوند و آرامش خاطر)، در درجه‌ی دوم و عوامل اجتماعی- فرهنگی (تحصیلات و آموزش، حمایت خانواده و اطرافیان و...)، در درجه‌ی سوم اهمیّت جای دارند.

بیان یافته‌ها

اگرچه تعداد افرادی که به نیازهای اساسی برای پیشرفت اشاره‌ای نداشته‌اند حدود ۱/۳ درصد (۱۶ نفر)، بوده، امّا نیازهای اساسی طرح شده با برخی از ویژگی‌های پاسخ‌گویان، همچون جنسیت، سن، تحصیلات و وضعیت فعّالیّت اقتصادی آنان ارتباط معناداری داشته است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

- **پیش برنده‌های توسعه و جنسیت**

مردان بیش از زنان به عوامل ساختاری پیش برنده توسعه اشاره کرده‌اند (۶۶/۱ درصد). در مقابل زنان بیش‌تر از مردان بر جنبه‌های اجتماعی (۱۶/۲ درصد) و فردی (۲۷/۰ درصد)، پافشاری داشته‌اند. به این ترتیب مردان چاره‌ی توسعه نیافتگی را در خارج از روابط بین فردی و ویژگی‌های فردی باز شناخته‌اند، در صورتی که زنان، بیش از مردان، به مناسبات بین فردی و خصایل درونی افراد توجه نشان داده‌اند.

$(chi-square = ۱۲/۴۵۳ \qquad d.f = ۲ \qquad sig = ۰/۰۰۲ \quad)$

- **پیش برنده‌های توسعه و سن**

افراد میان سال گروه‌های سنی ۳۹-۳۰ ساله و ۴۹-۴۰ ساله، بیش از دیگران بر عوامل ساختاری پیش برنده (همچون پشتوانه‌ی مالی- اقتصادی، امکانات و تسهیلات و ...)، تأکید کرده‌اند. افراد سالمند (۵۰ ساله و بیش‌تر)، بیش از همه به عوامل فردی (مانند تلاش و پشتکار، اعتقاد به خداوند و آرامش خاطر و...)، پیش برنده توسعه، اشاره داشته‌اند.

$(chi-square = ۲.۳۸۹ \qquad d.f = ۸ \qquad sig = ۰/۰۰۰ \quad)$

- **پیش برنده‌های توسعه و تحصیلات**

افراد دارای مدرک دیپلم، دانشجویان و دانش آموختگان دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی بیش از دیگر پاسخ گویان از عوامل فردی پیش برنده توسعه سخن گفته‌اند. در مقابل افراد بی‌سواد و کم سواد (ابتدایی)، بیش از دیگران به عوامل ساختاری توجه نشان داده‌اند و تغییر در ساختارها را عامل گسترش و موفقیّت برنامه‌های توسعه قلمداد کرده‌اند.

$(chi-square = ۲۸/۹۷۱ \qquad d.f = ۱۴ \qquad sig = ۰/۰۱۱ \quad)$

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

منابع و مآخذ

۱- اجلالی، پرویز (۱۳۷۹)،"اصلاح گزارش فرهنگی کشور و ارائه آمارنامه سنجش فرهنگ به جای آن"، مقاله ارائه شده در گردهمایی ساماندهی فرهنگی: "فرهنگ، سیاست و توسعه ایران امروز"، تهران، چاپ نخست، نشر اول.

۲- برگر، پیتر و لوکمان، توماس (۱۳۷۵)، "ساخت اجتماعی واقعیت"، ترجمه‌ی مجیدی، فریبرز، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، تهران، چاپ نخست.

۳- پرز دکوئیار، خاير (۱۳۷۷)، "تنوع خلاق ما"،گزارش کمیسیون جهانی فرهنگ و توسعه، گروه مترجمان، مرکز انتشارات کمیسیون ملی یونسکو در ایران، چاپ یکم.

۴- درجاوند، پرویز (۱۳۶۸)، پیشرفت و توسعه بر بنیاد و هویت فرهنگ، شرکت سهامی انتشار، چاپ یکم.

۵- رزاقی، ابرهیم (۱۳۷۹)، "ضرورت بازسازی دستگاه گوارش فرهنگ ملی". مقاله‌ی ارائه شده در گردهمایی ساماندهی فرهنگی: "فرهنگ، سیاست و توسعه در ایران امروز"، نشر دال، تهران، چاپ نخست.

۶- اداره‌ی کل فرهنگ و ار شاد اسلامی استان زنجان (۱۳۸۶)، فهرست مؤسسات، انجمن‌ها، آموزشگاهها، فرهنگ سراها و... استان زنجان، منتشر نشده.

۷- شارمند (۱۳۷۷)، طرح جامع ناحیه زنجان، بررسی اوضاع و احوال فرهنگی، اجتماعی و تاریخی استان زنجان، زنجان، سازمان مسکن و شهرسازی استان زنجان.

۸- جعفری، مصطفی و حبیبی، محمد (۱۳۸۱)، فرهنگ کار، ماهنامه تدبیر، سال سیزدهم، شماره ۱۲۵.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

پیوست فنی

۱-۲-٤- تحلیل وضعیت فرهنگی استان

- **مجموعه جدول‌های گزارش تحلیل وضعیت فرهنگی استان**

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس الگوهای آنان در زندگی خویش

پاسخ ها	اولویت نخست		اولویت دوّم		اولویت سوم		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱- خویشاوندان درجه‌ی یک (پدر، مادر و ...)	۶۳۵	۵۰/۸	۴۳۲	۶۱/۵	۱۵۳	۵۰/۰	۱۲۲۰	۵۹/۹
۲- پیشوایان دینی (پیامبر، اهل بیت و امامان)	۱۵۵	۱۲/۴	۵۹	۸/۴	۱۱	۳/۶	۲۲۵	۱۱/۱
۳- دوستان	۴۵	۳/۶	۳۹	۵/۶	۳۸	۱۲/۴	۱۲۲	۶/۰
۴- خویشاوندان درجه‌ی دو (دایی، خاله، عمه، ...)	۴۰	۳/۲	۴۴	۶/۳	۳۸	۱۲/۴	۱۲۲	۶/۰
۵- سایر خویشاوندان	۳۵	۲/۸	۳۸	۵/۴	۱۲	۳/۹	۸۵	۴/۲
۶- استادان و معلمان	۲۳	۱/۸	۱۴	۲/۰	۱۴	۴/۶	۵۱	۲/۵
۷- شخصیت های سیاسی - مذهبی (امام خمینی، مقام رهبری و...)	۱۶	۱/۳	۲۴	۳/۴	۹	۲/۹	۴۹	۲/۴
۸- همکاران	۱۱	۰/۹	۵	۰/۷	۴	۱/۳	۲۰	۱/۰
۹- ورزش‌کاران	۸	۰/۶	–	–	۴	۱/۳	۱۵	۰/۷
۱۰- شهیدان دفاع مقدس (شهید چمران، شهید همت و...)	۶	۰/۵	۳	۰/۴	۳	۰/۱	۱۱	۰/۵
۱۱- شخصیت‌های علمی (دکتر حسابی، انشتین و...)	۴	۰/۳	۲	۰/۳	–	–	۹	۰/۴
۱۲- شخصیت‌های تاریخی (ستارخان، باقر خان و...)	۳	۰/۲	۵	۰/۷	۲	۰/۷	۵	۰/۲
۱۳- سایر پاسخ‌ها	۴۷	۳/۸	۳۷	۰/۵۳	۱۸	۵/۹	۱۰۲	
۱۴- هیچ‌کس	۲۰۲	۱/۶۲	–	–	–	–	–	
۱۵- بدون پاسخ	۲۰	۱/۶	–	–	–	–	–	
جمع	۱۲۵۰	۱۰۰/۰	۷۰۲	۱۰۰/۰	۳۰۶	۱۰۰/۰	۲۰۳۶	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۲- توزیع پاسخ‌گویان بر اساس دلایل موفقیّت الگوهای زندگی آنها

پاسخ ها	اولویت نخست		اولویت دوّم		اولویت سوم		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱- تلاش	۶۱۱	۴۸/۹	۳۶۵	۴۸/۵	۲۶۸	۵۳/۸	۱۲۴۴	۵۶/۹
۲- هوش و استعداد	۱۱۰	۸/۸	۲۵۸	۳۴/۳	۸۹	۱۷/۹	۴۵۷	۲۰/۹
۳- اعتقاد به خدا	۶۸	۵/۴	–	–	–	–	۶۸	۳/۱
۴- آموزش	۳۳	۲/۶	۱۰۸	۱۴/۳	۱۰۸	۲۱/۷	۲۴۹	۱۱/۴
۵- مشیت خدا	۲۶	۲/۱	–	–	–	–	۲۶	۱/۲
۶- انسانیت	۲۶	۲/۱	–	–	–	–	۲۶	۱/۲
۷- پرهیزکاری	۲۲	۱/۸	–	–	–	–	۲۲	۰/۱
۸- بخت و اقبال	۱۱	۰/۹	۲۲	۲/۹	۳۳	۶/۶	۶۶	۰/۳
۹- تجربه	۱۰	۰/۸	–	–	–	–	۱۰	۰/۵
۱۰- بردباری	۹	۰/۷	–	–	–	–	۹	۰/۴
۱۱- صداقت	۸	۰/۶	–	–	–	–	۸	۰/۴
۱۲- سایر پاسخ‌ها	۴۳	۳/۴	–	–	–	–	–	–
۱۳- بدون پاسخ	۲۷۳	۲۱/۸	–	–	–	–	–	–
جمع	۱۲۵۰	۱۰۰/۰	۷۵۳	۱۰۰/۰	۴۹۸	۱۰۰/۰	۲۱۸۵	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ۳- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس ترکیب سبد مصرف کالاهای فرهنگی آنان

ردیف	سبد کالا	تعداد	درصد
۱	فاقد استفاده	۱۹۵	۱۵/۶
۲	یک کالا	۲۴۸	۱۹/۸
۳	دو کالا	۲۶۹	۲۱/۵
۴	سه کالا	۲۲۱	۱۷/۷
۵	چهار کالا	۱۸۶	۱۴/۹
۶	پنج کالا	۹۹	۷/۹
۷	شش کالا	۳۲	۲/۶
جمع		۱۲۵۰	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ٤- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان استفاده کننده از یک محصول بر اساس گونه‌ی آن

ردیف	سبد کالا	تعداد	درصد
۱	کتاب	۶۸	۲۷/۴
۲	روزنامه	۲۵	۱۰/۱
۳	مجله	۱۳	۵/۲
۴	سی دی (CD)	۱۱۹	۴۸/۰
۵	نوار ضبط صوت	۲۲	۸/۹
۶	اینترنت	۱	۰/۴
جمع		۲۴۸	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ٥- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان استفاده کننده از دو محصول فرهنگی بر اساس گونه‌های آن

ردیف	سبد کالا	تعداد	درصد
۱	کتاب و روزنامه	۴۰	۱۴/۹
۲	کتاب و مجله	۸	۳/۰
۳	کتاب و سی دی	۹۵	۳۵/۳
۴	کتاب و نوار کاست	۱۶	۵/۹
۵	کتاب و اینترنت	۳	۱/۱
۶	روزنامه و مجله	۶	۲/۲
۷	روزنامه و سی دی	۳۰	۱۱/۲
۸	روزنامه و نوار کاست	۶	۲/۲
۹	روزنامه و اینترنت	۲	۰/۷
۱۰	مجله و سی دی	۱۵	۵/۶
۱۱	مجله و نوار کاست	۲	۰/۷
۱۲	مجله و اینترنت	۱	۰/۴
۱۳	سی دی و نوار کاست	۴۲	۱۵/۶
۱۴	سی دی و اینترنت	۳	۱/۱
جمع		۲۶۹	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

مطالعات برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ٦- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان استفاده کننده از سه محصول فرهنگی بر اساس گونه‌های آن

ردیف	سبد کالا	تعداد	درصد
۱	کتاب، روزنامه و مجله	۲۲	۱۰/۰
۲	کتاب، روزنامه و سی دی	۵۲	۲۳/۵
۳	کتاب، روزنامه و نوار کاست	۱۴	۶/۳
۴	کتاب، روزنامه و اینترنت	۱۰	۴/۵
۵	کتاب، مجله و سی دی	۳۸	۱۷/۲
۶	کتاب، مجله و نوار کاست	۵	۲/۳
۷	کتاب، مجله و اینترنت	۴	۱/۸
۸	کتاب، سی دی و نوار کاست	۳۱	۱۴/۰
۹	کتاب، سی دی و اینترنت	۱۲	۵/۴
۱۰	کتاب، نوار کاست و اینترنت	۱	۰/۵
۱۱	روزنامه، مجله و سی دی	۱۶	۷/۲
۱۲	روزنامه، مجله و اینترنت	۳	۱/۴
۱۳	روزنامه، سی دی و نوار کاست	۶	۲/۷
۱۴	روزنامه، سی دی و اینترنت	۱	۰/۵
۱۵	مجله، سی دی و نوار کاست	۱	۰/۵
۱۶	مجله، سی دی و اینترنت	۳	۱/۴
۱۷	سی دی، نوار کاست و اینترنت	۲	۰/۹
جمع		۲۲۱	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

مطالعات برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۷- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان استفاده کننده از چهار محصول فرهنگی بر اساس گونه‌های آن

ردیف	سبد کالا	تعداد	درصد
۱	همه‌ی محصولات یاد شده بدون نوار کاست و اینترنت	۵۴	۲۹/۰
۲	همه‌ی محصولات یاد شده بدون نوار کاست و اینترنت	۵	۲/۷
۳	همه‌ی محصولات یاد شده بدون سی دی و نوار کاست	۱۰	۵/۴
۴	همه‌ی محصولات یاد شده بدون مجله و اینترنت	۲۸	۱۵/۱
۵	همه‌ی محصولات یاد شده بدون مجله و نوار کاست	۳۲	۱۷/۲
۶	همه‌ی محصولات یاد شده بدون مجله و سی دی	۲	۱/۱
۷	همه‌ی محصولات یاد شده بدون روزنامه و اینترنت	۲۰	۱۰/۸
۸	همه‌ی محصولات یاد شده بدون روزنامه و نوار کاست	۱۸	۹/۷
۹	همه‌ی محصولات یاد شده بدون روزنامه و سی دی	۱	۰/۵
۱۰	همه‌ی محصولات یاد شده بدون روزنامه و مجله	۴	۲/۲
۱۱	همه‌ی محصولات یاد شده بدون کتاب و اینترنت	۴	۲/۲
۱۲	همه‌ی محصولات یاد شده بدون کتاب و نوار کاست	۴	۲/۲
۱۳	همه‌ی محصولات یاد شده بدون کتاب و مجله	۲	۱/۱
۱۴	همه‌ی محصولات یاد شده بدون کتاب و روزنامه	۲	۱/۲
جمع		۱۸۶	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ۸- چگونگی توزیع پاسخ گویان استفاده کننده از پنج محصول فرهنگی بر اساس گونه‌های آن

ردیف	سبد کالا	تعداد	درصد
۱	همه‌ی محصولات یاد شده بدون کتاب	۰	-
۲	همه‌ی محصولات یاد شده بدون روزنامه	۷	۷/۱
۳	همه‌ی محصولات یاد شده بدون مجله	۱۱	۱۱/۱
۴	همه‌ی محصولات یاد شده بدون سی دی	۱	۱/۰
۵	همه‌ی محصولات یاد شده بدون نوار کاست	۵۱	۵۱/۵
۶	همه‌ی محصولات یاد شده بدون اینترنت	۲۹	۲۹/۳
جمع		۹۹	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۹- مقایسه‌ی استفاده و خرید کتاب توسط پاسخ گویان براساس آخرین زمان استفاده یا خرید آنها

پاسخ ها	آخرین استفاده		آخرین خرید	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱- یک هفته	۳۵۸	۲۸/۶	۶۸	۱۳/۲
۲- دو هفته	۴۷	۳/۸	۲۵	۴/۹
۳- سه هفته	۷	۰/۶	۱۳	۲/۵
۴- یک ماه	۱۰۶	۸/۵	۸۹	۱۷/۳
۵- دو ماه	۶۰	۴/۸	۶۶	۱۲/۸
۶- سه ماه	۳۰	۲/۴	۲۰	۶/۲
۷- چهار ماه	۸	۰/۶	۲۰	۳/۹
۸- پنج ماه	۲	۰/۲	۸	۱/۶
۹- شش ماه	۱۴	۱/۱	۱۸	۳/۵
۱۰- هفت ماه تا یک سال	۴۵	۳/۶	۱۰۳	۲۰/۰
۱۱- دو سال	۱۴	۱/۱	۲۵	۴/۹
۱۲- سه سال	۸	۰/۶	۱۹	۳/۷
۱۳- چهار سال	۷	۰/۶	۲	۰/۴
۱۴- پنج سال و بیش‌تر	۱۸	۱/۴	۲۶	۵/۱
۱۵- عدم استفاده و مصرف	۵۲۶	۴۲/۱	–	–
جمع	۱۲۵۰	۱۰۰/۰	۵۱۴	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱۰- چگونگی توزیع سنخ کتاب‌های خوانده شده توسط پاسخ‌گویان

نوع کتاب	فراوانی	درصد
۱- کتب مذهبی (قرآن، نهج البلاغه، آشنایی با شیوه‌ی زندگی ائمه و امامان و...)	۱۷۸	۲۴/۶
۲- درسی و کمک درسی	۱۷۷	۲۴/۴
۳- داستانی	۱۱۰	۱۵/۲
۴- آموزشی (مهارت)	۶۲	۸/۶
۵- روان‌شناسی و تربیتی	۴۹	۶/۸
۶- تفریحی و سرگرمی	۴۸	۶/۶
۷- علمی (حقوقی، اقتصادی، پزشکی، معماری و...)	۴۴	۶/۱
۸- تاریخی	۳۷	۵/۱
۹- سایر پاسخ‌ها	۱۹	۲/۶
۱۰- بدون پاسخ	-	-
جمع	۷۲۴	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ۱۱- چگونگی توزیع هدف از استفاده پاسخ‌گویان از کتاب

هدف	فراوانی	درصد
۱- افزایش آگاهی و اطلاعات، یادگیری و شناخت بیش‌تر	۳۶۶	۲۹/۳
۲- تفریح و سرگرمی	۱۶۴	۱۳/۱
۳- آمادگی برای درس، امتحان، کنکور	۱۰۳	۸/۲
۴- انگیزه های مذهبی (آشنایی، حفظ، به کارگیری، ثواب، وظیفه و...)	۴۷	۳/۸
۵- استفاده در زندگی	۱۲	۱/۰
۶- آمادگی بر کسب شغل	۱۰	۰/۸
۷- تعلیم و راهنمایی دیگران	۱۰	۰/۸
۸- سایر پاسخ‌ها	۴	۰/۳
۹- بدون پاسخ	۵۳۴	۴۲/۷
جمع	۱۲۵۰	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱۲- مقایسه‌ی استفاده و خرید کتاب توسط پاسخ گویان براساس آخرین زمان استفاده یا خرید آنها

پاسخ ها	آخرین استفاده		آخرین خرید	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱- یک هفته	۳۹۷	۳۱/۸	۳۱۶	۷۵/۸
۲- دو هفته	۲۵	۲/۰	۲۶	۶/۰
۳- سه هفته	۶	۰/۵	۹	۲/۲
۴- یک ماه	۲۳	۱/۸	۲۱	۵/۰
۵- دو ماه	۱۴	۱/۱	۱۱	۲/۶
۶- سه ماه	۸	۰/۶	۶	۱/۴
۷- چهار ماه	۱	۰/۱	۲	۰/۵
۸- پنج ماه	۴	۰/۳	۳	۰/۷
۹- شش ماه	۴	۰/۳	۶	۱/۴
۱۰- هفت ماه تا یک سال	۱۴	۱/۱	۱۳	۳/۱
۱۱- دو سال	۱	۰/۱	۲	۰/۵
۱۲- سه سال	۱	۰/۱	۱	۰/۲
۱۳- عدم استفاده و مصرف	۷۵۲	۶۰/۲	–	–
جمع	۱۲۵۰	۱۰۰/۰	۴۱۷	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ۱۳- چگونگی توزیع سنخ روزنامه‌های خوانده شده، توسط پاسخ‌گویان

نوع روزنامه	فراوانی	درصد
۱- عمومی	۳۷۲	۷۴/۷
۲- ورزشی	۸۰	۱۶/۱
۳- اقتصادی	۱۷	۳/۴
۴- محلی	۶	۱/۲
۵- سایر پاسخ ها	۷	۱/۴
۶- بدون پاسخ	۱۶	۳/۲
جمع	۴۹۸	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره ی ١٤- چگونگی توزیع هدف از استفاده پاسخ‌گویان از روزنامه

هدف	فراوانی	درصد
١- آگاهی از اخبار و اطلاعات	٣۶٣	٧٣/۶
٢- گذراندن اوقات فراغت	١١۶	٢٣/۵
٣- یافتن شغل	٧	١/۴
۴- ارتقاء علمی و تحصیلی	٣	٠/۶
۵- سایر پاسخ ها	۴	٠/٨
جمع	۴٩٣	١٠٠/٠

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ١٣٨۶.

جدول شماره‌ی ١۵- مقایسه‌ی استفاده خرید مجله توسط پاسخ‌گویان براساس آخرین زمان استفاده یا خرید آنها

پاسخ ها	آخرین استفاده		آخرین خرید	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
١- یک هفته	١٩٢	١۵/۴	١٢٢	۴٢/٧
٢- دو هفته	٣٣	٢/۶	٢٩	١٠/١
٣- سه هفته	۶	٠/۵	٣	١/٠
۴- یک ماه	٧١	۵/٧	۵٩	٢٠/۶
۵- دو ماه	٢٩	٢/٣	٢٧	٩/۴
۶- سه ماه	١٣	١/٠	٧	٢/۴
٧- چهار ماه	٣	٠/٢	۴	١/۴
٨- پنج ماه	۴	٠/٣	۴	١/۴
٩- شش ماه	۶	٠/۵	۶	٢/١
١٠- هفت ماه تا یک سال	١۶	١/٣	١٨	۶/٣
١١- دو سال	١	٠/١	٣	١/٠
١٢- سه سال	/١	٠/١	٢	٠/٧
١٣- چهار سال	–	–	–	–
١۴- پنج سال و بیش‌تر	–	–	٢	٠/٢
١۵- عدم استفاده و مصرف	٨٧۵	٧٠/٠	–	–
جمع	١٢۵٠	١٠٠/٠	٢٨۶	١٠٠/٠

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ١٣٨۶.

جدول شماره‌ی ١۶- چگونگی توزیع سنخ مجله‌های خوانده شده توسط پاسخ‌گویان

نوع مجله	فراوانی	درصد

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱- خانوادگی	۲۱۵	۵۷/۳
۲- اجتماعی- فرهنگی	۴۲	۱۱/۲
۳- علمی- تخصصی	۲۴	۶/۴
۴- سرگرمی	۲۲	۵/۹
۵- ورزشی	۱۷	۴/۵
۶- هرچه پیش بیاید	۲۰	۵/۳
۷- سایر پاسخ ها	۳۵	۹/۳
جمع	۳۷۵	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ۱۷- چگونگی توزیع هدف از استفاده پاسخ‌گویان از مجله‌ها

هدف	فراوانی	درصد
۱- سرگرمی (تفریح)	۱۶۵	۴۴/۰
۲- آگاهی از اخبار و اطلاعات	۱۵۹	۴۲/۴
۳- یادگیری (آموزش)	۱۹	۵/۱
۴- تجربه (عبرت)	۱۶	۴/۳
۵- سایر پاسخها	۹	۲/۴
۶- بدون پاسخ	۷	۱/۹
جمع	۳۷۵	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱۸- مقایسه‌ی استفاده و خرید لوح فشرده توسط پاسخ‌گویان براساس آخرین زمان استفاده یا خرید آنها

پاسخ ها	آخرین استفاده		آخرین خرید	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱- یک هفته	۶۵۴	۵۲/۳	۲۴۴	۴۸/۳
۲- دو هفته	۱۹	۱/۵	۳۵	۶/۹
۳- سه هفته	۱	۰/۱	۸	۱/۶
۴- یک ماه	۴۳	۳/۴	۸۳	۱۶/۴
۵- دو ماه	۱۳	۱/۰	۴۲	۸/۳
۶- سه ماه	۷	۰/۶	۱۳	۲/۶
۷- چهار ماه	۴	۰/۳	۸	۱/۶
۸- پنج ماه	۰	۰/۰	۳	۰/۶
۹- شش ماه	۷	۰/۶	۷	۱/۴
۱۰- هفت ماه تا یک سال	۱۴	۱/۱	۴۰	۷/۹
۱۱- دو سال	۰	۰/۰	۱۲	۲/۴
۱۲- سه سال	۰	۰/۰	۴	۰/۸
۱۳- چهار سال	۱	۰/۱	۲	۰/۴
۱۴- پنج سال و بیش‌تر	۱	۰/۱	۴	۰/۸
۱۵- عدم استفاده و مصرف	۴۸۶	۳۸/۹	–	–
جمع	۱۲۵۰	۱۰۰/۰	۵۰۵	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱۹- چگونگی توزیع سنخ CD های استفاده شده توسط پاسخ گویان

نوع لوح فشرده	فراوانی	درصد
۱- موسیقی (انواع مختلف)	۴۲۱	۵۵/۰
۲- فیلم	۱۴۵	۱۹/۰
۳- مذهبی (مداحی و...)	۱۱۷	۱۵/۳
۴- آموزشی (آرایشی، بهداشتی و سلامت، دیکشنری)	۲۴	۳/۱
۵- موسیقی کلاسیک	۱۰	۱/۳
۶- نرم افزار	۹	۱/۲
۷- موسیقی آذری	۹	۱/۲
۸- موسیقی پاپ	۸	۱/۰
۹- سرود	۶	۰/۸
۱۰- سرگرمی (بازی)	۴	۰/۵
۷- سایر پاسخ‌ها	۱۱	۱/۶
جمع	۷۶۴	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ۲۰- چگونگی توزیع هدف پاسخ گویان از استفاده از لوح فشرده

هدف	فراوانی	درصد
۱- سرگرمی (آرامش، تفریح، تنوع، لذت و...)	۶۴۰	۸۳/۳
۲- یادگیری (افزایش آگاهی)	۶۰	۷/۹
۳- انگیزه های مذهبی(نزدیکی به خدا، مداحی، عزاداری انجام تکالیف دینی و...)	۳۷	۴/۸
۴- شغلی و کاری	۳	۰/۴
۵- بدون پاسخ	۲۴	۳/۱
جمع	۷۶۴	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۲۱- مقایسه‌ی استفاده و خرید نوار کاست توسط پاسخ گویان بر اساس آخرین زمان استفاده یا خرید آنها

پاسخ ها	آخرین استفاده		آخرین خرید	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱- یک هفته	۲۲۱	۱۷/۷	۵۰	۲۶/۲
۲- دو هفته	۱۱	۰/۹	۱۳	۶/۸
۳- سه هفته	۱	۰/۱	۷	۳/۷
۴- یک ماه	۲۰	۱/۶	۱۹	۹/۹
۵- دو ماه	۸	۰/۶	۲۳	۱۲/۰
۶- سه ماه	۵	۰/۴	۷	۳/۷
۷- چهار ماه	۳	۰/۲	۵	۵/۲
۸- پنج ماه	۲	۰/۲	۵	۲/۶
۹- شش ماه	۵	۰/۴	۷	۳/۷
۱۰- هفت ماه تا یک سال	۱۲	۱/۰	۳۰	۱۵/۷
۱۱- دو سال	۱	۰/۱	۹	۴/۷
۱۲- سه سال	۱	۰/۱	۳	۱/۶
۱۳- چهار سال	۱	۰/۱	۱	۰/۵
۱۴- پنج سال و بیش‌تر	۵	۰/۱	۷	۳/۷
۱۵- عدم استفاده و مصرف	۹۵۴	۲۳/۷	–	–
جمع	۱۲۵۰	۷۶/۳	۱۹۱	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ۲۲- چگونگی توزیع سنخ نوارهای استفاده شده توسط پاسخ گویان

نوع نوار	فراوانی	درصد
۱- موسیقی (تمامی انواع)	۱۹۹	۶۷/۲
۲- مذهبی (مداحی و...)	۴۷	۱۵/۹
۳- موسیقی کلاسیک	۱۸	۶/۱
۴- سرود	۱۰	۳/۴
۵- علمی (آموزشی، زبان و...)	۶	۲/۰
۶- سایر پاسخ ها	۱۶	۵/۴
جمع	۲۹۶	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۲۳- چگونگی توزیع هدف پاسخ گویان از استفاده از نوارهای ضبط صوت

هدف	فراوانی	درصد
۱- سرگرمی (علاقه، لذت، آرامش، تمرکز و...)	۲۵۳	۸۵/۵
۲- انگیزه های مذهبی(طهارت، نزدیکی به خدا، عزاداری و...)	۲۲	۷/۴
۳- افزایش آگاهی (آموزش)	۴	۱/۴
۴- سایر	۲	۰/۷
۵- بدون پاسخ	۱۵	۵/۱
جمع	۲۹۶	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ۲٤- مقایسه‌ی استفاده و خرید اینترنت توسط پاسخ گویان براساس زمان استفاده یا خرید آنها

پاسخ ها	آخرین استفاده		آخرین خرید	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱- یک هفته	۱۴۳	۱۱/۴	۵۳	۶۰/۹
۲- دو هفته	۲۱	۱/۷	۸	۹/۲
۳- سه هفته	۲	۰/۲	–	–
۴- یک ماه	۲۸	۲/۲	۱۱	۱۲/۶
۵- دو ماه	۱۳	۱/۰	۵	۵/۷
۶- سه ماه	۵	۰/۴	۱	۱/۱
۷- چهار ماه	–	–	۱	۱/۱
۸- پنج ماه	–	–	–	–
۹- شش ماه	۲	۰/۲	–	–
۱۰- هفت ماه تا یک سال	۷	۰/۶	۶	۶/۹
۱۱- دو سال	۱	۰/۱	۲	۲/۳
۱۲- سه سال	–	–	–	–
۱۳- چهار سال	۱	۰/۱	–	–
۱۴- غیرکاربران	۱۰۲۷	۸۲/۲	–	–
جمع	۱۲۵۰	۱۰۰/۰	۸۷	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۲۵- چگونگی توزیع سنخ اینترنت استفاده شده توسط پاسخ گویان

نوع استفاده	فراوانی	درصد
۱- سایت‌های جستجوگر معروف (Google, Yahoo,...)	۳۹	۳۰/۰
۲- سایت‌های آموزشی (تحقیق درسی، قرآن و...)	۲۵	۱۹/۲
۳- سایت‌های علمی- تخصصی	۲۰	۱۵/۴
۴- سایت‌های دانشگاهی	۷	۵/۴
۵- سایت‌های خبری	۷	۵/۴
۶- ثبت نام کارت سوخت	۶	۴/۶
۷- سایت‌های هنری (عکاسی، موسیقی و...)	۵	۳/۸
۸- سایت‌های اداری و دفتری	۵	۳/۸
۹- سایر	۱۶	۱۲/۳
جمع	۱۳۰	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ۲۶- چگونگی توزیع هدف پاسخ‌گویان از استفاده از اینترنت

هدف	فراوانی	درصد
۱- کسب اطلاعات	۷۶	۳۴/۱
۲- سرگرمی	۶۵	۲۹/۱
۳- علمی (تحقیق، تکمیل پرونده، نوشتن مقاله)	۳۴	۱۵/۲
۴- کاری	۱۴	۶/۳
۵- درسی (آگاهی از نمرات و انتخاب واحد، نتایج کنکور)	۱۰	۴/۵
۶- بدون پاسخ	۲۴	۱۰/۸
جمع	۲۲۳	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۲۷- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان بر اساس نوع دوره‌های هنری گذرانده شده

نام دوره	فراوانی	درصد
خطاطی	۲۰	۳۲/۸
نقاشی	۱۳	۲۱/۳
طراحی	۱۳	۲۱/۳
عکاسی	۵	۸/۲
تئاتر	۴	۶/۶
فیلم‌برداری	۴	۶/۶
سایر	۲	۳/۳
عدم شرکت در دوره‌ها	۱۱۸۹	-
کل پاسخ گویان	۱۲۵۰	-
جمع	۶۱	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ۲۸- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان بر اساس زمان برگزاری دوره‌های هنری

سال برگزاری دوره	فراوانی	درصد
سال ۱۳۷۷ و پیش از آن	۱۴	۲۳/۰
سال ۱۳۷۸	۶	۹/۸
سال ۱۳۷۹	۲	۳/۳
سال ۱۳۸۰	۲	۳/۳
سال ۱۳۸۱	۱	۱/۶
سال ۱۳۸۲	۴	۶/۶
سال ۱۳۸۳	۸	۱۳/۱
سال ۱۳۸۴	۷	۱۱/۵
سال ۱۳۸۵	۱۰	۱۶/۴
سال ۱۳۸۶	۷	۱۱/۵
جمع	۶۱	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه‌ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۲۹- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس محل برگزاری دوره‌های هنری

محل برگزاری دوره	فراوانی	درصد
زنجان	۲۶	۴۲/۶
ابهر	۸	۱۳/۱
خرمدره	۵	۸/۲
قیدار	۵	۸/۲
تهران	۳	۴/۹
سلطانیه	۲	۳/۳
سایر	۱۲	۱۹/۷
جمع	۶۱	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ۳۰- چگونگی توزیع پاسخ گویان بر اساس هدف از شرکت در دوره‌های هنری

هدف از شرکت در دوره	فراوانی	درصد
سرگرمی و گذراندن اوقات فراغت	۳۱	۵۰/۸
یادگیری و کسب مهارت	۲۸	۴۵/۹
کسب درآمد	۱	۱/۶
آموزش دیگران	۱	۱/۶
جمع	۶۱	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ۳۱- چگونگی توزیع پاسخ گویان بر اساس نوع دوره‌های آموزش موسیقی

نام دوره	فراوانی	درصد
گیتار	۱۰	۲۸/۶
کمانچه	۷	۲۰/۰
سه تار	۴	۱۱/۴
ویولن	۲	۵/۷
تار	۲	۵/۷
نی	۲	۵/۷
سرود	۲	۵/۷
سایر	۶	۱۷/۱
جمع	۳۵	۱۰۰/۰
عدم شرکت در دوره‌ها	۱۲۱۵	-
کل پاسخ گویان	۱۲۵۰	-

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۳۲- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان بر اساس زمان برگزاری دوره‌های آموزش موسیقی

سال برگزاری دوره	فراوانی	درصد
سال ۱۳۷۷ و پیش از آن	۱	۲/۹
سال ۱۳۷۸	۱	۲/۹
سال ۱۳۷۹	۲	۵/۷
سال ۱۳۸۰	۲	۵/۷
سال ۱۳۸۱	۳	۸/۶
سال ۱۳۸۲	۲	۵/۷
سال ۱۳۸۳	۲	۵/۷
سال ۱۳۸۴	۵	۱۴/۳
سال ۱۳۸۵	۹	۲۵/۷
سال ۱۳۸۶	۸	۲۲/۹
جمع	۳۵	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ۳۳- چگونگی توزیع پاسخ گویان بر اساس محل برگزاری دوره‌های آموزش موسیقی

محل برگزاری دوره	فراوانی	درصد
زنجان	۲۲	۶۲/۹
ابهر	۹	۲۵/۷
خرمدره	۲	۵/۷
تهران	۲	۵/۷
جمع	۳۵	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی۳٤ - چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس هدف از شرکت در دوره‌های آموزش موسیقی

هدف از شرکت در دوره	فراوانی	درصد
سرگرمی و گذراندن اوقات فراغت	۲۳	۶۵/۷
یادگیری	۱۰	۲۸/۶
کسب درآمد	۲	۵/۷
جمع	۳۵	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۳۵- چگونگی توزیع پاسخ گویان بر اساس نوع دوره‌های آموزش صنایع دستی

نام دوره	فراوانی	درصد
خیاطی	۴۰	۲۷/۴
گل سازی	۲۴	۱۶/۴
آرایش گری	۱۵	۱۰/۳
گلدوزی	۱۱	۷/۵
قالی بافی	۸	۵/۵
معرق کاری	۶	۴/۱
مکرومه بافی	۶	۴/۱
قلاب بافی	۶	۴/۱
گیپور بافی	۵	۳/۴
بافندگی	۵	۳/۴
گلیم بافی	۴	۲/۷
عروسک سازی	۳	۲/۱
سایر	۱۳	۸/۹
جمع	۱۴۶	۱۰۰/۰
عدم شرکت در دوره‌ها	۱۱۰۴	-
کل پاسخ گویان	۱۲۵۰	-

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۳۶- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس زمان برگزاری دوره‌های آموزش صنایع دستی

سال برگزاری دوره	فراوانی	درصد
سال ۱۳۷۷ و پیش از آن	۲۱	۱۴/۴
سال ۱۳۷۸	۴	۲/۷
سال ۱۳۷۹	۸	۵/۵
سال ۱۳۸۰	۱۱	۷/۵
سال ۱۳۸۱	۱۲	۸/۲
سال ۱۳۸۲	۸	۵/۵
سال ۱۳۸۳	۱۶	۱۱/۰
سال ۱۳۸۴	۱۹	۱۳/۰
سال ۱۳۸۵	۲۷	۱۸/۵
سال ۱۳۸۶	۱۷	۱۱/۶
بدون پاسخ	۳	۲/۱
جمع	۱۴۶	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ۳۷- چگونگی توزیع پاسخ گویان بر اساس محل برگزاری دوره‌های آموزش صنایع دستی

محل برگزاری دوره	فراوانی	درصد
زنجان	۵۱	۳۴/۹
ابهر	۱۴	۹/۶
خرمدره	۱۰	۶/۸
قیدار	۹	۶/۲
روستای پاپایی	۷	۴/۸
تهران	۵	۳/۴
روستای حصار	۴	۲/۷
روستای سهله	۴	۲/۷
روستای هزار رود	۴	۲/۷
سلطانیه	۳	۲/۱
روستای جوقین	۳	۲/۱
روستای خانقاه	۳	۲/۱
روستای ده جلال	۳	۲/۱
روستای خلج	۳	۲/۱
سایر	۲۳	۱۵/۸
جمع	۱۴۶	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۳۸- چگونگی توزیع پاسخ گویان بر اساس هدف از شرکت در دوره‌های آموزش صنایع دستی

هدف از شرکت در دوره	فراوانی	درصد
یادگیری و کسب مهارت	۸۲	۵۶/۲
سرگرمی و گذراندن اوقات فراغت	۳۶	۲۴/۷
کسب درآمد و پیدا کردن شغل، کمک به اقتصاد خانواده	۱۲	۸/۲
آموزش به دیگران	۱۰	۶/۸
سایر	۶	۴/۱
جمع	۱۴۶	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ۳۹- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان بر اساس نوع دوره‌های آموزش زبان

نام دوره	فراوانی	درصد
زبان انگلیسی (عمومی)	۵۶	۵۷/۷
زبان انگلیسی (مقدماتی)	۲۰	۲۰/۶
زبان انگلیسی (پیشرفته)	۱۴	۱۴/۴
زبان ترکی	۱	۱/۰
زبان عربی	۱	۱/۰
زبان آلمانی	۱	۱/۰
سایر	۴	۴/۰
جمع	۹۷	۱۰۰/۰
عدم شرکت در دوره‌ها	۱۱۵۳	-
کل پاسخ گویان	۱۲۵۰	-

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ٤٠- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس زمان برگزاری دوره‌های آموزش زبان

سال برگزاری دوره	فراوانی	درصد
سال ۱۳۷۷ و پیش از آن	۴	۴/۱
سال ۱۳۷۸	۲	۲/۱
سال ۱۳۷۹	۰	۰/۰
سال ۱۳۸۰	۴	۴/۱
سال ۱۳۸۱	۶	۶/۲
سال ۱۳۸۲	۳	۳/۱
سال ۱۳۸۳	۱۲	۱۲/۴
سال ۱۳۸۴	۱۹	۱۹/۶
سال ۱۳۸۵	۳۰	۳۰/۹
سال ۱۳۸۶	۱۷	۱۷/۵
جمع	۹۷	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ٤١- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان بر اساس محل برگزاری دوره‌های آموزش زبان

محل برگزاری دوره	فراوانی	درصد
زنجان	۵۹	۶۰/۸
ابهر	۱۹	۱۹/۶
تهران	۴	۴/۱
سلطانیه	۲	۲/۱
خرمدره	۲	۲/۱
قیدار	۲	۲/۱
گرماب	۲	۲/۱
روستای هزار رود	۲	۲/۱
سایر	۵	۵/۲
جمع	۹۷	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ٤٢- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس هدف از شرکت در دوره‌های آموزش زبان

هدف از شرکت در دوره	فراوانی	درصد
یادگیری و کسب مهارت	۷۴	۷۶/۳
سرگرمی و علاقه	۱۱	۱۱/۳
کسب درآمد و ارتقای شغلی، مدرک، فعّالیت کاری و...	۶	۶/۲
آموزش به دیگران	۴	۴/۱
سفر به خارج از کشور	۲	۲/۱
جمع	۹۷	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ٤٣- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس نوع دوره‌های آموزش رایانه

نام دوره	فراوانی	درصد
آموزش مقدماتی رایانه	۸۹	۴۵/۴
ICDL	۵۷	۲۹/۱
Office	۱۷	۸/۷
رایانه کار درجه‌ی ۱ و۲	۷	۳/۶
سیستم عامل	۶	۳/۱
آموزش فتوشاپ	۶	۳/۱
تعمیرات	۳	۱/۵
سایر	۱۱	۵/۶
جمع	۱۹۶	۱۰۰/۰
عدم شرکت در دوره‌ها	۱۰۵۴	-
کل پاسخ گویان	۱۲۵۰	-

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ٤٤- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس زمان برگزاری دوره‌های آموزش رایانه

سال برگزاری دوره	فراوانی	درصد
سال ۱۳۷۷ و قبل از آن	۶	۴/۰
سال ۱۳۷۸	۴	۲/۰
سال ۱۳۷۹	۷	۳/۵
سال ۱۳۸۰	۷	۳/۵
سال ۱۳۸۱	۱۴	۷/۱
سال ۱۳۸۲	۱۷	۸/۶
سال ۱۳۸۳	۲۱	۱۰/۶
سال ۱۳۸۴	۳۴	۱۷/۲
سال ۱۳۸۵	۶۷	۳۳/۸
سال ۱۳۸۶	۱۹	۹/۶
جمع	۱۹۶	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ٤٥- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس محل برگزاری دوره‌های آموزش رایانه

محل برگزاری دوره	فراوانی	درصد
زنجان	۹۶	۴۸/۵
ابهر	۳۸	۱۹/۲
خرمدره	۱۷	۸/۶
قیدار	۱۵	۷/۶
آببر	۷	۳/۵
سلطانیه	۳	۱/۵
روستای سهرورد	۳	۱/۵
تهران	۳	۱/۵
روستای جیا	۲	۱/۰
کرج	۲	۱/۰
سایر	۱۰	۶/۱
جمع	۱۹۶	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ٤٦- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس هدف از شرکت در دوره‌های آموزش رایانه

هدف از شرکت در دوره	فراوانی	درصد
یادگیری (کسب مهارت، ارتقاء و...)	۱۴۲	۷۱/۷
آموزش به دیگران	۲۰	۱۰/۱
کسب درآمد و ارتقای شغلی و دریافت مدرک	۱۷	۸/۶
علاقه	۹	۴/۵
سایر	۵	۲/۵
بی پاسخ	۳	۲/۵
جمع	۱۹۶	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ٤٧- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس نوع دوره‌های آموزش مهارتی

نام دوره	فراوانی	درصد
ماشین نویسی	۸	۱۷/۸
کمک‌های اوّلیه	۶	۱۳/۳
آموزش مکانیک	۴	۸/۹
آموزش سیم پیچی	۳	۶/۷
آموزش برق کاری	۳	۶/۷
آموزش آتش نشانی	۲	۴/۴
آموزش جوش‌کاری	۲	۴/۴
سایر (تراش‌کاری، لوله کشی، نجاری، برق خودرو و...)	۱۷	۳۷/۸
جمع	۴۵	۱۰۰/۰
عدم شرکت در دوره‌ها	۱۲۰۵	-
کل پاسخ گویان	۱۲۵۰	-

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ٤٨- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس زمان برگزاری دوره‌های آموزش مهارتی

سال برگزاری دوره	فراوانی	درصد
سال ۱۳۷۷ و پیش از آن	۱۶	۳۵/۶
سال ۱۳۷۸	۲	۴/۴
سال ۱۳۷۹	۱	۲/۲
سال ۱۳۸۰	۱	۲/۲
سال ۱۳۸۱	۳	۶/۷
سال ۱۳۸۲	۱	۲/۲
سال ۱۳۸۳	۷	۱۵/۶
سال ۱۳۸۴	۱	۲/۲
سال ۱۳۸۵	۱۰	۲۲/۲
سال ۱۳۸۶	۳	۶/۷
جمع	۴۵	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ٤٩- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس محل برگزاری دوره‌های آموزش مهارتی

محل برگزاری دوره	فراوانی	درصد
زنجان	۲۲	۴۸/۹
قیدار	۴	۸/۹
ماهنشان	۳	۶/۷
تهران	۳	۶/۷
ابهر	۲	۴/۴
آببر	۲	۴/۴
خرمدره	۱	۲/۲
سجاس	۱	۲/۲
روستای هزار رود	۱	۲/۲
تبریز	۱	۲/۲
ورامین	۱	۲/۲
شهر ری	۱	۲/۲
قزوین	۱	۲/۲
تاکستان	۱	۲/۲
سنندج	۱	۲/۲
جمع	۴۵	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۵۰- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس هدف از شرکت در دوره‌های آموزش مهارتی

هدف از شرکت در دوره	فراوانی	درصد
یادگیری (افزایش اطلاعات، ارتقاء و مهارت)	۲۲	۴۸/۹
کسب درآمد و یافتن شغل و...	۱۵	۳۳/۳
سایر	۷	۱۵/۶
بی پاسخ	۱	۲/۲
جمع	۴۵	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ۵۱- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس نوع دوره‌های ورزشی

نام دوره	فراوانی	درصد
بدن سازی	۹	۲۵/۷
فنون رزمی (کاراته، تکواندو و...)	۷	۲۰/۰
شنا	۴	۱۱/۴
فوتبال	۳	۸/۶
بسکتبال	۲	۵/۷
سایر (کشتی، والیبال، پینگ پنگ و...)	۱۰	۲۸/۶
جمع	۳۵	۱۰۰/۰
عدم شرکت در دوره‌ها	۱۲۱۳	-
کل پاسخ گویان	۱۲۵۰	-

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ۵۲- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس زمان برگزاری نوع دوره‌های ورزشی

سال برگزاری دوره	فراوانی	درصد
سال ۱۳۷۷ و پیش از آن	۹	۲۵/۷
سال ۱۳۷۸	۵	۱۴/۳
سال ۱۳۷۹	۰	۰/۰
سال ۱۳۸۰	۱	۲/۹
سال ۱۳۸۱	۰	۰/۰
سال ۱۳۸۲	۱	۲/۹
سال ۱۳۸۳	۳	۸/۶
سال ۱۳۸۴	۲	۵/۷
سال ۱۳۸۵	۸	۲۲/۹
سال ۱۳۸۶	۶	۱۷/۱
جمع	۳۵	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۵۳- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس محل برگزاری نوع دوره‌های ورزشی

محل برگزاری دوره	فراوانی	درصد
زنجان	۱۸	۵۱/۴
ابهر	۶	۱۷/۱
تهران	۶	۱۷/۱
سایر	۵	۱۴/۳
جمع	۳۵	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ٥٤- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس هدف از شرکت در نوع دوره‌های ورزشی

هدف از شرکت در دوره	فراوانی	درصد
حفظ سلامتی (شادابی)	۱۳	۳۷/۱
یادگیری و مهارت	۷	۲۰/۰
علاقه	۶	۱۷/۱
قهرمانی	۵	۱۴/۳
سایر	۴	۱۱/۴
جمع	۳۵	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ۵۵- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس نوع دوره‌های آموزش عمومی

نام دوره	فراوانی	درصد
آموزش قرآن و احکام	۱۷	۶۳/۰
کنکور	۳	۱۱/۱
آموزش خانواده	۲	۷/۴
کلاس‌های کمک درسی	۲	۷/۴
نهضت	۱	۳/۷
سایر	۲	۷/۴
جمع	۲۷	۱۰۰/۰
عدم شرکت در دوره‌ها	۱۲۲۳	-
کل پاسخ گویان	۱۲۵۰	-

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ٥٦- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس زمان برگزاری دوره‌های آموزش عمومی

سال برگزاری دوره	فراوانی	درصد

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

سال ۱۳۷۷ و قبل از آن	۲	۷/۴
سال ۱۳۷۸	۰	۰/۰
سال ۱۳۷۹	۱	۳/۷
سال ۱۳۸۰	۱	۳/۷
سال ۱۳۸۱	۰	۰/۰
سال ۱۳۸۲	۰	۰/۰
سال ۱۳۸۳	۱	۳/۷
سال ۱۳۸۴	۴	۱۴/۸
سال ۱۳۸۵	۸	۲۹/۶
سال ۱۳۸۶	۸	۲۹/۶
بدون پاسخ	۲	۷/۴
جمع	۲۷	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی۵۷- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس محل برگزاری دوره‌های آموزش عمومی

محل برگزاری دوره	فراوانی	درصد
زنجان	۶	۲۲/۲
ابهر	۴	۱۴/۸
گرماب	۱	۳/۷
روستاهای خدابنده	۵	۱۸/۵
روستاهای زنجان	٤	۱۴/۸
روستاهای ماهنشان	۱	۳/۷
روستاهای ابهر	۱	۳/۷
قزوین	۲	۷/۴
تهران	۱	۳/۷
قم	۱	۳/۷
جمع	۲۷	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۵۸- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس هدف از شرکت در دوره‌های آموزش عمومی

هدف از شرکت در دوره	فراوانی	درصد
یادگیری (کسب مهارت و...)	۱۷	۶۳/۰
علاقه (سرگرمی، پرکردن اوقات فراغت)	۳	۱۱/۱
کسب درآمد	۲	۷/۴
کنکور (پیشرفت درسی)	۲	۷/۴
سایر	۳	۱۱/۱
جمع	۲۷	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی۵۹- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس سابقه‌ی عضویت آنها در کتابخانه های عمومی

مدت عضویت	فراوانی	درصد
یک سال و کمتر	۴۴	۲۰/۵
۲-۱ سال	۳۵	۱۶/۳
۳-۲ سال	۳۵	۱۶/۳
۴-۳ سال	۲۶	۱۲/۱
بیش از ۴ سال	۷۵	۳۴/۹
جمع اعضا	۲۱۵	۱۰۰/۰
عدم عضویت	۱۰۳۵	-
کل پاسخ گویان	۱۲۵۰	-

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ۶۰- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس میزان رضایت آنها از عضویت در کتابخانه‌های عمومی

میزان رضایت	فراوانی	درصد
بسیار راضی	۱۵	۷/۰
راضی	۱۲۷	۵۹/۱
بینابین	۳۶	۱۶/۷
ناراضی	۲۴	۱۱/۲
بسیار ناراضی	۴	۱/۹
بدون پاسخ	۹	۴/۲
جمع	۲۱۵	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ٦١- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس مدت عضویت آنها در انجمن‌های ادبی

مدت عضویت	فراوانی	درصد
یک سال و کمتر	۲	۰/۲
۲-۱ سال	-	-
۳-۲ سال	-	-
۴-۳ سال	۱	۰/۱
بیش از ۴ سال	۱	۰/۱
عدم عضویت	۱۲۴۶	۹۹/۷
کل پاسخ گویان	۱۲۵۰	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ٦٢- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس میزان رضایت آنها از عضویت در انجمن‌های ادبی

میزان رضایت	فراوانی	درصد
بسیار راضی	-	-
راضی	۲	۵۰/۰
بینابین	۱	۲۵/۰
ناراضی	۱	۲۵/۰
بسیار ناراضی	-	-
جمع	۴	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ٦٣- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس مدت عضویت آنها در انجمن‌های هنری

مدت عضویت	فراوانی	درصد
یک سال و کمتر	۱	۰/۱
۲-۱ سال	۲	۰/۲
۳-۲ سال	۱	۰/۱
۴-۳ سال	۱	۰/۱
بیش از ۴ سال	۴	۰/۳
عدم عضویت	۱۲۴۱	۹۹/۳
مجموع	۱۲۵۰	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ٦٤- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس میزان رضایت آنها از عضویت در انجمن‌های هنری

میزان رضایت	فراوانی	درصد
بسیار راضی	۱	۱۱/۱
راضی	۵	۵۵/۶
بینابین	۱	۱۱/۱
ناراضی	۱	۱۱/۱
بسیار ناراضی	۱	۱۱/۱
جمع	۹	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ٦٥- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس مدت عضویت آنها در مؤسسات خیریه

مدت عضویت	فراوانی	درصد
یک سال و کمتر	۸	۰/۶
۲-۱ سال	۳	۰/۲
۳-۲ سال	۳	۰/۲
۴-۳ سال	۶	۰/۵
بیش از ۴ سال	۲۲	۱/۸
عدم عضویت	۱۲۰۸	۹۶/۶
مجموع	۱۲۵۰	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ٦٦- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس میزان رضایت آنها از عضویت در مؤسسات خیریه

میزان رضایت	فراوانی	درصد
بسیار راضی	۱۶	۳۷/۲
راضی	۲۳	۵۳/۵
بینابین	۴	۹/۳
ناراضی	-	-
بسیار ناراضی	-	-
جمع	۴۳	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ٦٧- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس مدت عضویت آنها در بسیج

مدت عضویت	فراوانی	درصد

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

یک سال و کمتر	۳۷	۹/۷
۲-۱ سال	۵۰	۱۳/۲
۳-۲ سال	۳۸	۱۰/۰
۴-۳ سال	۴۱	۱۲/۸
بیش از ۴ سال	۲۱۴	۵۶/۳
جمع	۳۸۰	۱۰۰/۰
عدم عضویت	۸۷۰	-
کل پاسخ گویان	۱۲۵۰	-

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ٦٨- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس میزان رضایت آنها از عضویت در بسیج

میزان رضایت	فراوانی	درصد
بسیار راضی	۳۱	۸/۲
راضی	۲۴۰	۶۳/۲
بینابین	۴۵	۱۱/۸
ناراضی	۲۴	۶/۳
بسیار ناراضی	۱۴	۳/۷
بدون پاسخ	۲۶	۶/۸
جمع	۳۵۴	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ٦٩- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس مدت عضویت آنها در هیأت‌های مذهبی

مدت عضویت	فراوانی	درصد
یک سال و کمتر	۲۴	۱۰/۵
۲-۱ سال	۱۶	۷/۰
۳-۲ سال	۲۰	۸/۸
۴-۳ سال	۱۳	۵/۷
بیش از ۴ سال	۱۵۵	۶۸/۰
جمع	۲۲۸	۱۰۰/۰
عدم عضویت	۱۰۲۲	-
کل پاسخ گویان	۱۲۵۰	-

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ۷۰- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس میزان رضایت آنها از عضویت در هیأت‌های مذهبی

میزان رضایت	فراوانی	درصد
بسیار راضی	۵۰	۲۱/۹

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

راضی	۱۷۲	۷۵/۴
بینابین	۳	۱/۳
ناراضی	۱	۰/۴
بسیار ناراضی	۲	۰/۹
جمع	۲۲۸	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

جدول شماره‌ی ۷۱- توزیع پاسخ‌گویان براساس بازدارنده های پیشرفت و رشد آنان در زندگی

پاسخ ها	اولویت نخست		اولویت دوم		اولویت سوم		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱- فقدان پشتوانه مالی	۲۵۷	۲۰/۶	۹۲	۲۵/۵	۹	۱۰/۳	۳۵۸	۲۵/۲
۲- نبود فرصت پیشرفت	۹۸	۷/۸	۵۰	۱۳/۹	۱۰	۱۱/۵	۱۵۸	۱۱/۱
۳- تنبلی و نداشتن انگیزه	۹۰	۷/۲	۲۱	۵/۸	۵	۵/۷	۱۱۶	۸/۲
۴- بی تفاوتی، دخالت و ناآگاهی اطرافیان	۷۴	۵/۹	۲۹	۸	۹	۱۰/۳	۱۱۲	۷/۹
۵- ترک تحصیل، کم سوادی و بی سوادی	۶۵	۵/۲	۲۲	۶/۱	۶	۶/۹	۹۳	۶/۵
۶- بی‌کاری و عدم امنیت شغلی	۴۷	۳/۸	۲۴	۶/۶	۷	۸/۰	۷۸	۵/۵
۷- عدم برنامه ریزی و تصمیم گیری نادرست	۲۷	۲/۲	۱۰	۲/۸	۴	۴/۶	۴۱	۲/۹
۸- اختلاف خانوادگی	۲۳	۱/۸	۱۱	۳	۲	۲/۳	۳۶	۲/۵
۹- روستایی بودن – زندگی در روستا	۲۱	۱/۷	۵	۱/۴	۱	۱/۱	۲۷	۱/۹
۱۰- مشکلات کشاورزی در روستا	۲۰	۱/۶	۱۲	۳/۳	۰	۰	۳۲	۲/۳
۱۱- دولت و سیاست‌های نادرست آن	۱۷	۱/۴	۱۰	۲/۸	۱	۱/۱	۲۸	۲
۱۲- اجبار در انجام وظیفه خدمت عمومی(سربازی)	۱۶	۱/۳	۴	۱/۱	۰	۰	۲۰	۱/۴
۱۳- دوستان ناباب	۱۵	۱/۲	۱	۰/۳	۲	۲/۳	۱۸	۱/۳
۱۴- سایر پاسخ‌ها	۲۰۳	۱۶/۲	۷۰	۱۹/۴	۳۱	۳۵/۶	۳۰۴	۲۱/۴
۱۵- بدون پاسخ	۲۷۷	۲۲/۲	–	–	–	–	–	–
جمع	۱۲۵۰	۱۰۰/۰	۳۶۱	۱۰۰/۰	۸۷	۱۰۰/۰	۱۴۲۱	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۷۲- شما برای موفقیّت بیش‌تر در زندگی به چه چیزهایی احتیاج دارید؟

پاسخ ها	اولویت نخست		اولویت دوّم		اولویت سوم		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱- پول و پشتوانه‌ی مالی	۴۲۶	۳۴/۱	۱۸۶	۲۶/۴	۴۸	۱۸/۸	۶۶۰	۳۰/۱
۲- تلاش و پشتکار	۱۴۲	۱۱/۴	۱۰۱	۱۴/۳	۴۴	۱۷/۳	۲۸۷	۱۳/۱
۳- کار و شغل و امنیت شغلی	۸۱	۶/۵	۵۲	۷/۴	۳	۱/۲	۱۳۶	۱۶/۲
۴- تحصیلات	۷۶	۶/۱	۳۴	۴/۸	۶	۲/۴	۱۱۶	۵/۳
۵- اعتقاد به خدا	۷۲	۵/۸	۲۸	۴/۰	۱۳	۵/۱	۱۱۳	۵/۲
۶- سلامتی	۵۷	۴/۶	۲۹	۴/۱	۶	۲/۴	۹۲	۴/۲
۷- آرامش	۳۸	۳/۰	۱۳	۱/۸	۶	۲/۴	۵۷	۲/۶
۸- امکانات	۳۶	۲/۹	۲۲	۳/۱	۹	۳/۵	۶۷	۳/۱
۹- حمایت خانواده	۲۳	۱/۸	۱۱	۱/۶	۵	۲/۰	۳۹	۱/۸
۱۰- مسکن	۱۸	۱/۴	۸	۱/۱	۵	۲/۰	۳۱	۱/۴
۱۱- اعتماد به نفس	۱۵	۱/۲	۹	۱/۳	۴	۱/۶	۲۸	۱/۳
۱۲- خانواده‌ی خوب	۱۰	۰/۸	۱	۰/۱	۴	۱/۶	۱۵	۰/۷
۱۳- حمایت دولت	۱۰	۰/۸	۹	۱/۳	۶	۲/۴	۲۵	۱/۱
۱۴- بدون نیاز	۲۷	۲/۲	۰	–	۰	–	۲۷	۱/۲
۱۶- سایر پاسخ‌ها	۲۰۳	۱۶/۲	۲۰۱	۲۸/۵	۹۶	۳۷/۶	۵۰۰	۲۲/۸
۱۷- بدون پاسخ	۱۶	۱/۳	–	–	–	–	–	–
جمع	۱۲۵۰	۱۰۰/۰	۷۰۴	۱۰۰/۰	۲۵۵	۱۰۰/۰	۲۱۹۳	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

مطالعات برنامه ریزی استانداری زنجان

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-۵- سرمایه‌ی اجتماعی

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-۵- سرمایه اجتماعی

مروجان مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی این ایده را بر روابط اجتماعی، هنجارها و ارزش‌های مشترک و اعتمادی بنا نهاده‌اند که همکاری و هماهنگی بین افراد و گروه‌ها را تسهیل می‌کند. این ایده جدید نیست، آن چه نوین می‌باشد، در نظر گرفتن اجتماع‌پذیری و مشارکت جمعی، هنجارها و ارزش‌های مشترک و اعتماد به منزله اندوخته‌ی سرمایه در سطح کلان اجتماع است و هم‌چنین به مثابه‌ی اصل منحصر به فردی می‌باشد که می‌تواند پدیده‌ای اجتماعی- اقتصادی چند وجهی را تبیین کند.

- **شبکه (Network):** برای بیان آن دسته از روابطی به کار می‌رود که علاوه بر آن که ارتباط افراد را در نظر می‌آورد، می‌تواند به منزله‌ی ابزاری برای دسترسی و دست‌یابی به منابع انحصاری و یا به منزله‌ی "جایی" برای تولید هنجارهایی که بر کل جامعه تأثیر می‌گذارد و یا بر بخشی از آن نیز در نظر آید.

- **هنجارها (Norms):** ارزش‌های اخلاقی هستند که کنش‌گران آنها را درونی می‌سازند و یا قواعدی هستند که تأثیرشان در قابلیت جامعه (یا بخشی از آن)، نهفته است و رفتارهای کژروانه را مجاز نمی‌شناسند.

- **اعتماد (Trust):** گاهی هم ارز قابل وثوق و امین بودن، گاهی به معنای اعتماد تعمیم یافته (generalized other) و گاهی نتیجه و حاصل کنش‌های متقابل مکرر و گاهی به منزله‌ی چیزی در نظر گرفته می‌شود که کنش‌های متقابل را تحقق می‌بخشد.

تکثر معنایی (مفهومی) و تعدد معنایی "سرمایه‌ی اجتماعی" و تناقض‌های تجربی به طور عمومی در ادبیات آن دیده می‌شود و از این طریق به تفاسیر پراکنده و آشفته‌ای سوق یافته است. برای اهل فن و آگاه این وضعیت نشانه و بیانگر چند بُعدی بودن مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی است و از این رو دلیل دشواری سنجش آن آشکار می‌گردد. برای منتقدان این دشواری‌ها و واگرایی‌ها نشان از ضعف مفهومی و ابهام نظری دارد. همان‌طور که وولکاک[1] ابراز می‌دارد:

"تنها یک مفهوم برای تبیین و تشریح دامنه‌ی گسترده‌ای از وضعیت‌های تجربی مورد درخواست کفایت نمی‌کند. مفهومی که در آن منابع و پیامدها درهم می‌آمیزند، سیاست‌های اجتماعی متناقض تصدیق و توجیه می‌شوند، و جنبه‌های منفی آن دست کم گرفته می‌شوند..."

سپس وی نتیجه می‌گیرد:

تنها راه حل برای این ملاحظات می‌تواند آن باشد که سنخ‌ها، سطوح و ابعاد متفاوتی از سرمایه‌ی اجتماعی ممکن است وجود داشته باشد؛ پیامدها و نتایج متفاوتی ممکن است از ترکیب‌های گوناگون این جنبه‌ها پدید آید و آرایش‌های متفاوتی از شرایط، ممکن است بنیان‌های نظری آن را تقویت یا تضعیف کند (Woolcock,1998,p.159).

1. M.Woolcock.

سرمایه‌ی اجتماعی چیست؟

جیمز کلمن بستر اجتماعی را سازمانی از روابط بین کنش‌گران توصیف می‌کند. به بیان دیگر آنها را ساختارهای اجتماعی باز می‌شناسد:

"سرمایه‌ی اجتماعی به وسیله‌ی کارکردهایش تعریف می‌شود. سرمایه‌ی اجتماعی موجودیتی منفرد ندارد، امّا مجموعه‌ای از موجودیت‌های متفاوتی است که از دو ویژگی مشترک برخوردارند: تمامی آنها برخی از جنبه‌های ساختار اجتماعی را در برمی‌گیرند و همه آنها کنش‌های مشخص افرادی را تسهیل می‌کنند که در این ساختار به سر می‌برند. همچون دیگر اشکال سرمایه، سرمایه‌ی اجتماعی نیز مولد است و امکان دست‌یابی به نتایج و دستاوردهای معینی را فراهم می‌کند که در صورت فقدان آن دست‌یابی بدان‌ها میسر نبود".

این تعریف ممکن است، مبهم و گنگ به نظر برسد: برخی از جنبه‌های ساختار اجتماعی، که برخی از کنش‌ها را در ساختار تسهیل می‌کند و... ، بنابراین سرمایه‌ی اجتماعی، سرمایه‌ای خالص و ناب نیست و یا این که همچون دیگر اشکال سرمایه به نظر نمی‌رسد؛ زیرا به شیوه‌های خاص آفریده یا پدید می‌آید.

"برخلاف دیگر اشکال سرمایه، سرمایه‌ی اجتماعی در ساختاری از روابط بین افراد و درون آن به میراث می‌رسد و ماندگار می‌شود. اکثر اشکال سرمایه‌ی اجتماعی به وسیله‌ی دیگر فعالیّت‌ها پدید می‌آیند و نابود می‌شوند" (coleman,1988.p.958).

به این ترتیب از نظر وی سرمایه‌ی اجتماعی تولید نمی‌شود بلکه روی می‌دهد؛ زیرا محصول واسط دیگر فعالیّت‌ها می‌باشد.

جیمز کلمن به ویژگی‌های دیگر سرمایه‌ی اجتماعی، همچون ناپیدایی و انتقال ناپذیری، اشاره می‌کند. کسی که از سرمایه‌ی اجتماعی بهره می‌برد، نمی‌تواند مالک و صاحب آن گردد و این ویژگی سرمایه‌ی اجتماعی را به منزله‌ی کالایی عمومی مطرح می‌سازد که به ساختار و نه به افراد، نسبت داده می‌شود، امّا از سوی دیگر وی یادآور می‌شود که افرادی که از آن استفاده می‌کنند، می‌کوشند از این طریق به اهداف خویش دست یابند.

"کارکرد مشخص مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی ارزش آن جنبه‌های ساختار اجتماعی برای کنش‌گران است؛ هنگامی که منابع می‌توانند به وسیله‌ی کنش‌گران برای دست‌یابی به منافعی چند مورد استفاده قرار گیرند".

به این ترتیب ارزش جنبه‌هایی از ساختار می‌تواند بر طبق بستر اجتماعی باشد. همچنین سرمایه‌ی اجتماعی می‌تواند برای برخی دیگر از کنش‌گران بلااستفاده و یا حتی برای بعضی زیان‌بار باشد. جیمز کلمن مثال‌هایی چند از پیامدهای مثبت سرمایه‌ی اجتماعی ارایه می‌دهد. یکی از شناخته شده‌ترین این مثال‌ها بازار الماس نیویورک است:

بازارهای عمده فروشی الماس خاصیتی را از خود بروز می‌دهند که برای ناظر خارجی به طور حیرت‌آوری شایان توجه است. در جریان مذاکره برای یک معامله، یک تاجر کیسه‌ای حاوی سنگ‌های الماس را به دست تاجر دیگری می‌دهد تا آن را در خلوت و سر

فرصت وارسی می‌کند؛ بدون هیچ ضمانت یا اطمینان رسمی‌ای که تاجر دوّمی یک یا چند تکه از الماس‌های قیمتی را با تکه‌های نامرغوب‌تر یا الماس بدلی عوض نکند. شاید در چنین حالتی، کالا هزاران یا صدها هزار دلار قیمت داشته باشد. یک چنین مبادله بدون قید و بندهای رسمی، بر کارکرد این بازار بسیار تأثیرگذار است. اگر این ترتیب وجود نداشته باشد، عملکرد بازار الماس بسیار کند و به مراتب ناکارآمد خواهد بود.

با بررسی دقیق می‌توان بعضی از خصیصه‌های ساختار اجتماعی را توضیح داد. جماعت مفروضی از تاجران (الماس)، چه از نظر تکرار کنش و واکنش‌ها و چه از لحاظ پیوندهای قومی و فامیلی معمولاً بسیار بسته است. برای مثال، بازار عمده فروشی نیویورک، بازار یهودی‌ها است. تعداد وصلت‌های فامیلی در آن بالا است، همه در یک محله در بروکلین ساکن‌اند و برای عبادت به یک کنیه می‌روند. چنانچه گفتیم، جامعه‌ی یهودی‌های نیویورک اساساً یک جامعه بسته است.

مطالعه‌ی بازار عمده فروشی الماس نشان می‌دهد که پیوندهای تنگاتنگ فامیلی و اجتماعی و رشته‌های علایق مشترک دینی، ضمانتی را که برای تسهیل دادوستدها در بازار لازم است تأمین می‌کند. اگر عضوی از این جامعه الماس‌های قیمتی را که به موارد موقت در اختیار دارد، عوض کند یا بدزدد مرتکب خطای عمدی خیانت در امانت شده است. در نتیجه پیوندهای فامیلی، دینی و اجتماعی را از دست خواهد داد و اعضای جامعه به او پشت خواهند کرد. قوت این پیوندها سرگرفتن معاملات را که در آنها قابل اعتماد بودن مفروض است، امکان پذیر می‌کند و تجارت با سهولت انجام می‌گیرد. در نبود این پیوندها، اسباب و ادوات عریض و طویل و پرهزینه‌ی وثیقه‌ای و ابزار بیمه مورد نیاز خواهد بود و در غیر این صورت اصلاً امکان سرگرفتن معاملات وجود نخواهد داشت (تاجبخش، ۱۳۸۴: ۵۰).

جیمز کلمن اشکال سرمایه‌ی اجتماعی را چنین بر می‌شمرد: تعهدات و انتظارات، مجاری کسب اطلاعات و هنجارها و ضمانت‌های اجرایی مؤثر.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

تعهدات و انتظارات

اگر "الف" کاری را برای انجام دهد با اعتماد به این که در آینده آن را جبران خواهد کرد، این امر انتظاری را در "الف" و تعهدی را از جانب "ب" برای حفظ اعتماد ایجاد می‌کند. این تعهد را می‌توان برگه‌ی اعتباری تصور کرد که در دست"الف" است و باید با عملکردی از طرف "ب" بازخرید شود.

به اعتقاد جیمزکلمن دو عامل برای این شکل از سرمایه‌ی اجتماعی حیاتی است: "میزان در خور اعتماد بودن محیط اجتماعی که به این معنا است که تعهدات بازپرداخت خواهند شد و میزان واقعی تعهداتی که به عهده گرفته شده‌اند. ساختارهای اجتماعی از این دو بُعد متفاوت از یکدیگرند و کنش‌گران در درون ساختار اجتماعی معینی در بُعد دوّم با هم فرق می‌کنند (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۶۸).

برای میزان درخور اعتماد بودن محیط اجتماعی می‌توان به گروه‌های اعتباری گردشی در مناطق روستایی و برخی از مناطق شهری اشاره کرد. در این گروه‌ها جمعی از دوستان و همسایگان هر ماه گردهم می‌آیند و به طور تساوی مقدار پولی را به صندوق می‌پردازند و در همان جلسه مبلغ جمع‌آوری شده، بنابر قرعه و در حضور همه‌ی افراد عضو، به فردی داده می‌شود. افراد وام گیرنده مؤظف‌اند در تمامی جلسات آتی حضور داشته باشند و با مقدار پولی که خواهند پرداخت زمینه‌ی دریافت وام دیگر اعضاء را فراهم می‌کنند. بدون وجود میزان زیادی قابلیت اعتماد در میان اعضای گروه چنین ساز و کاری برای حمایت از افراد نمی‌توانست، وجود داشته باشد، زیرا با گریز یکی از وام گیرندگان و یا امتناع از بازپرداخت وام به دیگر افراد زیان جبران ناپذیری وارد می‌آید. در مناطق شهری به دلیل از هم‌گسیختگی اجتماعی این قبیل ساز و کارها که بر اعتماد متقابل استوار می‌باشد، چندان رایج و متداول نیست.

تفاوت ساختارهای اجتماعی در میزان تعهدات برعهده گرفته شده می‌تواند بر دلایل گوناگونی استوار باشد. سطح کل قابلیت اعتمادی که منجر به جبران تعهدات می‌شود، نیازهای واقعی افرادی که کمک می‌طلبند، میزان فراوانی که قابلیت دسترسی به منابع را فزونی می‌بخشد، تفاوت‌های فرهنگی که موجب اختلاف گرایش کمک به دیگران و یاری خواستن از آنان می‌گردد و... از آن جمله‌اند. چنانچه در یک روستا ابزارها و ماشین آلات کشاورزی به طور گسترده قرض گرفته و داده شوند، سرمایه‌ی اجتماعی به هر کشاورز این امکان را می‌دهد که با سرمایه‌ی فیزیکی (ابزار و وسایل)، کمتری کشت و کار خود را به انجام رساند. در یک چنین ساختاری، فردگرایی جای خود را به انسجام و یکپارچگی می‌دهد و از وابستگی‌ها به فن‌آوری نوین و زیان‌های ناشی از عدم دسترسی به آنها کاسته می‌شود.

مجاری کسب اطلاعات

به عقیده‌ی جمیز کلمن ظرفیت بالقوه کسب اطلاعات از اشکال مهم سرمایه‌ی اجتماعی است که جزو ذاتی و جدایی‌ناپذیر از روابط اجتماعی می‌باشد. اطلاعات در فراهم ساختن شالوده‌ای برای کنش مهم است و البته به دست آوردن آن پر هزینه و گران است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

یکی از وسایلی که از طریق آن، اطلاعات ممکن است کسب شود، استفاده از روابط اجتماعی است که برای مقاصد دیگر برقرار و حفظ می‌شود (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۷۴). کشاورزی که به پیروی از برخی کشاورزان تمایل می‌یابد الگوی کشت خویش را تغییر دهد و تمایل ندارد در این زمینه پیشگام باشد، می‌تواند از تجربه و اطلاعات کشاورزانی برخوردار شود که پیشاهنگ این کار بوده‌اند. به این ترتیب اگر وی بتواند از کشاورزان پیشگامی که خویشاوند و دوست وی هستند، اطلاعات لازم و ملاحظات ضروری را کسب کند، در وقت صرفه‌جویی کرده و در خطرپذیری به کمینه مقدار ممکن دست یافته است. به این ترتیب روابط اجتماعی به منزله‌ی شکلی از سرمایه‌ی اجتماعی در فراهم ساختن اطلاعاتی که کنش را تسهیل می‌کند، می‌تواند بسیار مؤثر و سودمند باشد.

هنجارها و ضمانت‌های اجرایی مؤثر

هنجارهای اجتماعی مشخص می‌کنند که چه کنش‌هایی را گروهی از افراد مناسب یا درست و یا نامناسب و نادرست تلقی می‌کنند. هنجارها به گونه‌ای هدفمند ایجاد می‌شوند. از این جهت که آن افرادی که هنجاری را برای نخستین بار وضع می‌کنند یا به حفظ آن کمک می‌کنند، معتقدند که از رعایت آن سود می‌برند و از نقض آن زیان می‌بینند. هنجارها معمولاً به وسیله ضمانت‌های اجرایی تحمیل می‌شوند. این ضمانت‌های اجرایی یا پاداش‌هایی برای انجام آن کنش‌هایی هستند که درست پنداشته می‌شوند یا مجازات‌هایی برای انجام آن کنش‌هایی که نادرست تلقی می‌گردند (کلمن، ۱۳۷۷: ۳۶۹).

به این ترتیب چنان چه هنجارهای اجتماعی بیش‌تر پذیرفته شوند، نزد کنش‌گران مقبولیت بیش‌تری یابند و یا به باور افراد اجتماع در نظر گرفتن آنها برای رفتارها مهم دانسته شود، برکنش‌های متقابل آنها تأثیر بیش‌تری خواهد گذاشت و انتظارات متقابل آنها را بهتر برآورده خواهد کرد. از این چنانچه هنجارها خواه با ضمانت‌های اجرایی درونی (توفیق جامعه‌پذیری اولیّه و ثانویه) و خواه با ضمانت‌های اجرایی بیرونی (رعایت قوانین و مقررات و انتظار پاداش‌های بیرونی)، حمایت شوند، در حل مشکل منفعت عمومی که در جماعت‌های به هم پیوسته (هم ولایتی‌ها، همسایه‌ها و...)، وجود دارد از اهمیت بسیاری برخوردار می‌باشد.

هنجارهایی که به زنان این امکان را می دهد که آزادانه و بدون ترس از مزاحمت در فضاهای عمومی حضور یابند و در فعّالیّت‌های جمعی شرکت جویند، می‌تواند زمینه‌های اعتماد به نفس و اعتماد به دیگران را فراهم سازد و به شکوفایی استعدادها و بالندگی توانایی‌های زنان انجامد.

رابرت پاتنام از دیگر اندیشمندانی است که به مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی پرداخته است. وی برخلاف جامعه‌شناسانی چون پیر بوردیو و جیمز کلمن بنیان کار خویش را بر علوم سیاسی نهاد. پس از کار با رون اینگلهارت بر روی ارتباط بین ارزش‌های اجتماعی و نگرش‌های سیاسی، پاتنام به مطالعه‌ی نقش مشارکت مدنی در ایجاد ثبات سیاسی و توفیق اقتصادی، برپایه مطالعه‌ی میدانی ایتالیا، همت گماشت. پس از دو دهه‌ی گردآوری داده‌های تجربی، وی به تفاوت‌های بین کیفیت حکومت در مناطق شمالی و جنوبی ایتالیا پی برد و به تبیین آن‌ها پرداخت. براساس یافته‌های پاتنام: "برخی مناطق ایتالیا، از قبیل امیلیارومانا و توسکانی دارای سازمان‌های

مدنی بسیار فعّال هستند. شهروندان این مناطق در مسایل عمومی مشارکت دارند – نه در شبکه‌های مبتنی بر ارباب مشتری– آن‌ها اطمینان دارند که دیگران نیز عادلانه عمل می‌کنند و از قوانین پیروی می‌کنند. رهبران این جوامع به نسبت صادق هستند و به برابری پایبندند. شبکه‌های اجتماعی و سیاسی به صورت افقی سازمان‌دهی شده‌اند و نه سلسله مراتبی. این جوامع مدنی هم‌بستگی، مشارکت مدنی و درستکاری را ارزشمند می‌شمارند. در این‌جا دموکراسی حکم‌فرماست.

در سوی دیگر مناطق غیرمدنی همچون کالابریا و سیسیل قرار دارند که واژه‌ی فرانسوی انسیویزم (نامتمدن)، توصیف دقیقی از آن است. در آن مناطق مفهوم شهروندی از رشد بازمانده است. از دیدگاه ساکنان، مسایل عمومی به دیگران، یعنی به رؤسا و سیاست‌مداران ارتباط دارد نه به آنها. تقریباً همه بر این باورند که قوانین برای نقض کردن نوشته شده‌اند، ولی از ترس بی قانونی دیگران، همه خواستار انضباط شدیدتر هستند. همه در این دوره‌های باطل به هم‌پیوسته گرفتار آمده‌اند و با احساس ضعف، استثمار و ناخشنودی دست به گریبان‌اند. تعجبی ندارد که در این جا حکومت مبتنی بر نمایندگی، ناکار آمدتر از جوامعی است که در آن مدنیت بیش‌تر است (تاجبخش، ۱۳۸۴: ۹۶).

پاتنام پس از بررسی ریشه‌های تاریخی جامعه‌ی مدنی در مناطق یادشده در می‌یابد که سنت‌های دیرپای مشارکت مدنی و هم‌بستگی اجتماعی(اصناف، انجمن‌های اخوت مذهبی، انجمن‌های هم‌یاری، انجمن‌های محلات و ...)، در مناطق دسته‌ی نخست قابل شناسایی است. شواهد تاریخی نیز نشان دادند که ثروتمند شدن جوامع مدنی برخاسته از سرمایه‌ی اجتماعی نهفته در هنجارها و شبکه‌های مشارکت مدنی آنها بوده است. به دیگر سخن در شبکه‌های اجتماعی مردم می‌آموزند که چگونه به یکدیگر اعتماد کنند و برای برآوردن خواسته‌های مشترک با یکدیگر همکاری داشته باشند. همکاری‌های موفقیت‌آمیز، آنان را به تعاون و همکاری بیش‌تر سوق می‌دهد. به این ترتیب هرچه تعداد این شبکه‌ها و انجمن‌ها فزونی یابد، اعتماد متقابل در تمام اجتماع گسترش خواهد یافت(Putnam,1993a.p183). بنابراین اشتیاق فزاینده به شرکت جستن در انجمن‌ها و جماعت‌ها؛ عملکردهای اجتماعی، اقتصادی و نهادی را ارتقاء می‌دهد. جامعه‌ی قوی، دولت قوی و اقتصادی قوی، درسی است که از آن آموخته می‌شود. از این رو سرمایه‌ی اجتماعی به آن دسته خصوصیات سازمان اجتماعی، از قبیل اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها گفته می‌شود که می‌تواند کارآمدی جامعه را از طریق تسهیل کنش‌های هماهنگ و جمعی بهبود بخشد. در این میان شبکه‌ها بیش از دیگر اجزاء برای ایجاد اندوخته‌های ارزشمند سرمایه‌ی اجتماعی مناسب‌تر می‌باشند.

بار دیگر یادآور می‌شویم که پاتنام به آن دسته از روابط و شبکه‌های اجتماعی اهمیّت می‌دهد که تا حد امکان از سلسله مراتب و عدم تقارن قدرت فاصله بگیرد و به روابط افقی اعضای این شبکه‌ها گرایش پیدا کند. در این صورت سرمایه‌ی اجتماعی با افزایش هزینه‌های نهفته افراد گریزان و تک رو به کنش‌های جمعی یاری می‌رساند، جریان اطلاعات را تسهیل می‌کند، موفقیّت‌های حاصل از

تلاش‌های گذشته برای هم‌دستی و هم‌داستانی را تجسم می‌بخشد و همچون الگویی برای یاری رساندن بـه یکـدیگر در آینـده عمـل می‌کند (Putnam,1993,:p.173).

پس از چاپ مطالعه‌ی نهادهای سیاسی ایتالیا، پاتنام، متوجه سرزمین مادری‌اش آمریکا گردید. پاتنام دریافت که سرمایه‌ی اجتماعی در آمریکا دچار تنزلی مستمر گردیده و مقصر اصلی این فرومُردن پیدایش تلویزیون بوده است. در این دوران تعریف پاتنام از سـرمایه‌ی اجتماعی اندکی تغییر می‌کند:

"منظور من از سرمایه‌ی اجتماعی وجوهی از زندگی اجتماعی- شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد- است که مـشارکت جویـان را قـادر می‌سازد تا به طور مؤثرتر برای رسیدن به اهداف مشترک دست به کنش جمعی بزنند (Putnam,1995,p.65).

اگر در این تعریف اجزاء سه گانه تعریف گذشته تغییر نکرده‌اند، امّا آن چه دگرگون شده استفاده از مشارکت‌جویان به جـای جامعـه بود که به منزله‌ی ذینفعان سرمایه‌ی اجتماعی از آنها یاد می‌شود. پاتنام دو شکل اصلی از سرمایه‌ی اجتماعی را تشریح می‌کنـد: پیونـد اجتماعی (Bridging) و تعلق اجتماعی (Bonding). تعلق اجتماعی گرایش به تقویـت هویـت‌هـای انحـصاری دارد و همگـونی را حفظ می‌کند. در صورتی که پیوند اجتماعی تمایل دارد مردم را علی رغم تمایزهای اجتماعی گردهم آورد و بـا یکـدیگر نزدیـک سـازد. هریک از این دو شکل سرمایه‌ی اجتماعی می‌تواند، برای پاسخ گفتن به نیازهای متفاوتی سودمند باشد. احـساس تعلـق بـرای تقویـت عمل متقابل[1] و برانگیختن یکپارچگی و انسجام خوب است. چنانچه ساکنان استان زنجـان خـود را " تُـرک" بداننـد، خواهنـد کوشـید بیش‌تر با یکدیگر معاشرت داشته باشند، نسبت به یکدیگر بیش‌تر احساس مسؤولیت می‌کنند و به سادگی دیگران را (دیگر قومیت‌هـا)، را به جمع خود راه نمی‌دهند. حال آن که اتصال‌های اجتماعی برای پیوند خوردن بـا منـابع خـارجی و انتـشار اطلاعـات بهتـر اسـت و می‌تواند هویت‌ها و میدان عمل متقابل گسترده‌تری را فراهم آورد. چنانچه سـاکنان " تُـرک" اسـتان زنجـان خـود را جـدای از دیگـر ایرانیان ندانند و بر سابقه تاریخی زیست در این سرزمین آگاه باشند با دیگر قومیت‌های ایران زمین پیوند خواهند خـورد و مـی‌تواننـد از منابع و دارایی آنها نیز بهره‌مند شوند. شاید بتوان گفت زبان فارسی به منزله‌ی زبان میانجی توانسته است ایجاد این پیوندها را تـسهیل کند و انتقال اطلاعات و دانش را بین قومیت‌ها سرعت بخشد. فراگیری زبان فارسی، استفاده از رسانه‌های گروهی (روزنامـه‌هـا، صـدا و سیما و...)، را میسر می‌سازد، برآگاهی مشترک قومیت‌ها می‌افزاید و موجب اشاعه‌ی هنجارهای مشترک (میهن دوستی، احترام به قانون و...)، می‌شود.

فرانسیس فوکویاما بیش از دیگران بر جنبه اعتماد سرمایه‌ی اجتماعی تأکیـد دارد. بـه بـاور وی درس اصـلی از مطالعـه‌ی زنـدگی اقتصادی این است که ظرفیت هر ملت برای توسعه و گسترش نهادهایی که می‌توانند آن را قدرتمند و رقابتی سازند، بـه توانـایی نیمـه

1. Reciprocity.

طبیعی جمعیّت‌اش برای اعتماد کردن بستگی دارد. این قابلیت در ارزش‌های برآمده از فرهنگ آن ملت ریشه دوانده است. با درک این قاعده فوکویاما جهان را به دو بخش تقسیم می‌کند: کشورهای دارای قابلیت اعتماد بسیار و کشورهای دارای قابلیت اعتماد اندک.

آلمان، ژاپن و اخیراً ایالات متحده آمریکا نمونه‌هایی از کشورهایی هستند که قابلیت بسیاری برای اعتماد در آن می‌توان یافت و در مقابل ایتالیا (به ویژه جنوب آن)، فرانسه و حتی برخی اقلیت‌های نژادی در آمریکا (برای مثال آمریکایی‌های آفریقایی تبار)، از این که نمی‌توانند به دیگران اعتماد داشته باشند، در رنج‌اند؛ زیرا فرهنگ آنان فقط اعتماد در مقیاس خرد- خانواده را تجویز می‌کند. در کشورهای دسته‌ی نخست کنش‌گران یکدیگر را حمایت می‌کنند، چون بر این باورند که به یک اجتماع تعلق دارند. در کشورهای دسته‌ی دوّم کنش‌گران از چنین تمایل اجتماع گرایی بی‌نصیب می‌شوند و در نتیجه بسیاری از فرصت‌های اقتصادی را از دست می‌دهند. به دیگر سخن آنان از سرمایه‌ی اجتماعی محروم هستند.

از دید فوکویاما سرمایه‌ی اجتماعی به هنجارها و ارزش‌های مشترک در اجتماع و همچنین به اشتیاق ترجیح منافع جمع بر منافع فردی بستگی می‌یابد. اعتماد همان چیزی است که به مردم اجازه می‌دهد تا با یکدیگر بجوشند، همنشینی کنند و از این طریق سرمایه‌ی اجتماعی را ارتقاء دهند. قابلیتی که مردم را در کارکردن باهم یاری می‌کند تا به اهداف مشترکی دست یابند. اعتماد بنیان معاشرت و همنشینی خود انگیخته‌ای است که گروه‌ها و سازمان‌ها را بر می‌انگیزاند که جامعه مدنی را شکل دهند.

فوکویاما برای تشخیص کشورهای دارای قابلیت اعتماد بسیار در مقابل کشورهای دارایِ قابلیتِ اعتمادِ اندک از معیار منحصر به فردی بهره می‌گیرد: چنان چه تعداد زیادی شرکت‌های خصوصی بزرگ وجود داشته باشند، نشان از اعتماد بسیار و اگر کسب و کارهای خانوادگی خرد مقیاس فراوان باشد از اعتماد اندک در کشور حکایت می‌کند. فوکویاما با برخی کشورهای بد قلق و آزاردهنده‌ای چون کره‌ی جنوبی دچار مشکل شده است. فرهنگ این کشور به چین (کشوری با قابلیت اعتماد اندک)، نزدیک است، امّا عملکرد اقتصادی آن به کشورهای دارای قابلیت اعتماد بسیار می‌ماند. وی برای حل این مشکل از مداخله‌ی دولت با تدبیر و هوشیار سخن می‌گوید.

مسأله‌ی دیگر وی آمریکا است: چرا با چنین سابقه‌ی فردگرایی به سطح بالایی از توسعه اقتصادی دست یافته است؟ وی به این معضل چنین پاسخ می‌دهد که مردم آمریکا فردگرا نیستند. اگرچه ممکن است چنین تصوری از خود داشته باشند و شاهد درستی این تحلیل را شکل‌گیری شرکت‌های بزرگی می‌داند که در قرن نوزدهم اثری از آنها نبود. فوکویاما کاهش اعتماد در آمریکا را می‌پذیرد و دلیل آن را مداخله گرایی دولت باز می‌شناسد؛ همان چیزی که مردم را به خدمات اجتماعی و منافع وابسته می‌کند.

مقاومت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-۵-۱- تحلیل گروه‌های اجتماعی

عضویت در گروه‌ها، انجمن‌ها و ...

برخی از اندیشمندان بر شبکه‌های اجتماعی افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها، به منزله‌ی منبع مهم سرمایه‌ی اجتماعی، متمرکز می شوند؛ زیرا سرمایه‌ی اجتماعی در اصل بر پیوند و روابط بین افراد و گروه‌ها، استوار می‌باشد. این تأکید بر شبکه‌های روابط اجتماعی از برتر دانستن تبیین بر پایه‌ی رفتار به جای مطالعه‌ی پدیده‌های ذهنی، هم چون هنجارها و باورها، نیز سرچشمه گرفته است.

هنگامی که به شبکه‌های اجتماعی به مثابه‌ی منبع مهم سرمایه‌ی اجتماعی توجه می‌شود، معنای آن دامنه‌ی گسترده‌ای از مفاهیم و برداشت‌ها را دربرمی‌گرفت. در میان نظریه پردازانی چون پاتنام، اوسترام، ایوانز و... که بر پیوندهای درونی اجتماع مورد نظر تأکید می‌کردند؛ شبکه‌ها اغلب به معنای روابط چهره به چهره غیر رسمی و یا عضویت در انجمن‌های جامعه‌ی مدنی و یا کلوپ‌های جمعی تلقی می‌شد. در حالی که نظریه پردازان شبکه بر این باور بودند که درک درست از سرمایه‌ی اجتماعی به تحلیل پالاینده‌ی ساختارهای خاص این قبیل شبکه‌ها نیاز دارد. اندیشمندانی همچون بارت، کلمن، گرانووتر به این موضوع اشاره کردند که پیوندهای مستقیم و غیرمستقیم در شبکه‌ی روابط نه تنها این امکان را فراهم می‌کند که افراد عضو بتوانند از حمایت گروه، سازمان و... برخوردار شوند؛ بلکه منابع و قابلیت‌های اعضا نیز می‌تواند پیوندهای شبکه‌ای را تقویت کند.

کلمن به موضوع بستگی[1] یا سر سپردگی به ساختار شبکه‌ای اشاره می‌کند- دامنه‌ای که برخوردهای من پدید می‌آورد- که اعمال هنجارهای مؤثر را تسهیل می‌کند، اعتمادورزی به دیگران را پاس می‌دارد و از این طریق سرمایه‌ی اجتماعی را تقویت می‌نماید. در یک ساختار بازتر این احتمال افزایش می‌یابد که پایمال کردن هنجارها و ارزش‌ها بدون پاسخ بماند و کیفر نبیند. چنان چه مردم به یکدیگر کمتر اعتماد ورزند، سرمایه‌ی اجتماعی فرسوده خواهد شد و ضعیف می‌گردد. پاتنام از بحث بستگی پاتنام استفاده می‌کند و به این نتیجه می‌رسد که شبکه‌های روابط تنگاتنگ و به هم فشرده، هنجارهای مشترک و اعتماد را تقویت می‌کنند و بدین ترتیب کارکرد نهادهای مردمی را تأثیر گذارتر می‌گردانند.

یکی از کارکردهای انجمن‌ها، گروه‌ها و... خارج ساختن فرد از انزوا و حاشیه و وارد کردن وی به متن می باشد. بدین ترتیب افراد می‌توانند بر رخنه‌های اجتماعی برخاسته از پیچیدگی‌ها و چگونگی‌ها و چندگونگی‌های جامعه چیره شوند و در معرض اطلاعات و دیدگاه‌های نوین، قرار گیرند.

1. Closure.

تشریح داده‌ها

نتایج پیمایش انجام شده نشان می‌دهد که از میان ۱۲۵۰ پاسخ گوی استان زنجان ۵۶/۰ درصد (۷۰۰ نفر)، عضو انجمن‌ها، گروه‌ها، هیأت‌ها و... (رسمی و غیررسمی)، بوده‌اند. در مقابل ۴۲/۷ درصد (۵۳۴ نفر)، ارتباط مستمر با این قبیل نهادها را انکار کرده و ۱/۳ درصد (۱۶ نفر)، هیچ پاسخی به سؤال‌ها نداده‌اند.

از میان ۷۰۰ نفر پاسخ‌گویی که اظهار داشته اند در انجمن‌ها و... عضویت دارند ۲۱/۰ درصد (۱۴۷ نفر)، در اجتماعات رسمی و ۷۷/۰ درصد (۵۳۹ نفر)، در گروه‌های غیر رسمی فعالیّت می‌کردند. مهم‌ترین عضویت‌های رسمی به ترتیب در بسیج (۷۲/۱ درصد –۱۰۶ نفر)، صندوق‌های قرض الحسنه (۷/۵ درصد–۱۱ نفر)، انجمن‌های هنری– ادبی(۵/۴ درصد–۸ نفر)، انجمن‌های علمی– تخصصی (۴/۱ درصد–۶ نفر)، اتحادیه‌ها و اصناف (۴/۱ درصد– ۶ نفر)، بوده است.

از میان ۷۰۰ پاسخ گوی یاد شده و حدود ۴۴/۷ درصد (۲۴۷ نفر)، در گروه دوستان، ۲۳/۵ درصد (۱۳۰ نفر)، در شبکه‌ی خویشاوندان، ۱۱/۴ درصد (۶۳ نفر)، در هیأت‌های مذهبی، ۵/۲ درصد (۲۹ نفر)، در گروه‌های ورزشی، ۲/۹ درصد (۱۶ نفر)، در واحدهای همسایگی، ۲/۷ درصد (۱۵ نفر)، در صندوق‌های اعتباری نوبتی، ۲/۰ درصد (۱۱ نفر)، در جمع همکاران و ۲/۰ درصد (۱۱ نفر)، در تشکل‌های زنان، حضوری فعّال و مستمر داشتند. به این ترتیب می‌توان به اهمیّت شبکه‌های روابط غیر رسمی و نقش آن در تشکیل سرمایه‌ی اجتماعی پی برد. مداخله در این بخش از مناسبات اجتماعی و شبکه روابط نیاز به انجام تحقیقات اجتماعی – اقتصادی و فرهنگی بسیاری دارد که تاکنون چندان مورد توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان توسعه نبوده است. چنان چه راهبردها و خط مشی‌های کلان توسعه به سمت توسعه انسانی پایدار سوق یابد؛ این شبکه روابط می‌تواند چون تسهیل گری مؤثر عمل کند و در شکوفایی استعدادهای نهفته گره‌گشا باشد.

دلایل عدم عضویت در گروه‌ها و...

همانطور که پیش از این یادآور شدیم، سهم چشم‌گیری از پاسخ گویان بنا به دلایل گوناگونی از تعامل گروهی و حضور مستمر در عرصه‌های عمومی بازمانده بودند (۵۳۴ نفر– ۴۲/۷ درصد از پاسخ گویان). بررسی دلایل بیان شده از سوی آنها می‌تواند بازدارنده‌های مشارکت مدنی ساکنان استان زنجان را آشکار کند. به منظور سهولت در بیان مطلب؛ این دلایل در دو سطح ساختاری و فردی از یکدیگر تفکیک شده‌اند. به نظر می‌رسد که بازدارنده‌های فردی بیش از موانع ساختاری در عدم عضویت پاسخ گویان نقش داشته است:

الف) بازدارنده‌های فردی: حدود ۵۴/۷ درصد پاسخ گویان غیر عضو در گروه‌ها، تشکل‌ها و... به عوامل فردی اشاره کرده‌اند. مهم‌ترین این بازدارنده‌ها، به ترتیب اهمیّت بدین شرح می‌باشند: مشغله‌ی کاری و نداشتن فرصت (۲۳/۷ درصد– ۱۱۵ نفر)، فقدان علاقه به کار گروهی و روحیه‌ی جمعی (۲۰/۲ درصد– ۹۸ نفر)، اشتیاق به حفظ استقلال فردی (۳/۳ درصد– ۱۶ نفر)، عدم اعتقاد

مطالعات برنامه ریزی استانداری زنجان

پاسخ گو به کـار جمعی (۱/۶ درصد–۸ نفر)، ناتوانی پاسخ‌گو در انجام فعالیّت جمعـی (۱/۴ درصـد – ۷ نفـر) و سـالخوردگی پاسـخ‌گـو (۱/۲ درصد– ۶ نفر).

ب) بازدارنده‌های ساختاری: حدود ۴۵/۳درصد پاسخ گویان غیر عضو به مسایل و تنگناهای ساختاری توجه نشان داده و آنها را مانع اصلی عدم فعالیّت خویش دانسته‌اند. عمده‌ترین این موانع عبارتند از: فراهم نبودن امکانـات و شـرایط (۳۰/۰ درصـد– ۱۴۶ نفـر)، نبـود گروه و تشکلی برای عضویت در آن (۳/۹ درصد– ۱۹ نفر)، مخالفت خانواده و ندادن اجازه از سوی آنها (۲/۳ درصد– ۱۱ نفـر)، نداشـتن اعتماد به دیگران (۲/۱ درصد– ۱۰ نفر)، فقدان اعتبار کار گروهی نزد مردم (۱/۹ درصد– ۹ نفر)، فقـدان فـضای صـمیمانه و همدلانـه (۱/۲ درصد – ۶ نفر) و نداشتن شناخت کافی از دیگران (۱/۲ درصد– ۶ نفر).

تبیین یافته‌ها

عضویت یا عدم عضویت پاسخ گویان در تشکل‌ها، گروه‌ها، انجمن‌ها و... با ویژگی‌های آنان ارتباط داشته است:

- بین وضعیت عضویت پاسخ گویان و جنسیت آنها ارتباط معناداری مـشاهده نمـی‌شـود، بـه بیـان دیگـر زنـان همچـون مـردان توانسته‌اند از طریق روابط رسمی و غیر رسمی خویش در عرصه‌های عمومی حضور یابند. یادآور مـی‌شـود کـه عـضویت زنـان در گروه‌ها و شبکه‌های غیر رسمی بیش‌تر بوده است و از این جهت شرایط نابرابری را با مردان تجربه می‌کنند.

$(chi-square = ۷/۱۲۳ \qquad d.f = ۲ \qquad sig = ۰/۰۲۸)$

- بین وضعیت عضویت پاسخ گویان و سن آنها ارتباط معناداری وجود داشته است. با افزایش سن پاسخ گویان از سهم افراد عـضو تشکل‌ها، گروه‌ها و... کاسته می‌شود. در گروه‌های سنی ۱۹–۱۵ ساله و همچنین ۴۹–۴۰ ساله گرایش به عضویت در تـشکل‌هـای غیر رسمی به مراتب بیش از دیگر گروه‌های سنی بوده است.

$(chi-square = ۲۰/۹۲۲ \qquad d.f = ۶ \qquad sig = ۰/۰۰۲)$

- بین وضعیت عضویت پاسخ گویان و میزان تحصیلات آنان رابطه‌ی معناداری دیده می‌شود. افراد دارای تحصیلات دانشگاهی به مراتب بیش از افراد کم‌سواد و بی‌سواد به عضویت تشکل‌ها، گروه‌ها و... در آمـده‌انـد. عـضویت دانـش آموختگـان دانـشگاه‌هـا در تشکل‌های رسمی بیش از سایر پاسخ‌گویان بوده است.

$(chi-square = ۲۹/۴۹۰ \qquad d.f = ۷ \qquad sig = ۰/۰۰۰)$

- بین وضعیت عضویت پاسخ گویان در تشکل‌ها و وضعیت فعالیّت اقتصادی آنها ارتباط معناداری وجود داشته است. دانشجویان و دانش‌آموزان به مراتب بیش‌تر از خانه‌داران و شاغلان به تشکل‌های رسمی و غیررسمی پیوسته‌اند و در آن فعالیّت داشته‌اند.

$(chi-square = ۲۲/۹۲۴ \qquad d.f = ۶ \qquad sig = ۰/۰۰۰)$

- بین وضعیت عضویت پاسخ‌گویان در تشکل‌ها و... محل سکونت آنها ارتباط معناداری مشاهده می‌گردد. شهرنشینان بـه مراتـب بیش‌تر از روستاییان به تشکل‌های رسمی پیوسته‌اند و روستاییان به جمع‌های غیر رسمی ملحق شده‌اند.

$(chi-square = ۹/۰۲۷ \qquad d.f = ۲ \qquad sig = ۰/۰۱۱)$

- بین وضعیت عضویت پاسخ گویان در تشکل‌ها و شهرستان محل سکونت آنها رابطه‌ای وجود نداشت.
- بین وضعیت عضویت پاسخ گویان و شعاع اعتماد آنها به دیگران، ارتباط معناداری دیده می‌شود.کسانی که بیش‌تـر بـه دیگـران اعتماد داشته اند، بیش‌تر عضو تشکل‌ها، گروه‌ها و ... شده‌اند. از سوی دیگر بیش‌ترین عضویت در تشکل‌ها و گروه‌های رسـمی در میان کسانی دیده می‌شود که گسترده‌ترین دامنه اعتماد را در اختیار داشتند. به بیان دیگر با عمومیت یافتن اعتماد بـه دیگـران بـر اشتیاق مردم به حضور در تشکل‌ها (به ویژه گونه‌ی رسمی آن)، فزونی می‌گیرد.

$(chi-square = ۳۵/۰۰۰ \qquad d.f = ۶ \qquad sig = ۰/۰۰۰)$

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان عضو انجمن‌ها، گروه‌ها و...

	نام انجمن، گروه و...	اولویت نخست		اولویت دوّم	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد
اجتماعات رسمی	بسیج	۱۰۶	۷۲/۱	۱۳	۶۸/۴
	صندوق قرض الحسنه	۱۱	۷/۵	۰	–
	انجمن‌های هنری- ادبی	۸	۵/۴	۲	۱۰/۵
	انجمن‌های علمی- تخصصی	۶	¼	۳	۱۵/۸
	اتحادیه‌ها و اصناف	۶	¼	۱	۵/۳
	هلال احمر	۳	۲/۰	۰	–
	انجمن‌های دانش آموزی	۳	۲/۰	۰	–
	تعاونی مسکن	۳	۲/۰	۰	–
	سایر	۱	۰/۷	۰	–
	جمع	۱۴۷	۱۰۰/۰	۱۹	۱۰۰/۰
اجتماعات غیر رسمی	گروه دوستان	۲۴۷	۴۴/۷	۲۷	۳۲/۵
	شبکه خویشاوندان	۱۳۰	۲۳/۵	۱۹	۲۲/۹
	هیأت‌های مذهبی	۶۳	۱۱/۴	۱۰	۱۲/۰
	گروه‌های ورزشی	۲۹	۵/۲	۱۲	۱۴/۵
	واحدهای همسایگی	۱۶	۲/۹	۶	۷/۲
	صندوق‌های اعتباری نوبتی	۱۵	۲/۷	۱	۱/۲
	جمع همکاران	۱۱	۲/۰	۴	۴/۸
	تشکل زنان	۱۱	۲/۰	۲	۲/۴
	سایر	۱۷	۳/۱	۲	۲/۴
	بدون پاسخ	۱۴	۲/۵	۰	–
	جمع	۵۵۳	۱۰۰/۰	۸۳	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

مطالعات برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی۲- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان فاقد عضویت در انجمن‌ها، گروه‌ها و... براساس دلایل عدم عضویت آنها

شرح	تعداد	درصد	درصد انباشتگی
فراهم نبودن امکانات و شرایط مناسب	۱۴۶	۳۰/۰	---
مشغله‌ی کاری و مشکلات زندگی	۱۱۵	۲۳/۷	---
فقدان علاقه و روحیه‌ی کار جمعی	۹۸	۲۰/۲	---
نبودن گروه و جمعی برای عضویت	۱۹	۳/۹	---
داشتن استقلال فردی و عدم نیاز به تعامل با دیگران	۱۶	۳/۳	---
نداشتن اجازه‌ی خانواده و مخالفت آنها	۱۱	۲/۳	---
اعتماد نداشتن به دیگران	۱۰	۲/۱	---
فقدان اعتبار و اهمیّت کار گروهی نزد مردم	۹	۱/۹	---
اعتقادی به کار جمعی ندارم	۸	۱/۶	---
توانایی و مهارت برای کار گروهی ندارم	۷	۱/۴	---
فقدان فضای صمیمانه و همدلانه	۶	۱/۲	---
عدم شناخت کافی از دیگران	۶	۱/۲	---
سالخوردگی و کهولت سن	۶	۱/۲	---
سایر پاسخ	۱۵	۲/۸	---
بودن پاسخ	۶۲	۱۱/۷	---
جمع	۵۳۴	۱۰۰/۰	---

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

مشاورین برنامه ریزی استانداری زنجان

کار گروهی و فعالیّت جمعی

گسترش شبکه‌های روابط بین فردی و عضویت افراد در تشکل‌ها، گروه‌ها، انجمن‌ها و... موجب می‌گردد، آنها به انجام کارهای گروهی و فعالیّت‌های جمعی گرایش پیدا کنند. از این طریق فرد به فرصت‌های کنش متقابل با دیگران دست می‌یابد و بر توان وی به عنوان عضوی از گروه برای انجام کارهای دشوار افزوده می‌شود. در چنین شرایطی افراد بیش از گذشته به شایستگی‌ها و توانایی‌های یکدیگر اعتماد می‌کنند و کنش‌های یکدیگر را قابل پیش بینی ارزیابی می‌کنند. در این گزارش‌ها تجربه‌ی کار گروهی و فعالیّت جمعی پاسخ گویان، سنجیده شده و زمینه‌های آن، شناسایی گردیده است.

تشریح داده‌ها

از میان ۱۲۵۰ پاسخ گوی طرح پیمایش سرمایه‌ی اجتماعی (۱۳۸۶)، حدود ۵۷/۸ درصد (۷۲۲ نفر)، تجربه‌ی کار گروهی با دیگران را داشته‌اند. در مقابل ۴۱/۰ درصد (۵۱۳ نفر)، چندان فعالیت جمعی نداشتند و ۱/۲ درصد (۱۵ نفر)، نیز از دادن پاسخ به این سؤال خودداری کردند. مهم‌ترین فعالیّت‌های دسته جمعی بدین شرح می‌باشند:

الف) فعّالیّت اقتصادی و راه اندازی کسب و کار: حدود ۳۳/۸ درصد پاسخ گویان دارای تجربه کار جمعی (۲۴۴ نفر)، از این طریق به راه اندازی کسب و کار پرداخته بودند. در چنین مواردی اعضای خانواده (۴۲/۱ درصد)، دوستان (۲۴/۷ درصد)، خویشاوندان (۱۵/۷ درصد) و همکاران (۱۳/۵ درصد) بیش از دیگران در چنین اقدامی سهیم بودند. به این ترتیب می‌توان پذیرفت در زمینه‌ی اقتصادی، پس از خانواده (خویشاوندان درجه‌ی یک)، دوستان و آشنایان موقعیت ویژه‌ای پیدا کرده‌اند که می‌تواند برخاسته از شبکه‌ی روابط گسترده‌ی پاسخ گویان باشد.

ب) انجام تکالیف درسی و تحقیقات مؤظفی: نزدیک به ۱۷/۳ درصد پاسخ گویان یادشده (۱۲۵ نفر)، در این زمینه مساعدت به فعالیّت جمعی و کار گروهی کرده‌اند. حدود ۹۵/۰ درصد این دسته از پاسخ‌گویان به کمک دوستان خویش موفق به انجام تکالیف درسی و تحقیقات خود شده‌اند که می‌تواند بیانگر اهمیّت آموزش رسمی در شکل‌گیری شبکه‌ی روابط اجتماعی و اندوختن تجربه‌ی کار گروهی باشد.

پ) برگزاری مراسم، انجام شعایر و...: حدود ۹/۷ درصد پاسخ گویان یاد شده (۷۰ نفر)، در برپایی مراسم شادمانی، ماتم و اندوه، شعایر مذهبی و... فرصت آن را یافته‌اند که با جماعتی از دیگر افراد به کنش متقابل بپردازند. سهم دوستان و آشنایان حدود ۴۸/۰ درصد، خویشاوندان ۲۸/۰ درصد، همسایه‌ها و هم محله‌ای‌ها ۱۶/۰ درصد و کمترین سهم متعلق به خانواده بوده است.

ت) انجام کارهای خانه: نزدیک به ۷/۱ درصد پاسخ گویان یاد شده (۵۱ نفر)، کارهای خانه را به صورت جمعی به انجام می‌رساندند. بیش‌ترین سهم در این قبیل گروه‌ها به اعضای خانواده (۶۲/۲ درصد)، خویشاوندان (۲۴/۳ درصد) و همسایه‌ها (۸/۱درصد)، اختصاص داشته است.

ث) امور خیریه و عام المنفعه: حدود ۶/۱ درصد پاسخ گویان یاد شده (۴۴ نفر)، برای انجام امر خیر و کمک به دیگران گردهم می‌آمده‌اند و با تلاش جمعی می‌کوشیدند، مشکلات دیگران را رفع کنند. سهم دوستان (۲۴/۲ درصد)، خویشاوندان (۲۴/۲ درصد)، خانواده (۲۱/۲ درصد) و همکاران (۲۱/۲ درصد)، تقریباً یکسان بوده است. به این ترتیب می‌توان پذیرفت، انجام امور خیریه و کمک به درماندگان بیش از سایر جنبه‌ها می‌تواند مناسبات اجتماعی را گسترش دهد و سامان بخشد.

ج) سرمایه‌گذاری: نزدیک به ۴/۴ درصد پاسخ گویان یاد شده (۳۲ نفر)، کوشیده اند با دیگران مبادرت به سرمایه گذاری نمایند. سهم خانواده (۴۸/۰ درصد)، دوستان (۲۸/۰ درصد) و خویشاوندان (۱۶/۰ درصد)، بیش از دیگر افراد بوده است. این الگوی رفتاری

شباهت بسیاری به الگوی راه اندازی کسب و کـار دارد و نـشان مـی‌دهـد، هنـوز فعالیّـت اقتـصادی در سـیطره‌ی روابـط خـانوادگی و خویشاوندی باقی مانده است.

تبین یافته‌ها

بین سابقه کار گروهی و فعالیّت جمعی پاسخ گویان و برخی از دیگر ویژگی‌های آنان ارتباط وجود داشته است:

- هیچ ارتباطی بین سابقه‌ی کار گروهی پاسخ گویان و جنسیت آنها دیده نمی‌شود. به دیگر سخن زنان هم چون مردان در انجـام فعالیّت‌های جمعی حضور دارند.
- پاسخ‌گویان جوان‌تر (گروه‌های سنی ۱۹–۱۵ ساله و ۲۹–۲۰ ساله)، و همچنین پاسخ گویان سالمندتر (گروه‌هـای سـنی ۶۹–۶۰ ساله و ۷۰ ساله و بیش‌تر) نسبت به دیگر گروه‌های سنی سابقه فعالیّت جمعی فزون‌تری داشته‌اند.

$(chi-square = ۱۷/۸۷۹ \qquad d.f = ۶ \qquad sig = ۰/۰۰۷)$

- بین سابقه‌ی کار گروهی پاسخ گویان و میزان تحصیلات ارتباط معنـاداری مـشاهده نمـی‌گـردد. فعالیّـت جمعـی در هـر رده‌ی تحصیلی وجود داشته است و به سطح خاصی از آن منحصر نمی‌گردد.
- بین فعالیّت جمعی پاسخ گویان و وضعیت فعالیّت اقتصادی آنها ارتباط معناداری وجود داشته است. دانشجویان و دانـش آمـوزان بیش از خانه‌داران و بی‌کاران و بازنشستگان به کارهای گروهی روی آورده‌اند.

$(chi-square = ۱۴/۰۸۶ \qquad d.f = ۶ \qquad sig = ۰/۰۲۹)$

- بین فعالیّت جمعی پاسخ گویان و محل سکونت آنها ارتباط معناداری می‌توان مشاهده کرد. روسـتاییان بـیش از شهرنـشینان در فعالیّت‌های جمعی و کارهای گروهی حضور داشته اند. این یافته‌ها تا حـدی مـسأله خـرد خـرد شـدن[1] اجتمـاع شـهری را آشـکار می‌سازد.

$(chi-square = ۱۵/۷۰۱ \qquad d.f = ۱ \qquad sig = ۰/۰۰۰)$

- انجام فعالیّت‌های گروهی در میان ساکنان شهرستان‌های هفت گانه استان زنجان یکسان نبوده و با یکـدیگر تفـاوت معنـاداری داشته است. اهالی ماهنشان و خدابنده به مراتب بیش از ساکنان ابهر و طارم اقدام به فعالیّت‌هـای جمعـی مـی‌کننـد و بـه خـوبی می‌توان گسترش فردگرایی در ابهر، طارم و زنجان را، مشاهده کرد.

$(chi-square = ۱۷/۸۹۶ \qquad d.f = ۶ \qquad sig = ۰/۰۰۶)$

1. Atomization .

- بین انجام کار گروهی پاسخ گویان و شعاع اعتماد آنها ارتباط معناداری وجود نداشته است. بنابراین باید پذیرفت در فعالیّت‌های جمعی کمتر به مسأله اعتمادورزی توجه می‌شود و رویکرد ابزار گرایانه حاکمیت می‌یابد. نکته‌ی حائز اهمیّت این است که بیش‌ترین کار گروهی در جمع خانواده و دوستان، خانواده و خویشاوندان و دوستان و همچنین در خانواده دیده می‌شود.

$(chi-square = ۱۹/۶۲۶ \qquad d.f = ۶ \qquad sig = ۰/۰۰۰)$

- فعالیّت جمعی پاسخ گویان با مهاجر یا غیر مهاجر بودن خانوارها ارتباط معناداری نداشته است. به بیان دیگر خانوارهای مهاجر جزو منزوی و حاشیه اجتماع خویش نیستند و به خوبی توانسته‌اند با آن در هم آمیزند.
- بین انجام فعالیّت جمعی پاسخ گویان و عضویت آنها در تشکل‌ها رابطه‌ی معناداری دیده می‌شود. کسانی که عضو تشکل‌ها بودند به مراتب بیش‌تر از افراد غیر عضو مبادرت به کارهای گروهی کرده‌اند. یادآور می‌شود که اعضای تشکل‌های غیررسمی بیش از اعضای تشکل‌های رسمی به فعالیّت‌های جمعی روی آورده‌اند.

$(chi-square = ۴۹/۰۶۵ \qquad d.f = ۲ \qquad sig = ۰/۰۰۰)$

- کسانی که دامنه‌ی انتظارات آنها به خانواده و خویشاوندان محدود نشده و به جمع دوستان و سایر افراد نیز گسترش یافته است، بیش از دیگران به فعالیّت‌های جمعی، گرایش نشان داده‌اند.

$(chi-square = ۱۳/۳۹۵ \qquad d.f = ۴ \qquad sig = ۰/۰۰۹)$

- بین نوع فعالیّت جمعی و جنسیت پاسخ گویان ارتباط معناداری دیده می‌شود. مردان در فعّالیّت‌هایی چون امور خیریه، برگزاری مراسم، راه اندازی کسب و کار و آموزش مهارت حضور پررنگ‌تری دارند. این فعالیّت‌ها در خارج از خانه تحقق می‌یابند، در مقابل زنان به کارهایی چون انجام گروهی امور منزل، سرمایه‌گذاری و انجام تکالیف درسی بیش‌تر از دیگر امور می‌پردازند.

$(chi-square = ۶۷/۱۸۷ \qquad d.f = ۶ \qquad sig = ۰/۰۰۰)$

- بین نوع فعالیّت جمعی پاسخ گویان و محل سکونت آنان نیز رابطه‌ی معناداری وجود داشته است. شهرنشینان بیش‌تر به فعالیّت‌هایی چون فراگیری مهارت و پیشه، سرمایه‌گذاری و انجام تکالیف درسی، گرایش داشته‌اند. در صورتی که روستاییان به کارهایی چون انجام گروهی کارهای خانه، راه اندازی کسب و کار، انجام امور خیریه و برگزاری مراسم و شعایر تمایل نشان داده‌اند.

$(chi-square = ۶۵/۹۹۰ \qquad d.f = ۶ \qquad sig = ۰/۰۰۰)$

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۳- چگونگی توزیع پاسخ گویان دارای سابقه‌ی فعالیّت گروهی و کار جمعی

نوع همکاری	تعداد	درصد
کار اقتصادی و راه اندازی شغل	۲۴۴	۳۳/۸
تکالیف درسی و تحقیقات مؤظفی (دوره‌ی دانشجویی، دانش آموزی و...)	۱۲۵	۱۷/۳
برگزاری مراسم و ...	۷۰	۹/۷
انجام کارهای خانه	۵۱	۷/۱
امور خیریه و عام المنفعه	۴۴	۶/۱
سرمایه گذاری اقتصادی	۳۲	۴/۴
آموزش و فراگیری مهارت	۲۵	۳/۵
انجام فعالیّت‌های ورزشی	۲۲	۳/۰
فعالیّت‌های موسمی (خانه تکانی، اسباب کشی و...)	۱۵	۲/۱
فعالیّت‌های بسیج	۱۵	۲/۱
پادرمیانی و حل اختلاف	۹	۱/۲
مشارکت در طرح های توسعه روستایی	۶	۰/۸
تشکیل نهادهای مردمی (سمن)	۵	۰/۷
برنامه های تفریحی گروهی	۵	۰/۷
راه اندازی صندوق های اعتباری نوبتی	۴	۰/۶
سایر پاسخ‌ها	۲۷	۳/۷
بدون پاسخ	۲۳	۳/۲
جمع	۷۲۲	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

انتظار از دیگران

وظایف و تکالیف افراد برخاسته از تعهد و ادای دینی است که انتظار می‌رود در آینده به انجام کار یا اقدامی بی‌انجامد. کلمن وظایف را ناشی از هنجارهای تعمیم یافته[1] باز می‌شناسد و این هنجارهای تعمیم یافته را به دیده‌ی انتظارات شکل گرفته در روابط شخصی بین فردی ویژه می‌نگرد. گمان می‌رود این وظایف و انتظارات بر نظامی از بده بستان[2] اطلاعات، دانش، ادای دین و... استوار است و می‌تواند اشتیاق افراد را برای ایفای نقش در این داد و ستدها، برانگیزد.

1. Generalized norms.
2. Exchange.

مطالعه‌ی انتظار افراد از دیگران می‌تواند از دیگر شاخص‌های سنجش سرمایه‌ی اجتماعی باشد. هرچه این انتظار از افراد کمتر و یا نزدیک‌تری باشد، می‌توان گفت بده بستان در نظام بسته‌تر صورت گرفته است و در نتیجه سرمایه‌ی اجتماعی افراد کمتر فرصت بالندگی و رشد یافته است. بررسی پیمایش یادشده حکایت از آن دارد که:

الف) حدود ۴۷/۸ درصد پاسخ گویان (۵۹۸ نفر)، تنها به یک منبع اشاره کرده‌اند. از این میان ۴۲/۶ درصد (۵۳۲ نفر)، فقط به خانواده، ۲/۸ درصد(۳۵ نفر)، فقط به دوستان، ۱/۴ درصد فقط به خویشاوندان و ۱/۱ درصد (۱۳ نفر)، به سایر افراد امید بسته بودند و در هنگام سختی از آنها انتظار کمک و یاری داشتند.

ب) نزدیک به ۲۷/۳ درصد پاسخ گویان (۳۴۱ نفر)، از دو منبع یاری دهنده یاد کرده اند. در بین این افراد ۱۴/۹ درصد (۱۸۶ نفر)، به خانواده و خویشاوندان، ۸/۶ درصد (۱۰۸ نفر)، به خانواده و دوستان، ۱/۲ درصد (۱۵ نفر)، به خانواده و همکاران، ۲/۶ درصد (۳۲ نفر)، به خانواده و سایر افراد اشاره داشتند. به این ترتیب می‌توانیم شاهد افزایش سهم دوستان در میان دیگر منابع یاری دهنده باشیم.

پ) حدود ۱۱/۵ درصد پاسخ‌گویان (۱۴۴ نفر)، از سه منبع برای یاری گرفتن از آنها سخن گفته‌اند. در بین آنها ۱۰/۷ درصد (۱۳۴ نفر)، به خانواده، خویشاوندان و دوستان اشاره کرده‌اند.

ث) نزدیک به ۷/۲ درصد پاسخ گویان (۹۰ نفر)، دامنه‌ی انتظار گسترده‌ای داشته‌اند و چهار منبع خانواده، خویشاوندان،دوستان و همکاران را برای دوره‌ی سختی و هنگام دشواری حلال مشکل دانسته‌اند. یادآور می‌شود که ۱/۸ درصد پاسخ گویان (۲۳ نفر)، هیچ کس را یاور و همراه خویش در هنگام رویارویی با مشکل نداشته اند. ۱/۴ درصد نیز به خداوند دایم توسل می‌جستند (۱۸ نفر).

تبیین یافته‌ها

بررسی پیوند بین انتظار پاسخ گویان در هنگام بروز مشکلات و برخی از ویژگی‌های آنان آشکار می‌سازد که:

- بین دامنه‌ی انتظار پاسخ گویان و جنسیت آنها ارتباط معناداری وجود داشته است. مردان بیش از زنان توانسته‌اند در نظام بده بستان اجتماعی وارد شوند و از این رو از افراد بیش‌تری انتظار همکاری و یاری دارند.

$(chi-square = ۶۳/۲۴۹ \qquad d.f = ۴ \qquad sig = ۰/۰۰۰)$

- بین دامنه انتظار پاسخ گویان و سن آنان رابطه‌ی معناداری دیده می‌شود. افراد واقع در گروه های سنی ۱۹-۱۵ ساله و ۲۹-۲۰ ساله بیش از دیگران به هنگام سختی و بروز مشکل از خانواده و خویشاوند انتظار یاری دارند، امّا در گروه‌های سنی بالاتر و افراد سالمندتر این انتظارات به شبکه‌های دوستان و همکاران نیز گسترش می‌یابد.

$(chi-square = ۱۴۹/۴۴۳ \qquad d.f = ۲۸ \qquad sig = ۰/۰۰۰)$

- بین دامنه انتظار پاسخ گویان و وضعیت فعالیّت اقتصادی آنها ارتباط معناداری وجود داشته است. خانه داران و شاغلان بیش از دیگران به خانواده و خویشاوند اتکاء داشته و دانشجویان و دانش آموزان به دوستان و همتایان خود متکی بوده‌اند.

$(chi-square = ۱۶۷/۹۹۵ \quad d.f = ۲۴ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- شهرنشینان بیش از روستاییان به دوستان و همکاران خویش امید داشتند و در مقابل روستانشینان بیش‌تر به خانواده و شبکه‌ی خویشاوندان خویش وابسته بودند.

$(chi-square = ۶۵/۰۲۶ \quad d.f = ۴ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- هرچه شعاع اعتماد پاسخ گویان افزایش یابد، بر دامنه‌ی انتظار آنان افزوده می‌شود. کسانی که افراد بیش‌تری را قابل اعتماد می‌دانستند، بیش از دیگران هنگام بروز سختی و مشکل انتظار یاری و کمک داشتند.

$(chi-square = ۹۷۱/۴۴۴ \quad d.f = ۱۲ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- بین دامنه انتظار پاسخ گویان و عضویت آنها در تشکل‌ها ارتباط معناداری مشاهده می‌گردد. کسانی که عضو تشکل‌ها، انجمن‌ها و ... بودند، از دامنه‌ی انتظارات گسترده‌تری نیز بهره داشتند. به بیان دیگر افرادی که به فعالیّت در عرصه‌های عمومی روی آورده بودند، توانسته بودند اشخاص معتمدی را بیابند که در هنگام سختی بتوان از آنها امید یاری و کمک داشت.

$(chi-square = ۶۱/۱۹۶ \quad d.f = ۸ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- بین دامنه انتظار پاسخ‌گویان و سابقه مهاجرت خانوار آنها رابطه‌ای وجود نداشته است. به دیگر سخن مهاجرت خانوار اختلال جدی در مناسبات اجتماعی افراد ایجاد نکرده است.

- هرچه شبکه ارتباط پاسخ گویان وسیع‌تر و مناسبات با غیر خویشاوندان بیش‌تر؛ دامنه انتظارات از دیگران نیز گسترده‌تر. به این ترتیب می‌توان پذیرفت با گسترش روابط غیر خانوادگی امکان رویارویی با مشکلات و سختی‌ها بیش‌تر فراهم آید.

$(chi-square = ۷۲۹/۲۶۱ \quad d.f = ۱۲ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ٤- چگونگی توزیع پاسخ‌گویان براساس مراجعه به افراد در هنگام سختی

شرح	تعداد	درصد
فقط خانواده	۵۳۲	۴۲/۶
فقط خویشاوندان	۱۸	۱/۴
فقط دوستان	۳۵	۲/۸
فقط همکاران	۱	۰/۱
سایر افراد (همسایه‌ها، شورا، ریش سفیدان و ...)	۱۲	۱/۰
خانواده و خویشاوندان	۱۸۶	۱۴/۹
خانواده و دوستان	۱۰۸	۸/۶
خانواده و همکاران	۱۵	۱/۲
خانواده و سایر افراد	۳۲	۲/۶
خانواده، خویشاوندان و دوستان	۱۳۴	۱۰/۷
خانواده، دوستان و همکاران	۶	۰/۵
خانواده، خویشاوندان و همکاران	۲	۰/۲
خانواده، دوستان و سایر افراد	۲	۰/۲
خانواده، خویشاوندان، دوستان و همکاران	۹۰	۷/۲
خدا و ائمه	۱۸	۱/۴
هیچ کس	۲۳	۱/۸
سایر پاسخ ها	۱۵	۱/۲
بدون پاسخ	۲۱	۱/۷
جمع کل	۱۲۵۰	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

۱-۲-۵-۲- تحلیل مسایل و مشکلات اجتماعی (آسیب‌ها)

انسان‌ها موجوداتی اجتماعی هستند که در اجتماع زندگی می‌کنند و سرنوشت شان به یکدیگر گره خورده است. آنها برای برقراری ارتباط با یکدیگر و زندگی مسالمت جویانه به خلق ارزش‌ها و قواعدی چند مبادرت می‌ورزند. ارزش‌ها و قواعدی که طبیعی و همیشگی نمی‌مانند؛ امّا افراد باید آنها را بپذیرند تا بتوانند اجتماعی مدنی برای زندگی با یکدیگر پدید آورند. اگرچه افراد حقوق خویش را مقدم می‌شمارند و در نحوه‌ی زندگی آزاد می‌باشند؛ امّا کنش‌های خویش را در بستر اجتماعی[1] به انجام می‌رسانند. به این ترتیب ناچارند ارزش‌ها، قواعد، هنجارها و... پذیرفته شده‌ی اجتماع را درک کنند و به آنها احترام گذارند.

1. Social Context.

تمامی اجتماعات انسانی باید به درجه‌ای از نظم اجتماعی دست یابند و آن را استقرار بخشند وگرنه به نابودی خواهند گرایید. سه وسیله برای استقرار و گسترش نظم اجتماعی وجود دارد:

- وسایل اِعمال فشار و زور (استفاده از پلیس و زندان)؛
- وسایل سودمندگرا (مشوّق‌های اقتصادی، هزینه‌های عمومی و زیرساخت‌ها)؛
- وسایل هنجاری (جذابیت ارزش‌ها و آموزش اخلاقی).

جامعه‌ای که برای حفظ نظم اجتماعی بیش از هر چیز، به ابزارهای قهرآمیز و زور متوسل می‌شود، جامعه‌ای است فاقد اعتماد عمومی و ناکارآمد در حفظ آزادی‌های انسانی. درچنین جامعه‌ای ارزش‌ها درونی نشده اند و برقراری نظم در آن مستلزم صرف هزینه‌های گزاف و استفاده از نیروهای بسیار می‌باشد. از آن جا که افراد برای زیستن در اجتماع به قاعده و نظمی نیاز دارند که بتوانند رفتارهای آن را تنظیم کنند. نظم اجتماعی از طریق استفاده از مشوّق های اجتماعی و اقتصادی بهتر حفظ می‌گردد تا کیفر دادن کسانی که بر هم زننده‌ی قواعد اجتماع اند. هرچه قدر برای استقرار و حفظ نظم اجتماع استفاده از زور و فشار کاهش یابد، نتایج مؤثرتر و پایدارتر خواهند بود و بدین ترتیب خودگرانی اجتماع بهتر تحقق خواهد یافت. برای آن که نظم اجتماعی بتواند اندک اندک ارزش‌های مدنیت[1] را حاکم گرداند و آنها را مستدام سازد باید افراد بیش‌تری در ارزش‌های اصیل مشترک به توافق و همرایی برسند. از این طریق نه تنها بیش‌تر افراد، در بیش‌تر اوقات پایبند ارزش ها و حافظ حرمت آن ها خواهند بود، بلکه نیاز کمتری به اِعمال زور و فشار احساس می‌گردد.

فرانسیس فوکویاما به طرز ساده‌ای سرمایه‌ی اجتماعی را "اندوخته های مشترک جامعه" توصیف می‌کند. وی بر این باور است که هرچه این اندوخته غنی‌تر باشد و کمتر تهدید شود؛ جامعه از سرمایه‌ی اجتماعی بیش‌تری برخوردار خواهد شد. رابرت پاتنام سرمایه اجتماعی را چنین تعریف می‌کند: " شبکه ها، هنجارها و اعتمادی هستند که افراد جامعه را قادر می‌سازند به طور مؤثرتری دست به کنش های جمعی زنند تا به اهداف مشترک برسند." این اندیشمندان و بسیاری دیگر بحث کرده‌اند که جوامع امروز سرمایه‌ی اجتماعی خویش را از دست می‌دهند و یکی از مهم‌ترین دلایل آن افزایش ارتکاب جرایم و فزونی گرفتن قربانیان آنها است. بسیاری از سالمندان و میان‌سالان از امنیت و آسایش زندگی در گذشته سخن می‌گویند و برای آن دوره اظهار دلتنگی می‌کنند. آنان از اعتماد داشتن به همسایه‌ها، هم محله‌ای‌ها و... یاد می‌کنند و مناسبات نزدیک ساکنان یک محله را یادآور می‌شوند. به این ترتیب آنها نیز همچون اندیشمندان یاد شده به این نتیجه رسیده اند که "هرچه جامعه در سرمایه‌ی اجتماعی توانگرتر باشد، جای مدنی و مناسبی می‌شود برای آن که در آن زندگی کنیم."

1. Civility.

در این گزارش ما روند برخی از مهم ترین جرایم را در سال‌های ۸۰-۱۳۷۶، بررسی خواهیم کرد. تلاش ما بر این بوده است که تحلیلی از روند ده ساله (۸۵-۱۳۷۶)، ارتکاب جرایم ارایه دهیم که به دلیل فقدان اطلاعات سال‌های اخیر به همین مقدار بسنده شده است. این اطلاعات بر پایه‌ی آمار پرونده های مختومه دادگاه‌های عمومی کشور- قوه‌ی قضاییه استخراج گردیده و به دلیل مقایسه‌ی دوره ی پنج ساله آن می‌تواند شاخص مناسبی برای تجزیه و تحلیل فراهم آورد.

بررسی تعداد ارتکاب قتل عمد در استان زنجان در سال‌های ۸۰-۱۳۷۶، آشکار می‌سازد که روند آن یک‌نواخت نبوده است. تا سال ۱۳۷۸، این روند فزاینده و در سال ۱۳۷۹ کاهنده گردیده است. نرخ رشد قتل عمد استان زنجان در مقایسه با نرخ رشد این جرم در کشور روندی با اُفت و خیزی بیش‌تر را پشت سر گذاشته است. افزایش این نرخ رشد در سال ۱۳۷۸ و کاهش چشم‌گیر آن در سال ۱۳۷۹، به هیچ وجه تناسبی با روند ارتکاب قتل عمد در کشور نداشت. با توجه به سهم جمعیّت شهرستان های هفت گانه استان باید پذیرفت که در دوره‌ی یاد شده در شهرستان‌های خدابنده و ابهر بیش از حد انتظار قتل عمد به وقوع پیوسته و در مقابل در طارم و ماهنشان این جرم کمتر از حد میانگین رخ داده است.

جدول شماره‌ی ۵- تعداد پرونده‌های مختومه قتل عمد دادگاه‌های عمومی استان زنجان طی دوره‌ی ۱۳۸۰-۱۳۷۶

سال / شرح	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰
زنجان	۲۲	۱۵	۱۵	۲۱	۱۷
ابهر	۲	۶	۱۴	۴	۱۴
ایجرود	۰	۰	۰	۰	۰
خدابنده	۳	۱۰	۲۴	۴	۲
خرمدره	۱	۲	۴	۲	۳
طارم	۰	۰	۰	۱	۰
ماهنشان	۰	۰	۰	۰	۱
جمع	۲۸	۳۳	۵۷	۳۲	۳۷
کل کشور	۳۲۲۷	۳۶۷۰	۳۹۱۶	۴۹۵۶	۴۶۳۶
نرخ رشد استان (درصد)	-	۱۵/۲	۴۲/۱	-۸۸/۱	۱۳/۵
نرخ رشد در کشور(درصد)	-	۱۲/۱	۶/۳	۲۱	-۶/۹

مأخذ: عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۶: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، خرداد ۱۳۷۷.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۷: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، اردیبهشت ۱۳۷۸.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۸: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۷۹.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۹: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، تیر ۱۳۸۰.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۸۰: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۸۱.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی ۱- مقایسه‌ی نرخ رشد قتل عمد استان زنجان با کشور در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶

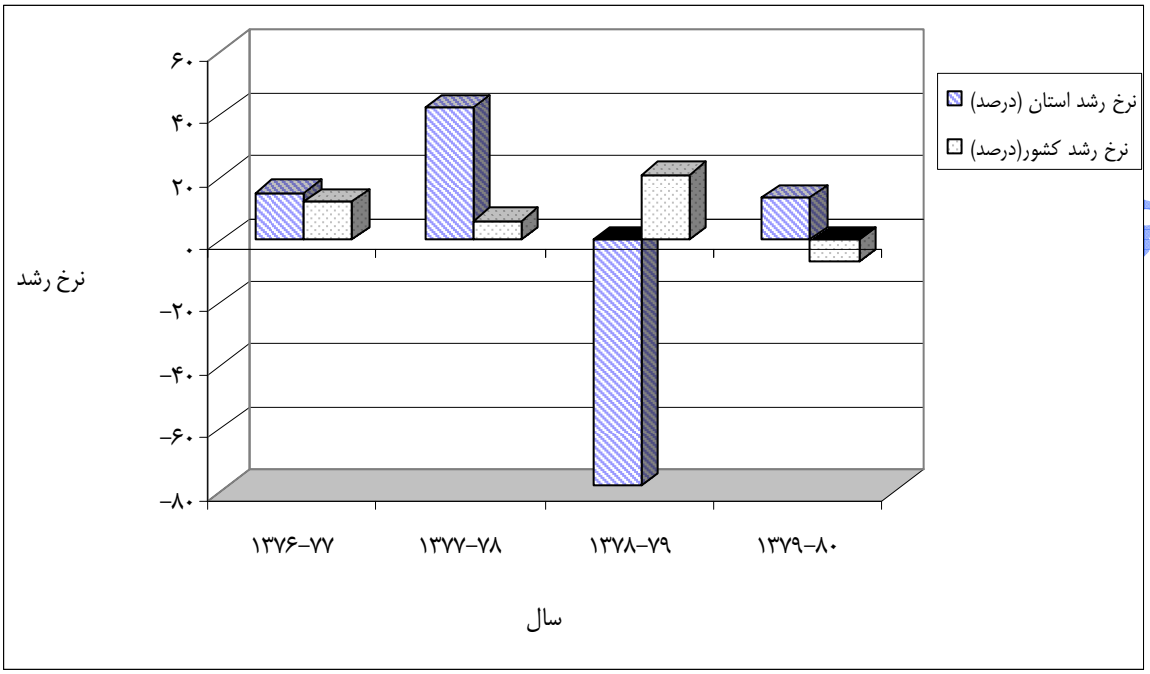

مأخذ: عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۶: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، خرداد ۱۳۷۷.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۷: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، اردیبهشت ۱۳۷۸.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۸: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۷۹.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۹: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، تیر ۱۳۸۰.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۸۰: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۸۱.

بررسی تعداد ارتکاب قتل غیر عمد در استان زنجان در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶، نشان می‌دهد که روند آن تا سال ۱۳۷۹ همواره فزاینده بوده و تنها در سال ۱۳۸۰، کاهش ناچیزی داشته است. نرخ رشد قتل غیرعمد استان در مقایسه با این نرخ در کشور، روندی پرنوسان (با فراز و فرود شدید)، یافته و کمتر از روند عمومی کشور تبعیت کرده است.

با توجه به سهم جمعیّت شهرستان‌های هفت گانه استان می‌توان پذیرفت در دوره‌ی یاد شده در شهرستان ابهر ارتکاب به قتل غیرعمد حدود دو برابر تعداد مورد انتظار بوده است. در شهرستان زنجان این جرم اندکی بیش از حد انتظار رخ داده است و در دیگر شهرستان‌های استان کمتر از حد انتظار بوده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول شماره‌ی ٦- تعداد پرونده‌های مختومه‌ی قتل غیرعمد دادگاه های عمومی استان زنجان در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷٦

شرح / سال	۱۳۷٦	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰
زنجان	۱۱۲	۹۰	۱۱۲	۱۱۶	۱۰۶
ابهر	۶۶	۸۱	۷۰	۶۷	۶۳
ایجرود	۰	۰	۰	۱۹	۸
خدابنده	۱۲	۲۴	۲۱	۳۲	۴۳
خرمدره	۶	۱۲	۶	۱	۵
طارم	۰	۰	۰	۶	۱۳
ماهنشان	۰	۱	۴	۸	۱۰
جمع	۱۹۶	۲۰۸	۲۱۳	۲۴۹	۲۴۸
کل کشور	۱۷۱۵۰	۱۶۸۵۰	۱۷۸۲۳	۱۹۲۶۸	۲۱۶۶۵
نرخ رشد استان (درصد)	-	۵/۸	۲/۳	۱۴/۵	-۰/۴
نرخ رشد در کشور(درصد)	-	-۱/۸	۵/۵	۷/۵	۱۱/۱

مأخذ: عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۶: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، خرداد ۱۳۷۷.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۷: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای ، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، اردیبهشت ۱۳۷۸.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۸: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت طرحها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۷۹.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۹: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرحها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، تیر ۱۳۸۰.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۸۰: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرحها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۸۱.

نمودار شماره‌ی ۲- مقایسه‌ی نرخ رشد قتل غیر عمد استان زنجان با کشور در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷٦

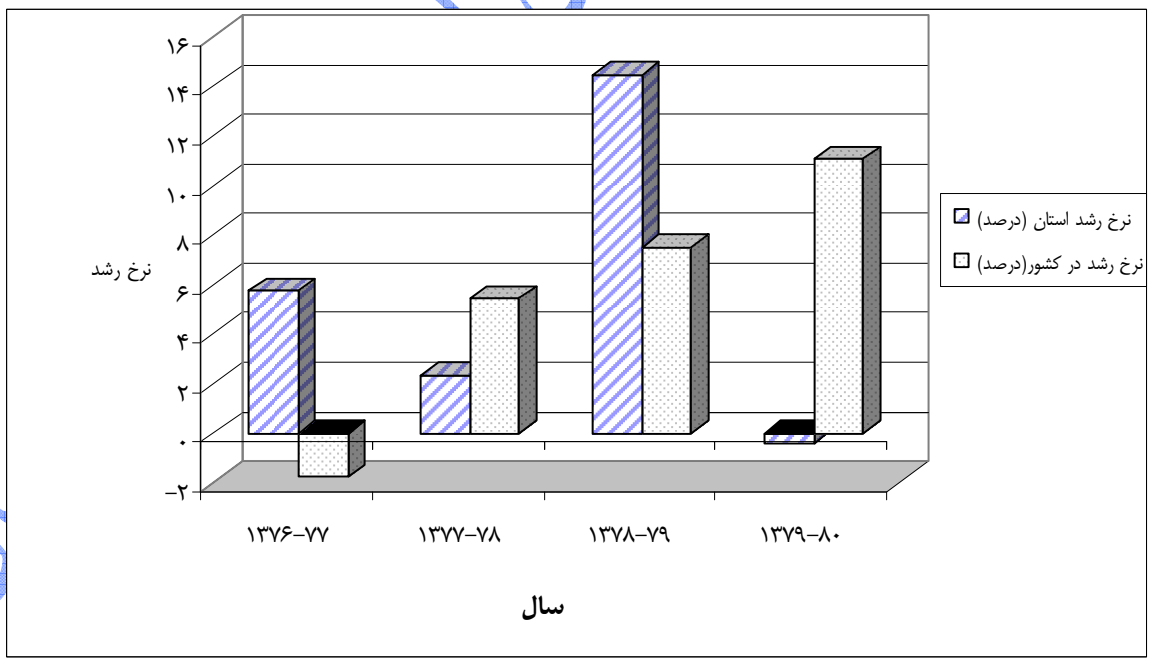

مأخذ: عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۶: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، خرداد ۱۳۷۷.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۷: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، اردیبهشت ۱۳۷۸.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۸: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت طرحها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۷۹.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۹: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرحها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، تیر ۱۳۸۰.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۸۰: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرحها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۸۱.

معاونت برنامه ریزی و ا

بررسی تعداد ارتکاب ضرب و جرح در استان زنجان در دوره‌ی ۱۳۸۰-۱۳۷۶، نشان می‌دهد که روند آن در ابتدا کاهنده و سپس فزاینده بوده است. نرخ رشد ایراد ضرب و جرح استان زنجان کاملاً متفاوت از نرخ رشد آن در کشور می‌باشد. همچون روند قتل غیرعمد، ایراد ضرب و جرح نیز روندی پرفراز و نشیب داشته است.

با توجه به سهم اهمیّت شهرستان‌های هفت‌گانه استان می‌توان گفت در دوره‌ی یاد شده، ایراد ضرب و جرح در ابهر و خرمدره بیش از حد انتظار به وقوع پیوسته و در ماهنشان و زنجان از حد انتظار اندکی کمتر بوده است. در روند عمومی کشور افزایش ایراد ضرب و جرح با کاهش قتل عمد همراه می‌گردد، امّا شهرستان ابهر از چنین روندی تبعیت نکرده است.

جدول شماره‌ی ۷- تعداد پرونده‌های مختومه ایراد ضرب و جرح دادگاه‌های عمومی استان زنجان در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶

سال / شرح	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰
زنجان	۲۱۴۶	۱۸۸۰	۱۷۷۹	۱۲۹۵	۱۵۳۸
ابهر	۶۸۷	۶۹۶	۷۰۸	۸۱۲	۱۱۲۶
ایجرود	۰	۰	۰	۱۴۰	۱۵۱
خدابنده	۷۲۷	۶۶۶	۵۹۷	۵۰۹	۷۷۲
خرمدره	۲۹۲	۲۶۴	۲۷۳	۵۳۸	۵۵۹
طارم	۰	۰	۰	۱۹۸	۱۹۱
ماهنشان	۰	۱۱۱	۲۲۱	۱۴۶	۷۰
جمع	۳۸۵۲	۳۶۱۷	۳۵۷۸	۳۶۳۸	۴۴۰۷
کل کشور	۲۷۴۴۰۳	۲۹۲۱۵۵	۳۱۰۵۸۷	۳۵۱۶۱۵	۴۰۴۹۳۷
نرخ رشد استان (درصد)	-	-۶/۵	-۱/۱	۱/۶	۱۷/۴
نرخ رشد در کشور(درصد)	-	۶/۱	۵/۹	۱۱/۷	۱۳/۲

مأخذ: عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۶: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، خرداد ۱۳۷۷.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۷: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، اردیبهشت ۱۳۷۸.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۸: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۷۹.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۹: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، تیر ۱۳۸۰.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۸۰: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۸۱.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی ۳- مقایسه‌ی نرخ رشد ایراد ضرب و جرح استان زنجان با کشور در دوره‌ی ۱۳۸۰-۱۳۷۶

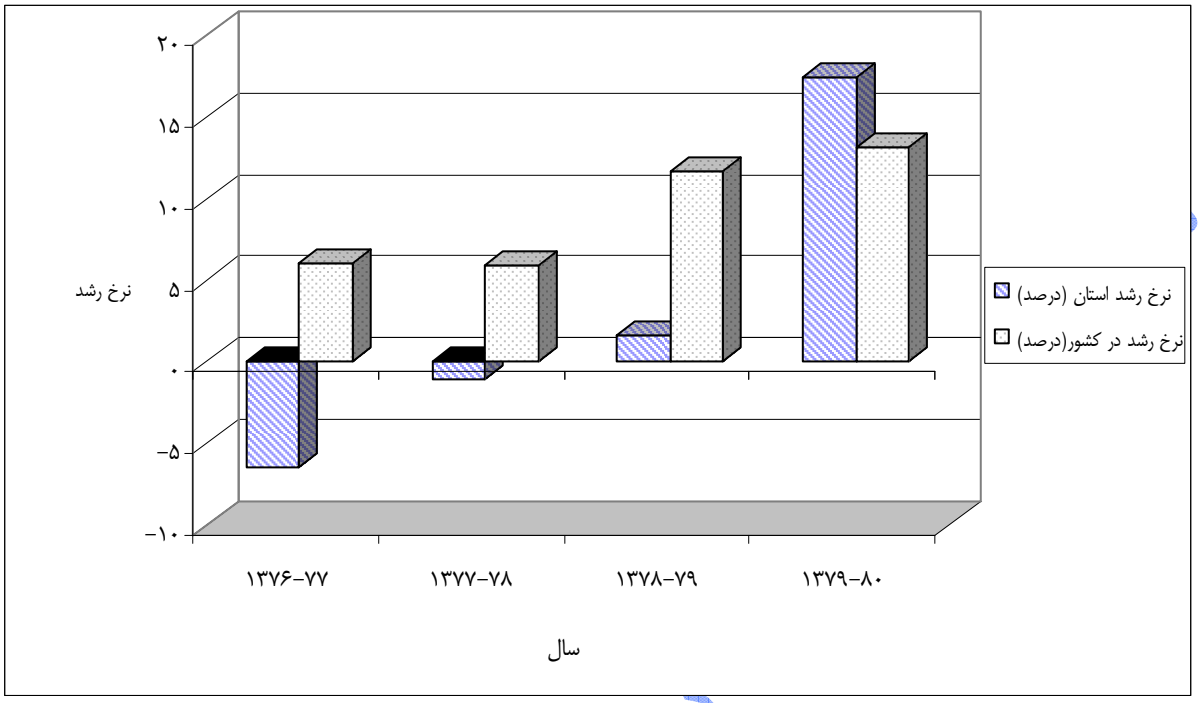

مأخذ: عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۶: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، خرداد ۱۳۷۷.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۷: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، اردیبهشت ۱۳۷۸.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۸: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۷۹.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۹: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، تیر ۱۳۸۰.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۸۰: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۸۱.

بررسی تعداد ارتکاب به تصرف عدوانی و مزاحمت در استان زنجان در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶، نشان می‌دهد که روند آن ابتدا کاهنده (درسال های ۷۸-۱۳۷۷)، و پس از آن شتابی فزاینده یافته است. اگرچه نرخ رشد این جرم در کشور همواره رو به افزایش بوده، امّا بر مقدار آن به تدریج افزوده شده است. در صورتی که در استان زنجان این روند مسیر پرفراز و نشیبی را پیموده است.

با توجه به سهم جمعیّت هر شهرستان می‌توان گفت در دوره‌ی یاد شده در شهرستان‌های خدابنده و ابهر این جرم بیش از حد انتظار رخ داده و در مقابل در شهرستان های زنجان و ماهنشان و طارم کمتر از حد انتظار با ارتکاب این جرم روبه رو بوده‌ایم.

جدول شماره‌ی ۸- تعداد پرونده‌های مختومه‌ی تصرف عدوانی و مزاحمت دادگاه‌های عمومی استان زنجان

در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶

سال / شرح	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰
زنجان	۱۰۲۳	۸۲۸	۵۴۸	۵۶۹	۵۸۴
ابهر	۲۹۰	۲۸۲	۳۳۴	۳۴۵	۵۱۸
ایجرود	۰	۰	۰	۱۹۲	۱۷۶
خدابنده	۳۶۹	۲۸۵	۲۸۶	۲۸۴	۵۸۴
خرمدره	۱۰۴	۴۸	۱۳۲	۲۳۲	۱۲۲
طارم	۰	۰	۰	۱۵۹	۱۷۲
ماهنشان	۰	۱۸	۸۹	۹۰	۴۰
جمع	۱۷۸۶	۱۴۶۱	۱۳۸۹	۱۸۷۱	۲۱۹۶
کل کشور	۱۲۱۳۶۵	۱۲۵۴۱۵	۱۳۱۷۶۴	۱۴۷۵۰۹	۱۷۶۱۳۵
نرخ رشد استان (درصد)	-	-۲۲/۲	-۵/۲	۲۵/۸	۱۴/۸
نرخ رشد در کشور(درصد)	-	۳/۲	۴/۸	۱۰/۷	۱۶/۳

مأخذ: عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۶: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، خرداد ۱۳۷۷.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۷: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، اردیبهشت ۱۳۷۸.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۸: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۷۹.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۹: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، تیر ۱۳۸۰.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۸۰: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۸۱.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی ٤- مقایسه‌ی نرخ رشد تصرف عدوانی و مزاحمت استان زنجان با کشور در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷٦

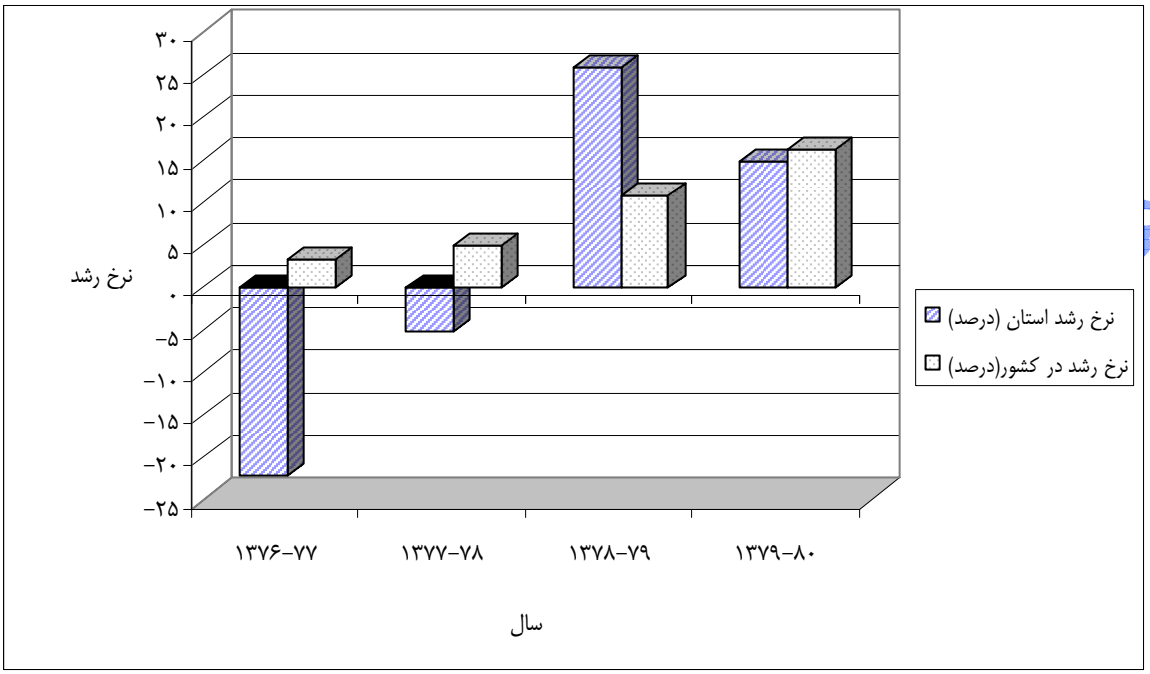

مأخذ: عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۶: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، خرداد ۱۳۷۷.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۷: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، اردیبهشت ۱۳۷۸.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۸: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۷۹.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۹: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، تیر ۱۳۸۰.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۸۰: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۸۱.

بررسی تعداد ارتکاب به اختلاس، ارتشاء و جعل در استان زنجان طی دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶، آشکار می‌سازد که گرچه روند آن همواره فزاینده بوده، امّا نرخ رشد آن با یک سال پیش‌دستی همراه گردیده است. نرخ رشد این جرایم استان در سال ۱۳۷۷ حدود ۴/۳ درصد و سال بعد به ۱۱/۳ می‌رسد. حال آن که ارتکاب به این جرایم در سال ۱۳۷۸ (یک سال بعد)، برای کشور ۵/۹ درصد و در سال بعد (۱۳۷۹) به ۱۱/۷ درصد بالغ می‌گردد.

با توجه به سهم جمعیّت هر شهرستان باید پذیرفت در دوره‌های یاد شده در شهرستان‌های زنجان و خرمدره این جرایم بیش از حد انتظار به وقوع پیوسته و در مقابل در شهرستان‌های خدابنده، ماهنشان و ابهر ارتکاب به این جرایم پایین‌تر از حد انتظار بوده است.

پژوهشگاه استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۹- تعداد پرونده‌های مختومه‌ی اختلاس، ارتشاء و جعل دادگاه های عمومی استان زنجان

در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶

سال / شرح	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰
زنجان	۷۹۷	۷۶۲	۸۲۱	۸۲۱	۸۱۴
ابهر	۱۴۵	۱۷۳	۲۰۵	۱۹۰	۲۹۸
ایجرود	۰	۰	۰	۱۹	۱۳
خدابنده	۱۰۳	۱۱۷	۹۸	۱۳۸	۲۹۶
خرمدره	۴۸	۶۴	۱۲۴	۲۹۳	۱۶۰
طارم	۰	۰	۰	۳۶	۲۹
ماهنشان	۰	۲۶	۳۹	۲۰	۱۳
جمع	۱۰۹۳	۱۱۴۲	۱۲۸۷	۱۵۱۷	۱۶۲۳
کل کشور	۲۷۴۴۰۳	۲۹۲۱۵۵	۳۱۰۵۸۷	۳۵۱۶۱۵	۴۰۴۹۳۷
نرخ رشد استان (درصد)	-	۴/۳	۱۱/۳	۱۵/۲	۶/۵
نرخ رشد در کشور(درصد)	-	۶/۱	۵/۹	۱۱/۷	۱۳/۲

مأخذ: عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۶: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، خرداد ۱۳۷۷.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۷: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، اردیبهشت ۱۳۷۸.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۸: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت طرحها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۷۹.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۹: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرحها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، تیر ۱۳۸۰.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۸۰: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرحها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۸۱.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی ۵- مقایسه‌ی نرخ رشد اختلاس، ارتشاء و جعل استان زنجان با کشور در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶

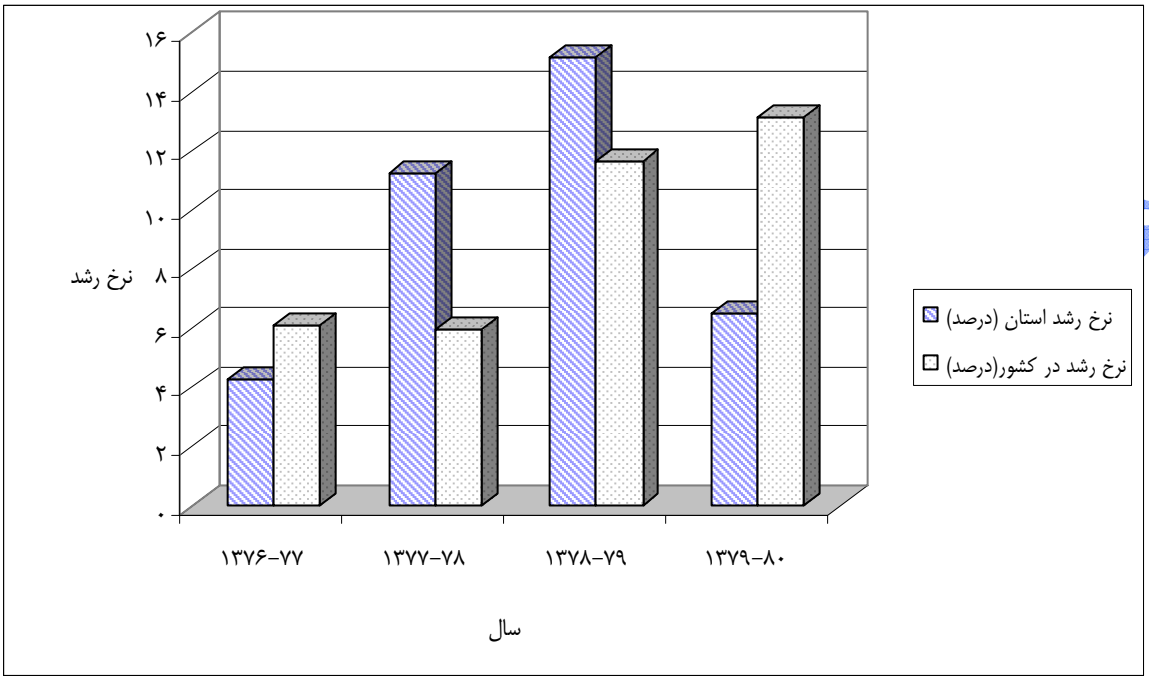

مأخذ: عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۶: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، خرداد ۱۳۷۷.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۷: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، اردیبهشت ۱۳۷۸.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۸: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۷۹.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۹: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، تیر ۱۳۸۰.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۸۰: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۸۱.

بررسی تعداد ارتکاب به صدور چک بلامحل در استان زنجان در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶، نشان می‌دهد که روند آن همواره فزاینده بوده و در مقایسه با روند عمومی افزایش شتابان‌تری را تجربه کرده است. برای مثال رشد ۲۸/۸ درصدی سال ۱۳۷۷ ارتکاب این جرم در روند فزاینده آن در کشور قابل مشاهده نیست. رشد ۱۵/۱ درصدی سال ۱۳۷۹ نیز در روند عمومی کشور نیز سابقه ندارد.

با توجه به سهم هر شهرستان باید پذیرفت در دوره‌ی یاد شده در شهرستان‌های زنجان و خرمدره بیش از حد انتظار رخ داده و در شهرستان‌های خدابنده، ماهنشان و ایجرود ارتکاب به این جرم پایین‌تر از حد انتظار بوده است. این وضعیت تا حدی با وضعیت وقوع اختلاس، ارتشاء و جعل همخوانی دارد.

پژوهشگاه استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱۰- تعداد پرونده‌های مختومه صدور چک بلامحل دادگاه های عمومی استان زنجان

در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶

سال / شرح	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰
زنجان	۱۵۰۰	۲۰۱۸	۱۸۴۱	۱۹۸۰	۲۱۷۹
ابهر	۳۴۴	۴۲۲	۴۲۸	۶۸۸	۸۷۸
ایجرود	۰	۰	۰	۱۷	۲۶
خدابنده	۲۱۷	۲۶۸	۴۰۱	۵۰۰	۶۰۴
خرمدره	۱۸۹	۴۰۲	۴۱۲	۴۸۹	۴۳۷
طارم	۰	۰	۰	۸۲	۱۵۸
ماهنشان	۰	۵۱	۴۶	۴۵	۳۶
جمع	۲۲۵۰	۳۱۶۱	۳۲۲۸	۳۸۰۱	۴۳۱۸
کل کشور	۴۰۹۳۷۶	۴۲۵۰۳۰	۴۸۱۶۷۷	۵۴۶۳۶۸	۶۰۳۶۲۳
نرخ رشد استان (درصد)	-	۲۸/۸	۱/۲	۱۵/۱	۱۲
نرخ رشد در کشور(درصد)	-	۳/۷	۱۱/۸	۱۱/۸	۹/۵

مأخذ: عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۶: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، خرداد ۱۳۷۷.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۷: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، اردیبهشت ۱۳۷۸.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۸: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت طرحها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۷۹.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۹: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرحها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، تیر ۱۳۸۰.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۸۰: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرحها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۸۱.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی ٦- مقایسه‌ی نرخ رشد صدور چک بلا محل استان زنجان با کشور در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷٦

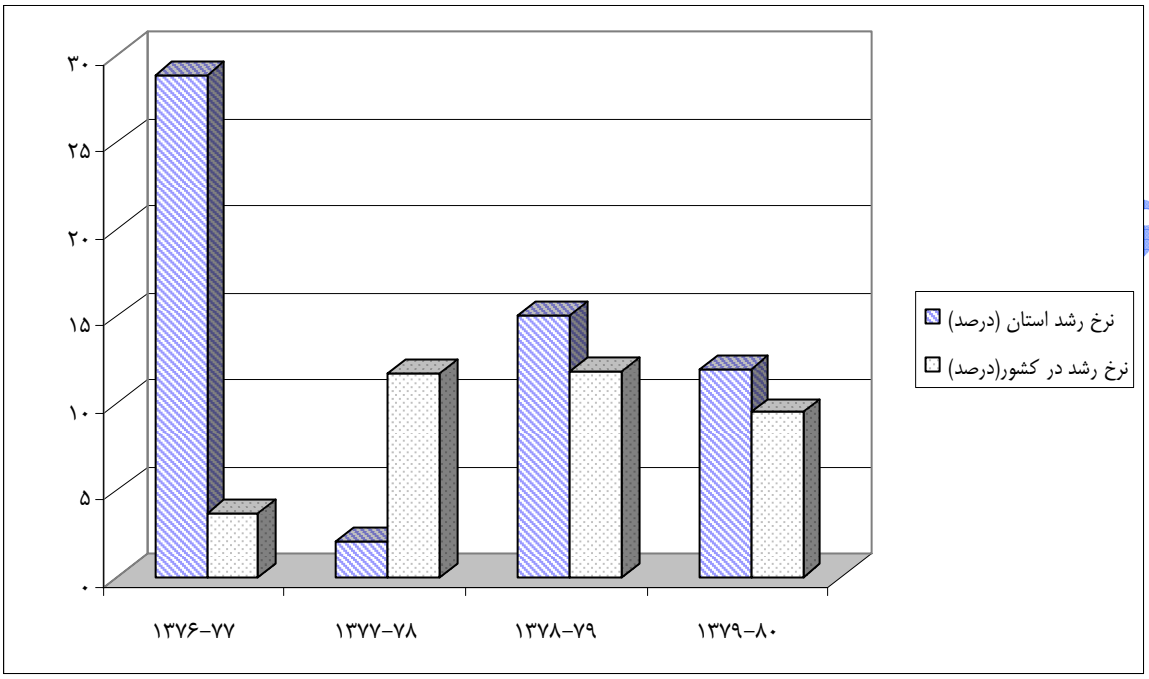

مأخذ: عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۶: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، خرداد ۱۳۷۷.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۷: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، اردیبهشت ۱۳۷۸.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۸: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۷۹.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۹: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، تیر ۱۳۸۰.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۸۰: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۸۱.

بررسی تعداد ارتکاب به سرقت در استان زنجان در دوره ۸۰-۱۳۷۶، آشکار می‌سازد که روند آن همواره فزاینده بوده و همخوانی کاملی با روند عمومی سرقت در کشور داشته است. با توجه به سهم جمعیّت هر شهرستان می‌توان پذیرفت در دوره‌ی یاد شده ارتکاب به سرقت در شهرستان های ابهر و خرمدره بیش از حد انتظار به وقوع پیوسته و در شهرستان‌های خدابنده و ماهنشان این جرم پایین‌تر از حد انتظار رخ داده است. در شهرستان زنجان تعداد سرقت های صورت گرفته در حد انتظار بوده است.

پژوهشگاه استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱۱- تعداد پرونده‌های مختومه‌ی سرقت (موجب حد و تعزیر)، دادگاه‌های عمومی استان زنجان در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶

شرح / سال	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰
زنجان	۷۲۲	۷۰۰	۶۲۹	۶۷۳	۷۶۰
ابهر	۲۵۳	۳۲۸	۴۰۷	۴۱۴	۴۶۶
ایجرود	۰	۰	۰	۳۹	۷۱
خدابنده	۱۵۸	۱۴۷	۱۴۴	۱۰۶	۱۷۶
خرمدره	۸۳	۱۷۰	۲۴۸	۲۷۰	۲۵۳
طارم	۰	۰	۰	۵۷	۸۷
ماهنشان	۰	۰	۴۱	۳۹	۳۰
جمع	۱۲۱۶	۱۳۴۵	۱۴۶۹	۱۵۹۸	۱۸۴۳
کل کشور	۱۵۵۸۵۳	۱۷۷۷۳۹	۲۰۷۸۲۸	۲۴۱۴۶۹	۲۸۲۴۳۰
نرخ رشد استان (درصد)	-	۹/۶	۸/۴	۸/۱	۱۳/۳
نرخ رشد در کشور(درصد)	-	۱۲/۳	۱۴/۵	۱۳/۹	۱۴/۵

مأخذ: عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۶: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، خرداد ۱۳۷۷.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۷: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، اردیبهشت ۱۳۷۸.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۸: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۷۹.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۹: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، تیر ۱۳۸۰.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۸۰: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۸۱.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی ۷- مقایسه‌ی نرخ رشد سرقت (موجب حد و تعزیر)، استان زنجان با کشور در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶

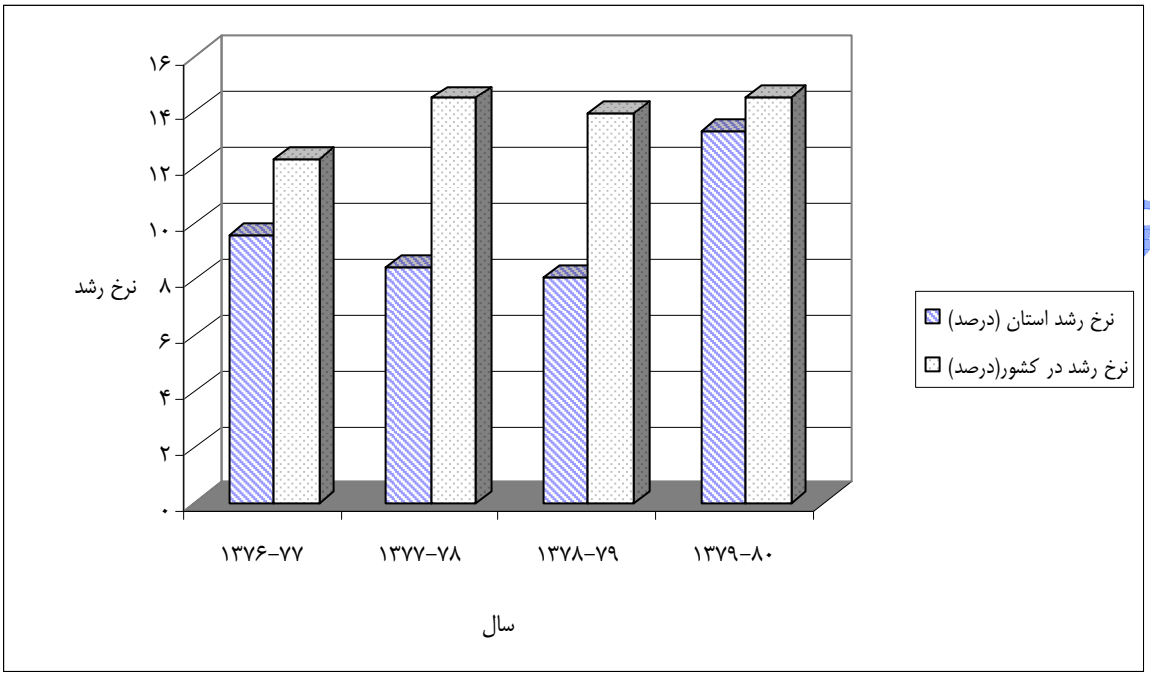

مأخذ: عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۶: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، خرداد ۱۳۷۷.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۷: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، اردیبهشت ۱۳۷۸.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۸: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۷۹.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۹: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، تیر ۱۳۸۰.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۸۰: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۸۱.

بررسی تعداد ارتکاب به اعمال منافی عفت در استان زنجان در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶، نشان می‌دهد که بر خلاف روند عمومی آن در کشور، روند آن همواره فزاینده نبوده و در سال ۱۳۷۸ نرخ رشد آن به صفر نزدیک و در سال ۱۳۷۹ روندی به شدت کاهنده داشته است. روند عمومی این قبیل اعمال در کشور با نرخ رشد اندکی همواره فزاینده بوده و رشد ۱۶/۰ درصدی آن در سال ۱۳۸۰ تاحد زیادی با رشد ۱۳/۵ درصد ارتکاب این اعمال در استان همخوانی داشته است.

با توجه به سهم جمعیّت شهرستان های هفت گانه می‌توان گفت ارتکاب به این جرایم در شهرستان زنجان بسیار بیش‌تراز حد انتظار بوده است. در صورتی که در شهرستان خدابنده تعداد این جرایم بسیار کمتر از حد انتظار رخ داده است. بررسی دلایل چنین توزیعی می‌تواند ما را برای پیشگیری چنین جرایمی یاری فراوان رساند. در شهرستان خرمدره این جرایم در حد انتظار به وقوع پیوسته‌اند.

جدول شماره‌ی ۱۲- تعداد پرونده های مختومه‌ی اعمال منافی عفت (موجب حد و تعزیر)، دادگاه های عمومی استان زنجان در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶

سال / شرح	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰
زنجان	۶۲۴	۶۷۰	۶۲۴	۳۹۹	۴۶۴
ابهر	۱۰۴	۱۰۵	۹۴	۷۲	۱۳۷
ایجرود	۰	۰	۰	۱۸	۴
خدابنده	۹۰	۶۹	۳۹	۱۷	۳۲
خرمدره	۱۵	۴۶	۱۳۴	۷۳	۳۷
طارم	۰	۰	۰	۱۰	۰
ماهنشان	۰	۰	۱	۱	۸
جمع	۸۳۳	۸۹۰	۸۹۲	۵۹۰	۶۸۲
کل کشور	۶۰۶۳۸	۶۴۵۳۲	۶۶۶۶۷	۶۶۸۹۲	۷۹۶۱۰
نرخ رشد استان (درصد)	-	۶/۴	۰/۲	-۵۱/۲	۱۳/۵
نرخ رشد در کشور(درصد)	-	۶	۳/۲	۰/۳	۱۶

مأخذ: عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۶: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، خرداد ۱۳۷۷.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۷: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، اردیبهشت ۱۳۷۸.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۸: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۷۹.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۹: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، تیر ۱۳۸۰.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۸۰: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۸۱.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی ۸- مقایسه‌ی نرخ رشد اعمال منافی عفت(موجب حد و تعزیر)، استان زنجان با کشور در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶

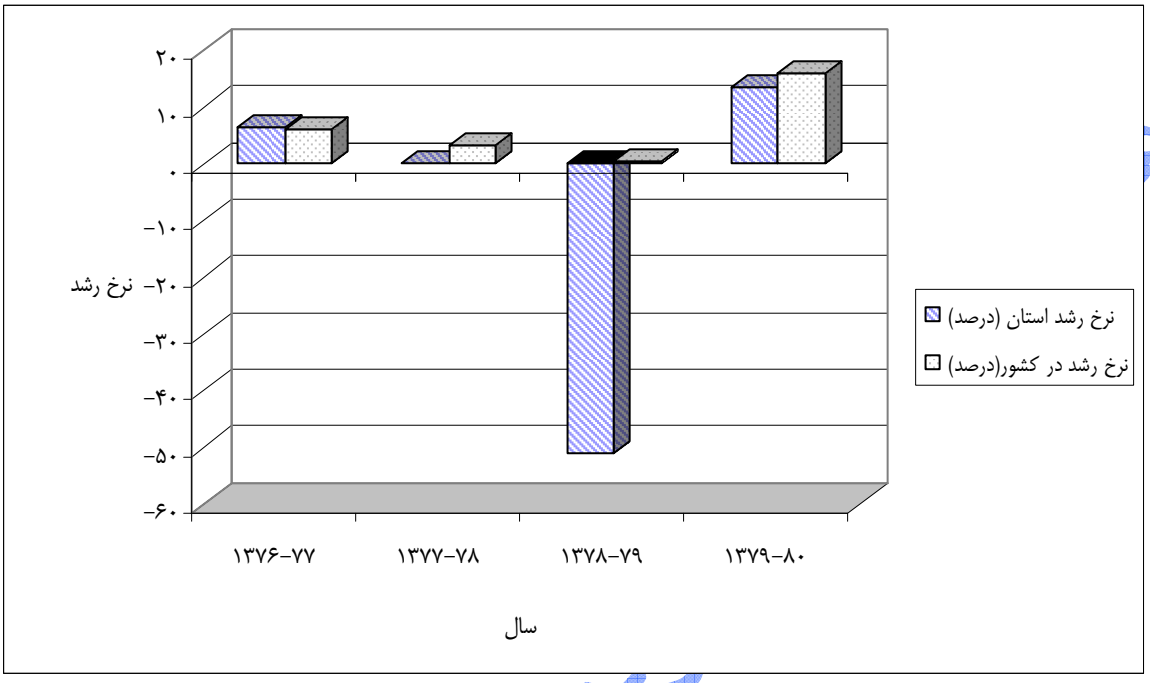

مأخذ: عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۶: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، خرداد ۱۳۷۷.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۷: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، اردیبهشت ۱۳۷۸.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۸: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت طرحها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۷۹.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۹: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرحها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، تیر ۱۳۸۰.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۸۰: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرحها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۸۱.

بررسی تعداد طلاق در استان زنجان در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶، نشان می‌دهد که همچون روند عمومی طلاق در کشور، روند آن در استان نیز همواره فزاینده بوده و در سال ۱۳۸۰ نرخ رشد آن بیش از دو برابر نرخ رشد طلاق در کشور، گردیده است. در میان شهرستان‌های استان تنها در شهرستان زنجان است که طلاق در آن بسیار بیش‌تر از حد انتظار رخ داده و در شهرستان خرمدره نیز تعداد طلاق اندکی کمتر از حد انتظار می‌باشد.

جدول شماره‌ی ۱۳- تعداد پرونده های مختومه‌ی طلاق دادگاه‌های عمومی استان زنجان در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶

سال / شرح	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰
زنجان	۸۲۳	۹۸۳	۱۱۴۸	۱۲۲۴	۱۴۰۶
ابهر	۲۱۰	۲۴۰	۱۹۹	۱۹۵	۲۶۹
ایجرود	۰	۰	۰	۴۲	۴۴
خدابنده	۲۰۸	۱۱۵	۱۶۹	۱۱۵	۲۷۰
خرمدره	۲۷	۵۲	۱۳۰	۷۳	۱۳۰
طارم	۰	۰	۰	۱۹	۲۴
ماهنشان	۰	۰	۱۲	۲۲	۳۴
جمع	۱۲۶۸	۱۳۹۰	۱۶۵۸	۱۶۹۰	۲۱۷۷
کل کشور	۹۱۳۱۳	۹۹۶۶۲	۱۱۰۱۷۰	۱۲۰۵۳۸	۱۳۴۶۱۳
نرخ رشد استان (درصد)	-	۸/۸	۱۶/۲	۱/۹	۲۲/۴
نرخ رشد در کشور(درصد)	-	۸/۴	۹/۵	۸/۶	۱۰/۵

مأخذ: عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۶: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، خرداد ۱۳۷۷.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۷: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، اردیبهشت ۱۳۷۸.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۸: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۷۹.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۹: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، تیر ۱۳۸۰.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۸۰: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۸۱.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی ۹- مقایسه‌ی نرخ رشد طلاق استان زنجان با کشور در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶

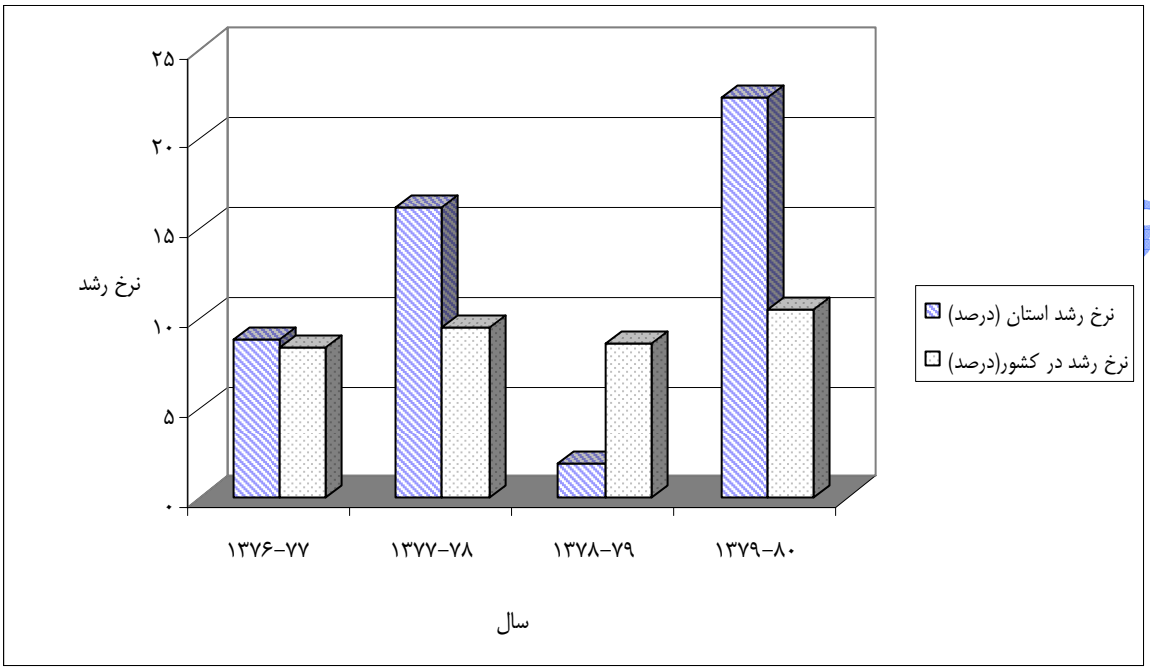

مأخذ: عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۶: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، خرداد ۱۳۷۷.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۷: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، اردیبهشت ۱۳۷۸.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۸: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۷۹.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۹: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، تیر ۱۳۸۰.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۸۰: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۸۱.

بررسی تعداد جرایم اطفال در استان زنجان در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶، روشن می‌سازد که برخلاف روند عمومی جرایم اطفال در کشور، روند آن پرنوسان بوده و فراز و فرودهای شدیدی را تجربه کرده است. روند عمومی جرایم اطفال از سال ۱۳۷۸، فزاینده بوده و از نرخ رشد ۲۷ درصد و ۲۰ درصد، برخوردار بوده است. در صورتی که نرخ رشد مثبت این جرایم در استان به ۶۸/۰ درصد و ۵۶/۳ درصد و نرخ رشد منفی آن به ۱۵۰ و ۵۰ درصد، نیز رسیده است. به نظر می‌رسد این نوسان شدید با عملکرد دادگاه عمومی استان و چگونگی رویارویی با این مسأله باز گردد. تنها در شهرستان زنجان ارتکاب جرایم اطفال بسیار بیش‌تراز حد مورد انتظار بوده است.

جدول شماره‌ی ١٤- تعداد پرونده‌های مختومه‌ی جرایم اطفال دادگاه‌های عمومی استان زنجان در دوره‌ی ٨٠-١٣٧٦

سال / شرح	١٣٧٦	١٣٧٧	١٣٧٨	١٣٧٩	١٣٨٠
زنجان	۶۸	۴۲	۸۶	۳۶	۱۷۴
ابهر	۳۷	۰	۱۰	۰	۰
ایجرود	۰	۰	۰	۰	۰
خدابنده	۰	۰	۰	۲۷	۲۵
خرمدره	۰	۰	۰	۰	۰
طارم	۰	۰	۰	۰	۰
ماهنشان	۰	۰	۰	۱	۱
جمع	۱۰۵	۴۲	۹۶	۶۴	۲۰۰
کل کشور	۸۷۶۵	۸۳۲۰	۸۴۶۹	۱۱۶۰۹	۱۴۵۱۸
نرخ رشد استان (درصد)	-	-۱۵۰	۵۶/۳	-۵۰	۶۸
نرخ رشد در کشور(درصد)	-	-۵/۳	۱/۸	۲۷	۲۰

مأخذ: عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۶: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، خرداد ۱۳۷۷.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۷: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، اردیبهشت ۱۳۷۸.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۸: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۷۹.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۹: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، تیر ۱۳۸۰.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۸۰: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۸۱.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نمودار شماره‌ی ۱۰- مقایسه‌ی نرخ رشد جرایم اطفال استان زنجان با کشور در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶

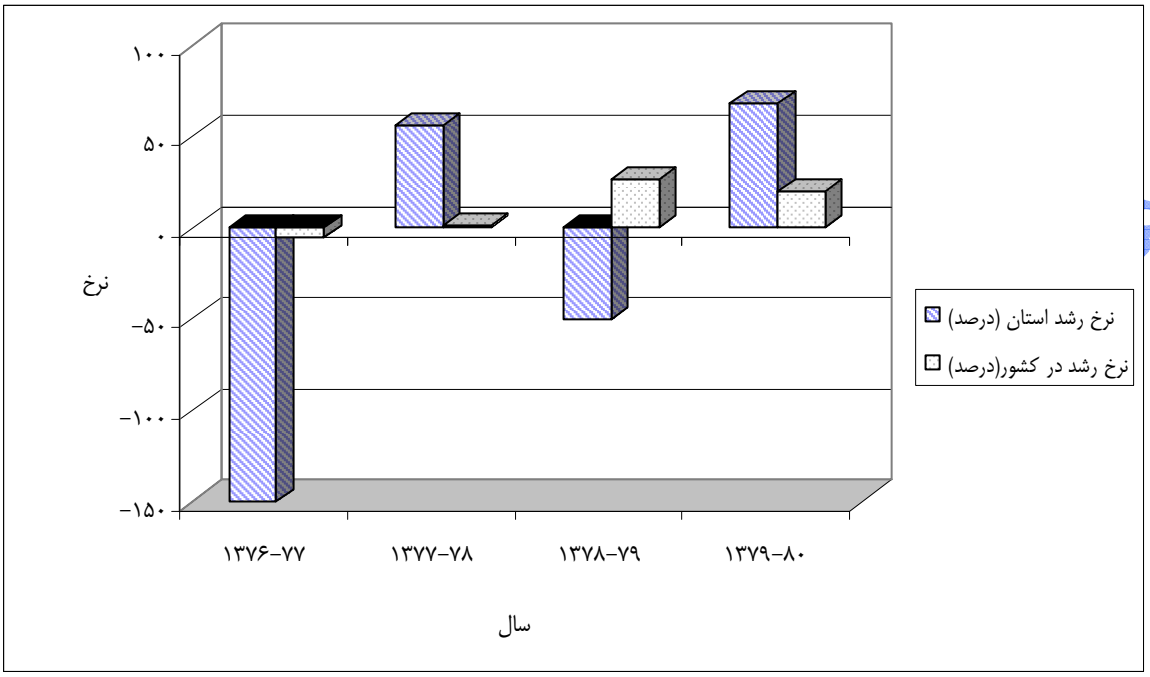

مأخذ: عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۶: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، خرداد ۱۳۷۷.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۷: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، اردیبهشت ۱۳۷۸.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۸: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۷۹.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۹: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، تیر ۱۳۸۰.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۸۰: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۸۱.

بررسی تعداد تخلفات راهنمایی و رانندگی در استان زنجان در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶، آشکار می‌کند که روند آن تا سال ۱۳۸۰ فزاینده بوده و در این سال کاهش چشم‌گیری داشته است. با این نرخ رشد این قبیل تخلفات در کشور همواره مثبت بوده اند؛ امّا این نرخ رشد در استان زنجان به مراتب بیش‌تر بوده است (به ویژه در سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۷۷).

با توجه به سهم جمعیّت شهرستان‌های هفت‌گانه استان می‌توان پذیرفت، تخلفات راهنمایی و رانندگی در شهرستان‌های زنجان و خرمدره به مراتب بیش از حد انتظار و در ابهر و خدابنده بسیار کمتر از حد انتظار، بوده است.

پژوهشگاه استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱۵- تعداد پرونده های مختومه‌ی تخلفات راهنمایی و رانندگی دادگاه های عمومی استان زنجان در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶

سال / شرح	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰
زنجان	۲۸۷	۴۱۴	۴۲۳	۵۹۳	۳۸۶
ابهر	۱۱	۲۸	۴۲	۷۴	۹۹
ایجرود	۰	۰	۰	۲۷	۲۹
خدابنده	۱۳	۲۳	۶۸	۱۲	۱۵
خرمدره	۴۳	۶۶	۱۳۱	۱۴۶	۱۷۳
طارم	۰	۰	۰	۵۱	۵۴
ماهنشان	۰	۹۹	۴۰	۷	۱۰
جمع	۳۵۴	۶۳۰	۷۰۴	۹۱۰	۷۶۶
کل کشور	۱۰۵۵۴۶	۱۱۳۶۷۴	۱۳۹۶۳۲	۱۶۵۲۱۷	۱۷۸۹۴۴
نرخ رشد استان (درصد)	-	۴۳/۸	۱۰/۵	۲۲/۶	-۱۸/۸
نرخ رشد در کشور(درصد)	-	۷/۲	۱۸/۶	۱۵/۵	۷/۷

مأخذ: عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۶: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، خرداد ۱۳۷۷.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۷: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، اردیبهشت ۱۳۷۸.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۸: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت طرحها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۷۹.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۹: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرحها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، تیر ۱۳۸۰.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۸۰: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرحها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۸۱.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

نمودار شماره ۱۱- مقایسه‌ی نرخ رشد تخلفات راهنمایی و رانندگی استان زنجان با کشور در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶

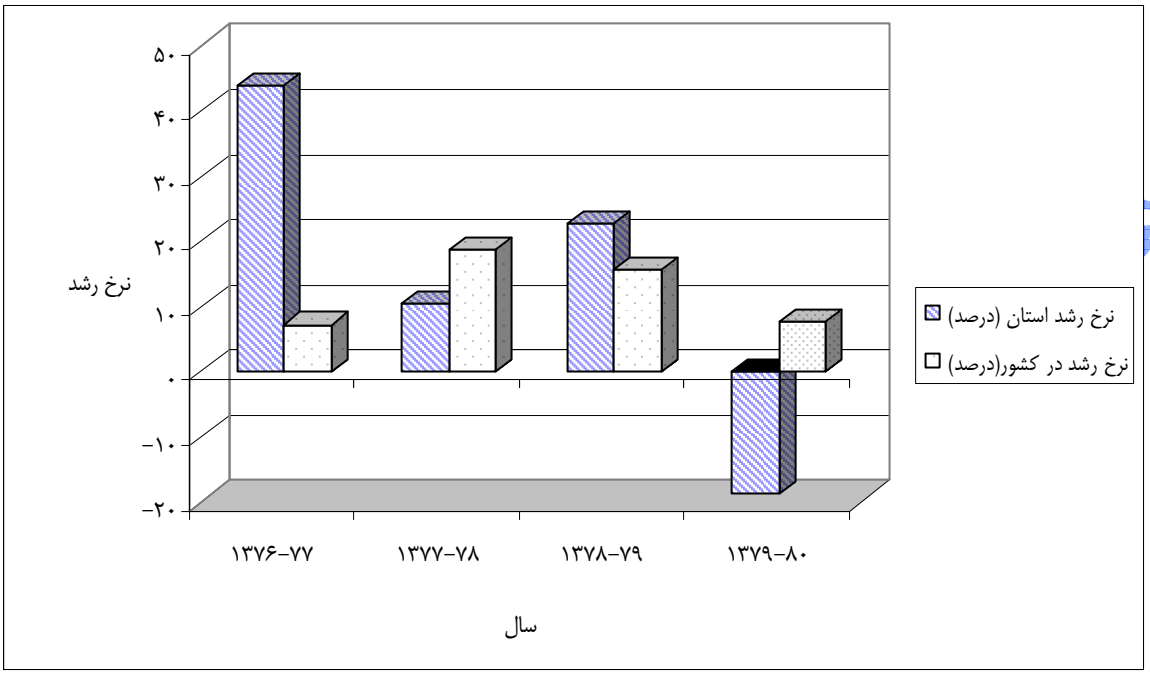

مأخذ: عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۶: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، خرداد ۱۳۷۷.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۷: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات، دادگستری جمهوری اسلامی ایران، اردیبهشت ۱۳۷۸.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۸: دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۷۹.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۹: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، تیر ۱۳۸۰.
عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۸۰: دفتر آمار و پردازش داده‌ها، معاونت طرح‌ها و برنامه‌ها، قوه قضاییه، خرداد ۱۳۸۱.

۱-۲-۵-۳- طرز تلقی و ارزش‌ها

انسجام اجتماعی[1] هنگامی تحقق می‌یابد که افرادی که در یک اجتماع به سر می‌برند، در پذیرش ارزش‌های فرهنگی به توافق رسیده باشند، به هنجارهای مؤثر برای تنظیم رفتارها و پیش‌بینی کنش‌ها پشت‌گرم باشند، به سرنوشت و وضعیت یکدیگر اهمیّت دهند و از یاری رساندن به دیگری طفره نروند.

پاتنام و پورتس از هنجارها به منزله‌ی "داد و ستد تعمیم یافته"[2] یاد کرده‌اند، بدین معنا که من برای تو کاری انجام نمی‌دهم به این امید که تو بلافاصله و بی درنگ آن را جبران کنی، چون می‌دانم نمی‌توانی چنین کنی. بلکه از آن رو به تو یاری خواهم رساند با این توقع که اگر روزی نیازمند تو شدم کمکم کنی. این هنجارِ داد و ستدِ تعمیم یافته مسایل و معضلات کنش جمعی را حل خواهد کرد و اجتماعات را به همدیگر پیوند خواهد داد. از این طریق افراد نه تنها به منافع فردی خویش می‌اندیشند، بلکه آمادگی آن را

1. Social Solidarity .
2. Generalized Reciprocity .

می‌یابند که به وظیفه (اجتماعی، اخلاقی، شرعی و...)، خود نیز عمل کنند. به این ترتیب از فرد منزوی به عضو فعّال اجتماع تبدیل می‌شوند و با دیگران در منافعی مشترک سهیم می‌گردند.

قطبی شدن هنجاری می‌تواند زمینه ساز تضاد هنجاری و تضاد ارزشی باشد. از سوی دیگر تضاد ارزشی نیز می‌تواند شرایط را برای قطبی شدن هنجارها (خارج شدن هنجار از عمومیت گذشته) و حتی تضاد هنجاری مهیا سازد. در وضعیت تضاد هنجاری، اعضای جامعه به دو یا چند گروه تقسیم می‌شوند و هر گروه در فضای هنجاری متفاوت و گاه متضاد و با فضای دیگر سیر می‌کند. برای مثال اگر مردان برای پیشرفت و موفقیّت در زندگی ارزش زیادی قایل باشند و آن را با وظایفی چون "نان آوری" سازگار یابند، می‌کوشند تا به مراتب بالاتری از شغل، تحصیل و... دست یابند؛ امّا چنانچه زنان به ساده زیستی بیش‌تر بها دهند و چندان به جنبه‌ی مادی ارتقاء زندگی توجه نشان ندهند، اندک اندک بین این دو جنس شکافی ایجاد می‌شود که می‌تواند برقراری نظم در خانواده، شبکه خویشاوندان و... را با دشواری همراه کند. این قطعه قطعه شدن جامعه می‌تواند کشمکش بر سر ارزش‌ها و بایدها و نبایدها را فرسایشی سازد و موفقیّت برنامه‌های توسعه‌ای را به چالش کشاند. از این رو بررسی نظام ارزش‌ها می‌تواند پیش از آن که جامعه به قطبی شدن هنجارها سوق یابد مؤثر افتد و راه چاره‌ای بیابد.

تشریح داده ها

نتایج پیمایش سال ۱۳۸۶، حکایت از آن دارد که ساکنان استان زنجان توانسته اند به ترکیب متوازنی از ارزش‌های مادی و معنوی دست یابند. یاد آور می‌شود که نزدیک به ۱۹/۶ درصد پاسخ گویان از ارزش‌های مورد پذیرش خود سخنی به میان نیاورند. ارزش‌های یاد شده به ترتیب اهمیّت بدین شرح‌اند:[۱]

- حدود ۱۳/۳ درصد از پاسخ‌گویان به موفقیّت و کامیابی در زندگی اشاره کردند. آنها بیش از هر کس دیگر برای پیشرفت خود انگیزش داشتند و بیش‌تر برون گرا بوده‌اند.
- نزدیک ۹/۹ درصد پاسخ‌گویان از اهمیّت پاک‌دامنی، تقوا و سلامت نفس در زندگی سخن گفته‌اند. این افراد به ارزش‌هایی توجه نشان داده‌اند که بیش‌تر درونی و فردی بوده و کمتر به کنش متقابل با دیگران وابسته می‌باشد.
- حدود ۸/۶ درصد پاسخ گویان پایبندی خویش را به کمال و خوبی ابراز داشته اند. این افراد به ارزش‌هایی توجه داشته‌اند که جنبه‌ی تعاملی آن از سویی و وجه اخلاقی آن از طرف دیگر قابل تشخیص می‌باشد.
- نزدیک به ۶/۲ درصد پاسخ گویان تلاش و کوشش مستمر را از ارزش‌های والایی برشمرده‌اند که در جامعه کنونی می‌تواند، بسیار مؤثر افتد. این افراد بار دیگر به جنبه‌ی فردی و درونی ارزش بیش‌تر بها داده‌اند.
- حدود ۶/۱ درصد پاسخ گویان به خوش خلقی و مردم داری اشاره کرده و از اهمیّت برخورد مناسب با دیگر افراد تاکید کرده‌اند.

۱. نگاه کنید به جدول شماره‌ی ۱۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

- نزدیک به ۵/۹ درصد پاسخ گویان از اهمیّت مهربانی، دلسوزی و احساس مسؤولیت نسبت به دیگران سخن به میان آورده و بدین ترتیب بر تعامل و پرهیز از بی‌تفاوتی به سرنوشت افراد دیگر تأکید ورزیده‌اند.
- حدود ۵/۹ درصد پاسخ گویان بر اهمیّت راهنمایی دیگران و هدایت آنها پای فشرده و از همین رو ضرورت توجه به افراد نیازمند هم‌فکری را گوشزد کرده‌اند.
- نزدیک به ۵/۵ درصد پاسخ گویان برای پختگی و تجربه اندوزی ارزش ویژه‌ای قایل شده و به توانایی‌ها و شایستگی‌های افراد اشاره داشته‌اند.
- حدود ۵/۳ درصد پاسخ گویان از خود گذشتگی و بزرگواری در برابر دیگران را ارزش والایی دانسته و آن را برای بهبود روابط و مناسبات اجتماعی ضروری تشخیص داده‌اند.
- رعایت ادب و رفتار نیک (۴/۰ درصد)؛ شکیبایی و بردباری (۴/۰ درصد)؛ تحصیلات بالا (۳/۰ درصد)؛ آگاهی و درایت (۲/۵ درصد)، صداقت و درستی (۲/۲ درصد)؛ رهبری مسلمانان و هدایت امت (۱/۶ درصد)؛ قابل اعتماد و وثوق بودن (۱/۴ درصد)؛ شریک بودن در غم و شادی دیگران (۱/۴ درصد) و کامیابی در امور اقتصادی (۱/۲ درصد)، از دیگر ارزش‌هایی بودند که پاسخ‌گویان از آنها یاد کرده و در زندگی حائز اهمیّت بسیار دانسته‌اند.

تبیین یافته‌ها

به منظور آگاهی از نظام ارزش‌ها و هنجارهای اقشار مختلف جامعه در این قسمت به پیوند ارزش‌های یاد شده و ویژگی‌های پاسخ‌گویان اشاره می‌کنیم:

الف) موفقیّت و کامیابی در زندگی (انگیزه‌ی پیشرفت): مردان بیش از زنان؛ جوانان بیش از میانسالان و سالخوردگان؛ افراد دارای تحصیلات دیپلم و بالاتر بیش از افراد بی‌سواد و کم سواد؛ شاغلان و دانشجویان بیش از خانه‌داران و بی‌کاران؛ شهرنشینان بیش از روستاییان؛ ساکنان شهرستان‌های زنجان و خدابنده و ایجرود بیش از دیگران به این ارزش اشاره کرده‌اند.

ب) پاک‌دامنی، تقوا، سلامت نفس: جوانان کمتر از ۲۰ سال و میان سالان ۴۹-۴۰ ساله و افراد سالخورده بیش از دیگران؛ افراد بی‌سواد و دارای تحصیلات ابتدایی بیش از افراد دارای تحصیلات دیپلم و بالاتر؛ خانه داران و بازنشستگان بیش از دانشجویان و دانش‌آموزان و بی‌کاران؛ شهرنشینان بیش از روستاییان و ساکنان شهرستان‌های زنجان و ماهنشان بیش از اهالی خرمدره و طارم از اهمیّت این ارزش یاد کرده‌اند.

پ) کمال و خوبی: زنان بیش از مردان؛ میانسالان و سالخوردگان بیش از جوانان؛ خانه داران بیش از شاغلان؛ شهرنشینان بیش از روستاییان؛ ساکنان شهرستان زنجان بیش از اهالی شهرستان‌های ابهر و خدابنده بر ضرورت توجه به این ارزش پافشاری کرده‌اند.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

ت) تلاش و کوشش مستمر: مردان بیش از زنان؛ جوانان بیش از دیگران؛ افراد دارای تحصیلات دانشگاهی بیش از بی سوادان و کم سوادان؛ شاغلان و بی‌کاران و دانش‌آموزان بیش از خانه‌داران و بازنشستگان؛ شهرنشینان بیش از روستاییان؛ ساکنان شهرستان‌های زنجان و ابهر بیش از اهالی خرمدره و خدابنده از اهمیّت آن سخن گفته‌اند.

ث) خوش خلقی و مردم‌داری: زنان بسیار بیش‌تر از مردان؛ افراد بی‌سواد و دارای تحصیلات ابتدایی و راهنمایی بیش از دانش‌آموختگان دانشگاه‌ها؛ خانه‌داران و دانش‌آموزان بیش از شاغلان و دانشجویان؛ جوانان بیش از میانسالان و سالخوردگان؛ روستاییان بیش از شهرنشینان؛ ساکنان شهرستان‌های خدابنده و ایجرود بیش از اهالی ماهنشان و زنجان و خرمدره به این ارزش پایبند بوده‌اند.

ج) مهربانی، دلسوزی و احساس مسؤولیت در قبال دیگران: زنان بیش از مردان؛ میانسالان و سالخوردگان بیش از جوانان؛ افراد بی‌سواد و دارای تحصیلات ابتدایی بیش از دانش آموختگان دانشگاه‌ها؛ خانه‌داران و بی‌کاران بیش از شاغلان و دانشجویان و دانش‌آموزان؛ روستانشینان بیش از شهرنشینان؛ ساکنان شهرستان‌های طارم و ماهنشان و خدابنده بیش از اهالی شهرستان زنجان و ایجرود به اهمیّت این ارزش اذعان داشته‌اند.

چ) راهنمایی و هدایت دیگران: زنان بیش از مردان؛ جوانان زیر ۳۵ سال بیش از میانسالان و سالمندان؛ افراد دارای تحصیلات ابتدایی و راهنمایی بیش از افراد دارای تحصیلات دیپلم و بالاتر؛ خانه داران و دانش آموزان و بازنشستگان بیش از شاغلان و بی‌کاران؛ روستاییان بیش از شهرنشینان؛ ساکنان شهرستان های طارم و ماهنشان بیش از اهالی شهرستان‌های ابهر و خرمدره و زنجان به این ارزش بها داده‌اند.

ح) پختگی و تجربه اندوزی: زنان همچون مردان؛ جوانان بیش از میانسالان و سالمندان؛ افراد دارای تحصیلات راهنمایی و دبیرستانی بیش از بی سوادان و افراد دارای تحصیلات ابتدایی و دیپلم؛ شاغلان و دانش آموزان بیش از خانه داران و دانشجویان؛ روستاییان هم چون شهرنشینان؛ ساکنان شهرستان‌های ابهر بیش از اهالی شهرستان زنجان به اهمیّت این ارزش اشاره کرده‌اند.

خ) بزرگواری و ازخودگذشتگی: مردان همچون زنان؛ میانسالان و سالخوردگان بیش از جوانان؛ افراد بی‌سواد و کم‌سواد بیش از دارندگان مدرک دیپلم و بالاتر؛ روستاییان بیش از شهرنشینان؛ ساکنان خدابنده بیش از اهالی زنجان از اهمیّت این ارزش سخن گفته‌اند.

د) شکیبایی و بردباری: زنان بیش از مردان؛ میانسالان و سالمندان بیش از جوانان؛ افراد بی‌سواد و دارای تحصیلات ابتدایی بیش از افراد دارای دیپلم و بالاتر؛ خانه داران و دانشجویان بیش از شاغلان و بی‌کاران؛ روستاییان بیش از شهرنشینان؛ ساکنان خدابنده و خرمدره بیش از اهالی شهرستان‌های زنجان و ابهر و ماهنشان از این ارزش یاد کرده‌اند.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

ذ) تحصیلات بالا و داشتن مدارج علمی: مردان بیش از زنان؛ جوانان بیش از میانسالان و سالمندان؛ افراد دارای تحصیلات دیپلم و بالاتر بیش از افراد بی سواد و زیر دیپلم؛ بی‌کاران و دانشجویان بیش از خانه داران و شاغلان؛ روستاییان همچون شهرنشینان؛ ساکنان شهرستان‌های خدابنده و خرمدره بیش از اهالی ایجرود و زنجان برای این ارزش بها قایل شده‌اند.

جدول شماره‌ی ١٦- توزیع پاسخ‌گویان براساس ارزش‌های مهم آنان به تفکیک اولویت

ارزش‌ها	اولویت نخست	اولویت دوم	اولویت سوم	جمع
موفقیت و کامیابی در زندگی	۱۳۴	۸۳	۴۱	۲۵۸
پاک‌دامنی، تقوا و سلامت نفس	۹۹	۵۷	۱۹	۱۷۵
کمال و خوبی	۸۶	۴۸	۲۶	۱۶۰
تلاش و کوشش مستمر	۶۲	۳۰	۱۱	۱۰۳
خوش خلقی و مردم داری	۶۱	۴۸	۲۶	۱۳۵
مهربانی، دلسوزی و احساس مسؤولیت	۵۹	۶۵	۲۰	۱۴۴
راهنمایی و هدایت دیگران	۵۹	۴۴	۱۵	۱۱۸
پختگی و تجربه اندوزی	۵۵	۴۱	۲۰	۱۱۶
گذشت، بزرگواری و از خود گذشتگی	۵۳	۳۹	۱۶	۱۰۸
ادب و رفتار نیکو	۴۰	۲۱	۱۰	۷۱
شکیبایی و بردباری	۴۰	۲۳	۵	۶۸
تحصیلات بالا	۳۰	۱۴	۹	۵۳
آگاهی، خوش فکری و درایت	۲۵	۱۴	۵	۴۴
صداقت و درستی	۲۲	۱۴	۹	۴۵
رهبری مسلمان و هدایت امت	۱۶	۳	۱	۲۰
قابل اعتماد و وثوق بودن	۱۴	۱۳	۱	۲۸
شریک بودن در غم و شادی	۱۴	۱۲	۴	۳۰
کامیابی اقتصادی	۱۲	۷	۲	۲۱
سایر پاسخ‌ها	۱۲۴	۹۵	۴۶	۲۶۵
بدون پاسخ	۲۴۵	–	–	–
جمع	۱۲۵۰	۶۷۱	۲۸۶	–

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-۵-٤- وضعیت مشارکت در شبکه‌های اجتماعی

ارتباط با دیگران

انسان به منزله‌ی موجودی اجتماعی در کنش متقابل با دیگر افراد اجتماع خویش درمی‌یابد که چگونه دریافت‌ها و برداشت‌های خود را سامان دهد، به تغییر رفتارها واکنش‌های دیگران مبادرت ورزد و الگوهای پذیرفته شده و هنجارهای دیرپای را بشناسد. از این رو ارتباط با دیگران جزو تفکیک ناپذیر زندگی در جهان اجتماعی است. برای آن که سرمایه‌ی اجتماعی داشته باشیم باید با دیگران مرتبط باشیم و این دیگران هستند- و نه خود ما- که منبع تحقق امتیازات ما به شمار می‌آیند. بارت سرمایه‌ی اجتماعی را دوستان، همکاران و تماس‌های کلی‌تری می‌داند که از طریق آنها فرصت های استفاده از سرمایه‌ی مالی و سرمایه‌ی انسانی بدست می‌آید (بارت،۱۹۹۲: ۹)، به این ترتیب کنش‌گران در پرتو روابط و شبکه های اجتماعی می‌تواند برای خود منافعی دست و پا کنند.

سرمایه‌ی اجتماعی دارای سه کارکرد اساسی است که می‌تواند پیوند تنگاتنگ و نزدیکی با ارتباط اجتماعی افراد داشته باشد:

- نخست منبع کنترل اجتماعی: فشردگی شبکه‌های اجتماعی و بده بستان افراد در این شبکه‌ها زمینه‌ی لازم برای تخمین اجرای قواعد را فراهم می‌کند. در چنین شرایطی معمولاً هم‌بستگی مفید و اعتماد قابل تضمین را می‌توان پیدا کرد و نتیجه‌ی اصلی آن این است که کنترل رسمی یا آشکار را غیر ضروری می‌کند.

- دوّم یکی از منابع حفظ و حمایت خانوادگی: خانواده‌های سالم و خانواده‌هایی که در آنها پرورش و تربیت کودکان تعهدی انکار ناپذیر است، از سرمایه‌ی اجتماعی بیش‌تری برخوردار می‌باشند. اصلی‌ترین کسانی که از این منبع بهره می‌برند، فرزندان هستند که در بستر مناسب و موقعیت شایسته ای رشد می‌کنند و بالنده می‌شوند.

- سوم منبعی برای کسب فواید و مزایای خارج از شبکه‌ی خانوادگی: چنانچه افراد بکوشند روابط خویش را در عرصه‌ی محدوده‌ی خانواده محصور کنند و بر بسته بودن شبکه ارتباطی تأکید ورزند؛ تا حد زیادی از بهره گرفتن فرصت‌های تازه و اندوختن تجربیات نوین محروم خواهند ماند. توجه به مناسبات و روابط خارج از شبکه‌ی خانوادگی می‌تواند عرصه های نوینی برای کسب سرمایه‌ی اجتماعی مهیا سازد.

تشریح داده‌ها

بررسی نتایج پیمایش سرمایه‌ی اجتماعی ۱۳۸۶ آشکار می‌سازد که:

الف) ۲۳/۲ درصد پاسخ‌گویان دارای شبکه‌ی روابط تنگاتنگ و بسته بودند. ۱۷/۱ درصد آنها (۲۴۱ نفر)، فقط با خانواده، ۳/۰ درصد (۳۸ نفر)، فقط با دوستان، ۱/۱ درصد (۱۴ نفر)، فقط با خویشاوندان، ۰/۴ درصد (۵ نفر)، فقط با همکاران و ۱/۴ درصد (۱۷ نفر)، با سایر افراد ارتباط داشته‌اند.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

ب) ۳۶/۱ درصد پاسخ گویان از شبکه‌ی روابط گسترده تری، نسبت به گروه نخست، برخوردار بودند. ۲۳/۰ درصد آنها (۲۸۷ نفر)، با خانواده و خویشاوندان، ۱۱/۵ درصد (۱۴۴ نفر)، با خانواده و دوستان و۱/۴ درصد (۱۷ نفر)، با خانواده و همکاران ارتباط داشته‌اند. اگرچه اهمیت خانواده در این توزیع به خوبی دیده می‌شود، امّا دوستان نیز جایگاه ویژه ای یافته‌اند. کما این که ۴۳ نفر از پاسخ گویان این دسته رابطه با دوستان را بر ارتباط با خانواده، خویشاوند و همکار ترجیح داده‌اند (۹/۲ درصد).

پ) ۲۵/۵ درصد پاسخ گویان، بیش از دو گروه یاد شده، بر گسترش شبکه‌ی روابط خویش نایل گشته‌اند. ۲۱/۴ درصد آنها (۲۶۷نفر)، با خانواده، خویشاوندان و دوستان، ۱/۴ درصد (۱۸ نفر)، با خانواده، خویشاوندان و همکاران، ۱/۳ درصد (۱۶ نفر)، با خانواده، خویشاوندان و سایر افراد، ۱/۲ درصد نیز با خانواده، دوستان و همکاران ارتباط داشته اند. همانطور که مشاهده می‌کنیم با گسترش یافتن روابط پاسخ گویان از تعداد آنها کاسته می‌شود و این امر نشان از کاهش رواج گسترش روابط در میان ساکنان استان زنجان دارد.

یادآوری می‌شود که ۲۷ نفر از پاسخ گویان این گروه (۸/۵ درصد آنها)، ارتباط با دوستان خویش را دارای اولویت بیش‌تری نسبت به اعضای خانواده، خویشاوندان و همکاران خود دانسته‌اند.

ت) ۱۱/۸ درصد پاسخ گویان گسترده‌ترین روابط را داشته‌اند و نه تنها با خانواده و خویشاوندان بلکه با دوستان و همکاران خویش نیز روابط خود را حفظ کرده‌اند. مقایسه‌ی سهم این افراد با افراد دسته ی نخست (۲۳/۲ درصد)، نشان از آن دارد که انزوای اجتماعی و پرهیز از گسترده کردن روابط و مناسبات اجتماعی در استان زنجان بیش‌تر رایج است.

تبیین یافته‌ها

گستردگی یا تنگ بودن شبکه‌ی روابط و گوناگونی مناسبات اجتماعی ساکنان زنجان (پاسخ‌گویان)، با جنسیت، میزان تحصیلات و محل سکونت آنها پیوند داشته است:

- مردان دارای شبکه گسترده‌تری از مناسبات اجتماعی و روابط بین فردی بوده‌اند.

$(chi-square = ۳۷/۷۶۵ \quad d.f = ۳ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- هرچه بر میزان تحصیلات افزوده می‌شود، گستردگی شبکه روابط و مناسبات اجتماعی فزونی می‌گیرد.

$(chi-square = ۱۳۹/۴۲۵ \quad d.f = ۳۰ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- شهرنشینان بیش از روستانشینان توانسته‌اند مناسبات اجتماعی و شبکه‌ی روابط خویش را گسترش دهند.

$(chi-square = ۶۱/۳۹۵ \quad d.f = ۳ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- گستردگی شبکه‌ی روابط و گوناگونی مناسبات اجتماعی در شهرستان‌های استان از تفاوت معناداری با یکدیگر برخوردار بوده است. بیش‌تر گستردگی و گوناگونی در میان ساکنان شهرستان‌های خرمدره، زنجان و ابهر دیده می‌شود و کمترین آن به شهرستان های ایجرود و خدابنده اختصاص می‌یابد.

$(chi-square = ۶۴/۰۶۳ \quad d.f = ۱۸ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- میزان ارتباط پاسخ گویان و گستردگی شبکه‌ی ارتباطی آنها رابطه ای با مهاجرت خانوار آنان نداشته است.

جدول شماره‌ی ۱۷- چگونگی توزیع پاسخ گویان بر اساس ارتباط آنان با دیگر افراد

شرح	تعداد	درصد	درصد انباشتگی
فقط خانواده	۲۱۴	۱۷/۱	۱۷/۳
فقط خویشاوندان	۱۴	۱/۱	۱۸/۴
فقط دوستان	۳۸	۳/۰	۲۱/۵
فقط همکاران	۵	۰/۴	۲۱/۹
سایر افراد (همسایه و...)	۱۷	۱/۴	۲۳/۲
خانواده و خویشاوندان	۲۸۷	۲۳/۰	۴۶/۴
خانواده و دوستان	۱۴۴	۱۱/۵	۵۸/۰
خانواده و همکاران	۱۷	۱/۴	۵۹/۴
خانواده، خویشاوندان و دوستان	۲۶۷	۲۱/۴	۸۰/۹
خانواده، دوستان و همکاران	۱۵	۱/۲	۸۲/۱
خانواده، خویشاوندان و همکاران	۱۸	۱/۴	۸۳/۵
خانواده، خویشاوندان و سایر افراد	۱۶	۱/۳	۸۴/۸
خانواده، خویشاوندان، دوستان و همکاران	۱۴۸	۱۱/۸	۹۶/۸
سایر پاسخ‌ها	۴۰	۳/۲	۱۰۰/۰
بدون پاسخ	۱۰	۰/۸	–
جمع کل	۱۲۵۰	۱۰۰	–

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

اعتماد به دیگران

پیکره‌ی بنیادی بسیاری از مطالعات و تحقیقات انجام شده (فوکویاما ۱۹۹۵، گامتبا ۱۹۸۸، پاتنام ۱۹۹۳، تایلور و کرامر ۱۹۹۶ و...)، بر این موضوع استوار است که: هرگاه در روابط و مناسبات اجتماعی اعتماد[1] زیادی وجود داشته باشد؛ مردم تمایل بیش‌تری برای حضور و مشارکت در فضاهای عمومی پیدا می‌کند و در همکاری با یکدیگر گام پیش می‌گذارند. میشیرا[2] اعتماد را پدیده ای چند وجهی باز می‌شناسد و آن را تمایل برای در معرض آسیب دیگران قرار گرفتن می‌داند.(Mishira,1996)

این تمایل از چهار جنبه ناشی می‌شود:

الف) اعتقاد به حسن نیت طرف مقابل و توجه به تبادل اعتماد با دیگران؛

ب) باور داشتن شایستگی و توانایی دیگران؛

پ) اعتقاد به قابل اعتماد بودن دیگران و تلاش برای آزمودن آن؛

ت) باور داشتن آزادی و ابتکار عمل دیگران.

اعتماد کردن به فردی که معلوم شود قابل اعتماد نبوده اشتباه من است. مثلاً وقتی اتومبیل خود را به کسی قرض می‌دهم و او فقط به دلیل کوتاهی در وفای به قول و قرار آن را در زمان مقرر باز نمی‌گرداند؛ اعتماد من به وی را اشتباه نشان می‌دهد. از این رو از داوری و ارزیابی درباره قابل اعتماد بودن فرد روی می‌گردانم و پشیمان می‌شوم. از آن پس به وی اعتماد نخواهم کرد. بنابراین اعتماد گمانی شناختی[3] است که کنش‌گران فرد یا جمعی در تعامل با دیگران به کار می‌بندند. این گمان شناختی با ترجیحات و تمایلات رفتاری دیگران- از لحاظ آمادگی آنها برای کمک، همکاری و پرهیز از اقدامات خود خواهانه، فرصت طلبانه و خصمانه ارتباط دارد.

بی‌اعتمادی به معنای پر مخاطره دانستن برقراری ارتباط با دیگران است که در ذهنیت و رفتار افراد جلوه گر می‌شود. اعتماد و بی‌اعتمادی را می‌توان از نظر محدوده‌ی اجتماعی آنها (یعنی این که یک کنش‌گر چه تعداد از مردم را سزاوار اعتماد یا عدم اعتماد می‌داند و حوزه‌ی عمل آنها)، اندازه گرفت.

اعتماد به معنای پذیرفتن عملی است که از دیگران انتظار می‌رود. اعتماد به معنای این باور است که دیگران، با اقدام یا خودداری از اقدام خود به رفاه من یا ما کمک می‌کنند و از آسیب زدن به من یا ما خودداری می‌کنند. این باور در اقدامات و کنش‌های مختلفی جلوه‌گر است که به شاهدان و کسانی که به‌طور مستقیم در این ارتباط حضور دارند، ماهیت این باور و میزان اعتماد نهفته در آن را، نشان می‌دهد. ماهیت باورها به گونه‌ای است که می‌توانند اشتباه باشند. از آن جا که اعتماد، باوری درباره ی تأثیرات کنش‌گران دیگر بر رفاه من یا ما است، یک باور نادرست نه تنها با خطر اشتباه بودن روبه است، بلکه خطر ملموس‌تر آسیب دیدن را نیز به همراه دارد

1. Trust.
2. Mishira, 1996.
3. Cognitive.

(افه ۱۳۸۴). پس اعتماد گمانه‌ای بر مبنای داوری درباره‌ی دیگران و پیش بینی کنش آتی آنان است که می‌توانـد اشـتباه از آب درآیـد. این خطر حقیقی را آشکار می‌کند که فردی که به دیگری اعتماد می‌کند، نمی‌تواند مطمئن باشد که فرد یا افراد معتمد همـان کـاری را می‌کنند که وی انتظار دارد. شیوه‌هایی که او می‌تواند با استفاده از آنها به چنین اطمینانی دسـت یابـد، ماننـد اجبـار و منـابع اقتـصادی برانگیزاننده‌ی اشتیاق و دانش معتبر مبتنی بر فرضیه‌های آزموده شده، چندان در اختیار اعتماد ورز قرار ندارند؛ امّا با تمامی این‌ها اعتماد به دیگران همچنان در اجتماع رخ می‌دهد و با تمام مخاطراتی که به همراه دارد؛ به نظر نمی‌رسد که از زندگی اجتماعی رخ بربندد.

تشریح داده‌ها

مطالعه‌ی نتایج پیمایش یاد شده نشان می‌دهد که:

الف) دامنه‌ی اعتماد به دیگران به مراتب تنگ تر از شبکه‌ی روابط اجتماعی افراد بوده است. نزدیک به ۴۴/۲ درصد پاسـخ گویـان (۵۴۶ نفر)، فقط به یک گروه اعتماد داشته اند. حدود ۴۰/۴ درصد پاسخ گویان (۵۰۵ نفر)، فقط به خانواده، ۱/۶ درصد (۲۰ نفر)، فقط به دوستان و ۰/۶ درصد (۷ نفر)، فقط به خویشاوندان اعتماد داشتند. با مقایسه‌ی این مقادیر و مقادیر ارتباط با دیگران می‌توانیم بـه شـعاع اعتماد ساکنان استان زنجان پی ببریم.

ب)نزدیک به ۲۸/۳ درصد پاسخ گویان (۳۵۰ نفـر)، از شـعاع اعتمـاد بیـشتری نـسبت بـه گـروه نخـست برخـوردار بودنـد. حـدود ۱۶/۷ درصد پاسخ گویان (۲۰۹ نفر)، به خانواده و خویشاوندان، ۹/۴ درصد (۱۱۸ نفر)، به خانواده و دوستان، ۱/۱ درصـد (۱۴ نفـر)، بـه خانواده و همکاران و ۰/۷ درصد (۹ نفر)، به خانواده و سایر افراد اعتماد داشتند.

پ) حدود ۱۵/۱ درصد پاسخ گویان (۱۸۷ نفر)، بر شعاع اعتماد خویش به دیگران افزوده بودند. نزدیک به ۱۳/۸ درصد پاسخ گویان (۱۷۲ نفر)، خانواده، خویشاوندان و دوستان را ۰/۶ درصد (۸ نفر)، خـانواده خویـشاوندان و همکـاران را و ۰/۶ درصـد(۷ نفـر)، خـانواده، دوستان و همکاران را قابل اعتماد تلقی می‌کردند.

ت) نزدیک به ۷/۳ درصد پاسخ گویان (۹۰ نفر)، وسیع ترین دامنه‌ی اعتماد به دیگران را دارا بودند. این گروه افراد قابـل اعتمـاد را نه تنها در میان اعضای خانواده و خویشاوندان، بلکه در بین دوستان و همکاران خویش نیز می‌یافتند.

مقایسه‌ی وسعت شبکه‌ی ارتباط با دیگران و شعاع اعتماد آشکار می‌سازد که سهم قابل توجهی از ساکنان استان زنجان، خانواده را امن‌ترین کانون و اعضای آن را قابل اعتمادترین افراد پیرامون خود به شمار می‌آورند. خویشاوندان و دوستان نیز در درجه‌ی دوّم اهمیّت جای دارند.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

بنیان‌های اعتماد به دیگران

پیش از این یادآور شدیم که شکل گرفتن تمایل اعتماد به دیگران بر چهار پایه استوار شده است:

الف) اعتقاد به حسن نیت طرف مقابل؛

ب) باور داشتن شایستگی و توانایی دیگری؛

پ) اعتقاد به قابل اعتماد بودن غیر و آزمودن آن؛

ت) باور داشتن آزادی عمل طرف مقابل.

چنانچه به دلایل اعتمادیابی اعتمادی پاسخ گویان نظر افکنیم؛ در می‌یابیم که اعتقاد به حسن نیت طرف مقابل در جایگاه نخست اهمیّت قرار گرفته است و مقوله‌هایی چون صمیمت و درک متقابل (۱۸/۴ درصد– ۲۳۰ نفر)، آشنایی کافی و شناخت کامل (۱۳/۴ درصد– ۱۶۸ نفر)، خیرخواهی و دلسوزی (۶/۸ درصد– ۸۵ نفر)، علاقه و محبت متقابل (۳/۵ درصد– ۴۴ نفر)، نداشتن رودربایستی و احساس راحتی با آنها (۳/۴ درصد– ۴۳ نفر) و... را در بر می‌گیرد.

اعتقاد پاسخ گویان به قابل اعتماد بودن غیر و آزمودن آن در مقام دوّم جای گرفته و در بردارنده‌ی مقوله هایی چون زندگی خانوادگی و اهداف مشترک (۹/۳ درصد– ۱۱۶ نفر)، رازداری و در امان بودن از خیانت (۸/۶ درصد– ۱۰۷ نفر)، اعتماد بیش‌تر و پشت‌گرمی (۷/۶ درصد– ۹۵ نفر)، نداشتن اعتماد به دیگران (۷/۰ درصد– ۸۶ نفر)، آزمودن قابلیت اعتماد (۲/۲ درصد– ۲۷ نفر) و... بوده است.

باور داشتن شایستگی‌ها و توانایی‌های دیگران در هنگام اعتماد به آنها در جایگاه سوم قرار دارد. مقوله‌هایی همچون تجربیات بیش‌تر خانواده (۱/۸ درصد– ۲۲ نفر)، برآورده شدن نیازها و حل مشکلات (۱/۱ درصد–۱۴ نفر) و... بیانگر این جنبه از اعتماد می باشد.

تبیین یافته‌ها

شعاع و دامنه‌ی اعتماد ساکنان استان زنجان (پاسخ گویان)، با جنسیت، میزان تحصیلات، وضعیت فعّالیّت اقتصادی و محل سکونت آنان ارتباط داشته است:

- مردان به مراتب بیش از زنان به افراد متفاوت (غیر خویشاوند)، اعتماد می‌کنند.

$(chi-square = ۴۰/۶۷۲ \quad d.f = ۳ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- هیچ تفاوت معناداری در شعاع اعتماد افراد واقع در گروه های سنی مختلف دیده نمی‌شود.
- افراد دارای تحصیلات دانشگاهی بیش از دیگران به افراد متفاوت اعتماد می‌کنند.

$(chi-square = ۷۰/۶۶۲ \quad d.f = ۲۱ \quad sig = ۰/۰۰۰)$

- دانشجویان و بازنشستگان بیش از شاغلان و خانه‌داران اعتماد به دیگران را پیشه کرده‌اند.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

- دو گروه نخست (دانشجویان و بازنشستگان)، منافع چندانی ندارند که از دست بدهند و کمتر در خطر آن هستند که از سوی دیگری آسیب ببینند. شاغلان ممکن است امنیت شغلی خویش را در خطر ببینند. خانه‌داران نیز شاید به دلیل انزوا و حضور کمتر در عرصه‌های عمومی حاضر نیستند، شعاع اعتماد خویش را افزایش دهند.

$(chi-square = ۸۳/۶۲۹ \qquad d.f = ۱۸ \qquad sig = ۰/۰۰۰ \quad)$

- شهرنشینان به مراتب بیش از روستاییان حاضرند به افراد غیر اعتماد کنند.

$(chi-square = ۴۲/۴۳۷ \qquad d.f = ۳ \qquad sig = ۰/۰۰۰ \quad)$

- ساکنان شهرستان های استان زنجان تمایل متفاوتی برای اعتماد به دیگران از خود بروز می‌دهند. بیش‌ترین شعاع اعتماد را می‌توان در ساکنان شهرستان های طارم و زنجان مشاهده کرد و ساکنان شهرستان‌های خدابنده و ایجرود از کمترین میزان اعتماد به دیگران برخوردار می‌باشند.

$(chi-square = ۴۴/۰۲۷ \qquad d.f = ۱۸ \qquad sig = ۰/۰۰۰ \quad)$

- شعاع اعتماد در خانوارهای مهاجر و غیرمهاجر تفاوت معناداری با یکدیگر نداشته است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱۸- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس اعتماد آنان به دیگر افراد

شرح	تعداد	درصد	درصد انباشتگی
فقط خانواده	۵۰۵	۴۰/۴	۴۰/۹
فقط خویشاوندان	۷	۰/۶	۴۱/۵
فقط دوستان	۲۰	۱/۶	۴۳/۱
فقط همکاران	۱	۰/۱	۴۳/۲
فقط سایر افراد	۱۳	۳/۳	۴۴/۲
خانواده و خویشاوندان	۲۰۹	۱۶/۷	۶۱/۱
خانواده و دوستان	۱۱۸	۹/۴	۷۰/۷
خانواده و همکاران	۱۴	۱/۱	۷۱/۸
خانواده و سایر افراد	۹	۰/۷	۷۲/۶
خانواده، خویشاوندان و دوستان	۱۷۲	۱۳/۸	۸۶/۵
خانواده، دوستان و همکاران	۷	۰/۶	۸۷/۰
خانواده، خویشاوندان و همکاران	۸	۰/۶	۸۷/۷
خانواده، خویشاوندان، دوستان و همکاران	۹۰	۷/۲	۹۵/۰
هیچکس	۲۸	۲/۳	۹۷/۳
سایر پاسخ ها	۳۴	۲/۷	۱۰۰/۰
بدون پاسخ	۱۵	۱/۲	-
جمع کل	۱۲۵۰	۱۰۰/۰	-

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

مطالعات برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۱۹- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس دلایل اعتماد آنان به دیگر افراد

شرح	تعداد	درصد	درصد انباشتگی
نزدیکی اعضای خانواده و صمیمیت و درک متقابل آنها	۲۳۰	۱۸/۴	–
آشنایی کافی و شناخت کامل	۱۶۸	۱۳/۴	–
زندگی و اهداف مشترک در خانواده	۱۱۶	۹/۳	–
رازداری و در امان بودن از خیانت	۱۰۷	۸/۶	–
اعتماد بیشتر و پشت‌گرمی به آنها	۹۵	۷/۶	–
عدم اطمینان به دیگران و نداشتن اعتماد به غیر	۸۷	۷/۰	–
مهربانی، خیرخواهی و دلسوزی آنها	۸۵	۶/۸	–
در اولویت نخست قرار داشتن خانواده	۵۲	۴/۲	–
علاقه و محبت متقابل	۴۴	۳/۵	–
نداشتن رودربایستی و احساس راحتی با آنها	۴۳	۳/۴	–
بارها تجربه کرده و آنها را آزموده ام	۲۷	۲/۲	–
تجربیات بیش‌تر خانواده و اهمیت آن	۲۲	۱/۸	–
به دلیل نسبت خونی و سببی	۱۷	۱/۴	–
برآورده شدن نیازها و حل مشکلات توسط آنها	۱۴	۱/۱	–
سایر پاسخ ها	۷۷	۶/۲	–
بدون پاسخ- بی اطلاع	۶۶	۵/۳	–
جمع کل	۱۲۵۰	۱۰۰/۰	–

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

صفحاتی از برنامه ریزی استانداری زنجان

جدول شماره‌ی ۲۰- چگونگی توزیع پاسخ گویان براساس وضعیت ارتباط و اعتماد آنها

افراد	ارتباط		اعتماد	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
فقط خانواده	۲۱۴	۱۷/۷	۵۰۵	۴۳/۱
فقط خویشاوندان	۱۴	۱/۲	۷	۰/۶
فقط دوستان	۳۸	۳/۱	۲۰	۱/۷
فقط همکاران	۵	۰/۴	۱	۰/۱
سایر افراد (همسایه ها و...)	۱۷	۱/۴	۱۳	۱/۱
خانواده و خویشاوندان	۲۸۷	۲۳/۸	۲۰۹	۱۷/۸
خانواده و دوستان	۱۴۴	۱۱/۹	۱۱۸	۱۰/۱
خانواده و همکاران	۱۷	۱/۴	۱۴	۱/۲
خانواده و سایر افراد	۷	۰/۶	۹	۰/۸
خانواده، خویشاوندان و دوستان	۲۶۷	۲۲/۱	۱۷۲	۱۴/۷
خانواده، خویشاوندان و همکاران	۱۸	۱/۵	۸	۰/۷
خانواده، دوستان و همکاران	۱۵	۱/۲	۷	۰/۶
خانواده، خویشاوندان و سایر افراد	۱۶	۱/۳	–	–
خانواده، خویشاوندان، دوستان و همکاران	۱۴۸	۱۲/۳	۹۰	۷/۷
جمع کل	۱۲۰۷	۱۰۰/۰	۱۱۷۳	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

شراکت با دیگران به منزله‌ی محصول اعتماد متقابل

اعتماد بین فردی نتیجه‌ی شباهت‌ها، هنجارهای مشترک و حساب‌گری می‌باشد و به وسیله‌ی نظام اعتماد اجتماعی پشتیبانی می‌شود. به این ترتیب می‌توان انتظار داشت بین منابع اعتماد و منابع سرمایه‌ی اجتماعی ارتباط تنگاتنگی برقرار باشد. شباهت، به منزله‌ی منبعی برای اعتماد، به وضعیت درونی پیوندهای شبکه‌ای باز می‌گردد که منشأ سرمایه‌ی اجتماعی است. هنجارهای مشترک می‌توانند پدید آورنده‌ی شباهت ها و نگاهبان شبکه‌های روابط باشند. اعتماد حساب‌گرانه بر باورهای مشترک استوار می‌شود و نقش پشتیبان نظامی را ایفا می‌کند که ما آن را قواعد و نهادهای رسمی در ساخت سرمایه‌ی اجتماعی باز می‌شناسیم.

اندیشمندان اجتماعی کوشیده‌اند به این سؤال پاسخ دهند که: آیا روابط بازار سرمایه‌ی اجتماعی را تقویت می‌کند و یا این که آن را تحلیل می‌برد و نابود می‌سازد؟ مطالعات اخیر حکایت از آن دارند که گرایش های بازار در طول گذر زمان سرمایه‌ی اجتماعی و

پیوندهای آن را می‌پوشاند. هیرشمن[1] بر این باور است که بازار تعلقات سنتی به اجتماع و خانواده‌ی گسترده را به تحلیل می‌برد و ما را به سوی گمنامی[2] شهرگرایی و گسستن از پیوندهای دیرینه، سوق می‌دهد.

تشریح داده‌ها

بررسی وضعیت چگونگی فعّالیّت اقتصادی پاسخ گویان آشکار ساخت که:

الف) از میان ۳۸۹ پاسخ‌گویی که فعّالیّت اقتصادی داشته‌اند جدای از شغل خویش، حدود ۳۱/۶ درصد (۱۲۳ نفر)، دارای شریک و ۵۱/۷ درصد (۲۰۱ نفر)، فاقد شریک بودند. نزدیک به ۱۶/۷ درصد این دسته از پاسخ گویان (۶۵ نفر)، بنا به دلایل ناشناخته از اریه‌ی جواب امتناع ورزیدند.

ب) حدود ۶۹/۱ درصد شرکای اقتصادی پاسخ گویان (۸۵ نفر)، از خویشاوندان، ۱۵/۵ درصد (۱۹ نفر)، از دوستان و ۲/۴ درصد (۳ نفر)، از همکاران آنان بودند. به این ترتیب ما می‌توانیم جایگاه روابط خویشاوندی را در تکوین اعتماد متقابل آشکار مشاهده کنیم.

پ) بررسی نزدیکی یا دوری شرکای اقتصادی پاسخ گویان نشان می‌دهد که سهم قابل توجهی از این افراد خویشاوند درجه‌ی یک شامل پدر، مادر، خواهر، برادر، همسر، پسر و دختر بودند (۸۳/۳ درصد آنها). سهم خویشاوند درجه‌ی دو ازجمله عمو، عمه، خاله، دایی، پدربزرگ و مادر بزرگ تقلیل چشم‌گیری می‌یابد و به حدود ۹/۷ درصد می‌رسد. سهم خویشاوند درجه‌ی سه شامل فرزندان عمو، عمه، خاله، دایی و پدر شوهر و مادر شوهر و پدر زن و مادر زن از ۷/۰ درصد، تجاوز نمی‌کند.

به این ترتیب می‌توان پذیرفت شراکت با خویشاوندان درجه‌ی یک و شراکت با دوستان بیش از دیگر گونه های شراکت رایج است.

دلایل نداشتن شریک اقتصادی

مطالعه‌ی دلایل پاسخ گویان برای خودداری از داشتن شریک اقتصادی می‌تواند بازدارنده‌های توسعه‌ی اقتصادی ناشی از افزایش سرمایه‌ی اجتماعی را روشن کند. حدود ۱۳/۹ درصد این دسته از پاسخ گویان (۲۸ نفر)، عدم تمایل خویش را برای شراکت با دیگران ابراز داشتند و بیش از همه آن را به خوی و عادت خویش نسبت می‌دادند. به این ترتیب اهمیّت مداخله در جامعه پذیری[3] اوّلیه و شکل‌گیری هنجارهای ذهنی در دوره‌ی کودکی آشکار می‌گردد. انجام کارهای گروهی در خانه و مدرسه می‌تواند مزایای همکاری را به کودکان گوش‌زد کند و زمینه‌ی ارزشی مناسبی برای شراکت پدید آورد.

فقدان سرمایه و دارایی از دیگر دلایلی بود که نزدیک به ۱۱/۹ درصد (۲۴ نفر)، بدان اشاره کردند. این افراد خود را ناچار به شراکت می‌دیدند. کما این که ۱۰/۰ درصد پاسخ گویان (۲۰ نفر)، داشتن پشتوانه‌ی مالی را دلیل اصلی پرهیز از شراکت اعلام داشتند.

1. Hirschman, 1982 .
2. Anonymity.
3. Socialization.

آسودگی خاطر و دوری از دردسر از جمله دلایلی بود که حدود ۸/۵ درصد افراد (۱۷ نفر)، از آن یاد کردند. این اشخاص ترجیح می‌دادند که خود را به دردسر نیندازند و برای خود شریکی پیدا نکنند. بی تردید این افراد نیز تا حد زیادی تحت تأثیر جامعه پذیری اوّلیه قرار داشتند.

برخی دیگر از پاسخ گویان به مقوله‌هایی چون داشتن استقلال و حفظ ابتکار عمل، بی‌اعتمادی به دیگران، عدم تناسب دخل و خرج و توجیه ناپذیری شراکت در کار اقتصادی را مطرح کردند و آنها را مانع تحقق شراکت بازشناختند.

تبیین یافته‌ها

بین برگزیدن شیوه شراکت در فعّالیّت اقتصادی و محل سکونت پاسخ گویان و گستردگی شبکه‌ی روابط آنان پیوندی معنادار مشاهده می‌شود:

- داشتن شریک اقتصادی یا فقدان آن با جنسیت پاسخ گویان رابطه نداشته است. به این ترتیب باید پذیرفت زنان استان زنجان، همانند مردان، توانسته‌اند شریکی برای فعّالیّت اقتصادی خویش برگزینند.
- وضعیت شراکت در فعّالیّت اقتصادی با سن پاسخ گویان ارتباط معناداری نداشته است.
- وضعیت شراکت در فعّالیّت اقتصادی با میزان تحصیلات پاسخ گویان و وضعیت فعّالیّت اقتصادی آنها (شاغل، خانه دار و...)، رابطه‌ی معناداری نداشته است.
- روستانشینان در برگزیدن شیوه‌ی شراکتی در فعّالیّت اقتصادی از شهرنشینان سبقت جسته‌اند.

$(chi-square = ۵/۱۲۷ \quad d.f = ۱ \quad sig = ۰/۰۲۴)$

- ساکنان شهرستان‌های استان زنجان با مسأله شراکت اقتصادی به طرز معناداری متفاوت برخورد کرده‌اند. بیش‌ترین شراکت‌های اقتصادی در شهرستان ماهنشان و کمترین آن در شهرستان های خرمدره و ابهر مشاهده می‌شود.

$(chi-square = ۱۸/۲۹۲ \quad d.f = ۶ \quad sig = ۰/۰۰۶)$

- بین وضعیت شراکت اقتصادی پاسخ گویان و سابقه مهاجرت خانواده آنها ارتباطی وجود نداشته است.
- بین وضعیت شراکت اقتصادی پاسخ گویان و گستردگی شبکه روابط پاسخ‌گویان ارتباط معناداری دیده می‌شود. افرادی که شبکه‌ی روابط محدودتری داشتند تمایل بیش‌تری به شراکت از خود نشان داده‌اند.

$(chi-square = ۹/۸۰۵ \quad d.f = ۳ \quad sig = ۰/۰۲۰)$

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

شراکت در اموال و دارایی

یکی از جنبه‌های تأثیر ساختار اجتماعی بر منافع فردی؛ شراکت در اموال و دارایی‌ها است. به دلیل نظام حقوقی و چگونگی ارث‌بری از خویشاوندان، شراکت در دارایی‌ها و اموال امری اجتناب ناپذیر تلقی می‌گردد و بررسی واکنش افراد به آن می‌تواند ابعاد جدیدی از سرمایه‌ی اجتماعی را بازنمایی کند.

از میان پاسخ گویان پیمایش یادشده حدود ۱۳/۸ درصد(۱۷۳ نفر) در اموال و دارایی خویش با دیگران شریک بودند و در مقابل ۸۶/۲ درصد (۱۰۷۷ نفر)، شراکتی نداشتند. سهم قابل توجهی از این شراکت ها (۵۶/۷ درصد– ۹۸ نفر)، با خویشاوندان درجه‌ی یک بوده است. سهم خویشاوندان درجه‌ی دو ۸/۱ درصد (۱۴ نفر) و خویشاوندان درجه‌ی سه ۱۲/۱ درصد (۲۱ نفر)، بوده است. سهم مناسبات غیرخویشاوندی از این شراکت‌ها نزدیک به ۱۲/۷ درصد (۲۲ نفر)، بوده که بیش‌تر آن به دوستان و آشنایان (۱۰/۴ درصد– ۱۸ نفر) و بقیه به همکاران (۲/۳ درصد– ۴ نفر)، تعلق داشته است.

مهم‌ترین دلایل چنین توزیعی به شریکان در اموال و دارایی‌ها به ارث و میراث پدری (۱۹/۷ درصد– ۳۴ نفر)، کمبود سرمایه (۱۵/۰ درصد– ۲۶ نفر)، داشتن اعتماد متقابل به یکدیگر (۱۱/۰ درصد– ۱۹ نفر)، تعلق داشتن به یک خانواده (۱۰/۴ درصد–۱۸ نفر)، ارتقای کیفیت و کسب سود بیش‌تر(۵/۸ درصد– ۱۰ نفر) و ... باز می‌گردد. لازم به ذکر است که حدود ۲۸/۹ درصد این افراد (۵۰نفر)، از بیان دلایل این شراکت‌ها سرباز زده‌اند.

عمده‌ترین علت‌های افرادی که فاقد اموال و دارایی شریکی بوده‌اند به درآمد اندک و دارایی ناچیز آنها (۲۹/۲ درصد– ۲۵۰ نفر)، فقدان موقعیت مناسب (۱۵/۲ درصد– ۱۳۰ نفر)، باور نداشتن مزایا و برتری‌های شراکت با دیگران (۱۴/۰ درصد– ۱۱۱ نفر)، بی‌اعتمادی به دیگران (۲/۸ درصد– ۲۴ نفر)، و اعتقاد راسخ به مالکیت فردی (۳/۲ درصد– ۲۷ نفر)، بازمی‌گردد.

یادآور می‌شویم جنبه‌ی شناختی[1] نگرش پاسخ گویان نسبت به شراکت بیش از دیگر جنبه‌ها (عاطفی– هیجانی و رفتاری)، در کنش افراد تأثیر داشته است. نگرش منفی افراد به شراکت با دیگران کمتر بر پایه‌ی تجربه مستقیم آنان بوده و از همین جهت است که سهم افرادی که تجربه تلخی از شراکت داشته‌اند حدود ۱/۱ درصد (۹ نفر)، می‌باشد.

تبیین یافته‌ها

بین شراکت در فعّالیّت اقتصادی و شراکت در اموال و دارایی‌ها ارتباط معناداری مشاهده می‌شود. از میان ۳۱۲ نفری که فعالیت اقتصادی داشتند، جدای از شغل اصلی شان، سهم چشم‌گیری نه در کار با دیگری شریک بودند و نه در اموال و دارایی ها (۵۷/۷ درصد– ۱۸۰ نفر). کسانی که در فعّالیّت اقتصادی شریک داشتند، امّا در دارایی و اموال شریکی نداشتند در جایگاه دوّم قرار می‌گرفتند (۲۳/۴ درصد–۷۳ نفر). به این ترتیب می‌توان مشاهده کرد که شراکت در فعّالیّت اقتصادی رواج بیش‌تری دارد. کسانی که

1. Cognitive.

در فعّالیّت اقتصادی فاقد شریک بودند، امّا در اموال و دارایی‌ها شریک داشتند، حدود ۵/۱ درصد افـراد (۱۶ نفـر)، را در بـر مـی‌گرفتنـد. افرادی که چه در فعّالیّت اقتصادی و چه در اموال و دارایی با دیگران شراکت داشتند در جایگاه سوم بودند (۱۳/۸ درصد– ۴۳ نفر).

یافته‌های فوق حکایت از آن دارد که پرهیز از شراکت، چه در فعّالیّت اقتصادی و چه در مالکیت بـر امـوال و دارایـی هـا، بـیش از تمایل به شراکت رایج است و مردم می‌کوشند در این امر حزم اندیـشی کننـد. بـا ایـن همـه مـی‌تـوان پـذیرفت مناسـبات خـانوادگی، خویشاوندی و دوستی تا حد زیادی این اطمینان را ایجاد می‌کند و برای افزایش سرمایه‌ی اجتمـاعی و جلـوگیری از فرسـایش آن لازم است نه تنها نهاد خانواده تقویت گردد بلکه آموزش کار گروهی و فعّالیّت‌های جمعی، به ویژه در دوره‌ی کودکی و نوجـوانی، مـی‌توانـد مهارت‌های افراد را برای تعامل با دیگران شکوفا کند. اهمیّت این نکته هنگامی بیش‌تر آشکار خواهد شد که بـه دلایـل عـدم شـراکت درکار اقتصادی و یا مالکیت اموال و دارایی توجه نشان دهیم. شمار زیادی از نگرش‌هـای منفـی[1] بـه شـراکت، گـروه هـای اجتمـاعی، همسالان و... بر جنبه‌ی شناختی استوار گردیده است که می‌تواند با آموزش‌های مناسب اصلاح شود.

جدول شماره‌ی ۲۱- چگونگی توزیع پاسخ گویان دارای شریک اقتصادی به تفکیک دلیل آنها برای شراکت یا عدم آن

شرح	تعداد	درصد
عدم تمایل به شراکت با دیگران (خوی و عادت)	۲۸	۱۳/۹
فقدان سرمایه و دارایی	۲۴	۱۱/۹
داشتن پشتوانه مالی و بی نیاز بودن از شراکت	۲۰	۱۰/۰
آسودگی خاطر و دوری از دردسر	۱۷	۸/۵
فقدان شرایط مناسب برای شراکت	۱۶	۸/۰
داشتن استقلال و حفظ ابتکار عمل	۱۰	۵/۰
نداشتن اعتماد به دیگران	۸	۴/۰
شرایط ویژه شغلی	۷	۳/۵
عدم تناسب دخل و خرج	۳	۱/۵
نداشتن سود و پیشرفت ناشی از شراکت	۳	۱/۵
فقدان فرصت کافی	۳	۱/۵
سایر پاسخ ها	۱۵	۷/۵
بودن پاسخ	۴۷	۲۳/۴
جمع	۲۰۱	۱۰۰/۰

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

1. Attitudes.

جدول شماره‌ی ۲۲- چگونگی توزیع پاسخ گویان فاقد اموال و دارایی شریکی با دیگران

شرح	تعداد	درصد
درآمد اندک و دارایی ناچیز	۲۵۰	۲۹/۲
موقعیت اش پیش نیامده است	۱۳۰	۱۵/۲
شراکت نباشد بهتر است	۷۸	۹/۱
شراکت فایده و سودی ندارد	۳۳	۳/۹
به دیگران اعتماد ندارم	۲۴	۲/۸
در نهایت شراکت به اختلاف می‌انجامد	۲۳	۲/۷
اختیار اموال و دارایی ام را دارم	۱۵	۱/۸
دوست دارم مستقل باشم	۱۲	۱/۴
در تجربیات گذشته شکست خورده ام	۹	۱/۱
نمی‌توانم با دیگران کنار بیایم	۶	۰/۷
سایر پاسخ ها	۷	۰/۸
بدون پاسخ و بی اطلاع	۲۶۹	۳۱/۴

مأخذ: مطالعات میدانی و محاسبات مشاور، ۱۳۸۶.

۱-۲-۵-۵- جمع‌بندی

تحلیل وضعیت سرمایه‌ی اجتماعی در سکونتگاه‌های شهری و روستایی استان زنجان به مطالعه‌ی چهار مبحث اصلی اختصاص یافت. بررسی گروه‌های اجتماعی، مسایل و مشکلات اجتماعی، طرز تلقی و ارزش‌ها و وضعیت مشارکت در شبکه‌های اجتماعی در جامعه مورد پژوهش این چهار مقوله بوده است.

نتیجه‌ی مطالعه‌ی گروه‌های اجتماعی که براساس بررسی‌های میدانی انجام گرفت نشان داد، در سکونتگاه‌های شهری و روستایی استان زنجان حدود ۵۶ درصد افراد این پیمایش عضو انجمن‌ها، گروه‌ها، هیأت‌ها و... (رسمی و غیررسمی)، بوده‌اند و در مقابل ۴۲/۷ درصد آنها ارتباط مستمر با این قبیل نهادها را انکارکرده‌اند.۲۱/۰ درصد افراد عضو انجمن‌ها و گروهها و... در اجتماع‌های رسمی و ۷۷/۰ درصد در گروه‌های غیررسمی فعالیت می‌کرده‌اند. بسیج، صندوق‌های قرض‌الحسنه، انجمن‌های هنری – ادبی، انجمن‌های علمی – تخصصی و اتحادیه‌ها و اصناف مهم‌ترین انجمن‌های رسمی و گروه‌های دوستان، شبکه‌ی خویشاوندی، هیأت‌های مذهبی، گروه‌های ورزشی، واحدهای همسایگی، صندوق‌های اعتباری و تشکل‌های زنان ازجمله مهم‌ترین گروه‌های غیررسمی مورد نظر پاسخ‌گویان بوده‌اند. این موضوع نشان می‌دهد شبکه‌های روابط غیررسمی و نقش آن در تشکیل سرمایه‌ی اجتماعی استان حائز اهمیت بسیار بوده است. از جمله دلایل این اهمیت قابلیت در شکوفایی استعدادهای نهفته در جامعه مورد بررسی براساس این شبکه روابط می‌باشد.

بررسی دلایل عدم عضویت پاسخ‌گویان در عرصه‌های عمومی حاکی است، بازدارنده‌های مشارکت مدنی ساکنان استان زنجان به نحوی موثر در این عدم عضویت نقش داشته است. این بازدارنده‌ها در دو سطح ساختاری و فردی از یکدیگر تفکیک شده‌اند. حدود ۵۴/۷ درصد پاسخ‌گویان غیر عضو در گروه‌ها به عوامل فردی چون مشغله‌ی کاری، فقدان علاقه به کار گروهی و روحیه جمعی، اشتیاق به حفظ استقلال فردی، عدم اعتقادی به کار جمعی و ناتوانی در انجام فعالیت جمعی اشاره کرده‌اند. حدود ۴۵/۳ درصد پاسخ‌گویان غیر عضو نیز به بازدارنده‌های ساختاری چون فراهم نبودن امکانات و شرایط، نبود گروه و تشکلی برای عضویت درآن، مخالفت خانواده، نداشتن اعتماد به دیگران، فقدان اعتبار کار گروهی نزد مردم، فقدان فضای صمیمانه و همدلانه و نداشتن شناخت کافی از دیگران اشاره کرده‌اند و آنها را مانع اصلی عدم فعالیت خویش دانسته‌اند.

تحلیل گروه‌های اجتماعی بر حسب سن، جنس، وضعیت تحصیلی و برحسب روابط اجتماعی خانواده آنها در سطح استان نشان می‌دهد، در سکونتگاه‌های شهری و روستایی استان زنجان جمعیت زنان همچون مردان توانسته‌اند در عرصه‌های عمومی حضور یابند و از این نظر تفاوتی میان مردان و زنان مشاهده نشده است، اما بین وضعیت عضویت پاسخگویان و سن آنها ارتباط معناداری وجود داشته است، به این ترتیب که با افزایش سن پاسخ از سهم افراد عضو تشکل، گروهها و ... کاسته می‌شود. وضعیت تحصیلی افراد نیز در عضویت یا عدم عضویت آنها در گروه‌ها تأثیرگذار بوده است، چرا که طبق بررسی افراد دارای تحصیلات دانشگاهی به مراتب بیش‌تر از افراد کم سواد و بی‌سواد به عضویت در این گروه‌ها درآمده‌اند و دانشجویان و دانش‌آموزان به مراتب بیش‌تر از خانه‌داران و شاغلان به تشکل‌های رسمی و غیررسمی پیوسته‌اند.

بین وضعیت عضویت پاسخ‌گویان در تشکل‌ها و محل سکونت آنها نیز ارتباط معناداری مشاهده می‌گردد، شهرنشینان بیش‌تر از روستاییان به تشکل‌های رسمی پیوسته‌اند و روستاییان بیش‌تر به جمع‌های غیر رسمی ملحق شده‌اند.

بیش‌ترین عضویت در تشکل‌ها و گروه‌های رسمی در میان کسانی دیده می‌شود که گسترده‌ترین دامنه اعتماد را داشته‌اند. به بیان دیگر با عمومیت یافتن اعتماد به دیگران بر اشتیاق مردم به حضور در تشکل‌ها افزوده می‌گردد.

گسترش شبکه‌های روابط بین فردی و عضویت افراد در تشکل‌ها، گروه‌ها و انجمن‌ها موجب می‌گردد، آنها به انجام کارهای گروهی و فعالیت‌های جمعی گرایش پیدا کنند. بررسی تجربه کار گروهی و فعالیت جمعی پاسخ‌گویان مطالعهی میدانی نشان می‌دهد، حدود ۵۷/۸ درصد پاسخ‌گویان تجربه کار گروهی داشته‌اند و در مقابل ۴۱/۰ درصد فعالیت جمعی چندانی نداشته‌اند، ۱/۲ درصد نیز از دادن پاسخ به این سؤال خودداری کرده‌اند. مهم‌ترین فعالیت‌های دسته جمعی افراد، فعالیت اقتصادی و راه اندازی کسب و کار، انجام تکالیف درسی و تحقیقاتی مؤظفی، برگزاری مراسم و انجام شعایر، انجام کارهای خانه، امور خیریه و عام المنفعه و سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های اقتصادی بوده است.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

بررسی سابقه‌ی کار گروهی و فعالیت جمعی پاسخ‌گویان برحسب سن، جنس، وضعیت تحصیلی و روابط اجتماعی نشان می‌دهد، هیچ ارتباطی بین سابقه‌ی کارگروهی پاسخ گویان و جنسیت آنها دیده نمی‌شود، اما در میان گروه‌های سنی مختلف سابقه‌ی کار گروهی متفاوت است، به گونه‌ای که پاسخ‌گویان جوان‌تر و همچنین سالمندتر نسبت به دیگر گروه‌های سنی سابقه‌ی فعالیت جمعی فزون‌تری داشته‌اند. بین سابقه‌ی کار گروهی پاسخ‌گویان و میزان تحصیلات آنها ارتباط معناداری مشاهده نمی‌گردد و فعالیت جمعی در هر رده‌ی تحصیلی وجود داشته است، اما بین فعالیت جمعی پاسخ‌گویان و وضعیت فعالیت اقتصادی آنها ارتباط معناداری وجود داشته است، به این صورت که دانشجویان و دانش آموزان بیش از خانه‌داران و بی‌کاران و بازنشستگان به کارهای گروهی روی آورده‌اند. بین فعالیت جمعی پاسخ‌گویان و محل سکونت آنها ارتباط معناداری وجود داشته است. در سطح استان زنجان روستاییان بیش از شهرنشینان در فعالیت‌های جمعی و کارهای گروهی حضور داشته‌اند که این یافته‌ها بر مسأله‌ی خرد شدن اجتماع شهری تأکید دارد. در میان ساکنان شهرستان‌های استان، اهالی ماهنشان و خدابنده بیش از ساکنان ابهر و طارم اقدام به فعالیت‌های جمعی می‌کنند. این موضوع نشان می‌دهد که روحیات فردگرایی در شهرستان‌های ابهر، طارم و زنجان بیش از سایر شهرستان‌های استان است.

بررسی نتایج مطالعات میدانی نشان می‌دهد، بین انجام کار گروهی پاسخ‌گویان و شعاع اعتماد آنها ارتباط معناداری وجود نداشته است، بنابراین باید پذیرفت در فعالیت‌های جمعی ساکنان استان زنجان کمتر به مسأله اعتمادورزی توجه می‌شود.

فعالیت جمعی پاسخ‌گویان با مهاجر و غیرمهاجر بودن خانوارها ارتباط معناداری نداشته است. به بیان دیگر خانوارهای مهاجر جزء منزوی و حاشیه اجتماع خویش نیستند و به خوبی توانسته‌اند با آن در آمیزند، اما بین انجام فعالیت جمعی پاسخ‌گویان و عضویت آنها در تشکل‌ها رابطه‌ی معناداری دیده می‌شود. کسانی که عضو تشکل‌ها بوده‌اند به مراتب بیش‌تر از افراد غیر عضو به کارهای گروهی و جمعی روی آورده‌اند. در این میان کسانی که دامنه انتظارات آنها به خانواده و خویشاوندان محدود نشده و به جمع دوستان و سایر افراد نیز گسترش یافته است، بیش از دیگران به فعالیت‌های جمعی گرایش نشان داده‌اند.

بررسی نوع فعالیت جمعی برحسب جنس نشان می‌دهد، مردان در فعالیت‌هایی چون امور خیریه، برگزاری مراسم، راه‌اندازی کسب و کار و آموزش مهارت حضور پررنگ‌تری دارند، در مقابل زنان به کارهایی چون انجام گروهی امورخیریه، سرمایه‌گذاری و انجام تکالیف درسی می‌پردازند. بین نوع فعالیت جمعی پاسخ‌گویان و محل سکونت آنها نیز رابطه‌ی معناداری وجود داشته است. شهرنشینان بیش‌تر به فعالیت‌هایی چون فراگیری مهارت و پیشه، سرمایه‌گذاری و انجام تکالیف درسی گرایش داشته‌اند، در صورتی که روستاییان به کارهایی چون انجام گروهی کارهای خانه، راه اندازی کسب و کار، انجام امور خیریه و برگزاری مراسم و شعایر تمایل نشان داده‌اند.

بررسی انتظار افراد از دیگران نیز از دیگر شاخص‌های سنجش سرمایه‌ی اجتماعی است. هر چه انتظار از افراد کمتر و یا نزدیک‌تری باشد، می‌توان گفت بده بستان در نظام بسته‌تری صورت گرفته است و در نتیجه سرمایه اجتماعی افراد کمتر فرصت بالندگی و رشد داشته است. بررسی نتایج پیمایش پژوهش حاضر حکایت از آن دارد که حدود ۴۷/۸ درصد پاسخ‌گویان تنها به یک منبع

یاری دهنده اشاره کرده‌اند. از میان آنان ۴۲/۶ درصد فقط به خانواده، ۲/۸ درصد فقط به دوستان و ۱/۴ درصد فقط به خویشاوندان امید بسته بودند و در هنگام سختی از آنها انتظار کمک و یاری داشتند.

نزدیک به ۲۷/۳ درصد پاسخ‌گویان از دو منبع یاری دهنده یاد کرده‌اند. در بین این افراد ۱۴/۹ درصد به خانواده و خویشاوندان، ۸/۶ درصد به خانواده و دوستان ۱/۲ درصد به خانواده و همکاران و ۲/۶ درصد به خانواده و سایر افراد اشاره داشتند. به این ترتیب سهم دوستان در میان دیگر منابع یاری دهنده‌ی در حال افزایش است.

حدود ۱۱/۵ درصد پاسخ‌گویان از سه منبع برای یاری گرفتن از آنها سخن گفته‌اند و نزدیک به ۷/۲ درصد پاسخ‌گویان، دامنه انتظار گسترده‌ای داشته‌اند و چهار منبع خانواده، خویشاوندان، دوستان و همکاران را برای دوره‌ی سختی و هنگام دشواری مشکل‌گشا دانسته‌اند. یاد آور می‌شود که ۱/۸ درصد پاسخ‌گویان هیچ کس را یار و همراه خویش در هنگام رویارویی با مشکل ندانسته‌اند و ۱/۴ درصد نیز به خداوند دایم توسل می‌جستند.

بررسی پیوند بین انتظار پاسخ‌گویان در هنگام بروز مشکل و ویژگی‌های سنی، جنسی و تحصیلی آنان نشان می‌دهد، مردان بیش از زنان توانسته‌اند در نظام بده و بستان اجتماعی وارد شوند و از این رو از افراد بیش‌تری انتظار همکاری و یاری دارند. افراد واقع در گروه‌های سنی ۱۹-۱۵ ساله و ۲۹-۲۰ ساله بیش از دیگران به هنگام سختی و بروز مشکل از خانواده و خویشاوندان انتظار یاری دارند، اما در گروه‌های سنی بالاتر و افراد سالمندتر این انتظارات به شبکه‌های دوستان و همکاران نیز گسترش می‌یابد. در این میان خانه‌داران و شاغلان بیش از دیگران به خانواده و خویشاوندان اتکا داشته‌اند، اما دانشجویان و دانش آموزان به دوستان و همتایان خود متکی بوده‌اند.

بررسی نتایج مطالعه میدانی حاضر نشان می‌دهد، هر چه شعاع اعتماد پاسخ‌گویان افزایش یافته است بر دامنه‌ی انتظار آنان افزوده شده است. کسانی که افراد بیش‌تری را قابل اعتماد داشته‌اند، بیش از دیگران هنگام بروز سختی و مشکل انتظار یاری و کمک داشتند. این ارتباط بین دامنه انتظار پاسخ‌گویان و عضویت آنها در تشکل‌ها نیز مشاهده شده است. افرادی که به فعالیت در عرصه‌های عمومی روی آورده بودند، توانسته بودند اشخاص معتمدی را بیابند که در هنگام سختی بتوانند از آنها امید یاری و کمک داشته باشند.

هنجارها و قواعدی که در کنش‌های متقابل با دیگران در نظر می‌گیریم و متناسب با آنها دست به عمل می‌زنیم؛ به زندگی خصلتی قابل پیش‌بینی و منظم می‌بخشند و به استقرار نظم اجتماعی یاری می‌رسانند؛ اما همواره این همنوایی با انتظارات اجتماعی تحقق نمی‌یابد و همیشه افراد، گروه‌ها و اقشاری هستند که قواعد و هنجارها را نادیده می‌گیرند و از این طریق به مقابله با نظم اجتماعی برمی‌خیزند. بررسی روند وقوع ناهنجاری‌ها و بزهکاری‌های اجتماعی در استان زنجان و مقایسه آن با کشور، نه تنها می‌تواند جایگاه استان را از این منظر مشخص سازد بلکه قادر است بازدارنده‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی را آشکار کند. در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶، نرخ رشد قتل عمد در استان، همواره از نرخ رشد این جرم در کل کشور (به استثناء سال ۱۳۷۹) بیشتر بوده است. به دیگر

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

سخن ارتکاب به قتل عمد در دوره‌ی یاد شده همواره روندی فزاینده داشته است. با توجه به سهم جمعیت شهرستان‌های هفت گانه استان باید گفت در شهرستان‌های خدابنده و ابهر قتل عمد بیش از حد انتظار به وقوع پیوسته و در مقابل در شهرستان‌های طارم و ماهنشان این جرم کمتر از حد انتظار رخ داده است. برخلاف قتل عمد ارتکاب به قتل غیرعمد روندی پر نوسان را طی کرده و در مقایسه با نرخ رشد قتل غیرعمد در کشور وضعیتی بی‌ثبات داشته است. در شهرستان زنجان این جرم اندکی بیش از حد انتظار وقوع یافته و در دیگر شهرستان‌های استان کمتر از حد انتظار بوده است.

ارتکاب به ضرب و جرح در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶، در استان زنجان از الگوی وقوع قتل غیرعمد تبعیت می‌کند و روندی پرفراز و نشیب را دارا می‌باشد. ایراد ضرب و جرح در شهرستان‌های ابهر و خرمدره بیش از حد انتظار به وقوع پیوسته و در شهرستان‌های ماهنشان و زنجان وقوع آن کمتر از حد انتظار بوده است. در روند عمومی کشور افزایش ایراد ضرب و جرح با کاهش قتل عمد همراه می‌گردد، اما شهرستان ابهر از چنین روندی تبعیت نکرده است.

بررسی روند ارتکاب به تصرف عدوانی و مزاحمت در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶، نشان می‌دهد که تا سال ۱۳۷۸ این روند کاهنده و بسیار کمتر از نرخ رشد این جرم در کشور بوده است، اما در سال‌های پایانی دوره (۷۹ و ۱۳۷۸) این روند فزاینده و بیش‌تر از نرخ رشد کشور گردیده است. در شهرستان‌های خدابنده و ابهر این جرم بیش از حد انتظار رخ داده و در مقابل در شهرستان‌های زنجان، ماهنشان و طارم کمتر از حد انتظار با این جرم رو به رو بوده‌ایم.

در دوره‌ی ۸۰-۱۳۷۶، نرخ رشد اختلاس، ارتشاء و جعل، با یک سال پیش رسی، همخوانی معناداری با نرخ رشد این جرایم در کل کشور دارد. به طور تقریب می‌توان گفت: نرخ رشد این قبیل جرایم در استان زنجان به مراتب بیش‌تر از نرخ رشد آنها در کشور بوده است. در دوره‌ی یادشده در شهرستان‌های زنجان و خرمدره این جرایم بیش از حد انتظار به وقوع پیوسته و در مقابل ارتکاب به این جرایم در شهرستان‌های خدابنده، ماهنشان و ابهر پایین‌تر از حد انتظار بوده است.

ارتکاب به صدور چک بلامحل در دوره‌ی یادشده همواره روندی فزاینده داشته و نرخ رشد آن بالاتر از نرخ رشد کشور بوده است. با توجه به سهم جمعیت هر شهرستان باید پذیرفت در شهرستان‌های زنجان و خرمدره این جرم بیش از حد انتظار رخ داده و در شهرستان‌های خدابنده، ماهنشان و ایجرود ارتکاب این جرم پایین‌تر از حد انتظار بوده است. روند ارتکاب صدور چک بلامحل تا حدی با وضعیت وقوع اختلاس، ارتشاء و جعل همخوانی دارد.

همراهی جرایم مالی- اقتصادی می‌تواند زمینه‌های مناسب برای سرمایه‌گذاری را از بین ببرد و بر هزینه‌ی معامله‌های اقتصادی بیفزاید. چنین وضعیتی از تمایل سرمایه‌گذارانی (به ویژه سرمایه گذاران خارجی) که در جست وجوی بستر قابل اعتمادی برای ایجاد فعالیت‌های سودآور هستند، می‌کاهد. هر چقدر این سرمایه گذاران قدرت انتخاب بیش‌تر و شوق تصمیم‌گیری متنوع‌تری داشته باشند، پایِ گریزِ چابک‌تری دارند و به راحتی می‌توانند جای دیگری را برای سرمایه گذاری بیابند.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

روند وقوع سرقت (موجب حد و تعزیر)، همواره فزاینده بوده و همخوانی تنگاتنگی با روند عمومی سرقت در کشور داشته است. نرخ رشد سرقت استان همواره کمتر از نرخ رشد این جرم در کشور بوده، اما در سال ۱۳۸۰ این اختلاف به کمترین حد ممکن رسیده است. به این ترتیب می‌توان گفت: الگوی ارتکاب به سرقت در حال همگون شدن با الگوی کشور می‌باشد. ارتکاب به سرقت در شهرستانهای ابهر و خرمدره بیش از حد انتظار و در شهرستان‌های خدابنده و ماهنشان پایین‌تر از حد انتظار رخ داده است.

شهرستان زنجان به منزله‌ی توسعه‌ی یافته‌ترین شهرستان استان، از جرایم خشونت بار فاصله گرفته و به سمت جرایم نرم سوق یافته است. شهرستان خرمدره اگرچه وضعیتی چون زنجان را تجربه می‌کند، اما هنوز گرفتار بزه ضرب و جرح می‌باشد. شهرستان ابهر در زمینه‌ی وقوع جرایم بیش‌تر از الگوی شهرستان‌های کمتر توسعه یافته تبعیت می‌کند. برخلاف روندی که در زنجان و خرمدره دیده می‌شود و هنوز به مرحله‌ی گذار نرسیده است.

از شهرستان ماهنشان کمترین وقوع جرایم (چه خشونت بار و چه نرم یا مالی و اقتصادی)، گزارش شده است. شهرستان طارم نیز تا حدودی از همین الگو پیروی می‌کند. یافتن دلایل شکل‌گیری چنین وضعیتی نیاز به انجام پژوهش‌های جداگانه دارد، زیرا نمی‌توان به سادگی آن را به سهم جمعیت روستایی از جمعیت شهرستان نسبت داد و همچنین زیرا شهرستان خدابنده به منزله‌ی یکی از شهرستان‌های کمتر توسعه یافته، همچنان با شیوع جرایم خشونت بار رویاروی می‌باشد.

وقوع جرایم خشونت بار (همچون قتل عمد، قتل غیرعمد، ایراد ضرب و جرح و همچنین تصرف عدوانی و مزاحمت)، در شهرستان‌های ابهر و خرمدره با روند شتابان توسعه‌ی اقتصادی، رشد صنعتی و گسترش شهرنشینی همسویی دارد. از این رو ناامنی ناشی از وقوع این قبیل جرایم تاوان توسعه یافتگی تلقی می‌شود که می‌تواند نه تنها بازدارنده تقویت سرمایه‌ی اجتماعی این مناطق به شمار آید، بلکه به انگیزه‌های پیشرفت خدشه وارد سازد.

جرایمی که نهاد خانواده را تهدید می‌کنند (اعمال منافی عفت موجب حد و تعریز و جرایم اطفال)، در شهرستان پیشرو زنجان رواج بیش‌تری داشته و با پدیده‌ی طلاق نیز همخوانی و همبستگی زیادی پیدا کرده است. از این رو می‌توان ارتکاب این جرایم را در شرایط توسعه یافتگی انتظار داشت.

بررسی طرز تلقی و ارزش‌ها که یکی دیگر از شاخص‌های سنجش سرمایه‌ی اجتماعی در ساکنان سکونتگاه‌های شهری و روستایی استان زنجان بوده است، نشان می‌دهد، براساس مطالعه‌ی میدانی، ساکنان این استان توانسته‌اند به ترکیب متوازنی از ارزش‌های مادی و معنوی دست یابند. حدود ۱۳/۳ درصد از پاسخ‌گویان به موفقیت و کامیابی در زندگی اشاره کرده‌اند. نزدیک به ۹/۹ درصد پاسخ‌گویان از اهمیت پاکدامنی، تقوا و سلامت نفس در زندگی سخن گفته‌اند. حدود ۸/۶ درصد پاسخ‌گویان پایبندی خویش را به کمال و خوبی ابراز داشته‌اند، نزدیک به ۶/۲ درصد پاسخ‌گویان تلاش و کوشش مستمر را از ارزش‌های والایی برشمرده‌اند که در جامعه‌ی کنونی می‌تواند بسیار مؤثر افتد. خوش خلقی و مردم داری، مهربانی، دلسوزی و احساس مسؤولیت نسبت به دیگران، راهنمایی و هدایت

دیگران، پختگی و تجربه اندوزی، از خود گذشتگی و بزرگواری در برابر دیگران، رعایت ادب و رفتار نیک، شکیبایی و بردباری، تحصیلات، آگاهی و درایت، صداقت و درستی و... از جمله دیگر ارزش‌هایی بودند که پاسخ‌گویان از آن سخن به میان آورده‌اند و آنها را در زندگی حائز اهمیت دانسته‌اند.

به منظور بررسی وضعیت مشارکت در شبکه‌های اجتماعی (از گروه‌های رسمی تا نهادهای غیر رسمی)که یکی دیگر از شاخص‌های سنجش سرمایه‌ی اجتماعی است، وضعیت ساکنان سکونتگاه‌های شهری و روستایی استان زنجان از نظر سه شاخص ارتباط با دیگران، اعتماد به دیگران و شرکت با دیگران مورد مطالعه قرار گرفته است.

بررسی نتایج پیمایش سرمایه‌ی اجتماعی آشکار می‌سازد که ۲۳/۲ درصد پاسخ‌گویان دارای شبکه‌ی روابط تنگاتنگ و بسته بودند، ۱۷/۱ درصد فقط با خانواده، ۳/۰ درصد فقط با دوستان، ۱/۱ درصد فقط با خویشاوندان، ۰/۴ درصد فقط با همکاران و ۱/۴ درصد با سایر افراد ارتباط داشته‌اند. در این میان ۳۶/۱ درصد پاسخ‌گویان از شبکه‌ی روابط گسترده‌تری نسبت به گروه نخست برخوردار بوده‌اند. ۲۳/۰ درصد آنها با خانواده و خویشاوندان، ۱۱/۵ درصد با خانواده و دوستان و ۱/۴ درصد با خانواده و همکاران ارتباط داشته‌اند. اگر چه اهمیت خانواده در این توزیع به خوبی دیده می‌شود، اما دوستان نیز جایگاه ویژه‌ای یافته‌اند. این بررسی نشان می‌دهد ۲۵/۵ درصد پاسخگویان بیش از دو گروه یاد شده برگسترش شبکه‌ی روابط خویش نایل گشته‌اند. ۲۱/۴ درصد آنها با خانواده، خویشاوندان و دوستان، ۱/۴ درصد با خانواده، خویشاوندان و همکاران، ۱/۳ درصد با خانواده، خویشاوندان و سایر افراد و ۱/۲ درصد نیز با خانواده، دوستان و همکاران ارتباط داشته‌اند. همان گونه که مشاهده می‌شود، با گسترش روابط پاسخ‌گویان از تعداد آنها کاسته می‌شود و این امر نشان از کاهش رواج گسترش روابط در میان ساکنان استان زنجان دارد. گروه چهارم که حدود ۱۱/۸ درصد پاسخ‌گویان را شامل می‌شوند، گسترده‌ترین روابط را داشته‌اند و نه تنها با خانواده و خویشاوندان بلکه با دوستان و همکاران خویش نیز روابط خود را حفظ کرده‌اند. مقایسه‌ی سهم این افراد با افراد دسته‌ی نخست نشان از آن دارد که انزوای اجتماعی و پرهیز از گسترده کردن روابط و مناسبات اجتماعی در استان زنجان بیش‌تر رایج است.

گستردگی یا تنگ بودن شبکه‌ی روابط و گوناگونی مناسبات اجتماعی ساکنان استان زنجان با جنسیت، میزان تحصیلات و محل سکونت آنها پیوند داشته است. بدین معنی که مردان نسبت به زنان دارای شبکه‌ی گسترده‌تری از مناسبات اجتماعی و روابط بین فردی بوده‌اند؛ هرچه بر میزان تحصیلات افراد افزوده می‌شود، گستردگی شبکه‌ی روابط و مناسبات اجتماعی فزونی می‌گیرد؛ شهرنشینان بیش از روستانشینان توانسته‌اند مناسبات اجتماعی و شبکه روابط خویش را گسترش دهند.

گستردگی شبکه‌ی روابط اجتماعی در شهرستان‌های استان نیز از تفاوت معناداری برخوردار بوده است. بیش‌ترین گستردگی و گوناگونی در میان ساکنان شهرستان‌های خرمدره، زنجان و ابهر دیده می‌شود و کمترین آن به شهرستان‌های ایجرود و خدابنده اختصاص می‌یابد.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

بررسی نتایج یاد شده نشان می‌دهد، در میان ساکنان استان زنجان دامنه‌ی اعتماد به دیگران به مراتب تنگ‌تر از شبکه‌ی روابط اجتماعی افراد بوده است، چرا که نزدیک به ۴۴/۲ درصد پاسخ‌گویان فقط به یک گروه اعتماد داشته‌اند، ۴۰/۴ درصد این افراد فقط به خانواده، ۱/۶ درصد فقط به دوستان و ۰/۶ درصد فقط به خویشاوندان اعتماد داشته‌اند.

حدود ۲۸/۳ درصد پاسخگویان پیمایش از شعاع اعتماد بیش‌تری نسبت به گروه نخست برخوردار بودند. ۱۶/۷ درصد آنها به خانواده و خویشاوندان، ۹/۴ درصد به خانواده و دوستان، ۱/۱ درصد به خانواده و همکاران و ۰/۷ درصد به خانواده و سایر افراد اعتماد داشتند.

گروه سوم که حدود ۱۵/۱ درصد پاسخ‌گویان را شامل می‌شود، بر شعاع اعتماد خویش به دیگران افزوده بودند، ۱۳/۸ درصد آنان، خانواده، خویشاوندان و دوستان را،۰/۶ درصد خانواده، خویشاوندان و همکاران را و ۰/۶ درصد خانواده، دوستان و همکاران را قابل اعتماد تلقی می‌کردند.

حدود ۷/۳ درصد پاسخ‌گویان وسیع‌ترین دامنه اعتماد به دیگران را دارا بودند. این گروه افراد قابل اعتماد را نه تنها در میان اعضای خانواده و خویشاوندان، بلکه در بین دوستان و همکاران خویش نیز می‌یافتند. مقایسه‌ی وسعت شبکه‌ی ارتباط با دیگران و شعاع اعتماد آشکار می‌سازد که سهم قابل توجهی از ساکنان استان زنجان، خانواده را امن‌ترین کانون و اعضای آن را قابل اعتمادترین افراد پیرامون خود به شمار می‌آوردند. خویشاوندان و دوستان نیز در درجه‌ی دوم اهمیت جای دارند.

اعتقاد به حسن نیت طرف مقابل مهم‌ترین دلیل اعتماد به دیگران تلقی شده است که مقوله‌های چون صمیمیت و درک متقابل، آشنایی کافی و شناخت کامل، خیر خواهی و دلسوزی، علاقه و محبت متقابل و احساس راحتی با آنها و... را در برمی‌گیرد. اعتقاد پاسخ‌گویان به قابل اعتماد بودن دیگران و باور داشتن شایستگی‌ها و توانایی‌های دیگران در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند.

شعاع و دامنه اعتماد ساکنان استان زنجان با جنسیت، میزان تحصیلات، وضعیت فعالیت اقتصادی و محل سکونت آنان ارتباط داشته است به گونه‌ای که مردان بیش از زنان، افراد دارای تحصیلات دانشگاهی بیش از دیگران، دانشجویان و بازنشستگان بیش از خانه‌داران و شاغلان و شهرنشینان بیش از روستاییان حاضرند به افراد دیگر اعتماد کنند. بیشترین شعاع اعتماد نیز در ساکنان شهرستان‌های طارم و زنجان و کمترین آن در ساکنان شهرستان‌های خدابنده و ایجرود مشاهده می‌شود.

بررسی وضعیت چگونگی فعالیت اقتصادی و داشتن شریک اقتصادی در میان پاسخ‌گویان نشان می‌دهد، از میان ۳۸۹ پاسخ‌گویی که جدای از شغل خویش فعالیت اقتصادی دیگری نیز داشته‌اند، حدود ۳۱/۶ درصد دارای شریک و ۵۱/۷ درصد فاقد شریک بوده‌اند. نزدیک به ۱۶/۷ درصد نیز از ارایه‌ی جواب امتناع ورزیده‌اند. حدود ۶۹/۱ درصد شرکای اقتصادی پاسخگویان از خویشاوندان، ۱۵/۵ درصد از دوستان و ۲/۴ درصد از همکاران آنان بوده‌اند. بنابراین جایگاه روابط خویشاوندی در تکوین اعتماد متقابل آشکار می‌گردد.

مطالعه دلایل پاسخ‌گویان برای خودداری از داشتن شریک اقتصادی می‌تواند بازدارنده‌های توسعه‌ی اقتصادی ناشی از افزایش سرمایه اجتماعی را روشن کند. حدود ۱۳/۹ درصد از این پاسخ‌گویان عدم تمایل خویش را برای شراکت با دیگران ابراز داشته‌اند و بیش از همه آن را به خوی و عادت خویش نسبت داده‌اند. به این ترتیب اهمیت مداخله در جامعه پذیری اولیه و شکل‌گیری هنجارهای ذهنی در دوره‌ی کودکی آشکار می‌گردد. فقدان سرمایه و دارایی، آسودگی خاطر و دوری از دردسر، داشتن استقلال و حفظ ابتکار عمل، بی‌اعتمادی به دیگران، عدم تناسب دخل و خرج و توجیه ناپذیری شراکت در کار اقتصادی از جمله دیگر دلایلی بود که پاسخ‌گویان به آن به عنوان دلیل نداشتن شریک اقتصادی اشاره کرده‌اند.

بررسی وضعیت شراکت در اموال و دارایی در میان پاسخ‌گویان پیمایش نشان می‌دهد، حدود ۱۳/۸ درصد آنان در اموال و دارایی خویش با دیگران شریک بوده‌اند و در مقابل ۸۶/۲ درصد شراکتی نداشته‌اند. سهم قابل توجهی از این شراکت‌ها (۵۶/۷ درصد)، با خویشاوندان درجه یک بوده است، سهم خویشاوندان درجه‌ی دو ۸/۱ درصد و خویشاوندان درجه‌ی سه ۱۲/۱ درصد بوده است. سهم مناسبات غیر خویشاوندی از این شراکت‌ها نزدیک به ۱۲/۷ درصد بوده که بیش‌تر آن به دوستان و آشنایان (۱۰/۴ درصد) و بقیه به همکاران تعلق داشته است.

مهم‌ترین دلایل چنین توزیعی به شریکان در اموال و دارایی‌ها به ارث و میراث پدری (۱۹/۷ درصد)، کمبود سرمایه (۱۵/۰ درصد)، داشتن اعتماد متقابل به یکدیگر (۱۱/۰ درصد)، تعلق داشتن به یک خانواده (۱۰/۴ درصد)، ارتقای کیفیت و کسب سود بیشتر (۵/۸ درصد) و... باز می‌گردد.

عمده‌ترین علت‌های افرادی که فاقد اموال و دارایی شریکی بوده‌اند به درآمد اندک و دارایی ناچیز آنها، فقدان موقعیت مناسب، باور نداشتن مزایا و برتری‌های شراکت با دیگران، بی‌اعتمادی به دیگران و اعتقاد راسخ به مالکیت فردی باز می‌گردد. یادآور می‌شویم جنبه‌ی شناختی نگرش پاسخ گویان نسبت به شراکت بیش از دیگر جنبه‌ها (عاطفی- هیجانی و رفتاری)، در کنش افراد تأثیر داشته است. نگرش منفی افراد به شراکت با دیگران کمتر بر پایه‌ی تجربه‌ی مستقیم آنان بوده و به همین جهت است که سهم افرادی که تجربه‌ی تلخی از شراکت داشته‌اند، حدود ۱/۱ درصد می‌باشد.

بین شراکت در فعالیت اقتصادی و شراکت در اموال و دارایی‌ها ارتباط معناداری مشاهده می‌شود. از میان ۳۱۲ نفری که فعالیت اقتصادی داشتند، جدای از شغل اصلی‌شان، سهم چشم‌گیری نه در کار با دیگری شریک بودند و نه در اموال و دارایی‌ها. کسانی که در فعالیت اقتصادی شریک داشتند، اما در دارایی و اموال شریکی نداشتند در جایگاه دوم قرار می‌گرفتند. به این ترتیب می‌توان مشاهده کرد که شراکت در فعالیت اقتصادی رواج بیش‌تری دارد.

یافته‌های فوق حکایت از آن دارد که پرهیز از شراکت، چه در فعالیت اقتصادی و چه در مالکیت بر اموال و دارایی‌ها، بیش از تمایل به شراکت رایج است و مردم می‌کوشند در این امر حزم اندیشی کنند. با این همه می‌توان پذیرفت مناسبات خانوادگی، خویشاوندی و

دوستی تا حد زیادی این اطمینان را ایجاد می‌کند و برای افزایش سرمایه‌ی اجتماعی و جلوگیری از فرسایش آن لازم است نه تنها نهاد خانواده تقویت گردد، بلکه آموزش کار گروهی و فعالیت‌های جمعی، به ویژه در دوره‌ی کودکی و نوجوانی، می‌تواند مهارت‌های افراد را برای تعامل با دیگران شکوفا کند. اهمیت این نکته هنگامی بیش‌تر آشکار خواهد شد که به دلایل عدم شراکت در کار اقتصادی و یا مالکیت اموال و دارایی توجه نشان دهیم. شمار زیادی از نگرش‌های منفی به شراکت، گروه‌های اجتماعی، همسالان و... بر جنبه‌ی شناختی استوار گردیده است که می‌تواند با آموزش‌های مناسب اصلاح شود.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-۶- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از وضعیت اجتماعی

فرهنگی

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱-۲-٦- جمع بندی و نتیجه گیری از وضعیت اجتماعی و فرهنگی

تأکید فزاینده‌ی سیاست‌مداران، برنامه‌ریزان و مسؤولان کشورهای درحال‌توسعه بر "رشد اقتصادی" در نخستین تلاش‌های آنان برای رهایی از عقب‌ماندگی و دست‌یابی به پیشرفت و توسعه با چنان شتابزدگی و ساده‌اندیشی زیان‌باری همراه بود که نه تنها الگویی تقلیدی را به مردم این کشورها تحمیل کرد، بلکه همگان را از شناخت پیچیدگی‌های توسعه و از درک چندوجهی بودن "توسعه متوازن و همه جانبه" بازداشت. در این الگو به اوضاع داخلی و شرایط درونی جامعه توجه چندانی نمی‌شد و با ملاک قرار دادن مدل‌های کلاسیک پیشرفت (به ویژه سبک غربی آن)، جزء تجویز نسخه‌ها و برنامه‌های اصلاحی از بالا به پایین و تکیه بر سرمایه‌های خارجی راهی باقی نمی‌ماند.

یک جانبه‌نگری در فرآیند توسعه و تقلیل ناروای آن به متغیرهای کسالت‌بار و نامناسبی چون افزایش تولید ناخالص ملی (GNP) و درآمد سرانه؛ موجب گردید، ابعاد اجتماعی، فرهنگی و سیاستی توسعه یا نادیده گرفته شوند و یا این که به منزله‌ی بازدارنده‌های پیشرفت و توسعه تلقی گردند. در این اردوگاه فکری به "انسان" بیش‌تر به چشم ابزار رشد اقتصادی نگریسته می‌شود تا هدف توسعه و به همین دلیل انتظاری که از اجتماع می‌رود تابعیت و فرمان‌برداری است. چنین برداشتی از رابطه‌ی اجتماع و حکومت، با انسداد سیاسی و تمرکز قدرت، حاکمیت دیوان‌سالاران (بوروکرات‌ها)، سنت‌گریزی، گسستن از هویت تاریخی- فرهنگی و غفلت از مزیت‌های نسبی هر منطقه همراه گشت.

پس از گذشت چندین دهه برنامه‌ریزی برای توسعه و صرف هزینه‌های هنگفت؛ پیامدهای ناگواری چون افزایش نابرابری‌های اجتماعی، شدت گرفتن فقر و سوءتغذیه، بروز دوگانگی اقتصادی (بین بخش سنتی- معیشتی و بخش نوین وابسته)، شهرگرایی لگام‌گسیخته، عدم‌توازن در تخصیص منابع و امکانات و... باعث شد انتقادهای بنیادینی به کفایت رشد اقتصادی و الگوی توسعه برون-زا، برای بهبود زندگی تمام مردم، روا داشته شود.

بسیاری از منتقدان توسعه "یک‌سونگر" که شاخص توسعه را فقط در افزایش رشد اقتصادی می‌دید، به این نتیجه رسیده بوده‌اند، برای آنکه بتوان درباره‌ی توسعه‌ی اقتصادی یک کشور به داوری نشست، باید دانست که بر سر مسایلی چون نابرابری، فقر و بی‌کاری چه آمده است. چنانچه بروز این پدیده‌ها و پیامدهای ویرانگر آنها کاهش یافته باشد؛ می‌توان پذیرفت آن کشور دوره‌ای از توسعه را پشت سر گذاشته است، اما اگر بر وخامت اوضاع (نابرابری، فقر و بی‌کاری)، افزوده شده باشد، دور از عقل سلیم است که نتیجه‌ی کار را توسعه بدانیم حتی اگر درآمد سرانه دو یا چند برابر شده باشد. به این ترتیب ایجاد فرصت‌ها، شکوفایی استعدادها و بهبود زندگی کسانی که پیش از این ابزار توسعه به شمار می‌آمدند، جای نادیده گرفتن «عامل انسانی» را گرفت.

برنامه‌ی آمایش سرزمین می‌کوشد، از تجزیه- تحلیل ساده‌انگارانه و متداول پدیده‌های چند وجهی پرهیز کند و اگر به انسان توجه نشان می‌دهد؛ بر آن است که آن را در ارتباط با فضا و فعالیت درک کند. این رویکرد اگر چه با پیچیدگی‌های مسایل توسعه رویاروی

می‌شود، اما می‌تواند به واقعیت‌ها نزدیک‌تر شود و چنانچه پیشنهاد و راه‌کاری عرضه می‌کند بیش از همه به توازن و تعادل کنش متقابل بین این سه عنصر اساسی توسعه می‌اندیشد.

به منظور دست‌یابی به تحلیلی واقع‌گرایانه از وضعیت اجتماعی- فرهنگی استان زنجان و شناخت تهدیدها و توانمندی‌های آن، نه تنها از داده‌های آماری موجود (به ویژه نتایج سرشماری‌های نفوس و مسکن و...)، بهره گرفته شد بلکه به انجام پیمایشی گسترده اقدام گردید که تا حدی توانست کاستی‌های اطلاعاتی را برطرف کند. این پیمایش در مناطق شهری و روستایی استان به اجراء درآمد. در این پژوهش به سنجش میزان سرمایه‌ی اجتماعی، بررسی انگیزه‌های جابه‌جایی جمعیت، نگرش مردم به دولت و سیاست‌های آن و... پرداخته و از یافته‌های آن جهت تدوین این بخش از گزارش بهره گرفته شده است.

استفاده از تحلیل (SWOT)[1]، این امکان را فراهم آورده که دو حوزه‌ی دیگر مطالعه (جغرافیا و اقتصاد)، بتوانند فضای بین‌ذهنی مناسبی با مسایل اجتماعی پیدا کنند و در یافته‌های خویش پیوندهای علیتی را بهتر شناسایی نمایند.

قوت

- بررسی ساختار سنی جمعیت استان زنجان در دوره‌ی ده ساله‌ی ۸۵-۱۳۷۵، از کاهش سهم جمعیت گروه‌های سنی ۴-۰، ۹-۵ و ۱۴-۱۰ساله حکایت می‌کند. این روند کاهنده در مناطق روستایی به مراتب بیش از مناطق شهری بوده است.[2] استمرار یافتن برنامه‌های مهار (کنترل جمعیت)، کاهش باروری و تقلیل زاد و ولد موجب گردیده مهم جمعیت گروه‌های سنی ۴-۰ ساله، ۹-۵ ساله و ۱۴-۱۰ ساله به شدت کاهش یابد. این امر می‌تواند زمینه‌ی پوشش گسترده‌تر خدمات آموزشی، بهداشتی - درمانی و... را در سال‌ها آتی فراهم کند.[3]
- کاهش سهم گروه‌های سنی ۴-۰، ۹-۵ و ۱۴-۱۰ ساله از جمعیت استان در دوره‌ی ده ساله‌ی ۸۵-۱۳۷۵، در مناطق روستایی بسیار چشم‌گیرتر از مناطق شهری بوده است. این روند موجب گردیده است از اضطرار جمعیت روستایی لازم‌التعلیم در دوره‌ی ابتدایی و راهنمایی کاسته شود. فرستادن سهمی از آموزگاران و دبیران مناطق شهری به مناطق روستایی از جمله سیاست‌هایی است که باید در ده سال آینده صورت پذیرد.

---

۱. تحلیل SWOT چارچوبی برای تحلیل قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها است. این شیوه روشی مؤثر برای تحلیل در فرآیند برنامه‌ریزی راهبردی می‌باشد. SWOT نخستین یا واپسین گام نیست، بلکه برای تشخیص موقعیت و اتخاذ تصمیمات مؤثر می‌تواند سودمند افتد. SWOT از دو قسمت تشکیل شده است:

الف) تحلیل وضعیت داخلی (قوت‌ها و ضعف‌ها) که باید از موضوع‌ها و چیزهایی بحث کند که اکنون وجود دارند. تحلیل نباید دربردارنده‌ی قوت‌ها و ضعف‌های ذهنی- احتمالی آینده باشد؛ بلکه باید به قوت‌ها و ضعف‌های واقعی و عینی بپردازد.

ب) تحلیل محیط بیرونی(فرصت‌ها و تهدیدها) که باید وضعیت‌های واقعی را در برگیرند. به این معنا که تهدیدهای موجود و فرصت‌های بدون‌استفاده مانده، علاوه بر روندهای محتمل، تحلیل شوند.

۲. سهم گروه سنی ۱۴-۰ ساله‌ی جمعیت سال ۱۳۸۵ استان، حدود ۱۴/۴ درصد کمتر از سهم همین گروه سنی در سال ۱۳۷۵، بوده است.

۳. سهم گروه سنی ۴-۰ ساله در جمعیت سال ۱۳۷۵ استان، نزدیک به ۱۱/۲ درصد و در سال ۱۳۸۵، حدود ۷/۵ درصد شد. سهم گروه سنی ۹-۵ ساله در جمعیت سال ۱۳۷۵، استان نزدیک به ۱۵/۱ درصد و در سال ۱۳۸۵، حدود ۷/۵ درصد گردید. سهم گروه سنی ۱۴-۱۰ ساله در جمعیت سال ۱۳۷۵، استان نزدیک به ۱۵/۱ و در سال ۱۳۸۵، به حدود ۱۰/۳ درصد رسید.

- نسبت جمعیت سالخورده (۶۵ ساله و بیش‌تر)، استان زنجان (۶/۹ درصد)، به مراتب نسبت این جمعیت در کشور(۵/۲ درصد)، بیش‌تر است. این افزایش سهم سالخوردگان در کل جمعیت نشانه افزایش امید به زندگی و فزونی گرفتن طول عمر می باشد که استان زنجان از میانگین کشوری پیشی جسته است.
- قطبی شدن ارزش‌ها (این‌جهانی و آن‌جهانی)، زمینه‌های ذهنی– هنجاری تقسیم اجتماعی کار و تخصص‌یافتگی را فراهم خواهد کرد. مردان، جوانان و دانش آموختگان بیش‌تر به ارزش‌های این‌جهانی (پیشرفت، ارتقای دانش و مهارت، تلاش مستمر و...)، پایبند بوده و در مقابل زنان بر ارزش‌های آن‌جهانی (خوبی، کمال، تقوا، سلامت نفس و...)، پای فشرده‌اند. وارد شدن مردان به جرگه‌ی شاغلان، کارفرمایان و... توسعه‌ی اقتصادی را تضمین خواهد کرد و حضور زنان در عرصه‌ی فعالیت‌های اقتصادی، اشتغال در دستگاه دولتی و... به تقیدات اخلاقی دامن خواهد زد. جذب دختران و زنان دانش‌آموخته در سازمان‌ها و دستگاه‌های دولتی در سال‌های اخیر، موجب خواهد شد بر سلامت نظام اداری– سازمانی، افزوده شود و فرهنگ سازمانی دستگاه‌های دولتی به محافظه‌کاری و شعایرگرایی (تأکید بر وسیله‌ی رسیدن به اهداف و غافل شدن از معنا و رسالت فعالیت سازمان)، در اجرا تمایل پیدا کند. از این رو پیش‌بینـی می‌شود تا حدودی از نوآوری و خلاقیت در این قبیل سازمان‌ها کاسته گردد.
- عضویت فراگیر دختران و زنان در تشکّل‌های غیررسمی، به منزله‌ی واکنشی نسبت به فقدان تشکل‌های ویژه‌ی آنها، موجب گردیده است، آنان همچنان در حفظ مناسبات اجتماعی و روابط بین‌فردی خویش بکوشند و از نابودی سرمایه‌ی اجتماعی خویش جلوگیری کنند؛ چرا که برخلاف سایر شکل‌های سرمایه (فیزیکی و ...)، عدم‌استفاده از سرمایه‌ی اجتماعی موجب کاهش و نابودی آن می‌گردد. تلاش دختران و زنان، برای حفظ مناسبات و تقویت روابط خویش، توانسته است تا حدودی از پیامدهای ناخواسته و منفی فقدان تشکّل‌های رسمی ویژه زنان در استان بکاهد. با حضـــور گسترده‌تر دختران و زنان دانش-آموخته در سازمان‌ها و دستگاه‌های دولتی، تعامل دختران و زنان در عرصه‌های اجتماعی– عمومی فزونی خواهد گرفت و از انزوای آنان به مراتب کاسته خواهد شد. این وضعیت می‌تواند به شکل‌گیری هویت نوین دختران و زنان از سویی و کاهش نابرابری‌های جنسیتی در استان از طرف دیگر، تعبیر شود.
- همسویی افزایش میزان تحصیلات و گسترش عضویت در تشکّل‌ها با بالا رفتن تحصیلات افراد جامعه، تمایل آنها به عضویت در تشکل‌های دارای روابط افقی و هم‌تراز، گرایش آنها به دوری جستن از مناسبات سلسله مراتبی و تلاش آنان برای دست‌یابی به برابری فزونی یافته است. پوشش فزاینده‌ی آموزش رسمی (به ویژه آموزش عالی)، به عضویت در تشکّل‌ها دامن خواهد زد. به این ترتیب در آینده‌ای نه چندان دور شاهد سر بر آوردن تشکّل‌هایی در استان زنجان خواهیم بود که سهم چشم‌گیری از اعضای آن را دانش‌آموختگان دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی خواهند بود که انتظار پاسخ‌گو بودن نظام

مدیریت کشور را گسترش خواهند داد. این شرایط به فراهم آمدن بستر کنش متقابل مردم‌حکومت یاری می‌رساند و از فعالیت‌های پنهان پیشگیری می‌کند. چنانچه این گرایش پاسخی درخور نیابد، بیم آن می‌رود فعالیت‌های پنهانی و مخفیانه گسترش یابند.

- همسویی افزایش نسبت شهرنشینی با فزونی گرفتن عضویت در تشکّل‌های رسمی. با گسترش شهرها و رواج شهرگرایی، اشتیاق مردم برای دخالت در تعیین سرنوشت خویش، درک ضرورت روی آوردن به خرد جمعی و حضور در عرصه‌های عمومی بیش‌تر خواهد شد. در چنین شرایطی افراد می‌کوشند از بحران غریبه‌شدن و جداماندگی بگذرند و در کنش‌های جمعی مشارکت داشته باشند. وجود تشکّل‌های رسمی و غیررسمی می‌تواند، زمینه‌ساز پاسخ‌گویی به این نیاز امروزین باشد. فقدان این قبیل تشکّل‌ها در مناطق روستایی موجب گردیده که روستاییان همچنان در مناسبات غیررسمی و روابط خودمانی باقی بمانند و چندان امکان چانه‌زنی یا دخالت در امور عمومی را، نداشته باشند. چون نظام سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری در شهر تمرکز یافته و از این رو روستاییان با گونه‌ای بی‌صدایی تاریخی و بی‌قدرتی نهادینه‌شده‌ای رویاروی می‌باشند. اگر شوراهای روستایی را مهم‌ترین نهاد مردمی مؤثر در مشارکت روستاییان بدانیم، بررسی وظایف و اختیاران آنها می‌تواند به خوبی سهم‌شان از قدرت را آشکار سازد. در برنامه‌های توسعه اقتصادی- اجتماعی، پنج ساله به شوراهای روستایی بیش‌تر به منزله‌ی نهادی هماهنگ‌ساز و نه تصمیم‌گیر نگریسته شده است. از این رو بی‌صدایی و بی‌قدرتی روستاییان در مقابل شهر و نظام مدیریتی- سیاسی متمرکز، علی‌رغم کوشش‌های بسیار برای دگرگون ساختن اوضاع، بازتولید شده و استمرار یافته است. این پدیده را می‌توان جنبه‌ای دیگر از نابرابری فزاینده اجتماعی (فقدان قدرت چانه‌زنی و اعمال قدرت)، دانست.

ضعف

- کاهش نسبت جنسی در گروه‌های سنی ۱۹-۱۵ ساله و ۲۴-۲۰ ساله، بیانگر مهاجرت گسترده‌تر مردان و ماندگاری زنان این گروه سنی می‌باشد. پایین‌تر بودن نسبت جنسی این دو گروه سنی در مناطق روستایی گواه مهاجرت شتابان‌تر مردان جوان روستایی می‌باشد.
- نسبت جمعیت خردسال و کودک (۱۴-۰ سال)، استان زنجان (۲۵/۳ درصد)، به مراتب از نسبت این جمعیت در کشور (۲۵/۱ درصد) بیش‌تر است. چنانچه بالا بودن سهم خردسالان و کودکان از جمعیت را نشانه‌ی موفقیت اندک طرح‌های تنظیم خانواده و کاهش باروری تلقی کنیم، باید پذیرفت میزان موفقیت استان زنجان در این زمینه از میانگین کشور کمتر بوده است.
- پرهیز از شراکت در فعالیت‌های اقتصادی به مراتب به تمایل برای داشتن شریک و انتظار افزودن بر قابلیت‌های حاصل از آن برتری داده می شود. چنین گرایشی از چیرگی فضای بی‌اعتمادی و یا دوری جستن از اعتمادهای خوش‌باورانه حکایت می‌کند. مردم با انتخاب شریک اقتصادی از میان اعضای خانواده و خویشاوندان نزدیک نه تنها توانسته‌اند تا حدی خود را از هزینه‌های

ناشی از عدم‌تعهد به انتظارات رهایی بخشند بلکه همچنان به فعالیت اقتصادی بپردازند، اما وابسته ماندن به مناسبات خویشاوندی و روابط خانوادگی می‌تواند زیان‌های جبران‌ناپذیری برای توسعه‌ی اقتصادی استان در برداشته باشد. انتقال دانش و بهره‌گیری از فن‌آوری‌های پیشرفته مستلزم کنش متقابل با افراد بیگانه‌ای است که از این دانش و فن‌آوری برخوردار می‌باشند و چنانچه سرمایه‌گذاری کلان نیاز باشد دیگر نمی‌توان به شیوه‌های سنتی- عادتی، دل بست. ایجاد بنگاه‌های عظیم اقتصادی و تولید انبوه کارخانه‌ای چندان با این محدودیت‌ها سازگاری ندارد.

- تعداد اندک تشکّل‌های مردم‌نهاد در استان و به ویژه شهرستان‌های دورافتاده موجب اختلال در فرآیند جامعه‌پذیری ثانویه و یادگیری اجتماعی ارزش‌ها- هنجارهای جامعه‌ی مدنی گردیده است. عضویت در این قبیل تشکّل‌ها می‌تواند افراد را با کنش‌های جمعی هدف‌مند و سازمان‌دهی نیروها و قابلیت‌ها آشنا سازد و توجه اعضاء را به ترجیح منافع جمعی بر منافع فردی جلب کند. به این ترتیب فردگـرایی لگام‌گسیخته حاصل از برتر دانستن منافع خویش بر دیگری به خردورزی مدنی و تأمین منافع مشترک تبدیل می‌گردد. اختلال در این فرآیند اجتماعی شدن موجب می‌شود که احساس تعلق افراد به یکدیگر کاهش یابد و زمینه‌ی بی‌تفاوتی و بیگانگی فراهم آید که در نهایت به گسست اجتماعی خواهد انجامید. نبود تشکّل‌های مردم‌نهاد مهم‌ترین دلیل عدم عضویت در این قبیل تشکّل‌ها شناخته شده است و سلب اعتماد نسبت به دیگران نیز از دیگر علت‌ها به شمار آمده است.[1]
- اتکاء شدید مردم به تصمیم‌ها- برنامه‌های حکومت و فراهم نشدن زمینه‌های مشارکت مردم در امور جاری و... ارتباط تنگاتنگی با تمرکزگرایی سیاسی دارد. نادیده گرفتن انسان‌ها در تعیین سرنوشت خویش از دیرباز سابقه داشته است و متأسفانه سازوکارهای کارآمدی برای مشارکت مردم در امور وجود ندارد. این وضعیت باعث می‌شود، استعدادها و قابلیت‌های آشکار و پنهان افراد شکوفا نگردد و حکومت نیز از خواسته‌ها و انتظارات توده‌ی مردم بی‌خبر بماند. به این ترتیب شرایط جدایی حکومت از مردم و بی‌اعتمادی مردم به شایستگی حکومت شکل می‌گیرد. از جمله سازوکارهای دخالت دادن مردم در امور، قدرت یافتن شوراهای شهر و روستا است. انتخابی بودن اعضای شوراها و برقراری مناسبات چهره به چهره در بسیاری از مناطق می‌تواند بده- بستان، افراد را زیادتر کند و از این طریق مشارکت آنان را در طراحی، برنامه‌ریزی، اجرا و ارزشیابی میسر سازد. این شرایط تنها در صورتی تحقق خواهد یافت که مسؤولان و دست‌اندرکاران به "توسعه انسانی" و قابلیت‌های آشکار و پنهان آحاد مردم، اعتقاد پیدا کنند.
- فقدان چندگونگی و تکثیر تشکّل‌های مردم‌نهاد نشان از آن دارد که نه تنها افراد جامعه متناسب با خواسته‌ها و معضلات خود اقدام به ایجاد آن نکرده‌اند بلکه از اراده‌ی سیاسی حاکم برای تشکیل این قبیل نهادها خبر می‌دهد. بررسی روند شکل‌گیری

[1]. نگاه کنید به گزارش سرمایه‌ی اجتماعی.

این نهادها آشکار می‌سازد که تأسیس آنها چندان تدریجی و متناسب با دگرگونی‌های جامعه نبوده است. تنوع فعالیت آنها نیز هشدار می‌دهد که بیش‌تر تشکیل آنها اهمیت داشته است تا برآوردن نیازهای اقشار اجتماعی مختلف. بنابراین نیازها و خواسته‌های اقشار مختلف اجتماعی بیان نمی‌شود و نظام تصمیم‌گیری استان با آنچه در درون جامعه می‌گذرد، بیگانه می‌شود و نسبت به تحولات آن ناآشنا می‌ماند.

- تنگ‌تر شدن دامنه اعتماد در فعالیت‌های اقتصادی از سویی و باز بودن شعاع اعتماد در مناسبات اجتماعی از طرف دیگر، موجب می‌گردد فعالیت‌های همراه با فن‌آوری‌های پیچیده و سرمایه‌بر اقتصادی چندان زمینه‌ای برای رشد و شکوفایی نیابند، اما مهاجرپذیری شهرهای استان (به ویژه زنجان، ابهر و...)، افزایش می‌یابد.
- ارتکاب جرایم خشونت بار (همچون قتل عمد و غیرعمد، ایراد ضرب و جرح و همچنین تصرف عدوانی و مزاحمت)، در شهرستان‌های رو به توسعه‌ی ابهر و خرمدره بیش از حد انتظار دیده می‌شود. در حالی که پایین‌ترین میزان ارتکاب جرایم یادشده در شهرستان‌های زنجان، ماهنشان و طارم، رخ می‌دهند. به این ترتیب باید گفت که در شهرستان‌های دارای رشد شتابان اقتصادی- صنعتی (ابهر و خرمدره)، میزان نظارت اجتماعی کاهش فزاینده‌ای یافته است و دستگاه‌های انتظامی- قضایی، باید از مشارکت مردم در برقراری نظم و امنیت بهره گیرند. در غیر این صورت کاهش نسبت نیروهای انتظامی- قضایی به ساکنان (به دلیل مهاجرت‌های درون و برون استانی)، موجب خواهد شد که از کارآمدی و تأثیرگذاری این دستگاه‌ها کاسته شود.
- شرایط گذار از شیوع جرایم خشونت بار به جرایم نرم، بیش از هر جای دیگر در شهرستان خرمدره، دیده می‌شود که به شدت با نسبت شهرنشینی آن پیوند دارد.[1] توجه ویژه به تأمین امنیت و برقراری نظم در شهرها می‌تواند به کاهش ارتکاب جرایم در استان یاری رساند. از سوی دیگر ایجاد بانک اطلاعاتی جرایم در استان (به تفکیک مناطق شهری و روستایی هر شهرستان)، زمینه‌های انجام پژوهش‌های کاربردی و مداخله‌ی مؤثر در وقوع جرایم و بروز آسیب‌های اجتماعی را امکان‌پذیر خواهد کرد.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

۱. به نظر می‌آید، بالا بودن میزان ارتکاب جرایم در شهرستان خرمدره، بیش از هر چیز به نسبت جمعیت مناطق شهری به جمعیت مناطق روستایی آن باز می‌گردد. درصد شهرنشینی شهرستان خرمدره در سال ۱۳۸۵، حدود ۷۹/۹۰ درصد، شهرستان زنجان ۷۶/۹۲ درصد، شهرستان ابهر ۶۳/۲۲ درصد، شهرستان خدابنده ۲۴/۸۸ درصد، شهرستان ماهنشان ۱۸/۷۰ درصد، شهرستان طارم ۱۵/۵۷ درصد و شهرستان ایجرود ۹/۰۹ درصد، بوده است. از آن‌جا که ثبت پرونده‌های مختومه‌ی دادگاه‌های عمومی به تفکیک مناطق شهری و روستایی نمی‌باشد؛ استفاده از این یافته‌ها باید با احتیاط صورت گیرد.

فرصت

- شکل‌گیری تشکّل‌های غیررسمی و برآوردن نیازهای مالی، اعتباری و... از این طریق، بستر مناسبی برای قدرت گرفتن نیروهای بازار و تقلیل چیرگی سازوکارهای با بازار فراهم کرده است. از آن جا که نظارت اندکی بر این تشکّل‌ها اعمال می‌شود[1] مخاطره عدم ایفای تعهد و زیر پا گذاشتن قرارها، افزایش پیدا می‌کند (قوت گرفتن نیروهای بازار و تقلیل چیرگی ساز و کارهای بازار)
- بین عضویت در تشکّل‌ها و دامنه‌ی شعاع اعتماد به دیگران همبستگی وجود دارد. با افزایش تشکّل‌ها و فعالیت مردم در آنها دامنه‌ی اعتماد گسترده‌تر می‌گردد و زمینه‌های کاهش هزینه‌های معامله فراهم می‌آید. یکی از دستاوردها، بالا بودن سرمایه‌ی اجتماعی در یک جامعه، ضرورت اندک مراجعه افراد به مراجع قانونی- قضایی، است. در چنین وضعیتی اشخاص بدون این که نگران سوءاستفاده دیگران باشند اقدام به فعالیت‌های می‌کنند و کمتر به وثیقه و دیگر ابزارهای مالی بهره می‌گیرند. از این رو هزینه‌های معامله کمتر و سرعت بده‌بستان افزایش می‌یابد و توسعه‌ی اقتصادی آسان‌تر تحقق می‌یابد.

تهدید

- جرایم نرم (اختلاس، ارتشاء و جعل؛ صدور چک بلامحل و جرایم رانندگی)، بیش از همه در زنجان و خرمدره دیده می‌شود. توسعه‌یافتگی اقتصادی- صنعتی شهرستان‌هایی چون: زنجان و خرمدره، با رواج این گونه جرایم همراه بوده است.[2] بنابراین چنانچه رشد اقتصادی- صنعتی در دیگر مناطق استان پیش آید، بیم آن می‌رود که جرایم یادشده شیوع یابند. ناگفته نماند که نسبت شهرنشینی این دو شهرستان بیش از دیگر شهرستان‌های استان بوده که می‌تواند از هم گسیختگی اجتماعی در شهرهای بزرگ را هشدار دهد.
- شیوع این قبیل جرایم می‌تواند، آسیب‌هایی سختی به سرمایه‌ی اجتماعی وارد کند که یکی از ضروری‌ترین پیش‌شرط‌های سرمایه‌گذاری و توسعه‌ی اقتصادی به شمار می‌آید، اما رواج جرایم نرم با کاهش جرایم سخت (خشونت‌بار)، همراه بوده است.[3] به این ترتیب دلیل مراجعه به دستگاه‌های انتظامی- قضایی و انگیزه‌ی افراد شاکی دچار دگرگونی خواهد شد و بهتر است که نیروی انتظامی و دادگاه‌ها متناسب با این تحولات اقدام به آموزش کارکنان خود کنند.
- نسبت جمعیت واقع در سنین فعالیت اقتصادی (۶۴-۱۵ ساله)، جمعیت سال ۱۳۸۵، استان زنجان (۶۴/۸ درصد)، به مراتب کمتری از نسبت این گروه سنی در جمعیت کشور (۶۹/۷ درصد)، بوده است. به این ترتیب باید پذیرفت بار معیشتی، بارتکفل

۱. شاید بهتر است گفته شود که اطلاع چندانی از تعداد و دامنه فعالیت این قبیل تشکّل‌ها گردآوری نگردیده است.
۲. البته باید یادآور شد که شهرستان ابهر نیز از رشد اقتصادی- صنعتی چشم‌گیری برخوردار بوده است، اما وقوع جرایم نرم در آن به اندازه‌ی دو شهرستان زنجان و خرمدره نبوده است که دلایل آن همچنان بر ما روشن نیست. انجام مطالعات میدانی تکمیلی می‌تواند در پاسخ گفتن به این سؤال‌ها یاری بسیاری رساند.
۳. شاید از همین رو است که وقوع جرایم خشونت بار در شهرستان زنجان به مراتب کمتر از تعداد مورد انتظار آن بوده است.

ناخالص و میزان وابستگی در استان زنجان بیش از میانگین این شاخص‌ها در کشور می‌باشد. از این رو اشتغال افراد واقع در سن فعالیت اقتصادی اهمیت ویژه‌ای می‌یابد و به توجهی خاص نیاز دارد. گسترش بی‌کاری می‌تواند، در چنین شرایطی آسیب‌های جبران‌ناپذیری به خانواده‌ها و پیکره‌ی جامعه وارد سازد.

- سهم گروه‌های سنی ۱۹-۱۵، ۲۴-۲۰ و ۲۹-۲۵ ساله، جمعیت استان زنجان در سال ۱۳۸۵، نسبت به ده سال پیش از آن افزایش یافته است. به بیان دیگر با تقلیل فشار جمعیت بر نظام آموزش و پرورش (آموزش رسمی ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان)، این موج به مشکل اشتغال، مسأله‌ی ازدواج و رقابت در برخورداری از آموزش عالی، انتقال یافته است.[1]

با توجه به مهاجرپذیری مراکز و مؤسسات آموزش عالی این استان، جوانان بومی اقبال (شانس)، کمتری برای جذب در این مراکز و مؤسسات بدست خواهند آورد. بنابراین فشار مضاعفی به بازار کار وارد خواهد آمد.

- سهم گروه‌های سنی ۱۹-۱۵، ۲۴-۲۰ و ۲۹-۲۵ ساله، جمعیت مناطق شهری استان زنجان در سال ۱۳۸۵، نسبت به ده سال پیش از آن (۱۳۷۵)، افزایش قابل ملاحظه‌ای داشته است. از این رو در مناطق شهری استان نه تنها با انبوه داوطلبان آزمون‌های ورودی دانشگاه‌ها رو به رو خواهیم بود، بلکه خیل عظیمی از افراد جویای کار نیز شکل خواهند گرفت.
- کاهش گروه‌های سنی ۴-۰، ۹-۵ و ۱۴-۱۰ ساله در شهرستان‌های ماهنشان، خدابنده و ایجرود، چندان قابل ملاحظه نیست. از این رو در پنج سال آینده از فشار ضرورت آموزش جمعیت لازم التعلیم مقطع ابتدایی کاسته نخواهد شد. سهم بالای جمعیت روستایی، دورافتادگی این شهرستان‌ها و پراکندگی روستاهای آنها موجب می‌گردد، نابه‌سامانی‌های گذشته و نارسایی‌های تجربه‌شده استمرار یابند. در هفت ساله آینده آموزش دو گروه سنی ۴-۰ و ۹-۵ ساله، از چالش‌های جدل نظام آموزش و پرورش استان تلقی می‌گردد.
- پراکندگی سن در جمعیت مناطق روستایی سال ۱۳۸۵، استان زنجان بیش‌تر است و مناطق شهری از همگونی بیش‌تری برخوردار می‌باشند. سهم جمعیت واقع در سن فعالیت اقتصادی (۶۴-۱۵ ساله)، در مناطق شهری نزدیک به ۷۱/۶ درصد و در مناطق روستایی حدود ۶۴/۹ درصد بوده است. به این ترتیب باید قبول کرد که نه تنها مناطق روستایی به تدریج نیروی کار جوان خود را به نفع مناطق شهری از دست می‌دهند، بلکه شکاف نسلی روستاییان به مراتب بیش از شهرنشینان خواهد بود.
- عدم عضویت در تشکّل‌ها (رسمی و غیررسمی)، موجب تنگ شدن شعاع اعتماد اجتماعی افراد و انزوای بیش‌تر آنان گردیده است که می‌تواند برای انسجام اجتماعی زیان‌بار باشد. چون در تشکّل‌ها و نهادهای مردمی، نظارت اجتماعی به شیوه‌ای کارآمد اعمال می‌گردد و بر ارزش‌های مشترک تأکید می‌شود؛ اعضا بیش از پیش در معرض تعامل و کنش اجتماعی متقابل قرار

۱. سهم گروه سنی ۱۹-۱۵ ساله از جمعیت سال ۱۳۷۵، حدود ۱۲/۳ درصد بود که در سال ۱۳۸۵، به ۱۳/۳ درصد رسید. سهم گرو سنی ۲۴-۲۰ ساله از جمعیت سال ۱۳۷۵ استان، نزدیک به ۹/۲ درصد بود که در سال ۱۳۸۵، به ۱۲/۴ درصد افزایش یافت. سهم گروه سنی ۲۹-۲۵ ساله از جمعیت سال ۱۳۷۵ استان، نزدیک به ۷/۲ درصد بود که در سال ۱۳۸۵، به حدود ۱۰/۲ درصد بالغ گردید.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

می‌گیرند. آنها باید پاسخ‌گوی اعمال خویش باشند و همواره به پیامدهای کردار خود بیندیشند (اندیشیدن به حقوق و منافع دیگران)، اما انزوای افراد آنان را به فردگرایی شدید و غفلت از دیگران سوق می‌دهد و به احساس تعلق آنان به جمع خدشه وارد می‌کند.

- فقدان تشکّل‌های مردم‌نهاد یا اندک بودن آنها به نادیده گرفتن توان‌های نهفته (پتانسیل‌ها)، اجتماعی و جلوگیری از شکوفا شدن استعدادهای انسان‌های هر منطقه منجر خواهد شد. افراد جایی برای ابراز وجود نمی‌یابند و امکان اندوختن تجربه‌های شخصی در عرصه‌های عمومی را از دست می‌دهند. این امر به وابستگی آنها به رسانه‌ها (داخلی و خارجی)، می‌انجامد و از قدرت خطرپذیری آنها می‌کاهد.
- به انزوا کشیده شدن مردم و به ویژه گروه‌های بی‌صدا (زنان، کودکان و بیکاران)، به دلیل فراهم نبودن زمینه‌ی مشارکت و فعالیت در عرصه‌های تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و اجراء بر نابرابری‌های اجتماعی و تبعیض‌های دیرپا استوار گردیده است. یکی از راه‌های کاهش نابرابری و رفع تبعیض‌ها جلب مشارکت مردم (به ویژه اقشار فقیر و تهی‌دست)، در طرح‌های عمرانی و یا در نظر گرفتن منافع آنان در اجرای برنامه‌های توسعه‌ای می‌باشد. اگر چه تاکنون از توانمندسازی[1] مردم سخن بسیار رفته ما در عمل راه‌کارهای مؤثری ارایه نشده و سازوکارهای سودمندی به کار گرفته نشده است.
- فردگرایی لگام‌گسیخته، پیگیری منافع فردی بر پایه‌ی خردورزی و رهایی از بازدارنده‌های بیرونی رو به گسترش است. این وضعیت موجب کم‌رنگ شدن احساس تعلق فرد به جمع (ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی) و افزایش خطر روی دادن سواری مجانی گردیده است. پیش‌بینی می‌شود، سوءاستفاده از کالاهای مشترک و بهره‌گیری از کالاهای عمومی در جهت اهداف فردی رو به فزونی گذارد.
- گسترش فردگرایی موجب اختلال در به هم پیوستگی و انسجام اجتماعی می‌گردد و دیگر سازوکارهای پیونددهنده‌ی گذشته (سنت‌ها، شعایر، رسوم و...)، کارکردهای خود را از دست می‌دهند.
- قطبی شدن ارزش‌ها (این‌جهانی و آن‌جهانی)، در میان زنان و مردان می‌تواند، نهاد خانواده را تهدید کند. فقدان مهارت‌های زندگی زناشویی در چنین شرایطی باعث خواهد شد که مدارای اعضای خانواده نسبت به یکدیگر کمتر شود و احتمال ایجاد تنش بیش‌تر گردد. در مناطق توسعه‌یافته‌تر استان این جدایی ارزش‌ها نمایان‌تر بوده است. به همین دلیل پرونده‌های مختومه‌ی طلاق دادگاه‌های عمومی در شهرستان زنجان، به منزله‌ی مرکز استان و توسعه‌یافته‌ترین شهرستان آن، بسیار بیش از حد انتظار بوده است.

1. Empowerment.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان

- وقوع جرایم خشونت‌بار (همچون قتل عمد، قتل غیرعمد، ایراد ضرب و جرح و همچنین تصرف عدوانی و مزاحمت)، در شهرستان‌های ابهر و خرمدره با روند شتابان توسعه‌ی اقتصادی، رشد صنعتی و گسترش شهرنشینی همسویی دارد. از این رو ناامنی ناشی از وقوع این قبیل جرایم تاوان توسعه‌یافتگی تلقی می‌شود که می‌تواند نه تنها بازدارنده تقویت سرمایه‌ی اجتماعی به شمار آید، بلکه به انگیزه‌های پیشرفت خدشه وارد سازد.
- جرایمی که نهاد خانواده را تهدید می‌کنند (اعمال منافی عفت موجب حد و تعریز و جرایم اطفال)، در شهرستان پیشرو زنجان رواج بیش‌تری داشته و با پدیده‌ی طلاق نیز همخوانی و همبستگی زیادی پیدا کرده است. از این رو می‌توان ارتکاب این جرایم را در شرایط توسعه یافتگی انتظار داشت.

مطالعات برنامه ریزی استانداری زنجان

منابع و مآخذ

۱- تاجبخش، کیان (۱۳۸۴)، سرمایه اجتماعی (اعتماد، دموکراسی و توسعه)، انتشارات شیرازه، چاپ اول.

۲- دادگستری جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۷)، عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۶، دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات.

۳- دادگستری جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۸)، عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۷، دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات.

۴- دادگستری جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۹)، عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۸، دفتر آمار و خدمات رایانه‌ای، معاونت هماهنگی و ارتباطات.

۵- کلمن، جیمز (۱۳۷۷)، بنیادهای نظریه اجتماعی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، نشر نی.

۶- معاونت طرح ها و برنامه های قوه قضاییه (۱۳۸۰)، عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۷۹، دفتر آمار و پردازش داده‌ها.

۷- معاونت طرح ها و برنامه های قوه قضاییه (۱۳۸۱)، عملکرد واحدهای قضایی در سال ۱۳۸۰، دفتر آمار و پردازش داده‌ها.

۸-Burt, R.S. (1992), Structural holes: the social structure of competition, Cambridge, MA: Harvard University Press.

۹-Coleman, J. (1988), 'Social capital in the creation of human capital', American Journal of Sociology, vol. 94, S95-120.

۱۰- Mishira, A. K. (1996), Organizational responses to crisis: The centrality of trust. Thousand

۱۱-Oaks, CA: Sage.

۱۲-Putnam, Robert D. (1995), Bowling Alone: America is Declining Social Capital. Journal of Democracy 6:1, pp.65-78.

۱۳-Robert D. Putnam, (1993), Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy, Princeton: Princeton University Press.

۱٤- Woolcock, M. (1998), 'Social capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework', Theory and Society, vol. 27, no. 2, pp. 151-208.

معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان